

Η ΠΡΑΞΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ

Παναγιώτης Κελάνδριας

**Η ΠΡΑΞΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ
ΣΤΑΔΙΑ, ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ**

Η Πράξη της Μετάφρασης.

Στάδια, Διαδικασίες και Στρατηγικές

Παναγιώτης Κελάνδριος

Καθηγητής

Τμήμα Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και
Διερμηνείας, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών,
Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Τίτλος πρωτοτύπου: «*Η Πράξη της Μετάφρασης. Στάδια, Διαδικασίες και Στρατηγικές*».

Copyright © 2023

Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις

Το παρόν έργο διατίθεται με τους όρους της άδειας Creative Commons Αναφορά Δημιουργού – Μη Εμπορική Χρήση – Παρόμοια Διανομή 4.0. Για να δείτε τους όρους της άδειας αυτής επισκεφτείτε τον ιστότοπο <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.el> Αν τυχόν κάποιο τμήμα του έργου διατίθεται με διαφορετικό καθεστώς αδειοδότησης, αυτό αναφέρεται ρητά και ειδικώς στην οικεία θέση.

Συντελεστές έκδοσης

Γλωσσική επιμέλεια:

Νερίνα Κιοσέογλου

Τεχνική επεξεργασία:

Κωνσταντίνος Τσακογιάννης

Κεντρική Ομάδα Υποστήριξης

Γραφιστικός Έλεγχος:

Αλεξάνδρα Θεοδωράκη

Βιβλιοθηκονομική Επεξεργασία:

Αλέξανδρος Ηλιάκης

ΚΑΛΛΙΠΟΣ

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Ηρώων Πολυτεχνείου 9, 15780 Ζωγράφου

www.kallipos.gr

Βιβλιογραφική Αναφορά: Κελάνδριας, Π. (2023). *Η πράξη της μετάφρασης*. [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις.

Διαθέσιμο στο:

<http://dx.doi.org/10.57713/kallipos-121>

ISBN:

978-618-5667-74-0

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	ix
1 Η μεταφραστική πράξη – Ορισμοί	1
1.1 Περί του μεταφράζειν γενικώς	1
1.2 Οι προσεγγίσεις που βασίζονται στο κείμενο αφετηρίας	3
1.3 Οι προσεγγίσεις που βασίζονται στα λογοτεχνικά και πολιτισμικά συστήματα	5
1.4 Οι λειτουργικές προσεγγίσεις	8
1.5 Το μεταφράζειν σήμερα	13
Βιβλιογραφικές Αναφορές	18
2 Η μετάφραση ως επάγγελμα	21
2.1 Το εργασιακό περιβάλλον του μεταφραστή	21
2.2 Επαγγελματίας μεταφραστής – Ορισμοί	25
2.2.1 Τι λένε οι ειδικοί;	25
2.2.2 Η αγορά	30
2.3 Δεοντολογία	34
Βιβλιογραφικές Αναφορές	38
3 Διαστάσεις της μεταφραστικής πράξης – Η μετάφραση ως διαπροσωπική διάδραση	41
3.1 Οι παράγοντες της μεταφραστικής διαδικασίας	41
3.2 Οι μεταφραστικές οδηγίες (translation brief)	44
3.3 Σχέσεις μεταξύ πελάτη και μεταφραστή	47
3.4 Μεταφραστικά δίκτυα	49
Βιβλιογραφικές Αναφορές	56
4 Διαστάσεις της μεταφραστικής πράξης – Η μετάφραση ως διαπολιτισμική και κειμενοπαραγωγική δράση	59
4.1 Η διαπολιτισμική διάσταση της μετάφρασης	59
4.2 Η μετάφραση ως κειμενοπαραγωγική δράση	65
Βιβλιογραφικές Αναφορές	74
5 Το περιβάλλον της μεταφραστικής πράξης	79
5.1 Ο ρόλος του πελάτη	79
5.2 Η ροή της μετάφρασης	86
5.2.1 Το στάδιο της ανάθεσης	86
5.2.2 Το στάδιο της μεταφραστικής διαδικασίας	88

Βιβλιογραφικές Αναφορές	93
6 Έναρξη της μεταφραστικής πράξης – Περιγραφή του πρώτου σταδίου	95
6.1 Ξεκινώντας	96
6.2 Περιγραφή του πρώτου σταδίου	100
6.2.1 Ανάλυση των μεταφραστικών οδηγιών	101
6.2.2 Ανάλυση του κειμένου αφετηρίας	105
Βιβλιογραφικές Αναφορές	116
7 Έναρξη της μεταφραστικής πράξης – Περιγραφή των φάσεων του πρώτου σταδίου. Γνώση θεματικού πεδίου	119
7.1 Φάσεις του πρώτου σταδίου	119
7.2 Γνώση θεματικού πεδίου	120
7.2.1 Τι κείμενα μεταφράζουμε;	121
7.2.2 Απόκτηση γνώσεων υποβάθρου	123
7.2.3 Αναζήτηση και διαχείριση πηγών πληροφόρησης	130
7.2.4 Γνώση πολιτισμικού υποβάθρου	133
Βιβλιογραφικές Αναφορές	139
8 Έναρξη της μεταφραστικής πράξης – Περιγραφή των φάσεων του πρώτου σταδίου. Γνώση κειμενικών προδιαγραφών και αναγνώριση κειμενικών λειτουργιών	143
8.1 Γνώση κειμενικών προδιαγραφών	144
8.2 Αναγνώριση κειμενικών λειτουργιών	153
8.2.1 Οι γλωσσικές λειτουργίες	153
8.2.2 Οι κειμενικές λειτουργίες	155
8.2.3 Οι μεταφραστικές λειτουργίες	157
Βιβλιογραφικές Αναφορές	163
9 Έναρξη της μεταφραστικής πράξης – Περιγραφή των φάσεων του πρώτου σταδίου. Επιλογή μακροστρατηγικών και αναγνώριση προβλημάτων	167
9.1 Ολοκλήρωση του πρώτου σταδίου της μεταφραστικής πράξης	168
9.2 Περί μεταφραστικής στρατηγικής	169
9.3 Επιλογή μακροστρατηγικών	176
9.4 Αναγνώριση μεταφραστικών προβλημάτων	181
9.4.1 Περί μεταφραστικής δυσκολίας	182
9.4.2 Μεταφραστικά προβλήματα	184
Βιβλιογραφικές Αναφορές	190
10 Το δεύτερο και τρίτο στάδιο της μεταφραστικής πράξης: Μετατροπή του κειμένου αφετηρίας σε κείμενο υποδοχής και παραγωγή του κειμένου υποδοχής	195
10.1 Μετατροπή του κειμένου αφετηρίας σε κείμενο υποδοχής	195
10.1.1 Μικροστρατηγικές	198
10.1.2 Οι υπόλοιπες φάσεις του δεύτερου σταδίου	207

10.2 Παραγωγή του κειμένου υποδοχής	209
10.2.1 Έλεγχος του κειμένου υποδοχής – Αξιολόγηση λαθών	209
10.2.2 Έλεγχος του κειμένου υποδοχής – Αξιολόγηση της μετάφρασης	211
Βιβλιογραφικές Αναφορές	215

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Παναγιώτης Κελάνδριας

Το ηλεκτρονικό σύγγραμμα με τίτλο *Η πράξη της μετάφρασης* έχει ως στόχο να παρουσιάσει στον/στην αναγνώστη/-τρια και ειδικότερα στους/στις φοιτητές/-τριες την πράξη της μετάφρασης και όλες τις λεπτομέρειες σχετικά με τα στάδια του μεταφραστικού ενεργήματος, από τη στιγμή που ξεκινάει η ανάθεση της μετάφρασης ενός κειμένου αφετηρίας έως τη στιγμή του τελικού ελέγχου και της παράδοσης του κειμένου υποδοχής. Αν και «πρακτικού» προσανατολισμού, με την έννοια ότι παρουσιάζει, αναλύει και σχολιάζει τα περί του μεταφράζειν, το παρόν ηλεκτρονικό σύγγραμμα τεκμηριώνει και εξηγεί την περιγραφή των σταδίων του μεταφραστικού ενεργήματος με αναφορές σε θεωρητικά μοντέλα ή, καλύτερα, σε θεωρητικές προσεγγίσεις, επιδιώκοντας να καταδείξει ότι το μεταφράζειν είναι μια εμπρόθετη, συνειδητή διαδικασία η οποία απαιτεί από πλευράς του μεταφραστή επίγνωση του τι πράττει, πώς πράττει και γιατί πράττει με τον έναν ή τον άλλο τρόπο κάθε φορά που αναλαμβάνει να «μεσολαβήσει» ανάμεσα σε δύο γλώσσες και κουλτούρες.

Το παρόν σύγγραμμα χωρίζεται σε δέκα (10) Κεφάλαια. Στο **Κεφάλαιο 1** δίνεται μια περιγραφή του τι είναι η μεταφραστική πράξη ή, αλλιώς, το μεταφράζειν, ξεκινώντας από μια σύντομη αναδρομή στις σύγχρονες αντιλήψεις περί της πράξης της μετάφρασης με παράλληλες αναφορές σε θέσεις και απόψεις που διατυπώθηκαν στο παρελθόν, όπου αυτό είναι απαραίτητο, με σκοπό να καταδειχθεί ότι ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αντιληπτή η μετάφραση, τόσο ως αντικείμενο θεωρητικού στοχασμού όσο και ως πράξη, εξαρτάται από την ιστορική συγκυρία, το επίπεδο της έρευνας και τις ανάγκες της εκάστοτε κοινωνίας από τη μετάφραση. Επίσης, γίνεται αναφορά στις ιδιαιτερότητες της πράξης της μετάφρασης στη σύγχρονη εποχή και τη σημασία που έχει για την τέλεση της μεταφραστικής πράξης ο μεταφραστής ως διαμεσολαβητικός παράγοντας στη διαδικασία της μεταφοράς των κειμένων από μια γλωσσοκουλτούρα αφετηρίας σε μια γλωσσοκουλτούρα υποδοχής.

Στο **Κεφάλαιο 2** αναλύεται η έννοια του επαγγελματία μεταφραστή, προσδιορίζοντας τα χαρακτηριστικά του και τις δεξιότητες που πρέπει να διαθέτει ώστε να ανταποκρίνεται επαρκώς στις απαιτήσεις του επαγγέλματός του. Παρατίθενται τα χαρακτηριστικά του σύγχρονου εργασιακού περιβάλλοντος του μεταφραστή και, στη συνέχεια, σχολιάζονται οι τρόποι με τους οποίους αντιλαμβάνονται την έννοια «επαγγελματίας» οι εκπρόσωποι της ακαδημαϊκής κοινότητας και της αγοράς εργασίας. Το **Κεφάλαιο 2** ολοκληρώνεται με τον σχολιασμό ζητημάτων που αφορούν την έννοια της μεταφραστικής δεοντολογίας.

Στο **Κεφάλαιο 3** ξεκινάει η συζήτηση σχετικά με τις διαστάσεις της μεταφραστικής πράξης με μεθοδολογική αφετηρία τη Θεωρία της Μεταφραστικής Δράσης. Σε αυτό το Κεφάλαιο παρουσιάζονται οι παράγοντες της μεταφραστικής διαδικασίας, η σημασία των μεταφραστικών οδηγιών και η μετάφραση ως μορφή διαπροσωπικής διάδρασης. Το **Κεφάλαιο 3** ολοκληρώνεται με μια συζήτηση σχετικά με τα μεταφραστικά δίκτυα στη σύγχρονη εποχή και τις ποιοτικές αλλαγές που έχουν επιφέρει στη μετάφραση ως πράξη και, κατ' επέκταση, επάγγελμα.

Στο **Κεφάλαιο 4** συνεχίζεται η συζήτηση σχετικά με τις διαστάσεις της μεταφραστικής πράξης, εξετάζοντας τη μετάφραση ως μορφή διαπολιτισμικής και κειμενοπαραγωγικής δράσης με έμφαση στις

επικοινωνιακές περιστάσεις που καθορίζουν το είδος και τη μορφή του κειμένου υποδοχής, καθώς και στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και επίλυσης προβλημάτων με βάση τον επικοινωνιακό σκοπό και τις μεταφραστικές οδηγίες.

Στο **Κεφάλαιο 5** εξετάζεται το περιβάλλον εντός του οποίου επιτελείται το μεταφραστικό ενέργημα. Συγκεκριμένα, θα εξεταστούν: α) ο ρόλος του πελάτη ως εμπνευστή του μεταφραστικού ενεργήματος και καταλυτικού παράγοντα για την επιτυχή έκβασή του, καθώς και το είδος των σχέσεων που αναπτύσσει με τον μεταφραστή και τις θετικές ή αρνητικές επιπτώσεις τους στο τελικό αποτέλεσμα και β) οι λειτουργίες που λαμβάνουν χώρα σε όλα τα στάδια από τη στιγμή που ο πάροχος μεταφραστικής εργασίας έρχεται σε επαφή με τον πελάτη μέχρι και την παράδοση του οριστικού μεταφράσματος.

Στο **Κεφάλαιο 6** ξεκινάει η περιγραφή των σταδίων της μεταφραστικής πράξης. Συγκεκριμένα, σε αυτό το Κεφάλαιο αναλύονται οι διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα όταν ο μεταφραστής έχει αποδεχτεί την ανάθεση και τους όρους της και ξεκινάει να προσεγγίζει το κείμενο αφετηρίας. Αφού παρουσιαστούν σχηματικά τα τρία στάδια της μεταφραστικής πράξης, θα ξεκινήσει η παρουσίαση του πρώτου σταδίου που αφορά την ανάλυση των μεταφραστικών οδηγιών και του κειμένου αφετηρίας. Όσον αφορά την ανάλυση του κειμένου αφετηρίας, γίνεται ιδιαίτερη μνεία στις έννοιες *κειμενικός τύπος* και *κειμενικό είδος* ως διακριτών όρων, καθώς και στη σημασία της διάκρισής τους στην ανάλυση του κειμένου αφετηρίας.

Στο **Κεφάλαιο 7** θα παρουσιαστεί αναλυτικά η πρώτη φάση του πρώτου σταδίου της μεταφραστικής πράξης, που αφορά την απόκτηση γνώσεων θεματικού πεδίου ως προϋπόθεση για την επιτυχή έκβαση της ανάθεσης. Συγκεκριμένα, εξετάζονται τα πολλά και διάφορα είδη κειμένων με τα οποία έρχεται αντιμέτωπος ο μεταφραστής, καθώς και οι γλωσσικές και εξωγλωσσικές γνώσεις που είναι απαραίτητες για την κατανόηση των κειμένων αφετηρίας και την παραγωγή λειτουργικών κειμένων υποδοχής. Ακολουθεί συζήτηση σχετικά με τους τρόπους αναζήτησης και διαχείρισης των πηγών πληροφόρησης οι οποίες είναι απαραίτητες για την απόκτηση γνώσεων σχετικά με το θέμα που πραγματεύεται το κείμενο αφετηρίας, και το Κεφάλαιο αυτό ολοκληρώνεται με μια συζήτηση όσον αφορά τη σημασία των γνώσεων σχετικά με το πολιτισμικό υπόβαθρο για την παραγωγή κειμένων υποδοχής με συνάφεια και συνεκτικότητα για τους χρήστες τους.

Στο **Κεφάλαιο 8** παρουσιάζονται οι επόμενες δύο φάσεις του πρώτου σταδίου της μεταφραστικής πράξης, οι οποίες αφορούν τη γνώση των κειμενικών προδιαγραφών και την αναγνώριση των κειμενικών λειτουργιών τόσο του κειμένου αφετηρίας όσο και του κειμένου υποδοχής. Γίνεται επίσης συζήτηση σχετικά με τις μεταφραστικές λειτουργίες και τη σχέση τους με τις λειτουργίες του κειμένου υποδοχής.

Στο **Κεφάλαιο 9** αναλύονται οι δύο τελευταίες φάσεις του πρώτου σταδίου της μεταφραστικής πράξης, οι οποίες αφορούν την επιλογή των μακροστρατηγικών και την αναγνώριση των μεταφραστικών προβλημάτων. Συγκεκριμένα, αναλύεται η έννοια της στρατηγικής ως ευρύτερης κατηγορίας στην οποία εντάσσονται οι μακροστρατηγικές και οι μικροστρατηγικές και, στη συνέχεια, ακολουθεί συζήτηση σχετικά με τα μεταφραστικά προβλήματα, τα είδη τους και τις διαφορές τους από τις μεταφραστικές δυσκολίες.

Στο **Κεφάλαιο 10** αναλύονται το δεύτερο και το τρίτο στάδιο της μεταφραστικής πράξης που αφορούν τη μετατροπή του κειμένου αφετηρίας σε κείμενο υποδοχής και στην τελική παραγωγή του κειμένου υποδοχής αντίστοιχα. Έμφαση δίνεται στην έννοια των μικροστρατηγικών ως μέσων παραγωγής ενός λειτουργικού κειμένου υποδοχής, εξετάζοντας τα είδη τους και τα μοντέλα κατηγοριοποίησής τους. Επίσης γίνεται ιδιαίτερη μνεία στην έννοια του μεταφραστικού λάθους και στην αξιολόγηση της μετάφρασης μέσα από την παρουσίαση διάφορων μοντέλων αξιολόγησής της.

Όπως συμβαίνει σε πολλές ανθρωπιστικές και όχι μόνο επιστήμες, έτσι και στην επιστήμη της μετάφρασης παρατηρείται, σε έντονο βαθμό, το φαινόμενο της συνωνυμίας (ή διπλής ή πολλαπλής ορολογίας). Αυτό οφείλεται κυρίως σε τρεις παράγοντες: α) στην έλλειψη συνεργασίας μεταξύ των μεταφρασιολόγων που περιγράφουν το ίδιο φαινόμενο εξαιτίας είτε της γεωγραφικής απόστασης είτε της

έλλειψης διάθεσης για κοινές ερευνητικές απόπειρες, β) στο γεγονός ότι περιγράφοντας το ίδιο φαινόμενο ο κάθε ερευνητής προσπαθεί να το δει από διαφορετική οπτική γωνία ή, πολύ απλά, θέλει να κάνει διακριτή τη δική του επιστημονική ταυτότητα και γ) στο γεγονός ότι η εξέλιξη της έρευνας στον τομέα των μεταφραστικών σπουδών συχνά οδηγεί στην ανανομηματοδότηση ενός όρου, με αποτέλεσμα η ίδια ορολογική μορφή να έχει (λιγότερο ή περισσότερο) διαφορετικό σημασιολογικό περιεχόμενο.

Στο παρόν σύγγραμμα έχουμε αποφύγει όσο ήταν δυνατόν την ορολογική συνωνυμία για λόγους σαφήνειας, έχοντας λάβει υπόψη ότι το σύγγραμμα θα αναγνωστεί από φοιτητές/-τριες που δεν έχουν ακόμη εξοικειωθεί με τις διάφορες έννοιες της επιστήμης της μετάφρασης. Η χρήση συνωνύμων όρων γίνεται μόνο σε περιπτώσεις που για αισθητικούς κυρίως λόγους είναι επιθυμητή η αποφυγή της επανάληψης, όταν για παράδειγμα ο ίδιος όρος χρησιμοποιείται δύο ή και περισσότερες φορές στην ίδια περίοδο. Έτσι, μιλώντας για το πρωτότυπο κείμενο επιλέγουμε τη χρήση του όρου *κείμενο αφητηρίας* μεταξύ των άλλων δύο συνωνύμων του (κείμενο-πηγή και κείμενο αφίξεως) και, εναλλακτικά, για τον λόγο που αναφέραμε παραπάνω, χρησιμοποιούμε ενίοτε τον όρο *πρωτότυπο (κείμενο)*. Κατά τον ίδιο τρόπο, αναφερόμενοι στο μετάφρασμα επιλέγουμε τη χρήση του όρου *κείμενο υποδοχής* μεταξύ των άλλων δύο συνωνύμων του (κείμενο-στόχος και κείμενο αφίξεως) ενώ, κατά περίπτωση, χρησιμοποιούμε τον όρο *μετάφρασμα*. Τέλος, οι συνωνύμοι όροι *πράξη της μετάφρασης*, *μεταφραστική διαδικασία* και *μεταφραστικό ενέργημα* χρησιμοποιούνται εναλλάξ, εφόσον απαντώνται με εξαιρετικά μεγάλη συχνότητα στο κείμενο, και θεωρήσαμε ότι η χρήση μίας μόνο από τις τρεις παραπάνω ορολογικές μορφές θα οδηγούσε σε μια εκφραστική τυποποίηση που ενδεχομένως θα κούραζε τον αναγνώστη.

Στο παρόν σύγγραμμα χρησιμοποιήσαμε αποσπάσματα από τα βιβλία μας: *Η μετάφραση των οικονομικών κειμένων. Μια λειτουργική προσέγγιση* (Διάυλος, 2007) και *Λειτουργική διδακτική της μετάφρασης* (Διάυλος 2016), καθώς και από τα άρθρα μας: “Song translation in modern Greece: an analysis and evaluation of translation macrostrategies” (2021), «Τα μη γλωσσικά στοιχεία ως παράγοντες σχηματισμού και καθιέρωσης ειδικών όρων» (2003), «Ειδικοί όροι: προϋποθέσεις και απαιτήσεις για τη δημιουργία και την εξέλιξή τους» (2002), «Τεχνικές και διδακτική της μετάφρασης ειδικών κειμένων» (1999) και «Η συνωνυμία στην ειδική γλώσσα και η μετάφρασή της» (2001). Τέλος πρέπει να αναφέρουμε ότι όλες οι μεταφράσεις των αποσπασμάτων και των όρων που χρησιμοποιούνται στο σύγγραμμα έγιναν από τον γράφοντα. Σε περιπτώσεις αποσπασμάτων ή όρων που έχουν μεταφραστεί από τρίτους γίνεται σχετική αναφορά με τη μορφή υποσημειώσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ – ΟΡΙΣΜΟΙ

Σύνοψη

Σε αυτό το εισαγωγικό Κεφάλαιο θα επιχειρήσουμε να δώσουμε μια περιγραφή του τι είναι η μεταφραστική πράξη ή, αλλιώς, το μεταφράζειν, ξεκινώντας από μια σύντομη αναδρομή στις σύγχρονες αντιλήψεις περί της πράξης της μετάφρασης, με παράλληλες αναφορές σε θέσεις και απόψεις που διατυπώθηκαν στο παρελθόν, όπου αυτό είναι απαραίτητο, με σκοπό να καταδείξουμε, πρώτον, ότι ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αντιληπτή η μετάφραση, τόσο ως αντικείμενο θεωρητικού στοχασμού όσο και ως πράξη, εξαρτάται από την ιστορική συγκυρία, το επίπεδο της έρευνας και τις ανάγκες της εκάστοτε κοινωνίας από τη μετάφραση και, δεύτερον, ότι «όπως σε κάθε τομέα του επιστητού, έτσι και στη θεωρία της μετάφρασης δεν υπάρχει παρθενογένεση, αλλά, αντιθέτως, κάθε σύγχρονη θεωρία ή προσέγγιση ‘συνομιλεί’ με ήδη διατυπωθείσες κατά το παρελθόν θέσεις» (Κελάνδριας, 2007: 21). Επίσης, θα αναφερθούμε στις ιδιαιτερότητες της πράξης της μετάφρασης κατά τη σύγχρονη εποχή, και στη σημασία που έχει για την τέλεση της μεταφραστικής πράξης ο μεταφραστής ως διαμεσολαβητικός παράγοντας στη διαδικασία της μεταφοράς των κειμένων από μια γλωσσοκοινοπολιτισμική αφετηρία σε μια γλωσσοκοινοπολιτισμική¹ υποδοχή.

Προαπαιτούμενη γνώση

Το Κεφάλαιο αυτό είναι εισαγωγικό και δεν προϋποθέτει εξειδικευμένες γνώσεις σχετικά με τη Θεωρία της Μετάφρασης.

1.1 μεταφράζειν

Με τον όρο *μεταφράζειν* δεν αναφερόμαστε σε τίποτε άλλο παρά στη μετάφραση ως ενέργημα, ως διαδικασία – εν κατακλείδι, σε αυτό που περιφραστικά διατυπώνεται ως πράξη της μετάφρασης. Τι είναι λοιπόν το μεταφράζειν, πώς επιτελείται, από ποιον και υπό ποιες συνθήκες; Όσο και αν φαίνεται εύκολο να οριστεί, η μελέτη τόσο της Ιστορίας της Μετάφρασης όσο και των σύγχρονων αντιλήψεων περί τη

¹ Δανείζομαι τον όρο *γλωσσοκοινοπολιτισμική* (linguaculture) από τον Agar (1994: 232) ο οποίος τον εισήγαγε για να περιγράψει την άμεση σχέση των πλούσιων σε συνυποδηλώσεις γλωσσικών στοιχείων μιας κουλτούρας με το πολιτιστικό πλαίσιο εντός του οποίου διαμορφώνονται και χρησιμοποιούνται. Στο παρόν πόνημα, το σημασιολογικό περιεχόμενο του όρου διευρύνεται για να περιγράψει τη σχέση του συνόλου των γλωσσικών στοιχείων μιας κουλτούρας με το πολιτιστικό πλαίσιο εντός του οποίου διαμορφώνονται και χρησιμοποιούνται.

2 Η μεταφραστική πράξη – Ορισμοί

μετάφραση μάς οδηγούν στη διαπίστωση πως δεν υπάρχει μία, γενικώς και ευρέως αποδεκτή άποψη σχετικά με τη φύση του εν λόγω ενεργήματος. Και τούτο διότι όταν ομιλούμε περί του μεταφράζειν αναφερόμαστε, συγχρόνως ή κατά περίπτωση, σε τρία πράγματα:

- α. στη διαδικασία της μετάφρασης, στο πώς επιτελείται δηλαδή η μετατροπή ενός κειμένου που έχει συνταχθεί σε μια γλώσσα αφετηρίας σε ένα άλλο κείμενο σε μια διαφορετική γλώσσα,
- β. στο αποτέλεσμα αυτού του ενεργήματος, σε αυτό δηλαδή που αποκαλούμε μετάφρασμα, στον τρόπο με τον οποίο εντάσσεται στο γλωσσολογικό σύστημα υποδοχής και στις επιρροές που ασκεί στη γλώσσα και την κοινωνία εντός των οποίων καλείται να λειτουργήσει και,
- γ. στο υποκείμενο της μεταφραστικής διαδικασίας, με άλλα λόγια στον μεταφραστή ως παραγωγό κειμένων λόγου, ενταγμένο κάθε φορά σε συγκεκριμένα πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά πλαίσια εντός των οποίων διαμορφώνονται συγκεκριμένες παραγωγικές διαδικασίες.

Πρόκειται, λοιπόν, για ένα σύνθετο ενέργημα, για την ποιότητα του οποίου δεν υπάρχει ταύτιση αντιλήψεων. Οι ορισμοί που έχουν διατυπωθεί είναι τόσο πολλοί ώστε θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι δεν διαθέτουμε, ουσιαστικά, κανέναν, εφόσον, όταν για ένα πράγμα δεν υπάρχει ένας ορισμός αλλά πλήθος ορισμών, το πράγμα αυτό είναι απροσδιόριστο (βλ. Δημητρούλια 2015: 8). Παρά την πληθώρα των ορισμών όμως, οι οποίοι συναρτώνται από τον τρόπο θέασης του εν λόγω ενεργήματος, ως γενική αποδοχή θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε τη διατύπωση ότι το μεταφράζειν είναι μια διαδικασία κατά την οποία ένα πρωτότυπο κείμενο (το κείμενο-πηγή ή κείμενο αφετηρίας) αντικαθίσταται από ένα άλλο κείμενο (το κείμενο-στόχο ή κείμενο αφίξεως ή κείμενο υποδοχής) σε μια διαφορετική γλώσσα. Από εκεί και πέρα, οι ορισμοί και οι περιγραφές διαφοροποιούνται ανάλογα με τη «ματιά» του εκάστοτε μελετητή, στην έμφαση που δίνει και στον τρόπο με τον οποίο νοηματοδοτεί τις τρεις βασικές παραμέτρους αυτού του φαινομένου οι οποίες είναι:

- α. το κείμενο αφετηρίας,
- β. το κείμενο υποδοχής και
- γ. ο παράγοντας μετατροπής του πρωτότυπου κειμένου σε μετάφρασμα, δηλαδή ο μεταφραστής και ο τρόπος με τον οποίο επιτελεί αυτή τη μετατροπή.

Θα άξιζε ίσως σε αυτό το σημείο, πριν προχωρήσουμε παρακάτω, να σημειώσουμε ότι η μετάφραση ως ενέργημα είναι από τις αρχαιότερες δραστηριότητες. Παρά την απουσία γραπτών τεκμηρίων από την πρώιμη εποχή του ανθρώπινου πολιτισμού, είναι λογικό να υποθέσουμε ότι η επαφή μεταξύ λαών και η ανάγκη για επικοινωνία μεταξύ τους οδήγησε στην εμφάνιση της μετάφρασης ως δραστηριότητας εξυπηρέτησης των επικοινωνιακών τους αναγκών (Álvarez/Vidal 1996: 3). Η μετάφραση λοιπόν εμφανίζεται ταυτόχρονα με τις πρώτες ζώνες επαφής εντός των οποίων άνθρωποι από διαφορετικές γλωσσικές και πολιτισμικές κοινότητες επικοινωνούσαν με σκοπό την ανταλλαγή προϊόντων, ιδεών και τεχνογνωσίας. Για παράδειγμα, ένα γραπτό τεκμήριο που μας οδηγεί στη διαπίστωση της ύπαρξης μεταφραστικής δραστηριότητας προέρχεται από τις πήλινες πινακίδες, ηλικίας 4.500 ετών, που ανακαλύφθηκαν από τους αρχαιολόγους κοντά στο Χαλέπι της Συρίας. Πρόκειται για δίγλωσσους καταλόγους στους οποίους καταγράφονται σε σφηνοειδή γραφή στοιχεία εμπορικών συναλλαγών και πολιτικών συμφωνιών στην εμπλαϊτική διάλεκτο και στα σουμεριακά. Από την εποχή της ελληνορωμαϊκής αρχαιότητας και ύστερα, έχουμε αρκετά γραπτά τεκμήρια στα οποία οι μεταφραστές της εποχής κατέθεταν τις σκέψεις και τις απόψεις τους σχετικά με τη φύση και τον σκοπό της μετάφρασης. Όμως, η συστηματοποιημένη μελέτη του εν λόγω ενεργήματος και η ανάδειξη της μετάφρασης ως τομέα του επιστητού, ως επιστήμης δηλαδή, είναι μια διαδικασία που ξεκίνησε μόλις τη δεκαετία του 1960, είκοσι χρόνια περίπου μετά την αναγνώρισή της ως επαγγέλματος σε παγκόσμια κλίμακα (Bühler 1986: 105). Μέχρι τότε, η μετάφραση ήταν περισσότερο

μια παράλληλη δραστηριότητα στην οποία επιδίδονταν, λιγότερο ή περισσότερο περιστασιακά, άτομα που βιοπορίζονταν από άλλα επαγγέλματα (Dam/Koskinen 2016: 3.).

Επανερχόμενοι στις σκέψεις περί τη φύση της μεταφραστικής πράξης, αυτό που με βεβαιότητα μπορούμε να διαπιστώσουμε είναι ότι πρόκειται για μια διαδικασία που σχηματικά μπορεί να αναπαρασταθεί ως εξής: κείμενο αφετηρίας ↔ μεταφραστής (μετατροπή) ↔ κείμενο υποδοχής. Μέσα από αυτή τη σχηματική αναπαράσταση αντιλαμβανόμαστε ότι η πράξη της μετάφρασης προϋποθέτει τρεις πόλους (πρωτότυπο, μεταφραστή, μετάφρασμα), και περιλαμβάνει γενικώς δύο φάσεις: μια πρώτη φάση, κατά την οποία ο μεταφραστής κατανοεί και ερμηνεύει το κείμενο αφετηρίας και μια δεύτερη φάση κατά την οποία η ερμηνεία του κειμένου αφετηρίας από τον μεταφραστή μετασχηματίζεται σε κείμενο στη γλώσσα υποδοχής. Με άλλα λόγια, το μεταφρασμένο κείμενο δεν είναι απλώς μια αναπαραγωγή αλλά μια ερμηνευτική απόδοση του πρωτότυπου. Μπορούμε λοιπόν να πούμε πως το μεταφράζειν είναι ταυτόχρονα μια πράξη ερμηνείας και αναδημιουργίας ενός πρωτότυπου κειμένου που εμπεριέχει τη διαδικασία του μετασχηματισμού (ενός κειμένου σε άλλη γλώσσα από την αρχική), η οποία με τη σειρά της κατατείνει στην παραγωγή λόγου και, επομένως, στην κατασκευή πραγματικότητας μέσω της μεταβολής και ανακατασκευής των σημειωτικών δεδομένων στο πλαίσιο μιας άλλης γλώσσας. Αυτή η περιγραφή, βέβαια, είναι πολύ γενική και, θα λέγαμε, επιφανειακή. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η πληθώρα των ορισμών και των περιγραφών αυτού του φαινομένου που έχουν δοθεί κατά καιρούς οφείλεται στους διαφορετικούς τρόπους θέασης και ερμηνείας του και στη βαρύτητα την οποία δίνει ο κάθε μελετητής σε καθέναν από τους τρεις πόλους της μεταφραστικής διαδικασίας. Το αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης είναι η διατύπωση διαφορετικών προσεγγίσεων περί τη μετάφραση, τις σημαντικότερες από τις οποίες θα δούμε πιο αναλυτικά παρακάτω.

1.2 Οι προσεγγίσεις που βασίζονται στο κείμενο αφετηρίας

Στη σύγχρονη εποχή, οι πρώτες συστηματοποιημένες απόπειρες περιγραφής και ορισμού της μεταφραστικής πράξης έγιναν από τους γλωσσολόγους θεωρητικούς που ασχολήθηκαν με την περιγραφή του μεταφραστικού ενεργήματος και τη διατύπωση γενικών αρχών με τις οποίες μπορούμε να εξηγήσουμε επαρκώς τη φύση του και τους τρόπους με τους οποίους επιτελείται. Όλες αυτές οι θεωρήσεις βασίζονται στην έννοια της ισοδυναμίας, σύμφωνα με την οποία το πρωτότυπο και το μετάφρασμα «μοιράζονται» ένα είδος «ομοιότητας» (Panou 2013: 2). Τα ερωτήματα που τέθηκαν αφορούσαν το είδος και τον βαθμό αυτής της ομοιότητας, γεγονός που οδήγησε στη διατύπωση διαφορετικών ορισμών της ισοδυναμίας.

Ένας από τους πρώτους ορισμούς της ισοδυναμίας προέρχεται από τη Σχολή της Λειψίας, με εκπροσώπους τους Otto Kade, Gert Jäger και Albrecht Neubert, εκδότες του περιοδικού *Fremdsprachen*. Σύμφωνα με αυτή τη Σχολή, η πράξη της μετάφρασης είναι μια μορφή δίγλωσσης επικοινωνίας στην οποία ο μεταφραστής, ως διάμεσος, μεσολαβεί μεταξύ ενός πομπού (ο συντάκτης του πρωτότυπου) και ενός δέκτη (ο αναγνώστης του μεταφράσματος), ο οποίος θεωρείται ότι δεν γνωρίζει τη γλώσσα αφετηρίας. Σύμφωνα με αυτή τη Σχολή, το πρωτότυπο και το μετάφρασμα είναι τοποθετημένα σε διαφορετικές κοινωνικοπολιτισμικές καταστάσεις και, κατά συνέπεια, η επικοινωνιακή τους αξία είναι διαφορετική. Με άλλα λόγια, δεν μπορεί κανείς να αναμένει ταυτότητα επικοινωνιακού αποτελέσματος μεταξύ πρωτότυπου και μεταφράσματος. Το ζητούμενο είναι η επίτευξη ενός κειμένου στη γλώσσα υποδοχής που θα είναι ισοδύναμο με το πρωτότυπο σε σημασιολογικό και πραγματολογικό επίπεδο. Αυτή η μορφή ισοδυναμίας ονομάστηκε επικοινωνιακή ή λειτουργική ισοδυναμία και, παρόλο που αντιλαμβάνεται τη μετάφραση ως μια πράξη διαγλωσσικής μεσολάβησης, η ανάδειξη των επικοινωνιακών και καταστασιακών της παραμέτρων, άποψη νεωτεριστική για την εποχή της (η Σχολή της Λειψίας εμφανίστηκε τη δεκαετία του 1960), επηρέασε τις λειτουργικές προσεγγίσεις της μετάφρασης οι οποίες διατυπώθηκαν τη δεκαετία του 1970 και του 1980.

Ένας άλλος ορισμός της ισοδυναμίας δίδεται από τον Catford, ο οποίος βλέπει το μεταφράζειν ως διαδικασία η οποία κατατείνει στην «[...] αντικατάσταση κειμενικού υλικού μιας γλώσσας αφετηρίας από ισοδύναμο κειμενικό υλικό σε μια γλώσσα υποδοχής» (Catford 1965: 20). Συγκεκριμένα, αρνείται την έννοια της μεταφοράς σημασιών από γλώσσα σε γλώσσα και εισηγείται την έννοια της «κειμενικής ισοδυναμίας» ως συνάρτηση της γραμματικής σημασίας, της λεξικής σημασίας και των συγκειμενικών συνθηκών των στοιχείων της γλώσσας αφετηρίας. Αυτού του είδους η ισοδυναμία εξαρτάται από επικοινωνιακές ιδιότητες όπως η λειτουργία, η γλωσσική συνάφεια, η κουλτούρα και η κατάσταση και όχι από τυπικά γλωσσικά κριτήρια. Όσον αφορά το μεταφραστικό ενέργημα, αυτό βασίζεται στην επίτευξη από τον μεταφραστή των κατάλληλων κάθε φορά μεταφραστικών αλλαγών (translation shifts) προκειμένου να επιτευχθεί κειμενική ισοδυναμία μεταξύ των κειμένων αφετηρίας και υποδοχής.

Σημαντική θέση ανάμεσα στις θεωρίες της ισοδυναμίας κατέχει ο τρόπος με τον οποίο οι Nida και Taber (1969: 12) βλέπουν τη μεταφραστική πράξη, η οποία συνίσταται στην «[...] αναπαραγωγή στη γλώσσα αφίξεως του εγγύτερου γλωσσικού ισοδύναμου του μηνύματος στη γλώσσα αφετηρίας, πρώτον με όρους σημασίας και δεύτερον με όρους ύφους». Διακρίνοντας μεταξύ μορφικής αντιστοιχίας (formal correspondence), σύμφωνα με την οποία το μεταφραστικό ενέργημα στρέφεται προς το πρωτότυπο και εστιάζει στη μορφή και στο περιεχόμενο του μηνύματος, και δυναμικής ισοδυναμίας (dynamic equivalence), σύμφωνα με την οποία το μεταφραστικό ενέργημα στοχεύει στον αντίκτυπο της μετάφρασης στους αναγνώστες, δηλαδή το μήνυμα πρέπει να είναι προσαρμοσμένο στις γλωσσικές τους ανάγκες και τις πολιτισμικές τους παραμέτρους, διατυπώνουν τη θέση ότι κατά τη διαδικασία της μετάφρασης ο μεταφραστής

αναλύει αρχικά το μήνυμα της γλώσσας αφετηρίας στις απλούστερες και δομικά σαφέστερες μορφές, το μεταφέρει σε αυτό επίπεδο και, στη συνέχεια το αναδομεί σε εκείνο το επίπεδο της γλώσσας υποδοχής που είναι το καταλληλότερο για το κοινό το οποίο αποσκοπεί να προσεγγίσει.

—Nida and Taber 1969: 484

Με άλλα λόγια, το μεταφραστικό ενέργημα έχει ως στόχο την παραγωγή ενός κειμένου υποδοχής το οποίο διατυπώνει με κατανοητό τρόπο το νόημα, μεταβιβάζει το πνεύμα και το ύφος του πρωτότυπου, διακρίνεται από τη φυσικότητα της έκφρασης και προκαλεί στο κοινό υποδοχής παρόμοια αντίδραση με εκείνη την οποία παρήγαγε το πρωτότυπο κείμενο.

Σύμφωνα με τις παραπάνω θεωρήσεις, το μεταφράζειν ουσιαστικά εκλαμβάνεται ως μια διαδικασία κειμενικής διακωδίκευσης² ή υποκατάστασης, δηλαδή επανακωδικοποίησης και μεταβίβασης ενός μηνύματος από μια πηγή αφετηρίας σε μια πηγή αφίξεως (πρβλ. Jakobson στο Venuti 2000: 14) όπου στοιχεία ενός γλωσσικού συστήματος αντικαθίστανται από γλωσσικά στοιχεία ενός άλλου (πρβλ. Koller 1972: 69 κ.έ.) ενώ, παράλληλα, προϋποθέτουν έναν βαθμό συμμετρίας μεταξύ των γλωσσών, ο οποίος θα καθιστά την ισοδυναμία δυνατή (πρβλ. Snell-Hornby 1995: 16). Δεδομένου όμως ότι όσο όμοιες και αν είναι δύο γλώσσες δεν είναι ποτέ τόσο όμοιες ώστε να μας επιτραπεί να θεωρήσουμε πως αντιπροσωπεύουν ίδιες κοινωνικές πραγματικότητες, η επίτευξη της ισοδυναμίας είναι ουσιαστικά ανέφικτη. Ήδη από το 1978, ο Broeck αναρωτιόταν πώς είναι δυνατόν να μετρηθεί η επίτευξη της ισοδυναμίας από τη στιγμή που κανένα κείμενο δεν μπορεί να έχει την ίδια επίδραση ή να προκαλέσει την ίδια αντίδραση σε δύο διαφορετικές κουλτούρες και σε διαφορετικές χρονικές περιόδους (Broeck 1978: 40), ενώ αργότερα ο Pym (2006: 2) διαπίστωνε ότι «[δ]εν υπάρχει σχέση ισοδυναμίας 1:1 στον χώρο των φυσικών γλωσσών». Η εξέλιξη της σκέψης περί του μεταφράζειν (βλ. Newmark 1988, Baker 1992, House 1997) με αφετηρία την έννοια της ισοδυναμίας δεν έπαψε να βλέπει την πράξη της μετάφρασης ως απόπειρα μεταφοράς γραπτού λόγου από μια γλώσσα αφετηρίας σε μια γλώσσα υποδοχής όπου πρωταρχικός στόχος είναι η «πιστότητα» του μεταφράσματος προς το πρωτότυπο κείμενο. Στο πλαίσιο

² Ο όρος διακωδίκευση αποτελεί μετάφραση του αγγλικού όρου *transcoding*, την οποία οφείλουμε στον Πιόργκο Κεντρωτή.

αυτής της σκέψης, ο μεταφραστής γίνεται αντιληπτός ως διάμεσος ο οποίος έχει ως πρωταρχικό μέλημα τη δημιουργία ενός κειμένου υποδοχής το οποίο θα πρέπει με τον έναν ή τον άλλο τρόπο να αντανακλά τις ποιότητες του κειμένου αφετηρίας.

1.3 Οι προσεγγίσεις που βασίζονται στα λογοτεχνικά και πολιτισμικά συστήματα

Πρόκειται για προσεγγίσεις που εξετάζουν τις μεταφράσεις ως μέρος του συστήματος της εθνικής λογοτεχνίας το οποίο τις υποδέχεται. Μια από τις πιο γνωστές είναι Θεωρία του Πολυσυστήματος που διατυπώθηκε από τον Ισραηλινό μεταφρασιολόγο Itamar Even-Zohar. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, η λογοτεχνία γίνεται αντιληπτή ως σύστημα που λειτουργεί μέσα σε ευρύτερα κοινωνικά, λογοτεχνικά και ιστορικά συστήματα του πολιτισμού υποδοχής. Έτσι, τα διάφορα λογοτεχνικά έργα δεν πρέπει να μελετώνται μεμονωμένα αλλά ως μέρη ενός λογοτεχνικού συστήματος το οποίο βρίσκεται σε μια διαδικασία συνεχών, δυναμικών μεταλλάξεων και συγκρούσεων για την πρωτοκαθεδρία στον λογοτεχνικό κανόνα ενός πολιτισμού. Η μεταφρασμένη λογοτεχνία θεωρείται ότι συνθέτει ένα σύστημα από μόνη της: α) με τον τρόπο που τα μέλη του πολιτισμού-στόχου επιλέγουν τα έργα τα οποία θα μεταφράσουν και β) με τον τρόπο που οι μεταφραστικές νόρμες, συμπεριφορές και πολιτικές επηρεάζονται από άλλα, ομοειδή συστήματα, τα οποία συνυπάρχουν στο πολιτιστικό πολυσύστημα (Even-Zohar 1990: 46).

Η θέση της μεταφρασμένης λογοτεχνίας στο πολυσύστημα δεν είναι σταθερή. Μπορεί να είναι πρωτεύουσα ή δευτερεύουσα. Στην πρώτη περίπτωση, είναι συχνά καινοτόμος και συμμετέχει ενεργά στη διαμόρφωση του λογοτεχνικού πολυσυστήματος εισάγοντας στην κουλτούρα υποδοχής νέες τεχνικές, νέα ποιητική και διαμορφώνοντας νέα πρότυπα. Αυτό μπορεί να συμβεί σε τρεις περιπτώσεις: α) όταν μια νέα λογοτεχνία εδραιώνεται και στρέφεται σε ήδη καθιερωμένες λογοτεχνίες άλλων κουλτουρών με σκοπό την εισαγωγή λογοτεχνικών μοντέλων μέσω της μετάφρασης, β) όταν μια λογοτεχνία είναι περιφερειακή και δεν έχει κύρος, με αποτέλεσμα να αναζητά πρότυπα σε πιο καθιερωμένες λογοτεχνίες, και γ) όταν στη λογοτεχνία της κουλτούρας υποδοχής υπάρχει κενό, δηλαδή έλλειψη λογοτεχνικών ειδών (π.χ. η επιστημονική φαντασία ή η παιδική λογοτεχνία), το οποίο καλύπτεται μέσω της μετάφρασης κειμένων που ανήκουν σε αυτά τα είδη. Στη δεύτερη περίπτωση, η μεταφρασμένη λογοτεχνία δεν ασκεί σημαντική επιρροή και προσαρμόζεται στις συμβατικές μορφές και τις λογοτεχνικές νόρμες του συστήματος υποδοχής.

Η θέση την οποία καταλαμβάνει η μεταφρασμένη λογοτεχνία στον πολιτισμό-στόχο καθορίζει τις μεταφραστικές στρατηγικές που χρησιμοποιούν οι μεταφραστές (Even-Zohar στο Venuti 2000: 196-97). Εάν η μεταφρασμένη λογοτεχνία καταλαμβάνει πρωτεύουσα θέση, οι μεταφραστές τείνουν να καταλήγουν σε ένα κείμενο υποδοχής που είναι κοντά στο πρωτότυπο κείμενο, εισάγοντας έτσι νέες συμβάσεις και πρότυπα στον πολιτισμό υποδοχής. Σε αυτή την περίπτωση, το κείμενο υποδοχής αναπαράγει τις κειμενικές σχέσεις του κειμένου αφετηρίας και θεωρείται ισάξιό του ως προς την επάρκεια. Με αυτό τον τρόπο, το μεταφραστικό ενέργημα δημιουργεί νέα πρότυπα στη γλώσσα υποδοχής. Εάν η μεταφρασμένη λογοτεχνία καταλαμβάνει δευτερεύουσα θέση, οι μεταφραστές διαμορφώνουν τη μετάφρασή τους σύμφωνα με τους υπάρχοντες κανόνες του πολιτισμού υποδοχής, χρησιμοποιώντας στο μετάφρασμά τους τα ήδη καθιερωμένα μοντέλα της κουλτούρας υποδοχής. Η Θεωρία του Πολυσυστήματος, παρά τις όποιες ενστάσεις έχουν κατά καιρούς διατυπωθεί, συνέβαλε σημαντικά στις μεταφραστικές σπουδές κυρίως ως προς το ότι, πρώτον, ενέταξε τη μεταφρασιολογία μέσα σε συγκεκριμένα κάθε φορά πολιτιστικά και λογοτεχνικά πλαίσια, τα οποία με τη σειρά τους εντάσσονται σε ευρύτερα ιστορικά και κοινωνικά πλαίσια και, δεύτερον, ενέταξε τη μελέτη της μεταφραστικής πράξης στα παραπάνω πλαίσια και αντιλήφθηκε τις έννοιες της ισοδυναμίας και της επάρκειας ως εξαρτώμενες από αντικειμενικούς, καταστασιακούς παράγοντες. Έτσι, η απόφαση του μεταφραστή ως προς το τι είδους μετάφραση θα παραγάγει δεν εξαρτάται πρωτίστως από τις ποιότητες και τις

λειτουργίες του κειμένου αφετηρίας, αλλά από τη θέση που καταλαμβάνει η μεταφρασμένη λογοτεχνία στο πολυσύστημα της κουλτούρας υποδοχής.

Μια επίσης σημαντική προσέγγιση που βασίζεται στα λογοτεχνικά και πολιτιστικά συστήματα είναι αυτή που έγινε γνωστή με την ονομασία «Περιγραφικές μεταφραστικές σπουδές». Η προσέγγιση αυτή ξεκινάει από την παραδοχή πως οι μεταφράσεις πρέπει πρωτίστως να κατέχουν μια θέση στα κοινωνικά και λογοτεχνικά συστήματα μιας κουλτούρας υποδοχής, θέση η οποία θα καθορίσει τις στρατηγικές που θα χρησιμοποιήσουν οι μεταφραστές. Η μεταφραστική ανάλυση σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση περιλαμβάνει τρία στάδια:

- α. ένταξη του μεταφρασμένου κειμένου στο κοινωνικοπολιτισμικό σύστημα υποδοχής και προσδιορισμός της αποδεκτότητας ή της σημασίας του,
- β. ανάλυση τόσο του αρχικού όσο και του μεταφρασμένου κειμένου, με σκοπό να εντοπιστούν οι υποχρεωτικές και μη υποχρεωτικές αποκλίσεις (ή μετατοπίσεις) του μεταφράσματος από το πρωτότυπο, και
- γ. εξαγωγή συμπερασμάτων για λήψη αποφάσεων σε μελλοντικές μεταφράσεις μέσα από τη διατύπωση γενικεύσεων σχετικά με τη φύση της μεταφραστικής διαδικασίας στο συγκεκριμένο ζεύγος πρωτότυπου και μεταφράσματος, η οποία, επεκτεινόμενη σε παρόμοια ζεύγη κειμένων θα δημιουργήσει σώματα μεταφρασμένων κειμένων με τα οποία θα μπορούσαν να προσδιοριστούν ορισμένες μεταφραστικές νόρμες (Toury 1995: 36-9, 102).

Με τον όρο «νόρμες» εννοούνται οι διαφορετικές επιλογές στις οποίες προβαίνουν σε συστηματική βάση οι μεταφραστές μέσα σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικοϊστορικό πλαίσιο (Baker 1997: 164), επιλογές που εξαρτώνται από το κατά πόσο ο μεταφραστής θα υποταχθεί στις νόρμες του κειμένου αφετηρίας, οπότε ο στόχος του θα είναι η δημιουργία μιας επαρκούς μετάφρασης ή στις νόρμες της γλωσσοκουλτούρας υποδοχής, οπότε ο στόχος του θα είναι η δημιουργία μιας αποδεκτής μετάφρασης. Ο Toury φροντίζει να επισημάνει πως αν και οι νόρμες λειτουργούν συχνά με καταναγκαστικό τρόπο, δεν μπορούμε πάντοτε να αναμένουμε μια πλήρως συστηματική συμπεριφορά ενός μεταφραστή, δεδομένου ότι οι νόρμες έχουν διαφορετική ένταση και μπορούν να οδηγήσουν σε υποχρεωτικές μεταφραστικές συμπεριφορές (νόρμες μέγιστης έντασης) έως συνήθειες αλλά μη υποχρεωτικές συμπεριφορές (νόρμες ελάχιστης έντασης). Με βάση τα παραπάνω, ο στόχος της μεταφραστικής πράξης εξαρτάται κάθε φορά από την απόφαση του μεταφραστή εάν θα δημιουργήσει μια επαρκή ή μια αποδεκτή μετάφραση, απόφαση που επηρεάζεται από τη συμμετοχή των λογοτεχνικών τάσεων οι οποίες ενυπάρχουν στο πολιτιστικό σύστημα υποδοχής στην παραγωγή οποιουδήποτε μεταφρασμένου κειμένου και, κατ' επέκταση, από την εκάστοτε επιλογή των μεταφραστικών νορμών.

Η ιδέα των νορμών άσκησε επίδραση στην εξέλιξη της σκέψης περί του μεταφράζω, με πιο χαρακτηριστική τη διατύπωση των μεταφραστικών νορμών του Chesterman, ο οποίος διακρίνει μεταξύ: α) νορμών του προϊόντος (προσδοκώμενες νόρμες) και β) νορμών της διαδικασίας (επαγγελματικές νόρμες) (Chesterman 1997: 64-70). Οι προσδοκώμενες νόρμες καθιερώνονται από τις προσδοκίες των αποδεκτών ενός μεταφράσματος και σχετίζονται με το τι θα πρέπει να είναι μια μετάφραση. Με άλλα λόγια, η αποδοχή ενός μεταφράσματος μπορεί να εξαρτηθεί από το κατά πόσο αυτό συμμορφώνεται με τις κυρίαρχες νόρμες και πληροί κριτήρια όπως, για παράδειγμα, αυτά της αναγνωσιμότητας και της φυσικότητας στη γλώσσα υποδοχής, από τα οποία εξαρτάται η αποδεκτότητα του μεταφράσματος. Οι επαγγελματικές νόρμες καθορίζονται από τις προσδοκώμενες νόρμες και αφορούν τη μεταφραστική διαδικασία αυτή καθαυτή. Πρόκειται για νόρμες που σχετίζονται:

- α. με την επαγγελματική δεοντολογία, δηλαδή με την ανάληψη από τον μεταφραστή της ευθύνης για το έργο που παρήγαγε για τον εντολέα και το αναγνωστικό κοινό,

- β. την επικοινωνιακότητα, δηλαδή τη διασφάλιση από τον μεταφραστή, ως ειδικό της επικοινωνίας, του βέλτιστου βαθμού επικοινωνίας ανάμεσα στο μετάφρασμα και τα μέρη που με τον έναν ή τον άλλο τρόπο σχετίζονται με αυτό και
- γ. τη σχέση ανάμεσα στο μετάφρασμα και το πρωτότυπο. Η τελευταία νόρμα, όπως νοηματοδοτείται από τον Chesterman, καθιστά τον μεταφραστή υπεύθυνο για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με το είδος του κειμένου, τις οδηγίες του εντολέα, την πρόθεση του συγγραφέα του πρωτότυπου κειμένου και τις απαιτήσεις και προσδοκίες του αναγνωστικού κοινού.

Μια σημαντική συνεισφορά στον τρόπο θέασης και αντίληψης του μεταφράζειν προέρχεται από τη λεγόμενη Σχολή της Χειραγώγησης. Πρόκειται για μια ομάδα θεωρητικών η οποία, σύμφωνα με τον Hermans:

[...] δεν είναι σχολή αλλά μια ομάδα ατόμων, γεωγραφικά διασκορπισμένων [...] τα οποία συμφωνούν γενικώς σε ορισμένα βασικά ζητήματα, παρόλο που και αυτή η συμφωνία είναι σχετική, περισσότερο ένας κοινός τόπος για συζήτηση παρά μια θεωρία. Αυτό που έχουμε κοινό είναι [...] μια περιγραφική, στοχοπροσανατολισμένη, λειτουργική και συστημική προσέγγιση της μετάφρασης και ένα ενδιαφέρον για τις νόρμες και τους περιορισμούς που διέπουν την παραγωγή και την πρόσληψη των μεταφράσεων, για τη σχέση μεταξύ της μετάφρασης και άλλων τύπων επεξεργασίας κειμένων, και για τη θέση και τον ρόλο των μεταφράσεων τόσο μέσα σε μια δεδομένη λογοτεχνία όσο και στην αλληλεπίδραση μεταξύ λογοτεχνιών.

—Hermans 1985: 10-11

Ο Hermans θεωρεί ότι όλες οι λογοτεχνικές μεταφράσεις συνεπάγονται βαθμούς χειραγώγησης του πρωτότυπου κειμένου για έναν ορισμένο κάθε φορά σκοπό, ενώ σε ό,τι αφορά τη λογοτεχνική μετάφραση, αυτή πρέπει να κατέχει σημαντική θέση στα λογοτεχνικά συστήματα υποδοχής, καθώς αποτελούσε πάντοτε σημαντική δύναμη όχι μόνο στη διαμόρφωση της λογοτεχνίας υποδοχής αλλά και στην ανάπτυξη ενός παγκόσμιου πολιτισμού.

Οι δεσμοί της Σχολής της Χειραγώγησης με τη θεωρία των πολυσυστημάτων και την περιγραφική μεταφρασιολογία είναι ισχυροί και οδήγησαν τους θεωρητικούς αυτής της ομάδας στην επεξεργασία ενός πρακτικού μοντέλου κειμενικής ανάλυσης με το οποίο επιχειρούν να περιγράψουν και να αξιολογήσουν διάφορες μεταφραστικές στρατηγικές. Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο, η μεταφραστική πράξη διεξάγεται σε τέσσερις φάσεις (Lambert and van Gorp 1985: 52-3):

- α. Συλλογή και επεξεργασία προκαταρκτικών δεδομένων, δηλαδή πληροφοριών από τον τίτλο και τη σελίδα του τίτλου (π.χ. παρουσία ή απουσία ένδειξης κειμενικού είδους), τα μετακείμενα (π.χ. πρόλογοι, σημειώσεις) και τις στρατηγικές (μερική ή πλήρης μετάφραση).
- β. Μακροεπίπεδο: διαίρεση του κειμένου σε κεφάλαια, πράξεις και σκηνές κ.λπ., τίτλοι και παρουσίαση των κεφαλαίων, η εσωτερική αφηγηματική δομή, η σχέση ανάμεσα στους τύπους αφήγησης, τους διαλόγους και κάθε σχόλιο του συγγραφέα.
- γ. Μικροεπίπεδο: προσδιορισμός των μετατροπών σε διαφορετικά γλωσσικά επίπεδα (λεξιλόγιο, γραμματικοί τύποι, λογοτεχνικές δομές, τύποι αναπαραγωγής του λόγου, αφηγηματικές τεχνικές, εκφραστικά μέσα, ιδιόλεκτοι, τροπικότητα κ.λπ.).
- δ. Συστημικό πλαίσιο: σύγκριση μικροεπιπέδων και μακροεπιπέδων, καθώς και κειμένων και θεωρίας και προσδιορισμός των νορμών, περιγραφή των διακειμενικών σχέσεων (με άλλα κείμενα και μεταφράσεις) και των διασυστημικών σχέσεων (υφολογικοί κώδικες, σχέσεις με άλλα είδη κ.λπ.).

Οι αντιλήψεις που παρατέθηκαν παραπάνω, ιδίως η μελέτη και η ανάλυση των μεταφραστικών νορμών, θα μπορούσαμε να πούμε ότι έχουν περισσότερο ακαδημαϊκό παρά πρακτικό χαρακτήρα, εφόσον ασχολούνται με την ανάλυση και την περιγραφή του μεταφραστικού ενεργήματος και τη θέση και τη

λειτουργία των λογοτεχνικών μεταφράσεων στα λογοτεχνικά συστήματα υποδοχής εντός των οποίων εντάσσονται. Εντούτοις, η περιγραφή των «τρόπων» μετάφρασης δημιουργεί ένα απόθεμα στρατηγικών στις οποίες μπορεί να ανατρέξει ο μεταφραστής κατά την επιτέλεση του μεταφραστικού ενεργήματος, ενώ η μελέτη της σχέσης των λογοτεχνικών μεταφράσεων με τα πολυσυστήματα υποδοχής και η συνάρτηση της αποδοχής τους με τις προσδοκίες του κοινού υποδοχής καταδεικνύουν τον δυναμικό χαρακτήρα της μεταφραστικής πράξης και αναδεικνύουν τον μεταφραστή ως ενεργό παράγοντα του μεταφραστικού ενεργήματος.

1.4 Οι λειτουργικές προσεγγίσεις

Όταν μιλάμε για λειτουργικές προσεγγίσεις αναφερόμαστε, ουσιαστικά, στις περί τη μετάφραση θεωρίες που διατυπώθηκαν τις δεκαετίες του 1970 και του 1980 από τους Γερμανούς θεωρητικούς Hans Hönl και Paul Kussmaul, Katharina Reiß, Hans J. Vermeer και Justa Holz-Mänttari. Οι λειτουργικές προσεγγίσεις βασίζονται, θα μπορούσαμε να πούμε γενικώς, στην αντίληψη πως:

[...] ένα κείμενο υποδοχής είναι παροχή πληροφοριών, οι οποίες διατυπώνονται από έναν μεταφραστή σε έναν πολιτισμό και μια γλώσσα υποδοχής, πληροφορίες που έχουν διατυπωθεί από κάποιον άλλο στον πολιτισμό και τη γλώσσα αφετηρίας
—Reiß and Vermeer 1984: 67

και πως κάθε κείμενο παράγεται για να εξυπηρετήσει έναν συγκεκριμένο σκοπό. Επομένως, η μεταφραστική διαδικασία κατατείνει στην παραγωγή κειμένων τα οποία θα μπορούν να λειτουργούν αποτελεσματικά στην εκάστοτε περίπτωση, ανάλογα με το κοινό το οποίο πρόκειται να τα χρησιμοποιήσει και με τον τρόπο με τον οποίο κάθε φορά το κοινό-χρήστης τους θέλει να χρησιμοποιηθούν (πρβλ. Vermeer στη Nord ²2001: 29). Με βάση αυτή την πρώτη περιγραφή, αντιλαμβανόμαστε ότι το μεταφραστικό ενέργημα γίνεται αντιληπτό ως συνειδητή και εμπρόθετη δράση με στόχο την παραγωγή ενός κειμένου το οποίο θα ανταποκρίνεται στις προδιαγραφές της εκάστοτε ανάθεσης.

Προτού προχωρήσουμε στην κάπως πιο αναλυτική παρουσίαση των λειτουργικών θεωριών οφείλουμε να επισημάνουμε ότι αυτές δεν είναι επινοήση του 20ού αιώνα. Στην πορεία της ιστορίας συναντάμε μεταφραστές –λογοτεχνικών και βιβλικών, κυρίως, κειμένων– οι οποίοι αντιλήφθηκαν την αναγκαιότητα διαφορετικών μεταφράσεων ανάλογα με την περίπτωση. Για τους Οράτιο και Κικέρωνα, παραδείγματος χάριν, η τέχνη του μεταφραστή συνίστατο στην κριτική ερμηνεία του κειμένου αφετηρίας με σκοπό την παραγωγή ενός κειμένου αφίξεως βασιζόμενου στην αρχή *non verbum de verbo, sed sensum exprimere de sensu*, μεταθέτοντας την ευθύνη του μεταφραστή προς το κοινό αφίξεως. Πολλοί μεταφραστές της Βίβλου, όπως ο άγιος Ιερώνυμος και ο Λούθηρος, διαισθάνθηκαν ότι η μεταφραστική διαδικασία έπρεπε να ισορροπεί μεταξύ πιστής αναπαραγωγής της ποιότητας του κειμένου αφετηρίας και προσαρμογής στο κοινό αφίξεως. Έτσι, ο άγιος Ιερώνυμος διατυπώνει την άποψη ότι, ενίοτε, είναι προτιμότερο να αποδίδουμε το νόημα του πρωτότυπου, ενώ ο Λούθηρος συμβουλεύει τους επίδοξους μεταφραστές να μην διστάζουν, όποτε είναι απαραίτητο, να προσαρμόζουν το κείμενο στις ανάγκες και προσδοκίες του κοινού αφίξεως, φτάνοντας μάλιστα στο σημείο να χρησιμοποιεί τα ρήματα *übersetzen* (μεταφράζω) και *verdeutschern* (εκγερμανίζω) σχεδόν χωρίς διάκριση (Bassnett 1992:47-50).

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι ρίζες του σύγχρονου λειτουργισμού ή, καλύτερα, το πρωτόλειο υλικό για τη διατύπωση των σύγχρονων λειτουργικών προσεγγίσεων, βρίσκονται στην πραγματεία του Friedrich Schleiermacher *Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens*. Εκεί, ο Schleiermacher, προβληματιζόμενος περί του πώς ο μεταφραστής θα φέρει σε επαφή τον συγγραφέα του πρωτότυπου και τον αναγνώστη του μεταφράσματος, διατυπώνει την άποψη ότι αυτό μπορεί να γίνει μόνο με δύο τρόπους: «[ε]ίτε θα αφήσει κατά το δυνατόν ήσυχο τον συγγραφέα μετακινώντας τον αναγνώστη προς

αυτόν είτε θα αφήσει κατά το δυνατόν ήσυχο τον αναγνώστη και θα μετακινήσει τον συγγραφέα προς αυτόν» (στο Lefevere 1992:152). Ο δεύτερος τρόπος, η μετακίνηση, δηλαδή, του συγγραφέα προς τον μεταφραστή, είναι η βάση επί της οποίας αναπτύχθηκαν οι λειτουργικές προσεγγίσεις της μετάφρασης από τη δεκαετία του 1980 και έπειτα.

Επιστρέφοντας στη σύγχρονη εποχή, όταν μιλάμε για λειτουργικές προσεγγίσεις της μετάφρασης αναφερόμαστε κυρίως στις θεωρίες που προέκυψαν στη Γερμανία και τη Φινλανδία και συγκεκριμένα, στις μελέτες των Hönig και Kussmaul (1982), στη Θεωρία του Σκοπού (Skopostheorie) των Reiß και Vermeer (1984) και τη Θεωρία της Μεταφραστικής Δράσης (Theorie des translatorischen Handelns) της Holz-Mänttari (1984). Τα κοινά στοιχεία όλων αυτών των μελετών είναι ότι, πρώτον, αντιλαμβάνονται τη μετάφραση περισσότερο ως πολιτισμική παρά ως γλωσσική μεταφορά· δεύτερον, ως επικοινωνιακή πράξη και όχι ως διαδικασία κειμενικής διακωδίκευσης μηνυμάτων από μια πηγή αφετηρίας σε μια πηγή αφίξεως· τρίτον, ενδιαφέρονται για τη λειτουργία του μεταφράσματος βάσει του προσδιορισθέντος επικοινωνιακού σκοπού (δυναμική μετάφραση, prospective translation) και όχι για την αναπαραγωγή σε αυτό των δομών του κειμένου αφετηρίας (αναδρομική μετάφραση, retrospective translation)· και, τέταρτον, βλέπουν το κείμενο ως αναπόσπαστο τμήμα του κόσμου και όχι ως ένα αυτόνομο γλωσσικό δείγμα.

Η θεωρητική προσέγγιση των Hönig και Kussmaul εκκινεί από την αντίληψη του κειμένου ως «το λεκτικοποιημένο τμήμα μιας κοινωνικοκουλτούρας» (1982: 58), που σημαίνει πως το κείμενο εντάσσεται σε μια δεδομένη κατάσταση η οποία προσδιορίζεται από το κοινωνικοπολιτισμικό της υπόβαθρο. Με βάση αυτό το σκεπτικό, κατά τη μετάφραση το κείμενο αφετηρίας «μετεμφυτεύεται» στην κουλτούρα υποδοχής μετατρέπόμενο σε κείμενο υποδοχής το οποίο, ανάλογα με την περίπτωση, διατηρεί τις λειτουργίες του πρωτότυπου κειμένου ή τις μεταβάλλει προκειμένου να προσαρμοστεί στις ανάγκες της κουλτούρας υποδοχής. Αυτή η διαπίστωση, απόρροια της πολύχρονης εμπειρίας τους τόσο ως διδασκόντων όσο και ως επαγγελματιών μεταφραστών, οδηγεί στο συμπέρασμα πως δεν υπάρχει ούτε μία και μόνο μετάφραση ενός πρωτότυπου κειμένου ούτε τέλεια μετάφραση. Η μορφή και η λειτουργία του μεταφράσματος εξαρτώνται από τη λειτουργία την οποία καλείται να επιτελέσει στην κουλτούρα υποδοχής σύμφωνα με τις οδηγίες που θα λάβει ο μεταφραστής από τον πελάτη. Με βάση αυτή την αντίληψη, βλέπουμε πως η πράξη της μετάφρασης αρχίζει πλέον να γίνεται αντιληπτή ως διαδικασία μετατροπής και προσαρμογής του πρωτότυπου κειμένου στις ανάγκες της εκάστοτε ανάθεσης.

Η Θεωρία του Σκοπού (Skopostheorie, 1984) συνοπτικά υποστηρίζει ότι η μεταφραστική πράξη εξαρτάται αποκλειστικά από τον στόχο, τον σκοπό που επιδιώκει να επιτύχει η μετάφραση αυτή στην κουλτούρα υποδοχής. Αυτή η θεωρία, όπως και οι λοιπές λειτουργικές προσεγγίσεις, βασίζεται στην έννοια της μεταφραστικής δράσης, η οποία περιγράφει κάθε μορφή διαγλωσσικής και διαπολιτισμικής μεταφοράς η οποία γίνεται με μια πρόθεση και στοχεύει στην επίτευξη ενός συγκεκριμένου αποτελέσματος και, ενδεχομένως, μιας νέας κατάστασης. Σύμφωνα με τον Vermeer:

Κάθε κείμενο παράγεται για έναν συγκεκριμένο σκοπό τον οποίο καλείται να υπηρετήσει. Επομένως, ο κανόνας του Σκοπού σημαίνει να μεταφράζουμε, να διερμηνεύουμε, να μιλάμε με τρόπο που να επιτρέπει στο κείμενο/μετάφραση να λειτουργεί στην κατάσταση στην οποία χρησιμοποιείται και με τον τρόπο που οι χρήστες του θέλουν να λειτουργεί.

—Vermeer στη Nord ²2001: 29

Αυτό σημαίνει πως το μεταφράζειν δεν θεωρείται στατικό γλωσσικό φαινόμενο αλλά πράξη διαπολιτισμικής επικοινωνίας. Ως τέτοια, προσφέρει στον μεταφραστή τη δυνατότητα να αντιμετωπίζει τα στοιχεία του κειμένου αφετηρίας με γνώμονα τόσο τη λειτουργία τους στο κείμενο υποδοχής όσο και την ίδια τη λειτουργία του μεταφράσματος στην κουλτούρα υποδοχής. Με τον τρόπο αυτό, συγκεκριμένα μεταφραστικά προβλήματα μπορούν να αντιμετωπιστούν με διαφορετικό τρόπο, ανάλογα με την επικοινωνιακή κατάσταση, με αποτέλεσμα η κάθε απόφαση σχετικά με τον τρόπο

χειρισμού των επιμέρους μεταφραστικών μονάδων του κειμένου αφετηρίας να λαμβάνεται *ad hoc*, με βάση τις προσδοκίες του χρήστη ή του δέκτη του κειμένου αφίξεως, τις οδηγίες του εντολέα ή, ακόμα κατόπιν διαπραγματεύσεως μεταξύ μεταφραστή και πελάτη, ιδίως όταν ο τελευταίος δεν μπορεί να ορίσει επακριβώς το είδος του κειμένου που απαιτείται για τη συγκεκριμένη κατάσταση.

Με αυτό τον τρόπο, ο μεταφραστής έχει τη δυνατότητα να διατυπώνει την πληροφορία του κειμένου αφετηρίας έτσι ώστε να γίνεται κατανοητός από τους αποδέκτες του κειμένου υποδοχής, να δημιουργεί, δηλαδή, κείμενα που να μεταδίδουν με λειτουργικό τρόπο το μήνυμα στους δέκτες. Έτσι, το κείμενο υποδοχής δεν αντιγράφει τη φυσιογνωμία του κειμένου αφετηρίας, αλλά η μορφή και το είδος του υπαγορεύονται από αυτό που θεωρείται λειτουργικά κατάλληλο ή επαρκές από τον πολιτισμό υποδοχής. Επομένως, το κείμενο αφετηρίας δεν είναι το πρωταρχικό κριτήριο για τις αποφάσεις τις οποίες θα λάβει ο μεταφραστής, αλλά μία από τις πολλές πηγές πληροφοριών που έχει στη διάθεσή του. Ο Vermeer (στη Nord² 2001: 25) ονομάζει αυτή την κατάσταση *εκθρόνιση* (*Entthronung*) του πρωτότυπου. Αυτή η έννοια έχει επικριθεί από πολλούς μελετητές, οι οποίοι θεωρούν ότι δείχνει έλλειψη σεβασμού στο κείμενο αφετηρίας. Όμως, το κείμενο αφετηρίας είναι προϊόν των ποικίλων καταστασιακών μεταβλητών (χρόνος, τόπος, αποδέκτες) οι οποίες συνετέλεσαν στη δημιουργία του, ενώ ο τρόπος με τον οποίο αναλύεται, ερμηνεύεται και γίνεται αντιληπτό από τον μεταφραστή ή κάθε άλλο αποδέκτη εξαρτάται από τις μεταβλητές μιας νέας επικοινωνιακής κατάστασης, οι οποίες, εκ των πραγμάτων, δεν μπορούν να ταυτιστούν απόλυτα με εκείνες που οδήγησαν στη σύνταξη του κειμένου αφετηρίας, άσχετα με την ταύτιση ή μη των λειτουργιών του κειμένου αφετηρίας και του κειμένου υποδοχής.

Η σχέση του κειμένου αφετηρίας με το κείμενο υποδοχής διασφαλίζεται από τον κανόνα της *διακειμενικής συνεκτικότητας* (Reiß και Vermeer 1984: 114), ο οποίος αναφέρεται στη λειτουργική σχέση μεταξύ κειμένου υποδοχής και κειμένου αφετηρίας. Τα δηλούμενα του κειμένου υποδοχής δεν μπορεί να είναι διαφορετικά από εκείνα του κειμένου αφετηρίας, ο τρόπος όμως με τον οποίο θα αποτυπώνονται στο κείμενο υποδοχής εξαρτάται από τις κειμενικές συμβάσεις της γλωσσολογίας υποδοχής. Αυτό σημαίνει ότι το κείμενο υποδοχής πρέπει να έχει νόημα στο πλαίσιο της επικοινωνιακής κατάστασης και κουλτούρας όπου εντάσσεται (πρβλ. Pöschhacker 1995: 34). Αυτός είναι ο κανόνας της *ενδοκειμενικής συνοχής* σύμφωνα με τον οποίο το κείμενο υποδοχής είναι αποδεκτό όταν ανταποκρίνεται στην καταστασιακότητα³ των χρηστών του.

Οι αντιλήψεις του Vermeer συνδέονται συχνά με εκείνες της Justa Holz-Mänttari όπως εκτίθενται στο έργο της *Translatorisches Handeln. Theorie und Methode* (1984). Οι αντιλήψεις μοιάζουν με εκείνες που παραθέσαμε παραπάνω. Και η ίδια βλέπει το μεταφράζειν όχι ως απλή διαδικασία διακωδίκευσης αλλά ως μορφή δράσης μεταξύ κουλτουρών, ως διαπολιτισμικό ενέργημα. Κατά τι πιο ριζοσπαστική από τον Vermeer, αντί του όρου «κείμενο» χρησιμοποιεί τον όρο «μήνυμα», φορέας του οποίου είναι το κείμενο, το οποίο θεάται ως «διαβιβαστής μηνύματος⁴» όπου το γλωσσικό υλικό συνδυάζεται με μη γλωσσικά σημεία (σχήματα, διαγράμματα, εικόνες, ήχοι, γραφικά κ.λπ.)⁵. Σύμφωνα με το μοντέλο της μεταφραστικής δράσης που προτείνει η Holz-Mänttari, η μετάφραση ως ενέργημα δεν είναι μια απλή πράξη μεταβίβασης αλλά ένα σύνθετο πλέγμα δράσεων που καθορίζεται από τον σκοπό και προσανατολίζεται στην έκβαση, στην επίτευξη δηλαδή συγκεκριμένων επικοινωνιακών αποτελεσμάτων κάθε φορά. Σε αυτό το σύνθετο ενέργημα, εκτός από τον μεταφραστή, ο οποίος θεωρείται ειδικός στη διαπολιτισμική επικοινωνία και είναι ο καθοριστικός παράγοντας της μεταφραστικής διαδικασίας, μπορεί να συμμετέχουν παράγοντες όπως:

³ Ο όρος *καταστασιακότητα* αφορά τον παράγοντα που καθιστά ένα κείμενο συναφές με την επικοινωνιακή κατάσταση και διευκολύνει τη νοηματική του πρόσληψη από τον αποδέκτη (Beaugrand and Dressler 1981: 13).

⁴ Ο όρος «διαβιβαστής μηνύματος» προτείνεται από τους Σ. Γραμμενίδη και Δ. Λάμπρου (2014: 42).

⁵ Είναι πλέον κοινώς αποδεκτό πως εκτός από το κείμενο αυτό καθαυτό μετατροπές κατά τη μεταφραστική διαδικασία γίνονται και στα πάσης φύσεως εξωγλωσσικά του στοιχεία (βλ. Schmitt 1999: 247).

- α. Ο εμπνευστής της μετάφρασης⁶ (*initiator* ή *Bedarfsträger*), δηλαδή το πρόσωπο (φυσικό ή νομικό) που χρειάζεται τη μετάφραση, δίνει το έναυσμα για την έναρξη της μεταφραστικής διαδικασίας και ορίζει τον σκοπό για τον οποίο χρειάζεται το κείμενο αφίξεως,
- β. Ο αναθέτων τη μετάφραση ή εντολέας (*assigner* ή *commissioner/Besteller, Auftraggeber*)⁷, ο οποίος αναθέτει την παραγωγή του κειμένου αφετηρίας στον μεταφραστή για έναν συγκεκριμένο σκοπό και παραλήπτη. Αν και η Holz-Mänttari θεωρεί διακριτούς τους ρόλους του εμπνευστή, ο οποίος χρειάζεται το κείμενο αφίξεως και του εντολέα, ο οποίος μπορεί να επηρεάσει την παραγωγή του κειμένου αφίξεως ζητώντας, παραδείγματος χάριν, συγκεκριμένη ορολογία και μορφοποίηση κειμένου, πολλές φορές ο εμπνευστής και ο εντολέας ταυτίζονται.
- γ. Ο δημιουργός του κειμένου αφετηρίας (*source-text producer*), το οποίο συνιστά τη βάση της μεταφραστικής δράσης ανεξάρτητα από τα κίνητρα και τους λόγους που οδήγησαν στη δημιουργία του και από το εάν υπάρχει ταύτιση λόγων και κινήτρων μεταξύ κειμένου αφετηρίας και κειμένου αφίξεως. Ενίοτε, η δημιουργία του κειμένου αφετηρίας δεν γίνεται με σκοπό τη μετάφρασή του, η οποία αποφασίζεται αργότερα⁸. Σε αυτή την περίπτωση, ο δημιουργός του κειμένου αφετηρίας ενδέχεται να μην συμμετέχει άμεσα στη μεταφραστική διαδικασία.
- δ. Ο χρήστης (*user/Applikator*) του κειμένου υποδοχής, δηλαδή το φυσικό ή νομικό πρόσωπο που θα χρησιμοποιήσει το μετάφρασμα.
- ε. Ο δέκτης (*receiver*) του κειμένου υποδοχής, δηλαδή ο τελικός παραλήπτης του κειμένου αφετηρίας, αυτός στον οποίο απευθύνεται το κείμενο αφετηρίας (ενίοτε ο χρήστης και ο δέκτης του κειμένου αφίξεως ταυτίζονται)⁹.

Σημαντικό ρόλο στην ανάλυση της Holz-Mänttari παίζει η έννοια των μεταφραστικών οδηγιών, οι οποίες αφορούν το σύνολο των κατευθυντήριων γραμμών οι οποίες δίνονται στον μεταφραστή από το πρόσωπο που ζήτησε τη μετάφραση του κειμένου αφετηρίας και περιλαμβάνουν κατευθυντήριες γραμμές περί

- α. των κειμενικών λειτουργιών του κειμένου υποδοχής,
- β. των χρηστών ή/και των δεκτών του κειμένου υποδοχής,
- γ. του προσδοκώμενου χρόνου και τόπου κυκλοφορίας του κειμένου υποδοχής,
- δ. του μέσου με το οποίο θα μεταδοθεί το μήνυμα του κειμένου υποδοχής και
- ε. του κινήτρου για τη δημιουργία του κειμένου υποδοχής (Nord ²2001: 60).

Οι μεταφραστικές οδηγίες προσδιορίζουν την κατάσταση στην οποία το κείμενο υποδοχής θα εκπληρώσει τις λειτουργίες του και το είδος του κειμένου που χρειάζεται αλλά όχι το πώς θα μεταφραστεί το κείμενο αφετηρίας, δηλαδή ποια στρατηγική θα ακολουθήσει, ποιον τύπο μετάφρασης θα επιλέξει κ.λπ.

Η έννοια των μεταφραστικών οδηγιών κατέχει περίοπτη θέση και στην προσανατολισμένη στη μετάφραση κειμενική ανάλυση της Nord (²2001: 59-66). Η Nord επεξεργάζεται ένα πιο αναλυτικό

⁶ Ο όρος *εμπνευστής* προτείνεται από τον Άγγελο Φιλippάτο (στο Munday 2004:130).

⁷ Ο όρος *assigner* προτάθηκε από τους Franz Röchhacker (1995:34) και Paul Kußmaul (1993:7 κ.έ.), ενώ ο όρος *commissioner* προτάθηκε από τον Vermeer (1989:173-187). Για τα ελληνικά, εμείς προτείνουμε τον όρο *αναθέτων τη μετάφραση* ενώ ο Άγγελος Φιλippάτος προτείνει τον όρο *εντολέας* (στο Munday 2004:130)).

⁸ Τέτοια περίπτωση είναι, παραδείγματος χάριν, οι οδηγίες για τη βελτίωση της παραγωγικότητας μιας πολυεθνικής επιχείρησης, οι οποίες αφορούν ένα παράρτημά της μόνο και, στη συνέχεια, για πολλούς και διάφορους λόγους, αποφασίζεται η μετάφρασή τους στις γλώσσες των χωρών όπου η επιχείρηση διαθέτει υποκαταστήματα.

⁹ Στην πράξη, μια μετάφραση μπορεί να ανατεθεί τόσο από τον εντολέα όσο και από τον εμπνευστή και, ενίοτε, από τον δημιουργό του κειμένου αφετηρίας. Στην περίπτωση αυτή, και οι τρεις παράγοντες μπορούν να θεωρηθούν πελάτες του μεταφραστή. Στη συνέχεια, όταν αναφερόμαστε στους τρεις αυτούς παράγοντες υπό την ιδιότητά τους ως αναθετότων τη μετάφραση θα τους ονομάζουμε πελάτες.

λειτουργικό μοντέλο, το οποίο λαμβάνει υπόψη του την κειμενική ανάλυση του κειμένου αφετηρίας. Συγκεκριμένα, η Nord αναφέρει σαφώς ότι

[η] προτεραιότητα του σκοπού του κειμένου αφίξεως δεν σημαίνει ότι αγνοείται το κείμενο αφετηρίας. Το κείμενο αφετηρίας παρέχει τις πληροφορίες που συνιστούν το σημείο έναρξης για την παροχή πληροφοριών από το κείμενο αφίξεως. Η ανάλυση του κειμένου αφετηρίας λειτουργεί ως οδηγός για τη μεταφραστική διαδικασία εφόσον παρέχει τη βάση για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με (α) την εφικτότητα της ανατεθείσας μετάφρασης, (β) ποιες μονάδες του κειμένου αφετηρίας έχουν σχέση με μια λειτουργική μετάφραση και (γ) ποια μεταφραστική στρατηγική θα συντελέσει ώστε το κείμενο αφίξεως να πληροί τις προαπαιτήσεις των μεταφραστικών οδηγιών.

—Nord ²2001: 62

Η προϋπόθεση (γ), ειδικότερα, είναι ιδιαίτερα σημαντική εφόσον προσφέρει στον μεταφραστή τη δυνατότητα επιλογής στρατηγικών ανάλυσης και μετάφρασης του κειμένου αφετηρίας ανάλογα με την κατάσταση, όπως αυτή περιγράφεται και καθορίζεται στις μεταφραστικές οδηγίες. Η αναφορά των λειτουργικών προσεγγίσεων σε στρατηγικές και όχι σε κανόνες ή αρχές είναι εξαιρετικά σημαντική εφόσον «[η] θεωρία της μετάφρασης [...] πρέπει να προσφέρει [στον μεταφραστή] στρατηγικές για τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, αλλά δεν μπορεί και δεν πρέπει να καθιερώνει κανόνες για το πώς θα ληφθούν οι αποφάσεις» (Hönig 1997:10). Οι ποικίλες ανά περίπτωση στρατηγικές επιλύουν τα διλήμματα που αντιμετωπίζει ο μεταφραστής σχετικά με τη διαχείριση των επί μέρους στοιχείων του κειμένου αφετηρίας και την απόδοσή τους στο κείμενο αφίξεως εφόσον, έχοντας στη διάθεσή του τις συγκεκριμένες οδηγίες και έχοντας ολοκληρώσει ικανοποιητικά τη διαπραγματεύση με τον πελάτη δύναται να ιεραρχήσει λειτουργικά τα μεταφραστικά προβλήματα και να παραγάγει επιτυχείς μεταφράσεις που θα ανταποκρίνονται στις προαπαιτήσεις οι οποίες έχουν οριστεί.

Ενδιαφέρον, τέλος, παρουσιάζει η κατηγοριοποίηση των μεταφραστικών προβλημάτων στο πλαίσιο της ανάλυσης της μεταφραστικής πράξης των Holz-Mänttari και Nord. Οι κατηγορίες των μεταφραστικών προβλημάτων είναι οι εξής (βλ. Nord ²2001: 46, Παριανού 2010: 109):

- α. **Πραγματολογικά προβλήματα:** απορρέουν από τις διαφορές των επικοινωνιακών καταστάσεων εντός των οποίων χρησιμοποιούνται τα κείμενα αφετηρίας και υποδοχής. Τέτοιου είδους προβλήματα είναι για παράδειγμα οι διαφορές στα δεικτικά συστήματα. Άλλο είδος πραγματολογικών προβλημάτων αφορά τη διαχείριση τοπικών και χρονικών προσδιορισμών σε ένα κείμενο αφετηρίας όταν το κείμενο υποδοχής συντάσσεται σε διαφορετικό χρόνο και τόπο. Παραδείγματος χάριν, οι εκφράσεις *today* ή *in this country* αναφέρονται στον χρόνο και τον τόπο δημιουργίας του αγγλικού κειμένου αφετηρίας. Εάν η μετάφραση αυτού του κειμένου γίνει σε έναν άλλο τόπο και μερικές μέρες αργότερα, η κατά λέξη μετάφραση μπορεί να οδηγήσει σε λανθασμένη παροχή πληροφοριών.
- β. **Προβλήματα διαπολιτισμικότητας:** απορρέουν από τις διαφορές στις συμβάσεις μεταξύ των πολιτισμών στους οποίους αφορούν τα κείμενα αφετηρίας και υποδοχής. Παραδείγματα τέτοιων προβλημάτων είναι οι μονάδες μέτρησης, οι συμβάσεις που διέπουν τα είδη και τους τύπους των κειμένων, μορφές καθημερινής επικοινωνίας, διαφορές στις νόρμες, τις συμβάσεις και το ύφος. Σε αυτό το είδος προβλημάτων ανήκουν και τα πλούσια σημεία.
- γ. **Διαγλωσσικά προβλήματα:** απορρέουν από τις δομικές διαφορές στο λεξιλόγιο, στη σύνταξη και, γενικώς, στη δομή του ζεύγους γλωσσών (π.χ. ψευδόφιλες λέξεις, χρήση έμμεσου λόγου κ.λπ.).

- δ. **Κειμενοϊδιομορφικά προβλήματα**¹⁰: απορρέουν από τις ιδιαιτερότητες του κειμένου αφετηρίας που δεν μπορούν να ενταχθούν σε κάποια από τις παραπάνω κατηγορίες. Τέτοια προβλήματα είναι τα λογοπαίγνια, τα ρητορικά σχήματα, οι παρηχήσεις, οι ομοιοκαταληξίες.

Τα μεταφραστικά προβλήματα απορρέουν από το ίδιο το κείμενο αφετηρίας ως προϊόν μιας γλωσσολογίας. Ο εντοπισμός τους μπορεί να γίνει μέσα από την προσεκτική ανάγνωση του κειμένου αφετηρίας πριν αρχίσει η παραγωγή του κειμένου υποδοχής (Schäffner 2001: 24). Με τον τρόπο αυτό, ο μεταφραστής, έχοντας κατανοήσει τις μεταφραστικές οδηγίες και τον σκοπό της μετάφρασης, μπορεί να αποφασίσει ποιες στρατηγικές θα εφαρμόσει πριν ακόμα ξεκινήσει να μεταφράζει.

Οι λειτουργικές προσεγγίσεις της μετάφρασης έκαναν τομή στη σκέψη περί του μεταφράζιν απελευθερώνοντας τη μετάφραση από τον φετιχισμό της σχέσης μεταξύ κειμένου αφετηρίας και κειμένου υποδοχής και τοποθετώντας τη μεταφραστική διαδικασία πέρα από τη γλώσσα. Η αντίληψη του μεταφραστή ως διαπολιτισμικού μεσολαβητή, η τοποθέτηση του μεταφραστικού ενεργήματος μέσα σε συγκεκριμένα κάθε φορά κοινωνικοπολιτισμικά πλαίσια, η ανάδειξη της σημασίας των παραγόντων της μεταφραστικής διαδικασίας στην έκβαση του μεταφραστικού ενεργήματος και η θέση πως ένα κείμενο μπορεί να μεταφραστεί για πολλούς και διαφορετικούς σκοπούς δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για την εμφάνιση της πολιτισμικής στροφής στις μεταφραστικές σπουδές ενώ παράλληλα, όπως αναφέρει η Snell-Hornby (1995: 43), «έγιναν ελκυστικές και σε πολλούς επαγγελματίες μεταφραστές οι οποίοι συνήθως αντιμετώπιζον με σκεπτικισμό κάθε απόπειρα θεωρητικοποίησης της μετάφρασης».

1.5 Το μεταφράζιν σήμερα

Στη σύγχρονη εποχή το εργασιακό περιβάλλον του μεταφραστή έχει υποστεί σημαντικές μεταβολές. Η εικόνα του μοναχικού μεταφραστή που εργαζόταν από το σπίτι ανήκει πλέον στο παρελθόν. Οι μεταφραστικές σπουδές πλέον έχουν αρχίσει να στρέφουν το ενδιαφέρον τους σε τομείς που αφορούν τον άμεσο χώρο και τις συνθήκες εργασίας, καθώς και την επιρροή την οποία ασκεί η φύση του εργασιακού περιβάλλοντος στις νοητικές διεργασίες του μεταφραστή και στον βαθμό ικανοποίησής του από τις εργασιακές συνθήκες (βλ. ενδεικτικά Halverson 2014, Ehrensberger-Dow και O'Brien 2015). Οι νέες μελέτες εξετάζουν την πράξη της μετάφρασης όπως επιτελείται σε τεχνολογικά εξοπλισμένους χώρους και πραγματικές συνθήκες εργασίας, με μελέτες περίπτωσης (case studies) σε μεγάλα μεταφραστικά γραφεία, σε εταιρείες και οργανισμούς με μεταφραστικά τμήματα, αλλά και με ελεύθερους μεταφραστές. Αυτές οι μελέτες μάς βοηθούν να σχηματίσουμε μια εικόνα του πώς οι διάφοροι παράγοντες, τα μεταφραστικά βοηθήματα και τα εργαλεία συνεργάζονται για να συμβάλουν στο έργο ενός μεταφραστή. Οι μεταφραστές σήμερα υπόκεινται σε χωρικούς, χρονικούς και τεχνολογικούς καταναγκασμούς υπό την έννοια ότι η συμπίεση του χώρου και του χρόνου από το Διαδίκτυο και την παγκοσμιοποίηση της πληροφορίας δημιουργούν ζήτηση για εξαιρετικά ταχείες αποκρίσεις των μεταφραστικών εργασιών.

Ταξιδεύοντας πλέον με την ταχύτητα ενός ηλεκτρονικού σήματος, το μήνυμα, είτε υπό μορφή πληροφορίας είτε υπό μορφή γνώσης, μεταδίδεται ακαριαία από τον πομπό στον δέκτη. Στην ουσία, ο χρόνος της μετάδοσης εκμηδενίζεται, υπό την προϋπόθεση βέβαια ότι η δικτυακή και υλικοτεχνική υποδομή που εξυπηρετεί αυτή τη μετάδοση διαθέτει τα ανάλογα τεχνικά χαρακτηριστικά και ότι οι εμπλεκόμενοι στη μετάδοση πληροφοριών/γνώσεων, στην περίπτωσή μας οι μεταφραστές, διαθέτουν τα οικονομικά μέσα που θα τους επιτρέψουν τη δυνατότητα πρόσβασης στο απαιτούμενο για την εργασία τους υλισμικό και λογισμικό. Αυτή η μεταβολή της σχέσης του ανθρώπου με τον χρονοχώρο έχει επιφέρει σημαντικές αλλαγές στον τρόπο εργασίας των μεταφραστών.

¹⁰ Με το νεολογισμό «κειμενοϊδιομορφικό πρόβλημα» αποδίδω τον αγγλικό όρο text-specific problem.

Η εκμηδένιση του χρόνου μετάδοσης όμως δεν συνοδεύεται –και δεν είναι δυνατόν να συνοδευτεί– με μια παράλληλη εκμηδένιση του χρόνου επεξεργασίας της πληροφορίας. Η χρήση των πάσης φύσεως μεταφραστικών εργαλείων, πολλά από τα οποία διατίθενται ελεύθερα στο Διαδίκτυο, μπορεί να έχει επιταχύνει τους ρυθμούς απόδοσης των μεταφραστών, ιδίως εκείνων που ασχολούνται με κείμενα με ελεγχόμενη γλώσσα¹¹, εξειδικευμένα δηλαδή κείμενα, εύκολα στην ανάγνωση, τη μετάφραση και την επιμέλεια, με επαναλαμβανόμενη και τυποποιημένη ορολογία και απλή σύνταξη (Dollerup 2004: 190), όπως είναι για παράδειγμα οι οδηγίες χρήσης, τα ένθετα φυλλάδια στα φαρμακευτικά σκευάσματα, τα εγχειρίδια συσκευών κ.λπ. Σε καμία περίπτωση, όμως, δεν μπορεί να εξισώσει τον χρόνο μετάδοσης με τον χρόνο της μετάφρασης. Ο ανθρώπινος χρόνος δεν είναι ίδιος με τον χρόνο της μηχανής.

Ένα δεύτερο χαρακτηριστικό της σύγχρονης εποχής είναι η αύξηση της ποσότητας των παραγόμενων κειμένων τόσο από τον ιδιωτικό τομέα όσο και από τους διεθνείς υπερεθνικούς οργανισμούς, ποσότητα την οποία οι μεταφραστές δεν είναι σε θέση να διαχειριστούν όχι μόνο εξαιτίας του όγκου της αλλά και εξαιτίας του ότι το προς μετάφραση υλικό συνοδεύεται από όλο και πιο σφιχτές προθεσμίες. Το ζητούμενο για την αγορά, είτε πρόκειται για τον ιδιωτικό τομέα ο οποίος εμφορείται από τη λογική του κέρδους είτε για τους διεθνείς οργανισμούς που πολύ συχνά οφείλουν να λάβουν αποφάσεις σε σχεδόν μηδενικό χρόνο, είναι ένα: η όσο το δυνατόν ταχύτερη παράδοση της μετάφρασης (συνήθως με όσο το δυνατόν λιγότερο κόστος). Όπως γράφει και ο Cronin:

Το πρόβλημα είναι η πεποίθηση ότι η μετάφραση δεν διακρίνεται ποιοτικά ως λειτουργία από τον μηχανισμό της παράδοσης, το οποίο γίνεται εντονότερο λόγω της ύπαρξης πακέτων μηχανικής μετάφρασης ή σχετικών υπηρεσιών στο Διαδίκτυο. Στην πραγματικότητα, η επεξεργασία σε ανθρώπινο χρόνο κειμένων που παρήχθησαν από άλλους, πάλι σε ανθρώπινο χρόνο, αποκρύπτεται ή ακυρώνεται από την τεχνολογία παράδοσης, με αποτέλεσμα οι χρονικές τιμές να είναι εκείνες της μηχανής και όχι του ανθρώπου.

—Cronin 2003: 109

Η «ανάγκη» της αγοράς για εκμηδένιση του χρόνου παράδοσης έχει ως αποτέλεσμα την εντατικοποίηση των ρυθμών εργασίας του μεταφραστή, ο οποίος είναι αναγκασμένος να παράγει μεγαλύτερη ποσότητα κειμένων στην ίδια μονάδα χρόνου προκειμένου να εξασφαλίσει τα προς το ζην, ιδίως εάν πρόκειται για αυτοαπασχολούμενο μεταφραστή το εισόδημα του οποίου συναρτάται άμεσα με την ταχύτητα διεκπεραίωσης των μεταφράσεων που αναλαμβάνει (Robinson 1997: 27). Η κατάσταση ενδεχομένως να είναι χειρότερη για τους απασχολούμενους σε μεταφραστικά γραφεία μεταφραστές, όπου η ταχύτητα θεωρείται προϋπόθεση απασχόλησης και όχι πρόσθετης αμοιβής (εκτός από περιπτώσεις κατά τις οποίες η εταιρεία θέτει στόχους, για παράδειγμα συγκεκριμένο αριθμό λέξεων ανά μήνα, και καταβάλλει επιμίσθια σε όσους μεταφραστές τούς υπερβούν).

Η απαίτηση για ταχύτητα στην ανάλυση, την επεξεργασία, τη διαμόρφωση και την παράδοση της μετάφρασης ήταν ο λόγος για τη δημιουργία και την εξέλιξη των τεχνολογιών μετάφρασης¹². Όπως είναι φυσικό και αναμενόμενο, η εισαγωγή τους ως γνωστικού/-ών αντικειμένου/-ων στα προγράμματα σπουδών των φορέων που ασχολούνται με την εκπαίδευση ή κατάρτιση επαγγελματιών μεταφραστών (προπτυχιακά και μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών πανεπιστημιακών τμημάτων, ιδιωτικές σχολές κατάρτισης μεταφραστών, σεμινάρια μακράς ή βραχείας διάρκειας, προγράμματα

¹¹ «Ελεγχόμενες» ονομάζονται οι γλώσσες που έχουν αναπτυχθεί για χρήση σε συγκεκριμένους τομείς, όπως η τεχνική τεκμηρίωση εγγράφων συντήρησης και επισκευής για μεγάλες εταιρείες (π.χ. Scania, GM, Siemens), με τυποποιημένη ορολογία και απλουστευμένο λεξιλόγιο και σύνταξη με σκοπό την εύκολη ανάγνωση και την ταχύτερη μετάφρασή τους (Carl *et al.* 2002: 14).

¹² Χρησιμοποιώντας τον όρο *τεχνολογίες μετάφρασης* (ή *μεταφραστικές τεχνολογίες*) αναφερόμαστε στα εργαλεία μηχανικής μετάφρασης και στα υποβοηθούμενα από ηλεκτρονικό υπολογιστή μεταφραστικά εργαλεία (εργαλεία CAT, ήτοι μεταφραστικές μνήμες, εργαλεία ορολογίας και εργαλεία τοπικής προσαρμογής λογισμικού).

επιμόρφωσης επαγγελματιών κ.λπ.) ήταν ζήτημα χρόνου, παρά τις όποιες αντιρρήσεις, αμφιβολίες ή/και σκεπτικισμό πολλών μεταφρασιολόγων που μετέχουν στην εκπαίδευση των μεταφραστών.

Ποιος είναι ο λόγος όμως για αυτό τον σκεπτικισμό, κυρίως εκ μέρους της ακαδημαϊκής κοινότητας; Γιατί οι άνθρωποι που αναλαμβάνουν να εφοδιάσουν τους μελλοντικούς επαγγελματίες μεταφραστές με όλα τα προσόντα τα οποία είναι απαραίτητα ώστε να ασκήσουν με επάρκεια το επάγγελμά τους αντιμετωπίζουν με δισταγμό, ακόμη και με φόβο όπως διαπιστώνει ο Richard Samson (2005: 103), αυτό που θεωρείται απαραίτητο εργαλείο για έναν επαγγελματία μεταφραστή; Μια απάντηση που θα μπορούσε ενδεχομένως να δοθεί είναι ο φόβος εξαιτίας της γοητείας την οποία ασκούν οι νέες τεχνολογίες (Mossop 2006: 792) ή της πιθανότητας η έμφαση στις τεχνολογικές δεξιότητες να οδηγήσει σε υποχώρηση των θεμελιωδών ικανοτήτων τις οποίες χρειάζεται ο μεταφραστής όπως η ερμηνεία του κειμένου, η παραγωγή συνεκτικών, αναγνώσιμων και προσαρμοσμένων στις ανάγκες του κοινού υποδοχής μεταφράσεων, η έρευνα, ο έλεγχος και η διόρθωση του μεταφράσματος (Gambier 2003: 59).

Ένας άλλος φόβος απορρέει από τη διαπίστωση ότι η επιτάχυνση των μεταφραστικών ρυθμών μέσω της χρήσης των νέων τεχνολογιών συνεπεία της πίεσης των επιχειρήσεων επιφέρει δύο σημαντικές αλλαγές στη νοητική διαδικασία της μετάφρασης: α) την απώλεια της συνολικής εποπτείας του κειμένου μέσω του κατακερματισμού του σε συνδυασμό με τον καταμερισμό εργασίας (με απλά λόγια το σπάσιμο μεγάλων πακέτων πρωτοτύπων κειμένων σε πολλά μικρότερα και την ανάθεσή τους σε περισσότερους από έναν μεταφραστές) και β) την εμφάνιση των μεταφράσεων-κολάζ, των μεταφράσεων δηλαδή που παράγονται με τη χρήση μεταφραστικών μνημών και την επαναχρησιμοποίηση παλαιότερων μεταφράσεων (Mossop 2006: 790).

Είναι βέβαιο ότι, στη σημερινή παγκοσμιοποιημένη εποχή, η τεχνολογία σε συνδυασμό με την εξέλιξη των αγορών έχει λειτουργήσει ως καταλύτης στον μετασχηματισμό του επαγγέλματος του μεταφραστή και της ίδιας της μεταφραστικής διαδικασίας (Δημητρούλια 2010: 195) και έχει οδηγήσει στην εμφάνιση νέων μεταφραστικών τομέων (π.χ. οπτικοακουστική μετάφραση) ή τομέων όπου η μετάφραση χρησιμοποιείται σε συνδυασμό με άλλες επιστήμες, όπως για παράδειγμα η τοπική προσαρμογή, στην οποία συμμετέχουν σχεδιαστές ιστοτόπων, κοινωνιοψυχολόγοι, πολιτισμολόγοι, ειδικοί στο marketing κ.λπ., και η σύνταξη τεχνικών κειμένων. Οι τομείς αυτοί μπορεί να έχουν μεταβάλει τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τόσο τα κείμενα, δεδομένου ότι στις αλληλουχίες των προτάσεων παρεμβαίνουν εικόνες, ήχοι, γραφικά κ.λπ., όσο και τη μετάφρασή τους (Gambier/Gottlieb 2001: x). Σε καμία περίπτωση όμως, κατά τη γνώμη μας, δεν αναιρούν την ιδιότητά τους ως κειμένων εφόσον το κείμενο σήμερα γίνεται αντιληπτό από τη γλωσσολογία και τις θεωρίες της λογοτεχνίας ως «[...] μία σύνθετη ποικιλία κοινωνικών καταστάσεων ή συμβάντων: γραπτά κείμενα και αφίσες, video-clips και κινηματογραφικές ταινίες, σχολικά μαθήματα και πολιτικοί λόγοι, θεατρικές παραστάσεις ή θεατρικά δράματα κ.ά.» (Χοντολίδου 1999: 115-16), ως ένα πολλαπλό σύστημα τρόπων σύμφωνα με τη θεωρία της πολυτροπικότητας (πρβλ. σχετικά Kress & van Leeuwen 1996). Στη μελέτη και την ανάλυση του οποίου εστιάζουμε τόσο στα γλωσσικά όσο και στα μη γλωσσικά στοιχεία του (Χοντολίδου ό.π.)¹³. Η μετάφραση ως ενέργημα συνεχίζει να παραμένει λοιπόν διακειμενική και διαπολιτισμική μεταφορά ανεξάρτητα από τις μεταβολές που επέρχονται τόσο στη μορφή των κειμένων όσο και στους πολιτισμούς οι οποίοι τα δημιουργούν.

Αναιτιολόγητοι πιστεύω ότι είναι και οι φόβοι που διατυπώνονται σε σχέση με τη θέση της μετάφρασης και του μεταφραστή στους νέους τομείς της οπτικοακουστικής μετάφρασης, της τοπικής προσαρμογής και της διαπολιτισμικής τεχνικής επικοινωνίας. Σε σχέση με την τοπική προσαρμογή, παραδείγματος χάριν, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για τη βιτρίνα της οικονομικής στρατηγικής του παγκόσμιου καπιταλισμού ο οποίος, επιλέγοντας να αναδείξει ορισμένες μόνο γλωσσοπολιτισμικές διαφορές, στην ουσία εξαπλώνει την παγκοσμιοποιημένη κουλτούρα καλύπτοντάς

¹³ Ήδη από το 1984, η Justa Holz-Mänttari (1984: 17) εισήγαγε την έννοια *μεταδότες μηνυμάτων* (Botschaftsträger/message transmitters) για να περιγράψει τον συνδυασμό κειμενικού υλικού και άλλων μέσων όπως εικόνες, ήχοι, διαγράμματα κ.λπ.

τη με τον μανδύα της γλωσσικής διαφοράς (Pym 2004: 47). Η εκτίμηση αυτή, αν και όχι λανθασμένη, δεν λαμβάνει υπόψη της τις εσωτερικές συγκρούσεις που αναπτύσσονται μέσα στα οικονομικοπολιτικά συστήματα σε κάθε εποχή. Ως προς αυτό θα συμφωνήσω με τον Venuti, ο οποίος διαπιστώνει ότι τα τεράστια έργα των μεγάλων διεθνικών εταιρειών με σκοπό την εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πόρων, της εργατικής δύναμης και των αγορών δεν μπορούν να υλοποιηθούν χωρίς τη μετάφραση και στο πλαίσιο αυτό «Οι μεταφραστές δεν μεταδίδουν απλώς τις αμερικανικές και βρετανικές αξίες, αλλά τις υποβάλλουν σε τοπική διαφοροποίηση προσαρμόζοντάς τις στην ετερογένεια του ελάσσονος» (Venuti 1998: 159). Υπό αυτή την έννοια, η τοπική προσαρμογή θα μπορούσε να ειπωθεί ως ανάγκη εξαιτίας της αντίστασης των τοπικών γλωσσών και πολιτισμών στη γλωσσοπολιτισμική ομογενοποίηση. Από την πλευρά της μετάφρασης ως επαγγελματικής δραστηριότητας, δεν μπορούμε να παραγνωρίσουμε ότι «Η τοπική προσαρμογή είναι ένας από τους ταχύτερα αναπτυσσόμενους τομείς της μετάφρασης παγκοσμίως...» (Samson 2005: 103) και ότι «[...] ο κλάδος παραγωγής λογισμικού θα συνεχίσει να απορροφά όλο και περισσότερους μεταφραστές» (Samson, ό.π.). Σε ό,τι αφορά την οπτικοακουστική μετάφραση, ο Jorge Díaz Cintas (2004: 23-24) θεωρεί πλεονέκτημα τόσο το ότι οι μεταφρασμένες μέσω υποτιτλισμού/μεταγλώττισης ταινίες συμμετέχουν πλέον ισότιμα με τις εθνικές παραγωγές στη διαμόρφωση των κινηματογραφικών-τηλεοπτικών εθνικών πολυσυστημάτων όσο και το ότι, αν και μεταφρασμένα έργα, μελετώνται ως προϊόντα καθαυτά και όχι ως υποδεέστερα αντίγραφα ενός ανώτερης αξίας πρωτότυπου. Πλεονέκτημα θεωρεί επίσης το γεγονός ότι πολλοί εκδοτικοί οίκοι εντάσσουν τα σχετικά με την οπτικοακουστική μετάφραση βιβλία στις σειρές κινηματογράφου. Και τούτο διότι έτσι αυξάνεται το κύρος των μεταφραστών και καθίστανται λιγότερο διαφανείς στην κοινωνία.

Παρά την εντατικοποίηση των ρυθμών της μεταφραστικής παραγωγής όμως, συνεπεία των παραπάνω και της παράλληλης εξέλιξης των μεταφραστικών τεχνολογιών, ο τρόπος με τον οποίο ο λειτουργεί ένας επαγγελματίας μεταφραστής είναι συγκεκριμένος. Άσχετα με τους ρυθμούς επιτέλεσης του μεταφραστικού ενεργήματος, οι βασικές λειτουργίες του είναι οι εξής:

- α. προσδιορισμός της ανάθεσης,
- β. έρευνα,
- γ. κειμενική παραγωγή,
- δ. αξιολόγηση του μεταφράσματος.

Στο πρώτο στάδιο, ο μεταφραστής αναλύει την επικοινωνιακή κατάσταση προκειμένου να προσδιορίσει τα προαπαιτούμενα της μετάφρασης ή, με άλλα λόγια, το είδος της μετάφρασης που απαιτείται. Σε αυτό το στάδιο, ο μεταφραστής διαπραγματεύεται με τον πελάτη προκειμένου να καταλήξει στο είδος του κειμένου που θεωρείται λειτουργικά κατάλληλο στην κουλτούρα υποδοχής και για τον σκοπό για τον οποίο μεταφράζεται. Βλέπουμε εδώ ότι η μετάφραση γίνεται αντιληπτή ως διαπολιτισμική μεταφορά και όχι ως αντιγραφή της φυσιγνωμίας του κειμένου αφετηρίας. Για να αντεπεξέλθει σε αυτόν τον ρόλο, ο επαγγελματίας μεταφραστής οφείλει να γνωρίζει πώς θα διαπραγματευτεί με τον πελάτη και, προς τούτο, είναι απαραίτητο να διαθέτει εις βάθος γνώση τόσο της κουλτούρας αφετηρίας όσο και της κουλτούρας υποδοχής. Πρέπει, επίσης, να γνωρίζει το επιστημονικό πεδίο το οποίο αφορά το προς μετάφραση κείμενο, προκειμένου να πείσει ως προς την ορθότητα των προτάσεων του που αφορούν τη διαχείριση της ορολογίας, τη μεταφορά των συνεκτικών στοιχείων του κειμένου αφετηρίας και τον τρόπο εκφοράς της ειδικής γλώσσας. Στην περίπτωση των λογοτεχνικών κειμένων, η διαδικασία ως προς την ουσία της παραμένει η ίδια. Σε αυτή την περίπτωση, ο μεταφραστής οφείλει, επιπλέον, να γνωρίζει σε βάθος τις λογοτεχνικές νόρμες και συμβάσεις της κουλτούρας αφετηρίας και της κουλτούρας υποδοχής, καθώς και τους λόγους για τους οποίους το προς μετάφραση κείμενο εντάσσεται στο λογοτεχνικό σύστημα της κουλτούρας υποδοχής.

Στο στάδιο της έρευνας, ο μεταφραστής αναζητεί τις πληροφορίες οι οποίες του χρειάζονται προκειμένου να επιλύσει προβλήματα που απορρέουν από την τυχόν ελλιπή γνώση της θεματικής του

προς μετάφραση κειμένου, ορολογικές ή γλωσσικές, γενικότερα, ελλείψεις ή ακόμη και από αδυναμίες του ίδιου του κειμένου αφετηρίας (ασάφειες που οφείλονται σε λανθασμένη επιλογή των γλωσσικών μέσων και κακή σύνταξη, Ιδίως όταν ο συντάκτης του πρωτότυπου κειμένου δεν έχει ως μητρική τη γλώσσα στην οποία το συνέταξε, τις οποίες ο μεταφραστής πρέπει να αποφασίσει πώς θα διαχειριστεί κ.λπ.).

Στο στάδιο της κειμενικής παραγωγής, έχοντας επιλύσει ουσιαστικά ζητήματα ως προς τον σκοπό και τη λειτουργία του κειμένου υποδοχής, ο μεταφραστής λαμβάνει τις απαραίτητες αποφάσεις ως προς το περιεχόμενο (φατικές πληροφορίες και συνολική επικοινωνιακή στρατηγική) και τη μορφή (ορολογία και συνεκτικά στοιχεία) του μεταφράσματος προκειμένου να δημιουργήσει ένα κείμενο το οποίο θα είναι εσωτερικά συνεκτικό (ενδοκειμενική συνεκτικότητα) και θα πληροί την προϋπόθεση της διακειμενικής συνεκτικότητας με το κείμενο αφετηρίας. Πιο συγκεκριμένα, θα πρέπει να φροντίσει ώστε το κείμενο που παρήγαγε να είναι συνεκτικά ερμηνεύσιμο με την κατάσταση των δεκτών του και να διασφαλίσει τη συνεκτικότητα ανάμεσα στις πληροφορίες τις οποίες έλαβε από το κείμενο αφετηρίας, στον τρόπο με τον οποίο τις αξιολόγησε και τις ερμήνευσε και στην κωδικοποίησή τους για τους δέκτες του κειμένου υποδοχής.

Τέλος, στο στάδιο της αξιολόγησης του μεταφράσματος του (ή του μεταφράσματος άλλων μεταφραστών, δεδομένου ότι ο μεταφραστής μπορεί να ασχολείται και με την αξιολόγηση μεταφράσεων τρίτων, κυρίως όταν απασχολείται σε μεταφραστικά γραφεία με μεγάλο κύκλο εργασιών), ο μεταφραστής ελέγχει τα μεταφραστικά λάθη και διαπιστώνει εάν το μετάφρασμα ανταποκρίνεται επιτυχώς στον σκοπό για τον οποίο ανατέθηκε.

Είναι αυτονόητο ότι στις συνθήκες της αγοράς, οι ποικίλοι και διαφορετικοί ρόλοι μπορεί να μην συγκεντρώνονται όλοι σε ένα πρόσωπο αλλά σε περισσότερα, τα οποία μπορεί να είναι επίσης μεταφραστές ή άλλοι ειδικοί, όπως ορολόγοι, ειδικοί της πληροφορικής, επιμελητές, συντονιστές έργων κλπ. Αυτή η αποκέντρωση ρόλων, μάλιστα, είναι πλέον η συνηθέστερη πρακτική. Στο [επόμενο Κεφάλαιο](#) όπου θα εξετάσουμε τη μετάφραση ως επάγγελμα, θα συζητήσουμε εκτενέστερα τα ζητήματα που θίξαμε στο [τελευταίο υποκεφάλαιο](#) αυτής της ενότητας.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ξενόγλωσσες

- Agar, Michael (1994). "The intercultural frame". *Int. J. Intercultural Rel.* 18(2). 221-237.
- Álvarez, Román & Vidal, Carmen-África (Eds) (1996). *Translation Power, Subversion*. Clevedon/Philadelphia/Adelaide: Multilingual Matters Ltd.
- Baker, Mona (1997). *The Routledge Encyclopedia of Translation Studies, Part II: History and Traditions*. London and New York: Routledge.
- Bassnett, Susan (1992). *Translation Studies*. London and New York: Routledge.
- Baugrand (de) R.A. & Dressler, W.U. (1981). *Introduction to Text Linguistics*. London and New York: Longman.
- Broeck, Raymond Van den. (1978). "The concept of equivalence in translation theory. Some critical reflections". J. S. Holmes & J. Lambert & R. van den Broeck (Eds.). *Literature and Translation*. Leuven: Academic. 29-47.
- Bühler, H. (1986). "Language and Translation: Translating and Interpreting as a Profession". *Annual Review of Applied Linguistics*, 7. 105-119.
- Carl, Michael and Way & Andy and Schäler, Reinhard (2002). "Toward a Hybrid Integrated Translation environment". *Machine Translation: From research to Real Users. 5th Conference of the Association for Machine Translation in the Americas*. 11-20.
- Catford, John C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation*. London: Oxford University Press.
- Chesterman, Andrew (1997). *Memes of Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Cronin, Michael (2003). *Translation and Globalization*. London and New York: Routledge.
- Dam, Hellen V. & Koskinen, Kaisa (2016). "The translation profession: centres and peripheries. Introduction". *The Journal of Specialised Translation* 25. 2-14.
- Ehrensberger-Dow, Maureen & O' Brien, Sharon (2015). "Ergonomics of the Translator's Workplace: Potential for Cognitive Friction". *Translation Spaces* 4. 98-118.
- Even-Zohar, Itamar (1990). "The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem". *Poetics Today* 11(1). 45-51.
- Dollerup, Cay (2004). "The Vanishing Original". *Hermes, Journal of Linguistics* 32. 185-199.
- Halverson, Sandra (2014). "Reorienting Translation Studies: Cognitive Approaches and the Centrality of the Translator". J. House (Ed.). *Translation: A >Multidisciplinary Approach*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 116-139.
- Hermans, Theo (1985). "Translation Studies and a New Paradigm". Th. Hermans (Ed.). *The Manipulation of Literature. Studies in Literary Translation*. 7-15.
- Holz-Mänttari, Justa (1984). *Translatorisches Handeln. Theorie und Methode*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Hönig, Hans G. (1997). "Position, Power and Practice: Functionalist Approaches and Translation Quality Assessment". *Current Issues in Language and Society* 4(1). 6-34.
- Hönig, Hans G. & Kussmaul, Paul (1982). *Strategie der Übersetzung: ein Lehr- und Arbeitsbuch*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Koller, Werner (1972). *Grundprobleme der Übersetzungstheorie. Unter besonderer Berücksichtigung schwedisch-deutscher Übersetzungsfälle*. Bern: Francke.

- Kussmaul, Paul (1993). *Training the Translator*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Lambert, José & van Gorp, Hendrik (1985). "On Describing Translations". Th. Hermans (Ed.) *The Manipulation of Literature. Studies in Literary Translation*. 52-53.
- Lefevere, André (Ed.) (1992). *Translation/History/Culture. A Sourcebook*. London and New York: Routledge.
- Nida, Eugene A. & Taber, Charles R. (1969). *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: Brill.
- Nord, Christiane (1992). "Text Analysis in Translator Training". C. Dollerup, & A. Loddegaard (Eds.). *Teaching Translation and Interpreting. Training, Talent and Experience*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 39-48.
- Nord, Christiane (2001). *Translation as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Panou, Despoina (2013). "Equivalence in Translation Theories: A Critical Evaluation". *Theory and Practice in Language Studies* 3(1). 1-6.
- Pöchhacker, Franz (1995). "Simultaneous Interpreting: A Functionalist perspective". *Hermes, Journal of Linguistics* 14. 31-53.
- Reiß, Katharina & Vermeer, Hans J. (1984). *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Niemeyer.
- Robinson, Douglas (1997). *Becoming a Translator: An Accelerated Course*. London and New York: Routledge.
- Samson, Richard (2005). "Computer-assisted translation". M. Tennent (Ed.). *Training for the New Millennium. Pedagogies for translation and interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 101-126.
- Schmitt, Peter A. (1999). *Translation und Technik*. Tübingen: Stauffenburg.
- Snell-Hornby, Mary (1995). *Translation Studies. An Integrated Approach*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Toury, Gideon (1995). *Descriptive Translation Studies -and beyond*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Venuti, Lawrence (2000). *The Translation Studies Reader*. London and New York: Routledge.

Ελληνόγλωσσες

- Δημητρούλια, Ξ., & Κεντρωτής, Γ. (2015). *Λογοτεχνική μετάφραση-θεωρία και πράξη* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/5252>
- Κελάνδριας, Παναγιώτης (2007). *Η μετάφραση των οικονομικών κειμένων. Μια λειτουργική προσέγγιση*. Αθήνα: Δίαυλος.
- Παριανού, Αναστασία (2010). «Διδακτική της ειδικής μετάφρασης: λειτουργική προσέγγιση και περιφερειακές γλώσσες». Ε. Λάμπρου & Γ. Φλώρος (Επιμ.). *Η Διδακτική της μετάφρασης στον ελληνόφωνο χώρο: σύγχρονες τάσεις και προοπτικές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. 95-114.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΩΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ

Σύνοψη

Στο προηγούμενο Κεφάλαιο αναφερθήκαμε στους τρόπους με τους οποίους λειτουργεί ο επαγγελματίας μεταφραστής όταν καλείται να παραγάγει ένα μετάφρασμα. Τι εννοούμε όμως όταν μιλάμε για «επαγγελματία μεταφραστή»; Ποια είναι τα χαρακτηριστικά του και ποιες ικανότητες πρέπει να διαθέτει προκειμένου να ανταποκριθεί επαρκώς στις απαιτήσεις της εργασίας του, να είναι σε θέση δηλαδή να δημιουργεί μεταφράσματα που να πληρούν επακριβώς τα προαπαιτούμενα της εκάστοτε ανάθεσης; Αφού ξεκινήσουμε με την παρουσίαση των βασικών χαρακτηριστικών του εργασιακού περιβάλλοντος του μεταφραστή, θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε σε αυτά τα ερωτήματα παραθέτοντας και συγκρίνοντας απόψεις ακαδημαϊκών και εκπροσώπων της αγοράς με στόχο να διακριθώσουμε συγκλίσεις και αποκλίσεις μεταξύ τους. Τέλος, θα συζητήσουμε ζητήματα που αφορούν τις δεοντολογικές αρχές του μεταφραστή, τόσο απέναντι στον εαυτό του όσο και προς τους εταίρους της μεταφραστικής διαδικασίας.

Προαπαιτούμενη γνώση

Για να κατανοήσει την ενότητα αυτή ο φοιτητής/αναγνώστης πρέπει να έχει μελετήσει το [Κεφάλαιο 1](#).

2.1 Το εργασιακό περιβάλλον του μεταφραστή

Στη σημερινή παγκόσμια, πληροφοριακή οικονομία που χαρακτηρίζεται από την πληροφοριοποίηση της παραγωγής, οι μεταφραστές καλούνται να μεταφράζουν σχεδόν τα πάντα: προγράμματα λογισμικού, βιντεοπαιχνίδια, ασφαλιστικά συμβόλαια, δικαστικά έγγραφα, συμβάσεις έργων, ιατρικές γνωματεύσεις, οδηγίες χρήσης συσκευών πάσης φύσεως, υπότιτλους, τραγούδια, οδηγίες λήψης φαρμάκων, πιστοποιητικά, διαφημιστικά φυλλάδια, τραπεζικά κείμενα, ειδήσεις στα ΜΜΕ και τα διεθνή ειδησεογραφικά πρακτορεία, πρακτικά συνεδριάσεων και αποφάσεις διεθνών οργανισμών, συμβάσεις αγοραπωλησιών, εγχειρίδια, πτυχία και πιστοποιητικά, μυθιστορήματα, ποιήματα, βιογραφίες, ιστότοπους, τεχνικά και διοικητικά υπομνήματα, ευρεσιτεχνίες, εμπορικές επιστολές και, γενικώς, οποιοδήποτε είδος κειμένου παράγει η ανθρώπινη δραστηριότητα. Επίσης, πολλά από τα προς μετάφραση κείμενα δεν περιέχουν μόνο γλωσσικό υλικό: μπορεί να περιέχουν εικόνες, γραφήματα, αλφαριθμητικά δεδομένα, οπτικοακουστικό υλικό, σχέδια, χρώμα και ήχο, πικτογράμματα, στοιχεία

που και αυτά πρέπει να «μεταφραστούν» με κάποιον τρόπο¹⁴. Ένας μεταφραστής μπορεί να πρέπει κάποια στιγμή να συζητήσει με τον πελάτη σχετικά με το πώς θα διαχειριστεί ένα χρώμα ή μια φωτογραφία, όταν αυτό το χρώμα συμβολίζει διαφορετικές καταστάσεις σε διαφορετικές κουλτούρες (π.χ. το λευκό που σε ορισμένες κουλτούρες της Άπω Ανατολής είναι σύμβολο πένθους) ή όταν αυτή η φωτογραφία μπορεί να είναι προσβλητική για μια κουλτούρα (π.χ. η φωτογραφία ενός ημίγυμνου μοντέλου στην ιστοσελίδα μιας εταιρείας παραγωγής αρωμάτων μπορεί να μην πρέπει να συμπεριληφθεί στη μεταφρασμένη ιστοσελίδα της ίδιας εταιρείας, που θέλει να διαφημιστεί σε κουλτούρες όπου η επίδειξη του γυναικείου σώματος θεωρείται προσβλητική). Ο κατάλογος των κειμένων που μπορεί να κληθεί να μεταφράσει ένας μεταφραστής είναι ατελείωτος.

Σημαντικές αλλαγές έχουν σημειωθεί επίσης στην αγορά της μετάφρασης. Πρώτον, η μετάφραση σήμερα θεωρείται επάγγελμα. Οι μεταφραστές δεν είναι πλέον «απλώς δίγλωσσοι δακτυλογράφοι αλλά εξαιρετικά εξειδικευμένοι επαγγελματίες με πολλαπλές δεξιότητες» (Kennedy στο Biel 2011: 163). Αυτό βέβαια δεν συνεπάγεται οπωσδήποτε αναβάθμιση του κύρους τους στην κοινωνία ή ακόμα και στα εργασιακά τους περιβάλλοντα. Σε μια επισκόπηση της βιβλιογραφίας σχετικά με την κοινωνική θέση των μεταφραστών το 2008, οι Dam και Zethsem διαπιστώνουν πως το επάγγελμα του μεταφραστή θεωρείται περιφερειακό, ασήμαντο, χαμηλής αναγνώρισης, ταπεινό, ακόμα και δουλοπρεπές, ενώ οι μεταφραστές θεωρούνται άτομα περιθωριακά, χαμηλής εκτίμησης, υπάλληλοι κατώτερης κατηγορίας, εθελούσια δουλοπρεπή και αμελητέας αξίας (Dam and Zethsem 2008: 73). Αυτό βέβαια δεν μας ξαφνιάζει, τουλάχιστον όσους από εμάς ασχολούμαστε με τη μετάφραση σε ακαδημαϊκό ή επαγγελματικό επίπεδο ή και στα δύο ταυτόχρονα. Ανέκαθεν, η μετάφραση και οι μεταφραστές, με ελάχιστες εξαιρέσεις, δεν έχαιραν εκτίμησης από την κοινωνία. Ο Cronin (2007: 92) παρομοιάζει τον μεταφραστή με τον ταπεινό γαιοσκώληκα τον οποίο όλοι απεχθάνονται χωρίς να δίνουν σημασία στο γεγονός ότι είναι συντελεστής ανανέωσης των καλλιεργήσιμων εδαφών και διατήρησης των αντικειμένων που βρίσκονται κάτω από την επιφάνεια της γης. Όπως και οι γαιοσκώληκες, έτσι και οι μεταφραστές με την εργασία τους διατηρούν το παρελθόν και δημιουργούν τις προϋποθέσεις για μελλοντική ανάπτυξη.

Δεύτερον, η μεταφραστική αγορά έχει παγκοσμιοποιηθεί. Δεν είναι μακριά η εποχή όπου οι μεταφραστές εργάζονταν σε τοπικό επίπεδο και παρέδιδαν τη μετάφραση χέρι με χέρι. Το Διαδίκτυο και το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο κατάργησαν στην ουσία τα γεωγραφικά σύνορα και συμπίεσαν τον χρόνο, με την έννοια ότι η μείωση, για παράδειγμα, του χρόνου εισαγωγής των προϊόντων στην αγορά ή η μείωση του χρόνου απόκρισης των διεθνών οργανισμών σε ένα ζήτημα παγκόσμιας σημασίας δημιούργησαν ζήτηση για εξαιρετικά ταχείες αποκρίσεις των μεταφραστικών εργασιών. Η πλειονότητα των μεταφραστών πλέον εργάζεται εξ αποστάσεως και επικοινωνεί με έναν τεράστιο αριθμό πελατών, αναθέσεων και συναδέλφων ενώ η εξέλιξη των μεταφραστικών εργαλείων τους υποχρεώνει να διαχειρίζεται μεγαλύτερο όγκο κειμένων στον ίδιο ή και σε λιγότερο από πριν χρόνο.

Τρίτον, η αγορά εξειδικεύεται. Η έννοια του παμμεταφραστή δεν υφίσταται πλέον. Υπάρχει ο «[...] κάθε μεταφραστής, ο συγκεκριμένος μεταφραστής που μεταφράζει/ερμηνεύει αυτά που διαβάζει στο πρωτότυπο και τα βάζει να μιλήσουν δηλωτικά και απεικαστικά στο μετάφρασμα του» (Δημητρούλια και Κεντρωτής 2015: 20). Αρκετά συχνά, τα ευκολότερα κείμενα μεταφράζονται εσωτερικά από τους ίδιους τους πελάτες, ενώ τα πιο εξειδικευμένα ή τεχνικά πολύπλοκα ανατίθενται σε μεταφραστικά γραφεία. Επίσης, η μεταφραστική διαδικασία χαρακτηρίζεται από μια ολοένα και περισσότερο αυξανόμενη πολυπλοκότητα. «Η μετάφραση στο πλαίσιο των παγκόσμιων αγορών αφορά πολύ περισσότερα από τη μετάφραση του κειμένου», υποστηρίζουν οι Shaw και Holland (στο Biel

¹⁴ Τα κείμενα σήμερα γίνονται αντιληπτά ως «[...] μία σύνθετη ποικιλία κοινωνικών καταστάσεων ή συμβάντων: γραπτά κείμενα και αφίσες, video-clips και κινηματογραφικές ταινίες, σχολικά μαθήματα και πολιτικοί λόγοι, θεατρικές παραστάσεις ή θεατρικά δρώμενα κ.ά. [...] στη μελέτη και την ανάλυση των οποίων εστιάζουμε τόσο στα γλωσσικά όσο και στα μη γλωσσικά στοιχεία τους» (Χοντολίδου 1999: 115-116).

2011: 163), αναφέροντας το παράδειγμα της τοπικής προσαρμογής λογισμικού στα αραβικά, το οποίο μπορεί να απαιτεί έναν πιο ευέλικτο σχεδιασμό διεπαφής χρήστη. Η πολυπλοκότητα αφορά επίσης την αυξανόμενη εξειδίκευση του περιεχομένου των κειμένων, η οποία απαιτεί από τους μεταφραστές ένα γνωσιακό υπόβαθρο σε πεδία εξαιρετικά περιορισμένης εξειδίκευσης. Για παράδειγμα, δεν μπορούμε πλέον να μιλάμε για μεταφραστή οικονομικών κειμένων γενικώς αλλά για μετάφραση κειμένων λογιστικής, τραπεζικής, χρηματοοικονομικής, δομής και συμπεριφοράς της αγοράς, βιομηχανικής οργάνωσης κ.λπ. Για τον λόγο αυτό, πολλές επαγγελματικές πηγές συμβουλεύουν τους μεταφραστές να μην αναφέρουν πάρα πολλούς τομείς εξειδίκευσης αν ελπίζουν να προσελκύσουν πελάτες.

Σε ό,τι αφορά την παγκοσμιοποίηση της αγοράς και την επακόλουθη επιτάχυνση των μεταφραστικών ρυθμών που επιφέρει, επιτάχυνση στην οποία συμβάλουν και τα μεταφραστικά εργαλεία, θα ήταν ίσως απαραίτητο να προβούμε σε ορισμένες διαπιστώσεις και παρατηρήσεις. Όπως υπονοήσαμε παραπάνω, οι ρυθμοί εργασίας των επαγγελματιών μεταφραστών έχουν εντατικοποιηθεί. Ο χρόνος μετάδοσης του μηνύματος (στην περίπτωση μας του κειμένου προς μετάφραση) πολύ συχνά ταυτίζεται από τους πελάτες με τον χρόνο της μετάφρασης εξαιτίας της ανάγκης της αγοράς για εκμηδένιση του χρόνου παράδοσης. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την εντατικοποίηση των ρυθμών εργασίας του μεταφραστή, ο οποίος είναι αναγκασμένος να παράγει μεγαλύτερη ποσότητα κειμένων στην ίδια μονάδα χρόνου προκειμένου να εξασφαλίσει τα προς το ζην, ιδίως εάν πρόκειται για αυτοαπασχολούμενο μεταφραστή το εισόδημα του οποίου συναρτάται άμεσα με την ταχύτητα διεκπεραίωσης των μεταφράσεων που αναλαμβάνει (Robinson 1997: 27). Η κατάσταση συχνά είναι χειρότερη για τους απασχολούμενους σε μεταφραστικά γραφεία μεταφραστές, όπου η ταχύτητα θεωρείται προϋπόθεση απασχόλησης και όχι πρόσθετης αμοιβής (εκτός από περιπτώσεις κατά τις οποίες η εταιρεία θέτει στόχους, για παράδειγμα συγκεκριμένο αριθμό λέξεων ανά μήνα, και καταβάλλει επιμίσθια σε όσους μεταφραστές τούς υπερβούν). Ο μεταφραστικός χρόνος έχει γίνει πιο πυκνός από τη στιγμή που, στον ίδιο χρόνο, ο μεταφραστής μεταφράζει σήμερα περισσότερες λέξεις απ' όσες μετέφραζε πριν από δέκα ή είκοσι χρόνια (χωρίς ανάλογη αύξηση των αποδοχών του τις περισσότερες φορές, αν όχι πάντα, δεδομένου ότι τα μεταφραστικά γραφεία δεν πληρώνουν τις λέξεις που ήδη υπάρχουν στη μνήμη προγραμμάτων όπως το Trados για παράδειγμα). Όπως παρατηρεί ο Mossop:

Φαίνεται ότι οι εντολές των μεταφράσεων και οι εργοδότες απαιτούν σημαντικά αυξημένες ταχύτητες για την ολοκλήρωση των μεταφράσεων. Αυτό οφείλεται ενδεχομένως στο ότι για τον ιδιωτικό τομέα η μετάφραση είναι επικερδής μόνο εάν οι μισθοί παραμείνουν χαμηλοί ή εάν οι υψηλά αμειβόμενοι εργαζόμενοι παράγουν περισσότερο μεταφραστικό έργο στην ίδια χρονική μονάδα.

—Mossop 2006: 790

Η μείωση του χρόνου παραγωγής την οποία επιφέρει η τεχνολογία σε κάθε εποχή μεταβάλλει τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα και οι κουλτούρες βιώνουν τον χρόνο. Εκεί που θα περίμενε κανείς ότι η τεχνολογία θα μείωνε τον απαιτούμενο για την κάλυψη των αναγκών του ατόμου χρόνο εργασίας, δίνοντάς του περισσότερο χρόνο ανάπαυσης, διασκέδασης και ενασχόλησης με πράγματα και δραστηριότητες που του δίνουν ικανοποίηση, βλέπει τον χρόνο εργασίας όχι μόνο να μην μειώνεται, αλλά να πυκνώνει όσον αφορά τις απαιτήσεις για μεγαλύτερη παραγωγικότητα στην ίδια χρονική μονάδα. Κατά την άποψή μας, η εντατικοποίηση της εργασίας δεν οφείλεται στις τεχνολογίες αλλά στις μορφές και τις μεθόδους που χρησιμοποιούν οι αγορές για να οργανώσουν τους τρόπους παραγωγής στην αναζήτηση μεγαλύτερου κέρδους μέσω της μείωσης του κόστους της εργατικής δύναμης.

Μια άλλη επίπτωση της τεχνολογικής ψηφιακής εποχής στο επάγγελμα του μεταφραστή είναι η απώλεια της συνολικής εποπτείας του κειμένου, συνήθως σε περιπτώσεις κατά τις οποίες ένα μεγάλο πακέτο «σπάει» σε μικρότερα που ανατίθενται σε περισσότερους μεταφραστές, με αποτέλεσμα ο μεταφραστής να αποστασιοποιείται τόσο από την ίδια του τη δραστηριότητα όσο και από το προϊόν της όπως ακριβώς η Βιομηχανική Επανάσταση αποξένωσε τους εργάτες από τη δική τους εργασία και

το προϊόν της. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αυτοαπαξίωση του μεταφραστή με την έννοια ότι βλέπει συχνά την εργασία του περισσότερο ως μια μηχανική, διεκπεραιωτική λειτουργία παρά ως δημιουργική διαδικασία. Αυτή η αλλοτριώση, όμως, δεν οφείλεται τόσο στην τεχνολογία αυτή καθαυτή, όσο στον τρόπο διάρθρωσης της οικονομίας που καθορίζει την οργάνωση της κοινωνίας, την πολιτική και τις ανθρώπινες σχέσεις. Οι εταιρείες επιλέγουν συγκεκριμένες εργασιακές συνθήκες και χρησιμοποιούν την τεχνολογία ως μέσο για να τις επιβάλουν. Αυτό ισχύει σε όλους τους εργασιακούς χώρους και ο μεταφραστής δεν αλλοτριώνεται περισσότερο ή λιγότερο από κάθε άλλο εργαζόμενο. Το πρόβλημα λοιπόν δεν είναι η τεχνολογία αλλά οι σχέσεις παραγωγής και η εκμετάλλευση της εργασίας του ανθρώπου από κάποιον άλλον άνθρωπο που συμβαίνει να έχει τα μέσα και τη δυνατότητα να το πράξει. Για τον λόγο αυτό δεν μπορώ να συμφωνήσω με θέσεις που, ως αντίδοτο στην αλλοτριώση της μετάφρασης, προτείνουν τον εξανθρωπισμό της τεχνολογίας (Pym 2004: 183). Όπως ορθά αναφέρει η Δημητρούλια (ό.π. 199-200): «Η τεχνολογία, ως συνέχεια του ανθρώπινου σώματος, είναι σημαντική, μορφοποιεί τις κοινωνίες, τον άνθρωπο και την κουλτούρα του, αλλά δεν φέρει την ευθύνη της χρήσης της». Εάν δεχτούμε ότι η τεχνολογία μπορεί να εξανθρωπιστεί, αυτό δεν είναι δυνατόν να συμβεί παρά μόνο μέσω του εξανθρωπισμού των ανθρώπινων σχέσεων. Κάτι τέτοιο, κατά τη γνώμη μου, προϋποθέτει την ανατροπή των σχέσεων παραγωγής που χρησιμοποιούν την τεχνολογία ως μέσο εκμετάλλευσης της ανθρώπινης εργασίας με σκοπό την επίτευξη όσο το δυνατόν μεγαλύτερου κέρδους.

Παρά τις μεταβολές που συντελούνται στο εργασιακό περιβάλλον του μεταφραστή, θα ήταν ίσως χρήσιμο να θυμόμαστε πως καμία τεχνολογία δεν μπορεί να υποκαταστήσει απόλυτα τον άνθρωπο. Ο Doug Arnold (2003: 120) θεωρεί ότι ένας από τους λόγους για τους οποίους η μετάφραση συνιστά μια δημιουργική απασχόληση είναι ότι ο μεταφραστής πρέπει να έχει την ικανότητα να δημιουργεί νέους όρους στη γλώσσα υποδοχής μεταφράζοντας εκείνους των κειμένων αφετηρίας. Από την άλλη, οι υπολογιστές και οι μεταφραστικές τεχνολογίες είναι εργαλεία που ακολουθούν κανόνες και το να ακολουθείς κανόνες μπορεί να εμπεριέχει ενίοτε στοιχεία δημιουργικότητας αλλά όχι εκείνα που απαιτούνται για τη μετάφραση νέων όρων. Η πολιτισμική διαμεσολάβηση, συστατικό στοιχείο της δουλειάς του μεταφραστή, απαιτεί εξελιγμένους συλλογισμούς όχι μόνο γιατί ο μεταφραστής πρέπει να συλλάβει το νόημα και τη σημασία του κειμένου, αλλά γιατί πρέπει επιπλέον να είναι σε θέση να αντιλαμβάνεται ποια νοήματα και σημασίες θα αντιληφθούν οι αναγνώστες του μεταφρασμένου κειμένου. Σε ανάλογο μήκος κύματος, ο Alan Melby (1992: 151) αναλύει τα όρια και τις δυνατότητες των τεχνολογιών της μηχανικής μετάφρασης και διαπιστώνει ότι [...] δεν υπάρχει κανένας λόγος ώστε να συμπεράνουμε ότι οι τρέχουσες τεχνικές της μηχανικής μετάφρασης θα προσφέρουν ποτέ κατάλληλες λύσεις για τα κείμενα γενικού περιεχομένου ή ακόμα για ειδικά κείμενα με σημαντικό ποσοστό γενικής γλώσσας. Ο Alex Gross (1992: 99-101), τέλος, εξετάζοντας τους παράγοντες που μας οδηγούν στη χρήση μεταφραστικών τεχνολογιών διαπιστώνει πως: α) όχι μόνο δεν ακυρώνουν την ανθρώπινη παρέμβαση στο τελικό προϊόν, αλλά χρειάζονται την ανθρώπινη εργασία προκειμένου να τροφοδοτηθούν με το απαραίτητο υλικό για την παραγωγή του προϊόντος και β) το μέγεθος και το είδος του προς μετάφραση κειμένου καθορίζουν εάν η μετάφραση θα γίνει αποκλειστικά με τη χρήση τεχνολογιών, συνδυαστικά (μεταφραστές-τεχνολογία) ή μόνο από μεταφραστές. Θα συμφωνήσω με όλα τα παραπάνω. Εξάλλου, όπως γράφει και ο Sofer (2013: 4): «Υπάρχει σήμερα σύμπτωση απόψεων μεταξύ των ειδικών ότι η τεχνολογία των ηλεκτρονικών υπολογιστών θα συνεχίσει να συνδράμει τη μετάφραση, αλλά μόνο ως αρωγός της μετάφρασης από τον άνθρωπο και όχι ως αντικαταστάτης του ανθρώπου».

Η μετάφραση δεν μπορεί να αποσυνδεθεί από τις τεχνολογίες της. Η άσκηση κάθε επαγγέλματος εξαρτάται άμεσα από τα εργαλεία που έχει στη διάθεσή του ο κάθε επαγγελματίας και το αποτέλεσμα της εργασίας του εξαρτάται τόσο από τις δυνατότητες των εργαλείων όσο και από την ορθή χρήση τους. Σε κάθε εποχή, οι μεταφραστές έκαναν χρήση των εργαλείων που είχαν στη διάθεσή τους –και θα ήταν παράδοξο ή ακόμα και ανορθόδοξο να μην το κάνουν. Ας μην λησμονούμε ότι, ιστορικά, οι ποιοτικές αλλαγές των πολιτισμών οφείλονταν, αν όχι αποκλειστικά σε σημαντικό βαθμό τουλάχιστον, στην

εξέλιξη των τεχνολογιών. Οι τεχνικές γραφής και ανάγνωσης κάθε εποχής δεν ήταν ποτέ ανεξάρτητες από τα μέσα αποθήκευσης και ανάκτησης των πληροφοριών. Εάν τα μέσα αυτά διαφοροποιούν κάθε φορά τις πρακτικές γραφής και ανάγνωσης, τότε είναι βέβαιο ότι τα ίδια μέσα διαφοροποιούν τις πρακτικές της μετάφρασης (Littau 2011: 261-2). Το ζήτημα είναι αν τα μέσα, στην περίπτωση μας οι μεταφραστικές τεχνολογίες, μετασχηματίζουν όχι μόνο τις μεταφραστικές πρακτικές αλλά και τη μεταφραστική σκέψη, εάν δηλαδή μπορεί να σκεφτεί κανείς χωρίς τα εργαλεία ή έξω από αυτά. Η ντισεική αντίληψη ότι η τεχνολογία εσωτερικοποιείται από τις νοητικές διεργασίες και ενσωματώνεται σε αυτές (Ong 1982: 172), στον χώρο της μετάφρασης τουλάχιστον, θα μπορούσε να ισχύσει εάν αντιλαμβανόμασταν τον μεταφραστή μόνο ως εκτελεστή αποφάσεων και όχι ως εκτελεστικό παράγοντα, υπεύθυνο ή συνυπεύθυνο για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με το εκάστοτε μεταφραστικό έργο και την υλοποίησή του. Αποδεχόμενοι τον ρόλο του μεταφραστή ως πολιτισμικού διάμεσου ή ως μόνιμου ταξιδευτή στον χώρο της *διακουλτούρας*, στον χώρο δηλαδή που δημιουργείται όταν διαφορετικές κουλτούρες έρχονται σε επαφή (Pym 1998: 177), μπορούμε να θεωρήσουμε ότι το μέσο με το οποίο ταξιδεύει μπορεί να επιταχύνει τους ρυθμούς επαφής του με τις ερχόμενες σε επαφή μεταξύ τους κουλτούρες αλλά όχι τον τρόπο με τον οποίο θα δει και θα επεξεργαστεί τα αποτελέσματα αυτής της επαφής.

2.2 Επαγγελματίας μεταφραστής – Ορισμοί

Σε αυτή την ενότητα θα επιχειρήσουμε να δούμε πώς γίνεται αντιληπτή η έννοια του επαγγελματία μεταφραστή από την πλευρά της ακαδημαϊκής κοινότητας και της αγοράς εργασίας. Συγκεκριμένα, θα δούμε ποιες δεξιότητες θεωρούνται απαραίτητες για έναν μεταφραστή προκειμένου να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του επαγγέλματός του και θα αναφερθούμε κάπως πιο αναλυτικά στην έννοια της *μεταφραστικής επάρκειας* (translation competence), η οποία έχει νοηματοδοτηθεί με αρκετούς και αποκλίνοντες μεταξύ τους τρόπους. Σε αρκετές από τις παρακάτω περιγραφές θα παρατηρήσουμε παρατηρούμε ότι συχνά χρησιμοποιείται ο όρος *μεταφραστική επάρκεια* (translation competence). Αν και εκ πρώτης όψεως σαφής, ο όρος νοηματοδοτείται σε αρκετές περιπτώσεις με διαφορετικούς τρόπους. Όπως παρατηρεί και ο Shreve (2002: 154), ο όρος *μεταφραστική επάρκεια* «κατέληξε να αντιπροσωπεύει ένα ετερόκλητο σύνολο ακαδημαϊκών αντιλήψεων σχετικά με το τι πρέπει κανείς να γνωρίζει (και, κατά συνέπεια, τι πρέπει να μάθει ή να διδαχτεί) για να γίνει μεταφραστής». Θα δούμε επίσης να χρησιμοποιούνται όροι όπως *μεταφραστική ικανότητα* και *μεταφραστική δεξιότητα*. Αν και κάποιοι ερευνητές θεωρούν ότι αυτοί οι τρεις όροι έχουν διαφορετικό σημασιολογικό περιεχόμενο, παρατηρούμε πως συχνά οι όροι αυτοί χρησιμοποιούνται σε διαφορετικά συγκείμενα για να δηλωθεί το ίδιο ακριβώς πράγμα. Για τον λόγο αυτό, και παρόλο που σύμφωνα με τη γνώμη κάποιων ειδικών δεν μπορούμε να θεωρούμε συνώνυμους τους ειδικούς όρους που χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο κάποιου επιστημονικού, τεχνικού, επαγγελματικού τομέα (βλ. Evgenyeva στο Kuryško 1993: 102-103), θα τους θεωρήσουμε συνώνυμους εφόσον στον τομέα που εξετάζουμε οι τρεις αυτοί διαφορετικοί όροι περιγράφουν το ίδιο ακριβώς φαινόμενο.

2.2.1 Τι λένε οι ειδικοί;

Η απάντηση στο ερώτημα «τι σημαίνει επαγγελματίας μεταφραστής;» φαίνεται ενδεχομένως εύκολη εκ πρώτης όψεως. Θα μπορούσε κανείς να πει πως επαγγελματίας είναι εκείνος ο μεταφραστής που κατέχει όλες τις δεξιότητες οι οποίες είναι απαραίτητες προκειμένου να ανταποκριθεί με επιτυχία και συνέπεια στις απαιτήσεις του επαγγέλματός του. Εκ πρώτης όψεως αυτή η άποψη φαίνεται λογική και σίγουρα αυτονόητη. Όμως, τόσο η προσωπική μου εμπειρία ως επί σειρά πολλών ετών επαγγελματία μεταφραστή όσο και η εμπειρία πολλών συναδέλφων που δραστηριοποιούνται στην αγορά της μετάφρασης δείχνει ότι ακόμα και ένας εξαιρετικά έμπειρος μεταφραστής μπορεί να έρθει συχνά αντιμέτωπος με προβλήματα όπως, για παράδειγμα, να κολλήσει σε μια λέξη επί ώρες και να

μην αναζητήσει π.χ. μια παράφραση, παρόλο που μπορεί να γνωρίζει τεχνικές και στρατηγικές και, στην ιδανική περίπτωση, να διαθέτει τις απαραίτητες θεωρητικές γνώσεις οι οποίες του επιτρέπουν να εντάσσει δεξιότητες και τεχνική σε ένα συστηματικό πλαίσιο. Αυτή η διαπίστωση οδήγησε τον Kussmaul (1995: 9) να συμπεράνει ότι η μετάφραση δεν είναι τόσο δεξιότητα, όσο διαδικασία επίλυσης προβλημάτων –θέση την οποία επιβεβαιώνει και η δική μου πολύχρονη επαγγελματική ενασχόληση με τη μετάφραση– και καταλήγει να συμπεράνει ότι εντέλει όλοι μας είμαστε *ημιεπαγγελματίες*. Με τον όρο «ημιεπαγγελματίας» ο Kussmaul αναφέρεται στα πρόσωπα που «[...] έχουν αποκτήσει μια μεθοδολογική βάση και κάποιο βαθμό μεταφραστικής δεξιότητας, αλλά δεν παύουν να αντιμετωπίζουν αρκετά προβλήματα όταν μεταφράζουν» (ό.π.). Επομένως, η έννοια του επαγγελματία είναι σχετική, στον βαθμό τουλάχιστον –θα προσέθετα– που δεν μπορεί να νοηματοδοτηθεί πλήρως με βάση το κριτήριο των γνώσεων, των μεθόδων και των στρατηγικών. Θα μπορούσε κανείς να την παραλληλίσει με την ουτοπία: ποτέ δεν τη φτάνουμε, αλλά είναι αυτό που μας κάνει να προχωράμε και να εξελισσόμαστε. Υπό αυτό το πρίσμα, ο επαγγελματισμός είναι περισσότερο μια δυναμική, παρά στατική, κατάσταση: ενισχύεται και εμπλουτίζεται από την εμπειρία που αποκτάται από τη διαρκή ενασχόληση με το αντικείμενο και αυτή είναι μια διαδικασία που διαρκεί για μια ολόκληρη ζωή.

Η απάντηση στο τι σημαίνει επαγγελματίας μεταφραστής μπορεί να δοθεί μέσα από τον προσδιορισμό των χαρακτηριστικών που πρέπει να έχει ένας επαγγελματίας. Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό σύμφωνα με τον Robinson (1997: 12) είναι η «αξιοπιστία», την οποία προσδιορίζει με δύο τρόπους:

- α. Αξιοπιστία ως προς το είδος της μετάφρασης που θα παραδοθεί. Αυτό που αναμένει ο πελάτης από τον μεταφραστή δεν είναι μια «σωστή» αλλά μια «αξιόπιστη» μετάφραση και ως τέτοια ο Robinson ορίζει τη μετάφραση που ανταποκρίνεται στις ανάγκες του πελάτη. Εάν, παραδείγματος χάριν, ο πελάτης ζητήσει μια περιληπτική απόδοση ενός πρωτότυπου κειμένου και λάβει μια «πιστή» μετάφραση θα θεωρήσει τον μεταφραστή αναξιόπιστο.
- β. Αξιοπιστία ως προς την ανάληψη της μετάφρασης. Εάν ο μεταφραστής κρίνει πως, για οποιονδήποτε λόγο, δεν θα κατορθώσει να φέρει εις πέρας τη μετάφραση εντός της προθεσμίας που θα του ζητηθεί, είναι προτιμότερο να μην την αναλάβει και να προτείνει στον υποψήφιο πελάτη, εάν μπορεί, έναν άλλο μεταφραστή. Στις περισσότερες των περιπτώσεων, ο πελάτης θα εκτιμήσει αυτή τη στάση και στο μέλλον είναι πιθανόν να επιδιώξει ξανά να συνεργαστεί μαζί του.

Αναζητώντας τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά του επαγγελματία μεταφραστή, αναφέρει ότι αυτά είναι α) η τήρηση των προθεσμιών και β) η παράδοση της μετάφρασης με την κειμενική μορφή και τον τρόπο που συμφωνήθηκε (μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, παράδοση του κειμένου σε έντυπη μορφή ή σε κάποιο μέσο αποθήκευσης κ.λπ.). Τέλος, πάντα κατά τον Robinson (ό.π.: 9), ο επαγγελματίας μεταφραστής είναι εκείνος που μπορεί όχι μόνο να μεταφράσει αλλά και να επιμεληθεί, να αποδώσει σε περίληψη, να σχολιάσει ή να αναδημιουργήσει ένα κείμενο.

Για την Englund-Dimitrova (2005: 10-19), ο επαγγελματίας μεταφραστής είναι εκείνος που συνδυάζει *μεταφραστική ικανότητα, μεταφραστική επάρκεια και εμπειρογνωσία*. Ως *μεταφραστική ικανότητα* ορίζει τη μεταγλωσσική ικανότητα, την ικανότητα δηλαδή ανάλυσης και σύγκρισης του νοήματος διαφορετικών γλωσσικών εκφράσεων και τη δυνατότητα επιλογής άλλου τρόπου έκφρασης προκειμένου να διατυπωθεί το ίδιο πράγμα με άλλα λόγια. Με τον όρο *μεταφραστική επάρκεια* ορίζει τη γνώση της γλώσσας και της κουλτούρας αφετηρίας και υποδοχής, καθώς και των πραγματολογικών, κειμενογλωσσολογικών και υφολογικών τους διαστάσεων προκειμένου ο μεταφραστής να μπορεί να δημιουργήσει μεταφραστικές παραλλαγές από ένα κείμενο αφετηρίας ή από ένα τμήμα του κειμένου αφετηρίας. Απαραίτητο στοιχείο της μεταφραστικής επάρκειας είναι επίσης η ικανότητα διατύπωσης γραπτού ειδικού και γενικού λόγου, καθώς και η ικανότητα χρήσης πάσης φύσεως βοηθήματος (λεξικά, εγκυκλοπαιδείες, ηλεκτρονικές βάσεις ορολογίας, παράλληλα κείμενα κ.λπ.). Τέλος, με τον

όρο *εμπειρογνώσια* αναφέρεται σε εκείνους τους ειδικούς που έχουν τη δυνατότητα να μετατρέπουν τη δηλωτική γνώση του τομέα τους σε διαδικαστική γνώση προκειμένου να αυτοματοποιούν αλληλουχίες ενεργειών ή στρατηγικών, απαραίτητων για την επίλυση των προβλημάτων τα οποία αντιμετωπίζουν κατά την άσκηση του επαγγέλματός τους.

Πολλοί μελετητές προσδιορίζουν τα χαρακτηριστικά του επαγγελματία μεταφραστή εκκινώντας από τη θέση ότι η επαγγελματική μετάφραση είναι επικοινωνιακή διαδικασία, «βλέπουν» τον μεταφραστή ως *επικοινωνητή* (communicator) και, ακολούθως, θέτουν ερωτήματα ως προς το ποια είναι τα προσόντα ενός επαγγελματία μεταφραστή (βλ. ενδεικτικά PACTE 2005, Neubert 1994, Bell 1991: 35-43). Για την Kelly (2005: 32-33) ο επαγγελματίας μεταφραστής πρέπει να διαθέτει τα εξής χαρακτηριστικά:

- α. Επικοινωνιακή και κειμενική επάρκεια σε τουλάχιστον δύο γλώσσες και πολιτισμούς.
- β. Πολιτισμική και διαπολιτισμική ικανότητα.
- γ. Θεματική ικανότητα (βασικές γνώσεις σε εξειδικευμένα πεδία).
- δ. Επαγγελματική και εργαλειακή επάρκεια (χρήση πηγών τεκμηρίωσης).
- ε. Συμπεριφορική ή ψυχοφυσιολογική επάρκεια (αυτοαντίληψη, αυτοπεποίθηση, προσοχή/συγκέντρωση, μνήμη, πρωτοβουλία).
- ζ. Διαπροσωπική ικανότητα (ομαδική εργασία, διαπραγματευτικές ικανότητες).
- η. Στρατηγική επάρκεια (οργανωτικές και σχεδιαστικές ικανότητες, επίλυση προβλημάτων, παρακολούθηση, αυτοαξιολόγηση και αναθεώρηση).

Σύμφωνα με την έρευνα της ομάδας PACTE¹⁵ (στο Beeby 2004: 44-45), ο επαγγελματίας μεταφραστής πρέπει να χαρακτηρίζεται από τα παρακάτω:

- α. Επικοινωνιακή επάρκεια σε δύο γλώσσες. Η επικοινωνιακή επάρκεια μπορεί να οριστεί γενικά ως το σύστημα των υποκείμενων γνώσεων και δεξιοτήτων που είναι απαραίτητες για τη γλωσσική επικοινωνία.
- β. Εξωγλωσσική επάρκεια, δηλαδή γενική γνώση του κόσμου και εξειδικευμένες γνώσεις που μπορούν να ενεργοποιηθούν ανάλογα με τις ανάγκες κάθε μεταφραστικής κατάστασης. Οι επιμέρους συνιστώσες της μπορεί να περιλαμβάνουν ρητές ή άρρητες γνώσεις σχετικά με τη μετάφραση, καθώς και διαπολιτισμικές, εγκυκλοπαιδικές και θεματικές γνώσεις.
- γ. Εργαλειακή-επαγγελματική επάρκεια, να κατέχει δηλαδή τις γνώσεις και τις δεξιότητες που σχετίζονται τόσο με τα εργαλεία του επαγγέλματος όσο και με το ίδιο το επάγγελμα. Οι επιμέρους συνιστώσες αυτού του είδους επάρκειας περιλαμβάνουν τη γνώση και τη χρήση κάθε είδους πηγών τεκμηρίωσης και νέων τεχνολογιών, γνώση της αγοράς εργασίας (μεταφραστικές οδηγίες κ.λπ.) και επαγγελματική συμπεριφορά ιδίως σε σχέση με την επαγγελματική δεοντολογία.
- δ. Ψυχοφυσιολογική επάρκεια, η οποία μπορεί να οριστεί ως η ικανότητα χρήσης όλων των ειδών ψυχοκινητικών, γνωστικών και συμπεριφορικών πόρων. Τέτοιοι μπορεί να είναι, για παράδειγμα, οι ψυχοκινητικές δεξιότητες ανάγνωσης και γραφής, οι γνωστικές δεξιότητες (π.χ. η μνήμη, το εύρος προσοχής, η δημιουργικότητα και η λογική σκέψη), οι ψυχολογικές στάσεις (π.χ. πνευματική περιέργεια, επιμονή, αυστηρότητα, κριτικό πνεύμα και αυτοπεποίθηση).
- ε. Ικανότητα μεταφοράς. Είναι η ικανότητα ολοκλήρωσης της διαδικασίας μεταφοράς από το κείμενο αφετηρίας στο κείμενο υποδοχής, δηλαδή η ικανότητα κατανόησης του κειμένου αφετηρίας και επαναδιατύπωσής του στη γλώσσα υποδοχής λαμβάνοντας υπόψη τη λειτουργία της

¹⁵ Η ομάδα PACTE (Process of Acquisition of Translation Competence and Evaluation) είναι μια κοινή ερευνητική ομάδα που δημιουργήθηκε το 1997 με στόχο τη διερεύνηση της έννοιας της μεταφραστικής ικανότητας και των τρόπων απόκτησής της. Απώτερος στόχος της ομάδας είναι η βελτίωση του σχεδιασμού των προγραμμάτων σπουδών στα προγράμματα εκπαίδευσης μεταφραστών, ιδίως όσον αφορά τον σχεδιασμό, την εξέλιξη και την αξιολόγηση των ικανοτήτων (για περισσότερες πληροφορίες βλ. <https://ddd.uab.cat/collection/pacte?ln=en&as=1>).

μετάφρασης και τα χαρακτηριστικά του αποδέκτη. Οι επιμέρους συνιστώσες αυτής της ικανότητας περιλαμβάνουν: i) την ικανότητα κατανόησης (ικανότητα ανάλυσης, σύνθεσης και ενεργοποίησης εξωγλωσσικών γνώσεων ώστε να κατανοηθεί το νόημα ενός κειμένου), ii) την ικανότητα ελέγχου των γλωσσών αφετηρίας και υποδοχής ώστε να μην παρεμβάλλεται η πρώτη στη δεύτερη, iii) την ικανότητα επανέκφρασης (κειμενική οργάνωση και δημιουργικότητα στη γλώσσα υποδοχής), iv) ικανότητα επιτέλεσης του μεταφραστικού έργου (επιλογή της καταλληλότερης μεθόδου).

- ζ. Στρατηγική επάρκεια. Περιλαμβάνει όλες τις συνειδητές και ασυνειδήτες, λεκτικές και μη λεκτικές διαδικασίες που χρησιμοποιούνται για την επίλυση των προβλημάτων που εντοπίζονται κατά τη διάρκεια της μεταφραστικής διαδικασίας. Η διαδικασία επίλυσης προβλημάτων μπορεί να περιγραφεί ως μια σειρά σύνθετων πράξεων που οδηγούν από μια αρχική κατάσταση σε έναν στόχο. Σε αυτή τη διαδικασία υπάρχουν αρκετά στάδια, το πρώτο από τα οποία είναι η αναγνώριση της ύπαρξης ενός προβλήματος. Παραδείγματα στρατηγικών είναι: η διάκριση μεταξύ κύριων και δευτερευόντων ιδεών, η δημιουργία εννοιολογικών σχέσεων, η αναζήτηση πληροφοριών, η παράφραση, η αντίστροφη μετάφραση, η προφορική μετάφραση, η ιεράρχηση της τεκμηρίωσης.

Σε ανάλογο μήκος κύματος, η Göpferich (2009: 21-23) προτείνει ένα μοντέλο μεταφραστικής επάρκειας, το οποίο αποτέλεσε το πλαίσιο αναφοράς του έργου TransComp¹⁶. Το μοντέλο αυτό περιλαμβάνει έξι συνιστώσες:

- α. Επικοινωνιακή επάρκεια σε δύο τουλάχιστον γλώσσες. Περιλαμβάνει λεξιλογικές, γραμματικές και πραγματολογικές γνώσεις και στις δύο γλώσσες. Η πραγματολογική γνώση περιλαμβάνει επίσης γνώσεις σχετικά με το είδος και τις ειδικές για την περίπτωση συμβάσεις στις αντίστοιχες κουλτούρες. Η επικοινωνιακή επάρκεια στη γλώσσα προέλευσης έχει σημασία κυρίως για την πρόσληψη του κειμένου αφετηρίας, ενώ η επάρκεια στη γλώσσα υποδοχής καθορίζει την ποιότητα του παραγόμενου κειμένου υποδοχής.
- β. Επάρκεια γνωστικού πεδίου. Περιλαμβάνει τη γενική και την ειδική για το γνωστικό πεδίο γνώση που είναι απαραίτητη για την κατανόηση του αρχικού κειμένου και τη διατύπωση του κειμένου υποδοχής ή, τουλάχιστον, την ικανότητα αναγνώρισης της ανάγκης περαιτέρω γνώσεων από εξωτερικές πηγές για να καλυφτούν τα όποια κενά.
- γ. Εργαλειακή και ερευνητική επάρκεια. Περιλαμβάνει την ικανότητα χρήσης των απαραίτητων για τη μετάφραση συμβατικών και ηλεκτρονικών εργαλείων, όπως τα λεξικά και οι εγκυκλοπαίδειες (έντυπες ή ηλεκτρονικές), οι ορολογικές και άλλες βάσεις δεδομένων, τα παράλληλα κείμενα, οι μηχανές αναζήτησης και τα σώματα κειμένων, οι επεξεργαστές κειμένου, τα συστήματα διαχείρισης ορολογίας και τα συστήματα μηχανικής μετάφρασης.
- δ. Επάρκεια ενεργοποίησης της μεταφραστικής ρουτίνας. Αυτή η ικανότητα περιλαμβάνει τις γνώσεις και τις ικανότητες ανάκλησης και εφαρμογής ορισμένων λειτουργιών μεταφοράς με σκοπό την παραγωγή αποδεκτών μετατροπών στη γλώσσα υποδοχής.
- ε. Ψυχοκινητική επάρκεια, δηλαδή ψυχοκινητικές ικανότητες που απαιτούνται για την ανάγνωση και τη γραφή (με ηλεκτρονικά εργαλεία).
- ζ. Στρατηγική ικανότητα. Ελέγχει τη χρήση των επιμέρους ικανοτήτων που αναφέρθηκαν παραπάνω. Ως μεταγνωσιακή ικανότητα θέτει προτεραιότητες και καθορίζει ιεραρχίες μεταξύ των επιμέρους ικανοτήτων και οδηγεί στην ανάπτυξη μιας μακροστρατηγικής στην οποία «υποτάσσονται» όλες οι μικροστρατηγικές¹⁷. Η αυστηρή εφαρμογή αυτής της μακροστρατηγικής από τον μεταφραστή

¹⁶ Το έργο TransComp είναι μια προσανατολισμένη στη διαδικασία μελέτη που διεξήχθη στο Πανεπιστήμιο του Graz από το 2007 έως το 2010 με στόχο να ερευνηθεί την εξέλιξη της μεταφραστικής επάρκειας σε 12 φοιτητές μετάφρασης και να τη συγκρίνει με την επάρκεια 10 επαγγελματιών μεταφραστών. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. <http://gams.uni-graz.at/context:tc>

¹⁷ Ο όρος μακροστρατηγική αφορά της αποφάσεις που λαμβάνονται από τον μεταφραστή σε επίπεδο μακροδομής και αφορούν την επιλογή των πληροφοριών από το κείμενο υποδοχής (Schäffner 2001: 27) και την απόφαση σχετικά με το χειρισμό τους.

εξαρτάται από τη στρατηγική του επάρκεια και τα κίνητρα για την επιτέλεση του συγκεκριμένου μεταφραστικού ενεργήματος κάθε φορά.

Για τη Mackenzie (2004: 32-33), οι ρόλοι του επαγγελματία μεταφραστή απαιτούν όχι μόνο γλωσσικές-πολιτισμικές δεξιότητες αλλά και διαπροσωπικές δεξιότητες, δεδομένου ότι η πράξη της μετάφρασης μετατρέπεται όλο και περισσότερο σε ομαδική προσπάθεια. Επίσης, στο πλαίσιο της έρευνας και της παραγωγής κειμένων κρίνονται απαραίτητες οι δεξιότητες χειρισμού τεχνολογιών της πληροφορίας. Σε αυτές περιλαμβάνονται οι δεξιότητες επεξεργασίας κειμένου, η ικανότητα χρήσης των διαθέσιμων εργαλείων για την υποβοήθηση της μεταφραστικής διαδικασίας, όπως οι μεταφραστικές μνήμες, τα λογισμικά ορολογίας και το Διαδίκτυο. Σημαντικό επίσης για έναν επαγγελματία μεταφραστή, σύμφωνα πάντα με τη Mackenzie, είναι να έχει γνώσεις μάρκετινγκ προκειμένου να μπορεί να προβληθεί στην αγορά εργασίας και να προσελκύσει πελάτες. Βεβαίως, επισημαίνει πως όλες οι παραπάνω δεξιότητες, παρόλο που είναι εξαιρετικά σημαντικές για έναν μεταφραστή ο οποίος εργάζεται ως ελεύθερος επαγγελματίας ή σε ένα μικρομεσαίου μεγέθους μεταφραστικό γραφείο, είναι απαραίτητες και στον μεταφραστή που εργάζεται σε μεγαλύτερες εταιρείες οι οποίες ακολουθούν συγκεκριμένα συστήματα ελέγχου ποιότητας. Τέλος, θεωρεί απαραίτητο για έναν επαγγελματία να έχει δεξιότητες μάνατζμεντ δεδομένου ότι η διασφάλιση ποιότητας στη μετάφραση προϋποθέτει τη διαχείριση όλων των φάσεων της μεταφραστικής διαδικασίας: διαχείριση του πελάτη, του χρόνου των πόρων και των πληροφοριών.

Για να περιγράψει τον επαγγελματία μεταφραστή, η Nord (2005: 210-11) χρησιμοποιεί τον όρο «λειτουργικός» μεταφραστής, ο οποίος έχει τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- α. Γνωρίζει ότι οι επικοινωνιακές λειτουργίες των μεταφράσεων δεν ταυτίζονται πάντοτε μ' εκείνες των πρωτοτύπων κειμένων. Αυτό το ονομάζει «επαγγελματική γνώση».
- β. Γνωρίζει ότι η επιλογή των γλωσσικών και μη γλωσσικών σημείων κάθε κειμένου (πρωτότυπου και μετάφρασης) γίνεται με βάση καταστασιακούς και πολιτισμικούς παράγοντες. Αυτό το ονομάζει «μεταεπικοινωνιακή ικανότητα».
- γ. Είναι σε θέση να εντοπίζει και να διαχειρίζεται τις πολιτισμικές συνυποδηλώσεις σε ένα κείμενο ώστε να μην διαταραχθεί με οποιονδήποτε τρόπο η επικοινωνία μεταξύ κουλτούρας αφετηρίας και κουλτούρας υποδοχής. Αυτό το ονομάζει «διαπολιτισμική ικανότητα».
- δ. Γνωρίζει ότι οι όμοιες ή ανάλογες δομές δύο γλωσσών δεν χρησιμοποιούνται πάντοτε με την ίδια συχνότητα ή στην ίδια επικοινωνιακή κατάσταση από τις αντίστοιχες γλωσσικές κοινότητες, με αποτέλεσμα να είναι σε θέση να αποφεύγει τη λανθασμένη χρήση γλωσσικών σημείων στο κείμενο υποδοχής.
- ε. Είναι σε θέση να παράγει λειτουργικά κείμενα ακόμα και όταν το κείμενο αφετηρίας είναι κακογραμμένο και γνωρίζει τη χρήση των παραδοσιακών και σύγχρονων μεταφραστικών βοηθημάτων και των πηγών.
- ζ. Διαθέτει τις απαραίτητες γενικές και ειδικές γνώσεις για να χειριστεί το θεματικό περιεχόμενο των κειμένων που μεταφράζει και είναι σε θέση να τις αναζητά όταν δεν τις διαθέτει. Αυτό το ονομάζει «ερευνητική ικανότητα».
- η. Εργάζεται γρήγορα και αποτελεσματικά ακόμα και υπό συνθήκες έντονης πίεσης και είναι βέβαιος για την αξία των μεταφράσεών του.

Ο όρος *μικροστρατηγική* αναφέρεται στις αποφάσεις που λαμβάνονται σε επίπεδο μικροδομής, εάν δηλαδή ο μεταφραστής θα αποφασίσει να εφαρμόσει τεχνικές όπως η υποκατάσταση, η απαλοιφή, η προσθήκη, η μετάταξη κ.λπ. για την επίλυση των επιμέρους μεταφραστικών προβλημάτων (Dorri στο Kelandrias 2021: 56).

2.2.2 Η αγορά

Σε μια έρευνα διάρκειας 27 μηνών, από τον Σεπτέμβριο του 2002 έως τον Δεκέμβριο του 2004 στη μεταφραστική αγορά του Χονγκ-Κονγκ, ο Defeng Li προσπάθησε να διαπιστώσει ποιες είναι οι απαιτήσεις των μεταφραστικών γραφείων από τους νεοπροσλαμβανόμενους μεταφραστές, πώς αξιολογούν τα πανεπιστημιακά προγράμματα μετάφρασης και πώς αυτά μπορούν να προσεγγίσουν περισσότερο τον πραγματικό κόσμο της επαγγελματικής μετάφρασης. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην έρευνά του ανταποκρίθηκαν και τα 64 τοπικά μεταφραστικά γραφεία. Τα πορίσματα της έρευνάς του τα δημοσίευσε σε ένα άρθρο με τίτλο «Translating curriculum and pedagogy» (2007: 105-133) όπου διαπιστώνει ότι η τοπική αγορά έδινε έμφαση κυρίως στις μεταφραστικές δεξιότητες, την εμπειρία, την επαρκή γνώση της αγγλικής, την ικανότητα εργασίας υπό πίεση, την ταχύτητα, την ικανότητα για ομαδική εργασία, το μορφωτικό υπόβαθρο, τον κοινό νομο και τη γνώση της γλώσσας-στόχου (στην προκειμένη περίπτωση της κινεζικής). Ενδιαφέρον έχει η παρατήρηση που κάνει μελετώντας τα αποτελέσματα της έρευνας σχετικά με το ότι, παρά τη γενική συμφωνία όλων των ερωτηθέντων σε σχέση με τα παραπάνω προσόντα που απαιτούν από τους μεταφραστές που προσλαμβάνουν, η βαρύτητα που δίνουν σε καθένα από αυτά διαφέρει ανάλογα με τις ανάγκες και τα χαρακτηριστικά της εταιρείας τους. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι όλα τα γραφεία φάνηκε να καταλαβαίνουν ότι είναι αδύνατον ένα πανεπιστημιακό πρόγραμμα σπουδών να εκπαιδεύσει τους φοιτητές του σε όλα τα είδη κειμένων και μετάφρασης, γεγονός που καθιστά απαραίτητες τις δράσεις επιμόρφωσης των επαγγελματιών μεταφραστών από τα ίδια τα γραφεία.

Το 2013, η Ομάδα Εμπειρογνομόνων του EMT (European Masters of Translation) δημοσίευσε μια μελέτη η οποία αποτύπωνε την επεξεργασία ενός μοντέλου για τον προσδιορισμό ενός νέου προφίλ του επαγγελματία μεταφραστή σύμφωνα με τις ανάγκες της σύγχρονης αγοράς εργασίας. Η ανάγκη για την επεξεργασία ενός τέτοιου μοντέλου οφειλόταν στους εξής παράγοντες:

- α. την αύξηση των αναγκών για παροχή μεταφραστικών υπηρεσιών λόγω της παγκοσμιοποίησης του διεθνούς εμπορίου,
- β. τη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2004 με τις συνεπακόλουθες δυσκολίες ανεύρεσης επαγγελματιών μεταφραστών στις εννέα καινούριες γλώσσες,
- γ. την καταφανή έλλειψη επαγγελματιών προδιαγραφών τόσο στην ΕΕ όσο και στα κράτη-μέλη της,
- δ. συνεπεία του παράγοντα (γ), οι συντάκτες της μελέτης διαπιστώνουν την ανάγκη βελτίωσης των εργασιακών συνθηκών και των απολαβών των μεταφραστών, οι οποίοι διαδραματίζουν ουσιαστικό ρόλο στη διευκόλυνση κάθε μορφής ανταλλαγών και ολοκλήρωσης και στην προώθηση της γλωσσικής ποικιλομορφίας.

Το περιγραφικό αυτό μοντέλο περιγράφει τις προσδοκίες που έχει η αγορά εργασίας από έναν μεταφραστή και διακρίνει έξι στοιχεία που χρειάζεται να έχει ένας επαγγελματίας μεταφραστής για να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της σύγχρονης αγοράς εργασίας (στο Eszenyi 2016: 19-26):

- α. *Ικανότητα παροχής μεταφραστικών υπηρεσιών*, να μπορεί δηλαδή ο μεταφραστής να λειτουργεί ως πάροχος υπηρεσιών και επιχειρηματίας και να εκτελεί σειρά καθηκόντων που δεν αφορούν τη μετάφραση αυτή καθαυτήν αλλά ενέργειες όπως η διαφήμιση των υπηρεσιών του και οι τρόποι τιμολόγησης, η διαπραγμάτευση με τους πελάτες και η κατανόηση των προσδοκιών τους ώστε να ανταποκριθεί πλήρως σε αυτές. Στο πλαίσιο αυτών των ικανοτήτων εντάσσεται και η αναζήτηση βοήθειας ή συμβουλών από πιο έμπειρους μεταφραστές όταν ο μεταφραστής έρχεται αντιμέτωπος με προβλήματα που δεν μπορεί να επιλύσει αλλά και η ικανότητα διαχείρισης του χρόνου: εάν για οποιονδήποτε λόγο δεν μπορεί να ανταποκριθεί στην προθεσμία που θέτει ο πελάτης, το να προτείνει

έναν άλλο, αξιόπιστο μεταφραστή είναι σημαντικό διότι δείχνει επαγγελματισμό αλλά και αίσθηση του ανήκειν σε μια κοινότητα.

- β. *Γλωσσική ικανότητα*, συγκεκριμένα εξαιρετική γνώση της μητρικής γλώσσας και καλή γνώση της ξένης γλώσσας σε επίπεδο C1 σύμφωνα με το Κοινό Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς για τις Γλώσσες¹⁸. Ο μεταφραστής πρέπει να κατανοεί «τις γραμματικές, λεξιλογικές και ιδιωματικές δομές, καθώς και τις γραφιστικές και τυπογραφικές συμβάσεις» (Gambier *et al.* 2009: 5). Ο ορισμός της γλωσσικής επάρκειας σε αυτό το μοντέλο είναι παρόμοιος με εκείνον που έχει δοθεί σε άλλα μοντέλα, όπως, για παράδειγμα στο μοντέλο του Neubert (2000: 8), ο οποίος την ορίζει ως «[τ]η γνώση των γραμματικών συστημάτων, καθώς και των ρεπερτορίων, των ορολογιών, των συντακτικών και μορφολογικών συμβάσεων».
- γ. *Διαπολιτισμική ικανότητα*, δηλαδή ικανότητα αναγνώρισης της λειτουργίας και του νοήματος των γλωσσικών παραλλαγών, γνώση των κανόνων αλληλεπίδρασης σε διαφορετικές κοινότητες, συμπεριλαμβανομένων των μη λεκτικών στοιχείων, και επιλογή του κατάλληλου μητρώου κατά την παραγωγή του κειμένου στη γλώσσα υποδοχής, αναγνώριση της δομής και της συνοχής, του υπόρρητου νοήματος, των αναφορών, των στερεοτύπων και της διακειμενικότητας σε διάφορα είδη κειμένων, ικανότητα δημιουργίας περιληπτικών αποδόσεων του κειμένου αφετηρίας και δεξιότητες επιμέλειας διόρθωσης.
- δ. *Ικανότητα άντλησης πληροφοριών*, συγκεκριμένα ικανότητα αναζήτησης και αξιολόγησης πληροφοριών και επιλογής των κατάλληλων ανά μεταφραστική περίπτωση. Η ικανότητα αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική δεδομένου του πλήθους πληροφοριών που υπάρχουν στο Διαδίκτυο, τις οποίες ο επαγγελματίας πρέπει να μπορεί να αξιολογεί εφαρμόζοντας διάφορα κριτήρια όπως το κριτήριο της εγκυρότητας που αφορά την επιλογή των ιστοτόπων εκείνων που παρέχουν αξιόπιστες πληροφορίες ή ορολογικές αποδώσεις και το κριτήριο της συχνότητας, το οποίο εφαρμόζεται στις περιπτώσεις διπλής ή πολλαπλής ορολογίας προκειμένου να εξακριβωθεί τυχόν τάση ή προτίμηση προς μια ορολογική μορφή έναντι των υπολοίπων συνώνυμων μορφών.
- ε. *Τεχνολογική ικανότητα*, δηλαδή την ικανότητα χειρισμού πάσης φύσεως μεταφραστικών εργαλείων.
- ζ. *Θεματική ικανότητα*, δηλαδή ικανότητα να αποκτά γνώση των βασικών τουλάχιστον αρχών διαφόρων θεματικών τομέων, των τυπολογικών και κειμενικών τους χαρακτηριστικών και της ορολογίας τους.

Όπως βλέπουμε στην **Εικόνα 2.1** που αποτυπώνει σχηματικά αυτό το μοντέλο, ο πυρήνας της μεταφραστικής πράξης είναι η ικανότητα παροχής υπηρεσιών, η ποιότητα της οποίας διασφαλίζεται από τις υπόλοιπες πέντε.

¹⁸ Το Κοινό Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς για τις Γλώσσες: (ΚΕΠΑ) σχεδιάστηκε για να παρέχει μια διαφανή, συνεκτική και ολοκληρωμένη βάση για την εκπόνηση προγραμμάτων σπουδών και κατευθυντήριων γραμμών σχετικά με τα προγράμματα σπουδών, τον σχεδιασμό διδακτικού και μαθησιακού υλικού και την αξιολόγηση της επάρκειας των ξένων γλωσσών (για λεπτομέρειες βλ. <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages>).

Εικόνα 2.1 Μεταφραστικές ικανότητες (Ικανότητες για επαγγελματίες μεταφραστές, EMT Expert Group, 2009).

Ένα άλλο πρότυπο με μεγάλη επιρροή στη μεταφραστική αγορά είναι το Ευρωπαϊκό Πρότυπο για τη Μετάφραση EN 15038, το οποίο αποσκοπεί στην προώθηση της ποιότητας των μεταφραστικών υπηρεσιών. Το κίνητρο για τη δημιουργία αυτού του προτύπου ήταν η διαπίστωση ότι «πολλοί μεταφραστές και, εν μέρει, μεταφραστικές εταιρείες εργάζονται περισσότερο με ημιεπαγγελματικό παρά με επαγγελματικό τρόπο» (Schopp 2007: 314). Το EN 15038 δεν απαιτεί γνώσεις συγκεκριμένων θεματικών τομέων από τους μεταφραστές όπως το μοντέλο EMT παραπάνω. Δίνει έμφαση στην ποιότητα και την αντίληψη του τρόπου λειτουργίας της αγοράς, καθώς και στις ικανότητες των μεταφραστών να μεταφράζουν σύμφωνα με τις απαιτήσεις του πελάτη και του παρόχου μεταφραστικών υπηρεσιών και προτείνει πέντε κατηγορίες μεταφραστικών ικανοτήτων στη μετάφραση, στη γλώσσα, στην έρευνα, στον πολιτισμό και στην τεχνολογία. Συγκεκριμένα, περιγράφει τις πέντε ικανότητες ως εξής (στο Huangfu 2018: 137):

- α. Μεταφραστική ικανότητα: η ικανότητα μετάφρασης σύμφωνα με τις μεταφραστικές νόρμες και τις οδηγίες του πελάτη και ανάλυσης των μεταφραστικών δυσκολιών.
- β. Γλωσσική επάρκεια: η εξοικείωση με τις κειμενικές τυπολογίες και τις εφαρμογές τους και ικανότητα κατανόησης του κειμένου αφετηρίας και παραγωγής του κειμένου υποδοχής.
- γ. Ερευνητική ικανότητα: η ικανότητα ανάκτησης πληροφοριών από παράλληλα κείμενα για τη διευκόλυνση της κατανόησης του κειμένου αφετηρίας και την παραγωγή του κειμένου υποδοχής, καθώς και της χρήσης ερευνητικών εργαλείων και πηγών πληροφόρησης.
- δ. Πολιτισμική επάρκεια: η ικανότητα χρήσης γνώσεων που αφορούν τις πολιτισμικές συμβάσεις του κειμένου αφετηρίας και του κειμένου υποδοχής, καθώς και κατανόηση συμπεριφορικών προτύπων και αξιών.
- ε. Τεχνική επάρκεια: ικανότητα χρήσης μεταφραστικών εργαλείων, βάσεων δεδομένων ορολογίας, μεταφραστικών μνημών και εργαλείων διασφάλισης ποιότητας για την προετοιμασία του κειμένου υποδοχής.

Συγκρίνοντας τις θέσεις των ακαδημαϊκών και της αγοράς που αναφέραμε παραπάνω διαπιστώνουμε ότι δεν υπάρχει μεγάλη διαφορά με μεταξύ τους ως προς το πώς αντιλαμβάνονται τον επαγγελματία μεταφραστή. Το σίγουρο είναι ότι η ενασχόληση με τη μετάφραση προϋποθέτει πως εισερχόμαστε σε μια διαδικασία διαρκούς μαθητείας και συσσώρευσης εμπειριών, όπως συμβαίνει άλλωστε με κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα. Τα όρια που ξεχωρίζουν έναν επαγγελματία από έναν ημιεπαγγελματία λοιπόν δεν είναι ιδιαίτερα σαφή εάν επιχειρήσουμε να νοηματοδοτήσουμε τον όρο «επαγγελματίας» με βάση το επίπεδο γνώσης και εφαρμογής των επιστημονικών μεθόδων και των πρακτικών εργαλείων που είναι απαραίτητα για την άσκηση του επαγγέλματος. Κάτι που επίσης φαίνεται από τα παραπάνω είναι πως η αγορά της μετάφρασης πλέον απαιτεί από τους μεταφραστές να αναλαμβάνουν πολλούς και διαφορετικούς ρόλους όπως, για παράδειγμα, του διευθυντή έργων, του ειδικού στις τεχνολογίες της πληροφορίας, του παρόχου πληροφοριών, του ειδικού στην ηλεκτρονική επιμέλεια, του ορολόγου, του ειδικού στην τοπική προσαρμογή, του συντάκτη τεχνικών κειμένων και, πολύ συχνά, αναμένουν αυτές τις δεξιότητες να τις κατέχουν. Όπως επισημαίνει η Pérez

[...] ο επαγγελματίας έρχεται αντιμέτωπος με δύο τάσεις. Από τη μια πλευρά, η διανοητική πράξη της μετάφρασης παραμένει η ίδια και ο μεταφραστής εξακολουθεί να πρέπει να ενεργοποιεί γνωστικές διαδικασίες για να μετατρέψει τις ακατέργαστες διανοητικές ικανότητες σε πρότυπα συμπεριφοράς που λειτουργούν σε ένα σύνθετο σύμπαν προκειμένου να επεξεργαστεί και να ερμηνεύσει πληροφορίες. Από την άλλη, η αγορά αναμένει από τον μεταφραστή να εργάζεται σε μια παγκόσμια ομάδα, να προσαρμόζει την εργασία του στην τελευταία λέξη της τεχνολογίας, να εφαρμόζει τις πιο προηγμένες τεχνικές ηλεκτρονικής δημοσίευσης, να κατανοεί τις περιπλοκές των μεταφραστικών εργαλείων, να δημιουργεί και να διαχειρίζεται βάσεις δεδομένων ορολογίας και να συμβαδίζει με τις απαιτήσεις της αγοράς. Τη στιγμή που η μετάφραση δεν αποτελεί πλέον μια απομονωμένη δραστηριότητα στην παραγωγική διαδικασία, ο μεταφραστής πρέπει να διατηρεί τον πλήρη έλεγχο των διαφόρων εργασιών και εργαλείων που εμπλέκονται στη μετάφραση, ώστε η αλληλεπίδραση μεταξύ ανθρώπου και μηχανής να γίνεται αισθητή ως μια φυσική διαδικασία. Για να μειωθεί αυτή η ένταση, ο μεταφραστής πρέπει να αναλάβει κεντρικό ρόλο και να βρει έναν τρόπο να διαχειρίζεται τη δημιουργικότητα και την τεχνολογία με μια υγιή επιχειρηματική πρακτική.

—Pérez 2003: 193-194

Το ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσο όλες αυτές οι ιδιότητες μπορούν να συγκεντρωθούν σε ένα πρόσωπο, ιδίως όταν αυτό είναι ένας νεοεισερχόμενος στην αγορά εργασίας. Η απάντηση είναι ότι δεν μπορούν κι επειδή ακριβώς δεν μπορούν οι εταιρείες παροχής υπηρεσιών μετάφρασης προβαίνουν σε έναν καταμερισμό εργασίας όταν είναι αρκετά μεγάλες ώστε να επιτρέπουν στο προσωπικό τους να εξειδικεύεται σε ορισμένους τομείς. Για τον λόγο αυτό, ο Pérez González (2001: 861) θεωρεί ότι για να μιλήσουμε για τον επαγγελματία μεταφραστή πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη συγκεκριμένες σταθερές, οι οποίες ισχύουν σε όλα τα επαγγελματικά πεδία και δεν υπόκεινται σε μεταβολές ανάλογα με εκείνες που συμβαίνουν στην αγορά εργασίας. Οι σταθερές αυτές είναι οι εξής:

- α. *Η επικοινωνιακή επάρκεια.* Αυτή περιλαμβάνει τις ακόλουθες πέντε διαστάσεις: α) τη γλωσσική (κατανόηση και ορθή χρήση των τυπικών πτυχών της γλώσσας), β) την κοινωνιογλωσσολογική (ικανότητα παραγωγής λόγου που είναι κατάλληλος για την επικοινωνιακή κατάσταση), γ) τη λογοθετική (που σχετίζεται με τους οργανωτικούς μηχανισμούς του λόγου, όπως η διατήρηση της συνέπειας και της συνοχής και η χρήση αναφορικών δεικτών), δ) τη στρατηγική (χρήση των κατάλληλων τεχνικών για τη διασφάλιση της ροής του λόγου και ε) την κοινωνικοπολιτισμική (γνώση των πολιτισμικών πτυχών που εισέρχονται στη γλώσσα).

- β. *Η διαδικαστική ικανότητα.* Αυτή αποτελείται από μια σειρά εργαλειακών στρατηγικών που επιτρέπουν στους μεταφραστές να επιτελέσουν το έργο τους και, μεταξύ άλλων, αφορούν την κατάλληλη χρήση του υλικού αναφοράς (λεξικά και γλωσσάρια) και την κατάλληλη επιλογή των μεταφραστικών στρατηγικών που εφαρμόζονται σε κάθε περίπτωση και για κάθε κειμενικό τύπο.
- γ. *Η αξιολογική ικανότητα.* Αυτή σχετίζεται άμεσα με τη χρήση και τη διαχείριση από τους μεταφραστές της γλώσσας, καθώς και με την ικανότητά τους για λογική σκέψη και αυτοανάλυση ως επαγγελματίες. Αυτή η ικανότητα καθιστά δυνατή την υιοθέτηση δημιουργικής και κριτικής στάσης απέναντι στις εργασίες που εκτελούνται.

Τα χαρακτηριστικά του επαγγελματία μεταφραστή που αναφέρθηκαν προηγουμένως είναι, βέβαια, κριτήρια που μπορούν να αποτελέσουν τη βάση ενός ορισμού. Πιστεύω όμως ότι δεν αρκούν. Κατά τη γνώμη μου, εάν θέλουμε να περιγράψουμε τον επαγγελματία μεταφραστή θα πρέπει να προσεγγίσουμε την έννοια όχι από την πλευρά των γνώσεων και των δεξιοτήτων αλλά από την πλευρά των κανόνων δεοντολογίας.

2.3 Δεοντολογία

Οι επαγγελματίες διαφόρων κλάδων (π.χ. δικηγόροι, γιατροί κ.λπ.) δεσμεύονται από κώδικες δεοντολογίας και καλών πρακτικών. Αν και ανάλογοι κώδικες υπάρχουν και για τους διερμηνείς και τους μεταφραστές, έχουν περισσότερο εκπαιδευτικό και συμβουλευτικό χαρακτήρα παρά δεσμευτικό, εκτός βέβαια από τους κώδικες δεοντολογίας των επαγγελματικών ενώσεων μεταφραστών που δεσμεύουν όλα τα μέλη τους. Αυτοί οι κώδικες από χώρα σε χώρα αλλά, σε γενικές γραμμές, αναφέρονται σε ζητήματα όπως η επάρκεια, η εμπιστευτικότητα, η συμπεριφορά, η σύγκρουση συμφερόντων, η συνεχής επαγγελματική εξέλιξη, η συναδελφική αλληλεγγύη, η ακρίβεια, η πιστότητα και η πληρότητα (Angelone *et al.* 2020: 296).

Ο Κώδικας Δεοντολογίας της Πανελλήνιας Ένωσης Επαγγελματιών Μεταφραστών Πτυχιούχων Ιονίου Πανεπιστημίου (ΠΕΕΜΠΠ) αντιλαμβάνεται τον μεταφραστή ως μεσολαβητή μεταξύ ανθρώπων και λαών ο οποίος έχει σημαντική ευθύνη όσον αφορά τη συνεννόηση σε παγκόσμιο επίπεδο και την ανάγκη για την εδραίωση σχέσεων εμπιστοσύνης και υπευθυνότητας με τους αποδέκτες γλωσσικών υπηρεσιών. Οι δεοντολογικές αρχές του Κώδικα είναι η ακρίβεια και η πληρότητα του μεταφράσματος, η επαγγελματική ακεραιότητα που αφορά τόσο την ευθύνη των μελών της Ένωσης απέναντι στο έργο που αναλαμβάνουν να εκτελέσουν όσο και τις συνθήκες υπό τις οποίες δικαιούνται να μην αναλάβουν μια μετάφραση, η αμεροληψία και σύγκρουση συμφερόντων, η εμπιστευτικότητα και η εχεμύθεια, η επαγγελματική ακεραιότητα, η δια βίου επιμόρφωση και η αλληλεγγύη. Επίσης έχει εκδώσει έναν Κώδικα Επαγγελματικής Πρακτικής και Συμπεριφοράς που θέτει τα πρότυπα άσκησης και προαγωγής του μεταφραστικού επαγγέλματος, καθώς επίσης της συναδελφικότητας και αλληλεγγύης, με τα οποία είναι επιθυμητό να συμμορφώνονται όλα τα μέλη της Ένωσης κατά την άσκηση του επαγγέλματός τους¹⁹. Ανάλογες αρχές περιλαμβάνονται και στον Κώδικα Δεοντολογίας της Πανελλήνιας Ένωσης Μεταφραστών (ΠΕΜ)²⁰, η οποία εκτός από τους μεταφραστές δέχεται ως μέλη της και επαγγελματίες διερμηνείς, καθώς και άτομα που ασκούν άλλα γλωσσικά επαγγέλματα «που άπτονται της μετάφρασης, τα οποία απορρέουν από τα επαγγέλματα του μεταφραστή και του διερμηνέα λόγω τεχνολογικών και οικονομικών εξελίξεων» (άρθρο 4 του **Καταστατικού** της ΠΕΜ). Ανάλογες διατάξεις συναντάμε στους κώδικες δεοντολογίας επαγγελματικών ενώσεων μεταφραστών άλλων χωρών, καθώς και στον **κώδικα δεοντολογίας** της Διεθνούς Ένωσης Επαγγελματιών Μεταφραστών

¹⁹ Τα πλήρη κείμενα του Κώδικα Δεοντολογίας και του Κώδικα Επαγγελματικής Πρακτικής και Συμπεριφοράς της ΠΕΕΜΠΠ είναι αναρτημένα στη σελίδα της Ένωσης (<https://peempip.gr>).

²⁰ Το πλήρες κείμενο του Κώδικα Δεοντολογίας της ΠΕΜ είναι αναρτημένο στη σελίδα της Ένωσης (<https://pem.gr/poioi-eimaste/o-kodikas-deontologias-mas/>).

και Διερμηνέων (IAPTI) στο προοίμιο του οποίου διαβάζουμε πως «Σκοπός αυτού του Κώδικα Δεοντολογίας είναι να θέσει τα ελάχιστα επαγγελματικά πρότυπα καλής πρακτικής τα οποία αναμένονται από τα μέλη της IAPTI».

Πολλοί μελετητές που ασχολήθηκαν ή ασχολούνται με το ζήτημα της μεταφραστικής δεοντολογίας έχουν ασκήσει λιγότερο ή περισσότερο έντονη κριτική στους κώδικες δεοντολογίας των επαγγελματικών ενώσεων. Η κριτική τους εστιάζεται κυρίως στο γεγονός ότι, συχνά, είναι γενικόλογοι και ασαφείς. Για παράδειγμα, διατάξεις που κάνουν λόγο για υπευθυνότητα και ακεραιότητα κατά την άσκηση του επαγγέλματος δεν σημαίνει ότι εγγυώνται ικανοποιητικά και έγκυρα αποτελέσματα, ενώ διατάξεις που αναφέρονται στην ακρίβεια και την πληρότητα των μεταφρασμάτων δεν διασαφηνίζουν το περιεχόμενο αυτών των εννοιών (Lambert 2018: 285). Ας μην ξεχνάμε όμως ότι οι κώδικες επαγγελματικής δεοντολογίας στοχεύουν στην προώθηση μιας δημόσιας εικόνας της ένωσης και των μελών της (πρβλ. Schwartz 2002: 28) η οποία να εμπνέει εμπιστοσύνη στο κοινό, δείχνοντας στους δυνητικούς πελάτες ότι τα μέλη της εργάζονται με συνέπεια και αναλαμβάνουν την ευθύνη για την ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών τους (Pym 2012: 67). Επίσης, αυτοί οι κώδικες έχουν ως στόχο να προστατεύσουν τους μεταφραστές από την εκμετάλλευση των εργοδοτών ή ακόμα και των πελατών τους και να προβάλουν την επαγγελματική διάσταση της μεταφραστικής τους δραστηριότητας (House 2018: 160).

Οι Drugan και Tipton (2017: 119-120), συγκρίνοντας τους κώδικες δεοντολογίας που διέπουν τη λειτουργία των επιχειρήσεων με εκείνους των ενώσεων μεταφραστών, διαπιστώνουν ότι οι τελευταίοι είναι λιγότερο συγκεκριμένοι, γεγονός το οποίο αποδίδουν στη δυσκολία διατύπωσης ενός κοινώς αποδεκτού ορισμού της μετάφρασης αλλά και στο γεγονός ότι όροι όπως «καλός εταιρικός πολίτης» είναι δύσκολο να ισχύσουν με τον ίδιο τρόπο για έναν μεταφραστή που εργάζεται ως ελεύθερος επαγγελματίας ή διερμηνέας σε κάποια δημόσια υπηρεσία. Εμείς θα σταθούμε στην πρώτη διαπίστωσή τους που αφορά τη συνάρτηση του όρου δεοντολογία του μεταφραστή με τον τρόπο θέασης και ερμηνείας του μεταφραστικού ενεργήματος και θα διατυπώσουμε με την άποψη ότι ο τρόπος με τον οποίο βλέπουμε τη μετάφραση προσδιορίζει τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τη μεταφραστική δεοντολογία. Θα σημειώσουμε εδώ ότι το ζήτημα της δεοντολογίας εισήλθε αρκετά πρόσφατα στις μεταφραστικές σπουδές και, κατά γενική ομολογία, η σχετική συζήτηση ξεκίνησε το 1984, όταν ο Antoine Berman δημοσίευσε το έργο του *L'Épreuve de l'Étranger* στο οποίο διατυπώνει την άποψη ότι μια μετάφραση θεωρείται «καλή» όταν αναδεικνύει την ταυτότητα του Άλλου. Κατά συνέπεια, καθήκον του μεταφραστή είναι να καθιστά στη μετάφρασή του εμφανές το ξένο, το διαφορετικό.

Αυτή η πρώτη προσέγγιση στην έννοια της δεοντολογίας έχει δεχτεί αρκετές κριτικές, οι οποίες εστιάζουν στο ότι ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνεται τη δεοντολογία ο Berman είναι επηρεασμένος από τη μεταφραστική του ενασχόληση με τη μετάφραση λογοτεχνικών και φιλοσοφικών κειμένων, η οποία καταλαμβάνει ελάχιστο τμήμα της συνολικής μεταφραστικής δραστηριότητας, καθώς και στο ότι βλέπει τη δεοντολογία ως ευθύνη του μεταφραστή αποκλειστικά προς το προς μετάφραση κείμενο (Pym στο Ning and Chuanmao 2020: 325). Παρά τις όποιες κριτικές, όμως, πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι το έργο του Berman άνοιξε τον δρόμο για τη μελέτη αυτής της πτυχής της μεταφραστικής διαδικασίας και να παραδεχτούμε ότι η αντίληψη σχετικά με την ευθύνη της διατήρησης του ξένου στη μετάφραση αποτέλεσε αφορμή για προβληματισμό και διατυπώσεις ανάλογων θέσεων στη συνέχεια (βλ. ενδεικτικά Venuti 1995, Bassnett 1998, Cronin 2003, Inghileri 2008).

Κατά την προσωπική μου άποψη, «η δεοντολογία είναι ζήτημα συμπεριφοράς. Προς τον εαυτό μας και τους άλλους. Δεοντολογία είναι ό,τι κάνει κάποιος με τον εαυτό του και με τους άλλους. Είναι ανάληψη δράσης και δημιουργία αξιών» (Meschonnic 2011: 45). Όπως γράφει και η House (ό.π.), «τα ζητήματα δεοντολογίας αφορούν περισσότερο τον μάχιμο μεταφραστή διότι αυτός αισθάνεται πιο έντονα τη ηθική ευθύνη απέναντι στο έργο του και τις συγκρούσεις που συχνά απορρέουν από αυτό». Αυτή η ηθική ευθύνη την οποία αναγκάζεται με τον έναν ή τον άλλο τρόπο να αναλάβει ο μεταφραστής αφορά τόσο τις κειμενικές όσο και τις μη κειμενικές του επιλογές, οι οποίες, σύμφωνα με τις Baker και

Maier, μπορεί να έχουν επιπτώσεις στις ζωές των άλλων (Baker and Maier 2011: 3). Η συνάρτηση της έννοιας δεοντολογία με την ηθική ευθύνη ως προς τις επιλογές του μεταφραστή σημαίνει ότι δεν μπορούμε πλέον να μιλάμε για «αντικειμενικότητα» και «ουδετερότητα» του μεταφραστή και, κατ' επέκταση, του ενεργήματός του, τουλάχιστον όχι με τον τρόπο που γινόταν αντιληπτός ως ουδέτερος και αντικειμενικός διαμεσολαβητής στην επικοινωνία μεταξύ άλλων τηρώντας ίσες αποστάσεις μεταξύ των εμπλεκόμενων στη μεταφραστική διαδικασία μερών (Seleskovitch στο Dragovic-Drouet 2007: 29). Μια τέτοια αντίληψη προϋποθέτει ότι ο μεταφραστής βρίσκεται σε μια κατάσταση *ενδιαμεσότητας* (in-betweeness), σε έναν χώρο που του επιτρέπει να μεσολαβεί στην επικοινωνία μεταξύ δύο γλωσσών και πολιτισμών τηρώντας ίσες αποστάσεις και από τους δύο. Ακόμα και αν δεχτούμε ότι υπάρχει τέτοιος μεταφραστικός βιότοπος, πόσο ανεπηρέαστος μπορεί να παραμείνει ο μεταφραστής σε περιπτώσεις κατά τις οποίες πρέπει να εργαστεί υπό συνθήκες υψηλής έντασης, όπως είναι για παράδειγμα οι συνθήκες σύγκρουσης;

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι αυτό που αναφέρεται ως αντικειμενικότητα του μεταφραστή έχει να κάνει με τη δεοντολογική ευθύνη του απέναντι στους στόχους που έχει θέσει σε σχέση με την εκάστοτε ανάθεση και με τη συνέπεια απέναντι στις προσδοκίες του πελάτη του (El Amari 2016: 85). Και πάλι όμως, πόσο συνεπής μπορεί ή πρέπει να είναι ένας μεταφραστής απέναντι στον πελάτη του όταν αυτός ζητάει ή επιβάλλει στον μεταφραστή να παραποιήσει την πληροφορία του κειμένου αφετηρίας προκειμένου να εξυπηρετήσει συγκεκριμένους πολιτικούς ή ιδεολογικούς σκοπούς; Η ιστορία της μετάφρασης έχει να μας δείξει πολλές περιπτώσεις μεταφράσεων που είναι αποτελέσματα συνειδητής παραποίησης των πρωτοτύπων κειμένων, σε σημείο μάλιστα που να οδηγεί μελετητές όπως οι Bassnett και Trivedi, εξετάζοντας τις παραποιημένες μεταφράσεις κειμένων του ινδικού πολιτισμού προς τα αγγλικά τον 19ο αιώνα, να κάνουν λόγο για «επονεϊδιστή ιστορία της μετάφρασης» (Bassnett and Trivedi 1999: 5). Ποια στάση πρέπει να κρατήσει ένας μεταφραστής τη στιγμή που πρέπει να αποφασίσει εάν θα επιλέξει μια δουλειά την οποία χρειάζεται προκειμένου να βιοποριστεί, όταν γνωρίζει ότι θα αναγκαστεί να συμμετάσχει σε πρακτικές παραποίησης ή λογοκρισίας των κειμένων που θα κληθεί να μεταφράσει ή, ακόμα χειρότερα, όταν πρέπει να ασκήσει το επάγγελμά του σε οριακές καταστάσεις συγκρούσεων όπου «[...] ο μεταφραστής διχάζεται ανάμεσα στην πίστη προς τη χώρα του και την επαγγελματική ουδετερότητα» (Stahuljak 2000:43) όπως, για παράδειγμα συνέβη στη διάρκεια του πολέμου στην πρώην Γιουγκοσλαβία, όπου ευρωπαϊκά και αμερικανικά πρακτορεία ειδήσεων παρήγαγαν παραποιημένες μεταφράσεις των ειδήσεων με σκοπό τη διαμόρφωση συγκεκριμένου κλίματος στην κοινή γνώμη της Ευρώπης και της Αμερικής (Dragovic-Drouet ό.π.: 32-33);

Τέτοιες καταστάσεις στην ουσία θέτουν ερωτήματα αναφορικά με το πόση σχέση έχει με την πραγματικότητα η κοινώς αποδεκτή αντίληψη ότι οι μεταφραστές πρέπει να είναι παράγοντες-κλειδιά στην ενίσχυση της καλύτερης κατανόησης μεταξύ ανθρώπων και λαών και έχουν το κύρος να μεσολαβούν μεταξύ μερών και προσωπική ευθύνη απέναντι στην ηθική και την πραγματολογική διάσταση της αλήθειας (Newmark 1989: 245-5). Κατά την προσωπική μου άποψη, δεν υπάρχουν παγιωμένα και σταθερά πρότυπα με τα οποία μπορούμε να ορίσουμε την έννοια της δεοντολογίας. Δεδομένης της πολιτικής διάστασης της μετάφρασης, ιδιαίτερα στη σύγχρονη εποχή των διαρκών συγκρούσεων και των προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών, η δεοντολογία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την αποδέσμευση του μεταφραστή από τις κάθε φορά πολιτικά αποδεκτές θέσεις και απόψεις. Όπως γράφει και η House (ό.π.: 163) «Είναι η συνείδηση του μεταφραστή που του δίνει την ελευθερία να αποφασίσει για το ποιος είναι ο σωστός και υπεύθυνος τρόπος να δράσει» που συνεπάγεται ότι το ενεργήσει δεοντολογικά μπορεί να σημαίνει ακόμα και να αρνηθεί να αναλάβει μια μετάφραση εάν η ανάθεση έρχεται σε σύγκρουση με τις πεποιθήσεις του. Με βάση τη θέση της Tymoczko περί μη ύπαρξης ενδιάμεσου χώρου αλλά ενός συστήματος που περιλαμβάνει ταυτόχρονα και τη γλώσσα αφετηρίας και τη γλώσσα αφίξεως (Tymoczko 2003: 196), βλέπουμε ότι οι μεταφραστές ζουν πλέον σε μια εποχή όπου δεν συγκρίνουμε μόνο τα κείμενα αφετηρίας και υποδοχής μεταξύ τους αλλά τα κείμενα αφετηρίας

και υποδοχής με τα γεγονότα του πραγματικού κόσμου, οπότε κάθε συζήτηση περί μεταφραστικής δεοντολογίας πρέπει να λαμβάνει υπόψη της τη σχέση αυτή.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ξενόγλωσσες

- Angelone, Erik & Ehrensberger-Dow, Maureen & Gary, Massey (2020). "A-Z key terms and concepts". E. Angelone & M. Ehrensberger-Dow & G. Massey (Eds.) *The Bloomsbury Companion to Language Industry Studies*. London/New York/Oxford/New Delhi/Sydney: Bloomsbury Academic.
- Arnold, Doug (2003). "Why Translation is Difficult for Computers". H. Somers (Ed.). *Computers and Translation: A translator's guide*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 119-142.
- Baker, Mona & Maier, Carol (2011). "Ethics in Interpreter & Translator Training. Critical Perspectives". *The Interpreter and Translator Trainer* 5(1). 1-14.
- Bassnett, Susan & Harish Trivedi (Eds). (1999). *Postcolonial Translation: Theory and Practice*. London and New York: Routledge.
- Beeby, Allison (2004). "Language learning for Translators. Designing a Syllabus". K. Malmkjær (Ed.). *Translation in Undergraduate Degree Programmes*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 39-66.
- Biel, Łucja (2011). "Professional Realism in the Legal Translation Classroom: Translation Competence and Translator Competence". *Meta* 56(1). 162-178.
- Dam, Helle V. & Zethsen, Karen Korning (2008). "Translator Status. A Study of Danish Company Translators". *The Translator* 4. 71-96.
- Dragovic-Drouet, Mila (2007). "The Practice of Translation and Interpreting During the Conflicts in the Former Yugoslavia (1991-1999)". M. Salama-Carr (Ed.). *Translating and Interpreting Conflict*. Amsterdam/New York: Rodopi. 29-40.
- Drugan, Joanna & Tipton, Rebecca (2017). "Translation, ethics and social responsibility". *The Translator* 23(2). 119-125.
- El Amari, Abdelkarim (2016). "The question of ethics: What options for the translator?". *Global Media Journal -!!!!- Canadian Edition* 9(2). 83-98.
- Englund Dimitrova, Birgitta (2005). *Expertise and Explicitation in the Translation Process*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Eszenyi, Réka (2016). "What Makes a Professional Translator? The Profile of the Modern Translator". I. Horváth (Ed.). *The Modern Translator and Interpreter*. Budapest: Eötvös University Press. 17-28.
- Gambier, Yves (EMT Expert Group) (2009). *Competences for professional translators, experts in multilingual and multimedia communication* . https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/emt_competences_translators_en.pdf
- Göpferich, Susanne (2009). "Towards a model of translation competence and its acquisition: The longitudinal study TransComp". S. Göpferich & A. L. Jakobsen & I.M. Mees (Eds.). *Behind the Mind: Methods, Models and Results in Translation Process Research* . Copenhagen: Samfundslitteratur Press. 11-38.
- Gross, Alex (1992). "Limitations of computers as translation tools". J. Newton (Ed.). *Computers in translation: a practical appraisal*. London and New York: Routledge. 96-130.
- House, Juliane (2018). *Translation. The Basics*. London and New York: Routledge.

- Huangfy, Wei (2018). “Translation Competence and Market-oriented Translator. Training in a Globalized World”. *Advances in Social Sciences Research Journal* 5(7). 136-141.
- Kelandrias, Panagiotis (2021). “Song translation in modern Greece: an analysis and evaluation of translation macrostrategies”. J. Franzon & A. K. Greenall & S. Kvam & A. Parianou (Eds.). *Song Translation Studies: Lyrics in Contexts*. Berlin: Frank & Timme Verlag. 49-82.
- Kelly, Dorothy (2005). *A Handbook for Translator Trainers: A Guide to Reflective Practice*. Manchester, UK: St Jerome.
- Kuryško, Grigorij F. (1993). “Problems of Terminological Synonymy”. *IITF-Series 3. Selected Readings in Russian Terminology Research*. Vienna: International Network of Terminology, Vienna 1993. 102-111.
- Kussmaul, Paul (1995). *Training the Translator*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Lambert, Joseph (2018). “How Ethical Are Codes of Ethics? Using Illusions of Neutrality to Sell Translations”. *Journal of Specialised Translation* 30. 269–290.
- Li, Defeng (2007). “Translation curriculum and pedagogy: Views of administrators of translation services”. *Target* 19(1). 105-133.
- Littau, Karin (2011). “First steps towards a media history of translation”. *Translation Studies* 4(3). 261-281.
- Mackenzie, Rosemary (2004). “The competencies required by the translator’s roles as a professional”. K. Malmkjær (Ed.). *Translation in Undergraduate Degree Programmes*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 31-38.
- Melby, Alan K. (1992). “The translator workstation”. J. Newton (Ed.). *Computers in translation: a practical appraisal*. London and New York: Routledge. 147-165.
- Meschonnic, Henri (2011). *Ethics and Politics of Translating* (transl.-ed. Pier-Pascale Boulanger). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Mossop, Brian (2006). “Has Computerization Changed Translation?”. *Meta* 51(4). 787-793.
- Neubert, Albrecht (2000). “Competence in language, in languages, and in translation”. Ch. Schäffner & B. Adab (Eds.). *Developing Translation Competence*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 3-18.
- Newmark, Peter (1989). “Introductory Survey”. C. Picken (Ed.). *The Translator’s Handbook. 2nd edition*. London: ASLIB. 1-26.
- Ning, Gao & Chuanmao, Tian (2020). “A Review of Anthony Pym’s Translator Ethics”. *Journal of Humanities and Education Development* 2(5). 324-329).
- Ong, Walter J. (1982). *Orality and literacy. The technologizing of the word*. London: Methuen.
- Pérez, Celia Rico (2003). “Overcoming the Language Barrier: Paths That Converge in Technology and Translation”. L Pérez González (Ed.). *Speaking in Tongues: Language across Contexts and Users*. Valencia: Universitat de València. 185-200.
- Pérez González, Luis (2001). “Enhancing process-research in translation training: Towards a collaborative management of classroom dynamics”. *La lingüística aplicada a finales del siglo XX. Vol.II*. Alcalá de Henares: Servicio de publicaciones de Alcalá. 861-864.
- Pym, Anthony (1998). *Method in Translation History*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Pym, Anthony (2004). *The Moving Text. Localization, translation, and distribution*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Pym, Anthony (2012). *On Translator Ethics. Principles for mediation between cultures*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

- Robinson, Douglas (1997). *Becoming a Translator: An Accelerated Course*. London and New York: Routledge.
- Schäffner, Christina (2001). *Annotated Texts for Translation: English-German. Functionalist Approaches Illustrated*. Clevedon/Philadelphia/Adelaide: Multilingual Matters Ltd.
- Schopp, Jürgen F. (2007). “The European Translation Standard EN 15038 and its Terminology – A Mirror of Missing Professionalism”. *ELETO – 6th Conference “Hellenic Language and Terminology*. Athens, 1-3 November 2007. 310-320.
- Schwartz, Mark S. (2002). “A Code of Ethics for Corporate Code of Ethics”. *Journal of Business Ethics* 41. 27-43.
- Shreve, Gregory M. (2002). “Knowing Translation: Cognitive and Experiential Aspects of Translation Expertise from the Perspective of Expertise Studies.” A. Riccardi (Ed.) *Translation Studies: Perspectives on an Emerging Discipline*. Cambridge: Cambridge University Press. 150–71.
- Sofer, Morry (2013). *The Global Translator’s Handbook*. Lanham: Taylor Trade Publishing.
- Stahuljak, Zrinka (2000). “Violent Distortions: Bearing Witness to the Task of Wartime Translators” *TTR: Traduction, Terminologie, Rédaction* 13(1). 37-51.
- Tymoczko, Maria (2003). “Ideology and Position of the Translator: In What Sense is the Translator ‘In-Between’?”. M. Calzada Pérez (Ed.) *Apropos of Ideology: Translation Studies on Ideology - Ideology in Translation Studies*. London and New York: Routledge. 181-201.

Ελληνόγλωσσες

- Cronin, Michael (2007). *Μετάφραση και παγκοσμιοποίηση* (πρόλογος, σχόλια, μετάφραση Π.Ι. Κελάνδριας). Αθήνα: Δίαυλος.
- Δημητρούλια, Τίτικα. (2010). “Οι νέες τεχνολογίες στη Διδακτική της μετάφρασης”. Ε. Λάμπρου & Γ. Φλώρος (Επιμ.). *Η Διδακτική της μετάφρασης στον ελληνόφωνο χώρο: σύγχρονες τάσεις και προοπτικές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. 192-209.
- Δημητρούλια, Ξ., & Κεντρωτής, Γ. (2015). *Λογοτεχνική μετάφραση-θεωρία και πράξη* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/5252>
- Χοντολίδου, Ελένη (1999). «Εισαγωγή στην έννοια της πολυτροπικότητας». *Γλωσσικός Υπολογιστής* 1(1), 115-118.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΗΣ ΠΡΑΞΗΣ – Η ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΩΣ ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΔΙΑΔΡΑΣΗ

Σύνοψη

Έχοντας ως μεθοδολογική αφετηρία τη Θεωρία της Μεταφραστικής Δράσης, σε αυτό το Κεφάλαιο θα ξεκινήσουμε να αναλύουμε τις ποικίλες διαστάσεις της μεταφραστικής πράξης στη σύγχρονη εποχή. Συγκεκριμένα, θα συζητηθεί η μετάφραση ως μορφή διαπροσωπικής διάδρασης μεταξύ των παραγόντων που εμπλέκονται στη μεταφραστική διαδικασία και την παραγωγή του μεταφράσματος. Θα ξεκινήσουμε από την παρουσίαση και την ανάλυση των παραγόντων της μεταφραστικής διαδικασίας, με σκοπό να δείξουμε τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζουν τόσο την πράξη όσο και το αποτέλεσμα της μετάφρασης. Στη συνέχεια θα σταθούμε στις μεταφραστικές οδηγίες για να δούμε τι περιλαμβάνουν και πώς επηρεάζουν την έκβαση του μεταφραστικού ενεργήματος. Θα δούμε επίσης πώς το περιεχόμενό τους μεταβάλλεται εξαιτίας των αλλαγών που επήλθαν στην αγορά της μετάφρασης την εποχή της κοινωνίας των δικτύων. Προχωρώντας, θα εξετάσουμε πώς διαμορφώνονται οι σχέσεις του μεταφραστή με τον πελάτη, δίνοντας έμφαση στην έννοια της διαπραγματεύσης. Τέλος, θα σταθούμε στα μεταφραστικά δίκτυα για να δούμε πώς αυτά έχουν διαμορφωθεί στο πλαίσιο της οικονομίας των δικτύων και τους τρόπους με τους οποίους επηρεάζουν τις σχέσεις του μεταφραστή με τους παράγοντες της μεταφραστικής διαδικασίας, καθώς και τις ποιοτικές αλλαγές που έχουν επιφέρει στη μετάφραση ως πράξη και, κατ'επέκταση, επάγγελμα.

Προαπαιτούμενη γνώση

Για να κατανοήσει την ενότητα αυτή ο φοιτητής/αναγνώστης πρέπει να έχει μελετήσει τα δύο προηγούμενα Κεφάλαια, **1** και **2**.

3.1 Οι παράγοντες της μεταφραστικής διαδικασίας

Στη μεταφραστική διαδικασία δεν συμμετέχει μόνο ο μεταφραστής αλλά περισσότεροι παράγοντες, καθένας από τους οποίους έχει ένα συγκεκριμένο ρόλο και επιτελεί ορισμένες λειτουργίες. Στον χώρο της επαγγελματικής μετάφρασης αναπτύσσεται τις περισσότερες φορές, αν όχι πάντοτε, ένα πλέγμα διαπροσωπικών σχέσεων στο οποίο συμμετέχουν διάφοροι παράγοντες που, έμμεσα ή άμεσα, επηρεάζουν το αποτέλεσμα του μεταφραστικού ενεργήματος ενώ, σε πολλές περιπτώσεις, όπως παραδείγματος χάρη στη μετάφραση των ειδήσεων στα διεθνή ειδησεογραφικά πρακτορεία, λειτουργούν ως ελεγκτές

(gatekeepers) της ροής της πληροφορίας αποφασίζοντας ποιο μήνυμα θα συνεχίσει τη διαδρομή του στον πληροφοριακό δίαυλο και ποιο όχι και υπό ποια μορφή και περιεχόμενο (Vuorinen 1997: 161-2). Η σχέση των ελεγκτών με τη μετάφραση και τον μεταφραστή έχει αναλυθεί σχετικά εκτενώς στη διεθνή βιβλιογραφία, αλλά δεν θα αναλυθεί περαιτέρω στο παρόν βιβλίο, διότι αποτελεί αντικείμενο μελέτης άλλων τομέων, όπως η Κοινωνιολογία της Μετάφρασης.

Σύμφωνα με το μοντέλο της μεταφραστικής δράσης της Holz-Mänttari (1984), η μετάφραση είναι μια επικοινωνιακή και διαπροσωπική διαδικασία, στην οποία συμμετέχουν παράγοντες όπως:

- α. ο εμπνευστής²¹ της μετάφρασης (initiator ή Bedarfsträger),
- β. ο αναθέτων τη μετάφραση ή εντολέας (assigner ή commissioner/Besteller, Auftraggeber)²²,
- γ. ο δημιουργός του κειμένου αφετηρίας (source-text producer),
- δ. ο μεταφραστής,
- ε. ο δέκτης (receiver) του κειμένου υποδοχής,
- ζ. ο χρήστης (user/Applikator) του κειμένου υποδοχής.

Ο εμπνευστής της μετάφρασης είναι το πρόσωπο (φυσικό ή νομικό) που χρειάζεται τη μετάφραση, δίνει το έναυσμα για την έναρξη της μεταφραστικής διαδικασίας και ορίζει τον σκοπό για τον οποίο χρειάζεται το κείμενο υποδοχής. Ο εμπνευστής μπορεί να είναι μια εταιρεία, ένας οργανισμός ή ακόμα και ένας ιδιώτης που για οποιονδήποτε λόγο χρειάζεται τη μετάφραση του πρωτότυπου κειμένου.

Ο εντολέας της μετάφρασης αναθέτει την παραγωγή του κειμένου αφετηρίας στον μεταφραστή για ένα συγκεκριμένο σκοπό και παραλήπτη. Ο εντολέας μπορεί να είναι, για παράδειγμα, ένα μεταφραστικό γραφείο που αναλαμβάνει τη μετάφραση του πρωτότυπου κειμένου για λογαριασμό του εμπνευστή. Ο εμπνευστής και ο εντολέας μπορεί, κατά περίπτωση, να είναι το ίδιο (φυσικό ή νομικό) πρόσωπο, όπως στην περίπτωση ενός εκδοτικού οίκου που αποφασίζει να προβεί στη μετάφραση ενός λογοτεχνικού, φιλοσοφικού ή άλλου έργου.

Το κείμενο αφετηρίας συνιστά τη βάση της μεταφραστικής δράσης ανεξάρτητα από τα κίνητρα και τους λόγους που οδήγησαν στη δημιουργία του και από το εάν υπάρχει ταύτιση λόγων και κινήτρων μεταξύ κειμένου αφετηρίας και κειμένου υποδοχής. Η συμμετοχή του δημιουργού του κειμένου αφετηρίας στη μεταφραστική διαδικασία μπορεί να είναι έμμεση, όπως για παράδειγμα η περίπτωση του J.R.R. Tolkien, ο οποίος έχει αφήσει γραπτές οδηγίες για τους ανά τον κόσμο μεταφραστές του, κυρίως για ζητήματα απόδοσης των κυρίων ονομάτων στο έργο του, ή άμεση, όταν ο μεταφραστής έχει τη δυνατότητα να συζητήσει τις επιλογές του με τον συγγραφέα. Ενίοτε, η δημιουργία του κειμένου αφετηρίας δεν γίνεται με σκοπό τη μετάφρασή του, η οποία αποφασίζεται αργότερα²³. Σε αυτή την περίπτωση, ο δημιουργός του κειμένου αφετηρίας ενδέχεται να μην συμμετέχει άμεσα στη μεταφραστική διαδικασία.

Εδώ θα πρέπει ίσως να σημειώσουμε πως, αν και η Holz-Mänttari θεωρεί διακριτούς τους ρόλους του εμπνευστή, ο οποίος χρειάζεται το κείμενο υποδοχής, και του εντολέα, ο οποίος μπορεί να επηρεάσει την παραγωγή του κειμένου υποδοχής ζητώντας, παραδείγματος χάρι, συγκεκριμένη ορολογία και μορφοποίηση κειμένου, πολλές φορές ο εμπνευστής και ο εντολέας ταυτίζονται (όπως στην περίπτωση ενός εκδοτικού οίκου ή μιας επιχείρησης που αναθέτει απευθείας τη μετάφραση στον μεταφραστή χωρίς

²¹ Ο όρος εμπνευστής προτείνεται από τον Άγγελο Φιλίππατο (στο Munday 2002: 130).

²² Ο όρος assigner προτάθηκε από τους Franz Pöchhacker (1995: 34) και Paul Kussmaul (1993: 7 κ.ε.) ενώ ο όρος commissioner προτάθηκε από τον Vermeer (1989: 173-187). Για τα ελληνικά, εμείς προτείνουμε τον όρο αναθέτων τη μετάφραση ενώ ο Άγγελος Φιλίππατος προτείνει τον όρο εντολέας (στο Munday 2002: 130). Στο εξής, για λόγους οικονομίας, θα χρησιμοποιούμε τον όρο εντολέας.

²³ Τέτοια περίπτωση στον χώρο της επαγγελματικής μετάφρασης είναι, παραδείγματος χάριν, οι οδηγίες για τη βελτίωση της παραγωγικότητας μιας πολυεθνικής επιχείρησης, οι οποίες αφορούν ένα κατάστημά της μόνο και, στη συνέχεια, για πολλούς και διάφορους λόγους, αποφασίζεται η μετάφρασή τους στις γλώσσες των χωρών όπου η επιχείρηση διαθέτει παραρτήματα.

τη μεσολάβηση τρίτου). Κατά τον ίδιο τρόπο μπορεί ο δημιουργός του κειμένου αφετηρίας να είναι ταυτόχρονα και εμπνευστής και εντολέας της μετάφρασης.

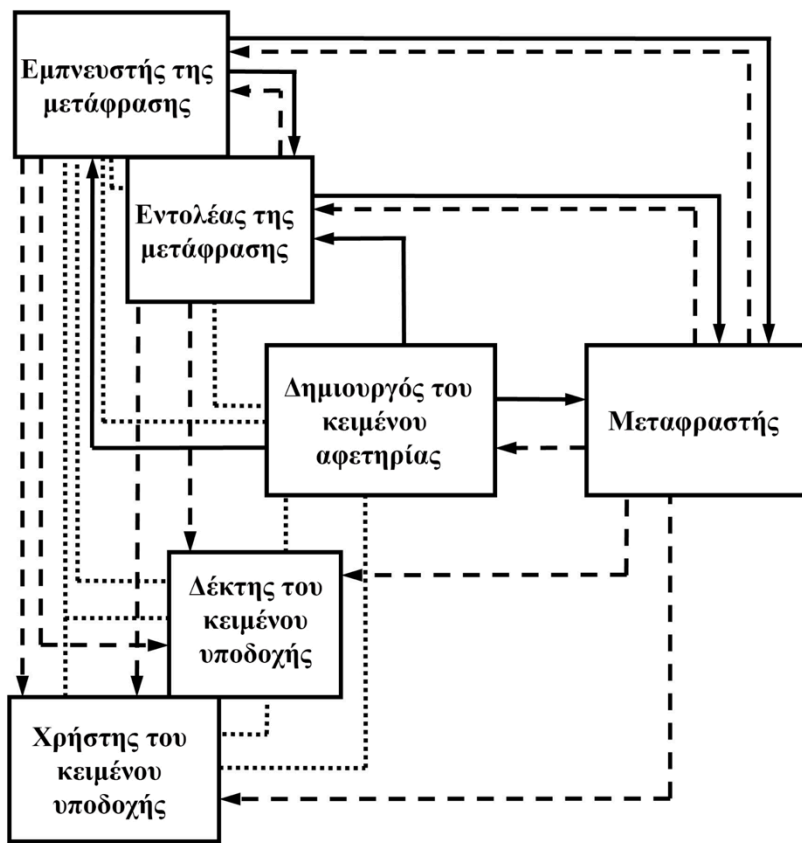
Ο μεταφραστής είναι ο καθοριστικός παράγοντας της μεταφραστικής διαδικασίας. Στη διάρκεια της παραγωγής του κειμένου υποδοχής, ο μεταφραστής λαμβάνει τις μεταφραστικές οδηγίες (*translating instructions*) ή *πακέτο οδηγιών* (*translation brief*)²⁴ και το κείμενο αφετηρίας και, έχοντας καταλήξει, έπειτα από διαπραγμάτευση με τον εντολέα στο ποια είναι η συγκεκριμένη επικοινωνιακή κατάσταση, παράγει ένα λειτουργικό κείμενο αφετηρίας, υπό την έννοια ότι ανταποκρίνεται στις προδιαγραφές των μεταφραστικών οδηγιών. Με τον όρο *μεταφραστικές οδηγίες* εννοείται, κατά βάση, η διασαφήνιση του τι είδους μετάφραση χρειάζεται (θα εξετάσουμε αναλυτικότερα το περιεχόμενο αυτού του όρου παρακάτω).

Ο δέκτης του κειμένου υποδοχής είναι ο τελικός παραλήπτης του μεταφράσματος, αυτός στον οποίο απευθύνεται το μετάφρασμα. Οι πληροφορίες σχετικά με τον δέκτη του μεταφράσματος είναι σημαντικές για τον μεταφραστή προκειμένου να δημιουργήσει ένα κείμενο που να ανταποκρίνεται στις γλωσσοκειμενικές και γλωσσοπολιτισμικές προσδοκίες του δέκτη.

Ο χρήστης του κειμένου υποδοχής είναι το φυσικό ή νομικό πρόσωπο που θα χρησιμοποιήσει το μετάφρασμα. Ο χρήστης και ο δέκτης του κειμένου υποδοχής μπορεί να ταυτίζονται, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση κατά την οποία ένα δικηγορικό γραφείο ζητάει τη μετάφραση μιας δικογραφίας με σκοπό να τη χρησιμοποιήσει για να χαράξει την υπερασπιστική του γραμμή. Σε μια τέτοια περίπτωση, ο δέκτης, ο χρήστης, ο εμπνευστής και ο εντολέας της μετάφρασης μπορεί να είναι το ίδιο πρόσωπο (φυσικό ή νομικό). Για λόγους σαφήνειας, στη συνέχεια θα χρησιμοποιείται ο όρος *πελάτης* για να περιγράψει τους παραπάνω τέσσερις παράγοντες εκτός εάν πρόκειται να κάνουμε συγκεκριμένη αναφορά σε κάποιον από αυτούς τους παράγοντες.

Με εξαίρεση τον δημιουργό του κειμένου αφετηρίας, οι παράγοντες αυτοί μπορούν να ονομαστούν εξωκειμενικοί (Nord 2005: 43, Colina 2015: 109) εφόσον δεν έχουν καμία συμμετοχή στη δημιουργία του κειμένου αφετηρίας ενώ, με εξαίρεση τον μεταφραστή, επηρεάζουν σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό την παραγωγή του κειμένου υποδοχής χωρίς όμως να συμμετέχουν άμεσα στη δημιουργία του. Ο ρόλος των παραπάνω παραγόντων και η συμμετοχή τους στη δημιουργία του κειμένου υποδοχής δεν έχουν πάντοτε την ίδια βαρύτητα. Κάθε μεταφραστική εντολή έχει τα δικά της, μοναδικά χαρακτηριστικά και η βαρύτητα της συμμετοχής του κάθε παράγοντα της μεταφραστικής διαδικασίας στην παραγωγή του κειμένου υποδοχής δεν είναι ποτέ η ίδια. Για παράδειγμα, εάν ένα κείμενο μη αποκλειστικά ειδικού ενδιαφέροντος (π.χ. μια συνέντευξη με έναν αθλητή, έναν διεθνώς αναγνωρισμένο μόδιστρο ή έναν μουσικό) μεταφραστεί για ένα έντυπο καθημερινής κυκλοφορίας, τότε ο προσδιορισμός του αναγνωστικού κοινού, με άλλα λόγια του δέκτη του μεταφράσματος, με βάση ηλικιακά, επαγγελματικά ή μορφωτικά χαρακτηριστικά ουσιαστικά είναι αδύνατος, δεδομένου ότι δεν υπάρχει αυτό που συχνά αποκαλούμε «μέσος αναγνώστης». Σε αυτή την περίπτωση, ο δέκτης του μεταφράσματος δεν ασκεί σχεδόν καμία επιρροή στη δημιουργία του. Η μόνη πηγή πληροφοριών του μεταφραστή είναι ο πελάτης, για παράδειγμα ο αρχισυντάκτης ή ο υπεύθυνος ύλης που είναι εξοικειωμένος με τις γλωσσοκειμενικές συμβάσεις του εντύπου στο οποίο εργάζεται και μπορεί να δώσει κάποιες γενικές οδηγίες σχετικά με το γλωσσικό μητρώο ή το ύφος του κειμένου υποδοχής ή, ενδεχομένως, να παρέμβει στον τρόπο διαχείρισης των ιδιοπολιτισμικών αναφορών του κειμένου αφετηρίας, εάν υπάρχουν, οι οποίες χρήζουν ιδιαίτερης αντιμετώπισης από τον μεταφραστή δεδομένου ότι, συνήθως, γνωρίζει καλύτερα από τον μεταφραστή τις αναγνωστικές πρακτικές του κοινού στο οποίο απευθύνεται το έντυπό του.

²⁴ Ο όρος *translation brief*, τον οποίο έχω αποδώσει ως *πακέτο οδηγιών*, έχει προταθεί από την Janet Fraser (στη Nord ²2001: 30) για να περιγράψει το σύνολο των οδηγιών οι οποίες δίνονται στον μεταφραστή και προσδιορίζουν το είδος της μετάφρασης που απαιτείται. Η Nord χρησιμοποιεί τον όρο *translating instructions*, τον οποίο αποδίδω ως *μεταφραστικές οδηγίες*. Αν και οι δύο όροι είναι συνώνυμοι, στη συνέχεια, θα χρησιμοποιώ τον όρο *μεταφραστικές οδηγίες* για λόγους ομοιομορφίας και αποφυγής σύγχυσης.

Εικόνα 3.1 Διαδράσεις των παραγόντων της μεταφραστικής διαδικασίας.

Όπως φαίνεται και στη σχηματική αναπαράσταση στην **Εικόνα 3.1**, οι παραπάνω παράγοντες δημιουργούν ένα πολύπλοκο πλέγμα διαπροσωπικών σχέσεων που επηρεάζει και διαμορφώνει σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό την παραγωγή του κειμένου υποδοχής. Στην **Εικόνα 3.1**, οι εστιγμένες γραμμές δηλώνουν την πιθανή ταύτιση των ρόλων μεταξύ των παραγόντων της μεταφραστικής διαδικασίας, τα συμπαγή βέλη δηλώνουν τις δυνατές διαδρομές του κειμένου αφετηρίας και τα εστιγμένα βέλη δηλώνουν τις δυνατές διαδρομές του κειμένου υποδοχής.

Στη συνέχεια, θα εξετάσουμε κάπως αναλυτικότερα τους παραπάνω εξωκειμενικούς παράγοντες και το πλέγμα σχέσεων που δημιουργείται ανάμεσά τους, καθώς και το περιεχόμενο και τη σημασία των μεταφραστικών οδηγιών για την υλοποίηση του μεταφραστικού ενεργήματος.

3.2 Οι μεταφραστικές οδηγίες (translation brief)

Οι μεταφραστικές οδηγίες είναι ένα σύνολο κατευθυντήριων γραμμών τις οποίες δίνει στον μεταφραστή ο πελάτης και, όπως αναφέρει η Nord (2001: 60), περιλαμβάνουν με ρητό ή υπόρητο τρόπο πληροφορίες σχετικά με:

- α. Την επιδιωκόμενη ή τις επιδιωκόμενες κειμενικές λειτουργίες του κειμένου υποδοχής. Ο προσδιορισμός των επιδιωκόμενων κειμενικών λειτουργιών του μεταφράσματος έχει ιδιαίτερη σημασία διότι προσδιορίζει τον σκοπό τον οποίο το μετάφρασμα επιδιώκει να πετύχει, καθώς και το

είδος της μετάφρασης που απαιτείται κάθε φορά (π.χ. εργαλειακή (instrumental) ή τεκμηριωτική (documentary) μετάφραση)²⁵.

- β. Τον παραλήπτη ή τους παραλήπτες του κειμένου υποδοχής, δηλαδή το κοινό (δέκτες ή χρήστες) που θα χρησιμοποιήσει με οποιονδήποτε τρόπο το μετάφρασμα. Πρόκειται για απαραίτητη πληροφορία διότι βοηθάει τον μεταφραστή να λάβει εκ των προτέρων αποφάσεις σχετικά με το ύφος του κειμένου υποδοχής, το γλωσσικό μητρώο και, ενδεχομένως, να αποφασίσει ποιες μεταφραστικές στρατηγικές θα χρησιμοποιήσει.
- γ. Το μέσο μετάδοσης του κειμένου υποδοχής. Αφορά τη μορφή με την οποία θα κυκλοφορήσει το μετάφρασμα, εάν δηλαδή το μετάφρασμα θα είναι σε έντυπη ή ηλεκτρονική μορφή και το είδος του (απλό ή πολυτροπικό κείμενο). Το μέσο μετάδοσης μπορεί να επηρεάσει τον τρόπο με τον οποίο ο μεταφραστής θα χειριστεί διάφορες μεταφραστικές στρατηγικές όπως, για παράδειγμα, η επεξήγηση ενός ιδιοπολιτισμικού ή *πλούσιου σημείου*²⁶ του κειμένου αφετηρίας. Σε αυτή την περίπτωση, εάν το μέσο δημοσίευσης της μετάφρασης είναι έντυπο, τότε πρέπει να ληφθούν υπόψη παράγοντες που περιορίζουν την έκταση της επεξήγησης (όπως το ανώτατο όριο λέξεων που έχει σημασία για ένα περιοδικό ή μια εφημερίδα), παράγοντες που δεν έχουν την ίδια βαρύτητα στην περίπτωση δημοσίευσης της μετάφρασης σε μια ιστοσελίδα, όπου οι περιορισμοί του χώρου μπορεί να μην είναι τόσο αυστηροί ενώ υπάρχει και η ευχέρεια χρήσης υπερσυνδέσμων.
- δ. Το κίνητρο για τη δημιουργία του κειμένου υποδοχής, με άλλα λόγια, τον λόγο για τον οποίο πρέπει να γίνει η μετάφραση. Το κίνητρο δεν πρέπει να ταυτίζεται με τον σκοπό της μετάφρασης. Για παράδειγμα, το κίνητρο για τη μετάφραση της ελληνικής ιστοσελίδας ενός πανεπιστημιακού ιδρύματος στα αγγλικά είναι η πληροφόρηση του μη ελληνόφωνου κοινού για τη φυσιογνωμία του ιδρύματος. Ο σκοπός της μετάφρασης αφορά τον τρόπο με τον οποίο θα διατυπωθούν οι πληροφορίες στην αγγλική ιστοσελίδα ώστε να ανταποκρίνεται στον τρόπο με τον οποίο οι επισκέπτες της αναμένουν να λειτουργήσει (π.χ. συμμόρφωση με τις γλωσσικοκειμενικές συμβάσεις που ακολουθούν οι ιστοσελίδες βρετανικών ή αμερικανικών πανεπιστημίων, χρήση συγκεκριμένης ορολογίας, απαλοιφή ή συγχώνευση πληροφοριών που δεν έχουν κανένα νόημα για τους μη ελληνόφωνους επισκέπτες κ.λπ.).
- ε. Τον χρόνο πρόσληψης του κειμένου υποδοχής. Είναι γνωστό ότι ανάμεσα στη δημιουργία και την κυκλοφορία του κειμένου αφετηρίας και του κειμένου υποδοχής μεσολαβεί πάντοτε ένα μικρότερο ή μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Αυτή η απόσταση μπορεί να έχει σημασία σε περιπτώσεις κατά τις οποίες η χρονική απόσταση απαιτεί μεταβολή κάποιας πληροφορίας ή μέρους αυτής, όπως η αναφορά μιας είδησης σε ένα γεγονός ή μια κατάσταση που έχουν μεταβληθεί τη στιγμή που η είδηση αυτή θα μεταφραστεί.
- ζ. Τον τόπο πρόσληψης του κειμένου υποδοχής, ο οποίος μπορεί ενίοτε να επηρεάσει τη μορφή της. Η μετάφραση ενός διαφημιστικού κειμένου, για παράδειγμα, που πρέπει να μεταφραστεί στα ελληνικά για να κυκλοφορήσει ταυτόχρονα στην Ελλάδα και την Κύπρο, ενδεχομένως να χρειαστεί να λάβει υπόψη της τις διαφορετικότητες της κυπριακής, με αποτέλεσμα να χρειάζεται να παραχθούν δύο ίδια ως προς το περιεχόμενο και τη μορφή κείμενα υποδοχής που να διαφέρουν μόνο ως προς το λεξιλόγιο ή τη σύνταξη.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει ίσως να διασαφηνίσουμε πως οι *μεταφραστικές οδηγίες* δεν πρέπει να ταυτίζονται με τον σκοπό της μετάφρασης όπως συμβαίνει κάποιες φορές εξαιτίας κυρίως εννοιολογικών παρερμηνειών. Ο Byrne, για παράδειγμα, φαίνεται ότι συγχέει τις έννοιες *σκοπός της μετάφρασης* και *μεταφραστικές οδηγίες*, αντιλαμβάνομενος τον σκοπό ως τις προδιαγραφές που ορίζει ο πελάτης και

²⁵ Οι όροι *εργαλειακή* και *τεκμηριωτική μετάφραση* προτείνονται από τον Άγγελο Φιλιπάτο (στο Munday 2002: 137).

²⁶ Ο όρος *πλούσια σημεία* (rich points) προτείνεται από την Αναστασία Παριανού (2010: 99). Ο όρος αυτός εισήχθη από τον Agar (στο Παριανού ό.π.) για να περιγράψει τα πλούσια σε πολιτισμικές συνυποδηλώσεις γλωσσικά σημεία ενός κειμένου τα οποία εκδηλώνονται με διαφορετικές γλωσσικές πράξεις σε κάθε πολιτισμό.

πρέπει να ληφθούν υπόψη σε ένα συγκεκριμένο μεταφραστικό έργο και ισχυρίζεται ότι η θεωρία του σκοπού αποκλίνει από την πράξη της μετάφρασης διότι οι μεταφραστές σπανίως λαμβάνουν από τους πελάτες λεπτομερείς οδηγίες σχετικά με τις πληροφορίες τις οποίες χρειάζονται για να μεταφράσουν (Byrne 2006: 39).

Είναι γεγονός ότι πολλοί πελάτες δεν μπορούν ή δεν θέλουν να δώσουν σαφείς μεταφραστικές οδηγίες διότι δεν κατανοούν την πολυπλοκότητα της μεταφραστικής διαδικασίας. Αυτό συμβαίνει συχνότερα σε μικρού και μεσαίου μεγέθους εταιρείες όπου οι διαδικασίες διαχείρισης έργου και επικοινωνίας με τον πελάτη επιδέχονται βελτίωσης (Alonso and Calvo 2015: 143). Επίσης, υπάρχουν περιπτώσεις κατά τις οποίες οι μεταφραστικές οδηγίες είναι ημιτελείς ή πολύ γενικές, με αποτέλεσμα να μην διασαφηνίζονται επαρκώς όλες οι προδιαγραφές της ανάθεσης. Σε αυτές τις περιπτώσεις, ο μεταφραστής καταφεύγει στην εμπειρία του από ανάλογες, προηγούμενες αναθέσεις (εάν βέβαια έχει αναλάβει παρόμοιες μεταφράσεις στο παρελθόν) ή χρησιμοποιεί την όποια γνώση διαθέτει σχετικά με τις μεταφραστικές νόρμες, δηλαδή τις κανονικότητες που διέπουν τις γλωσσοκειμενικές συμβάσεις συγκεκριμένων ειδών κειμένων σε συγκεκριμένα γλωσσικά και πολιτισμικά περιβάλλοντα.

Από την άλλη μεριά, υπάρχουν περιπτώσεις όπου συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο: οι μεταφραστικές οδηγίες όχι μόνο περιλαμβάνουν τις παραπάνω απαραίτητες πληροφορίες, αλλά συνοδεύονται από πληθώρα βοηθημάτων όπως λεπτομερείς οδηγούς μορφοποίησης, λογισμικό και τεχνικές προδιαγραφές, γενική περιγραφή του κοινού υποδοχής του μεταφράσματος, γλωσσάρια και βιβλιογραφικές αναφορές, καθώς και σαφείς οδηγίες σχετικά με το χρόνο παράδοσης, τον αριθμό λέξεων, των επιμέρους χρονοδιαγραμμάτων υλοποίησης των τμημάτων του έργου κ.λπ. (ό.π.). Βλέπουμε λοιπόν πως ο μεταφραστής μπορεί να έρθει αντιμέτωπος με πληθώρα διαφορετικών καταστάσεων. Σε κάθε περίπτωση όμως δεν πρέπει να συγχέουμε τις έννοιες σκοπός της μετάφρασης και σκοπός των μεταφραστικών οδηγιών.

Με βάση τα παραπάνω παρατηρούμε ότι υπάρχουν διαφορετικά επίπεδα σαφήνειας σε σχέση με τον σκοπό των μεταφραστικών οδηγιών. Το 2018, η Elisa Calvo (2018: 23-25), σε μια έρευνα που περιλάμβανε τη συλλογή από δώδεκα Ισπανούς μεταφραστές υλικού σχετικού με τα είδη των μεταφραστικών οδηγιών τις οποίες λάμβαναν από τους πελάτες τους, διαπίστωσε την ύπαρξη τριών ειδών μεταφραστικών οδηγιών με διαφορετικό ποσοστό σαφήνειας:

- α. οδηγίες με ελάχιστες έως καθόλου προδιαγραφές, κυρίως από πελάτες που δεν είχαν εμπειρία από την αγορά της μετάφρασης και δεν κατανοούσαν την πολυπλοκότητα του μεταφραστικού ενεργήματος ή θεωρούσαν ότι η περιγραφή των προδιαγραφών ήταν δουλειά του μεταφραστή (όταν υπήρχε ιστορικό πρότερης συνεργασίας με αυτόν σε παρόμοιο έργο),
- β. οδηγίες με σαφείς προδιαγραφές σε σχέση με τα βασικά λειτουργικά δεδομένα, όπως η συγκεκριμενοποίηση του στόχου της ανάθεσης και οι συνθήκες υπό τις οποίες θα επιτυχανόταν ο παραπάνω στόχος,
- γ. σύνθετες οδηγίες, δηλαδή ένα πολυεπίπεδο σύστημα οδηγιών που εκτός από τη διασαφήνιση των βασικών οδηγιών (κειμενικές λειτουργίες του μεταφράσματος, παραλήπτες, μέσο μετάδοσης κ.λπ.) περιλάμβαναν αυτό που ο Esselink (2002: 4) ονομάζει *μεταφραστική εργαλειοθήκη* (translation kit), δηλαδή ένα πολυεπίπεδο σύστημα οδηγιών με μεγάλο εύρος σχετιζόμενου με τον σκοπό περιεχομένου, το οποίο περιλαμβάνει όλες τις πληροφορίες οι οποίες είναι απαραίτητες ώστε η μετάφραση να ανταποκριθεί στα κριτήρια ποιότητας του πελάτη (πηγές, μεταφραστικά εργαλεία, γλωσσάρια, παράλληλα κείμενα, οδηγίες χρήσης των παραπάνω, ορολογικές βάσεις δεδομένων, μεταφραστικές μνήμες, εταιρική ορολογία, οδηγίες μετεπιμέλειας (post-editing), μορφοποίησης και εφαρμογής κριτηρίων ποιότητας, συστήματα υποβολής ερωτήσεων και απαντήσεων, οδηγίες σχετικά με τον τρόπο διαχείρισης του έργου, οδηγίες σχετικά με τον βαθμό προσαρμογής στο κοινό υποδοχής κ.λπ.).

Σε πολλές περιπτώσεις οι μεταφραστικές εργαλειοθήκες είναι πλέον απαραίτητο στοιχείο των μεταφραστικών οδηγιών, ιδίως σε περιπτώσεις ανάθεσης τεράστιων προς μετάφραση πακέτων από εταιρείες ή οργανισμούς ή σε περιπτώσεις όπου το μεταφραστικό έργο περιλαμβάνει διαδικασίες τοπικής προσαρμογής. Τα συστήματα αυτών των εργαλειοθηκών μπορούν να διαρθρώνονται σε πολλά, σχετιζόμενα με το σκοπό επίπεδα, σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητες του εκάστοτε έργου (Calvo ό.π.: 25), όπως:

- Υφολογικές και γλωσσικές επιλογές: οδηγός ύφους, ορθογραφία, γλωσσικό μητρώο, κειμενικές συμβάσεις της αγοράς κ.λπ.
- Λειτουργικότητα: είδος υπηρεσίας (διασκευή, τοπική προσαρμογή, αναδημιουργία, μετεπιμέλεια, διόρθωση κ.λπ.), πληροφορίες σχετικά με τους δέκτες, την ποιότητα ή το σύστημα αξιολόγησης κ.λπ.
- Τεχνολογία: μεταφραστικές μνήμες, αυτοματοποιημένη μετάφραση με μετεπεξεργασία κ.λπ., καθώς και γλώσσες σήμανσης.
- Ορολογία: γλωσσάρια, συστήματα διαχείρισης ορολογίας, παράλληλα κείμενα, χρήση μεταφραστικών μηνυμάτων με ορολογικές λειτουργίες, κ.λπ.
- Διαχείριση: βασικά δεδομένα έργου, εντολή έργου, σύμβαση κ.λπ., προθεσμία, αριθμός λέξεων, σύστημα παράδοσης, μορφές διαχείρισης (φάκελοι, ονόματα αρχείων, αμοιβές κ.λπ.), συντονισμός μορφής και ποιότητας με τον διαχειριστή του έργου (ερωταπαντήσεις ή άλλοι πόροι μοντελοποίησης της ανατροφοδότησης) κ.λπ.

Από τα παραπάνω διαπιστώνουμε ότι το περιεχόμενο των μεταφραστικών οδηγιών μπορεί να μεταβάλλεται ανάλογα με τον πελάτη και τις ιδιαιτερότητες της κάθε ανάθεσης. Με άλλα λόγια, θα μπορούσαμε να πούμε πως οι μεταφραστικές οδηγίες είναι το αποτέλεσμα της διάδρασης μεταξύ του πελάτη και του μεταφραστή και συνιστά την εμπειρική βάση για την ανάλυση των δυνατών τύπων της παραγωγής ενός μεταφράσματος (Kvam 2012: 21-22). Στο παρακάτω υποκεφάλαιο θα εξετάσουμε ορισμένες πτυχές της διάδρασης μεταξύ πελάτη και μεταφραστή με αφετηρία την έννοια της διαπραγμάτευσης.

3.3 Σχέσεις μεταξύ πελάτη και μεταφραστή

Όπως κάθε διαπροσωπική σχέση, έτσι και οι σχέσεις τις οποίες αναπτύσσει ο μεταφραστής με τον πελάτη του είναι συνήθως περίπλοκες. Στη μεταφραστική διαδικασία, όπως σε κάθε ανθρώπινη διάδραση, αναπτύσσεται ένα πολύπλοκο πλέγμα σχέσεων ή, αλλιώς, ένα δίκτυο, το οποίο μπορεί να οριστεί ως «μια διεσπαρμένη στον χώρο δομή με απροσδιόριστα σύνορα» (Gross Stein and Stren στο McDonough 2007: 794). Αυτό σημαίνει ότι τα δίκτυα είναι ευέλικτα, προσαρμόσιμα σε διαφορετικές καταστάσεις και μεταβολές και μπορούν κατά περίπτωση να διευρυνθούν ή να συρρικνωθούν. Σε αυτά τα δίκτυα υπάρχουν κόμβοι ή, αλλιώς, δρώντες (πρόσωπα ή συλλογικότητες) που διασυνδέονται μεταξύ τους με αλληλεξαρτώμενες σχέσεις ανταλλαγής και, συνήθως, έχουν κοινούς στόχους και συμφέροντα. Στον χώρο της μετάφρασης αναπτύσσονται μεταφραστικά δίκτυα όπου ο κοινός στόχος των συμμετεχόντων σε αυτά είναι η παραγωγή μεταφρασμάτων. Μέσα σε αυτά τα δίκτυα λοιπόν αναπτύσσεται ένα πλέγμα διαπροσωπικών σχέσεων κάθε φορά που ξεκινάει μια μεταφραστική διαδικασία.

Η διαμόρφωση του πλέγματος των σχέσεων σε κάθε μεταφραστική διαδικασία ορίζεται από αυτό το οποίο ο Umberto Eco ονομάζει *διαπραγμάτευση*:

Η διαπραγμάτευση είναι μια διαδικασία με την οποία για να κερδίσει κάτι, κάθε μέρος εγκαταλείπει κάτι άλλο [...] Σε αυτό το είδος διαπραγμάτευσης μπορούν να συμμετέχουν πολλά μέρη: από τη μια μεριά υπάρχει το πρωτότυπο κείμενο με τα δικά

του δικαιώματα, ορισμένες φορές ένας συγγραφέας που αξιώνει δικαίωμα σε ολόκληρη τη διαδικασία, παράλληλα με το πολιτιστικό πλαίσιο μέσα στο οποίο γεννήθηκε το πρωτότυπο κείμενο. Από την άλλη μεριά υπάρχει το κείμενο προορισμού, το πολιτιστικό περιβάλλον όπου αναμένεται να διαβαστεί, ακόμα και η εκδοτική βιομηχανία, που μπορούν να προβάλουν διαφορετικά μεταφραστικά κριτήρια [...].

—Eco 2004: 5

Σε αυτό το στάδιο, που προηγείται της μετάφρασης, ο μεταφραστής, ως ειδικός, συζητάει την εφικτότητα των μεταφραστικών οδηγιών και προσπαθεί να πείσει με λογικά επιχειρήματα τους συνδιαπραγματευτές του για την ορθότητα και τη λειτουργικότητα των επιλογών του. Αυτό δεν είναι πάντοτε εύκολο, όμως η εμπειρία δείχνει ότι στον χώρο της επαγγελματικής μετάφρασης δεν είναι απαραίτητοι μόνο οι επαρκείς μεταφραστές αλλά και οι εκπαιδευμένοι πελάτες (Nord 2001: 118).

Σύμφωνα με τον Gouadec (2007: 221), το να επιχειρήσει ο μεταφραστής να εκπαιδεύσει τον πελάτη είναι μια διαδικασία που αξίζει τον κόπο εφόσον στις περισσότερες περιπτώσεις ο πελάτης δεν αντιλαμβάνεται πόσο σύνθετη είναι η διαδικασία της μετάφρασης και πώς η διαδικασία αυτή μπορεί να βελτιωθεί με λίγη περισσότερη συνεισφορά από την πλευρά του. Σε αρκετές περιπτώσεις, ο πελάτης δεν μπορεί να καταλάβει την πολυπλοκότητα και τη συνθετότητα της μεταφραστικής διαδικασίας, ότι η γνώση ξένων γλωσσών από μόνη της δεν καθιστά κάποιον ικανό να φέρει εις πέρας μια μετάφραση η οποία να πληροί τα κριτήρια ποιότητας που ο ίδιος έχει θέσει και επιθυμεί και γιατί ο μεταφραστής χρειάζεται «τόσο πολύ» χρόνο για να φέρει εις πέρας το έργο του. Πολλές φορές, δεν θέτει καν τα κριτήρια με τα οποία θα κρίνει το μετάφρασμα (π.χ. για ποιο λόγο το χρειάζεται, ποιος θα είναι ο δέκτης και ο χρήστης του κ.λπ.), με αποτέλεσμα να το κρίνει στην καλύτερη περίπτωση οριακά αποδεκτό και, τέλος, καταλήγει στο να θεωρεί αδικαιολόγητα υψηλό το κόστος της προσφερόμενης από τον μεταφραστή υπηρεσίας. Σε αυτές τις περιπτώσεις, ο μεταφραστής πρέπει να προσπαθεί να εξηγήσει στον πελάτη τα διάφορα στάδια της μεταφραστικής διαδικασίας ώστε να του δώσει να καταλάβει την πολυπλοκότητα της εργασίας του και τον χρόνο που χρειάζεται καθένα από αυτά τα στάδια, την ανάγκη για πολλούς, επαναλαμβανόμενους ελέγχους του μεταφράσματος, ότι στην τιμή που προτείνει περιλαμβάνονται τα έμμεσα και τα σταθερά έξοδα τα οποία είναι ανελαστικά και ότι η διαδικασία της μετάφρασης περιλαμβάνει και δραστηριότητες όπως η έκδοση τιμολογίων, η κατάσταση εντύπων ποιοτικού ελέγχου και παράδοσης κ.λπ., με απλά λόγια να του δείξει πως η μετάφραση δεν είναι πάρεργο ή χόμπι αλλά μια σοβαρή δραστηριότητα που ασκείται από σοβαρούς επαγγελματίες.

Η προσωπική μου εμπειρία —και όχι μόνο— δείχνει ότι προϋπόθεση για μια επιτυχή μετάφραση είναι η παροχή συγκεκριμένων και σαφών οδηγιών από τον πελάτη. Αυτό δεν είναι πάντοτε αυτονόητο. Η Barbara Reeves-Ellington αναφέρει περιπτώσεις διαφωνιών μεταξύ πελατών και μεταφραστών που κατέληξαν στα δικαστήρια εξαιτίας διαφωνιών σχετικά με την ποιότητα των μεταφρασμάτων. Οι πελάτες αρνούσαν πληρώσουν επειδή θεωρούσαν ότι οι μεταφράσεις δεν έμοιαζαν αρκετά στα πρωτότυπα και οι μεταφραστές, μέσω των νομικών τους παραστατών, ισχυρίζονταν ότι η ποιότητα ενός μεταφράσματος μπορεί να κριθεί μόνο σε σύγκριση με τις προδιαγραφές που έχουν τεθεί για τη μετάφραση. Συμπεραίνει λοιπόν ότι:

Είναι αδύνατον για έναν μεταφραστή να ανταποκριθεί στις προδιαγραφές μιας μετάφρασης εάν δεν γνωρίζει ποιες είναι. Πρέπει τουλάχιστον να του έχουν γίνει γνωστοί οι λόγοι και ο αποδέκτης της μετάφρασης και η πηγή αυτής της πληροφορίας είναι ο πελάτης.

—Reeves-Ellington 1998: 106

Η διαδικασία της διαπραγμάτευσης λοιπόν αφορά και την προσπάθεια του μεταφραστή να πείσει τον πελάτη για την αναγκαιότητα παροχής συγκεκριμένων οδηγιών. Αυτό δεν είναι πάντοτε εύκολο

δεδομένων των ασύμμετρων σχέσεων που αναπτύσσονται κατά τη διαδικασία της συναλλαγής. Ο Anthony Pym τονίζει ότι:

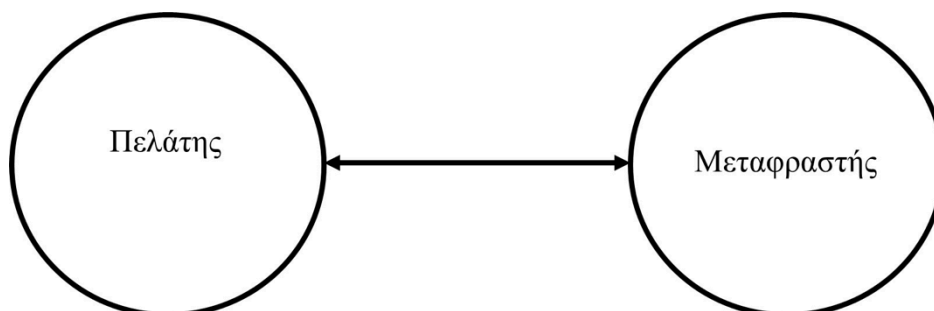
Κάθε σχέση μεταξύ μεταφραστή και πελάτη διέπεται από κάποιο συγκεκριμένο βαθμό ασυμμετρίας: ο ένας μεταφράζει, ο άλλος πληρώνει, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο. Αυτή η ασυμμετρία αποτελεί τη βάση διαμόρφωσης σχέσεων ισχύος: σε περίπτωση διαφωνίας ή αμφιβολίας, οι μεταφραστές έχουν την τάση να υποτάσσονται στον πελάτη. Βέβαια, δεν υπάρχει κάποιος νόμος που διέπει αυτή τη σχέση. Εάν οι μεταφραστές εξαρτώνται από τον πελάτη, το ίδιο αληθές είναι ότι και ο πελάτης εξαρτάται από τους μεταφραστές.

—Pym 2012: 79

Οι σχέσεις ανισορροπίας πελάτη-μεταφραστή τις οποίες περιγράφει ο Pym είναι αντανάκλαση στον χώρο της επαγγελματικής μετάφρασης των σχέσεων εξουσίας που διαμορφώνονται σε όλο το φάσμα των οικονομικών δραστηριοτήτων στο πλαίσιο ενός συστήματος εκμετάλλευσης της εργατικής δύναμης από τον κάτοχο του κεφαλαίου. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι όλοι οι πελάτες συμπεριφέρονται ως εξουσιαστές απέναντι στους μεταφραστές. Κάθε διαπροσωπική σχέση έχει τις δικές της ιδιαιτερότητες. Συχνά, οι μεταφραστικές οδηγίες διαμορφώνονται μέσα από διαδικασίες διαβούλευσης (counselling) οι οποίες είναι ασύμμετρες, με την έννοια ότι ο μεταφραστής, ως σύμβουλος, γνωρίζει περισσότερα για το θέμα της διαβούλευσης από τον πελάτη, θεωρείται από τον πελάτη ειδικός στο αντικείμενο της διαβούλευσης και έχει το δικαίωμα να προτείνει και να αιτιολογεί λύσεις. Από την άλλη μεριά, ο πελάτης έχει το δικαίωμα να αποφασίσει εάν θα δεχτεί ή θα απορρίψει τις προτεινόμενες λύσεις που παρουσιάζει ο μεταφραστής (Nothdurft, Reitemeier, & Schröder στο Kvam 2012: 31). Στην περίπτωση κατά την οποία η διαδικασία της διαβούλευσης δεν καταλήξει σε κοινή συμφωνία, ο μεταφραστής έχει δύο επιλογές: είτε να συμμορφωθεί προς τις οδηγίες του πελάτη είτε να αρνηθεί να αναλάβει τη μετάφραση (Gouadec ό.π.: 238). Στο επόμενο υποκεφάλαιο θα δούμε πώς υλοποιούνται οι σχέσεις ανισορροπίας μεταξύ πελάτη και μεταφραστή στο πλαίσιο των σύγχρονων μεταφραστικών δικτύων.

3.4 Μεταφραστικά δίκτυα

Αναφερθήκαμε στην αρχή του προηγούμενου υποκεφαλαίου στα μεταφραστικά δίκτυα εντός των οποίων αναπτύσσεται ένα πολύπλοκο πλέγμα διαπροσωπικών σχέσεων κάθε φορά που ξεκινάει ένα μεταφραστικό ενέργημα. Η παγκοσμιοποίηση, οι διαδικασίες αναδιάρθρωσης των εταιρειών και μια σειρά μέτρων περικοπής δαπανών έχουν μεταβάλει τον παραδοσιακό τρόπο με τον οποίο λειτουργούσε η αγορά της μετάφρασης, όπως άλλωστε ολόκληρη η παγκόσμια οικονομία, δημιουργώντας έναν κυβερνοκόσμο όπου η διάρκεια και η απόσταση συρρικνώνονται με τη θεμελιακή μεταβολή των πολιτικών, οικονομικών και βιομηχανικών κανόνων που απορρέουν. Παραδοσιακά, στη μεταφραστική διαδικασία συμμετείχαν ο πελάτης, ο μεταφραστής και ο τελικός χρήστης της μετάφρασης (Εικόνα 3.2).

Εικόνα 3.2 Η παραδοσιακή μεταφραστική διαδικασία.

Τα χαρακτηριστικά αυτής της μορφής μεταφραστικής διαδικασίας ήταν πως ο μεταφραστής ερχόταν σε άμεση επαφή με τον πελάτη, λάμβανε τις, λιγότερο ή περισσότερο, σαφείς μεταφραστικές οδηγίες και διαπραγματευόταν με τον πελάτη σχετικά με τις λεπτομέρειες της ανάθεσης, δημιουργούσε το κείμενο υποδοχής το οποίο παρέδιδε στον πελάτη ο οποίος έλεγχε την ποιότητά του και είτε ζητούσε τροποποιήσεις ή διορθώσεις είτε το αποδεχόταν ως είχε και, τέλος, το κείμενο παραδιδόταν στον χρήστη (εάν ο χρήστης ήταν διαφορετικό πρόσωπο από τον πελάτη). Αυτή η εικόνα τείνει πλέον να εξαφανιστεί. Για παράδειγμα, τόσο οι υπερεθνικοί οργανισμοί όσο και οι μεγάλες, καθετοποιημένες εταιρείες μετάφρασης επιδιώκουν ολοένα και περισσότερο να αναζητούν εξωτερικούς συνεργάτες, με αποτέλεσμα η αγορά των ελεύθερων επαγγελματιών να γίνεται πιο ανταγωνιστική, ενώ οι μεταφραστές έχουν λιγότερες επαφές με τους πελάτες τους εφόσον συχνά εργάζονται ως «υπεργολάβοι» σε παγκοσμιοποιημένα δίκτυα με πολλούς διάμεσους (Reuss στο Abdallah and Koskinen 2007: 673). Έτσι, στη μεταφραστική διαδικασία συμμετέχουν ολοένα και περισσότεροι δρώντες οι οποίοι διαμορφώνουν ένα δίκτυο που συνίσταται σε «ένα σύνολο ενδοεταιρικών σχέσεων που συνδέει μια ομάδα εταιρειών διαμορφώνοντας μια μεγαλύτερη οικονομική μονάδα» (Sturgeon 2001: 9). Σε αυτό το σημείο θα άξιζε ίσως να εξετάσουμε εν τάχει κάποια βασικά χαρακτηριστικά των μεταφραστικών δικτύων για να κατανοήσουμε καλύτερα τη μεταβολή των διαπροσωπικών διαδράσεων στο πεδίο της μεταφραστικής διαδικασίας.

Είναι γνωστό ότι ένα δίκτυο δεν έχει όρια και, συνεπώς, είναι σε θέση να εκτείνεται απεριόριστα. Υπό αυτή την έννοια, το δίκτυο δεν είναι κλειστό και συγκεντρωτικό αλλά ανοικτό και με άπειρες τερματικές απολήξεις, με αποτέλεσμα να μπορεί να αναδομείται με νέα στοιχεία χωρίς να καταρρέει. Ένα μεταφραστικό δίκτυο λοιπόν μπορεί δυνητικά να αποτελείται από άπειρους δρώντες (ή κόμβους) και να εκτείνεται στο διηνεκές. Βεβαίως, κάθε μεταφραστικό δίκτυο δημιουργείται επί τούτου, κάθε φορά που υπάρχει ανάγκη για μετάφραση και περιλαμβάνει πεπερασμένο αριθμό δρώντων, εκείνο τον αριθμό που είναι κάθε φορά απαραίτητος για την ολοκλήρωση του μεταφραστικού έργου. Έτσι, ένα δίκτυο, αν και δυνάμει ανοικτό, στην πράξη δεν ανοικτό στα πάντα και σε όλους. Κάποιος αποφασίζει κάθε φορά ποιος θα γίνει ή δεν θα γίνει δεκτός (ο ελεγκτής) σε αυτό και ποιο δίκτυο θα συνδεθεί με ένα άλλο δίκτυο (ο διακόπτης)²⁷.

Ας δούμε πώς λειτουργεί αυτό στον χώρο της μετάφρασης. Ας υποθέσουμε ότι μια πολυεθνική εταιρεία χρειάζεται να μεταφράσει ένα μεγάλο πακέτο π.χ. οδηγιών χρήσης σε περισσότερες από μία γλώσσες. Το πρώτο βήμα είναι να αναζητήσει εκείνον ή εκείνους που θα αναλάβουν τη δουλειά. Δεδομένου του τεράστιου όγκου των προς μετάφραση κειμένων, θα αναζητηθούν ένα ή και περισσότερα μεταφραστικά γραφεία που διαθέτουν τις υποδομές, την τεχνογνωσία και το δυναμικό να φέρουν εις πέρας το έργο. Με αυτό τον τρόπο ξεκινάει η διαδικασία δημιουργίας ενός μεταφραστικού δικτύου στο οποίο αυτός που χρειάζεται και αναθέτει τη μετάφραση είναι ο *κεντρικός δρών* ο οποίος λειτουργεί ως *φρουρός*, με την έννοια ότι επιλέγει ποιος ή ποιοι θα αναλάβουν την υλοποίηση του μεταφραστικού έργου. Τα γραφεία που ανέλαβαν την υλοποίηση αυτού του έργου συνήθως το «σπάνε» σε μικρότερα υποέργα, τα οποία αναθέτουν σε άλλα δίκτυα που αποτελούνται από μεταφραστικά γραφεία ή μεταφραστές. Σε αυτή την περίπτωση λειτουργούν ως *διακόπτες*, με την έννοια ότι αποφασίζουν ποιο δίκτυο θα συνδεθεί με το δικό τους.

Μέσα σε αυτά τα δίκτυα η δυαδική σχέση πελάτη-μεταφραστή εξαφανίζεται. Στη θέση της έχουμε μια περισσότερο πολύπλοκη κατάσταση όπου ο πελάτης (ή πάροχος), ο οποίος μπορεί να είναι μια επιχείρηση ή ένας οργανισμός, αναθέτει τη μετάφραση σε μεγάλα μεταφραστικά γραφεία-αναδόχους τα οποία προσφέρουν μια ευρεία γκάμα υπηρεσιών (π.χ. διαχείριση έργου, ποιοτικούς ελέγχους των μεταφρασμάτων, υπηρεσίες τοπικής προσαρμογής, υποτιτλισμό, συγγραφή τεχνικών κειμένων, υπηρεσίες ηλεκτρονικής σελιδοποίησης κ.λπ.). Αυτά τα γραφεία, με τη σειρά τους, αναθέτουν τη μετάφραση:

²⁷ Τους όρους *ελεγκτής* (gatekeeper) και *διακόπτης* (switch) εισηγήθηκε ο Cronin (2003: 45).

- α. είτε σε περισσότερους από έναν μεταφραστές, οι οποίοι μπορεί να είναι εσωτερικά απασχολούμενοι υπάλληλοι του ανάδοχου ή ελεύθεροι επαγγελματίες που υπογράφουν συμβάσεις έργου με τα εν λόγω γραφεία,
- β. είτε σε κάποιο άλλο μεταφραστικό γραφείο, το οποίο λειτουργεί ως υπεργολάβος,
- γ. είτε να λειτουργήσει συνδυαστικά, δηλαδή να αναθέσει μέρος του πακέτου σε εσωτερικούς μεταφραστές ή σε συμβεβλημένους με αυτό ελεύθερους επαγγελματίες και το υπόλοιπο να το αναθέσει σε έναν ή και περισσότερους υπεργολάβους οι οποίοι, με τη σειρά τους, μπορούν να επιλέξουν ανάμεσα στις περιπτώσεις (α), (β) και (γ) παραπάνω.

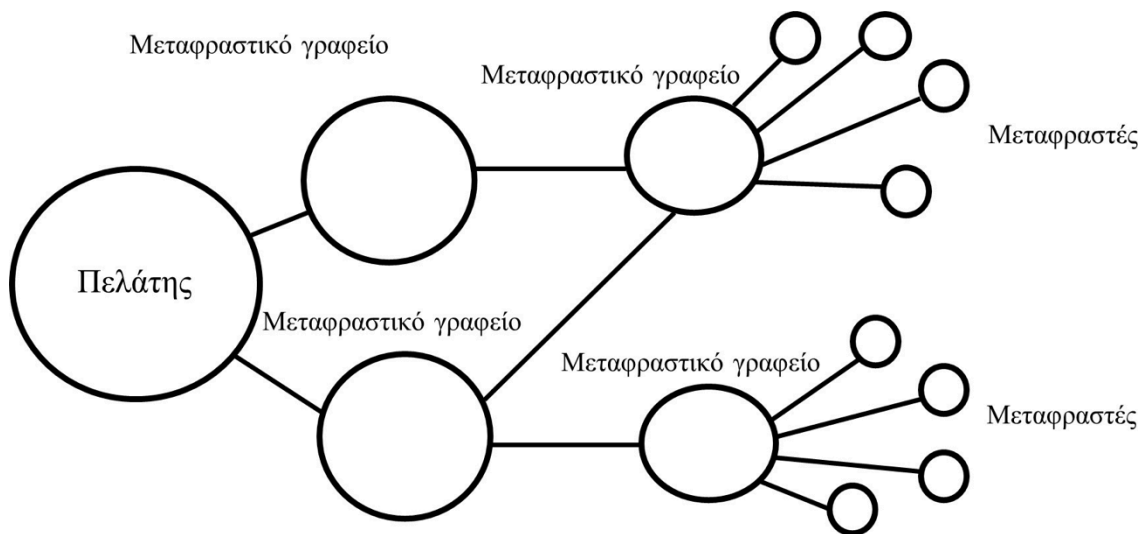
Στις περιπτώσεις των υπεργολαβικών αναθέσεων, το προς μετάφραση πακέτο μπορεί να ανατίθεται στο σύνολό του ή να μοιράζεται σε περισσότερα από ένα μεταφραστικά γραφεία, καθένα από τα οποία αναλαμβάνει τη μετάφραση μέρους του συνολικού έργου. Μέσα σε αυτό το πλέγμα, σύμφωνα με τη θεωρία δρώντων-δικτύων (actor-network theory), ο πάροχος είναι ο βασικός δρών, εκείνος που έχει τη δύναμη να επηρεάζει τους άλλους δρώντες αναγκάζοντάς τους να αποδεχτούν τους δικούς του όρους. Σε αυτό το πλαίσιο η μετάφραση ως διαδικασία περιλαμβάνει «όλες τις διαπραγματεύσεις, τις δολοπλοκίες, τους υπολογισμούς, τις πράξεις πειθούς και βίας με τις οποίες ένας δρών έχει ή προσπαθεί να αποκτήσει την εξουσία να ομιλεί ή να ενεργεί εκ μέρους κάποιου άλλου δρώντος [...]» (Callon and Latour 1981: 279).

Σε αυτό το περιβάλλον, η παραδοσιακή δυαδική σχέση μεταξύ πελάτη και μεταφραστή μετασχηματίζεται σε μια τριαδική σχέση στην οποία ανάμεσα στον πελάτη και τον μεταφραστή παρεμβαίνουν ως ενδιάμεσοι μεγάλα μεταφραστικά γραφεία όπως φαίνεται στην **Εικόνα 3.3**.

Εικόνα 3.3 Η τριαδικότητα της μεταφραστικής διαδικασίας.

Αυτή η τριαδική σχέση φέρνει τον μεταφραστή αντιμέτωπο με μια τελείως διαφορετική εργασιακή λογική. Στη σύγχρονη μεταφραστική βιομηχανία, τα μεγάλα μεταφραστικά γραφεία που λειτουργούν ως πάροχοι υπηρεσιών μετάφρασης, τεκμηρίωσης και τοπικής προσαρμογής αναλαμβάνουν τεράστια μεταφραστικά έργα χιλιάδων σελίδων και σε περισσότερες από μια γλώσσες. Ένας μεταφραστής που συμβάλλεται με έναν τέτοιο πάροχο αναλαμβάνει ένα μέρος μόνο του έργου και προς μία μόνο γλώσσα. Επίσης, η διαχείριση του μεταφραστικού έργου γίνεται ταυτόχρονα σε πολλές χώρες, ακόμα και σε ηπείρους, και σε διάφορους πολιτισμούς και γλώσσες και, σημαντικό, σε πολύ λιγότερο χρόνο λόγω της εξέλιξης των πάσης φύσεως μεταφραστικών εργαλείων και των τεχνολογιών που επιτρέπουν την άμεση επαφή και ανταλλαγή πληροφοριών και τεχνογνωσίας μεταξύ των κόμβων οι οποίοι απαρτίζουν το εκάστοτε μεταφραστικό δίκτυο. Αυτή η εξέλιξη έχει λειτουργήσει ως καταλύτης στον μετασχηματισμό του επαγγέλματος του μεταφραστή και της ίδιας της μεταφραστικής διαδικασίας (Δημητρούλια 2010: 195) στην οποία εμπλέκονται όχι μόνο επιμέρους πάροχοι και περισσότεροι μεταφραστές αλλά και ειδικοί στη διαχείριση έργου, σχεδιαστές ιστοτόπων, ειδικοί στο marketing, πολιτισμολόγοι, κοινωνιοψυχολόγοι, ορολόγοι και πλήθος άλλων ειδικών. Η σχηματική απεικόνιση αυτού του νέου περιβάλλοντος δείχνει την πολυπλοκότητα του εργασιακού περιβάλλοντος του μεταφραστή.

Εικόνα 3.4 Το δίκτυο της μεταφραστικής παραγωγής.

Όπως φαίνεται και από την Εικόνα 3.4, αυτό που χαρακτηρίζει τα μεταφραστικά δίκτυα είναι η διάδραση και η αλληλεξάρτηση, στοιχεία απαραίτητα για την επιβίωση κάθε κόμβου που συμμετέχει σε αυτά. Αν και δεν είναι στατικά, ένας ή περισσότεροι επιμέρους κόμβοι μπορούν να αντικατασταθούν, αλλά αυτό μπορεί να επηρεάσει αρνητικά τους υπόλοιπους. Για παράδειγμα, εάν ένα μεταφραστικό γραφείο αποχωρήσει για οποιονδήποτε λόγο από το δίκτυο (χρεοκοπία, αδυναμία ανταπόκρισης στις υποχρεώσεις του, εξαγορά από άλλη εταιρεία η οποία δεν αναλαμβάνει τις συμβατικές του υποχρεώσεις κ.λπ.), αυτό θα έχει επιπτώσεις σε όλους τους κόμβους που συνδέονται με αυτόν. Μπορεί, για παράδειγμα, να συντελέσει στην καθυστέρηση της παράδοσης, γεγονός που θα έχει επιπτώσεις στον πελάτη ή να συντελέσει στην πρόσκαιρη αθέτηση πληρωμών, γεγονός που θα έχει σοβαρές επιπτώσεις στους κόμβους που εξαρτώνται από αυτόν (μεταφραστικά γραφεία ή μεταφραστές).

Σε αυτό το περιβάλλον, ο μεταφραστής μετατρέπεται από επόπτης της μεταφραστικής διαδικασίας σε ένα «πιόνι σε ένα μεγαλύτερο παιχνίδι» (Abdallah and Koskinen 2007: 675) όπου ο ρόλος του ως ειδικού φαίνεται να μικραίνει. Κατ' αρχάς, δεν έχει πλέον τη συνολική εποπτεία του κειμένου παρά μόνο ενός μικρού τμήματός του, με αποτέλεσμα να αποξενώνεται τόσο από την ίδια του τη δραστηριότητα όσο και από το προϊόν της όπως ακριβώς η Βιομηχανική Επανάσταση αποξένωσε τους εργάτες από τη δική τους εργασία και το προϊόν της (Κελάνδριας 2017: 26). Αυτό είναι φυσική απόρροια του γεγονότος ότι τα παγκοσμιοποιημένα δίκτυα παραγωγής έχουν κάνει τη μεταφραστική διαδικασία τμήμα ενός μεγαλύτερου συστήματος παραγωγής το οποίο στρέφει την προσοχή του στις συναλλαγές πρώτης τάξης, δηλαδή ταχείες συναλλαγές σε περιορισμένο χρόνο και με περιορισμένη επαφή, και όχι σε περισσότερο μακροπρόθεσμες, πολυδιάστατες, πολύπλοκες δεσμεύσεις (Cronin 2003: 49). Κι εδώ βρίσκεται το παράδοξο της θέσης τους. Από τη μια μεριά πρέπει να διευκολύνουν τις συναλλαγές πρώτης τάξης και από την άλλη, η φύση της δραστηριότητάς τους τους επιβάλλει να είναι αφοσιωμένοι στις συναλλαγές δεύτερης τάξης, δηλαδή σε συναλλαγές μακροπρόθεσμες και πολυδιάστατες (Cronin ό.π.).

Αυτή η εντατικοποίηση των ρυθμών εργασίας, στην οποία συμβάλλουν και οι μεταφραστικές τεχνολογίες, έχει συμπίσει τον μεταφραστικό χρόνο από τη στιγμή που, στο ίδιο χρονικό διάστημα, ο μεταφραστής μεταφράζει σήμερα περισσότερες λέξεις απ' όσες μετέφραζε πριν από δέκα ή είκοσι χρόνια (χωρίς ανάλογη αύξηση των αποδοχών του τις περισσότερες φορές, αν όχι πάντα, δεδομένου ότι τα μεταφραστικά γραφεία δεν πληρώνουν τις λέξεις που ήδη υπάρχουν στη μνήμη προγραμμάτων όπως το Trados για παράδειγμα). Όπως παρατηρεί ο Mossop:

Φαίνεται ότι οι εντολές των μεταφράσεων και οι εργοδότες απαιτούν σημαντικά αυξημένες ταχύτητες για την ολοκλήρωση των μεταφράσεων. Αυτό οφείλεται ενδεχομένως στο ότι για τον ιδιωτικό τομέα η μετάφραση είναι επικερδής μόνο εάν οι μισθοί παραμείνουν χαμηλοί ή εάν οι υψηλά αμειβόμενοι εργαζόμενοι παράγουν περισσότερο μεταφραστικό έργο στην ίδια χρονική μονάδα.

—Mossop 2006: 790

Η ταχύτητα ανέκαθεν προκαλούσε φόβο. «Αυτό που έκανε τόσο τρομακτικό το *Blietzkrieg* δεν ήταν η ισχύς του αλλά η ταχύτητά του» γράφει ο Cronin (ό.π.: 94). Η μείωση του χρόνου παραγωγής την οποία επιφέρει η τεχνολογία σε κάθε εποχή μεταβάλλει τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα και οι κοινότητες βιώνουν τον χρόνο. Εκεί που θα περίμενε κανείς ότι η τεχνολογία θα μείωνε τον απαιτούμενο για την κάλυψη των αναγκών του ατόμου χρόνο εργασίας, δίνοντάς του περισσότερο χρόνο ανάπαυσης, διασκέδασης και ενασχόλησης με πράγματα και δραστηριότητες που του δίνουν ικανοποίηση, βλέπει τον χρόνο εργασίας όχι μόνο να μην μειώνεται αλλά να πυκνώνει όσον αφορά τις απαιτήσεις για μεγαλύτερη παραγωγικότητα στην ίδια χρονική μονάδα. Σε ό,τι αφορά τις νέες μεταφραστικές τεχνολογίες, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ένας λόγος που αντιμετωπίζονται, αν όχι με φόβο, σίγουρα με σκεπτικισμό απορρέει από την ανάγκη του ανθρώπου να προστατέψει αυτό που ο Virilio (στο Cronin, ό.π.) ονόμασε *χρονοποικιλότητα*, την ανάγκη δηλαδή να προστατέψουμε τους διαφορετικούς ρυθμούς, τις διαφορετικές εμπειρίες του χρόνου προκειμένου να διασφαλίσουμε και να διατηρήσουμε την ανθρώπινη ευημερία. Η πρόκληση την οποία οι μεταφραστές καλούνται να αντιμετωπίσουν, συνεχίζει ο Cronin (ό.π. 94-95) συνίσταται στο «[...] πώς θα ενσωματώσουν και θα προστατέψουν τη *χρονοποικιλότητα* στις εργασιακές τους πρακτικές στο πλαίσιο της χωροχρονικής συμπίεσης και της σχεδόν ακαριαίας επικοινωνίας». Όποια και αν είναι η απάντηση στο παραπάνω ερώτημα, αυτό που με βεβαιότητα θα μπορούσαμε να πούμε είναι ότι η ένταση εργασίας δεν οφείλεται στις τεχνολογίες αλλά στις μορφές και τις μεθόδους που χρησιμοποιούν οι αγορές για να οργανώσουν τους τρόπους παραγωγής στην αναζήτηση μεγαλύτερου κέρδους μέσω της μείωσης του κόστους της εργατικής δύναμης.

Σε αυτό το περιβάλλον έχει μεταβληθεί και η ποιότητα της διαπροσωπικής διάδρασης του μεταφραστή με τους λοιπούς παράγοντες της μεταφραστικής διαδικασίας. Κατ' αρχάς, μέσα στο πλέγμα των σχέσεων που διαμορφώνουν τα μεταφραστικά δίκτυα δεν έχει σχεδόν καμία δυνατότητα να έρθει σε επαφή με τον εμπνευστή της μετάφρασης, με συνέπεια να γνωρίζει τις προδιαγραφές της ανάθεσης από τον ενδιάμεσο, το μεταφραστικό γραφείο που του ανέθεσε τη μετάφραση με τον οποίο, δεδομένης της απεδαφοποίησης της μεταφραστικής διαδικασίας, μπορεί να μην έρθει ποτέ σε φυσική επαφή. Όπως γράφει ο Gouadec:

[Οι] σταθερές, μακροχρόνιες σχέσεις (ακόμη και φιλίες) ευνοούν την αμοιβαία κατανόηση και, σε ορισμένες περιπτώσεις, τη συνέργεια που οδηγεί σε μεταφράσεις υψηλής ποιότητας. Αυτό ικανοποιεί τόσο τους μεταφραστές όσο και τους συγγραφείς: οι μεταφραστές μπορούν να ελπίζουν ότι θα «κεφαλαιοποιηθούν», καθώς θα κληθούν να κάνουν μεταφράσεις όλων των προηγούμενων και μελλοντικών έργων των ίδιων συγγραφέων και οι συγγραφείς αισθάνονται συνήθως πιο ευτυχείς αν τα έργα τους μεταφράζονται από κάποιον που έχει ήδη κάνει μια καλή μετάφραση προηγούμενων έργων και στον οποίο μπορούν να έχουν απόλυτη εμπιστοσύνη. Το ίδιο ισχύει και για τους μεταφραστές ειδικών κειμένων: οι πάροχοι εργασίας θέλουν να συνεργάζονται με κάποιον που γνωρίζει καλά και στον οποίο μπορούν να βασιστούν. Όποιο και αν είναι το είδος της μετάφρασης, μια σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ του μεταφραστή και του πάροχου εργασίας είναι απαραίτητη.

—Gouadec 2007: 160

Η απώλεια της φυσικής ή/και της άμεσης επαφής με τον πελάτη και η ύπαρξη πολλών δρώντων στο πλαίσιο της οικονομίας των μεταφραστικών δικτύων δημιουργούν, εσκεμμένα ή τυχαία, μια κατάσταση ασύμμετρης διασποράς πληροφοριών η οποία, συχνά, κατατείνει στη πτώση της ποιότητας των μεταφράσεων. Η Abdallah (2010: 20) θεωρεί ότι αυτή η ασυμμετρία οφείλεται στον μη δημοκρατικό τρόπο λειτουργίας των μεταφραστικών δικτύων, στα οποία ο μεταφραστής εισέρχεται εκ των υστέρων, όταν έχουν ήδη συμφωνηθεί τα προαπαιτούμενα της ανάθεσης ανάμεσα στον πελάτη και τον πάροχο, με συνέπεια να μην έχει κανένα λόγο σε ό,τι αφορά τις προδιαγραφές της ανάθεσης και να είναι αναγκασμένος να μεταφράσει άσχετα με το αν συμφωνεί απόλυτα, εν μέρει ή καθόλου με αυτές. Επίσης, επειδή δεν γνωρίζει την τιμή που συμφώνησαν αρχικά ο πάροχος με τον πελάτη, είναι αναγκασμένος να δεχτεί την αμοιβή την οποία θα το προτείνει ο πάροχος ακόμα και αν θεωρεί ότι αυτή δεν ανταποκρίνεται στον χρόνο και στην προσπάθεια που θα καταβάλει για να φέρει εις πέρας το έργο που του ανατίθεται, εφόσον χρειάζεται τη δουλειά. Το αποτέλεσμα συχνά είναι η απώλεια εμπιστοσύνης του μεταφραστή προς τον συνεργάτη του, δηλαδή τον ενδιάμεσο, με αποτέλεσμα έμπειροι επαγγελματίες μεταφραστές να αναγκάζονται κάποιες φορές να εγκαταλείψουν το επάγγελμα και να αναζητήσουν άλλο τρόπο βιοπορισμού (Abdallah στο Risku and Pein-Weber and Milošević: 991).

Σε ό,τι αφορά τις αμοιβές του μεταφραστή, οι οποίες στην αγορά της μετάφρασης σε γενικές γραμμές είναι χαμηλές (βλ. ενδεικτικά, σχετική έρευνα της Heino (2020: 141-157)), επικρατούσε μέχρι πρόσφατα η άποψη πως αυτό οφείλεται στο χαμηλό κύρος του μεταφραστή²⁸ και στο γεγονός πως οι πελάτες δεν αντιλαμβάνονται συνήθως τη συνθετότητα του μεταφραστικού ενεργήματος (πρβλ. Robinson 2003: 26). Όμως, υπάρχει και η αντίληψη ότι η αιτία για τις χαμηλές αμοιβές των μεταφραστών οφείλεται κυρίως στο πρόβλημα των ασύμμετρων πληροφοριών. Σύμφωνα με τον Chan 2005: χ.σ.), στην αγορά της μετάφρασης δεν είναι εύκολο ένας πάροχος μεταφραστικών υπηρεσιών να γνωρίζει τα προσόντα ενός μεταφραστή προτού δει δείγμα της δουλειάς του. Για τον λόγο αυτό συνήθως δίνεται στον μεταφραστή ένα απόσπασμα από το πακέτο του έργου, χωρίς όμως αυτό να είναι οπωσδήποτε αξιόπιστο δείγμα του συνόλου. Εξαιτίας αυτού του είδους ασύμμετρης πληροφορίας, προσφέρουν μια τιμή αρκετά χαμηλότερη από εκείνη που θα θεωρούσαν ικανοποιητική τόσο οι ίδιοι όσο και οι μεταφραστές, ενώ οι χαμηλές και συχνά μειούμενες αμοιβές τις οποίες καταβάλλουν οι εταιρείες στους μεταφραστές που προσλαμβάνουν τους αναγκάζουν να επιταχύνουν τους εργασιακούς τους ρυθμούς προκειμένου να εξασφαλίζουν τα απαραίτητα προς το ζην (Jääskeläinen 2007: 10). Τέλος, ένας λόγος για τον οποίο οι αμοιβές των μεταφραστών είναι συνήθως χαμηλές οφείλεται στο γεγονός ότι στο πλαίσιο των μεταφραστικών δικτύων, ένα μόνο μέρος της αμοιβής για τη μετάφραση φτάνει στα χέρια του μεταφραστή. Το μεγαλύτερο μέρος το κρατάει η εταιρεία παροχής μεταφραστικών υπηρεσιών (Abdallah 2010: 27). Όποιος και αν είναι ο λόγος, είναι γεγονός ότι οι αποδοχές των μεταφραστών μειώνονται δραστικά. Σύμφωνα με τα στοιχεία μιας έρευνας που διεξήγαγε η εταιρεία έρευνας της αγοράς Common Sense Advisory (CSA), οι αποδοχές των μεταφραστών στο διάστημα 2008-2016 μειώθηκαν κατά 50%, εξαιτίας των περιορισμών στους προϋπολογισμούς των εταιρειών και της τεχνολογίας (Vieira 2020: 4).

Τέλος, αξίζει να επαναλάβουμε ότι πλέον η μετάφραση περιλαμβάνει πολύ περισσότερα από τη μετάφραση ενός κειμένου. Όπως αναφέραμε και παραπάνω, η αγορά μεταφραστικών υπηρεσιών αποτελείται από πελάτες που χρειάζονται τις μεταφραστικές υπηρεσίες, τους μεταφραστές και τους πάροχους υπηρεσιών μετάφρασης προκειμένου να έχουν κάποια μορφή παρουσίας σε μία ή περισσότερες

²⁸ Το χαμηλό κύρος και η έλλειψη αναγνώρισης της σημασίας των μεταφραστών μπορεί να είναι ένας από τους λόγους για τις χαμηλές απολαβές των μεταφραστών, αλλά αυτό δεν ισχύει παντού. Στην Κίνα, για παράδειγμα, οι μεταφραστές είναι εμφανώς ορατοί και χαίρουν μεγάλης εκτίμησης και θαυμασμού, κυρίως επειδή ανήκουν στο 5% του πληθυσμού που έχει λάβει πανεπιστημιακή εκπαίδευση (Tang and Gentzler 2009: 177) χωρίς όμως οι απολαβές τους να είναι ανάλογες: το 2002 οι αμοιβές ενός μεταφραστή στην Κίνα αντιστοιχούσαν στο ένα πέμπτο των αμοιβών των μεταφραστών στο Χονγκ-Κονγκ (Hung 2002: 334), κατάσταση που δεν έχει αλλάξει σημαντικά μέχρι σήμερα, με αποτέλεσμα να είναι σχεδόν αδύνατον να ζήσει κάποιος μόνο από τη μετάφραση (Liping 2018: 580).

παγκόσμιες αγορές). Αυτές οι υπηρεσίες περιλαμβάνουν τη μετάφραση πολύ διαφορετικών πηγών καταγεγραμμένης και ζωντανής γλώσσας, όπως έγγραφα, τεχνικά κείμενα, λογισμικό, γραφικά, διόρθωση, επεξεργασία, τοπική προσαρμογή ιστοτόπων και, φυσικά, πολλές μορφές διερμηνείας. Περιλαμβάνουν επίσης τη «διεθνοποίηση», η οποία αφορά τον σχεδιασμό ή τη μετάφραση προϊόντων για τοπική προσαρμογή. Για παράδειγμα, το λογισμικό, τα γραφικά και οι λήψεις οθόνης (screen shots) ενδέχεται να περιέχουν κείμενο που απαιτεί μετάφραση. Όπως αναφέρουν οι Shaw και Holland (2010: 248), κατά τη διεθνοποίηση προϊόντων λογισμικού οι γλώσσες της Ανατολικής Ασίας μπορεί να χρειαστούν χιλιάδες χαρακτήρες, τα αραβικά και εβραϊκά να διαβάζονται και να γράφονται από δεξιά προς τα αριστερά, γεγονός που μπορεί να απαιτεί έναν πιο ευέλικτο σχεδιασμό διεπαφής χρήστη, ενώ υπάρχουν διαφορετικές συμβάσεις για αριθμητικούς διαχωριστές και μορφές γραφής της ημερομηνίας.

Εκτός από την πολυπλοκότητα των προς μετάφραση κειμενικών τύπων και το πλήθος των γλωσσών αφετηρίας και υποδοχής, η συχνότητα μεταβολής του κειμένου αφετηρίας έχει αυξηθεί θεαματικά. Αυτό ισχύει, για παράδειγμα, στα περιεχόμενα των ιστοσελίδων που, συχνά, χρειάζονται επικαιροποίηση ή στα έγγραφα τεκμηρίωσης προϊόντων μικρού κύκλου ζωής. Όλες αυτές οι διαδικασίες απαιτούν δεξιότητες και γνώσεις που δεν είναι δυνατόν να τις έχει ένα και μόνο πρόσωπο. Τα μεταφραστικά δίκτυα πλέον δεν χρειάζονται μόνο μεταφραστές αλλά και ειδικούς σε όλους τους παραπάνω τομείς, οι οποίοι εργάζονται σε ομάδες που απαιτούν συντονισμό και εποπτεία. Χρειάζονται επίσης διαχειριστές έργου, επιμελητές, διορθωτές, συντάκτες τεχνικών κειμένων, πολιτισμιολόγους και κοινωνιολογιστές (διότι η τεχνική εγγύτητα δεν εξαλείφει την πολιτισμική απόσταση). Όλοι αυτοί διαμορφώνουν κόμβους μέσα στα μεταφραστικά δίκτυα με σχέσεις αλληλεξάρτησης αλλά και ανταγωνισμού, κυρίως για την ενίσχυση της σημασίας και του κύρους τους μέσα στα δίκτυα, για την απόκτηση «κεντρικότητας» (Iranzo *et al.* 2016: 2). Η αλληλεξάρτηση των κόμβων μέσα στα μεταφραστικά δίκτυα συνεπάγεται πως οι κόμβοι αυτοί συνεργάζονται συνδυάζοντας ο καθένας τις δικές του δεξιότητες για την επίτευξη ενός αποτελέσματος. Η συνεργασία αυτή δημιουργεί μια κοινή αντίληψη σχετικά με μια διαδικασία, ένα προϊόν ή ένα γεγονός (Schrage 1990: 40). Αυτή η συνεργασία, όμως, δεν συνεπάγεται ίδια συμβολή από όλα τα μέρη, με αποτέλεσμα οι απολαβές κάθε μέρους να διαφοροποιούνται ανάλογα με τη συμβολή του στη μεταφραστική διαδικασία.

Οι μεταφραστές μέσα σε αυτό το πλέγμα αλληλεξαρτήσεων, διαδράσεων και απαιτήσεων για άμεση, ακαριαία επικοινωνία δεν είναι μόνο κακοπληρωμένοι. Γίνονται όλο και περισσότερο «αόρατοι» (Bielsa 2005: 4). Κάτι που ίσως βελτιώσει τη θέση τους και αναδείξει τη σπουδαιότητα της παρουσίας και της εργασίας τους θα ήταν η ενίσχυση των δεσμών τους διαμορφώνοντας μεταφραστικά δίκτυα με στόχο να επικοινωνούν για την ορολογία, την τεχνολογία, τους πελάτες, να αναπτύσσουν συνέργειες στο εργασιακό τους περιβάλλον, να αναγνωρίζουν και να προωθούν τον επαγγελματισμό του τομέα τους, να θέτουν κοινούς στόχους και πρότυπα για το επάγγελμα και να αρχίσουν να βλέπουν ο ένας τον άλλον ως συνάδελφο, φίλο και συνεργάτη και όχι ως ανταγωνιστή (Chriss στο Risku and Dickinson 2009: 50). Πράγματι, τα τελευταία χρόνια έχουν εμφανιστεί αρκετές εικονικές μεταφραστικές κοινότητες (όπως οι ProZ.com, TranslatorsCafe, LANTRA, GlossPost και Aquarius, για να αναφέρουμε μόνο μερικές), που εκμεταλλεύονται τις δυνατότητες επικοινωνίας τις οποίες προσφέρει το Διαδίκτυο ώστε να αναβαθμίσουν το κύρος και τη σημασία που τους αξίζει. Το ενδιαφέρον φαίνεται να είναι έντονο και μεταφραστές σε όλο τον κόσμο συμμετέχουν και αφιερώνουν χρόνο και ενέργεια για να συμμετέχουν σε αυτές τις κοινότητες (συνήθως χωρίς άμεσο οικονομικό όφελος).

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ξενόγλωσσες

- Abdallah, Kristiina (2010). "Translator's agency in production networks". T. Kinnunen & K. Koskinen (Eds.). *Translator's Agency*. Tampere: Tampere University Press. 11-46.
- Abdallah, Kristiina & Koskinen, Kaisa (2007). "Managing Trust: Translating and the Network Economy". *Meta* 52(4). 673-687.
- Alonso, Elisa & Calvo, Elisa (2015). "Developing a blueprint for a technology-mediated approach to Translation Studies". *Meta* 60(1). 136-157.
- Bielsa, Esperanza (2005). "Globalisation as Translation: An Approximation to the Key but Invisible Role of Translation in Globalisation". *CSGR Working Paper No 163/05*. 1-15. <https://warwick.ac.uk/fac/soc/pais/research/csgr/papers/workingpapers/2005/>
- Byrne, Jody (2006). *Technical translation: Usability strategies for translating technical documentation*. Dordrecht: Springer.
- Callon, Michel & Bruno Latour (1981): "Unscrewing the Big Leviathan: How Actors Macro-structure Reality and How Sociologists Help Them to Do So". K. Knorr-Cetina & A. Cicourel (Eds). *Advances in Social Theory and Methodology: Toward an Integration of Micro- and Macro-sociologies*. London and New York: Routledge. 277–303.
- Calvo, Elisa (2018). "From translation briefs to quality standards: Functionalist theories in today's translation processes". *The International Journal for Translation and Interpreting Research* 10(1). 18-32.
- Chan, Andy L.J. (2005). "Why Are Most Translators Underpaid? A descriptive explanation using asymmetric information and a suggested solution from signaling theory". *Translation Journal* 9(2). <https://translationjournal.net/journal/32asymmetric.htm>
- Colina, Sonia (2015). *Fundamentals of Translation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cronin, Michael (2003). *Translation and Globalization*. London and New York: Routledge.
- Eco, Umberto (2004). *Mouse or Rat? Translation as Negotiation*. Hachette UK: Phoenix.
- Esselink, Bert (2002). "Localization engineering: the dream job?". *Traducció i Tecnologies de la Informació i la Comunicació* 1. 1-5.
- Gouadec, Daniel (2007). *Translation as a Profession*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Heino, Anu (2020). "Finnish Literary Translators and the Illusion of the Field". A. Ketola and T. & Mikolič Južnič & O. Paloposki (Eds.). *New Horizons in Translation Research and Education* 5. Tampere: Tampere University. 141-157.
- Holz-Mänttari, Justa (1984). *Translatorisches Handeln. Theorie und Methode*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Hung, Eva (2002). "Translation and English in twentieth-century China". *World Englishes* 21. 325-335.
- Iranzo, Jaime & Buldú, Javier M. & Aguirre, Jacobo (2016). "Competition among networks highlights the power of the weak". *Nature Communications* 7. 1-6.
- Jääskeläinen, Riitta (2007): 'The Changing Position of the Translator in Research and in Practice.' *Journal of Translation Studies* 10(1). 1-15. https://cup.cuhk.edu.hk/chinese/press/journal/JTS10.1/JTS10.1_1-15.pdf

- Kussmaul, Paul (1993). *Training the Translator*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Kvam, Sigmund (2012). “Text linguistics and the translation brief: on the relevance of conversation analysis as an operational tool in a pragmatic text linguistic approach to translation”. *Perspectives* 22(1). 21-38.
- Liping, Bai (2018). “Patrons and professionals in the new age of Chinese–English translation”. C. Shei and Z-M Gao (Eds.). *The Routledge Handbook of Chinese Translation*. 580-593.
- McDonough, Julie (2007). “How Do Language Professionals Organize Themselves? An Overview of Translation Networks”. *Meta* 52(4). 793-815.
- Mossop, Brian (2006). “Has Computerization Changed Translation?”. *Meta* 51(4). 787-793.
- Nord, Christiane (2001). *Translation as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Nord, Christiane (2005). *Text Analysis in Translation. Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam/New York: Rodopi.
- Pöschhacker, Franz (1995). “Simultaneous Interpreting: A Functionalist perspective”. *Hermes, Journal of Linguistics* 14. 31-53.
- Pym, Anthony (2012). *On Translator Ethics. Principles for mediation between cultures* (transl. from French by Heike Walter, ed. And updated by the author). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Reeves-Ellington, Barbara (1998). “The Pragmatics of Medical Translation: A Strategy for Cooperative Advantage”. H. Fishbach (Ed.). *Translation and Medicine*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 105-116.
- Risku, Hanna & Dickinson, Angela (2009). “Translators as Networkers: The Role of Virtual Communities”. *Hermes – Journal of Language and Communication Studies* 42. 49-70.
- Risku, Hanna & Pein-Weber Christina and Milošević, Jelena (2016). “‘The Task of the Translator’: Comparing the Views of the Client and the Translator”. *International Journal of Communication* 10. 989-1008.
- Robinson, Douglas (2003). *Becoming a Translator: An Introduction to the Theory and Practice of Translation*. London and New York: Routledge.
- Schrage, Michael (1990). *Shared Minds: The New Technologies of Collaboration*. New York: Random House.
- Sturgeon, Timothy J. (2001). “How Do We Define Value Chains and Production Networks?”. *IDS Bulletin* 32(3).
- Tang, Jun & Gentzler, Edwin (2009). “Globalisation, Networks and Translation: A Chinese Perspective”. *Perspectives: Studies in Translatology* 16(3-4). 169-182.
- Vermeer, Hans J. (1989). “Skopos and commission in translational action”. A. Chesterman (Ed.). *Readings in Translation*. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab. 173-187.
- Vieira, Lucas Nunes (2020). “Automation anxiety and translators”. *Translation Studies* 13(1). 1-21.
- Vuorinen, Erkkä (1997). “News Translation as Gatekeeping”. M. Snell-Hornby & Z. Jettmarová & K. Kaindl (Eds.). *Translation as Intercultural Communication. Selected Papers from the EST Congress – Prague 1995*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 161-172.

Ελληνόγλωσσες

- Δημητρούλια, Τίτικα. (2010). «Οι νέες τεχνολογίες στη Διδακτική της μετάφρασης». Ε. Λάμπρου και Γ. Φλώρος (Επιμ.). *Η Διδακτική της μετάφρασης στον ελληνόφωνο χώρο: σύγχρονες τάσεις και προοπτικές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. 192-209.
- Κελάνδριας, Παναγιώτης (2017). *Λειτουργική διδακτική της μετάφρασης*. Αθήνα: Δίαυλος.
- Παριανού, Αναστασία (2010). «Διδακτική της ειδικής μετάφρασης: λειτουργική προσέγγιση και περιφερειακές γλώσσες». Ε. Λάμπρου & Γ. Φλώρος (Επιμ.). *Η Διδακτική της μετάφρασης στον ελληνόφωνο χώρο: σύγχρονες τάσεις και προοπτικές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. 95-114.
- Munday, Jeremy (2002). *Μεταφραστικές σπουδές. Θεωρίες και εφαρμογές* (Μετάφρ. Άγγελος Φιλιππάτος). Αθήνα: Μεταίχμιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΗΣ ΠΡΑΞΗΣ – Η ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΩΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΕΙΜΕΝΟΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΔΡΑΣΗ

Σύνοψη

Έχοντας ως μεθοδολογική αφετηρία τη Θεωρία της Μεταφραστικής Δράσης, σε αυτό το Κεφάλαιο συνεχίζουμε την ανάλυση των ποικίλων διαστάσεων της μεταφραστικής πράξης στη σύγχρονη εποχή. Συγκεκριμένα, αρχικά θα συζητηθεί η μετάφραση ως μορφή γλωσσοπολιτισμικής διάδρασης μεταξύ των παραγόντων που εμπλέκονται στη μεταφραστική διαδικασία και την παραγωγή του μεταφράσματος, με ιδιαίτερη αναφορά στον ρόλο του μεταφραστή ως διαπολιτισμικού μεσολαβητή. Στη συνέχεια, θα δούμε τη μετάφραση ως διαδικασία επεξεργασίας και παραγωγής κειμένων, με έμφαση στις επικοινωνιακές περιστάσεις που καθορίζουν το είδος και τη μορφή του κειμένου υποδοχής, καθώς και στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και επίλυσης προβλημάτων με βάση τον επικοινωνιακό σκοπό και τις μεταφραστικές οδηγίες.

Προαπαιτούμενη γνώση

Για να κατανοήσει την ενότητα αυτή ο φοιτητής/αναγνώστης πρέπει να έχει μελετήσει τα τρία προηγούμενα Κεφάλαια, 1, 2 και 3, που πραγματεύονται γενικότερες αρχές σχετικά με τη διαδικασία της μετάφρασης ως ενεργήματος το οποίο κατατείνει στην παραγωγή μεταφρασμάτων.

4.1 Η διαπολιτισμική διάσταση της μετάφρασης

Σύμφωνα με το Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής που εκδόθηκε τον Δεκέμβριο του 1998 από το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, το επίθετο *διαπολιτισμικός* είναι μεταφραστικό δάνειο από τον αγγλικό όρο *intercultural* και αναφέρεται σε δύο ή περισσότερους πολιτισμούς. Στο ίδιο λεξικό, ο όρος *δράση* ορίζεται ως η «εκδήλωση της θέλησης του ατόμου, με μια σειρά από πράξεις που αποσκοπούν σε κάτι». Όταν λοιπόν αναφερόμαστε στη μετάφραση ως *διαπολιτισμική δράση* συνάγεται ότι θεωρούμε τη μετάφραση μια μορφή συνειδητής κι εκ προθέσεως επικοινωνίας μεταξύ δύο ή περισσότερων πολιτισμών με συγκεκριμένο σκοπό. Εφόσον αποδεχόμαστε τον πολιτιστικό παράγοντα ως καθοριστικό στοιχείο της μεταφραστικής διαδικασίας,

θα ήταν ίσως απαραίτητο να εξηγήσουμε εδώ το πώς αντιλαμβανόμαστε την έννοια *πολιτισμός*²⁹ δεδομένου ότι, όπως αναφέρει ο Katan (1999: 17), στη διεθνή βιβλιογραφία έχουν καταγραφεί 164 σχετικοί ορισμοί. Κάτι τέτοιο είναι φυσικό εφόσον η έννοια *πολιτισμός* έχει απασχολήσει πολλούς και διαφορετικούς τομείς του επιστητού όπως η φιλοσοφία, η ανθρωπολογία, η κοινωνιολογία, η φιλολογία και οι πολιτισμικές σπουδές, ενώ στο πλαίσιο του ίδιου επιστημονικού πεδίου ο ορισμός εξαρτάται από το επιστημολογικό και ιδεολογικό πλαίσιο αναφοράς. Για τον λόγο αυτό άλλωστε η Koskinen (2004: 144) διαπιστώνει ότι, παρά τη γενική συμφωνία περί της σχέσης του πολιτισμού με τη μετάφραση, δεν υπάρχει ένας κοινώς αποδεκτός ορισμός του.

Παρά τους πολλούς ορισμούς και τους διαφόρους τομείς που έχουν ασχοληθεί με την έννοια *πολιτισμός*, μπορούμε να διακρίνουμε δύο βασικές θεάσεις: α) την ανθρωπιστική, που εισάγει την έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς ως μοντέλο εξευγενισμού μέσω του συνόλου της λογοτεχνικής και καλλιτεχνικής παραγωγής μιας κοινωνίας και β) την ανθρωπολογική, που αναφέρεται στον συνολικό τρόπο ζωής μιας κοινότητας ή κοινωνίας, όπως η οργάνωση της καθημερινότητας, τα έθιμα, οι παραδόσεις, οι συνήθειες, οι επίκτητες συμπεριφορές, οι αντιλήψεις, οι προτιμήσεις, οι αξίες κ.λπ. Πρόκειται για δύο διαφορετικές μεταξύ τους θεάσεις οι οποίες αντανακλώνται και στην Επιστήμη της Μετάφρασης. Η ανθρωπολογική προσέγγιση υιοθετήθηκε έμμεσα ή άμεσα από πολλούς θεωρητικούς (π.χ. Snell-Hornby 1988, House 2002) και αποτέλεσε τη βάση της ανάλυσης των λειτουργικών προσεγγίσεων, ενώ οι εκπρόσωποι της πολιτιστικής στροφής στη Μετάφραση αποστασιοποιούνται από αυτήν κι ενδιαφέρονται κυρίως για τα λογοτεχνικά προϊόντα και τις λειτουργίες των μεταφράσεών τους στα πλαίσια υποδοχής τους (π.χ. Bassnett and Lefevere 1998: 129-133).

Η ανθρωπολογική προσέγγιση του πολιτισμού μπορεί να συνοψιστεί στις εξής τρεις βασικές παραδοχές:

- α. Ο πολιτισμός αφορά το σύνολο της γνώσης, των δεξιοτήτων και των αντιλήψεων μιας κοινωνίας.
- β. Έχει άμεση σχέση με τη συμπεριφορά των μελών μιας κοινωνίας και τα γεγονότα και τις καταστάσεις που διαμορφώνονται από αυτή τη συμπεριφορά.
- γ. Εξαρτάται από τις προσδοκίες και τις νόρμες, είτε αυτές απορρέουν από την κοινωνική συμπεριφορά είτε από τη χρήση της γλώσσας (πρβλ. Snell-Hornby 1988: 40).

Αναγνωρίζοντας ότι αυτό το οποίο ονομάζουμε *πολιτισμός* είναι ένα πολύπλοκο σύστημα, η Ammann (1989: 39 στη Nord 2001: 24) διακρίνει τρία υποεπίπεδα: την *παρακουλτούρα* (νόρμες, κανόνες και συμβάσεις που αποδέχεται μια ολόκληρη κοινωνία), τη *διακουλτούρα* (νόρμες, κανόνες και συμβάσεις αποδεκτές από μια συγκεκριμένη ομάδα εντός μιας κοινωνίας) και την *ιδιοκουλτούρα* (η κουλτούρα ενός ατόμου που το διακρίνει από άλλα άτομα). Με ανάλογο σκεπτικό, η House (2007: 9) διακρίνει τέσσερα αναλυτικά και διαφορετικά επίπεδα χαρακτηρισμού του πολιτισμού:

- α. Το πρώτο επίπεδο είναι το γενικά ανθρώπινο και αφορά τη δυνατότητα των ανθρώπων να στοχάζονται και να διαμορφώνουν ή να μεταβάλλουν δημιουργικά το περιβάλλον τους.
- β. Το δεύτερο επίπεδο είναι το κοινωνικό, εθνικό επίπεδο όπου ο πολιτισμός λειτουργεί ως η δύναμη που δίνει τη δυνατότητα στους ανθρώπους να τοποθετούνται και να προσδιορίζονται σε σχέση με κάθε πεδίο συλλογικής οργάνωσης στο οποίο εκφράζεται η ανθρώπινη σκέψη.

²⁹ Σύμφωνα πάντα με το *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*, ο όρος *πολιτισμός* ορίζεται ως το σύνολο των υλικών, πνευματικών, τεχνικών επιτευγμάτων και επιδόσεων, που είναι αποτέλεσμα των δημιουργικών δυνάμεων και των ικανοτήτων του ανθρώπου και εκφράζεται ιστορικά στους τύπους και στις μορφές οργάνωσης και δράσης της κοινωνίας, καθώς και στη δημιουργία (υλικών και πνευματικών) αξιών, ενώ ο όρος *κουλτούρα* ορίζεται ως το σύνολο γνώσεων, τεχνικών εξελίξεων, παραδόσεων, εθίμων, μορφών συμπεριφοράς κ.λπ. που χαρακτηρίζουν ή συγκροτούν ένα δεδομένο κοινωνικό σύνολο. Στο εξής, όποτε εμφανίζονται ο όρος *κουλτούρα* ή/και τα παραγώγα του θα θεωρούνται συνώνυμος του όρου *πολιτισμός* και των παραγώγων του.

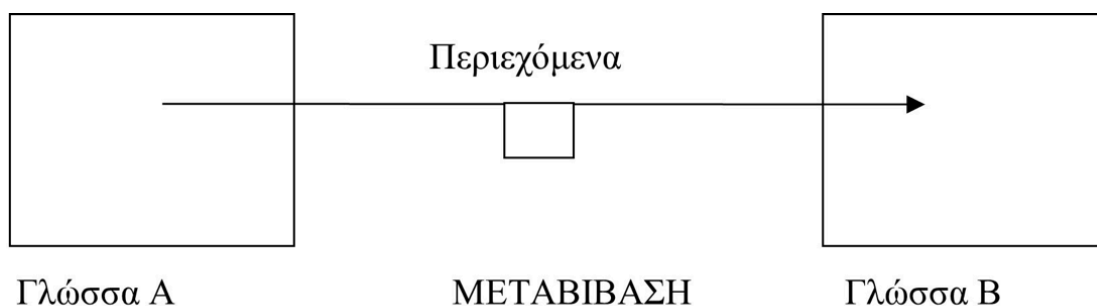
- γ. Το τρίτο επίπεδο αντιστοιχεί στο δεύτερο, αλλά αφορά τις διάφορες κοινωνικές και εθνικές υποομάδες ανάλογα με τη γεωγραφική τους θέση, την κοινωνική τους τάξη, την ηλικία, το φύλλο, την επαγγελματική τους δραστηριότητα κ.λπ.
- δ. Το τέταρτο επίπεδο αφορά το άτομο και το επίπεδο της πολιτισμικής του συνειδητότητας που το καθιστά ικανό να αντιλαμβάνεται τα χαρακτηριστικά του πολιτισμού του τα οποία το διαφοροποιούν από άτομα που μετέχουν σε διαφορετικούς πολιτισμούς.

Σε ό,τι αφορά τη σχέση του πολιτισμού με τη γλώσσα, σύμφωνα με την Koskinen (ό.π.), «Η Επιστήμη της Μετάφρασης ακολουθεί την ιδέα των Sapir-Whorf ότι η γλώσσα είναι “η καρδιά του σώματος του πολιτισμού”». Οι απόψεις των Sapir και Whorf για τη σχέση μεταξύ γλώσσας και πολιτισμού απηχούν τη χουμπολντιανή αντίληψη ότι η γλώσσα είναι έκφραση του πολιτισμού και της ατομικότητας του ομιλητή της, ο οποίος αντιλαμβάνεται τον κόσμο μέσω της γλώσσας (στο Snell-Hornby ό.π.). Οι μελέτες των Sapir και Whorf σε κοινότητες που μιλούσαν «έξωτικές» γλώσσες, όπως των Ινδιάνων της αμερικανικής ηπείρου, τους οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι το γλωσσικό σύστημα αυτών των κοινοτήτων επηρεάζει άμεσα τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τον χρόνο και το περιβάλλον τους. Με βάση αυτό το συμπέρασμα διατύπωσαν την αρχή της γλωσσικής σχετικότητας σύμφωνα με την οποία η σκέψη καθορίζεται από τη γλώσσα. Οι διαφορές ανάμεσα στις γλώσσες οδήγησαν τον Sapir να διαπιστώσει ότι «[...] δεν υπάρχει ποτέ περίπτωση δύο γλώσσες να είναι τόσο όμοιες ώστε να θεωρηθούν ότι αντιπροσωπεύουν την ίδια κοινωνική πραγματικότητα» (Sapir 1956: 69).

Βεβαίως, εάν αποδεχτούμε τα παραπάνω, μπορούμε εύκολα να οδηγηθούμε στο ακραίο συμπέρασμα ότι εφόσον η γλώσσα καθορίζει τη σκέψη και τόσο η γλώσσα όσο και η σκέψη έχουν άρρηκτους δεσμούς με τον πολιτισμό της κοινότητας που ομιλεί τη συγκεκριμένη γλώσσα, η μετάφραση είναι πρακτικά αδύνατη, άρα είναι αδύνατη και η επικοινωνία τόσο μεταξύ των διαφορετικών πολιτισμών όσο και μεταξύ των υποομάδων που λειτουργούν στο πλαίσιο του ίδιου πολιτισμού. Από την άλλη μεριά, με βάση την αρχή των γλωσσικών καθολικών όπως διατυπώθηκε από τον Chomsky, τη γενετική-μετασχηματιστική γραμματική και την ιδέα της βαθιάς και επιφανειακής δομής της γλώσσας, η μετάφραση είναι ανακωδίκευση ή μεταβολή της επιφανειακής δομής ως υπερκείμενης αναπαράστασης της μη γλωσσικής και εντέλει παγκόσμιας βαθιάς δομής. Η αντίληψη αυτή οδηγεί στο συμπέρασμα ότι τα πάντα μεταφράζονται.

Είναι γεγονός ότι καμία γλώσσα δεν μπορεί να περιγράψει ένα πράγμα ή μια ιδέα που δεν υπάρχουν στον πολιτισμό που εκφράζεται μέσω αυτής της γλώσσας. Από τη στιγμή όμως που έρχεται σε επαφή με κάτι καινούριο, αναπόφευκτα θα δημιουργηθεί η ανάγκη γλωσσικής του διατύπωσης. Κάθε γλώσσα έχει τη δυνατότητα να εκφράσει νέα πράγματα και ιδέες μέσω τεχνικών όπως ο εκμεταφορισμός, η διατύπωση δηλαδή μιας εμπειρίας με όρους που αναφέρονται σε μια διαφορετική (πρβλ. Lakoff & Johnson 1980: 5). Αυτό λοιπόν που έχει σημασία δεν είναι να επιχειρηματολογήσουμε υπέρ της μεταφρασιμότητας των γλωσσών και των πολιτισμών, αλλά να αναζητήσουμε διαβαθμίσεις της απόστασης που χωρίζει το πολιτισμικό υπόβαθρο παραγωγής του κειμένου αφετηρίας από εκείνο του κοινού υποδοχής του μεταφράσματος. Εξάλλου, η αποδοχή της μη μεταφρασιμότητας συνεπάγεται την αποδοχή ότι ορισμένες γλώσσες δεν είναι σε θέση να εκφράσουν κάποιες πτυχές της ανθρώπινης εμπειρίας, αποδοχή που οδηγεί εμμέσως σε μια ιεραρχική οργάνωση των γλωσσών και των ομιλητών τους και φέρνει στην επιφάνεια ζητήματα ανωτερότητας και κατωτερότητάς τους, ανάλογα με τα εθνοτικά ή εθνικά χαρακτηριστικά με τα οποία συνδέονται οι γλώσσες (de Pedro 1999: 555). Οι δυσκολίες που ανακύπτουν κατά τη μετάφραση ενός οποιουδήποτε κειμένου δεν αφορούν το κείμενο υποδοχής αυτό καθαυτό, αλλά τη συνάφεια που έχει το περιεχόμενό του για τους αναγνώστες της κουλτούρας υποδοχής (ή οποιασδήποτε υποομάδας στο πλαίσιο αυτής της κουλτούρας). Η συνάφεια αυτή σχετίζεται άμεσα με το επίπεδο των γνώσεων, των αντιλήψεων και των κοινωνικών συμβάσεων της κουλτούρας υποδοχής τη χρονική στιγμή της παραγωγής και κυκλοφορίας του μεταφράσματος.

Με βάση τα παραπάνω, ας μας επιτραπεί να προβούμε σε δύο παρατηρήσεις: πρώτον, πιστεύουμε ότι η ανθρωπολογική και η ανθρωπιστική αντίληψη του πολιτισμού περισσότερο αλληλοσυμπληρώνονται παρά συγκρούονται. Ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας μιας κοινωνίας δεν μπορεί, κατά τη γνώμη μου, να διαχωριστεί από τα πνευματικά της προϊόντα στα οποία αντανakλώνται με τον έναν ή τον άλλο τρόπο γνώσεις, αντιλήψεις, συμπεριφορές, νόρμες, προσδοκίες, γεγονότα και καταστάσεις τις οποίες τα προϊόντα αυτά μπορούν υπό προϋποθέσεις να μεταβάλουν. Κάθε εξέταση ενός συγκεκριμένου πολιτισμού λοιπόν δεν μπορεί να μην εξετάζει και τα κειμενικά του προϊόντα, είτε πρόκειται για λογοτεχνικά κείμενα είτε για πάσης φύσεως ειδικά κείμενα. Η δεύτερη παρατήρηση έχει να κάνει με την έννοια της *διαφοράς*. Η Martín de León (2008: 8) αναφέρει ότι οι πολιτισμοί γίνονται αντιληπτοί από τον λειτουργισμό ως ολότητες που διαχωρίζονται από λιγότερο ή περισσότερο σαφώς οριζόμενα φράγματα που δυσχεραίνουν την επικοινωνία (βλ. **Εικόνα 4.1**).

Εικόνα 4.1 Σχήμα της μεταφοράς της ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΗΣ (Πηγή: Martín de León 2008: 7).

Πρόκειται για το σχήμα της *αγωγού μεταφοράς* (conduit metaphor)³⁰ το οποίο στην περίπτωση της μετάφρασης σημαίνει ότι ένας ενδιάμεσος, ο μεταφραστής, αντλεί τα περιεχόμενα ενός κειμένου της γλώσσας αφετηρίας με σκοπό να τα μετατρέψει σε κατάλληλα σημεία μιας άλλης γλώσσας και κατ' αυτό τον τρόπο να τα μεταβιβάσει στον δέκτη. Με δεδομένο ότι ο Vermeer (1996: 47-8) άσκησε έντονη κριτική στην εφαρμογή αυτού του επικοινωνιακού μοντέλου στη μετάφραση, η Martín de León θεωρεί ότι η χρήση του ως άνω μεταφορικού σχήματος από τους λειτουργιστές αντιφάσκει με την αντίληψη της μετάφρασης ως διαπολιτισμικής επικοινωνίας και αποδίδει αυτή την αντίφαση στο γεγονός ότι τη δεκαετία του 1980 οπότε άρχισαν να διατυπώνονται οι λειτουργικές προσεγγίσεις δεν υπήρχαν τα απαραίτητα μεθοδολογικά εργαλεία για την ανάπτυξη ενός εναλλακτικού μοντέλου επικοινωνίας.

Η διαπίστωση αυτή μπορεί να ισχύει μέχρι ενός σημείου. Ας μην λησμονούμε ότι κάθε αντίληψη πρέπει να εξετάζεται στο ιστορικοχρονικό της πλαίσιο και σε συνάρτηση με το επίπεδο της εξέλιξης της γνώσης σε κάθε εποχή. Τα φράγματα μεταξύ των πολιτισμών, όμως, δεν παύουν να υφίστανται και ο λόγος ύπαρξής τους είναι οι αναπόφευκτες, μικρότερες ή μεγαλύτερες διαφορές μεταξύ τους. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι πολιτισμοί έχουν στεγανά και παραμένουν ανεπηρέαστοι από εξωτερικούς παράγοντες. Όμως, ακόμα και στις σημερινές σύγχρονες, διαπολιτισμικές ή πολυπολιτισμικές κοινωνίες, όπου οι προσφυγικές και μεταναστευτικές ροές έχουν μεταβάλει την εθνοτική σύνθεση των μεγάλων πόλεων, κυρίως εκείνων της Δύσης, οι διαφορές μεταξύ των μειονοτήτων και της κουλτούρας υποδοχής τους παραμένουν σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό έντονες. Αυτές οι ροές μάς υπενθυμίζουν ότι σε κάθε κοινωνικό σχηματισμό ο κανόνας δεν είναι η μονογλωσσία αλλά η πολυγλωσσία (Tymoczko 2006: 16), με αποτέλεσμα η μετάφραση μέσω αυτόνομων ή ετερόνομων πρακτικών³¹ να αποτελεί μέρος της καθημερινότητας των προσφύγων/μεταναστών, στο πλαίσιο της οικογένειάς τους, στον χώρο εργασίας

³⁰ «Το μυαλό είναι δοχείο, οι ιδέες είναι οντότητες και η επικοινωνία περιλαμβάνει την εξαγωγή των ιδεών από το μυαλό, τη μετατροπή τους σε λέξεις και την αποστολή τους σε άλλους ανθρώπους» (Lakoff 1987: 450).

³¹ Η *αυτόνομη πρακτική* σημαίνει ότι ο μετανάστης μεταφράζει ο ίδιος τον εαυτό του στην κουλτούρα υποδοχής, ενώ η *ετερόνομη πρακτική* σημαίνει ότι ο μετανάστης μεταφράζεται προς την κουλτούρα υποδοχής από κάποιον τρίτο (Cronin 2006: 45).

τους, στις πάσης φύσεως δραστηριότητές τους ως κατοίκων ενός συγκεκριμένου κράτους (Polezzi 2012: 348).

Σύμφωνα με τον Cronin (2003: 169): «Εάν η μετάφραση μπορεί να θεωρηθεί επιστήμη, τότε είναι επιστήμη της διαφοράς, εφόσον, χωρίς διαφορές είναι αδύνατον να υπάρξει». Αυτές οι διαφορές αφορούν πρωτίστως συμπεριφορές, κοσμοθεάσεις και αυτοπροσδιορισμούς (Agar 1991: 168) που όταν έρχονται σε επαφή με διαφορετικές συμπεριφορές, κοσμοθεάσεις και αυτοπροσδιορισμούς οδηγούν, υπό προϋποθέσεις, σε συγκρουσιακές καταστάσεις³². Το αποτέλεσμα της λεκτικοποίησης των ιδιοσυστατικών στοιχείων ενός πολιτισμού που τον διαφοροποιούν από έναν άλλο είναι αυτό που ο Agar (1991: 168) ονόμασε *πλούσια σημεία* (rich points), δηλαδή λεξικά στοιχεία που δεν έχει νόημα να τα αναζητήσει κανείς στο λεξικό και τα αντιλαμβάνεται μόνο εάν εμβαθύνει στον πολιτισμό της γλώσσας αφετηρίας. Με αυτό τον τρόπο ο διαπολιτισμικός μεταφραστής μετέχει εξ ανάγκης σε δύο πολιτισμούς και, κατ' επέκταση, σε δύο γλώσσες και σε κάθε μεταφραστική απόπειρα οφείλει να αναγνωρίζει τα πλούσια σημεία του προς μετάφραση κειμένου και να αποφασίζει εάν και πώς θα τα ενσωματώσει στο κείμενο υποδοχής, ανάλογα με την κατάσταση και το είδος του κειμένου που καλείται να δημιουργήσει. Εάν δεχτούμε ότι κάθε κείμενο είναι προϊόν μιας δεδομένης κατάστασης και η κατάσταση εντάσσεται σε ένα συγκεκριμένο πολιτισμικό πλαίσιο, τότε η προσέγγιση του κειμένου από έναν διαπολιτισμικό μεταφραστή γίνεται ακολουθώντας την αντίστροφη διαδρομή: βλέπει πρώτα το πολιτισμικό πλαίσιο, στη συνέχεια το καταστασιακό και τέλος το ίδιο το κείμενο (Leppihalme 1997: 3). Η απόφαση για το πώς θα διαχειριστεί τα προβλήματα που ανακύπτουν από τις πολιτισμικές διαφορές ανάμεσα στον πολιτισμό αφετηρίας και υποδοχής και τι είδους μετάφρασμα θα παραγάγει εξαρτάται από τη σύγκριση των πολιτισμικών και καταστασιακών πλαισίων στη γλωσσοκουλτούρα αφετηρίας και υποδοχής και στη συνέχεια των κειμενικών συμβάσεων που διέπουν ανάλογα κείμενα στη γλωσσοκουλτούρα υποδοχής.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να διευκρινίσουμε πως τα πολιτισμικά μεταφραστικά προβλήματα δεν απαντώνται μόνο στη λογοτεχνική μετάφραση αλλά και στα λεγόμενα «ειδικά» κείμενα, δηλαδή σε πάσης φύσεως τεχνικά, επιστημονικά, οικονομικά, ιατρικά, νομικά κείμενα, συνταγές μαγειρικής, οδηγίες χρήσης, τεχνικά εγχειρίδια, κείμενα που εμπεριέχουν ορολογία σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό. Ένας λόγος για τον οποίο επικρατεί ακόμη η αντίληψη πως τα ειδικά κείμενα δεν περιέχουν πολιτισμικά στοιχεία οφείλεται ενδεχομένως στο ότι, τις περισσότερες φορές, τα ειδικά κείμενα στερούνται συνυποδηλώσεων, δηλαδή ατομικής, υφολογικής ή συναισθηματικής προσήλωσης δεδομένου ότι καλούνται να περιγράψουν συγκεκριμένα, μη γλωσσικά γεγονότα (Parianou and Kelandrias 2000: 95) με σαφήνεια, αναφορική ακρίβεια και οικονομία στην έκφραση. Δεν πρέπει όμως να λησμονούμε πως ο πολιτισμός εξαρτάται από την επικοινωνία και πως «κάθε επικοινωνία βασίζεται στον πολιτισμό και συγκειμενοποιείται από τον πολιτισμό» (Krotz στο Luginbühl 2015: 18). Για τον λόγο αυτό, οι Molea και Constantin ισχυρίζονται πως «τα πολιτισμικά στοιχεία είναι εγγενή στοιχεία των τεχνικών κειμένων και δεν πρέπει να αγνοούνται, τόσο στην πράξη όσο και στη διδασκαλία της μετάφρασης» (Molea and Constantin 2013: 174). Οφείλεται όμως και στο γεγονός ότι η υψηλή περιεκτικότητα των ειδικών κειμένων σε εξειδικευμένη ορολογία στρέφει συχνά την προσοχή των μεταφραστών κυρίως στην αντιμετώπιση των ορολογικών προκλήσεων και λιγότερο στα πολιτισμικά προβλήματα, από τα οποία μάλιστα προκύπτουν εν πολλοίς και τα ορολογικά προβλήματα (Γραμμενίδης *et al.* 2015: 70). Όμως, πρέπει να λάβουμε υπόψη μας το γεγονός ότι η ειδική επικοινωνία δεν γίνεται μέσω της ειδικής ορολογίας αλλά μέσω των ειδικών κειμένων (Παριανού στο Κελάνδριας 2003:25), τα οποία δεν περιέχουν μόνο ορολογία³³.

³² Σύμφωνα με την Baker (2006: 1), ο όρος *σύγκρουση* «[...] αναφέρεται σε μια κατάσταση όπου δύο ή περισσότερα μέρη επιζητούν να υποσκάψουν το ένα το άλλο επειδή έχουν μη συμβατούς μεταξύ τους στόχους, ανταγωνιστικά συμφέροντα ή θεμελιωδώς διαφορετικές αξίες».

³³ Η ορολογία αποτελεί κατά μέσο όρο περίπου το 20% των στοιχείων ενός ειδικού κειμένου (Schmitt 2002:61).

Ένας άλλος παράγοντας που πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι πως η ειδική επικοινωνία είναι συμμετρική και ασύμμετρη. Συμμετρική επικοινωνία έχουμε όταν γίνεται σε επίπεδο επιστημονικού λόγου συνήθως, με σκοπό την προαγωγή του πεδίου ή όταν η πραγματοποιείται σε επίπεδο επαγγελματικό, με σκοπό την ανταλλαγή απόψεων για την επίλυση ενός προβλήματος. Ασύμμετρη επικοινωνία έχουμε όταν ο παραγωγός ενός κειμένου έχει υψηλότερο επίπεδο σχετικών γνώσεων από τον αποδέκτη. Τέτοιες περιπτώσεις είναι όταν επικοινωνεί ο ειδικός με νεόκοπο στον χώρο, όταν επικοινωνεί ο ειδικός με πελάτη, και όταν ο ειδικός εκλαϊκεύει τη γνώση του (Βλαχόπουλος 2015: 75). Στην περίπτωση της συμμετρικής επικοινωνίας, κύριο μέλημα των συμμετεχόντων σε αυτήν είναι η κατάθεση ή η ανταλλαγή απόψεων σε έναν τομέα του επιστητού και όχι η ενασχόληση με τις πολιτισμικές υποδηλώσεις της πληροφορίας, ενώ στην περίπτωση της ασύμμετρης επικοινωνίας δίνεται βαρύτητα στην επεξηγηματική μεταβίβαση της ειδικής πληροφορίας στους μη ειδικούς. Και στις δύο περιπτώσεις, το βάρος δίνεται στην ειδική πληροφορία και όχι στο όποιο πολιτισμικό φορτίο του κειμένου, το οποίο εντέλει αφορά περισσότερο τον μεταφραστή ως διαπολιτισμικό μεσολαβητή και λιγότερο ή και καθόλου τον ειδικό επιστήμονα.

Τι εννοούμε όμως όταν μιλάμε για διαπολιτισμική μεσολάβηση; Ο όρος χρησιμοποιήθηκε αρχικά στα πεδία της διαπολιτισμικής επικοινωνίας και της εκμάθησης ξένων γλωσσών και θα μπορούσαμε να πούμε ότι έγινε αντιληπτός ως «[...] η ικανότητα διαχείρισης διαπολιτισμικών προβλημάτων ως αποτέλεσμα των πολιτισμικών διαφορών» (Meyer 1991: 137). Σε σχέση με τη μετάφραση, η διαπολιτισμική μεσολάβηση γίνεται αντιληπτή ως «μια ενεργός εμπλοκή στην ποικιλομορφία ως δραστηριότητα δημιουργίας νοήματος» (Liddicoat and Scarino, 2013: 54) που περιλαμβάνει την ερμηνεία του νοήματος των διαφορετικών άλλων για τον εαυτό μας και για τους άλλους. Αυτό σημαίνει ότι η διαπολιτισμική μεσολάβηση δεν αφορά μόνο την επίλυση των επικοινωνιακών προβλημάτων αλλά και την αμοιβαία κατανόηση μεταξύ των συμμετεχόντων στην επικοινωνία. Επομένως, οι διαπολιτισμικοί μεσολαβητές συμμετέχουν σε διαδικασίες κατανόησης, επεξήγησης, σχολιασμού, ερμηνείας και διαπραγμάτευσης. Αναλύουν τα νοήματα των άλλων που κατασκευάζονται μέσα σε πολιτισμικά πλαίσια και παρέχουν τα μέσα κατανόησης αυτών των νοημάτων σε όσους βρίσκονται εκτός αυτών πλαισίων. Στον τομέα των μεταφραστικών σπουδών, έχει διατυπωθεί μια παρόμοια άποψη για τη διαμεσολάβηση από τον Katan (2004), ο οποίος υποστηρίζει ότι η μετάφραση ως διαμεσολάβηση περιλαμβάνει την αναπαράσταση τόσο αυτού που εκφράζεται ρητά όσο και αυτού που εκφράζεται υπόρρητα, δηλαδή το νόημα ενός κειμένου δεν έγκειται μόνο στην ίδια τη γλώσσα αλλά και στο τι σημαίνει η γλώσσα ευρύτερα για τον αναγνώστη.

Ο διαμεσολαβητικός ρόλος του μεταφραστή, επομένως, υπερβαίνει την έκφραση του νοήματος μέσω της γλώσσας. Επεκτείνεται στην επικοινωνία των νοημάτων που υπάρχουν στο κείμενο αλλά εκφράζονται σιωπηρά μέσω του συγκεκριμένου. Υπό αυτή την έννοια, ο διαμεσολαβητής ερμηνεύει το νόημα και στη συνέχεια το επικοινωνεί. Ο διαπολιτισμικός μεσολαβητής τοποθετείται έτσι μεταξύ των πολιτισμών ως ερμηνέας νοημάτων και εμπλέκεται σε μια σύνθετη ερμηνευτική διαδικασία (Liddicoat 2016: 355). Ο διαπολιτισμικός μεσολαβητής μπορεί επομένως να θεωρηθεί επαγγελματίας μιας διαφορετικότητας όπου οι πράξεις ερμηνείας και νοηματοδότησης είναι θεμελιώδεις για την επικοινωνία, δηλαδή, η διαμεσολάβηση περιλαμβάνει τόσο την ανάλυση όσο και την επιτέλεση (Liddicoat ό.π.). Να σημειώσουμε σε αυτό το σημείο πως στη διαδικασία της διαμεσολάβησης ο μεταφραστής δεν μπορεί πάντοτε να εκφράσει στη γλώσσα υποδοχής όλες τις πιθανές υπόρρητες διατυπώσεις και πολιτισμικές αναφορές του κειμένου αφετηρίας, με αποτέλεσμα η διαμεσολάβηση να γίνεται ταυτόχρονα και διαδικασία επιλογής κατά την οποία κάποιες σημασίες μεταφέρονται και κάποιες όχι. Οι λόγοι για τους οποίους συμβαίνει αυτό είναι πολλοί: μπορεί να οφείλονται σε περιορισμούς που θέτει ο εκδότης ή ο υπεύθυνος ύλης ενός εντύπου για λόγους οικονομικούς ή πρακτικούς. Για παράδειγμα, η μετάφραση ενός λογοτεχνικού ή άλλου κειμένου με πλήθος πολιτισμικών αναφορών μπορεί να συντελέσει στην αύξηση των τυπογραφικών δοκιμών του κειμένου υποδοχής, αυξάνοντας το κόστος της έκδοσης. Μπορεί επίσης να οφείλονται σε απόφαση που απορρέει από την αξιολόγηση της συνάφειας κάποιου πολιτισμικού στοιχείου με το *πυρηνικό μήνυμα* του κειμένου αφετηρίας. Με τον όρο *πυρηνικό μήνυμα* εννοούμε την

κύρια πληροφορία το οποίο πραγματεύεται το κείμενο αφητηρίας και όλες τις μεταφραστικές μονάδες που θεωρούνται «φορείς» αυτής της πληροφορίας. Πρόκειται για τα λειτουργικά στοιχεία του κειμένου αφητηρίας που είναι απαραίτητο να αναπαραχθούν με κάποιο τρόπο στο κείμενο υποδοχής προκειμένου να διασφαλιστεί η διακειμενική συνεκτικότητά του με το κείμενο αφητηρίας. Αυτή η αξιολόγηση είναι προσανατολισμένη στο κείμενο και στο κοινό υποδοχής και βασίζεται στην εκτίμηση του μεταφραστή κατά πόσο η επεξήγηση στο κείμενο υποδοχής ενός συγκεκριμένου πολιτισμικού στοιχείου του κειμένου αφητηρίας είναι καθοριστικός παράγοντας για τη λειτουργική πρόσληψη του μεταφράσματος από τους αναγνώστες του.

Ο μεταφραστής ως διαμεσολαβητής βρίσκεται πάντοτε ανάμεσα στον πομπό του κειμένου αφητηρίας και του δέκτη του μεταφράσματος μεταγράφοντας ή αναδιατυπώνοντας το κείμενο για ένα κοινό διαφορετικό από εκείνο που είχε υπόψη του ο πομπός, ένα κοινό με διαφορετική γλώσσα, γνώσεις, προσλαμβάνουσες ή προσηλώσεις από εκείνες του κοινού στο οποίο απευθυνόταν το πρωτότυπο. Σε αυτή την περίπτωση, ο μεταφραστής είναι ο μοναδικός πραγματικός διαπολιτισμικός επικοινωνητής σε αυτή την επικοινωνιακή διαδικασία το αποτέλεσμα της οποίας δεν γίνεται οπωσδήποτε αντιληπτό από το κοινό υποδοχής ως αποτέλεσμα μιας πράξης διαπολιτισμικής επικοινωνίας. Υπό αυτή την έννοια, και παρόλο που οι μελέτες της Ιστορίας της μετάφρασης και των εκπροσώπων της «πολιτισμικής στροφής» στη μετάφραση έχουν αποδείξει ότι ο μεταφραστής δεν είναι πάντοτε ο παράγοντας που αποφασίζει για την έκβαση και το αποτέλεσμα αυτής της διαμεσολαβητικής διαδικασίας, η πράξη της μετάφρασης μπορεί να θεωρηθεί μορφή ρυθμιζόμενης διαπολιτισμικής διάδρασης.

4.2 Η μετάφραση ως κειμενοπαραγωγική δράση

Κάθε μεταφραστική απόπειρα έχει ως αποτέλεσμα την παραγωγή ενός κειμένου, παραγωγή που βασίζεται σε ένα ή, κάποιες φορές, σε περισσότερα κείμενα αφητηρίας. Ως τέτοια, μπορεί να εξεταστεί από δύο οπτικές γωνίες:

- α. από την πλευρά του προϊόντος της μεταφραστικής διαδικασίας (*προσανατολισμένες στο προϊόν μελέτες – product-oriented studies*) και
- β. από την πλευρά της διαδικασίας (*προσανατολισμένη στη διαδικασία μετάφραση – process-oriented translation*).

Οι προσανατολισμένες στο προϊόν μελέτες αφορούν την περιγραφή ή τη συγκριτική και αντιπαραβολική ανάλυση των προϊόντων της μεταφραστικής διαδικασίας. Βασίζονται στην περιγραφή των χαρακτηριστικών των μεταφράσεων ή στη σύγκριση μεταξύ μετάφρασης και πρωτότυπου προκειμένου να εντοπιστούν οι μεταξύ τους ομοιότητες και διαφορές (Vandepite 2008: 577) ή μεταξύ του πρωτότυπου και περισσότερων μεταφράσεων του από διαφορετικούς μεταφραστές (Hatim and Munday 2004: 128). Οι μελέτες αυτές είναι περισσότερο κειμενογλωσσολογικά προσανατολισμένες, βασίζονται δηλαδή στη σύγκριση και την αντιπαραβολή γλωσσών, κειμενικών ειδών, στην πραγματολογία, στη σημειωτική και στους μορφοσυντακτικούς κανόνες (González Davies 2004: 14). Πρόκειται για πιο παραδοσιακές, κανονιστικές αντιλήψεις, οι οποίες δίνουν έμφαση στο αποτέλεσμα του μεταφραστικού ενεργήματος, όπου το σωστό ή το λάθος αξιολογείται βάσει της συμφωνίας μεταφράσματος και πρωτότυπου στη βάση της μικροδομής.

Η προσανατολισμένη στη διαδικασία μετάφραση αφορά ένα ευρύ πεδίο μελετών, οι οποίες εστιάζουν στις λειτουργίες που λαμβάνουν χώρα καθ' όλη τη διάρκεια της μεταφραστικής διαδικασίας και στις συνθήκες υπό τις οποίες εκτελούνται. Ο στόχος είναι η αναζήτηση κανονικοτήτων στην εμφάνιση συμβάντων (π.χ. σε ποια σημεία του κειμένου αφητηρίας εστιάζει ο μεταφραστής όταν το αναλύει ή σε ποια εργαλεία καταφεύγει συνήθως κ.λπ.) προκειμένου «[...] ο ερευνητής να μπορέσει να προβλέψει εκβάσεις και να καθιερώσει αιτιακές συνδέσεις μεταξύ των συμβάντων ή, τουλάχιστον, να προσδιορίσει

επεξηγηματικούς παράγοντες» (Dancette 130-131). Μια άλλη προσέγγιση στην προσανατολισμένη στη διαδικασία μετάφραση αφορά τη μελέτη αυτού που συμβαίνει στο περίφημο *μαύρο κουτί*, στο μυαλό δηλαδή του μεταφραστή, με τη χρήση των Πρωτόκολλων Μεγαλόφωνης Σκέψης (Think Aloud Protocols – TAP). Ο στόχος είναι να αναζητηθούν μεταφραστικές στρατηγικές αλλά και παιδαγωγικά μοντέλα που θα βασίζονται στην παρατήρηση των δυσκολιών τις οποίες αντιμετωπίζουν οι μεταφραστές (Kusmaul 1993: 7), καθώς και η διδακτική εφαρμογή των στρατηγικών που η έρευνα απέδειξε ότι είναι πιο αποτελεσματικές (Lörscher 1994: 39).

Με αφορμή την αναφορά στα Πρωτόκολλα Μεγαλόφωνης Σκέψης, ας μας επιτραπεί να σχολιάσουμε εν συντομία την αποτελεσματικότητά τους στη μελέτη της μετάφρασης ως διαδικασίας παραγωγής κειμένων. Οι μελέτες με τη χρήση των TAP έχουν αμφισβητηθεί λιγότερο ή περισσότερο έντονα ως προς την αποτελεσματικότητά τους και τη δυνατότητά τους να προσφέρουν συγκεκριμένα και άμεσα εφαρμόσιμα αποτελέσματα. Είναι γεγονός ότι η έρευνα των διαδικασιών που λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια του μεταφραστικού ενεργήματος έχει μακρά ιστορία. Όπως αναφέρει η Jääskeläinen: «Το ενδιαφέρον για το “μαύρο κουτί” της μετάφρασης, δηλαδή για τις διαδικασίες της σκέψης που λαμβάνουν χώρα όταν κάποιος μεταφράζει ένα κείμενο, είναι τόσο παλιό όσο και η ίδια η μετάφραση» (Jääskeläinen 1998: 265). Οι ενστάσεις που έχουν διατυπωθεί σε σχέση με την αποτελεσματικότητα των TAP βασίζονται στην αντίληψη του Vygotsky περί αφηρημένης σκέψης και εσωτερικού λόγου. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά:

Ένας ομιλητής χρειάζεται αρκετά λεπτά για να περιγράψει μια σκέψη. Στο μυαλό του ολόκληρη η σκέψη διατυπώνεται αμέσως, κατά την εκφορά όμως πρέπει να αναπτυχθεί σταδιακά [...]. Ακριβώς επειδή η σκέψη δεν διαθέτει αυτόματο εταίρο σε λέξεις, η μετάβαση από τη σκέψη στις λέξεις γίνεται μέσω του νοήματος [...] και στη συνέχεια μέσω των λέξεων.

—Vygotsky 1962: 150

Σύμφωνα με αυτή την αντίληψη, ένας εγγενής περιορισμός στην εφαρμογή των TAP οφείλεται στο ότι:

[...] η μεγαλόφωνη σκέψη, η οποία εξωτερικεύει τον εσωτερικό λόγο, δεν μπορεί να αποκαλύψει τις βαθύτερες διεργασίες της σκέψης στην πραγματική τους περιπλοκότητα διότι πρέπει να απλουστευτούν σε λέξεις πριν οποιοσδήποτε, ακόμα και εκείνοι που σκέφτονται, μπορέσει να τις γνωρίσει πραγματικά.

—Charters 2003: 70

Άλλες κριτικές στη χρήση των TAP και την αποτελεσματικότητά τους στην εξαγωγή επιστημονικών συμπερασμάτων εστιάζουν στα εξής (Dam-Jensen: 2012: 151):

- α. Η χρήση των λεκτικοποιήσεων (προερχόμενων είτε από διαλόγους είτε από μεμονωμένες ομιλίες) έχει ένα εγγενές πρόβλημα που απορρέει από το γεγονός ότι δεν είναι δυνατόν να έχει κανείς πρόσβαση στο μυαλό των ανθρώπων.
- β. Η λεκτικοποίηση που παρεμβαίνει κατά τη διάρκεια της μεταφραστικής διαδικασίας δημιουργεί προβλήματα εφόσον είναι δύσκολο για έναν μεταφραστή να επιτελέσει ταυτόχρονα δύο νοητικές διεργασίες.
- γ. Οι λεκτικοποιήσεις είναι ατελείς διότι τα άτομα δεν λεκτικοποιούν όλα όσα σκέφτονται.

Σε σχέση με τα παραπάνω, ο Hönig (στο Martín de León 2008: 12) γράφει ότι οι νοητικές διαδικασίες του μεταφραστή τελούνται σε δύο χώρους επεξεργασίας, έναν ελεγχόμενο και έναν μη ελεγχόμενο, ενώ οι ελεγχόμενες διαδικασίες μπορούν να περιγραφούν μέσα από μια αλληλουχία

βημάτων, οι μη ελεγχόμενες, που δεν υπόκεινται στον έλεγχο του ατόμου, ανθίστανται στη λεκτικοποίηση και δεν μπορούν να περιγραφούν με όρους αλληλουχίας. Κατ' ανάλογο τρόπο, η Κοναϊć (2000: 98) διαπιστώνει ότι οι συμμετέχοντες στις έρευνες τις οποίες διεξήγαγε σχετικά με τη χρήση των ΤΑΡ στον υποτιτλισμό δεν ήταν σε θέση να λεκτικοποιήσουν τις αυτόματες, υποσυνείδητες νοητικές τους διεργασίες. Τέλος, οι Buchweitz και Alves (2006: 243) επισημαίνουν ότι η χρήση των ΤΑΡ επιβραδύνει και διακόπτει τις νοητικές διεργασίες των μεταφραστών και παραθέτουν πορίσματα από έρευνες με τη χρήση του εργαλείου Translog (λογισμικό καταγραφής και μελέτης της διαδικασίας ανάγνωσης και γραφής), σύμφωνα με τα οποία οι συμμετέχοντες επιβράδυναν κατά 25% τους ρυθμούς εργασίας τους και, όταν διατύπωναν μεγαλόφωνα τη σκέψη τους, έκαναν περισσότερα διαλείμματα σε σχέση με εκείνα που έκαναν σε κανονικές συνθήκες εργασίας.

Η παραπάνω αναφορά στις αμφισβητήσεις των αποτελεσμάτων των ΤΑΡ δεν σημαίνει ότι δεν έχουν προσφέρει χρήσιμα αποτελέσματα μέχρι σήμερα. Όπως αναφέρει ο Kiraly (στο Hansen 2005: 516): «[...] ακόμα και αν οι λεκτικοποιημένες καταγραφές είναι αναμφισβήτητα ημιτελείς και δεν αποκαλύπτουν τα πάντα, αυτά τα οποία αποκαλύπτουν είναι σημαντικά» και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι παρόλο που τα ΤΑΡ, σύμφωνα με τις δικές του έρευνες, δεν συνιστούν έγκυρη ερευνητική μέθοδο, τα στοιχεία από την εφαρμογή τους μπορούν να συνδυαστούν στη δημιουργία υποθέσεων. Θα συμεριστούμε όμως τις αμφιβολίες της Agrojo (2005: 238) σχετικά με το κατά πόσο η μελέτη των διεργασιών που συμβαίνουν στο μυαλό του μεταφραστή όταν μεταφράζει μπορεί να προσφέρει ιδέες παγκόσμιας εφαρμοσιμότητας στην εκπαίδευση των μεταφραστών. Θα συμφωνήσουμε επίσης με τη διαπίστωση ότι οι έρευνες που βασίζονται στη γνωσιακή διάσταση της μετάφρασης δεν έχουν ασχοληθεί σχεδόν καθόλου με τη σχέση της μεταφραστικής διαδικασίας και της προσωπικότητας του μεταφραστή, η οποία ενδεχομένως να επηρεάζει τις μεταφραστικές στρατηγικές που επιλέγει (π.χ. αποφυγή ή διάθεση ανάληψης ρίσκου) (Wang and Ma 2015: 292).

Επανερχόμενοι στις προσανατολισμένες στο προϊόν και τη διαδικασία έρευνες να επισημάνουμε ότι, παρόλο που πρόκειται για έρευνες που εκκινούν από διαφορετική αφετηρία και μελετούν διαφορετικές πτυχές της μεταφραστικής πράξης, δεν πρέπει να «[...] να αγνοούμε το αυταπόδεικτο γεγονός ότι η μια είναι αποτέλεσμα της άλλης και ότι η φύση του προϊόντος δεν μπορεί να γίνει κατανοητή χωρίς την κατανόηση της φύσης της διαδικασίας» (Holmes 1988: 81). Μελετώντας λοιπόν τη μετάφραση ως δράση παραγωγής κειμένων, θα εξετάζουμε συνδυαστικά τις δύο παραπάνω προσεγγίσεις.

Στην εποχή μας η διαγλωσσική μετάφραση εμφανίζεται σε τρεις διαφορετικές μορφές: τη γραπτή μετάφραση, την προφορική μετάφραση ενός γραπτού κειμένου και τη διερμηνεία (ταυτόχρονη, διαδοχική, κοινοτική κ.λπ.). Τα διάφορα είδη της μετάφρασης μπορούν να προσδιοριστούν ποικιλοτρόπως. Σε ένα πρώτο επίπεδο, και με βάση το είδος του περιεχομένου των προς μετάφραση κειμένων, διακρίνουμε τρεις μεγάλες κατηγορίες μεταφράσεων:

- α. τις γενικού ενδιαφέροντος μεταφράσεις (γενική μετάφραση), κατηγορία που αφορά κείμενα τα οποία απευθύνονται στο ευρύ κοινό και δεν παραπέμπουν σε ένα ιδιαίτερο επίπεδο τεχνικότητας ή εξειδίκευσης (π.χ. βιογραφίες, δοκίμια, συνταγές μαγειρικής, ενημερωτικά φυλλάδια, τουριστικοί οδηγοί, οδηγίες χρήσης, δελτία τύπου, άρθρα εφημερίδων κ.λπ.),
- β. τις εξειδικευμένες μεταφράσεις (ειδική μετάφραση), κατηγορία που περιλαμβάνει κείμενα τα οποία απευθύνονται σε ειδικούς αλλά και σε μη ειδικούς, άσχετα με το επίπεδο ειδικών γνώσεων το οποίο μπορεί να διαθέτουν. Τέτοια κείμενα μπορεί να είναι εκλαϊκευμένες παρουσιάσεις ενός επιστημονικού θέματος που ενδιαφέρει το ευρύ κοινό, μια ιατρική γνωμάτευση, ένα συμβόλαιο ενοικίασης ακινήτου, μια σύμβαση χορήγησης τραπεζικού δανείου κ.λπ., και
- γ. τις λογοτεχνικές μεταφράσεις (λογοτεχνία, ποίηση, νουβέλα κ.λπ.).

Ο Gouadec (2007: 11-12) προτείνει μια πιο λεπτομερή κατηγοριοποίηση των μεταφράσεων ανάλογα με το θέμα ή το πεδίο και διακρίνει σε:

- α. λογοτεχνική μετάφραση (μυθιστόρημα, διήγημα, νουβέλα κ.λπ.) με πιθανές υποκατηγορίες τη μετάφραση θεατρικών έργων, παιδικών βιβλίων, ποίησης κ.λπ.
- β. μετάφραση τεχνικών κειμένων,
- γ. μετάφραση ιατρικών κειμένων,
- δ. μετάφραση οικονομικών κειμένων,
- ε. μετάφραση νομικών κειμένων,
- ζ. μετάφραση κειμένων μάρκετινγκ και εγγράφων προώθησης προϊόντων,
- η. μετάφραση κειμένων πληροφορικής και
- θ. μετάφραση άλλων τύπων κειμένων που αφορούν διάφορες επιστήμες, θεματικά πεδία ή οικονομικούς τομείς.

Μια άλλη κατηγοριοποίηση την οποία προτείνει βασίζεται στο κριτήριο του περιβάλλοντος στο οποίο απευθύνονται και τη λειτουργία που καλούνται να επιτελέσουν οι μεταφράσεις. Με αυτό το κριτήριο διακρίνουμε τις παρακάτω κατηγορίες:

- α. δικαστική μετάφραση (που προορίζεται για τον δικαστικό τομέα),
- β. ιατρική μετάφραση (που απευθύνεται σε ιατρούς),
- γ. εμπορική μετάφραση (που προορίζεται για τους διάφορους τομείς εμπορικών υπηρεσιών),
- δ. εκδοτική μετάφραση (κάθε τύπος μετάφρασης που προορίζεται για έκδοση),
- ε. μετάφραση μάρκετινγκ/διαφημίσεων.

Τέλος, πάντα σύμφωνα με τον Gouadec, μπορούμε να κατηγοριοποιήσουμε τις μεταφράσεις με κριτήριο τα διάφορα είδη εξειδικευμένου υλικού και να μιλήσουμε για:

- α. Μεταφράσεις υλικού πολυμέσων (μετάφραση υλικού που συνδυάζει διάφορα μέσα: εικόνα, ήχο, κείμενο, κώδικα). Η μετάφραση αυτή συνίσταται κυρίως στη μετάφραση του περιεχομένου ιστότοπων ή CD-ROM.
- β. Μετάφραση οπτικοακουστικού υλικού (υποτιτλισμός, υπερτιτλισμός, μεταγλώττιση, voice over³⁴).
- γ. Τοπική προσαρμογή (προσαρμογή λογισμικού και κειμένων -on line βοήθεια στο Διαδίκτυο, ενημερωτικό υλικό για τους χρήστες, οδηγίες χρήσης κ.λπ) στις τοπικές γλωσσικές.

Αυτό που κατά τη γνώμη μας προσφέρει στην επιτέλεση της μεταφραστικής πράξης η κατηγοριοποίηση των μεταφράσεων με βάση το είδος του περιεχομένου των προς μετάφραση κειμένων είναι ότι δίνει εξ αρχής μια εικόνα στον μεταφραστή σχετικά με το είδος του μεταφράσματος που θα κληθεί να παραγάγει. Αυτό, με τη σειρά του, τον βοηθάει στη διαδικασία αναζήτησης πηγών τεκμηρίωσης και κειμένων ενίσχυσης του γνωσιακού του υπόβαθρου σχετικά με τη θεματική του πρωτότυπου κειμένου: μπορεί να περιορίζει το εύρος της αναζήτησης γλιτώνοντας χρόνο (ο οποίος σε συνθήκες επαγγελματικής μετάφρασης αφορά τις προθεσμίες παράδοσης και είναι παράγοντας αύξησης του άγχους) και να αξιολογεί την εγκυρότητα των πηγών τεκμηρίωσης.

Σε αυτό το σημείο θα άξιζε ίσως να αναφερθούμε στη διάκριση ανάμεσα στις έννοιες *κειμενικός τύπος* και *κειμενικό είδος*. Εν συντομία, ο όρος *κειμενικό είδος* αναφέρεται στο περιεχόμενο του κειμένου, αν δηλαδή το κείμενο είναι τεχνικό, οικονομικό, νομικό κ.λπ. Ο όρος *κειμενικός τύπος* αναφέρεται στις καταστασιακές διαστάσεις της επικοινωνίας και στα εκφραστικά μέσα με τα οποία επιτυγχάνεται, τα οποία προσδιορίζουν τις λειτουργίες που καλείται να επιτελέσει ένα κείμενο (πρβλ. Kussmaul 1999: 70). Έτσι, θα μπορούσαμε να κατηγοριοποιήσουμε τα κείμενα ανάλογα με τις λειτουργίες τους και να διακρίνουμε τις εξής τέσσερις σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση της Nord (2001: 40-45):

³⁴ Το voice-over είναι τεχνική που επιτρέπει την προσθήκη ήχου σε μία άλλη γλώσσα (ηχογραφημένη μετάφραση) επάνω στο ηχητικό χαλί του πρωτότυπου, η οποία ακούγεται πιο αγνά.

- α. την αναφορική λειτουργία, που εμπεριέχει την αναφορά στα πράγματα και τα φαινόμενα του πραγματικού κόσμου με τις εξής υποκατηγορίες: πληροφοριακή, όταν το κείμενο αναφέρεται σε ένα γεγονός ή μια κατάσταση· μεταγλωσσική, όταν το αντικείμενο είναι μια γλώσσα ή μια ειδική χρήση της και απαντάται, για παράδειγμα, σε κείμενα γλωσσολογίας, σε διδακτικά εγχειρίδια, λεξικά κ.λπ. και κατευθυντική, όταν, για παράδειγμα, το κείμενο δίνει οδηγίες και πληροφορίες για τη χρήση μιας συσκευής, για την εκτέλεση μιας συνταγής κ.λπ.,
- β. την εκφραστική λειτουργία, που αφορά κυρίως την αισθητική πλευρά των λογοτεχνικών κειμένων και αναφέρεται στη στάση του πομπού απέναντι στα πράγματα και τα φαινόμενα του εξωτερικού κόσμου,
- γ. την κλητική λειτουργία, η οποία αποσκοπεί στην πρόκληση μιας συγκεκριμένης αντίδρασης από τον αναγνώστη (π.χ. να αγοράσει ένα προϊόν ή να επισκεφτεί έναν προορισμό) ή να τον πείσει για το αληθές μιας κατάστασης (π.χ. μια πολιτική ομιλία), και
- δ. τη φατική λειτουργία, η οποία στοχεύει στη δημιουργία, τη διατήρηση ή τη διακοπή της επαφής μεταξύ πομπού και δέκτη του κειμένου.

Επειδή συνήθως κάθε εκφορά λόγου, είτε γραπτή είτε προφορική, χρησιμοποιεί πολλαπλές όψεις της πραγματικότητας, κάθε κειμενικό είδος μπορεί να επιτελεί ταυτόχρονα περισσότερες από μια λειτουργίες (Trosborg 1997: 16). Για παράδειγμα, ένας τουριστικός οδηγός είναι κείμενο με πληροφοριακή, κλητική και φατική λειτουργία εφόσον σκοπός του είναι όχι μόνο να ενημερώσει το αναγνώστη για έναν προορισμό αλλά και να του δημιουργήσει τη διάθεση να τον επισκεφτεί. Η γνώση της τυπολογίας των κειμένων είναι σημαντική για ένα μεταφραστή διότι τον βοηθάει να αποφασίσει πια ή ποιες κειμενικές λειτουργίες θα διατηρήσει στο μετάφρασμα ανάλογα με το σκοπό της ανάθεσης και τις μεταφραστικές οδηγίες. Ας μην ξεχνάμε ότι κατά τη μεταφραστική διαδικασία το περιεχόμενο του πρωτότυπου εντάσσεται σε μια νέα επικοινωνιακή κατάσταση και υπό διαφορετικές λειτουργικές, πολιτισμικές και γλωσσικές συνθήκες, που μπορεί να καθιστούν απαραίτητη τη διαφοροποίηση των λειτουργιών του προκειμένου το κείμενο υποδοχής να ανταποκριθεί με επιτυχία στον σκοπό που καλείται να εξυπηρετήσει, χωρίς βέβαια να «προδίδει» την ουσία του μηνύματος και, κατ' επέκταση, τον συντάκτη/συγγραφέα του πρωτότυπου. Αυτή η κατάσταση, που αφορά την ευθύνη των μεταφραστών απέναντι στους λοιπούς εταίρους της μεταφραστικής διαδικασίας, αποτυπώνεται στο μοντέλο «λειτουργικότητα + συνέπεια (loyalty)» της Christiane Nord σύμφωνα με το οποίο:

[...] ο μεταφραστής αποσκοπεί στην παραγωγή ενός λειτουργικού κειμένου υποδοχής το οποίο συμμορφώνεται με τις απαιτήσεις του σκοπού όπως ορίζονται από τον εμπνευστή, σεβόμενος συγχρόνως, εάν είναι απαραίτητο, τις εύλογες απαιτήσεις τόσο του συγγραφέα του πρωτότυπου κειμένου όσο και των αναγνωστών του μεταφράσματος. Στο πλαίσιο αυτό, ο μεταφραστής μπορεί να εστιάσει σε συγκεκριμένες πτυχές του κειμένου αφετηρίας και να παραβλέψει άλλες, εάν αυτό απαιτείται από τον σκοπό της μετάφρασης. Σε αυτές τις περιπτώσεις ωστόσο, η συνέπειά του προς τον πομπό [του κειμένου αφετηρίας] τον υποχρεώνει να προσδιορίσει με ακρίβεια ποια σημεία του πρωτότυπου έλαβε υπόψη του και ποια όχι.

—Nord 1992: 40

Ας σημειωθεί σε αυτό το σημείο ότι η συνέπεια απέναντι στον συγγραφέα (ή πομπό) του πρωτότυπου κειμένου δεν μπορεί να τηρηθεί στις περιπτώσεις κατά τις οποίες οι λειτουργίες του κειμένου υποδοχής δεν ταυτίζονται με εκείνες του κειμένου αφετηρίας. Για παράδειγμα, μια ομιλία του διοικητή της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας σε ένα συνέδριο οικονομολόγων σχετικά με κάποιες πολιτικές που ενδεχομένως θα έχουν επιπτώσεις στη λειτουργία των τραπεζών στις χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορεί να έχει ως στόχο όχι μόνο να ενημερώσει τους συμμετέχοντες αλλά και να τους πείσει

για την ορθότητα ή την αναγκαιότητα υιοθέτησης αυτών των πολιτικών. Σε μια τέτοια περίπτωση, το κείμενο θα επιτελεί ταυτόχρονα πληροφοριακή, κλητική και, πολύ πιθανόν, φατική λειτουργία. Η ανάθεση της μετάφρασης αυτού του κειμένου στα ελληνικά μπορεί να γίνει για καθαρά πληροφοριακούς σκοπούς. Σε μια τέτοια περίπτωση, το κείμενο υποδοχής θα έχει αμιγώς πληροφοριακή λειτουργία. Η κατανόηση της διαφορετικότητας των σκοπών μεταξύ πρωτότυπου και μεταφράσματος βοηθάει τον μεταφραστή να αποφασίσει εξ αρχής τι είδους κείμενο θα δημιουργήσει προκειμένου να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις και τις προσδοκίες των δεκτών του και να εφαρμόσει προς τούτο τις κατάλληλες στρατηγικές.

Καταλαβαίνουμε λοιπόν ότι το μεταφραστικό ενέργημα είναι μια επίπονη διεργασία υψηλής γνωσιακής τάξης με σκοπό την παραγωγή ενός προϊόντος μέσω διαδικασιών λήψης αποφάσεων για την επίλυση των μεταφραστικών προβλημάτων και εφαρμογής στρατηγικών. Αυτή η διεργασία γίνεται σε τρία θεμελιώδη στάδια: στο στάδιο της κατανόησης, της μεταφοράς και της παραγωγής (Angelone 2015: 131). Με άλλα λόγια:

Η διαδικασία της μετάφρασης ορίζεται ως οτιδήποτε συμβαίνει από τη στιγμή που ο μεταφραστής ξεκινάει να εργάζεται επάνω στο κείμενο αφετηρίας έως ότου ολοκληρώσει τη δημιουργία του κειμένου υποδοχής. Περιλαμβάνει τα πάντα, από την κάθε κίνηση με το μολύβι και το πληκτρολόγιο, τη χρήση των λεξικών, του Διαδικτύου και ολόκληρη τη διαδικασία της σκέψης που καταβάλλεται για την επίλυση ενός προβλήματος ή για μια διόρθωση –εν συντομία, οτιδήποτε πρέπει να κάνει ένας μεταφραστής για να μετατρέψει το κείμενο αφετηρίας σε κείμενο υποδοχής.

—Hansen 2003: 26

Η Εικόνα 4.2 απεικονίζει σχηματικά τα τρία παραπάνω στάδια (κατανόηση, μεταφορά, παραγωγή):

Εικόνα 4.2 Θέσεις και συμπεριφορές της επίλυσης προβλημάτων στη μετάφραση (Angelone 2015).

Από την παραπάνω σχηματική αναπαράσταση παρατηρούμε ότι σε κάθε στάδιο της μεταφραστικής διαδικασίας επαναλαμβάνονται οι λειτουργίες της αναγνώρισης προβλημάτων, της πρότασης ή, καλύτερα κατά τη γνώμη μου, του εντοπισμού λύσεων και της αξιολόγησής τους. Αυτές οι λειτουργίες εντάσσονται σε αυτό που αποκαλούμε διαδικασία λήψης αποφάσεων, η οποία θα μπορούσε να οριστεί ως «[...] η διαδικασία κατά την οποία καλούμαστε να επιλέξουμε ανάμεσα σε δύο τουλάχιστον επιλογές» (Jungermann *et al.* 2005: 3) ή αυτό το οποίο πράττουμε «[...] όταν υποχρεούμαστε να αλλάξουμε κάτι σε σχέση με ένα status quo, ακόμα και όταν οι επιλογές δεν είναι εκ των προτέρων γνωστές» (Prassl 2009: 58).

Η διαδικασία της αναγνώρισης των μεταφραστικών προβλημάτων στο στάδιο της κατανόησης προϋποθέτει σε πρώτη φάση την ανάλυση του κειμένου αφετηρίας σε επίπεδο μακροδομής: εντοπίζονται οι λειτουργίες του κειμένου αφετηρίας και, με βάση τον εκ των προτέρων προσδιορισμό του σκοπού της μετάφρασης σύμφωνα με τις μεταφραστικές οδηγίες, αποφασίζονται οι λειτουργίες του κειμένου υποδοχής και ποια λειτουργικά στοιχεία του κειμένου αφετηρίας θα αναπαραχθούν αυτούσια στο κείμενο

υποδοχής και ποια θα προσαρμοστούν στις γνώσεις, τις προσδοκίες και τις επικοινωνιακές ανάγκες των αποδεκτών του μεταφράσματος. Η ανάλυση του κειμένου αφετηρίας προϋποθέτει την ανάγνωση του κειμένου από τον μεταφραστή και τον εντοπισμό των *πλούσιων σημείων* και των λοιπών μεταφραστικών προβλημάτων που καλείται να επιλύσει σύμφωνα με την εκάστοτε μεταφραστική εντολή.

Όσον αφορά τα μεταφραστικά προβλήματα, ίσως πρέπει να διευκρινίσουμε ότι δεν ταυτίζονται με τις μεταφραστικές δυσκολίες. Αυτό το οποίο ονομάζεται μεταφραστική δυσκολία δεν μπορεί να περιγραφεί, να ιεραρχηθεί και να αξιολογηθεί (Κεντρωτής 1996: 294). Έχει να κάνει περισσότερο με τις κλίσεις ή τις προτιμήσεις του μεταφραστή προς ορισμένα κειμενικά είδη και την εξ αρχής απόρριψη κάποιων άλλων ή την εξειδίκευσή του λόγω των επαγγελματικών σχέσεων που συνάπτει στην αγορά εργασίας, οι οποίες τον κατευθύνουν συχνά προς το ένα ή το άλλος είδος κειμένων. Ο βαθμός μεταφραστικής δυσκολίας θα λέγαμε ότι πηγάζει όχι τόσο από τη φύση του κειμένου, όσο από τη διαλεκτική σχέση που αναπτύσσει ο μεταφραστής με αυτό (Cormier 1990: 177).

Η προσεκτική ανάγνωση του κειμένου αφετηρίας έχει ιδιαίτερη σημασία για τη μετάφραση. Η έμφαση στην προτεραιότητα του κειμένου υποδοχής κατά τη μεταφραστική διαδικασία δεν σημαίνει ότι το κείμενο αφετηρίας αγνοείται. Η Rosemary Arrojo αναφέρει ότι η μετάφραση είναι «η γραφή της ανάγνωσης από τον μεταφραστή του κειμένου κάποιου άλλου σε μια άλλη γλώσσα, χρόνο και πολιτισμικό περιβάλλον» (Arrojo 2002: 73) ενώ, σύμφωνα με τη Nord:

Το κείμενο αφετηρίας παρέχει τις πληροφορίες που συνιστούν το σημείο έναρξης για την παροχή πληροφοριών από το κείμενο υποδοχής. Η ανάλυση του κειμένου αφετηρίας λειτουργεί ως οδηγός για τη μεταφραστική διαδικασία εφόσον παρέχει τη βάση για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με (α) την εφικτότητα της ανατεθείσας μετάφρασης, (β) το ποιες μονάδες του κειμένου αφετηρίας έχουν σχέση με μια λειτουργική μετάφραση και (γ) το ποια μεταφραστική στρατηγική θα συντελέσει ώστε το κείμενο υποδοχής να πληροί τις προαπαιτήσεις των μεταφραστικών οδηγιών.

—Nord 2001: 62

Σχετικά με το ζήτημα της εφικτότητας της ανατιθέμενης μετάφρασης που θέτει η Nord, αυτή αποφασίζεται βάσει των μεταφραστικών οδηγιών που δίνονται στον μεταφραστή, οι οποίες προσδιορίζουν και τον σκοπό της μετάφρασης και όχι από τη μεταφρασιμότητα του κειμένου αφετηρίας (μπορεί, για παράδειγμα, να ζητηθεί από έναν μεταφραστή που ανέλαβε να μεταφράσει ένα πλούσιο σε πολιτισμικά στοιχεία λογοτεχνικό κείμενο να ακολουθήσει μια οικειωτική προσέγγιση και ο μεταφραστής να κρίνει ότι η μετάφραση του κειμένου με βάση αυτή την εντολή είναι ανέφικτη ή ακόμα και αντιδεοντολογική). Οι παράμετροι (β) και (γ) αποτελούν μέρος της διαδικασίας λήψης αποφάσεων την οποία οι περισσότερες σχετικές μελέτες εντάσσουν στην έρευνα που αφορά τη μετάφραση ως διαδικασία, το πώς δηλαδή ο μεταφραστής, ξεκινώντας από ένα κείμενο αφετηρίας καταλήγει στην παραγωγή του κειμένου υποδοχής.

Αφού αποφασιστούν τα παραπάνω, στη συνέχεια λαμβάνονται αποφάσεις (αυτό το οποίο στην **Εικόνα 4.2** ονομάζεται «πρόταση λύσης») για την επίλυση προβλημάτων που απορρέουν από τις διαφορές των γλωσσικών συστημάτων. Πρόκειται για έναν τρόπο αντιμετώπισης προβλημάτων ο οποίος ονομάζεται *κατωφερής* (top-down) (Nord 2001: 68). Η αξιολόγηση των λύσεων σε αυτό το στάδιο αφορά τις λύσεις σε επίπεδο κειμενικής μακροδομής και μικροδομής. Οι λύσεις σε επίπεδο μακροδομής μπορούν να επαναξιολογηθούν στο τρίτο στάδιο της Παραγωγής, ενώ οι λύσεις σε επίπεδο μικροδομής επαναξιολογούνται και στα δύο επόμενα στάδια (Μεταφορά και Παραγωγή). Ο Angelone (2010: 20) αναφέρει ότι «Συνήθως, η αξιολόγηση των λύσεων αφορά το ήδη παραχθέν κείμενο υποδοχής, αλλά μπορεί και να γίνεται συγχρόνως με τη διαδικασία παραγωγής του», χωρίς όμως να προσδιορίζει εάν η αξιολόγηση κατά τη διαδικασία παραγωγής του κειμένου υποδοχής γίνεται σε επίπεδο κειμενικής μικροδομής ή μακροδομής.

Όπως αναφέραμε παραπάνω, ο σκοπός είναι ο καθοριστικός παράγοντας στη μεταφραστική διαδικασία. Η λήψη αποφάσεων προϋποθέτει σκέψη, με άλλα λόγια έρευνα και εξαγωγή συμπερασμάτων «[...] από και για τα αντικείμενα τα οποία ερευνούμε» (Baron 2008: 6). Η έρευνα, σύμφωνα με τον Baron, εστιάζει σε δυνατότητες και στόχους και, σε ό,τι αφορά τη μετάφραση οι δυνατότητες αφορούν τις πιθανές απαντήσεις σχετικά με τα εναλλακτικά κείμενα υποδοχής που μπορούμε να δημιουργήσουμε (Prassl 2009: 58-9). Η αξιολόγηση των δυνατοτήτων χρειάζεται σαφήνεια στόχων και η διαδικασία επίλυσης προβλημάτων ή λήψης αποφάσεων χρειάζεται εξ αρχής ξεκάθαρους στόχους προκειμένου να καταλήξουμε στην καλύτερη επιλογή (Jungerman *et al.* 2005: 36). Επομένως, η εκ των προτέρων γνώση του σκοπού της μετάφρασης διευκολύνει τον μεταφραστή να καταλήξει στη βέλτιστη δυνατή λύση σε επίπεδο μακροδομής, η οποία θα καθορίσει μέχρι ενός σημείου και τις λύσεις σε επίπεδο μικροδομής ενώ, από την άλλη μεριά, συντελεί στην εξοικονόμηση χρόνου εφόσον περιορίζει «[...] τον “μεγάλο κόσμο” όλων των δυνατών λύσεων σε ένα σχετικά “μικρό κόσμο” σχετικών δυνατοτήτων» (Jungerman *et al.* 2005: 36).

Οι αποφάσεις που λαμβάνονται εξ αρχής σε επίπεδο μακροδομής είναι οριστικές εφόσον διαπιστωθεί η βιωσιμότητα των μεταφραστικών οδηγιών και, ακολούθως, η συμφωνία των επιλογών σε επίπεδο μακροδομής με τις μεταφραστικές οδηγίες. Αυτό αποτελεί και κριτήριο επιτυχούς ολοκλήρωσης της μεταφραστικής εντολής. Όπως γράφει και η Tirkkonen-Condit (1996: 251 κ.ε.): «Εκείνο που θεωρείται επιτυχής επίδοση εξαρτάται από τις προαπαιτήσεις κάθε μεταφραστικής οδηγίας». Η επαναξιολόγηση στα επόμενα στάδια της μεταφοράς και της παραγωγής αφορά τις λύσεις σε επίπεδο μικροδομής. Θα ήταν κοινοτοπία να ισχυριστούμε ότι το ίδιο κείμενο αφετηρίας μεταφρασμένο από περισσότερους από έναν μεταφραστές θα καταλήξει σε τόσα κείμενα υποδοχής όσα και οι μεταφραστές που μετέφρασαν το πρωτότυπο κείμενο. Ακόμα και αν όλες οι μεταφράσεις συμμορφώνονται με τις μεταφραστικές οδηγίες, τα μεταφράσματα θα διαφέρουν μεταξύ τους σε συντακτικό και λεξιλογικό επίπεδο, θα χρησιμοποιούν ενδεχομένως διαφορετικά εκφραστικά στοιχεία, μεταφορές, ιδιωματισμούς κ.λπ. Η Oittinen αναφέρει σχετικά:

Η άποψη του μεταφραστή επηρεάζεται από το υπόβαθρο, την κουλτούρα και τη γλώσσα του. Προέρχεται από κάποια οικογένεια, από κάποια περιοχή. Σπούδασε για να ασκήσει κάποιο επάγγελμα και διαβάζει συγκεκριμένες εφημερίδες. Με άλλα λόγια, ο μεταφραστής, όπως και κάθε άλλος, ανήκει σε μια ποικιλία διαφόρων ερμηνευτικών κοινοτήτων που επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο ερμηνεύει τον κόσμο και τα γλωσσικά του σημεία. Επομένως, ο μεταφραστής ερμηνεύει ατομικά αυτά που διαβάζει. Αυτό φαίνεται καθαρά στη διδασκαλία μου –ακόμα και όταν όλοι οι φοιτητές έχουν την ίδια εντολή [...] κάθε μετάφραση είναι διαφορετική.

—Oittinen 1992: 75

Οι αρχικές επιλογές σε επίπεδο μικροδομής δημιουργούν αλληλουχία νέων επιλογών. Γι' αυτό και ο Holmes (στο Gentzler 2001: 96) διαπιστώνει ότι «Από τη στιγμή που θα γίνουν οι αρχικές επιλογές, η μετάφραση αρχίζει να δημιουργεί τους δικούς της κανόνες, προσδιορίζοντας περαιτέρω επιλογές», το οποίο στην πράξη σημαίνει ότι οι αρχικές επιλογές σε επίπεδο μικροδομής δεν παραμένουν αμετάβλητες στα διάφορα στάδια της μεταφραστικής διαδικασίας, αλλά επανελέγχονται και πάρα πολύ συχνά αναθεωρούνται. Αυτό σύμφωνα με την Tirkkonen-Condit (2000: 123-4) οφείλεται στο γεγονός ότι «[...] κάθε μεταφραστής επιλέγει τις γλωσσικές εκφράσεις που αντιστοιχούν καλύτερα στη δική του ερμηνεία του κειμένου και του επικοινωνιακού πλαισίου συνολικά», ενώ η Melby (1995: 55) αναφέρει: «Εφόσον η αμφιβολία αποτελεί την ίδια τη βάση της ανθρώπινης γλώσσας και επικοινωνίας, είναι απολύτως φυσικό οι ερμηνείες και οι γλωσσικές επιλογές να μην είναι »διες“. Την αμφιβολία ως εγγενές στοιχείο της μεταφραστικής διαδικασίας η Tirkkonen-Condit (2000: 124) την ονομάζει «αβεβαιότητα».

Ο παράγοντας της αβεβαιότητας εκδηλώνεται με διαφορετικούς τρόπους στους επαγγελματίες μεταφραστές. Η Fraser (2000: 116) θεωρεί ότι ο βαθμός και η ένταση της εκδήλωσής του εξαρτώνται από την προσωπικότητα του μεταφραστή, ενώ άλλες μελέτες (Jääskeläinen, 1996· Tirkkonen-Conditt, 1996· Laukkanen, 1996) έχουν καταλήξει στην υπόθεση ότι ο παράγοντας της αβεβαιότητας αυξομειώνεται ανάλογα με την προσήλωση και τη δέσμευση του μεταφραστή στο έργο που καλείται να διεκπεραιώσει, διαπίστωση που ισχύει τόσο για τους επαγγελματίες όσο και για τους εκπαιδευόμενους μεταφραστές. Ο παράγοντας αβεβαιότητας εκδηλώνεται πιο έντονα στους μεταφραστές που έχουν ως μητρική μια μικρή γλώσσα και μεταφράζουν προς αυτήν ειδικά κείμενα από μεγάλες γλώσσες, κυρίως από την αγγλική. Αυτός ο παράγοντας εκδηλώνεται συνήθως ως προς το γλωσσικό κύρος της μητρικής τους γλώσσας, το οποίο εκτιμούν ότι είναι μικρότερο από το κύρος των γλωσσών από τις οποίες μεταφράζουν. Σύμφωνα με την Παριανού (2011: 142-3), αυτό εκδηλώνεται κυρίως στους μεταφραστές ειδικών κειμένων και η αιτία είναι ότι στην εποχή της παγκοσμιοποιημένης αγοράς έχει μειωθεί το ποσοστό των μεταφράσεων που γίνονται από καθαρά πολιτισμικό ενδιαφέρον προς όφελος των μεταφράσεων που γίνονται για καθαρά επαγγελματικούς σκοπούς, με αποτέλεσμα το ενδιαφέρον για μια γλώσσα και τη χρήση της στη μετάφραση να συναρτάται με την ανάπτυξη της γλώσσας αυτής στους τομείς της επιστήμης και της τεχνολογίας.

Στο στάδιο της Μεταφοράς και της Παραγωγής (Εικόνα 4.1), αυτό που αναφέρεται ως αναγνώριση των προβλημάτων αφορά, σύμφωνα με τη δική μου αντίληψη, τη διαχείριση των προβλημάτων σε επίπεδο μικροδομής τα οποία εντοπίστηκαν στο στάδιο της κατανόησης και την επαλήθευση των λύσεων στις οποίες κατέληξε ο μεταφραστής. Πιο συγκεκριμένα, στο στάδιο της μεταφοράς όπου δημιουργείται η πρώτη εκδοχή του μεταφράσματος, οι λύσεις ελέγχονται αρχικά σε σχέση με το κείμενο αφετηρίας προκειμένου να ελεγχθεί η διακειμενική συνεκτικότητα του πρώτου μεταφράσματος με το πρωτότυπο κείμενο. Εδώ ελέγχονται και διορθώνονται κυρίως ζητήματα που αφορούν τη νοηματική συνάφεια των δηλούμενων στο μετάφρασμα με τα δηλούμενα του πρωτότυπου κειμένου (ορολογία, νοηματικές παρανοήσεις, σύνταξη κ.λπ.) προκειμένου να επιβεβαιωθεί η εγκυρότητα του μεταφράσματος σε σχέση με το κείμενο αφετηρίας.

Σε αυτό το στάδιο γίνονται και οι επιλογές μεταξύ δύο ή περισσότερων λύσεων (οι οποίες βέβαια μπορούν να αναθεωρηθούν και στο τρίτο στάδιο της παραγωγής). Θα πρέπει ίσως να επισημάνω ότι, με εξαίρεση την περίπτωση όπου το κείμενο υποδοχής οφείλει να συμμορφώνεται με σαφώς προσδιορισμένες γλωσσικές συμβάσεις (όπως συμβαίνει με τα περισσότερα ειδικά κείμενα όταν απευθύνονται σε ειδικό κοινό), δεν μπορούν να διατυπωθούν κανόνες ή οδηγίες σχετικά με την επιλογή δύο ή περισσότερων συνωνύμων λέξεων ή εκφράσεων. Όπως επισημαίνει και ο Höpfig (1997: 12) στη μετάφραση «[...] δεν υπάρχουν απόλυτοι κανόνες, μόνο στρατηγικές· δεν υπάρχει σωστή μετάφραση για καθεμία λέξη, υπάρχει μόνο αποδεκτή μετάφραση».

Στο στάδιο της Παραγωγής, τέλος, ο έλεγχος του μεταφράσματος γίνεται για να επιβεβαιωθεί η συμφωνία του κειμένου υποδοχής με τις επιδιωκόμενες κειμενικές λειτουργίες και τις γλωσσοκειμενικές συμβάσεις του κοινού υποδοχής του μεταφράσματος. Εδώ διαπιστώνεται η ενδοκειμενική συνοχή του μεταφράσματος, η ανταπόκρισή του δηλαδή στην καταστασιακότητα των χρηστών του. Η αναθεώρηση των λύσεων σε επίπεδο μικροδομής που αποφασίστηκαν στο προηγούμενο στάδιο της μεταφοράς γίνεται εφόσον διαπιστωθούν προβλήματα κατανόησης του κειμένου υποδοχής τα οποία μπορεί να οφείλονται σε εσφαλμένη επιλογή εκφραστικών στοιχείων, ορολογίας κ.λπ. Με την προϋπόθεση ότι η διακειμενική συνεκτικότητα του κειμένου υποδοχής με το κείμενο υποδοχής και τα προβλήματα σε επίπεδο μικροδομής έχουν επαληθευτεί στο στάδιο της μεταφοράς, η ανάγνωση του κειμένου αφετηρίας στο στάδιο της παραγωγής γίνεται χωρίς σύγκριση με το πρωτότυπο κείμενο. Ολόκληρη αυτή η διαδικασία κατατείνει στην παραγωγή ενός κειμένου υποδοχής, η ποιότητα του οποίου κρίνεται από την τήρηση των προβλεπόμενων από τις μεταφραστικές οδηγίες και την ανταπόκρισή του στον σκοπό της μεταφραστικής εντολής.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ξενόγλωσσες

- Agar, Michael (1991). "The Biculture in Bilingual". *Language in Society* 20. 167-181.
- Angelone, Erik (2015). "Optimizing Process-Oriented Translator Training Using Freeware and FOSS Screen recording Applications". P. Sandrini & M. García-González (Eds.). *Edited Volume Series* 131. 131-143.
- Arrojo, Rosemary (2005). "The ethics of translation in contemporary approaches to translator training". M. Tennent (Ed.). *Training for the New Millennium Pedagogies for translation and interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 225-248.
- Atari, Omar (2005). "Saudi Students' Translation Strategies in an Undergraduate Translator Training Program". *Meta* 50(1). 180-193.
- Baker, Mona (2006). *Translation and Conflict. A Narrative Account*. London and New York: Routledge.
- Bassnett, Susan & Lefevere, André (1998). *Constructing Cultures. Essays on Literary Translation*. Clevedon/Philadelphia/Adelaide: Multilingual Matters Ltd.
- Buchweitz, Augusto & Alves, Fábio (2006). "Cognitive Adaptation in Translation: an interface between language direction, time, and recursiveness in target text production". *Letras de Hoje* 41(2). 241-272.
- Charters, Elizabeth (2003). "Use of Think-aloud Methods in Qualitative Research. An Introduction to Think-aloud Methods". *Brock Education* 12(2). 68-82.
- Cormier, Monique C. (1990). "Proposition d'une typologie pour l'enseignement de la traduction technique". *Études traductologiques en hommage à D. Seleskovitch*. Paris: Minard. 73-88.
- Cronin, Michael (1995). "Altered States: Translation and Minority Languages". *TTR: Traduction, Terminologie, Rédaction* 8(1). 85-103.
- Cronin, Michael (2003). *Translation and Globalization*. London and New York: Routledge.
- Cronin, Michael (2006). *Translation and Identity*. London and New York: Routledge.
- Dam-Jensen, Helle (2012). "Decision-making in Translation. A Pilot Study of Students' Translation Processes". *Fachsprache* 3-4. 146-164.
- Dancette, Jeanne (2000). "Process-Oriented Research in Translation". N. Rastogi-Vasandani (Ed.). *The Translation Initiative – Teaching and Training*. Hyderabad. 130-146.
- Gentzler, Edwin (2001). *Contemporary Translation Theories*. Clevedon/Philadelphia/Adelaide: Multilingual Matters Ltd.
- González Davies, María (2004). *Multiple Voices in Translation Classroom*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Gouadec, Daniel (2007). *Translation as a Profession*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Hansen, Gyde (2005): "Experience and Emotion in Empirical Translation Research with Think-Aloud and Retrospection." *Meta* 50(2). 511-521.
- Hatim, Basil & Munday, Jeremy (2004). *Translation. An advanced resource book*. London and New York: Routledge.

- Hermans, Theo (2007). "Translation, irritation and resonance". M. Wolf & A. Fukari (Eds.) *Constructing a Sociology of Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 57–75.
- Holmes, James S. (1988). *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Amsterdam/New York: Rodopi.
- House, Juliane (2002). "Universality versus culture specificity in translation". A. Riccardi (Ed.). *Translation Studies: Perspectives for an emerging discipline*. Cambridge/New York: Cambridge University Press. 92–109.
- House, Juliane (2007). "What Is an 'Intercultural Speaker'?" E. Alcón Soler & M.P. Safont Jordà (Eds.). *Intercultural Language Use and Language Learning*. Dordrecht: Springer. 7-22.
- House, Juliane (2007). "What Is an 'Intercultural Speaker'?" E. Alcón Soler & M.P. Safont Jordà (Eds.). *Intercultural Language Use and Language Learning*. Dordrecht: Springer. 7-22.
- Hönl, Hans G. (1997). "Positions, Power and Practice: Functionalist Approaches and Translation Quality Assessment". *Current Issues in Language and Society* 4(1). 6-34.
- Jääskeläinen, Rita (1998). "Think-aloud protocols". M. Baker (Ed.). *Routledge Encyclopaedia of translation studies*. London: Routledge. 265-269.
- Jungermann, Helmut & Pfister, Hans-Rüdiger and Fischer, Katrin (2005). *Die Psychologie der Entscheidung. Eine Einführung*. München: Elsevier.
- Katan, David (1999). *Translating Cultures. An introduction for Translators, Interpreters and Mediators*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Koskinen, Kaisa (2004). "Shared culture? Reflection on recent trends in Translation Studies". *Target* 16(1). 143-156.
- Kussmaul, Paul (1993). *Training the Translator*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Lakoff, George & Johnson, Mark (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, George (1987). *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Leppihalme, Ritva (1997). *Culture Bumps. An Empirical Approach to the Translation of Allusions*. Clevedon/Philadelphia/Adelaide: Multilingual Matters Ltd.
- Liddicoat, Anthony J. (2016). "Intercultural mediation, intercultural communication and translation". *Perspectives. Studies in Translatology* 24(3). 354-364.
- Liddicoat, Anthony J. & Scarino, Angela (2013). *Intercultural language teaching and learning*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Lörscher, Wolfgang (1986). "Linguistic Aspects of Translation Processes: Towards an Analysis of Translation Performance". J. House & Sh. Blum-Kulka (Eds.). *Interlingual and Intercultural Communication. Discourse and Cognition in Translation*. Tübingen: Gunter Narr. 277-292.
- Luginbühl, Martin (2015). "Media Linguistics: On Mediality and Culturality". Zurich: Zurich Open. Repository Archive. 9-26
- Martín de León, Celia (2008). "Skopos and beyond: A critical study of functionalism". *Target. International Journal of Translation Studies* 20(1). 1-28.
- Molea, Amelia & Constantin, Paluca (2013). "Interchanging Roles". *2nd International Conference: Synergies in Communication. Rethinking Education – Researching the World. Languages, Business and Communities*. . 168-179

- Nord, Christiane (1992). "Text Analysis in Translator Training". C. Dollerup & A. Loddegaard (Eds.). *Teaching Translation and Interpreting. Training, talent and Experience*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 39-48.
- Nord, Christiane (2001). *Translation as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Oittinen, Riitta (1992). "Teaching Translation of Fiction – A Dialogic Point of View". C. Dollerup & A. Loddegaard (Eds.). *Teaching Translation and Interpreting. Training, talent and Experience*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 75-80.
- Parianou, Anastasia & Kelandrias, Panayotis I. (2000). "Similarities and differences between common language and specialized language (with translation examples in English, German, Greek)". *Proceedings. 1st International Conference on Specialized Translation*. Barcelona: Fundació "La Caixa". 94-97.
- de Pedro, Raquel (1999). "The Translatability of Texts: A Historical Overview". *Meta* 4. 546-559.
- Polezzi, Loredana (2012). "Translation and migration". *Translation Studies* 5(3). 345-356.
- Prassl, Friederike (2009). "Translators' decision-making processes in research and knowledge integration". S. Göpferich and F. Alves & I.M. Mees (Eds.). *New approaches in translation process research* (Copenhagen Studies in Language 39). Copenhagen: Samfundslitteratur. 57-80.
- Sapir, Eduard (1956). *Culture, Language and Personality*. Berkeley/Los Angeles: University of California Press.
- Schmitt, Peter A. (2002). "Fachübersetzen – eine Widerlegung von Vorurteilen". J. Best & Sylvia Kalina (Hrsg.). *Übersetzen und Dolmetschen*. Tübingen/Basel: A. Franke Verlag. 60-73.
- Snell-Hornby, Mary (1988). *Translation Studies: An integrated approach*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Stolze, Radegundis (2003). "Vagueness in Economic Texts as a Translation Problem". *Across Languages and Cultures* 4(2). 187-203.
- Tirkkonen-Condit, Sonja (1996). "What is in the black box? Professionalism in translational decisions in the light of TAP research". A. Lauer and W. Wilss (Eds.). *Übersetzungswissenschaft im Umbruch: Festschrift für Wolfram Wilss zum 70. Geburtstag*. Tübingen: Gunter Narr Verlag. 251-256.
- Trosborg, Anna (1997). "Text Typology: Register, Genre and Text Type". A. Trosborg (Ed.). *Text Typology and Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 3-24.
- Tymoczko, Maria (2006). "Reconceptualizing Western translation theory: Integrating non-Western thought about translation". Th. Hermans (Ed.). *Translating others, Vol. 1*. Manchester: St Jerome. 13-32.
- Vandepite, Sonia (2008). "Remapping Translation Studies: Towards a Translation Studies Ontology". *Meta* 53(3). 569-588.
- Vermeer, Hans J. (1996). *Die Welt, in der wir übersetzen: Drei translatologische Überlegungen zu Realität, Vergleich und Prozess*. Heidelberg: TEXTconTEXT.
- Vygotsky, Lev S. (2006). *Thought and language* (E. Hanfmann and G. Vaker (Trans.). A. Kozulin (rev. and ed.). Cambridge, MA/London: The MIT Press.
- Wang, Bo and Ma, Yuan-yi (2015). "What Is Going on in the Minds of Translators? A Review of Studies on Translation Process". *Sino-US English Teaching* 12(4). 289-293.
- Washbourne, Kelly (2013). "Teaching Literary Translation: Objectives, epistemologies, and Methods for the Workshop". *Translation Review* 86(1). 49-66.

Ελληνόγλωσσες

- Βλαχόπουλος, Σ. (2015). *Διαπολιτισμική επικοινωνία στην οικονομία* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/208>
- Γραμμενίδης, Σ., Δημητρούλια, Ξ., Κουρδής, Ε., Λουπάκη, Ε., & Φλώρος, Γ. (2015). *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις της μετάφρασης* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/3901>
- Κελάνδριας, Παναγιώτης (2003). «Τα μη γλωσσικά στοιχεία ως παράγοντες σχηματισμού και καθιέρωσης ειδικών όρων». *ΕΛΕΤΟ – 4ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία»*. Αθήνα: ΤΕΕ. 24-31.
- Κεντρωτής, Γιώργος (1996). *Θεωρία και πράξη της μετάφρασης*. Αθήνα: Δίαυλος.
- Παριανού, Αναστασία (2010). «Διδακτική της ειδικής μετάφρασης: λειτουργική προσέγγιση και περιφερειακές γλώσσες». Ε. Λάμπρου & Γ. Φλώρος (Επιμ.). *Η Διδακτική της μετάφρασης στον ελληνόφωνο χώρο: σύγχρονες τάσεις και προοπτικές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. 95-114.
- Παριανού, Αναστασία (2011). «Έρευνες συμπεριφορών και μετάφραση – Μια κοινωνιοσυμπεριφορική προσέγγιση». Τ. Νενοπούλου & Ε. Λουπάκη (Επιμ.). *Η μεταφρασεολογική έρευνα και η μεταφραστική πρακτική στον ελληνόφωνο χώρο*. Θεσσαλονίκη: City Publish. 139-152.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΗΣ ΠΡΑΞΗΣ

Σύνοψη

Στο Κεφάλαιο αυτό θα εξεταστεί με τη χρήση παραδειγμάτων το εργασιακό περιβάλλον εντός του οποίου επιτελείται το μεταφραστικό έργο. Συγκεκριμένα, θα εξεταστούν: α) ο ρόλος του πελάτη ως εμπνευστή του μεταφραστικού ενεργήματος και καταλυτικού παράγοντα για την επιτυχή έκβασή του, καθώς και το είδος των σχέσεων τις οποίες αναπτύσσει με τον μεταφραστή και τις θετικές ή αρνητικές επιπτώσεις τους στο τελικό αποτέλεσμα και β) οι λειτουργίες που λαμβάνουν χώρα σε όλα τα στάδια από τη στιγμή που ο πάροχος μεταφραστικής εργασίας έρχεται σε επαφή με τον πελάτη μέχρι και την παράδοση του οριστικού μεταφράσματος.

Προαπαιτούμενη γνώση

Για να κατανοήσει την ενότητα αυτή, ο φοιτητής/αναγνώστης πρέπει να έχει μελετήσει τα τρία προηγούμενα Κεφάλαια, 1, 2 και 3, που πραγματεύονται γενικότερες αρχές σχετικά με τη διαδικασία της μετάφρασης ως ενεργήματος το οποίο κατατείνει στην παραγωγή μεταφρασμάτων, καθώς και το Κεφάλαιο 4, που πραγματεύεται τη μετάφραση ως διαπολιτισμικό και κειμενοπαραγωγικό έργο, προκειμένου να αντιληφθεί με ευκολία τις μορφές ανάθεσης ενός μεταφραστικού εγχειρήματος στο σύγχρονο πλαίσιο της δικτυακής οικονομίας.

5.1 Ο ρόλος του πελάτη

Η πράξη της μετάφρασης σε πραγματικές συνθήκες είναι μια περίπλοκη διαδικασία που περιλαμβάνει μια μακρά και σύνθετη αλληλουχία ενεργειών που ξεκινάει από το στάδιο πριν από την ανάθεση και ολοκληρώνεται με την παράδοση του έργου στον πελάτη. Τόσο η καθαρή μεταφρασιολογία όσο και η εφαρμοσμένη έχουν μελετήσει εκτενώς –και συνεχίζουν να μελετούν– όλες τις πτυχές του μεταφραστικού ενεργήματος, τον ρόλο του μεταφραστή ως ενεργού παράγοντα της μεταφραστικής διαδικασίας, καθώς και τον ρόλο και τη σημασία των εξωκειμενικών παραγόντων που εμπλέκονται στη διαδικασία παραγωγής του μεταφράσματος και επηρεάζουν την τελική του μορφή. Ελάχιστη προσοχή όμως έχει δοθεί στη φάση που προηγείται της έναρξης της μεταφραστικής διαδικασίας, τη στιγμή δηλαδή όπου προκύπτει η ανάγκη για μετάφραση μέχρι την ανάθεσή της στον μεταφραστή. Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειώσουμε ότι ο όρος *μεταφραστής* μπορεί να χρησιμοποιείται για να περιγράψει όλους όσους

εμπλέκονται στην πραγματική διαδικασία της παραγωγής μεταφρασμάτων (Gouadec 2007: 55-56) με αποτέλεσμα να περιλαμβάνει:

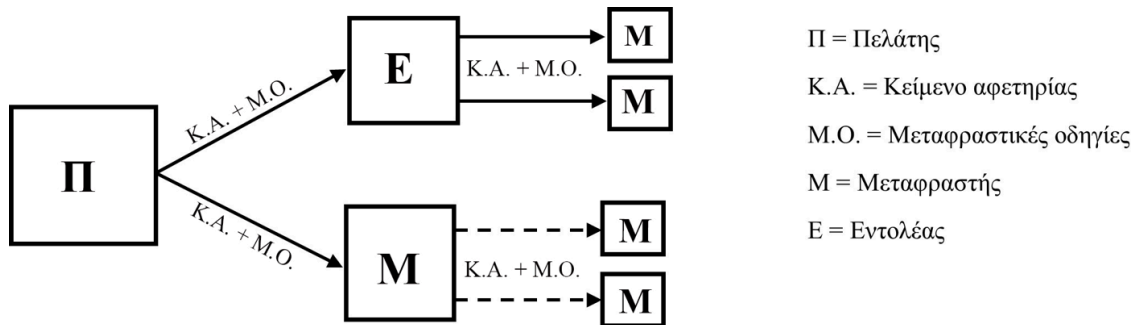
- τον υπεύθυνο διαχείρισης έργου,
- την υπηρεσία μάρκετινγκ της μεταφραστικής εταιρείας,
- τη λογιστική ή οικονομική υπηρεσία της μεταφραστικής εταιρείας (υπεύθυνη για την τιμολόγηση του πελάτη),
- τον ορολόγο που απασχολείται από τη μεταφραστική εταιρεία ή πληρώνεται από τον μεταφραστή,
- τον ερευνητή και τον διαχειριστή του υλικού τεκμηρίωσης,
- τον διορθωτή (proofreader),
- τον επιμελητή (reviser), εφόσον προσλαμβάνεται από τον μεταφραστή ή από τη μεταφραστική εταιρεία,
- τον χειριστή δεδομένων που προσλαμβάνεται από τον μεταφραστή ή από τη μεταφραστική εταιρεία,
- τον μηχανικό ή τον τεχνικό πληροφορικής που εργάζεται για τον μεταφραστή,
- κάθε πάροχο πληροφοριών που ερωτάται από τον μεταφραστή,
- καθώς και οποιονδήποτε άλλο εμπλέκεται άμεσα στη διαδικασία από την πλευρά του μεταφραστή.

Εξυπακούεται ότι όλοι παραπάνω ρόλοι δεν συγκεντρώνονται σε ένα πρόσωπο. Καθένας από αυτούς απαιτεί διαφορετικές δεξιότητες και εξειδίκευση. Όμως, με εξαίρεση ίσως εκείνους που εργάζονται στα λογιστήρια των μεταφραστικών εταιρειών, όλοι οι άλλοι ρόλοι μπορούν να καλυφθούν από άτομα με βασικές σπουδές στη μετάφραση τα οποία, στη συνέχεια, εξειδικεύτηκαν στους επιμέρους αυτούς τομείς είτε μέσω μεταπτυχιακών σπουδών είτε μέσω εκπαίδευσης στις εταιρείες στις οποίες είχαν προσληφθεί.

Για να ξεκινήσει ένα μεταφραστικό έργο, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η ύπαρξη ενός πελάτη ο οποίος θα χρειάζεται τη μετάφραση για οποιονδήποτε λόγο. Με τον όρο *πελάτης* αναφερόμαστε στον «εμπνευστή» της μετάφρασης (όπως τον ορίσαμε στο [Κεφάλαιο 3](#)), ο οποίος είναι «η κινητήρια δύναμη πίσω από κάθε μεταφραστικό ενέργημα και του οποίου η ταυτότητα και η εκπεφρασμένη επιθυμία ασκούν ουσιαστική επιρροή στις λειτουργίες της μετάφρασης» (Hewson και Martin 1991:113). Παρομοίως, η Nord (1991: 8, 1997: 20) θεωρεί ότι ο εμπνευστής παίζει καθοριστικό ρόλο στη διαδικασία της μετάφρασης ως ο παράγοντας (ένα πρόσωπο, μια ομάδα ή ένας θεσμός) που «δίνει το έναυσμα για την εκκίνηση της μεταφραστικής διαδικασίας αιτιολογώντας την αιτία της ανάθεσης και καθορίζοντας τον σκοπό για τον οποίο χρειάζεται το κείμενο υποδοχής». Ο Byrne (2006: 13), από την άλλη μεριά, ορίζει αυτό τον παράγοντα ως «το πρόσωπο ή την οντότητα που είναι υπεύθυνο για την έναρξη της μεταφραστικής διαδικασίας». Από την πλευρά της αγοράς, ο Pym (1998), περιγράφει αυτό τον παράγοντα ως το «πρόσωπο για το οποίο εργάζεται ο μεταφραστής», ενώ ο Schuber (2009: 21) ως «όλους τους παράγοντες (πελάτης, εταιρεία που μεσολαβεί στην ανάθεση της μετάφρασης [...]) που μπορεί να παραγγείλουν τη μετάφραση ενός κειμένου». Τέλος, ο Chemorion (2008: 46) περιγράφει τον πελάτη ως «[...] την κινητήρια δύναμη της μεταφραστικής διαδικασίας».

Ο όρος *εμπνευστής* φυσικά μπορεί να αναφέρεται σε ένα φυσικό πρόσωπο ή σε μια νομική οντότητα όπως μια εταιρεία, έναν οργανισμό, έναν εκδοτικό οίκο κ.λπ. Μπορεί επίσης να αναφέρεται στον ίδιο τον συντάκτη του κειμένου ή ακόμα και σε έναν μεταφραστή που, για διάφορους λόγους, αναθέτει τη μετάφραση σε κάποιον άλλο. Εν κατακλείδι, ο εμπνευστής μπορεί να είναι οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο στο οποίο οφείλεται η έναρξη της μεταφραστικής διαδικασίας. Επειδή όμως τα κείμενα δημιουργούνται για να εξυπηρετήσουν συγκεκριμένες κοινωνικές ή προσωπικές ανάγκες, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η μεταφραστική διαδικασία δεν εκκινεί από τον εμπνευστή αλλά από μια ανάγκη του για μια μετάφραση, για παράδειγμα να διεισδύσει σε μια νέα αγορά, να προβάλει τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες του, να εκδώσει ένα έργο, να υποχρεώνεται να μεταφράσει τα εγχειρίδια χρήσης των συσκευών του στις χώρες στις οποίες τα εξάγει κ.λπ. Αυτή η ανάγκη είναι ο λόγος για τον οποίο ξεκινάει

μια μεταφραστική διαδικασία, ο οποίος πρέπει να εξηγηθεί από τον εμπνευστή στον μεταφραστή προκειμένου το μετάφρασμα να ανταποκρίνεται επαρκώς στις ανάγκες του. Η εξήγηση αυτή παίρνει τη μορφή των μεταφραστικών οδηγιών. Αυτή η πρώτη φάση της έναρξης της μεταφραστικής διαδικασίας απεικονίζεται στην **Εικόνα 5.1**.

Εικόνα 5.1 Πρώτη φάση έναρξης της μεταφραστικής διαδικασίας.

Σε αυτή τη φάση, πριν από την έναρξη των μεταφραστικών υπηρεσιών, ο δυνητικός πάροχος εργασίας, δηλαδή ο μεταφραστής ή η εταιρεία παροχής μεταφραστικών υπηρεσιών, παραλαμβάνει από τον πελάτη το υλικό που πρέπει να μεταφραστεί (εν μέρει ή στο σύνολό του), το οποίο μπορεί να έχει παραχθεί από τον ίδιο τον πελάτη ή για λογαριασμό του από μια άλλη πηγή. Στην περίπτωση κατά την οποία σε αυτή τη διαδικασία μεσολαβεί μια εταιρεία, αυτή είναι ο εντολέας της μετάφρασης. Αφού παραληφθεί το κείμενο ξεκινάει η διαδικασία της μετάφρασης είτε από τον ίδιο τον μεταφραστή, ο οποίος μπορεί να συνεργαστεί και με άλλους μεταφραστές εάν ο όγκος του κειμένου επιβάλλει την κατάταμησή του, είτε από τον εντολέα, ο οποίος αναθέτει τη μετάφραση του κειμένου σε έναν ή περισσότερους μεταφραστές. Τη διαδικασία αυτή θα περιγράψουμε αναλυτικότερα στο [υποκεφάλαιο 5.2](#) παρακάτω. Θεωρητικά, κάθε υλικό που πρέπει να μεταφραστεί θα πρέπει να έχει υποβληθεί σε αυστηρές διαδικασίες ποιοτικού ελέγχου κατά τη στιγμή της δημιουργίας του, δηλαδή να διασφαλιστεί ότι το προς μετάφραση κείμενο έχει γλωσσική συνοχή, νοηματική συνεκτικότητα, πληροφοριακή πληρότητα και επικοινωνιακή καταλληλότητα. Επίσης, πρέπει να έχει γίνει έλεγχος των τυπογραφικών λαθών, της ορολογικής σαφήνειας μέσω της αποφυγής χρήσης συνωνύμων όρων που μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα κατανόησης του κειμένου. Στην πράξη, όμως, αυτό συχνά δεν συμβαίνει. Ιδανικά, το προς μετάφραση κείμενο θα πρέπει να έχει διεθνοποιηθεί κατά τη διάρκεια του σχεδιασμού ή της τεκμηρίωσής του. Η διεθνοποίηση περιλαμβάνει την αλλαγή του πηγαίου κώδικα του κειμένου έτσι ώστε το περιεχόμενο να προσαρμόζεται πιο εύκολα στους διεθνείς αποδέκτες του όταν μεταφράζεται σε μία διαφορετική γλώσσα. Είναι μια πρακτική που χρησιμοποιείται οπουδήποτε η αγγλική δεν είναι επίσημη γλώσσα και σε μακροπρόθεσμη βάση εξοικονομεί πολύ χρόνο.

Προτού προχωρήσουμε παρακάτω πρέπει να αναφέρουμε ότι ο όρος *πάροχος εργασίας* αναφέρεται στο φυσικό ή νομικό πρόσωπο που αναλαμβάνει τη μετάφραση αλλά και σε κάθε πρόσωπο που εργάζεται για λογαριασμό του (Gouadec 2007: 56). Σε αυτά συμπεριλαμβάνονται οι εξής:

- ο διαχειριστής του έργου από την πλευρά του παρόχου εργασίας,
- το τμήμα αγορών του παρόχου εργασίας,
- το λογιστήριο ή το οικονομικό τμήμα του παρόχου εργασίας (υπεύθυνο για τις πληρωμές ή τα τιμολόγια),
- ο ορολόγος ή ο προ-μεταφραστής που προσλαμβάνεται από τον πάροχο εργασίας,
- ο ερευνητής και ο διαχειριστής ορολογικής τεκμηρίωσης που εργάζεται για λογαριασμό του παρόχου εργασίας,
- οποιοσδήποτε διορθωτής (proofreader) από την πλευρά του παρόχου εργασίας,

- οποιοσδήποτε επιμελητής (reviser) από την πλευρά του παρόχου εργασίας,
- οποιοσδήποτε χειριστής δεδομένων ή συστημάτων μηχανικής μετάφρασης που προσλαμβάνεται από τον πάροχο εργασίας,
- οποιοσδήποτε μηχανικός ή τεχνικός πληροφορικής που εργάζεται για λογαριασμό του παρόχου εργασίας,
- οποιοσδήποτε πάροχος πληροφοριών που έχει προσληφθεί από τον πάροχο εργασίας,

καθώς και οποιοσδήποτε άλλος εμπλέκεται άμεσα στη διαδικασία από την πλευρά του παρόχου εργασίας.

Σε αυτό το σημείο αξίζει ίσως να σημειώσουμε ότι, παρά το ενδιαφέρον της θεωρητικής έρευνας και, ιδίως, της κοινωνιολογίας της μετάφρασης για το εργασιακό περιβάλλον και τη ζωή των μεταφραστών μέσα στα μεταφραστικά δίκτυα, οι πελάτες και ο τρόπος με τον οποίο συμμετέχουν στο μεταφραστικό ενέργημα, ιδίως στη διαδικασία της μετάφρασης μη λογοτεχνικών κειμένων, δεν έχουν μελετηθεί εκτενώς. Ο όρος *μεταφραστικό ενέργημα* αναφέρεται στη διαδικασία κατά την οποία ένα κείμενο επιλέγεται να μεταφραστεί για οποιονδήποτε λόγο, μεταφράζεται από έναν μεταφραστή και, τέλος, ενδέχεται να παρασχεθεί ανατροφοδότηση σχετικά με τη μετάφραση (Toury 1995: 58). Οι λειτουργικές προσεγγίσεις βέβαια έχουν αναδείξει τον ρόλο των εξωκειμενικών παραγόντων στη μεταφραστική διαδικασία και το πώς επηρεάζουν την παραγωγή μεταφρασμάτων. Οι έρευνες όμως σχετικά με το πώς βλέπουν οι ίδιοι οι πελάτες το επάγγελμα του μεταφραστή, την εικόνα που έχουν για τον μεταφραστή και τη μεταφραστική διαδικασία είναι σχετικά ολιγάριθμες ακόμα (βλ. ενδεικτικά Dam and Korning Zethsen 2008 και 2010 και Chan 2010). Θα άξιζε ίσως η μεταφρασεολογία να στρέψει το ενδιαφέρον της σε αυτό το πεδίο έρευνας εφόσον, κατά τη γνώμη μας, δεν αρκεί μόνο να περιγράψουμε και να αναλύσουμε το προφίλ του επαγγελματία μεταφραστή, τις δεξιότητες και τις γνώσεις τις οποίες πρέπει να έχει και πώς θα τις αποκτήσει ή τις μορφές διάδρασής του με τους παράγοντες της μεταφραστικής διαδικασίας. Σκοπός της μεταφραστικής διαδικασίας είναι βεβαίως η παραγωγή ποιοτικών μεταφράσεων και η ικανοποίηση του πελάτη. Όμως, σκοπός της είναι και η ικανοποίηση του μεταφραστή, η οποία δεν μπορεί να είναι μόνο ηθική, η ικανοποίηση δηλαδή που απορρέει από την παραγωγή μιας «καλής» μετάφρασης. Η ικανοποίηση του μεταφραστή εξαρτάται και από την ποιότητα της συνεργασίας του με τον πελάτη αλλά και από την αμοιβή του, η οποία θα πρέπει να είναι τέτοια ώστε να του εξασφαλίζει ένα ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης.

Σε ό,τι αφορά την ικανοποίηση από την ποιότητα της συνεργασίας με τους πελάτες, αυτή εξαρτάται συνήθως από τις προσδοκίες των πελατών από τον μεταφραστή και τις υπηρεσίες που θα τους προσφέρει καθ' όλη τη διάρκεια της μεταφραστικής διαδικασίας μέχρι και την παράδοση του τελικού προϊόντος. Σύμφωνα με τον Ojasalo (2001: 4-5), υπάρχουν τρεις κατηγορίες προσδοκιών:

- Ασαφείς προσδοκίες.* Ένας πελάτης έχει ασαφείς προσδοκίες όταν αναμένει από τον πάροχο υπηρεσιών να βελτιώσει με κάποιο τρόπο την κατάστασή του, αλλά δεν έχει σαφή ιδέα για το τι είναι ακριβώς αυτό που πρέπει να βελτιωθεί, τι πρέπει να γίνει γι' αυτό και πώς. Είναι αρκετά συχνό το φαινόμενο ένας πελάτης που αναθέτει τη μετάφραση σε κάποιον πάροχο μεταφραστικών υπηρεσιών να ζητάει μια «καλή» μετάφραση χωρίς να προσδιορίζει επακριβώς τα κριτήριά του σχετικά με το τι είναι μια καλή μετάφραση (Chan 2010: 95). Είναι προς το συμφέρον του παρόχου υπηρεσιών να προσπαθήσει να διασαφηνίσει τι ακριβώς χρειάζεται ο πελάτης διότι όταν οι ασαφείς προσδοκίες δεν ικανοποιούνται από τον πάροχο υπηρεσιών, ο πελάτης θα απογοητευτεί χωρίς οπωσδήποτε να μπορεί να προσδιορίσει τον λόγο της απογοήτευσής του. Σε μια τέτοια περίπτωση μπορεί να αποφασίσει να στραφεί σε κάποιον άλλο πάροχο υπηρεσιών. Η εξειδίκευση των ασαφών προσδοκιών απαιτεί χρόνο και προσπάθεια τόσο από τον μεταφραστή όσο και από τον πελάτη και, συχνά, είναι παράγοντας αύξησης του άγχους τόσο για τον μεταφραστή όσο και για τον πελάτη και επηρεάζει αρνητικά το αποτέλεσμα της (Li and Huang 2022: 2).

- β. *Υπόρρητες προσδοκίες.* Οι υπόρρητες προσδοκίες σχετικά με ορισμένα στοιχεία της υπηρεσίας είναι τόσο αυτονόητες για τον πελάτη ώστε δεν τους δίνει σημασία, με αποτέλεσμα να μην συνειδητοποιεί ότι ενδέχεται να μην ικανοποιηθούν παρά μόνο όταν παραλάβει το μετάφρασμα. Για παράδειγμα, ο πελάτης μπορεί να ζητήσει τη μετάφραση ενός τεχνικού κειμένου το οποίο περιλαμβάνει συγκεκριμένη εταιρική ορολογία³⁵ χωρίς να το επισημάνει στις μεταφραστικές οδηγίες, θεωρώντας αυτονόητο ότι ο μεταφραστής θα την εντοπίσει και θα τη μεταφράσει ανάλογα. Οι υπόρρητες προσδοκίες μπορούν να προκαλέσουν δυσαρέσκεια για την ποιότητα της μεταφραστικής υπηρεσίας αλλά όχι θετικές εκπλήξεις, δυσαρέσκεια που συχνά γίνεται γνωστή στον μεταφραστή μέσω εκ των υστέρων αρνητικών ανατροφοδοτήσεων.
- γ. *Ρητές προσδοκίες.* Οι ρητές προσδοκίες αναφέρονται σε συνειδητές υποθέσεις ή επιθυμίες του πελάτη σχετικά με την παρεχόμενη υπηρεσία. Με απλά λόγια, ξέρεi εκ των προτέρων τι θέλει από τη μετάφραση, γνωρίζει με ακρίβεια σε ποιες από τις προσδοκίες του δεν ανταποκρίθηκε ο μεταφραστής και, συνήθως, για ποιο λόγο συνέβη αυτό. Αυτό βεβαίως δεν σημαίνει απαραίτητα πως είχαν καταστεί σαφείς πριν από την έναρξη της μεταφραστικής διαδικασίας.

Το σύνολο των προσδοκιών του πελάτη μπορεί να περιλαμβάνει προσδοκίες και από τις παραπάνω τρεις κατηγορίες. Μπορεί, για παράδειγμα, να υπάρχουν ασαφείς προσδοκίες για ένα στοιχείο της υπηρεσίας και ρητές προσδοκίες για ένα άλλο. Επιπλέον, οι προσδοκίες του ίδιου πελάτη μπορεί να μεταβάλλονται κατά τη διάρκεια της εξέλιξης της σχέσης με τον μεταφραστή. Για παράδειγμα, οι ασαφείς προσδοκίες μπορεί να γίνουν ρητές είτε κατά την έναρξη είτε κατά τη διάρκεια της μεταφραστικής διαδικασίας, αλλά αυτό τις περισσότερες φορές, αν όχι όλες, οφείλεται στην ικανότητα του μεταφραστή να εντοπίζει ασάφειες στις προδιαγραφές της ανάθεσης και να ζητάει περαιτέρω διευκρινίσεις. Οι σχέσεις λοιπόν με τον πελάτη και τις προσδοκίες του είναι ένας από τους παράγοντες που διαμορφώνουν την ποιότητα των συνθηκών εργασίας του μεταφραστή, συντελούν στη θετική ή αρνητική προδιάθεση του μεταφραστή απέναντι στο μεταφραστικό εγχείρημα και μπορούν να επηρεάσουν τόσο την ποιότητα του μεταφράσματος όσο και, μακροπρόθεσμα, την ποιότητα του συνόλου των προσφερόμενων υπηρεσιών προς τον πελάτη. Όπως παρατηρεί ο Ojasalo (2001: 10), σε αντίθεση με τις υπηρεσίες πελατών σε ένα εστιατόριο για παράδειγμα, οι πάροχοι μεταφραστικών υπηρεσιών έχουν μεγαλύτερη ευθύνη να προσφέρουν τις καλύτερες και πιο ενδεδειγμένες λύσεις στα προβλήματα των πελατών τους, όχι μόνο βραχυπρόθεσμα αλλά και σε βάθος χρόνου.

Αυτό το πολύπλοκο πλέγμα διαπροσωπικών σχέσεων και η ανάγκη για ικανοποίηση του πελάτη έχει οδηγήσει ορισμένους ερευνητές να θεωρούν τους πελάτες και τις προσδοκίες τους από τη μετάφραση ως μια από τις δύο σημαντικότερες πηγές έντασης στη διαδικασία της παραγωγής μιας μετάφρασης (η άλλη είναι η περιοριστική επιρροή που ασκεί το κείμενο αφετηρίας στο κείμενο υποδοχής) (Malmkjær 1993: 147). Ο Pym (1998: 154) από την πλευρά του συμφωνεί εν μέρει με την παραπάνω άποψη θεωρώντας ότι σε ένα μεταφραστικό εγχείρημα δεν είναι εύκολο να προσδιορίσουμε με ακρίβεια εάν ο σκοπός διαμορφώνεται αποκλειστικά από τον πελάτη και τις προσδοκίες του, τον προσδιορισμό του δυναμικού αναγνωστικού κοινού ή από τον ίδιο τον μεταφραστή, με συνέπεια να μην μπορούμε να προσδιορίσουμε επακριβώς ποιος από αυτούς τους παράγοντες συντελεί στη δημιουργία εντάσεων. Και συνεχίζει (ό.π. 157) λέγοντας ότι οι μεταφραστές πρέπει να γνωρίζουν ή να αναμένουν πως οι πελάτες έχουν προσδοκίες. Αυτή η τελευταία διατύπωση είναι κάπως κοινότοπη, με την έννοια ότι εξυπακούεται πως κάθε πελάτης προσδοκά κάτι συγκεκριμένο από την ανάθεση της μετάφρασης και δεν νομίζουμε να υπάρχει επαγγελματίας μεταφραστής, λιγότερο ή περισσότερο έμπειρος, που να μην το αντιλαμβάνεται. Το ποιες είναι αυτές όμως πρέπει να εξηγείται από τον ίδιο τον πελάτη. Ένα επιτυχές μεταφραστικό εγχείρημα δεν μπορεί να εξαρτάται μόνο από τις μεταφραστικές περιγραφικές νόρμες, από το πώς

³⁵ Η εταιρική ορολογία αφορά βραχυγραφίες, τεχνικούς όρους, τίτλους κ.λπ. που αποτελούν στοιχεία της εταιρικής γλώσσας, η οποία διαφοροποιείται από την ορολογία άλλων εταιρειών. Χρησιμοποιείται κυρίως για την προβολή της εταιρικής ταυτότητας, της εικόνας δηλαδή της εταιρείας και των προϊόντων της, με σκοπό την ενίσχυση της αναγνωρισιμότητάς της (Παριανού 2004: 389)

δηλαδή αναμένει κάποιος από αυτόν να ενεργήσει βάσει προηγούμενων εμπειριών ή προδιαμορφωμένων αντιλήψεων σχετικά με τον τρόπο που πρέπει ή προβλέπεται να λειτουργήσει.

Ένας άλλος παράγοντας που έχει σχέση με την ικανοποίηση του μεταφραστή είναι ο παράγοντας της αμοιβής και της ταχύτητας παράδοσης. Συνήθως, αυτό που θέλει ο πελάτης είναι η δουλειά του να γίνει γρήγορα, καλά και φτηνά (Szondy 2016: 32). Ομοίως, ο Robinson (1997: 16) διαπιστώνει πως από την πλευρά του πελάτη, η ιδανική μετάφραση πρέπει να είναι απολύτως αξιόπιστη, γρήγορα διαθέσιμη και δωρεάν, κάτι το οποίο στην πραγματικότητα δεν ισχύει, εφόσον δεν υπάρχει «απόλυτα» αξιόπιστη μετάφραση, για να γίνει κάτι χρειάζεται χρόνος και, φυσικά, κανείς δεν εργάζεται χωρίς αμοιβή. Το ζήτημα της ποιότητας της μετάφρασης, της αμοιβής και του χρόνου συνήθως είναι αλληλεξαρτώμενα και στην πράξη αποτελούν αντικείμενο διαπραγμάτευσης. Η ποιότητα πληρώνεται. Επομένως, μια όσο το δυνατόν περισσότερο αξιόπιστη μετάφραση χρειάζεται χρόνο και κοστίζει περισσότερο, ιδίως όταν στην παραγωγή της εμπλέκονται περισσότεροι από ένας μεταφραστές. Όσο μικρότερη είναι η προθεσμία παράδοσης της μετάφρασης τόσο περισσότερο θα κοστίζει και τόσο πιο δύσκολη θα είναι η διασφάλιση της αξιοπιστίας της. Ένας μεταφραστής που παραμερίζει όλες τις άλλες εργασίες του για να κάνει μια δουλειά γρήγορα θα αναγκαστεί να αυξήσει την τιμή για να αντισταθμίσει την απώλεια χρημάτων που θα έχει από τη μετάθεση της παράδοσης ήδη ειλημμένων αναθέσεων. Είναι γνωστό ότι η εντατικοποίηση των ρυθμών εργασίας προκειμένου να παραδοθεί γρήγορα η μετάφραση επιφέρει σωματική και πνευματική εξάντληση, η οποία με τη σειρά της μπορεί να οδηγήσει σε λάθη και αδυναμία εντοπισμού τους από τον μεταφραστή.

Η πράξη έχει επίσης αποδείξει ότι οι χαμηλές τιμές δύσκολα εξασφαλίζουν την επιθυμητή ποιότητα και την προστασία από δαπανηρές καθυστερήσεις. Οι λόγοι είναι δύο. Πρώτον, εκείνοι που είναι διατεθειμένοι να εργαστούν με πολύ χαμηλές τιμές είναι συνήθως μη επαγγελματίες με α) ανεπαρκείς γλωσσικές, ερευνητικές/τεκμηριωτικές και κειμενοπαραγωγικές δεξιότητες και β) συχνά χωρίς σχέσεις με άλλους επαγγελματίες του χώρου. Στην πρώτη περίπτωση, η παράδοση ανεπαρκών μεταφράσεων είναι παράγοντας καθυστέρησης και αύξησης του κόστους εφόσον ο πελάτης θα αναγκαστεί είτε να επιστρέψει το μετάφρασμα για διόρθωση και επιμέλεια είτε να αναζητήσει άλλο πάροχο ο οποίος, εκ των πραγμάτων, θα κάνει τη μετάφραση από την αρχή δεδομένου ότι τις περισσότερες φορές είναι πιο δύσκολο και πιο χρονοβόρο για έναν μεταφραστή να διορθώσει μια ανεπαρκή μετάφραση από το να μεταφράσει ξανά το πρωτότυπο κείμενο, και βεβαίως θα ζητήσει να πληρωθεί για αυτό. Στη δεύτερη περίπτωση, τυχόν αδυναμία εμπρόθεσμης παράδοσης της μετάφρασης (π.χ. λόγω ατυχήματος ή ασθένειας) επιφέρει καθυστέρηση της παράδοσης εφόσον ο μεταφραστής δεν γνωρίζει κάποιον άλλο που να μπορεί να συνεχίσει τη δουλειά για να παραδοθεί στον πελάτη εμπροθέσμως. Δεύτερον, σε περίπτωση που ένας επαγγελματίας μεταφραστής αναγκαστεί για οποιονδήποτε λόγο να συμφωνήσει σε μια χαμηλή τιμή που δεν ανταποκρίνεται στην ελάχιστη την οποία θεωρεί απαραίτητη προκειμένου να εξασφαλίσει αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης, θα προσπαθήσει να τελειώσει τη μετάφραση όσο το δυνατόν πιο γρήγορα ώστε να αναζητήσει την επόμενη ανάθεση για να αντισταθμίσει την οικονομική απώλεια από την προηγούμενη, με αποτέλεσμα η μετάφραση την οποία θα παραδώσει να μην ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις ποιότητας της ανάθεσης. Και στις δύο περιπτώσεις, ο πελάτης θα καθυστερήσει να παραλάβει τη μετάφραση και θα πληρώσει περισσότερα από όσα είχε υπολογίσει. Σε κάθε περίπτωση ισχύει η ρήση ότι, τελικά, το φτηνό είναι ακριβό.

Τα παραπάνω βεβαίως δεν σημαίνουν οπωσδήποτε πως οι χαμηλές τιμές δεν εξασφαλίζουν πάντα καλή ποιότητα. Ένας σοβαρός επαγγελματίας σέβεται την εργασία του και προσπαθεί πάντα να διατηρήσει ένα όσο το δυνατόν υψηλότερο επίπεδο υπηρεσιών. Παρά ταύτα, μια αξιοπρεπής αμοιβή σε συνδυασμό με όσο το δυνατόν πιο ομαλές συνθήκες συνεργασίας με τον πελάτη έχουν ως αποτέλεσμα την ικανοποίηση και των δύο μερών, τη δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης και θέτουν τις βάσεις για συνέχιση της συνεργασίας και στο μέλλον.

Κάτι επίσης σημαντικό που συντελεί στην αποφυγή παρεξηγήσεων και, φυσικά, στην ικανοποίηση του μεταφραστή είναι η επίσημη καταγραφή των συμφωνημένων τιμών και προθεσμιών ώστε και τα

δύο μέρη να γνωρίζουν επακριβώς τους όρους της ανάθεσης και να μπορούν, σε περίπτωση παραβίασής τους από το ένα ή το άλλο μέρος, να προσφύγουν νομικά και να διεκδικήσουν τις προβλεπόμενες αποζημιώσεις. Σε ό,τι αφορά τη χρέωση, γενικώς γίνεται ανά λέξη ή ανά χαρακτήρα. Στο Ηνωμένο Βασίλειο γίνεται ανά χίλιες λέξεις, ενώ στη Γερμανία η πληρωμή γίνεται ανά τυποποιημένη γραμμή, συνήθως 55 χαρακτήρων, αν και μπορεί επίσης να κυμαίνεται μεταξύ 50 και 60 χαρακτήρων. Αυτή η εξαίρεση από τον κανόνα οφείλεται στο μήκος των γερμανικών λέξεων (Turner 2009: 143). Πολλοί μεταφραστές χρεώνουν επίσης ωριαία αμοιβή για τη μετάφραση εγγράφων που πρέπει να παραδοθούν σε αρχεία Excel ή PowerPoint για παράδειγμα, όπου είναι δύσκολο να καταμετρηθούν οι χαρακτήρες και η διαδικασία είναι συνήθως πιο χρονοβόρα. Αυτός ο τρόπος υπολογισμού εφαρμόζεται επίσης σε περιπτώσεις κατά τις οποίες η ανάθεση περιλαμβάνει την κατάσταση ορολογικών βάσεων δεδομένων ή τον έλεγχο της μετάφρασης σε αρχείο PDF πριν από την εκτύπωση. Σε αυτές τις περιπτώσεις η τιμολόγηση βασίζεται στον υπολογισμό της διάρκειας της δραστηριότητας και, συνήθως, προϋπόθεση για να γίνει αποδεκτή είναι η ύπαρξη σχέσεων εμπιστοσύνης μεταξύ του πελάτη και του μεταφραστή.

Μια άλλη μέθοδος την οποία εφαρμόζουν οι διαδικτυακές μεταφραστικές εταιρείες είναι ο κατακερματισμός των εργασιών μέσω ενός μοντέλου αναζήτησης εξωτερικών συνεργατών (crowdsourcing) (Larsonneur 2018: 16). Σε αυτό το μοντέλο, δεν υπάρχουν συμβάσεις ή προσφορές. Αντιθέτως, οι αναθέσεις, οι οποίες μπορεί να περιλαμβάνουν μια ποικιλία εργασιών, όπως η μετάφραση και η διόρθωση ή η επιμέλεια αντιγράφων, αναρτώνται σε μια πλατφόρμα όπου η τιμή καθορίζεται από τους ενδιαφερόμενους να αναλάβουν τη δουλειά και όχι από τους παρόχους εργασίας. Σε αυτές τις περιπτώσεις επιλέγεται ο μειοδότης, κάτι που συχνά αποτρέπει τους έμπειρους επαγγελματίες να υποβάλουν προσφορές, με αποτέλεσμα να αποκλείονται από το συγκεκριμένο μεταφραστικό δίκτυο. Η χρέωση γίνεται συνήθως ανά έργο ή ανά ώρα και όχι ανά όγκο (δηλαδή αριθμό σελίδων ή λέξεων), συμπεριλαμβανομένων των μεταφραστικών εργασιών. Η εργασία πρέπει να ολοκληρώνεται εντός συγκεκριμένων χρονικών πλαισίων, π.χ. όχι περισσότερο από μία ώρα για 200 λέξεις (Garcia στο Larsonneur 2018). Το χαρακτηριστικό αυτής της διαδικασίας είναι πως συνήθως αυτοί που αναλαμβάνουν μια μετάφραση δεν είναι απαραίτητα εκπαιδευμένοι μεταφραστές Μπορεί να είναι απλώς φυσικοί ομιλητές της γλώσσας υποδοχής ή γλωσσομαθείς. Αυτές οι εταιρείες δεν βασίζονται σε εξειδικευμένους ειδικούς, προσλαμβάνουν μη εξειδικευμένους συνεργάτες που θα δεχτούν να εργαστούν με χαμηλότερες απολαβές επειδή επαναπροσδιορίζουν την ποιότητα, κατακερματίζουν την εργασία και διαμορφώνουν την τιμή. Υπάρχουν εταιρείες, για παράδειγμα, που ζητούν μεταφράσεις κατάλληλες για τον εκάστοτε σκοπό χωρίς όμως να είναι απαραίτητως δημοσιεύσιμες. Αυτή η κατάσταση τείνει να μεταβάλλει τη φυσιογνωμία της αγοράς της μετάφρασης, αποκλείοντας συνήθως τους έμπειρους επαγγελματίες οι οποίοι δεν διατίθενται να εργαστούν κάτω από ένα ελάχιστο αποδεκτό επίπεδο αμοιβής.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει ίσως να κάνουμε μια διάκριση μεταξύ της χρονικής διάρκειας ή του χρόνου παράδοσης μιας μετάφρασης και του χρόνου που καταναλώνεται για την υλοποίησή της εργασίας, ο οποίος μπορεί να επηρεάσει την τιμολόγηση. Η χρέωση με βάση τον αριθμό λέξεων δεν ανταποκρίνεται στον χρόνο που δαπανά ένας μεταφραστής για να φέρει εις πέρας το έργο του δεδομένου ότι, εκτός από τη μετάφραση αυτή καθαυτήν, ο μεταφραστής δαπανά χρόνο και για άλλες εργασίες όπως η ανεύρεση παράλληλων κειμένων, η αναζήτηση και η τεκμηρίωση της ορολογίας, η προετοιμασία του αρχείου για μετάφραση, ο επανέλεγχος κ.λπ. Όλες αυτές οι εργασίες είναι χρονοβόρες και κουραστικές, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στην τιμολόγηση και, σε περίπτωση αντίρρησης εκ μέρους του πελάτη, να του εξηγηθεί ότι αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της μεταφραστικής διαδικασίας. Ένας άλλος παράγοντας που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στην τιμολόγηση και συχνά αγνοείται από τους πελάτες είναι τα λειτουργικά έξοδα με τα οποία επιβαρύνονται οι μεταφραστές, ιδίως εκείνοι που εργάζονται ως ελεύθεροι επαγγελματίες. Εκτός από την κάλυψη του κόστους του βασικού εξοπλισμού ενός γραφείου με έναν υπολογιστή συνδεδεμένο στο Διαδίκτυο, αναλώσιμα, ειδικά λεξικά και τηλεφωνική σύνδεση, ο ελεύθερος επαγγελματίας μεταφραστής, όπως κάθε άλλος αυτοαπασχολούμενος, πρέπει επίσης να πληρώνει φόρους, ιατρική ασφάλιση και συνταξιοδοτικές εισφορές, καθώς και, ιδανικά, ασφάλιση

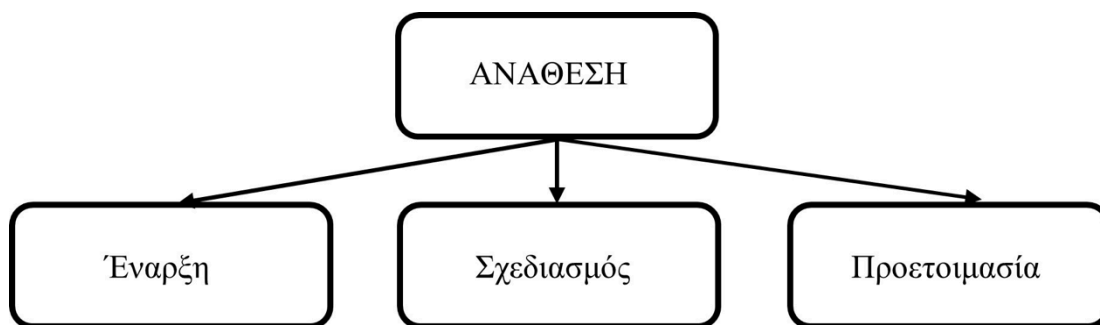
επαγγελματικής ευθύνης και αναπηρίας (αν και στην πράξη πολλοί ελεύθεροι επαγγελματίες δεν μπορούν να αντέξουν οικονομικά τα τελευταία δύο). Κατά συνέπεια, το εισόδημα από τη μεταφραστική εργασία δεν είναι όλο καθαρό κέρδος και πολλοί μεταφραστές αγωνίζονται να τα βγάλουν πέρα, ιδίως οι μεταφραστές λογοτεχνίας οι οποίοι αναγκάζονται πάντοτε να αναλάβουν και άλλες δουλειές για να επιβιώσουν οικονομικά.

5.2 Η ροή της μετάφρασης

Η ακολουθία ροής εργασιών την οποία παραθέτουμε περιγράφει ολόκληρο τον κύκλο της μεταφραστικής διαδικασίας, όπως θεωρητικά θα πρέπει να λαμβάνει χώρα από τη στιγμή όπου η ανάθεση γίνεται δεκτή έως τη στιγμή όπου το μεταφρασμένο υλικό διατίθεται στους τελικούς χρήστες του στην απαιτούμενη μορφή και με το κατάλληλο μέσο. Η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει ουσιαστικά τρία στάδια: α) το στάδιο της έναρξης της ανάθεσης, β) το στάδιο της μεταφραστικής διαδικασίας και, γ) το στάδιο της παράδοσης και του κλεισίματος του κύκλου του έργου. Για την περιγραφή αυτών των σταδίων ακολουθήσαμε τα πρότυπα του Gouadec (2007) και της Szondy (2016).

5.2.1 Το στάδιο της ανάθεσης

Αυτό το στάδιο περιλαμβάνει όλες τις διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα τη στιγμή όπου ο πελάτης (ή εμπνευστής) έρχεται σε επαφή με τον πάροχο εργασίας (ή εντολέα) για να του αναθέσει τη μετάφραση μέχρι και τη στιγμή όπου ξεκινάει η μετάφραση των κειμένων. Το στάδιο αυτό απεικονίζεται σχηματικά στην **Εικόνα 5.2**.

Εικόνα 5.2 Τα στάδια της διαδικασίας πριν την έναρξη του μεταφραστικού ενεργήματος.

Η διαδικασία της έναρξης περιλαμβάνει όλες τις ενέργειες του παρόχου εργασίας από τη στιγμή όπου ενδιαφέρεται να αναλάβει ένα μεταφραστικό έργο για το οποίο ο εμπνευστής του έχει δημοσιεύσει προκήρυξη για πρόσκληση υποβολής προσφορών. Σε αυτή τη φάση ο πάροχος:

- α. Αρχικά συλλέγει πληροφορίες για τον πελάτη (π.χ. εταιρικό προφίλ, κύκλο εργασιών, ιστορικό προηγούμενων συνεργασιών κ.λπ.).
- β. Μελετά την προκήρυξη προκειμένου να διαπιστώσει ότι μπορεί να ανταποκριθεί στα προαπαιτούμενά της, να βεβαιωθεί δηλαδή ότι διαθέτει τα μέσα, τον εξοπλισμό και το ανθρώπινο δυναμικό που είναι απαραίτητα για την υλοποίηση του έργου και ότι είναι σε θέση να ανταποκριθεί στις προθεσμίες παράδοσης που αναφέρονται στην προκήρυξη.
- γ. Προϋπολογίζει το συνολικό κόστος, καθώς και τα περιθώρια προσφοράς μειωμένων τιμών σε κάποιες από τις υπηρεσίες που θα παράσχει.
- δ. Υποβάλλει την προσφορά.

Η διαδικασία του σχεδιασμού περιλαμβάνει όλες τις ενέργειες που είναι απαραίτητες για την υλοποίηση του έργου. Σε αυτό το στάδιο ο εντολέας:

- α. Αναλύει τις απαιτήσεις σε εργαλεία αυτόματης μετάφρασης.
- β. Ελέγχει εάν διαθέτει τις απαραίτητες εκδόσεις του απαιτούμενου λογισμικού.
- γ. Ετοιμάζει τους φακέλους διάρθρωσης του έργου.
- δ. Καταγράφει τις τυχόν ανάγκες προμήθειας πρόσθετων πόρων.

Επιπλέον, πρέπει να διασφαλίσει ότι όλες οι πηγές που είναι απαραίτητες για την υλοποίηση του έργου, το υλικό τεκμηρίωσης, οι μεταφραστικές μνήμες, οι κατάλογοι ορολογίας θα βρίσκονται στους κατάλληλους φακέλους οι οποίοι πρέπει να είναι προσπελάσιμοι από όλους όσους θα συμμετάσχουν στη διαδικασία της μετάφρασης. Επίσης, καταγράφει προσεκτικά όλες τις πληροφορίες σχετικά με το έργο και καταστρώνει ένα διάγραμμα ροής των εργασιών προκειμένου να μπορεί να παρακολουθεί την πορεία υλοποίησης του έργου και να επεμβαίνει έγκαιρα και αποτελεσματικά όποτε χρειαστεί. Σε αυτό το στάδιο επίσης προβαίνει σε όλες τις απαραίτητες ενέργειες που απαιτούνται για τη δημιουργία της ομάδας που θα συνεργαστεί για την υλοποίηση του έργου. Σε αυτή την ομάδα μπορεί να ανήκουν:

- ο εκπρόσωπος του πελάτη, το άτομο δηλαδή στο οποίο ο πελάτης έχει αναθέσει την επικοινωνία με τον πάροχο και την ομάδα του,
- οι οικονομικές υπηρεσίες του πελάτη και του παρόχου,
- ο συντάκτης ή ο σχεδιαστής του προς μετάφραση υλικού,
- ο υπεύθυνος διαχείρισης έργου του παρόχου,
- οι μεταφραστές,
- οι πάροχοι πληροφοριών,
- οι ορολόγοι και οι φρασεολόγοι,
- οι επιμελητές και οι διορθωτές.

Ο εκπρόσωπος του πελάτη είναι σημαντικός παράγοντας υλοποίησης του έργου σε ό,τι αφορά τόσο τις εμπορικές πτυχές της σύμβασης όσο και, κυρίως, την ποιότητα της προσφερόμενης εργασίας ελέγχοντας την ποιότητα του αρχικού υλικού, θέτοντας στη διάθεση του μεταφραστή κάθε γλωσσική πηγή (ορολογία ή φρασεολογία) και τεχνική τεκμηρίωση που μπορεί να βοηθήσουν τον μεταφραστή να εξοικειωθεί με το προϊόν (τα προϊόντα) ή τη διαδικασία (τις διαδικασίες) που περιγράφονται στο πρωτότυπο υλικό και απαντώντας στα ερωτήματα του μεταφραστή ή παραπέμποντάς τον στον αρμόδιο να απαντήσει, ανάλογα με τη φύση του ρωτήματος. Τέλος, είναι αυτός που θα εγκρίνει την τελική μετάφραση.

Ο συντάκτης ή ο σχεδιαστής του προς μετάφραση υλικού μπορεί και πρέπει να παρέχει στον μεταφραστή όλες τις απαραίτητες πληροφορίες σχετικά με πιθανές ασάφειες του πρωτότυπου υλικού και είναι η πηγή κάθε τεχνικής πληροφορίας η οποία μπορεί να ζητηθεί.

Ο διαχειριστής του έργου διασφαλίζει τη διασύνδεση του μεταφραστή με όλους τους άλλους εμπλεκόμενους στη διαδικασία της μετάφρασης, παρέχει στον μεταφραστή τις τεχνικές προδιαγραφές του έργου και, αν χρειαστεί, ενημερώνει τον πάροχο για όποιο ζήτημα προκύψει στη διάρκεια της υλοποίησης της μετάφρασης και έχει να κάνει είτε με ζητήματα που αφορούν τη διεκπεραίωση των καθηκόντων των συμμετεχόντων στη μετάφραση είτε με ζητήματα που αφορούν προβλήματα συντονισμού ή συνεργασίας μεταξύ τους.

Οι πάροχοι πληροφοριών του μεταφραστή είτε ορίζονται από τον πάροχο, εάν διαθέτει εσωτερική υπηρεσία τεκμηρίωσης, είτε αναζητούνται από τον ίδιο τον μεταφραστή και φροντίζουν να εφοδιάζουν τον μεταφραστή με όλες τις πληροφορίες που είναι απαραίτητες για τη διασφάλιση της μέγιστης δυνατής ποιότητας της μετάφρασης.

Οι ορολόγοι και οι φρασεολόγοι παρέχουν συμβουλές σχετικά με ζητήματα που αφορούν την ορολογία που πρέπει να χρησιμοποιηθεί, καθώς και με ζητήματα που αφορούν τις γλωσσοκειμενικές συμβάσεις τις οποίες πρέπει να ακολουθήσει ο μεταφραστής όταν αυτό επιβάλλεται από τη φύση των κειμένων (π.χ. χρήση εταιρικής ορολογίας, ειδικού λόγου κ.λπ.). Επίσης, θέτουν στη διάθεση του μεταφραστή κάθε ηλεκτρονική πηγή που είναι απαραίτητη (π.χ. βάσεις δεδομένων ορολογίας, μεταφραστικές μνήμες κ.λπ.).

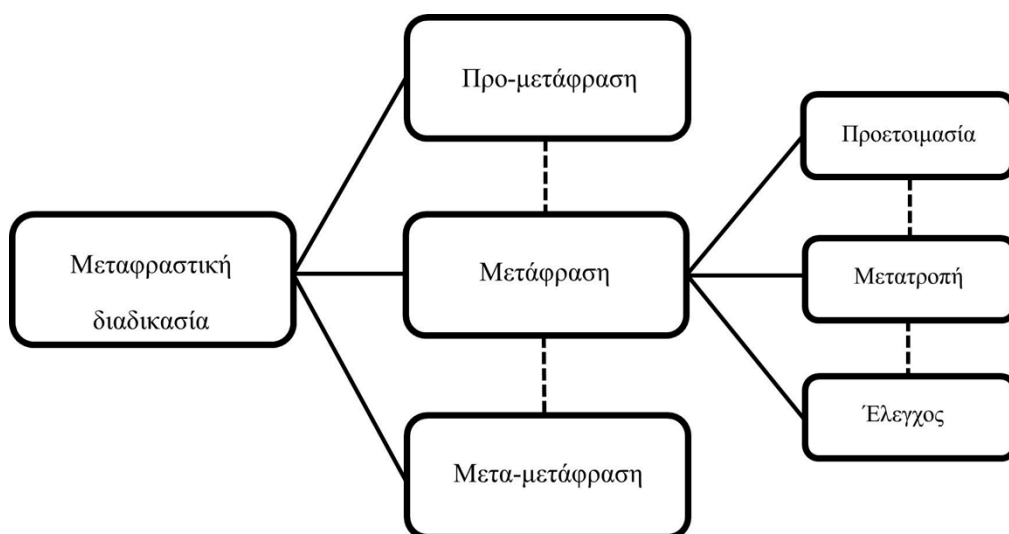
Οι επιμελητές ή οι διορθωτές είναι, μαζί με τους μεταφραστές, υπεύθυνοι για την ποιότητα του τελικού προϊόντος. Οι επιμελητές εντοπίζουν και διορθώνουν πάσης φύσεως λάθη περιεχομένου του μεταφράσματος (π.χ. λανθασμένες διατυπώσεις, όροι, τυχόν έλλειψη σαφήνειας κ.λπ.). Οι διορθωτές είναι υπεύθυνοι για τη γλωσσική επιμέλεια του μεταφράσματος και είναι (ή πρέπει να είναι) φυσικοί ομιλητές της γλώσσας υποδοχής.

Η διαδικασία της προετοιμασίας είναι ένα σημαντικό βήμα διότι επηρεάζει όλη τη ροή υλοποίησης του έργου. Σε αυτό το στάδιο ο εντολέας συλλέγει το προς μετάφραση υλικό, δημιουργεί επεξεργάσιμους μορφότυπους αρχείων σε περίπτωση που ο πελάτης δεν του έχει παραδώσει το υλικό σε τέτοια μορφή, επιμερίζει το έργο σε μικρότερα τμήματα, προετοιμάζει έναν κατάλογο με τις μεταφραστικές μνήμες και την ορολογία που είναι απαραίτητες για την υλοποίηση το έργου και ελέγχει τις ρυθμίσεις των εργαλείων αυτόματης μετάφρασης.

Οι διαδικασίες της έναρξης, του σχεδιασμού και της προετοιμασίας δεν χωρίζονται με στεγανά. Η μια είναι φυσικό επακόλουθο της άλλης και συχνά, ανάμεσά τους αναπτύσσονται διαδράσεις ή συνέργειες. Για παράδειγμα, μπορεί στο στάδιο της προετοιμασίας να διαπιστωθεί ότι η πρόβλεψη για εργαλεία αυτόματης μετάφρασης ήταν ελλιπής ή ότι χρειάζεται παροχή επιπλέον πόρων. Σε τέτοιες περιπτώσεις οι εκάστοτε υπεύθυνοι πρέπει να ενημερώνονται ώστε να φροντίζουν για τη λύση του προβλήματος και να ενημερώνουν τους φακέλους του έργου προκειμένου να διασφαλιστεί η ομαλή παρακολούθησή του.

5.2.2 Το στάδιο της μεταφραστικής διαδικασίας

Το στάδιο της μεταφραστικής διαδικασίας είναι η βάση κάθε μεταφραστικού έργου και περιλαμβάνει σειρά δραστηριοτήτων. Το στάδιο αυτό και οι δραστηριότητές του απεικονίζονται σχηματικά στην **Εικόνα 5.3**.

Εικόνα 5.3 Το στάδιο της μεταφραστικής διαδικασίας.

Η φάση της προ-μετάφρασης περιλαμβάνει όλες τις ενέργειες που λαμβάνουν χώρα από τη στιγμή όπου ο εντολέας παραλαμβάνει το προς μετάφραση υλικό. Αυτές μπορεί να είναι οι εξής:

- α. αναζήτηση συνεργατών από τον εντολέα,
- β. διαπραγμάτευση των συνεργατών με τον εντολέα,
- γ. συμφωνία μεταξύ συνεργάτη και εντολέα,
- δ. υπογραφή σύμβασης μεταξύ συνεργάτη και εντολέα,
- ε. αποστολή της μεταφραστικής εργαλειοθήκης στον συνεργάτη,
- ζ. παραλαβή και έλεγχος της μεταφραστικής εργαλειοθήκης από τον συνεργάτη,
- η. μετατροπή του πρωτότυπου κειμένου σε μορφότυπο που μπορεί να αναγνωστεί από το σύστημα αυτόματης μετάφρασης,
- θ. έλεγχος τυχόν αμφισημιών κατά τη μεταφορά του κειμένου στο σύστημα αυτόματης μετάφρασης,
- ι. εντοπισμός των γλωσσικών στοιχείων τα οποία ενδεχομένως το σύστημα αυτόματης μετάφρασης δεν αναγνωρίζει,
- κ. τροφοδότηση του συστήματος αυτόματης μετάφρασης με όλες τις πηγές που χρειάζεται για τη διεξαγωγή της μετάφρασης (π.χ. δημιουργία ή αναβάθμιση γλωσσαρίων ή/και λεξικών, διασαφήνιση νοημάτων κ.λπ.),
- λ. εξορθολογισμός του υλικού με απαλοιφή όλων των στοιχείων που ενδέχεται να προκαλέσουν προβλήματα στο σύστημα εξαιτίας τυχόν αδυναμίας του να τα αναγνωρίσει ή να τα «διαβάσει»,
- μ. διαχωρισμός των επιμέρους στοιχείων του προς μετάφραση υλικού και ταξινόμησή τους σε ξεχωριστά αρχεία εάν είναι απαραίτητο, εάν για παράδειγμα κριθεί απαραίτητο να διαχωριστεί το κείμενο από τις εικόνες, τα σχήματα ή τα γραφικά του,
- ν. δημιουργία συγκεκριμένων «εκδοχών» για μετάφραση εάν κριθεί απαραίτητο, δηλαδή διαχωρισμός του κειμένου που πρέπει να μεταφραστεί από τυχόν εξωγλωσσικά στοιχεία που περιέχει (γραφήματα, απεικονίσεις, πίνακες) και επιλογή συγκεκριμένου μορφότυπου επάνω στον οποίο θα δουλέψει ο μεταφραστής.

Με τον όρο *συνεργάτες* εννοούνται όλοι οι συμμετέχοντες στη μεταφραστική διαδικασία και όχι μόνο ο μεταφραστής. Σε μεταφραστικές εταιρείες με αυξημένες απαιτήσεις πολύγλωσσης επικοινωνίας γίνεται καταμερισμός εργασίας προκειμένου να ολοκληρωθεί εμπρόθεσμα και με επιτυχία το αναληφθέν έργο. Έτσι ένας συνεργάτης μπορεί να είναι ο διαχειριστής έργου, ο υπεύθυνος για την τοπική προσαρμογή λογισμικού, ο υπεύθυνος για την τοπική προσαρμογή ιστοτόπων, ο υπεύθυνος για την τοπική προσαρμογή βιντεοπαιχνιδιών, ο ορολόγος, ο επιμελητής, ο διορθωτής κ.λπ.

Η μεταφραστική εργαλειοθήκη (translation kit) είναι ένα πολυεπίπεδο σύστημα οδηγιών με μεγάλο εύρος σχετιζόμενου με τον σκοπό περιεχομένου, το οποίο περιλαμβάνει όλες τις πληροφορίες που είναι απαραίτητες ώστε η μετάφραση να ανταποκριθεί στα κριτήρια ποιότητας του πελάτη (πηγές, μεταφραστικά εργαλεία, γλωσσάρια, παράλληλα κείμενα, οδηγίες χρήσης των παραπάνω, ορολογικές βάσεις δεδομένων, μεταφραστικές μνήμες, εταιρική ορολογία, οδηγίες μετεπιμέλειας (post-editing), μορφοποίησης και εφαρμογής κριτηρίων ποιότητας, συστήματα υποβολής ερωτήσεων και απαντήσεων, οδηγίες σχετικά με τον τρόπο διαχείρισης του έργου, οδηγίες σχετικά με τον βαθμό προσαρμογής στο κοινό υποδοχής κ.λπ.) (Esselink 2002: 4).

Οι λειτουργίες της προ-μετάφρασης που αφορούν τον χειρισμό των κειμένων είναι κάτι που κάνουν συνήθως οι μεταφραστές εκτός από τις περιπτώσεις όπου έχει νόημα να εκτελούνται από κάποιον άλλον. Αυτός μπορεί να είναι επίσης μεταφραστής, αλλά σε αυτή την περίπτωση μπορεί να ονομαστεί «προ-μεταφραστής». Οι προ-μεταφραστές εργάζονται κυρίως σε εταιρείες που μεταφράζουν ή αναθέτουν υπεργολαβικά τεράστιους όγκους κειμένων σε πολλές γλώσσες. Η προ-μετάφραση είναι ένας αποτελεσματικός τρόπος διασφάλισης της ομοιογένειας και, φυσικά, της παροχής στους μεταφραστές υλικού που τους επιτρέπει να «μεταφράζουν», αυξάνοντας έτσι την παραγωγικότητά τους και μειώνοντας τον χρόνο παράδοσης.

Η φάση της μετάφρασης είναι η ραχοκοκαλιά του έργου και μπορεί να επιμερίζεται σε διάφορα στάδια τα οποία, συνήθως, αφορούν την προετοιμασία της μετάφρασης, την καθαυτήν μετάφραση και τον έλεγχο.

Το στάδιο της προετοιμασίας περιλαμβάνει όλες τις εργασίες που προηγούνται της πραγματικής μετάφρασης, όπως την προετοιμασία του υλικού, την αναζήτηση υλικού τεκμηρίωσης και ορολογίας, την απόφαση σχετικά με το είδος της μετάφρασης το οποίο πρέπει να παραχθεί και με τις μακροστρατηγικές που θα χρησιμοποιηθούν, ενοποίηση των μεταφραστικών μνημών κ.λπ. Κάποιες από αυτές τις εργασίες (π.χ. η τεκμηρίωση της ορολογίας) μπορεί να έχουν ήδη γίνει στο προηγούμενο στάδιο της προετοιμασίας, οπότε δεν επαναλαμβάνονται εκτός εάν κριθεί απαραίτητο (π.χ. να συμπληρωθούν οι βάσεις δεδομένων ορολογίας).

Το στάδιο της μετατροπής αφορά τη γνωστή δραστηριότητα της μετατροπής του κειμένου αφητηρίας σε κείμενο υποδοχής. Σε αυτό το στάδιο ο μεταφραστής έχει ελέγξει και προετοιμάσει το υλικό για μετάφραση, έχει αποφασίσει όλες τις μεταφραστικές επιλογές, έχει αποκτήσει τις γνώσεις που απαιτούνται για να κατανοήσει το προς μετάφραση υλικό, έχει ολοκληρώσει τη διαμόρφωση των προτύπων, έχει διαμορφώσει τα γλωσσάρια που θα χρησιμοποιήσει, έχει πάρει τις αποφάσεις σχετικά με το γλωσσικό μητρώο του μεταφράσματος, έχει εντοπίσει παλαιότερα μεταφρασμένο υλικό που μπορεί να ξαναχρησιμοποιήσει και έχει «στήσει» το περιβάλλον εργασίας του ώστε να είναι σίγουρος πως θα ανταποκριθεί στις προσδοκίες της ανάθεσης ως προς το περιεχόμενο και τη μορφή του κειμένου υποδοχής. Μετατροπή σημαίνει φυσικά μεταφορά του περιεχομένου, των μορφοτύπων και της μορφής, με όλες τις απαραίτητες αλλαγές και προσαρμογές που απαιτούνται από τις γλωσσικές, πολιτιστικές, εμπορικές, τεχνικές, και άλλες διαφορές μεταξύ της γλώσσας και του πολιτισμού αφητηρίας και υποδοχής. Σε αυτό το στάδιο είναι αυτονόητο ότι η μετάφραση ελέγχεται από τον ίδιο τον μεταφραστή. Επίσης, εάν χρειαστεί ή προβλέπεται από τη συμφωνία, μπορεί να παραδοθεί στον πελάτη δείγμα της μετάφρασης για σκοπούς ποιοτικού ελέγχου ενώ, συνήθως, ενημερώνεται ο πελάτης για την πρόοδο του έργου.

Το στάδιο του ελέγχου περιλαμβάνει όλες τις διαδικασίες που απαιτούνται οτιδήποτε πρέπει να γίνει για να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις και τα κριτήρια ποιότητας πριν από την παράδοση του μεταφρασμένου υλικού. Αφορά κυρίως τον έλεγχο ποιότητας αλλά και τη μορφοποίηση και διάφορες προετοιμασίες για την παράδοση. Σε αυτή τη φάση γίνεται και η επιμέλεια και διόρθωση της μετάφρασης είτε από τον μεταφραστή είτε από κάποιο άλλο πρόσωπο που έχει προσληφθεί επί τούτου. Το στάδιο της διόρθωσης αφορά:

- α. τον έλεγχο του μεταφράσματος για τον εντοπισμό τυχόν παραλείψεων και λαθών,
- β. τη διαπίστωση της συμμόρφωσης του μεταφράσματος με τις απαιτούμενες γλωσσικές συμβάσεις της γλώσσας υποδοχής,
- γ. τον έλεγχο της ενδοκειμενικής συνοχής του μεταφράσματος, δηλαδή αν είναι σαφές και κατανοητό για τους προβλεπόμενους χρήστες του,
- δ. τον έλεγχο της διακειμενικής συνοχής με το πρωτότυπο κείμενο.

Η επιμέλεια αφορά συνήθως τη γλωσσική επιμέλεια του μεταφρασμένου κειμένου στο σύνολό του και έπεται της διόρθωσης. Ο επιμελητής διορθώνει και βελτιώνει λάθη που αφορούν τη μικροδομή του μεταφράσματος. Εάν το μεταφρασμένο υλικό είναι ιδιαίτερα ευαίσθητο, η μετάφραση μπορεί πράγματι να χρειαστεί να ελεγχθεί ποιοτικά και να αναθεωρηθεί περισσότερες από μια φορές διαδοχικά. Εάν το προς μετάφραση υλικό έχει χωριστεί σε τμήματα και μοιραστεί σε πολλούς μεταφραστές, απαιτούνται ειδικές διαδικασίες ελέγχου και επιμέλειας ώστε να εξασφαλίζεται η πλήρης εναρμόνιση των επιμέρους τμημάτων μεταξύ τους όσον αφορά το ύφος, την ορολογία, τη φρασεολογία και την οργάνωση του λόγου.

Ιδανικά, η διόρθωση και η επιμέλεια θα πρέπει να πραγματοποιούνται από τον ίδιο τον μεταφραστή ο οποίος είναι τελικά υπεύθυνος για την ποιότητα του τελικού προϊόντος. Αυτό όμως δεν είναι πάντοτε εφικτό, ιδίως όταν το κείμενο έχει κατακερματιστεί σε μικρότερα κομμάτια και μεταφραστεί από

περισσότερους από έναν μεταφραστές. Σε μια τέτοια περίπτωση, ο κάθε μεταφραστής θα μπορούσε να διορθώσει και να επιμεληθεί μόνο το δικό του κομμάτι. Η επιμέλεια και η διόρθωση μπορεί να περιλαμβάνουν ακόμα και προσαρμογές εάν, για παράδειγμα το κείμενο περιέχει νομικές διατάξεις που αλλάζουν από χώρα σε χώρα (π.χ. το επιτρεπτό ηλικιακό όριο για τη χρήση ενός παιδικού παιχνιδιού) ή εάν το μετάφρασμα εξυπηρετεί διαφορετικό σκοπό από το πρωτότυπο (π.χ. η εκλαϊκευτική μετάφραση ενός αμιγώς επιστημονικού κειμένου) ή ακόμα και όταν το μετάφρασμα θα πρέπει να έχει διαφορετικό μορφότυπο από το πρωτότυπο κείμενο. Οι μεταφράσεις μπορεί επίσης να χρειαστούν επικαιροποίηση εάν, για παράδειγμα, έχουν γίνει εκ των υστέρων αλλαγές (προσθήκες ή απαλοιφές) στο πρωτότυπο κείμενο ή έχουν περιληφθεί στοιχεία όπως ενημερωμένες τεχνικές προδιαγραφές, ειδοποιήσεις σχετικά με πνευματικά δικαιώματα, στοιχεία επικοινωνίας κ.λπ.

Επίσης, σε αυτή τη φάση γίνεται και έλεγχος, μέσω εξειδικευμένων προγραμμάτων, για τις εξής κατηγορίες:

- α. Ορολογική ασυνέπεια στη γλώσσα υποδοχής (Inconsistency in target): όταν δηλαδή έχουμε την ίδια πρόταση ή τον ίδιο όρο αλλά αυτός έχει μεταφραστεί διαφορετικά και δεν υπάρχει συνέπεια.
- β. Ορολογική ασυνέπεια στο πρωτότυπο κείμενο (Inconsistency in source): όταν δηλαδή έχουμε την ίδια μετάφραση αλλά στο πρωτότυπο οι προτάσεις διαφέρουν.
- γ. Λανθασμένοι χαρακτήρες: όταν υπάρχει κάποιο γράμμα ή κάποιο σύμβολο το οποίο θεωρεί το πρόγραμμα ότι δεν ανήκει στη γλώσσα-στόχο.
- δ. Διπλά ή πολλαπλά διαστήματα ανάμεσα στις λέξεις.
- ε. Διαφορετικοί αριθμοί μεταξύ πρωτότυπου και μεταφράσματος.
- ζ. Ασυμφωνία όρων: όταν δηλαδή δεν έχει ακολουθηθεί η λίστα με τους όρους και τη μετάφρασή τους που έχει δοθεί από τον πελάτη.

Σε αυτή τη φάση, τέλος, μπορεί να διεξαχθούν έλεγχοι εγκυρότητας ή πιστοποίησης. Αυτό συμβαίνει όταν το έγγραφο ή το υλικό που μεταφράστηκε χρησιμοποιείται ως εργαλείο ή μέσο (όπως είναι η περίπτωση των εγχειριδίων λειτουργίας και των οδηγιών χρήσης συσκευών, των οδηγιών λήψης φαρμάκων κ.λπ.) ή όταν ο πελάτης ή ο πάροχος του έργου γνωρίζει ότι το μεταφρασμένο έγγραφο είναι κρίσιμης σημασίας, είτε επειδή μπορεί να διακυβευτεί η αξία και το κύρος του εμπορικού σήματος της εταιρείας είτε επειδή το κείμενο αφορά διαδικασίες που ενέχουν σημαντικό οικονομικό ή τεχνικό κίνδυνο.

Η φάση της μετα-μετάφρασης αφορά όλες τις ενέργειες που αφορούν την παράδοση του μεταφρασμένου υλικού. Σε αυτή τη φάση βεβαιώνεται ότι κάθε πακέτο είναι σωστό πριν παραδοθεί στον πελάτη, ελέγχεται ότι η μορφοποίηση (αρχεία excel, word ή pdf) είναι αυτή που έχει ζητηθεί και συγκρίνονται εάν όλα τα στοιχεία του πρωτότυπου κειμένου υπάρχουν και στα μεταφράσματα και αν, φυσικά, βρίσκονται όλα στο ίδιο σημείο και με την ίδια μορφή, για παράδειγμα αν όλοι οι πίνακες, τα γραφήματα και οι εικόνες έχουν ενσωματωθεί στο κείμενο και βρίσκονται στη σωστή τους θέση, εάν οι έντονοι ή οι πλάγιοι χαρακτήρες στο πρωτότυπο εμφανίζονται και στο μετάφρασμα με τον ίδιο τρόπο κ.λπ., ώστε να παραδοθεί το τελικό προϊόν όπως ζητήθηκε και τα αρχεία να είναι σωστά μορφοποιημένα. Σε αυτή τη φάση επίσης, το μετάφρασμα προσαρμόζεται στην προαπαιτούμενη μορφή παράδοσης (έντυπο, αντιγραφή σε αποθηκευτικό μέσο, ανέμβασμα σε ηλεκτρονική πλατφόρμα). Τέλος, σε αυτή τη φάση διεξάγονται και όλες οι τεχνικές φύσης λειτουργίες όπως η αποστολή των τιμολογίων στον πελάτη, η διαμόρφωση του αρχείου του έργου, η ενημέρωση των μεταφραστικών μνημών και η συγκέντρωση και η εξομάλυνση της ορολογίας για μελλοντική χρήση, καθώς και η ανάλυση/αξιολόγηση του έργου και του τρόπου υλοποίησής του. Αυτές οι ενέργειες έχουν ιδιαίτερη σημασία διότι επιτρέπουν την άμεση ανάκτηση και επαναχρησιμοποίηση των πόρων του έργου στο μέλλον εάν χρειαστεί και βελτιώνουν τη διαδικασία εφόσον επιτρέπουν την αποφυγή στο μέλλον οποιωνδήποτε τεχνικών προβλημάτων συνάντησε ο μεταφραστής.

Ολοκληρώνοντας αυτή την, ελπίζουμε, περιεκτική και κατανοητή περιγραφή της ροής του μεταφραστικού ενεργήματος, πρέπει να σημειώσουμε η παραπάνω διαγραμματική απεικόνιση και ανάλυσή του ισχύει και σε περιπτώσεις όπου η ανάθεση αφορά υποτιτλισμό, μεταγλώττιση, σπικάζ και τοπική προσαρμογή ιστοσελίδων, λογισμικού και βιντεοπαιχνιδιών. Επίσης, με ανάλογο τρόπο εργάζεται και ένας ελεύθερος επαγγελματίας μεταφραστής, οι κλίμακες όμως είναι πολύ μικρότερες και ενδεχομένως ορισμένα από τα παραπάνω στάδια να μην περιλαμβάνονται στη ροή της εργασίας του, εφόσον ένας μεμονωμένος μεταφραστής συνήθως δεν έχει τη δυνατότητα να αναλάβει τον ίδιο όγκο εργασίας με μια οργανωμένη εταιρεία παροχής μεταφραστικών υπηρεσιών.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ξενόγλωσσες

- Byrne, Jody (2006). *Technical translation: Usability strategies for translating technical documentation*. Dordrecht: Springer.
- Chan, Andy L. J. (2010). “Perceived benefits of translator certification to stakeholders in the translation profession: a survey of vendor managers”. *Across Languages and Cultures* 11(1). 93–113.
- Chemorion, Diphus Chosefu (2008). *Translating Jonah’s Narration and Poetry into Sabaot. Towards a Participatory Approach to Bible Translation (PABT)*. Stellenbosch University. <https://scholar.sun.ac.za/handle/10019.1/1094>
- Dam, Helle V. & Korning Zethsen, K. (2008). “Translator status A study of Danish company translators”. *The Translator*, 14(1). 71–96.
- Dam, Helle V. & Korning Zethsen, K. (2010). “Translator status Helpers and opponents in the ongoing battle of an emerging profession”. *Target* 22(2). 194–211.
- Esselink, Bert (2002). “Localization engineering: the dream job?”. *Traducció i Tecnologies de la Informació i la Comunicació* 1. 1-5.
- Gouadec, Daniel (2007). *Translation as a Profession*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Hewson, Lance & Martin, Jacky (1991). *Redefining Translation: The Variational Approach*. London: Routledge.
- Li, Mingfei & Huang, Shansan (2022). “Contactless but loyal customers: The roles of anxiety and sociability in the hotel service context”. *Journal of Retailing and Consumer Services* 66. 1-8.
- Malmkjær, Kirsten (1993). “Underpinning translation theory”. *Target* 5(2). 133–148.
- Nord, Christiane (1991). *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology and Didactic Application of a Model for Translation-oriented Text Analysis*. Amsterdam: John Benjamins.
- Ojasalo, Jukka (2001). “Managing customer expectations in professional services”. *Managing Service Quality* 11(3). 200-212.
- Pym, Anthony. (1998). *Method in translation history*. Manchester: St. Jerome.
- Robinson, Douglas (1997). *Becoming a Translator: An Accelerated Course*. London and New York: Routledge.
- Schuber, Klaus (2009). “Positioning Translation in Technical Communication Studies”. *The Journal of Specialized Translation* 11. 17-30.
- Szondy, Melinda (2016). “Freelance Translators as Service Providers”. I. Horvath (Ed.), *The Modern Translator and Interpreter*. Eötvös University Press. 29-44.
- Toury, Gideon (1995). *Descriptive translation studies and beyond*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Turner, Linda Jayne. (2009). “Customer/translator relations – Working effectively with translators”. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Seria: Administracja i Zarządzanie*, 82 . 139-151.

Ελληνόγλωσσες

Παριανού, Αναστασία (2004). Διαπολιτισμική ειδική επικοινωνία. *Επιστημονική Επετηρίδα 1999-2003 Ιόνιο Πανεπιστήμιο. Τ.Ξ.Γ.Μ.Δ.*. 299-424.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΕΝΑΡΞΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΗΣ ΠΡΑΞΗΣ – ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΣΤΑΔΙΟΥ

Σύνοψη

Σε αυτό το Κεφάλαιο θα αναλυθούν με συγκεκριμένα μεταφραστικά παραδείγματα οι διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα όταν ο μεταφραστής έχει αποδεχτεί την ανάθεση και τους όρους της και ξεκινάει να προσεγγίζει το κείμενο αφετηρίας. Συγκεκριμένα, αρχικά θα γίνει μια παρουσίαση των σταδίων και των φάσεων της μεταφραστικής διαδικασίας με σχολιασμό των διαφόρων ορισμών και περιγραφών τους. Στη συνέχεια, θα αναλυθεί το πρώτο στάδιο της μεταφραστικής πράξης και, συγκεκριμένα:

α) η ανάλυση των μεταφραστικών οδηγιών και β) η ανάλυση του κειμένου αφετηρίας. Σε ό,τι αφορά τις μεταφραστικές οδηγίες, θα αναλυθεί ο ρόλος τους στην κατανόηση του μεταφραστικού σκοπού αλλά και για την ανάλυση του κειμένου αφετηρίας, καθώς και η σημασία της διαπραγμάτευσης μεταξύ πελάτη και μεταφραστή όταν με βάση τις μεταφραστικές οδηγίες και την ανάλυση του κειμένου αφετηρίας το μεταφραστικό ενέργημα είναι αδύνατον να επιτελεστεί ή όταν οι μεταφραστικές οδηγίες δεν είναι πλήρεις ή σαφείς, με αποτέλεσμα ο μεταφραστής να μην είναι σε θέση να γνωρίζει με βεβαιότητα κατά πόσο οι επιλογές του θα κατατείνουν στην παραγωγή ενός μεταφράσματος που θα ικανοποιήσει τον πελάτη. Όσον αφορά την ανάλυση του κειμένου αφετηρίας, θα αναλυθούν οι έννοιες του κειμενικού είδους και του κειμενικού τύπου και οι μεταξύ τους σχέσεις, καθώς και η σημασία της αναγνώρισης του είδους και του τύπου του κειμένου αφετηρίας για τον μεταφραστή, προκειμένου να προχωρήσουμε στο [επόμενο κεφάλαιο](#) στην ανάλυση των φάσεων του πρώτου σταδίου της μεταφραστικής πράξης.

Προαπαιτούμενη γνώση

Για να κατανοήσει την ενότητα αυτή, ο φοιτητής/αναγνώστης πρέπει να έχει μελετήσει τα προηγούμενα Κεφάλαια, [1](#), [2](#), [3](#), [4](#) και [5](#), που πραγματεύονται γενικότερες αρχές σχετικά με τη διαδικασία της μετάφρασης ως ενεργήματος, καθώς και χαρακτηριστικά της μετάφρασης ως μορφής διαπροσωπικής διάδρασης, διαπολιτισμικού και κειμενοπαραγωγικού ενεργήματος και τον τρόπο διεξαγωγής της μεταφραστικής διαδικασίας και τις μορφές ανάθεσης στη σύγχρονη εποχή της διαδικτυακής μοντερνικότητας.

6.1 Ξεκινώντας

Όπως είδαμε και στο προηγούμενο Κεφάλαιο, η μεταφραστική διαδικασία ξεκινάει από τη στιγμή όπου θα προκύψει ανάγκη για μετάφραση ενός κειμένου. Καμία μετάφραση δεν διεξάγεται χωρίς να υπάρχει κάποιο κίνητρο για τη δημιουργία της, όποιο και αν είναι αυτό: πολιτικό, επαγγελματικό, επιστημονικό, προσωπικό, διδακτικό κ.λπ. Κατά συνέπεια, ο μεταφραστής έρχεται αντιμέτωπος με πληθώρα διαφορετικών ειδών κειμένων τα οποία διαφοροποιούνται ανάλογα με τη θεματική τους, τις λειτουργίες τους, τον τύπο, το είδος, το σκοπό για τον οποίο συντάχθηκαν, το σκοπό για τον οποίο μεταφράζονται κ.λπ. Επίσης, έρχεται σε επαφή με πληθώρα διαφορετικών αναθέσεων ανάλογα με το τι θέλει ο πελάτης να κάνει με τη συγκεκριμένη μετάφραση. Επομένως, η μεταφραστική διαδικασία είναι μια πολυσύνθετη πράξη η τέλεση και το αποτέλεσμα της οποίας εξαρτώνται κάθε φορά από σειρά παραμέτρων που ορίζονται, ρητά ή υπόρητα, από το είδος της ανάθεσης.

Παρακάτω θα επιχειρήσουμε να περιγράψουμε τις διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα και τις ενέργειες στις οποίες προβαίνει ο μεταφραστής κατά το πρώτο στάδιο της μεταφραστικής διαδικασίας, από τη στιγμή όπου παραλαμβάνει το κείμενο αφετηρίας και τις μεταφραστικές οδηγίες, έχοντας επίγνωση της δυσκολίας του εγχειρήματος εφόσον, όπως παρατηρεί ο Mossop μελετώντας τις πρακτικές διαδικασίες στις οποίες προβαίνουν οι επαγγελματίες κατά την άσκηση του επαγγέλματός τους

[...] υπάρχει κενό στη γνώση μας περί μετάφρασης. Δεν υπάρχουν συστηματικές παρατηρήσεις ή ακόμα και αυτοπεριγραφές σχετικά με το πώς δουλεύουν οι επαγγελματίες μεταφραστές όταν μεταφράζουν, δηλαδή τη σειρά με την οποία εκτελούν τις διάφορες λειτουργίες που λαμβάνουν χώρα κατά τη μετάφραση. Όλα τα στοιχεία που έχουμε προέρχονται από παιδαγωγικά συγγράμματα και είναι κυρίως διαδικαστικές προτάσεις. Απουσία όμως παρατηρήσεων μεγάλης κλίμακας, πόση αξία έχουν αυτές οι προτάσεις;

—Mossop 1998: 40

Αυτή η παρατήρηση είναι εν πολλοίς σωστή. Πράγματι, οι περισσότερες μελέτες σχετικά με τις διαδικασίες της μεταφραστικής πράξης αφορούν άρθρα και βιβλία που πραγματεύονται τη διδακτική της μετάφρασης και είναι γεγονός ότι αυτά δεν είναι πολυάριθμα (González Davies 2004: 5). Οι λίγες μελέτες που έχουν διεξαχθεί με αντικείμενο μελέτης τους επαγγελματίες μεταφραστές εστιάζουν σε συγκεκριμένες πτυχές της εργασίας τους, όπως για παράδειγμα το πώς ζητήματα εργονομίας επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα και την ποιότητα της εργασίας τους (βλ. Ehresnberger-Dow και Massey 2014: 58-86), τη μετεπιμέλεια (βλ. ενδεικτικά, Guerberhof Arenas 2013, Garcia 2011, O'Brien 2011, Aranberri *et al.* 2017), τον έλεγχο ποιότητας (βλ. ενδεικτικά, Drugan 2013, Breedveld 2002, Jiménez-Crespo 2018, Hunziker Heeb 2016). Επίσης, με εξαίρεση ίσως τις μελέτες με τη χρήση των πρωτοκόλλων μεγαλόφωνης σκέψης (άσχετα από την αξία και την πρακτική εφαρμογή των πορισμάτων τους), οι μεταφραστικές σπουδές παραμένουν σε μεγάλο βαθμό προσηλωμένες στη μελέτη του προϊόντος της μετάφρασης και όχι στην ίδια τη διαδικασία. Εξαίρεση αποτελούν οι λειτουργικές προσεγγίσεις που και αυτές, όμως, παρόλο που αναλύουν τη φύση της μεταφραστικής διαδικασίας σε συνάρτηση με τον σκοπό της ανάθεσης και περιγράφουν αναλυτικά τη φύση του μεταφραστικού ενεργήματος, δεν έχουν εστιάσει στη λεπτομερή μελέτη των σταδίων της μεταφραστικής διαδικασίας. Επομένως, η περιγραφή της μεταφραστικής πράξης που θα ακολουθήσει θα βασίζεται κυρίως στις μελέτες που έχουν διεξαχθεί για σκοπούς διδακτικής της μετάφρασης, καθώς και στην πολυετή εμπειρία του γράφοντος ως επαγγελματία μεταφραστή.

Η μεταφραστική διαδικασία διεξάγεται, ουσιαστικά, σε τρία στάδια ή φάσεις. Σε αυτό φαίνεται να συμφωνούν οι περισσότεροι μελετητές της μεταφραστικής διαδικασίας. Για παράδειγμα, η Englund-

Dimitrova (2005: 21) διαπιστώνει ότι με βάση τα εμπειρικά δεδομένα οι περισσότερες έρευνες καταλήγουν ότι το μεταφραστικό ενέργημα διεξάγεται σε τρεις φάσεις:

- α. τη φάση που προηγείται της διαδικασίας παραγωγής του κειμένου υποδοχής, η οποία ονομάζεται έναρξη (*Vorlauf*) (Krings 1986), στάδιο προ-συγγραφής (*pre-writing stage*) (Jääskeläinen 1999), φάση σχεδιασμού (*Planungsphase*) (Norberg 2003) ή αρχική φάση προσανατολισμού (*initial orientation phase*) (Jakobsen 2003),
- β. τη φάση γραφής του κειμένου υποδοχής, η οποία ονομάζεται κύρια φάση (*Hauptlauf*) (Krings 1986), στάδιο συγγραφής (*writing stage*) (Jääskeläinen 1999), φάση πρώτης μετάφρασης *Robübersetzungsphase* (Norberg 2003) ή φάση πρώτης γραφής (*drafting phase*) (Jakobsen 2003), και
- γ. τη φάση που έπεται της γραφής του κειμένου υποδοχής, η οποία ονομάζεται ύστερη φάση (*Nachlauf*) (Krings 1986), στάδιο μετα-συγγραφής (*post-writing stage*) (Jääskeläinen 1999), φάση επιμέλειας (*Revisionsphase*) (Norberg 2003) ή φάση τελικής επιμέλειας (*end revision phase*) (Jakobsen 2003).

O Mossop (1998: 40) διακρίνει επίσης τρεις φάσεις του μεταφραστικού ενεργήματος διακρίνει και πέντε διαφορετικά καθήκοντα. Οι φάσεις αυτές είναι οι εξής:

- α. η φάση της προ-συγγραφής (προτού ξεκινήσει η φάση της πρότασης προς πρόταση μετάφρασης),
- β. η φάση της συγγραφής, και
- γ. η φάση της μετα-συγγραφής (όταν έχει ολοκληρωθεί η φάση της πρότασης προς πρόταση μετάφρασης).

Τα καθήκοντα που περιλαμβάνει το μεταφραστικό ενέργημα είναι τα εξής:

- α. ερμηνεία του κειμένου αφετηρίας,
- β. σύνταξη της μετάφρασης,
- γ. διεξαγωγή της απαιτούμενης έρευνας για τα καθήκοντα 1 και 2 παραπάνω,
- δ. έλεγχος της πρώτης μετάφρασης για εντοπισμό και διόρθωση λαθών, και
- ε. απόφαση για τις συνέπειες της ανάθεσης: πώς οι προβλεπόμενοι χρήστες και χρήσεις της μετάφρασης επηρεάζουν το αποτέλεσμα των καθηκόντων (α) έως (β).

Εκτός από την αναπαράσταση της μεταφραστικής πράξης σε τρία στάδια υπάρχει και το μοντέλο των δύο σταδίων το οποίο αναπαριστά τη μετάφραση ως μια διαδικασία που αποτελείται από δύο χρονικά διαδοχικές φάσεις: τη φάση της ανάλυσης (αλλιώς αποκωδικοποίησης ή κατανόησης) και τη φάση της σύνθεσης (αλλιώς διακωδίκευσης, ανασύστασης ή αναδιατύπωσης). Η πρώτη φάση περιλαμβάνει την ανάγνωση του κειμένου αφετηρίας και την ανάλυση όλων των λειτουργιών και χαρακτηριστικών του ενώ η δεύτερη συνίσταται στην αναδιατύπωση του νοήματος ή σημασίας του κειμένου αφετηρίας στη γλώσσα υποδοχής. Αυτό σημαίνει ότι έχοντας το νόημα και τη σημασία ως μέσο σύγκρισης, ο μεταφραστής επιλέγει εκείνα τα σημεία της γλώσσας υποδοχής που ταιριάζουν στα σημεία της γλώσσας του κειμένου αφετηρίας. Αν και από αρκετούς αυτό το μοντέλο θεωρείται πιο περιεκτικό από το μοντέλο των τριών σταδίων διότι απεικονίζει τις πραγματικές λειτουργίες του μεταφραστή (Wills 1982: 80), θεωρεί, εν είδει αξιώματος θα μπορούσαμε να πούμε, πως οι καταστασιακοί παράγοντες (π.χ. ο χρόνος, ο τόπος, το μέσο κ.λπ.) είναι ίδιοι για τον δημιουργό του κειμένου αφετηρίας, τον μεταφραστή και τον δέκτη του κειμένου υποδοχής. Αυτές οι αντιλήψεις θεωρούν πως η επαρκής γνώση της γλώσσας αφετηρίας και η κειμενοπαραγωγικές δεξιότητες στη γλώσσα υποδοχής είναι επαρκή εφόδια για έναν μεταφραστή, αντίληψη που πλέον έχει ξεπεραστεί.

Οι διάφοροι ορισμοί όπως οι παραπάνω είναι απόρροια της δυσκολίας εύρεσης όρων που να περιγράφουν με σαφήνεια τις φάσεις ή τα στάδια του μεταφραστικού εγχειρήματος, εφόσον κατά τη διεξαγωγή του λαμβάνουν χώρα πολλές γνωσιακές διαδικασίες (π.χ. ανάγνωση του κειμένου αφετηρίας, σύνταξη πρόχειρης μετάφρασης, αναθεώρηση, αξιολόγηση κ.λπ.), αρκετές από τις οποίες δεν ανήκουν αποκλειστικά σε μια από τις τρεις φάσεις, αλλά επαναλαμβάνονται και στις υπόλοιπες. Επίσης, ο τρόπος με τον οποίο προσεγγίζεται η διαδικασία της μετάφρασης μπορεί να διαφέρει από μεταφραστή σε μεταφραστή ή ο ίδιος μεταφραστής να δουλεύει διαφορετικά ανάλογα με το είδος της ανάθεσης, το είδος του κειμένου που μεταφράζει, την εξοικείωση που μπορεί να έχει με συγκεκριμένους κειμενικούς τύπους, το ποσοστό της μετάφρασης που αντλεί από τις μεταφραστικές μνήμες που χρησιμοποιεί κ.λπ. Έτσι, ενώ ο όρος *φάση πρώτης γραφής* (drafting phase), για παράδειγμα, υπονοεί ότι ο μεταφραστής βλέπει την πρώτη εκδοχή της μετάφρασης ως προσχέδιο το οποίο θα αναθεωρηθεί στην επόμενη φάση, στη σχετική βιβλιογραφία φαίνεται ότι αρκετοί μεταφραστές θεωρούν ότι η γραφή της μετάφρασης ολοκληρώνεται σε αυτή τη δεύτερη φάση (Gerloff 1986: 249, Krings 1986: 181, Jääskeläinen 1999: 124).

Με βάση τα παραπάνω, η περιγραφή των σταδίων της μεταφραστικής διαδικασίας που θα κάνουμε διακρίνει τρία στάδια:

- α. το στάδιο της κατανόησης του κειμένου αφετηρίας και των μεταφραστικών οδηγιών,
- β. το στάδιο της μετατροπής του κειμένου αφετηρίας σε κείμενο υποδοχής, και
- γ. το στάδιο της παραγωγής του κειμένου υποδοχής.

Καθένα από αυτά τα στάδια προϋποθέτει συγκεκριμένες ενέργειες ή εργασίες οι οποίες διεξάγονται σε επιμέρους φάσεις που είναι απαραίτητες για την επιτυχή ολοκλήρωση κάθε σταδίου. Όπως θα δούμε στο [επόμενο Κεφάλαιο](#), ορισμένες από αυτές τις φάσεις μπορούν να διεξαχθούν σε περισσότερα από ένα στάδια, ενώ κάποιες άλλες αφορούν διαδικασίες ενός μόνο σταδίου. Επίσης, οι φάσεις κάθε σταδίου δεν είναι απαραίτητο να διεξάγονται μόνο μία φορά, αλλά μπορεί να επαναληφθούν περισσότερες φορές, ανάλογα με την περίπτωση και τις ιδιομορφίες του κειμένου αφετηρίας (περίπλοκος λόγος, σύνθετο ύφος, ασάφειες, κειμενοϊδιομορφικά προβλήματα κ.λπ.). Τέλος, τα τρία στάδια της μεταφραστικής πράξης δεν είναι απαραίτητα ισομερή από πλευράς χρόνου και προσπάθειας. Ο χρόνος τον οποίο καταναλώνει κάθε μεταφραστής για την υλοποίηση των εργασιών κάθε σταδίου μπορεί να εξαρτάται από παράγοντες όπως:

- α. το γνωσιακό του απόθεμα: ανάλογα με τις γνώσεις που διαθέτει επάνω στη θεματική του κειμένου αφετηρίας θα καταναλώσει λιγότερο ή περισσότερο χρόνο στην ανεύρεση και την αξιοποίηση παράλληλων κειμένων για να κατανοήσει το περιεχόμενο του πρωτότυπου,
- β. η γνώση των κειμενικών προδιαγραφών, κατά πόσο δηλαδή είναι εξοικειωμένος με τις κειμενικές συμβάσεις του κειμενικού είδους στο οποίο ανήκει το κείμενο αφετηρίας,
- γ. η εμπειρία του σε συγκεκριμένους κειμενικούς τύπους και είδη: ακόμη και ένας έμπειρος μεταφραστής που δεν έχει τριβή στη μετάφραση ιατρικών κειμένων, για παράδειγμα, θα δαπανήσει περισσότερο χρόνο στην κατανόηση του περιεχομένου του και στην τεκμηρίωση της ορολογίας του σε σχέση με κάποιον που έχει μεγαλύτερη εξοικείωση με αυτόν τον κειμενικό τύπο,
- δ. η εμπειρία στη διαχείριση ορολογικών και άλλων πόρων,
- ε. η ταχύτητα πληκτρολόγησης (Robinson 1997: 28),
- ζ. η προθεσμία: μια σφιχτή προθεσμία αναγκάζει το μεταφραστή να εργαστεί με μεγαλύτερη ένταση προκειμένου να ανταποκριθεί σε αυτήν (αυτός ο παράγοντας επηρεάζει συνήθως τους νεοεισερχόμενους στη μεταφραστική αγορά οι οποίοι δεν έχουν ακόμα αποκτήσει εμπειρία στην αντικειμενική εκτίμηση του χρόνου και της προσπάθειας που απαιτεί η κάθε ανάθεση, καθώς και στη διαχείριση του χρόνου, με αποτέλεσμα να αφιερώνουν συχνά περισσότερο χρόνο στο πρώτο ή το δεύτερο στάδιο και να αναγκάζονται να επιταχύνουν στο επόμενο),

- η. η διαλεκτική σχέση την οποία αναπτύσσει ο μεταφραστής με το κείμενο ως παράγοντας μεταφραστικής δυσκολίας (Cormier 1990: 177), η οποία μπορεί να παρατείνει τον χρόνο που θα δαπανηθεί για τη μετάφρασή του. Ακόμα και έμπειροι μεταφραστές επηρεάζονται κάποιες φορές από αυτή τη σχέση όταν, για παράδειγμα, αναγκάζονται, για βιοποριστικούς λόγους, να μεταφράσουν ένα κείμενο με θεματική που δεν τους ενδιαφέρει, με αποτέλεσμα να δαπανήσουν περισσότερη διανοητική προσπάθεια για να επιλύσουν τα προβλήματά του (Sun 2015: 31),
- θ. η σαφήνεια των μεταφραστικών οδηγιών: όσο λιγότερο σαφείς είναι οι μεταφραστικές οδηγίες τόσο περισσότερος χρόνος θα δαπανηθεί για την αποσαφήνισή τους, με πιθανό αποτέλεσμα το πρώτο στάδιο να διαρκέσει περισσότερο από τα υπόλοιπα δύο.

Για τον λόγο αυτό, δεν έχει διαπιστωθεί μια σαφής σχέση μεταξύ του δαπανώμενου σε κάθε φάση χρόνου και της εμπειρίας του μεταφραστή. Σε ορισμένες μελέτες (Jääskeläinen 1999, Jakobsen 2003) διαπιστώθηκε ότι οι περισσότεροι από τους μεταφραστές που ερωτήθηκαν δαπάνησαν το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου στη φάση της γραφής του κειμένου υποδοχής. Οι επαγγελματίες μεταφραστές στην πλειονότητά τους απάντησαν ότι δαπάνησαν περισσότερο χρόνο στην πρώτη και την τρίτη φάση της διαδικασίας, ενώ οι ασκούμενοι αφιέρωσαν περισσότερο χρόνο στη δεύτερη φάση. Τέλος, ορισμένοι επαγγελματίες ενέταξαν στη δεύτερη φάση τις διαδικασίες επιμέλειας, ενώ αφιέρωσαν την τρίτη φάση στον έλεγχο του κειμένου υποδοχής.

Στην παρουσίαση που θα κάνουμε, ο παράγοντας του χρόνου υλοποίησης του μεταφραστικού ενεργήματος δεν λαμβάνεται υπόψη δεδομένου ότι αυτός εξαρτάται από τους παραπάνω επτά παράγοντες που παραθέσαμε. Ούτως ή άλλως δεν μπορεί να ληφθεί υπόψη εφόσον, όπως αναφέραμε παραπάνω, εξαρτάται από πλήθος παραγόντων και, ακόμη και για το ίδιο κείμενο, με τις ίδιες προδιαγραφές ανάθεσης, με δύο ή περισσότερους μεταφραστές με τα ίδια χρόνια εμπειρίας και με τον ίδιο βαθμό ενασχόλησης με τέτοια κειμενικά είδη, ο χρόνος που θα αφιερώσουν σε κάθε στάδιο της μεταφραστικής διαδικασίας δεν θα είναι οπωσδήποτε ο ίδιος, κατά τον ίδιο περίπου τρόπο που δύο ή περισσότερες μεταφράσεις του ίδιου κειμένου δεν μπορεί να είναι ποτέ όμοιες (Δημητρούλια και Κεντρωτής 2015: 9).

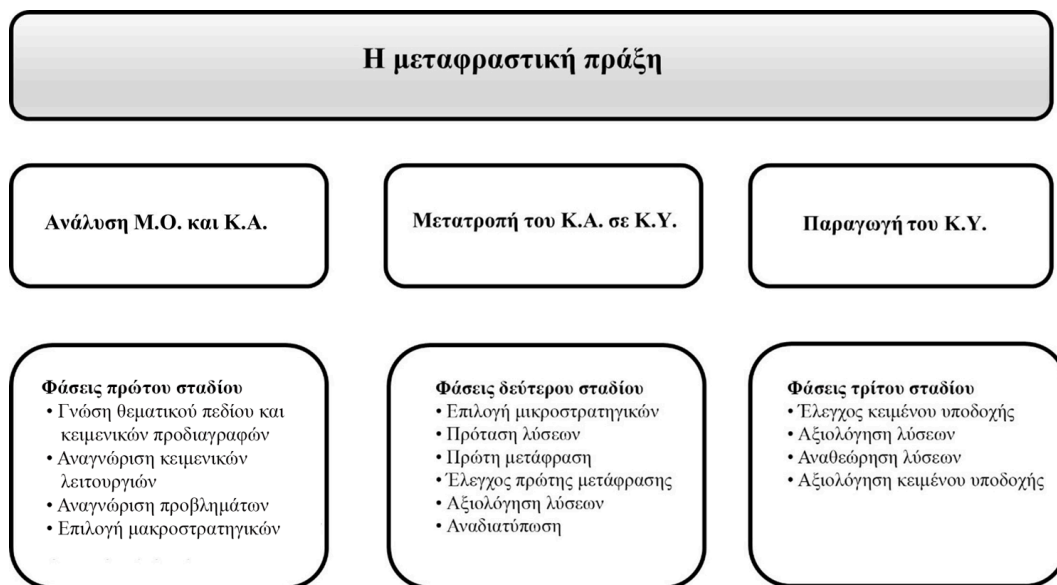
Επίσης, στην παρουσίαση που ακολουθεί, η διαδικασία της μετάφρασης αναπαρίσταται ως μια γραμμική αλληλουχία ενεργειών, καθεμία από τις οποίες έπεται της άλλης. Αυτό γίνεται για καθαρά περιγραφικούς λόγους και μόνο. Στην πραγματικότητα, το μεταφραστικό ενέργημα δεν ακολουθεί μια γραμμική αλληλουχία σταδίων και φάσεων όπου οι ενέργειες κάθε σταδίου ή φάσης διεξάγονται άπαξ. Όπως, ορθά κατά τη γνώμη μας, επισημαίνει η Nord,

[...] η μετάφραση δεν είναι μια γραμμική, εξελικτική διαδικασία που ξεκινάει από ένα σημείο αφετηρίας S (= ST) για να καταλήξει σε ένα σημείο τερματισμού T (= TT), αλλά μια κυκλική, στην ουσία επαναλαμβανόμενη διαδικασία, που περιλαμβάνει έναν απροσδιόριστο αριθμό ανατροφοδοτικών επαναλήψεων, κατά την οποία είναι δυνατόν, ακόμα και ενδεδειγμένο, [ο μεταφραστής] να επιστρέφει στα προηγούμενα στάδια της ανάλυσης.

—Nord 1991: 34

Στην περιγραφή μας διακρίνουμε τρία βασικά στάδια, καθένα από τα οποία περιλαμβάνει επιμέρους φάσεις οι οποίες πρέπει να ολοκληρωθούν για να μεταβούμε στο επόμενο στάδιο (Εικόνα 6.1). Στην πράξη, όμως, είναι πολύ συχνό ο μεταφραστής να επανέλθει σε ένα προηγούμενο στάδιο για να εκτελέσει κάποια ή κάποιες από τις φάσεις του για πολλούς λόγους: για παράδειγμα, επιχειρώντας την πρώτη μεταφραστική απόπειρα στο δεύτερο στάδιο μπορεί να διαπιστώσει ότι χρειάζεται περισσότερες πληροφορίες για μια πολιτισμική αναφορά του κειμένου αφετηρίας ή ότι μια ορολογική επιλογή δεν ήταν αυτή που ταίριαζε στο συγκείμενο. Σε μια τέτοια περίπτωση, είναι υποχρεωμένος να επαναλάβει τις αντίστοιχες ενέργειες του πρώτου σταδίου προτού συνεχίσει τη μετάφραση. Επειδή όμως

αυτές οι επαναλαμβανόμενες ανατροφοδοτικές επαναλήψεις μεταβάλλουν την ουσία της κάθε φορά υλοποιούμενης ενέργειας εφόσον, όταν επιστρέψει ο μεταφραστής στο σημείο στο οποίο σταμάτησε για να γυρίσει σε ένα προηγούμενο στάδιο και φάση, το σημείο αυτό θα έχει μια διαφορετική ποιότητα από εκείνη που είχε προηγουμένως, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η μετάφραση δεν είναι τόσο κυκλική όσο σπειροειδής ανελικτική διαδικασία.

Εικόνα 6.1 Τα στάδια και οι φάσεις της μεταφραστικής πράξης.

6.2 Περιγραφή του πρώτου σταδίου

Αυτό το στάδιο περιλαμβάνει δύο βήματα: την κατανόηση (ή ανάλυση) του κειμένου αφετηρίας και την κατανόηση των μεταφραστικών οδηγιών. Είναι ίσως το πιο σημαντικό στάδιο διότι σε αυτό μπαίνουν οι βάσεις τόσο για την επιτυχή όσο και για την εμπρόθεσμη υλοποίηση του μεταφραστικού ενεργήματος. Εδώ θα πρέπει να διευκρινίσουμε τι εννοούμε όταν μιλάμε για κατανόηση του κειμένου αφετηρίας και των μεταφραστικών οδηγιών. Όπως γράφει η Superceanu, η οποία ονομάζει αυτό το στάδιο φάση προσδιορισμού (specification phase),

[...] οι στόχοι του μεταφραστή είναι να αποφασίσει για την εφικτότητα της μετάφρασης και να διαπιστώσει την προσωπική του δυνατότητα να εκτελέσει το συγκεκριμένο μεταφραστικό έργο. Αυτοί οι στόχοι είναι ιδιαίτερης σπουδαιότητας, καθώς επηρεάζουν τις αποφάσεις καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας.

—Superceanu 2004: 199

Η προσεκτική ανάγνωση του κειμένου αφετηρίας λοιπόν έχει ιδιαίτερη σημασία για τη μετάφραση. Η έμφαση στην προτεραιότητα του κειμένου υποδοχής κατά τη μεταφραστική διαδικασία δεν σημαίνει ότι το κείμενο αφετηρίας αγνοείται. Η Argojo αναφέρει ότι η μετάφραση είναι «η γραφή της ανάγνωσης από τον μεταφραστή του κειμένου κάποιου άλλου σε μια άλλη γλώσσα, χρόνο και πολιτισμικό περιβάλλον» (Argojo 2002: 73), ενώ σύμφωνα με τη Nord:

Το κείμενο αφετηρίας παρέχει τις πληροφορίες που συνιστούν το σημείο έναρξης για την παροχή πληροφοριών από το κείμενο υποδοχής. Η ανάλυση του κειμένου αφετηρίας λειτουργεί ως οδηγός για τη μεταφραστική διαδικασία εφόσον παρέχει τη βάση για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με (α) την εφικτότητα της ανατεθείσας μετάφρασης, (β) το ποιες μονάδες του κειμένου αφετηρίας έχουν σχέση με μια

λειτουργική μετάφραση και (γ) το ποια μεταφραστική στρατηγική θα συντελέσει ώστε το κείμενο υποδοχής να πληροί τις προαπαιτήσεις των μεταφραστικών οδηγιών.

—Nord 2001: 62

Σε αυτό το σημείο πρέπει ίσως να διευκρινίσουμε ότι η προσθήκη της κατανόησης των μεταφραστικών οδηγιών στο πρώτο στάδιο της μεταφραστικής πράξης ως ενέργειας που διεξάγεται παράλληλα με την κατανόηση του κειμένου αφετηρίας έχει ως στόχο να καταστήσει σαφές ότι τα κριτήρια για την απόφαση του τρόπου με τον οποίο θα γίνει η μετατροπή (ή μεταφορά) του κειμένου αφετηρίας δεν παρέχονται μόνο από το κείμενο αφετηρίας. Τα προηγούμενα μοντέλα περιγραφής της μεταφραστικής πράξης εστίαζαν στην ανάλυση του κειμένου αφετηρίας θεωρώντας δεδομένο, έστω και αν δεν διατυπωνόταν ρητώς, ότι κάθε κείμενο αφετηρίας εμπεριέχει τις δικές του μεταφραστικές οδηγίες και υποδεικνύει στο μεταφραστή πώς θα το μεταφράσει. Όμως, η ανάλυση του κειμένου αφετηρίας από μόνη της δεν μπορεί να διασφαλίσει ότι το κείμενο υποδοχής που θα παραχθεί θα ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της ανάθεσης. Το ότι κάθε κείμενο αφετηρίας έχει τις δικές του λειτουργίες δεν συνεπάγεται ότι η μετάφρασή του κατατείνει στην παραγωγή ενός κειμένου με τις ίδιες ακριβώς λειτουργίες. Όπως αναφέρει και η Nord (1991: 36), η κειμενική λειτουργία καθορίζεται από την επικοινωνιακή κατάσταση και αυτό ισχύει τόσο για το κείμενο αφετηρίας όσο και για το κείμενο υποδοχής. Εφόσον το κείμενο υποδοχής εντάσσεται σε διαφορετικά επικοινωνιακά πλαίσια από εκείνα του κειμένου αφετηρίας και αυτά τα επικοινωνιακά πλαίσια καθορίζουν το είδος του μεταφράσματος που θα παραχθεί, η ανάλυση του κειμένου αφετηρίας από μόνη της δεν επαρκεί για να κατανοήσει ο μεταφραστής τι είδους κείμενο θα παραγάγει. Αυτό το κενό έρχεται να καλύψει η προσθήκη της κατανόησης των μεταφραστικών οδηγιών, οι οποίες είναι το μοναδικό μέσο ελέγχου των αποτελεσμάτων της πρόσληψης του κειμένου αφετηρίας από τον μεταφραστή.

6.2.1 Ανάλυση των μεταφραστικών οδηγιών

Σχετικά με το ζήτημα της εφικτότητας της ανατιθέμενης μετάφρασης το οποίο θέτει η Nord, αυτή αποφασίζεται βάσει των μεταφραστικών οδηγιών που δίνονται στον μεταφραστή, οι οποίες προσδιορίζουν και τον σκοπό της μετάφρασης, και όχι από τη μεταφρασιμότητα του κειμένου αφετηρίας. Μπορεί, για παράδειγμα, να ζητηθεί από έναν μεταφραστή που ανέλαβε να μεταφράσει ένα πλούσιο σε πολιτισμικά στοιχεία λογοτεχνικό κείμενο να ακολουθήσει μια οικειωτική προσέγγιση και ο μεταφραστής να κρίνει ότι η μετάφραση του κειμένου με βάση αυτή την εντολή είναι ανέφικτη ή ακόμα και αντιιδεολογική. Οι παράμετροι (β) και (γ) αποτελούν μέρος της διαδικασίας λήψης αποφάσεων την οποία οι περισσότερες σχετικές μελέτες εντάσσουν στην έρευνα που αφορά τη μετάφραση ως διαδικασία, το πώς δηλαδή ο μεταφραστής, ξεκινώντας από ένα κείμενο αφετηρίας, καταλήγει στην παραγωγή του κειμένου υποδοχής.

Η κατανόηση των μεταφραστικών οδηγιών σημαίνει ότι ο μεταφραστής διαπιστώνει την πληρότητα και τη σαφήνιά τους και την εφικτότητα της ανάθεσης και, σε περίπτωση που διαπιστώσει ελλείψεις ή χρειαστεί διευκρινίσεις, να συζητήσει σχετικά με τον πελάτη εξηγώντας του τον λόγο για τον οποίο οι πληροφορίες που του ζητάει έχουν σημασία για την επιτυχία, σύμφωνα με τις προδιαγραφές του πελάτη, ολοκλήρωση του μεταφραστικού ενεργήματος. Ιδανικά, οι μεταφραστικές οδηγίες πρέπει να περιγράφουν με ακρίβεια όχι μόνο τον Σκοπό της μετάφρασης αλλά και να παρέχουν πληροφορίες σχετικά με τον επικοινωνιακό σκοπό του κειμένου αφετηρίας όπως, για παράδειγμα τότε συντάχθηκε, για ποιο λόγο, ποιοι ήταν οι αποδέκτες του. Αυτές οι πληροφορίες μπορούν να βοηθήσουν τον μεταφραστή να συγκρίνει την καταστασιακότητα του κειμένου αφετηρίας, δηλαδή τον βαθμό σύνδεσής του με τις εξωκειμενικές περιστάσεις της επικοινωνίας, με εκείνη του κειμένου υποδοχής. Το παρακάτω παράδειγμα θα διασαφηνίσει, πιστεύουμε, τον λόγο για τον οποίο κάτι τέτοιο είναι απαραίτητο για τη μεταφραστική διαδικασία.

Παράδειγμα 1:

Το απόσπασμα του κειμένου που ακολουθεί προέρχεται από μια ομιλία του Sam Woods, διευθύνοντα συμβούλου της Prudential Regulation Authority της Τράπεζας της Αγγλίας στο Mansion House City Banquet του Λονδίνου στις 4 Οκτωβρίου 2017 με θέμα «[Geofinance](#)». Ο ομιλητής απευθύνεται σε ένα κοινό που απαρτίζεται από ειδικούς αλλά και μη ειδικούς και ξεκινάει την ομιλία του ως εξής:

The Prudential Regulation Authority had a bracing return from the summer break. There was no time for supervisors to compare sun-tans, which was just as well given the deathly pallor I acquired from a summer spent in London and Ireland. The only person with an even worse sun-tan than mine was a colleague who, in what I'm assured was not a political statement, took his summer holiday in Brussels. In fact, I was so desperate to boost my Vitamin D levels in September that (like a few others in this room) I headed south to Frankfurt, where I regret to inform you all that it was very sunny indeed. Yes, even the weather – a traditional safe harbour topic for financial regulators – seems to have acquired a Brexit-y tinge this autumn.

Ο ομιλητής, γνωρίζοντας ότι θα αναπτύξει ένα δύσκολο θέμα, άγνωστο σε μεγάλη μερίδα των παρευρισκομένων, επιδιώκει να προσελκύσει την προσοχή του κοινού του ξεκινώντας την ομιλία του με μια εισαγωγή με έντονη κλητική και φατική λειτουργία (τα στοιχεία του κειμένου που τις εξυπηρετούν είναι υπογραμμισμένα), με σημείο αναφοράς το μαύρισμα κατά τη διάρκεια των διακοπών (κάτι που, ως γνωστόν, αποτελεί στόχο των τουριστών από βόρειες χώρες όταν επισκέπτονται τις χώρες του νότου) και τον καιρό. Εάν ο πελάτης θέλει μια μετάφραση του κειμένου για να πληροφορηθεί σχετικά με το περιεχόμενο της έννοιας «geofinance», οφείλει να ενημερώσει το μεταφραστή για την καταστασιακότητα του κειμένου αφετηρίας και την αντίστοιχη του μεταφράσματος, εξηγώντας του ότι η εισαγωγή του κειμένου αφετηρίας δεν έχει κανένα λόγο να αποτυπωθεί στο κείμενο υποδοχής και ότι πρέπει, ενδεχομένως, να αναζητηθεί μια άλλη εισαγωγή με αμιγώς πληροφοριακή λειτουργία. Αυτό, βεβαίως, μπορεί εύκολα να το αντιληφθεί ένας έμπειρος μεταφραστής και να επιλέξει τη στρατηγική της απαλοιφής, γι' αυτό το συγκεκριμένο απόσπασμα του πρωτότυπου χωρίς να του έχει ζητηθεί ρητά από τον πελάτη. Σε αυτή την περίπτωση μπορεί να εξηγήσει εξ αρχής στον πελάτη πως, με βάση τον επιδιωκόμενο σκοπό της μετάφρασης, αυτή η εισαγωγή, καθώς και όλα τα στοιχεία του κειμένου που μπορεί να είναι φορείς κλητικής ή φατικής λειτουργίας πρέπει να απαλειφθούν ώστε το κείμενο υποδοχής να είναι αμιγώς πληροφοριακό. Πρόκειται για τη διαδικασία της διαπραγμάτευσης η οποία λαμβάνει χώρα όταν ο πελάτης έχει ασαφή ή και λανθασμένη ιδέα για τον τύπο του κειμένου που αρμόζει στη συγκεκριμένη περίπτωση (Nord 2001: 30). Παρά ταύτα, η εξ αρχής παροχή τέτοιου είδους πληροφοριών από τον πελάτη διευκολύνει την ομαλή διεξαγωγή του μεταφραστικού ενεργήματος και απαλλάσσει τον μεταφραστή από όποια αμφιβολία μπορεί να έχει σχετικά με την καταλληλότητα των επιλογών του.

Ένα ακόμα στοιχείο που έχει σημασία για την κατανόηση των μεταφραστικών οδηγιών είναι και η διασαφήνιση από τον πελάτη της ορολογίας που επιθυμεί, για οποιονδήποτε λόγο, να χρησιμοποιηθεί στο κείμενό του όταν ένας όρος στο κείμενο αφετηρίας έχει περισσότερες από μια μεταφράσεις στη γλώσσα υποδοχής. Πρόκειται για το φαινόμενο της διπλής ή πολλαπλής ορολογίας, το οποίο είναι ιδιαίτερα έντονο στην περίπτωση που το ζεύγος γλωσσών περιλαμβάνει μια μεγάλη και μια μικρή γλώσσα όπως, για παράδειγμα, το ζεύγος αγγλικά-ελληνικά³⁶. Πολλές φορές, η ύπαρξη δύο ή περισσότερων

³⁶ Το φαινόμενο αυτό δεν είναι το μόνο που εκδηλώνεται έντονα όταν μεταφράζουμε από μια μεγάλη προς μια μικρή γλώσσα. Όπως σημειώνει η Παριανού (2006: 97), όλος ο θεωρητικός προβληματισμός περί τη μετάφραση έχει μέχρι σήμερα διατυπωθεί στις μεγάλες γλώσσες και για αυτές, με αποτέλεσμα οι μικρές γλώσσες όπως η ελληνική να χρειάζονται επεξεργασμένες μεταφραστικές στρατηγικές προσαρμοσμένες στις ιδιαιτερότητές τους. Προς αποφυγή παρεξηγήσεως, οφείλουμε να τονίσουμε ότι με τους όρους

συνώνυμων όρων στη γλώσσα υποδοχής, εξίσου έγκυρων και ευρισκόμενων στο στάδιο της δοκιμασίας³⁷, θέτει τον μεταφραστή ενώπιον του προβλήματος της επιλογής μεταξύ των συνωνύμων όρων. Ας δούμε την παρακάτω περίπτωση.

Παράδειγμα 2:

Ας υποθέσουμε ότι ένας πελάτης, για παράδειγμα ένα χρηματιστηριακό γραφείο, θέλει να μεταφράσει στα ελληνικά ένα κείμενο το οποίο εξηγεί και περιγράφει τα χαρακτηριστικά και τα πλεονεκτήματα των *Credit Default Swaps (CDS)* επειδή σκοπεύει να δραστηριοποιηθεί σε αυτό τον τομέα και σκοπεύει να το ανεβάσει στον ιστότοπό του για να ενημερώσει τους πελάτες του. Ο όρος αυτός απαντάται σε ελληνικά κείμενα με τις εξής διαφορετικές αποδώσεις:

- Credit Default Swap = συμβόλαιο ασφάλισης (έναντι) πιστωτικού κινδύνου
- = σύμβαση μετάθεσης κινδύνου
- = συμβόλαιο αντιστάθμισης κινδύνου
- = σύμβαση ανταλλαγής πιστωτικού κινδύνου
- = συμφωνία ανταλλαγής κινδύνου αθέτησης
- = σύμβαση μεταφοράς κινδύνου αθέτησης υποχρέωσης του αντισυμβαλλόμενου
- = ασφάλιστρο κινδύνου
- = credit default swap

Και οι οκτώ παραπάνω αποδώσεις του όρου είναι δόκιμες εφόσον έχουν αντληθεί από διαδικτυακές πηγές που πληρούν το κριτήριο της εγκυρότητας. Ο πελάτης, ως ειδικός, γνωρίζει το σημασιολογικό περιεχόμενο του όρου. Ιδανικά, θα πρέπει εξ αρχής ο ίδιος να κατευθύνει τον μεταφραστή στην επιλογή του όρου που θεωρεί ότι εξυπηρετεί καλύτερα τον επικοινωνιακό σκοπό του κειμένου υποδοχής (για παράδειγμα, τον όρο που θεωρεί ότι ανταποκρίνεται πληρέστερα στην προαπαιτήτηση του κριτηρίου της σαφήνειας ή εκείνον που πληροί το κριτήριο της βραχύτητας). Αυτό θα διευκολύνει τον μεταφραστή με την έννοια ότι, εάν δεν είναι ειδικός ή δεν διαθέτει εμπειρία στη μετάφραση τέτοιου είδους κειμένων, θα εξοικονομήσει χρόνο τον οποίο θα δαπανούσε, πρώτον, για την αναζήτηση του όρου και, δεύτερον, για την κατανόηση της σημασίας του. Πρόκειται βέβαια για μια ιδανική συνθήκη η οποία στην πράξη δεν τηρείται πάντοτε και από όλους τους πελάτες. Δεν είναι σπάνιο το φαινόμενο οι πελάτες να αρνούνται την παροχή ακόμα και των πιο στοιχειωδών οδηγιών θεωρώντας ότι ο μεταφραστής πρέπει από μόνος του να αποφασίσει για το τι είδους μετάφραση θα παραγάγει και αγνοώντας ότι η παροχή λεπτομερών μεταφραστικών οδηγιών, εκτός από το ότι διασφαλίζει το βέλτιστο αποτέλεσμα, κάνει τους μεταφραστές να αισθάνονται ότι εργάζονται καλύτερα και αποτελεσματικότερα (Fraser 2000: 54).

Τέλος, οι σαφείς μεταφραστικές οδηγίες έχουν συχνά σημασία όταν ένα προς μετάφραση κείμενο έχει συνταχθεί για να απευθυνθεί σε μια άλλη γλωσσοκοουλτούρα από εκείνη στην οποία θα απευθυνθεί το μετάφρασμα, όπως το κείμενο που θα σχολιάσουμε στο Παράδειγμα 3.

μικρές και μεγάλες γλώσσες αναφερόμαστε σε μια κατάσταση που προσδιορίζεται από πολιτικούς, οικονομικούς και πολιτισμικούς παράγοντες και τις σχέσεις τις οποίες αυτοί διαμορφώνουν, και όχι στην ίδια την ουσία κάθε γλώσσας (πρβλ. Cronin 2003: 145).
³⁷ Το στάδιο της δοκιμασίας είναι το στάδιο κατά το οποίο ένας ξένος όρος, τεχνητός ή φυσικός, εντάσσεται στο λεξικό της γλώσσας υποδοχής για να διαπιστωθεί εάν μπορεί ή όχι να επιβιώσει στις συνθήκες της καθημερινής ειδικής επικοινωνίας (Παριανού και Κελάνδριας 2002: 757).

Παράδειγμα 3:

Ας υποθέσουμε ότι ένας πελάτης, για παράδειγμα ο υπεύθυνος του ιστότοπου «*Η πύλη σας για τα Βρετανικά πανεπιστήμια*» θέλει να μεταφράσει το κείμενο με τίτλο «*How to Adapt to British Culture*» προκειμένου να το εντάξει στον ιστότοπό του ως πηγή πληροφόρησης των επισκεπτών του. Το κείμενο αφετηρίας, το οποίο συνοδεύεται από εικόνες, εστιάζει σε ένδεκα πτυχές της βρετανικής κουλτούρας και καθημερινότητας τις οποίες ο συντάκτης του θεωρεί απαραίτητο να γνωρίζουν όσοι ενδιαφέρονται να σπουδάσουν στο Ηνωμένο Βασίλειο πριν ακόμα επισκεφθούν τη χώρα και διακρίνεται για το έντονο ιδιοπολιτισμικό του φορτίο. Ένας έμπειρος μεταφραστής γνωρίζει βέβαια πώς να διαχειριστεί τέτοιου είδους αναφορές. Δύο όμως παράγραφοι του κειμένου αφετηρίας, οι οποίες παρουσιάζονται στην **Εικόνα 6.2**, πρέπει να διασαφηνιστούν από τον πελάτη για τους λόγους που θα εξηγήσουμε παρακάτω.

3. Get used to small spaces. The United States is not only a huge country but they are used to bigger cars, houses and spaces. Like many European nations, the UK does not have the luxury of space. Houses, apartments (flats), cars and appliances are all smaller than you are accustomed to, so become more familiar with smaller areas.

8. Get used to the language. The British use different terminology and spell and pronounce words differently. Look around on the internet or buy books which have lots of help about the particular language which the

Εικόνα 6.2 Απόσπασμα από το κείμενο "*How to Adapt to British Culture*".

Από τις παραγράφους (3) και (8) γίνεται αμέσως αντιληπτό ότι το αγγλικό κείμενο απευθύνεται στο αμερικανικό κοινό και ο συντάκτης του θεωρεί απαραίτητο να προειδοποιήσει τους Αμερικανούς αναγνώστες σχετικά με το ότι τα βρετανικά μεγέθη είναι μικρότερα από εκείνα στις Ηνωμένες Πολιτείες, ότι χρησιμοποιούν διαφορετικές λέξεις για να περιγράψουν ίδια πράγματα και ότι η βρετανική προφορά είναι διαφορετική από την αμερικανική.

Η παράγραφος (3) δεν έχει καμία συνάφεια για τους Έλληνες αναγνώστες του κειμένου υποδοχής εφόσον τα μεγέθη της Ελλάδας δεν διαφέρουν ιδιαίτερα από εκείνα του Ηνωμένου Βασιλείου και κανείς Έλληνας επισκέπτης του δεν θα δώσει σημασία σε αυτό το στοιχείο. Η παράγραφος (8) επίσης δεν εξυπηρετεί καμία επικοινωνιακή ανάγκη του αναγνώστη του κειμένου υποδοχής, δεδομένου ότι δεν τον ενδιαφέρει αν τα αμερικανικά αγγλικά χρησιμοποιούν τη λέξη *cookie* για το μπισκότο ή τη λέξη *French fries* για τις τηγανητές πατάτες, ενώ τα βρετανικά αγγλικά χρησιμοποιούν τις λέξεις *biscuit* και *chips* αντίστοιχα, όπως επίσης δεν είναι αμερικανόφωνος (με ελάχιστες ίσως εξαιρέσεις δίγλωσσων ατόμων) για να ξενιστεί από τη βρετανική προφορά. Αυτές οι πληροφορίες ανήκουν σε εκείνες που, σύμφωνα με τον Pym (1998: 116), δεν έχουν κανένα λόγο να μεταφερθούν στο κείμενο υποδοχής.

Το ιδιαίτερο πρόβλημα που θέτουν αυτές οι δύο παράγραφοι για τον μεταφραστή είναι το εξής: γνωρίζει ότι σε τέτοιες περιπτώσεις, για να δημιουργήσει μια λειτουργική μετάφραση πρέπει να υιοθετήσει μια οικειωτική προσέγγιση έχοντας τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει την τεχνική της απαλοιφής, παραλείποντας αυτές τις δύο παραγράφους από το κείμενο υποδοχής, ή την τεχνική της αντικατάστασης (ή προσαρμογής), αντικαθιστώντας τις πληροφορίες του κειμένου αφετηρίας με άλλες που έχουν συνάφεια για τους δέκτες της μετάφρασης. Στη δεύτερη περίπτωση θα μπορούσε ενδεχομένως να αντικαταστήσει την πληροφορία της παραγράφου (8) με ένα κείμενο που να ενημερώνει τους δέκτες της μετάφρασης σχετικά με τη δυνατότητα παρακολούθησης μαθημάτων ενίσχυσης της γνώσης της αγγλικής γλώσσας τα οποία προσφέρουν συνήθως τα βρετανικά πανεπιστήμια ή συνεργαζόμενοι με αυτά φορείς, παρέχοντας επιπλέον οδηγίες για τις ενέργειες στις οποίες μπορούν να προβούν για να

τα παρακολουθήσουν. Στην παράγραφο (3) πάλι, θα μπορούσε ενδεχομένως να περιλάβει πληροφορίες σχετικά με τα ωράρια λειτουργίας των εστιατορίων, των μπαρ και των παμπ, τα οποία είναι διαφορετικά από ό,τι στην Ελλάδα και είναι χρήσιμο να τα γνωρίζει όποιος μεταβαίνει για οποιονδήποτε λόγο στο Ηνωμένο Βασίλειο. Όμως, το ποια από τις παραπάνω τεχνικές είναι η ενδεδειγμένη για την επίτευξη του σκοπού της μετάφρασης είναι κάτι που, κανονικά, πρέπει εξ αρχής να το διασαφηνίσει ο πελάτης ή τουλάχιστον να έχει εντοπίσει το πρόβλημα και να το συζητήσει με τον μεταφραστή. Σε αντίθετη περίπτωση, πρέπει ο ίδιος ο μεταφραστής να εντοπίσει το πρόβλημα και να επιδιώξει να συζητήσει με τον πελάτη σχετικά με το ποια από τις παραπάνω δύο είναι η ενδεδειγμένη λύση. Με αυτό τον τρόπο διασφαλίζεται μια ομαλή ροή του μεταφραστικού ενεργήματος και αποφεύγονται μελλοντικές διαφωνίες ή ακόμα και συγκρούσεις.

6.2.2 Ανάλυση του κειμένου αφετηρίας

Αυτό το βήμα διεξάγεται ουσιαστικά παράλληλα με το βήμα της ανάλυσης των μεταφραστικών οδηγιών. Σε αυτό το βήμα ο μεταφραστής προσπαθεί κατ' αρχάς να διαμορφώσει μια γενική ιδέα για το εάν το υλικό που παρέχεται από το κείμενο αφετηρίας είναι συμβατό με τα προαπαιτούμενα των μεταφραστικών οδηγιών (Nord 1991: 37). Για παράδειγμα, ο πελάτης μπορεί να ζητήσει την περίληψη σε δύο χιλιάδες λέξεις στη γλώσσα υποδοχής ενός εξαιρετικά εξειδικευμένου τεχνικού κειμένου έκτασης δέκα χιλιάδων λέξεων και ο μεταφραστής να διαπιστώσει ότι η δομή και ο λόγος του κειμένου αφετηρίας δεν καθιστούν δυνατή την υλοποίηση του αιτήματος του πελάτη. Μια άλλη περίπτωση ασυμβατότητας μεταξύ κειμένου αφετηρίας και μεταφραστικών οδηγιών είναι να ζητηθεί από τον μεταφραστή να μεταφράσει ένα ξένο τραγούδι με σκοπό να τραγουδηθεί στη γλώσσα υποδοχής, διατηρώντας παράλληλα τη νοηματική συνάφεια του μεταφράσματος με το πρωτότυπο, και ο μεταφραστής να διαπιστώσει ότι μια τέτοια μετάφραση είναι αδύνατον να επιτύχει την επιθυμητή μουσικο-λεκτική ενότητα μεταξύ μεταφρασμένου κειμένου και σύνθεσης. Από τη στιγμή που διαπιστώνεται η εφικτότητα της ανάθεσης, ο μεταφραστής προβαίνει στην κατανόηση (ή ανάλυση) του κειμένου αφετηρίας. Σε αυτό το βήμα ο μεταφραστής

- α. κατανοεί τον τύπο και το είδος του κειμένου αφετηρίας,
- β. εντοπίζει τον βαθμό δυσκολίας της μετάφρασης,
- γ. διαπιστώνει τον βαθμό εξοικείωσής του με το θέμα που πραγματεύεται το κείμενο αφετηρίας,
- δ. διαπιστώνει εάν διαθέτει τους απαραίτητους πόρους για την υλοποίηση της μετάφρασης,
- ε. αποφασίζει αν μπορεί να ανταποκριθεί στην προθεσμία που ορίζει ο πελάτης.

Η κατανόηση του τύπου και του είδους του κειμένου αφετηρίας είναι ιδιαίτερα σημαντική, απαραίτητη θα μπορούσαμε να πούμε, για τον μεταφραστή διότι καθορίζει τη γενική μεταφραστική μέθοδο που θα ακολουθηθεί (Reiß στο Γραμμενίδης *et al.*: 52). Σε αυτό το σημείο αξίζει ίσως να διευκρινίσουμε αυτές τις έννοιες δεδομένου ότι στη σχετική βιβλιογραφία νοηματοδοτούνται με διαφορετικούς τρόπους, ανάλογα με την οπτική γωνία του κάθε ερευνητή και τα κριτήρια που λαμβάνει υπόψη του.

Για να συζητήσουμε περί *κειμενικού τύπου* (text type) και *κειμενικού είδους* (text genre) πρέπει, αρχικά, να ορίσουμε την έννοια *κείμενο*, η οποία ορίζεται με διαφορετικά κριτήρια ανάλογα με τη ματιά του κάθε ερευνητή. Έτσι, η έννοια *κείμενο* μπορεί να γίνει αντιληπτή ως ένα οργανωμένο σύνολο που πληροί τα ακόλουθα επτά κριτήρια κειμενικότητας: συνοχή, συνεκτικότητα, πληροφορικότητα, προθετικότητα, διακειμενικότητα, περιστασιακότητα και αποδεκτότητα (Beaugrande & Dressler 1981: 19-26), ως μια λειτουργική αλληλουχία γλωσσικών στοιχείων τα οποία είναι σε θέση να επιτελούν μια επικοινωνιακή λειτουργία (Dobrzyńska στο Puchala 2011: 358) ή ως ένα ολοκληρωμένο σύνολο

σημειωτικού χαρακτήρα, με αρχή και τέλος, που μεταφέρει μια ολοκληρωμένη από την πλευρά του πομπού πληροφορία (Mayenowa στο Puchala ό.π.).

Η House (2006: 343) αντιλαμβάνεται το κείμενο ως ένα εκτενές σύνολο συγκειμενικά εγκιβωτισμένης γλώσσας και παραπέμπει στον Malinowski (1935), σύμφωνα με τον οποίο η σημασία μιας γλωσσικής μονάδας δεν μπορεί να γίνει αντιληπτή παρά μόνο εάν λάβουμε υπόψη μας την αλληλοσυσχέτιση μεταξύ των γλωσσικών μονάδων και του καταστασιακού συγκειμένου. Η Dąbbska-Prokop (στο Puchala ό.π.) ορίζει το κείμενο ως «συγκεκριμένη επικοινωνιακή πράξη με περίπλοκη δομή που λειτουργεί σε ένα συγκεκριμένο σημασιολογικό χώρο και αποσκοπεί στο να εκπληρώσει συγκεκριμένες λειτουργίες όπως, για παράδειγμα πληροφοριακή, αισθητική, πραγματολογική κ.λπ.». Η Μητσοικοπούλου (2006: χ.σ.) θεωρεί ότι το κείμενο είναι «[...] το σύνολο φράσεων που απαρτίζουν ένα ολοκληρωμένο νόημα και συνιστούν ένα κοινωνικά οριοθετημένο μήνυμα». Κατά την ίδια κάθε κείμενο διαμορφώνεται από τον λόγο (discourse) στον οποίο εντάσσεται, εγγράφοντας κοινωνικές περιστάσεις επικοινωνίας και τις έννοιες που αναπτύσσονται από τους μετέχοντες στις περιστάσεις αυτές (ό.π.). Με βάση τους τρεις τελευταίους ορισμούς, ένα κείμενο μπορεί να γίνει αντιληπτό όχι μόνο ως το αποτέλεσμα μιας συγκεκριμένης προσπάθειας από πλευράς του πομπού αλλά και ως ένα προϊόν το οποίο μπορεί να εκπληρώσει την επικοινωνιακή του λειτουργία ερμηνευόμενο από τον δέκτη, δηλαδή τον αναγνώστη του.

Η εκπλήρωση αυτής της επικοινωνιακής λειτουργίας εξυπηρετείται από τον λόγο (discourse), ο οποίος είναι ένα σύνολο εκφωνημάτων τα οποία αποτελούν ένα οποιοδήποτε αναγνωρίσιμο γεγονός ομιλίας (χωρίς να γίνεται αναφορά στη γλωσσική της δόμηση) όπως, για παράδειγμα, μια συνομιλία, ένας λόγος, ένα αστείο, μια συνέντευξη (Κρύσταλ 1997: 245). Με άλλα λόγια, είναι μια αλληλουχία γλωσσικών σημείων οργανωμένων σύμφωνα με τους κανόνες μιας γλώσσας, τα οποία αντιπροσωπεύουν αυτό που ο πομπός επιθυμεί να γνωστοποιήσει στον δέκτη (Tomaszkiwicz στο Puchala ό.π.). Ο λόγος λοιπόν προϋποθέτει μια μορφή διάδρασης μεταξύ δύο συμμετεχόντων στην επικοινωνιακή πράξη (τον πομπό και τον δέκτη) υπό συγκεκριμένες χωρικές και χρονικές περιστάσεις και με συγκεκριμένο σκοπό. Στην περίπτωση της μετάφρασης, οι πράξεις της παραγωγής και της πρόσληψης υλοποιούνται σε διαφορετικές χωρικές και χρονικές περιστάσεις. Η σχέση του λόγου με το κείμενο αφορά δύο διαφορετικές πλην όμως αλληλοσυμπληρούμενες θεάσεις της γλώσσας. Το κείμενο μπορεί να ιδωθεί ως μια στατική δομή, ως το αποτέλεσμα μιας δυναμικής διαδικασίας, ενώ ο λόγος μπορεί να ιδωθεί ως η ίδια η δυναμική διαδικασία που αφορά την παραγωγή και την κατανόηση του κειμένου (Virtanen 1990: 453). Η διαλεκτική αυτή ενότητα (δεν μπορεί να υπάρξει κείμενο χωρίς τον λόγο και ο λόγος δεν υφίσταται παρά μόνο εάν κατατείνει στην παραγωγή ενός κειμένου) έχει οδηγήσει αρκετούς ερευνητές να χρησιμοποιούν εναλλάξ αυτούς τους δύο όρους (Trosborg 1997: 4).

Ένας επίσης λόγος για την ταύτιση αυτή είναι ότι το κείμενο μπορεί να γίνει αντιληπτό ως η καταγραφή ενός επικοινωνιακού συμβάντος το οποίο ορίζεται από την πρόθεση του συντάκτη και τις κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες υπό τις οποίες δημιουργείται. Με άλλα λόγια, το κείμενο είναι προϊόν μιας δυναμικής διαδικασίας την οποία καλείται να πραγματώσει. Δεν γράφεται για να μείνει στο συρτάρι του συντάκτη του, αλλά για να λειτουργήσει σε συγκεκριμένα κάθε φορά κοινωνικοπολιτισμικά περιβάλλοντα, υπό συγκεκριμένες περιστάσεις και για να επιφέρει ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα. Αποκτάει λοιπόν δύο διαστάσεις: μια στατική, ως το τελικό προϊόν της διαδικασίας της συγγραφής του και μια δυναμική, ως παράγοντας δημιουργίας αντίδρασης από τους αναγνώστες και επίτευξης επικοινωνιακών αποτελεσμάτων.

Αυτές οι δύο διαστάσεις του κειμένου αφορούν το κειμενικό είδος (text genre) το οποίο θα μπορούσε να οριστεί ως ένα σύστημα για την επίτευξη κοινωνικών σκοπών με γλωσσικά μέσα. Αφορά το σύνολο των γλωσσικών συμβάσεων που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή κειμένων με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Σύμφωνα με τον Martin (στο Paltridge 1996: 238), το κειμενικό είδος είναι «μια στοχοπροσανατολισμένη, εμπρόθετη δραστηριότητα στην οποία συμμετέχουν ομιλητές ως μέλη μιας

κουλτούρας», ενώ ο Swales (1990: 58) το ορίζει ως «μια τάξη επικοινωνιακών πράξεων όπου οι συμμετέχοντες μοιράζονται ένα σύνολο επικοινωνιακών σκοπών». Η κατηγοριοποίηση κάθε τάξης τέτοιων επικοινωνιακών πράξεων σε είδος εξαρτάται από τους αποδεκτούς τύπους λόγου της κάθε κοινότητας και το βασικό κριτήριο για την ταξινόμηση των ειδών λόγου είναι ο εκάστοτε επικοινωνιακός σκοπός. Σε ανάλογο μήκος κύματος ο Bhatia (1993: 14) αναφέρει ότι το κειμενικό είδος διαμορφώνεται και δομείται από ένα κοινό σύνολο ιδιαίτερων επικοινωνιακών σκοπών και σε περίπτωση που υπάρξει μια σημαντική αλλαγή επικοινωνιακού σκοπού ενδέχεται να μεταβληθεί και το είδος, ενώ ελάχιστος σημασίας μεταβολές ή τροποποιήσεις μπορεί να δημιουργήσουν διακριτά υποείδη, παρόλο που συχνά οι διαχωριστικές γραμμές μεταξύ κειμενικού είδους και υποείδους δεν είναι ξεκάθαρες.

Η γλώσσα λοιπόν δεν είναι ενιαία και ομοιογενής. Κάθε γλωσσική κοινότητα χρησιμοποιεί περισσότερες από μια μορφές επικοινωνίας ανάλογα με τις ανάγκες της εκάστοτε επικοινωνιακής περιστασης. Αυτό σημαίνει ότι η γλώσσα επιτελεί διαφορετικές κάθε φορά λειτουργίες, ανάλογα με το τι θέλουν να εκφράσουν οι χρήστες της και σε ποια περίσταση. Η γλώσσα της καθημερινής επικοινωνίας για παράδειγμα ακολουθεί διαφορετικές συμβάσεις από τη γλώσσα της ενδοεταιρικής επικοινωνίας ή τη γλώσσα των δικαστηρίων. Για τον λόγο αυτό, η επιστήμη της γλωσσολογίας διακρίνει διαφορετικές γλωσσικές ποικιλίες (registers) που διαφέρουν λιγότερο ή περισσότερο μεταξύ τους ανάλογα με το περιεχόμενο και τις ομάδες χρηστών. Το περιεχόμενο καθορίζει κάθε φορά το σύνολο των γλωσσικών επιλογών μιας ομάδας χρηστών που επιθυμεί να επικοινωνήσει στο πλαίσιο του και αυτές οι γλωσσικές επιλογές διαμορφώνουν το ιδιαίτερο ύφος για το κάθε περιεχόμενο που ονομάζεται *ιδιόλεκτος*. Έτσι έχουμε για παράδειγμα την ιδιόλεκτο των γιατρών, των δικηγόρων, των πολιτικών, των εκπαιδευτικών, των μηχανικών κ.λπ., καθεμία από τις οποίες διαμορφώνει τις δικές της συμβάσεις και τις δικές της (προφορικές ή γραπτές) κατηγορίες κειμένων για να εξυπηρετήσει τις επικοινωνιακές της ανάγκες.

Επομένως, τα κειμενικά είδη μπορούν να θεωρηθούν υποκατηγορίες κειμένων με συγκεκριμένες συμβάσεις γραφής στο πλαίσιο μιας ιδιόλεκτου, όπως για παράδειγμα οι τουριστικοί οδηγοί, η εμπορική αλληλογραφία, τα δημοσιογραφικά άρθρα, τα ποιήματα, τα μυθιστορήματα, οι οδηγίες χρήσης, οι συμβάσεις έργων, τα διατάγματα, τα πιστοποιητικά, οι συνταγές μαγειρικής, οι ιατρικές γνωματεύσεις, οι διεθνείς συμβάσεις κ.λπ. Οι συγκεκριμένες και ιδιαίτερες συμβάσεις εκφοράς του (γραπτού ή προφορικού) λόγου προσδίδουν σε κάθε κειμενικό είδος συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που τα κάνουν διακριτά από τους ομιλητές μιας γλώσσας (Trosborg 1997: 6). Θα μπορούσαμε επομένως να πούμε ότι τα κειμενικά είδη είναι απόρροια της ανάγκης των ανθρώπων να χρησιμοποιούν τυποποιημένες, λεκτικοποιημένες κοινωνικές αντιδράσεις σε επαναλαμβανόμενες καταστάσεις επειδή

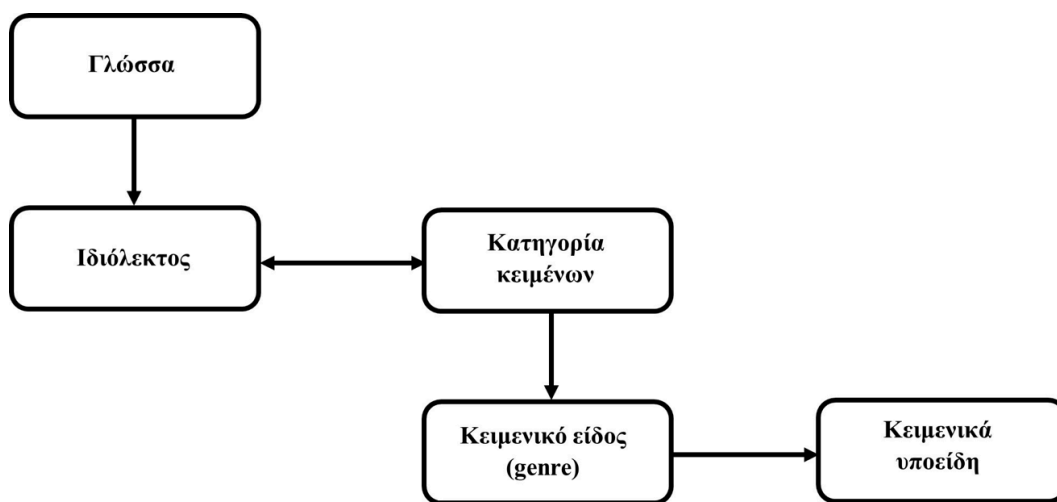
[...] μας είναι αδύνατον να ζήσουμε σε μια κοινωνία χωρίς ρεπερτόρια τυποποιημένων κοινωνικών αντιδράσεων σε επαναλαμβανόμενες καταστάσεις – από χαιρετισμούς και ευχαριστίες μέχρι αντιφωνήσεις και ολοκληρωμένες, γραπτές αναλύσεις επιστημονικών ή ακαδημαϊκών ερευνών– [χωρίς να] χρησιμοποιούμε τα κειμενικά είδη για να τυποποιούμε τον λόγο μας και να δημιουργούμε αναγνωρίσιμες αντιδράσεις στις απαιτήσεις της κάθε κατάστασης.

—Berkenkotter and Huckin 1995: 7

Εκτός από την ανάγκη για τυποποίηση των μορφών επικοινωνίας, τα κειμενικά είδη εξυπηρετούν την ανάγκη για διευκρίνιση και επεξήγηση των αιτιών της κοινωνικής συμπεριφοράς. Όπως γράφει ο Swales (1990: 44), εάν η έννοια του κειμενικού είδους ως κοινωνικό ενέργημα τοποθετηθεί σε ένα ευρύτερο κοινωνικορητορικό πλαίσιο, λειτουργεί όχι μόνο ως μηχανισμός επίτευξης επικοινωνιακών σκοπών αλλά και ως μέσο διασαφήνισης του είδους αυτών των σκοπών. Αυτό σημαίνει πως η φύση του επικοινωνιακού σκοπού κάθε ιδιαίτερου κειμενικού είδους επηρεάζει την εσωτερική του δομή, τον τρόπο δηλαδή με τον οποίο συντάσσεται προκειμένου να εκπληρώσει τις λειτουργίες και τον σκοπό για τους οποίους προορίζεται. Ο Bhatia (1993: 21-22) φέρνει το παράδειγμα ενός ρεπορτάζ και μιας ανάλυσης σε μια εφημερίδα. Παρόλο που το μέσο δημοσίευσης και οι μετέχοντες στην επικοινωνία παραμένουν οι ίδιοι,

ο επικοινωνιακός σκοπός των δύο αυτών κειμένων είναι διαφορετικός, με αποτέλεσμα να απαιτούνται διαφορετικές στρατηγικές γραφής οι οποίες διαφοροποιούν τη γνωσιακή διάρθρωση αυτών των κειμένων. Με βάση αυτή τη διαπίστωση, ο Bhatia θεωρεί ότι τα δύο αυτά κείμενα ανήκουν σε διαφορετικά είδη.

Για να προσδιορίσουμε λοιπόν το κειμενικό είδος πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη μας όχι μόνο τον επικοινωνιακό σκοπό του κάθε κειμένου αλλά και την εσωτερική του διάρθρωση, τα γλωσσικά μέσα δηλαδή που χρησιμοποιούνται για τη διαμόρφωσή του. Για παράδειγμα ένα δικόγραφο, ένα συμβόλαιο ενοικίασης ακινήτου και μια διαθήκη ανήκουν στην κατηγορία των νομικών κειμένων, αλλά είναι διαφορετικά κειμενικά είδη, με διαφορετικές γλωσσικές συμβάσεις και διαφορετικό σκοπό. Ένα άρθρο γνώμης και ένα ρεπορτάζ ανήκουν στην κατηγορία των δημοσιογραφικών κειμένων, αλλά είναι διαφορετικά κειμενικά είδη. Τα ρεπορτάζ με τη σειρά τους, διακρίνονται σε αθλητικά, αστυνομικά, πολιτικά, κοινωνικά κ.λπ., οπότε θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι διαφορετικά υποείδη που ανήκουν στο κειμενικό είδος του ρεπορτάζ, το οποίο με τη σειρά του ανήκει στην κατηγορία των δημοσιογραφικών κειμένων. Η Εικόνα 6.3 αναπαριστά σχηματικά τα παραπάνω.

Εικόνα 6.3 Το κειμενικό είδος στο γλωσσικό σύστημα.

Όσον αφορά την έννοια του κειμενικού τύπου, θα μπορούσαμε να πούμε ότι αυτός προσδιορίζεται από την/τις επιδιωκόμενη/ες λειτουργία/ες του κειμένου στο κοινωνικό πλαίσιο εντός του οποίου προορίζεται να λειτουργήσει. Σύμφωνα με τον Neubert (1985: 125), οι κειμενικοί τύποι είναι «[...] κοινωνικά αποτελεσματικά, επαρκή και κατάλληλα εκμαγεία μέσα στα οποία χυτεύεται το διατιθέμενο σε ένα γλωσσικό σύστημα γλωσσικό υλικό». Ο Sager (1997:30) παρατηρεί ότι οι κειμενικοί τύποι αναπτύχθηκαν ως μοτίβα μηνυμάτων για ορισμένες επικοινωνιακές καταστάσεις. Με απλά λόγια, το μήνυμα του κειμένου διατυπώνεται μόνο όταν ο συντάκτης έχει αποφασίσει για το ποιος είναι ο κατάλληλος τύπος κειμένου για τη συγκεκριμένη περίπτωση και ποιο θα είναι το περιεχόμενο του μηνύματος προκειμένου να επιτευχθεί η επιθυμητή αντίδραση του δέκτη του κειμένου. Οι Hatim και Mason (1990: 140) όρισαν τους κειμενικούς τύπους ως «[...] εννοιολογικά πλαίσια που μας επιτρέπουν να ταξινομήσουμε τα κείμενα με βάση τις επικοινωνιακές προθέσεις που εξυπηρετούν έναν συνολικό ρητορικό σκοπό». Για τους σκοπούς της μετάφρασης, οι ίδιοι υιοθέτησαν μια τυπολογία η οποία περιλαμβάνει πέντε τύπους κειμένων: περιγραφή, αφήγηση, ανάλυση, επιχειρηματολογία και οδηγία, ενώ χωρίζουν την τελευταία κατηγορία σε δύο υποκατηγορίες: οδηγίες με περιθώριο επιλογής από τον δέκτη (π.χ. διαφημίσεις, εγχειρίδια κ.λπ.) και οδηγίες χωρίς περιθώριο επιλογής από τον δέκτη (π.χ. νόμοι, διατάγματα, εσωτερικοί κανονισμοί κ.λπ.).

Ένας συγκεκριμένος τύπος κειμένου λοιπόν καθορίζει την επιδιωκόμενη αντίδραση του αναγνώστη σε ένα μήνυμα. Ο αναγνώστης αναγνωρίζει τον τύπο κειμένου μέσω της κατάστασης και των χαρακτηριστικών της σύνθεσής του. Ο τύπος κειμένου τον πληροφορεί επίσης για τον συγγραφέα και την

πρόθεσή του (παροχή πληροφορίας, πρόκληση συγκεκριμένων αντιδράσεων από τους δέκτες, κατάθεση προσωπικής άποψης κ.λπ.). Επειδή όμως το ίδιο κείμενο μπορεί κάποιες φορές να χρησιμοποιηθεί για διαφορετικούς σκοπούς, ο τύπος του ενδέχεται να αλλάξει ανάλογα με την αποσκοπούμενη χρήση του κειμένου ή ακόμα και με τον τρόπο εκφοράς του. Για παράδειγμα, μια πολιτική ομιλία στο πλαίσιο μιας προεκλογικής εκστρατείας είναι ένα προφορικά εκφερόμενο κείμενο το οποίο αποσκοπεί στο να πείσει τους παριστάμενους να ψηφίσουν ένα συγκεκριμένο κόμμα. Σε αυτή την περίπτωση μιλάμε για ένα κείμενο το οποίο έχει πρωτίστως προτρεπτική λειτουργία. Το ίδιο κείμενο όμως μπορεί να δημοσιευτεί σε ένα έντυπο για να πληροφορήσει τους αναγνώστες του σχετικά με τις πολιτικές θέσεις του εν λόγω κόμματος. Σε αυτή την περίπτωση, το ίδιο κείμενο έχει καθαρά πληροφοριακή λειτουργία. Σε τέτοιες περιπτώσεις, ένα κείμενο μετατρέπεται σε ένα γραπτό στοιχείο το οποίο μπορεί να επαναχρησιμοποιηθεί από διαφορετικό συντάκτη και διαφορετικό αναγνώστη (Sager 1997:32). Επιπλέον, όπως επισημαίνει η Grosborg (1997:16), κάθε ιδιόλεκτος περιγράφει πολλαπλές όψεις της πραγματικότητας, με αποτέλεσμα τα πραγματικά κείμενα να εμφανίζουν τις περισσότερες φορές χαρακτηριστικά από περισσότερους του ενός τύπους, να είναι δηλαδή *πολυλειτουργικά* (multifunctional), παρόλο που συνήθως ένας από αυτούς τους τύπους προσδιορίζεται ως κυρίαρχος. Οι Hatim και Mason (1990: 146-148) ορίζουν αυτή την κατάσταση ως *υβριδισμό* (hybridisation) και τονίζουν την ανάγκη επίγνωσης αυτού του φαινομένου από τους μεταφραστές.

Επομένως, η κειμενική τυπολογία πρέπει να λαμβάνει υπόψη της τόσο την επανατοποθέτηση ενός κειμένου σε διαφορετικά πλαίσια όσο και την πολυλειτουργικότητά του. Ένα διαφημιστικό κείμενο, παραδείγματος χάριν, αποσκοπεί τόσο στο να πληροφορήσει το κοινό για ένα νέο προϊόν ή μια νέα υπηρεσία εκθέτοντας τα πλεονεκτήματά τους όσο και στο να το παρακινήσει να το αγοράσει ή, στην περίπτωση μιας υπηρεσίας, να τη χρησιμοποιήσει. Σε μια τέτοια περίπτωση, το κείμενο έχει ταυτόχρονα πληροφοριακή και προτρεπτική λειτουργία τις οποίες εκπληρώνει με την επιλογή των κατάλληλων γλωσσικών μέσων. Κάθε κειμενικό είδος λοιπόν μπορεί να χρησιμοποιεί αρκετούς κειμενικούς τύπους. Για τον λόγο αυτό, η Grosborg (ό.π.) προτείνει την εξέταση των κειμενικών τύπων σε δύο επίπεδα: σε επίπεδο μακροδομής, όπου εντοπίζεται η (εμφανής ή συγκαλυμμένη) κυρίαρχη λειτουργία ενός κειμενικού τύπου, και σε επίπεδο μικροδομής όπου εξετάζεται η μορφή της κειμενοποίησης, με άλλα λόγια το είδος της γλωσσικής εκφοράς που καθορίζεται από τη στρατηγική του παραγωγού.

Στον προβληματισμό του σχετικά με τους τύπους κειμένου, ο Sager (1997:28) διακρίνει μεταξύ *πρωτογενούς* και *δευτερογενούς αναγνώστη* (primary and secondary reader), επισημαίνοντας ότι η διάκριση αυτή είναι έχει ιδιαίτερη σημασία για τη μετάφραση δεδομένου ότι σχετίζεται με τη διαφορά μεταξύ μηνύματος και κειμένου. Ως πρωτογενή αναγνώστη ορίζει το πρόσωπο που έχει κατά νου ένας συγγραφέας όταν παράγει ένα μήνυμα ενώ όλοι οι άλλοι αναγνώστες, δηλαδή εκείνοι που δεν περιλαμβάνονται στο αρχικό φάσμα των αποδεκτών του συγγραφέα, είναι δευτερεύοντες αναγνώστες. Η επικοινωνία μεταξύ του συγγραφέα και του αποδέκτη είναι απολύτως αποτελεσματική όταν οι υποθέσεις του συγγραφέα σχετικά με τις προσδοκίες του αναγνώστη ταιριάζουν με τις υποθέσεις του αναγνώστη σχετικά με τις προθέσεις του συγγραφέα. Ωστόσο, οι περισσότεροι αποδέκτες της μετάφρασης είναι δευτερεύοντες αναγνώστες οι οποίοι προσλαμβάνουν το κείμενο στο πλαίσιο μιας διαφορετικής επικοινωνιακής κατάστασης. Επομένως, για τους δευτερεύοντες αναγνώστες η επιτυχής επικοινωνία δεν εξαρτάται τόσο από τον συγγραφέα όσο από τον μεταφραστή ο οποίος ερμηνεύει το κείμενο και επιχειρεί να το προσαρμόσει στις προσδοκίες του κοινού υποδοχής χωρίς να αγνοεί ταυτόχρονα την πρόθεση του συγγραφέα. Κατ' αυτό τον τρόπο, ο μεταφραστής έχει διττό ρόλο στη μεταφραστική διαδικασία: κατά το πρώτο στάδιο της κατανόησης του κειμένου αφητηρίας, ο μεταφραστής είναι πρωτογενής αναγνώστης εφόσον προσπαθεί να ερμηνεύσει το κείμενο στο πλαίσιο της κατάστασης για την οποία αρχικά δημιουργήθηκε. Στο στάδιο της δημιουργίας του κειμένου αφητηρίας, ο μεταφραστής είναι ο συγγραφέας και ο πρώτος δέκτης του μεταφράσματος, μετατρέπόμενος σε δευτερογενή αναγνώστη.

Ο κειμενικός τύπος λοιπόν αφορά τις λειτουργίες που επιδιώκει να επιτελέσει το κείμενο στο καταστασιακό πλαίσιο εντός του οποίου δημιουργείται. Οι λειτουργίες αυτές προσδιορίζονται από τον συντάκτη/συγγραφέα του κειμένου βάσει του στόχου τον οποίο επιθυμεί να επιτύχει. Δεδομένου ότι η αναγνώριση και η περιγραφή αυτών των λειτουργιών έχει ιδιαίτερη σημασία τόσο για τις επιστήμες της γλώσσας όσο και για τη μετάφραση, ήταν αναπόφευκτο οι διάφοροι ερευνητές να προσπαθήσουν να ταξινομήσουν αυτές τις λειτουργίες εφόσον, όπως γράφει και η Snell-Hornby (1988: 26): «η τάση να κατηγοριοποιεί είναι έμφυτη στον άνθρωπο και θεμελιώδους σημασίας για την εξέλιξη της επιστήμης». Επειδή, όπως αναφέρει ο Kussmaul (1997: 69), ο όρος κειμενικός τύπος είναι αμφίσημος, αναπόφευκτο ήταν να αναπτυχθούν διαφορετικές τυπολογίες κειμένων, με διαφορετικά κριτήρια και ορολογίες ή ενίοτε με ίδιες ορολογίες τις οποίες νοηματοδοτούν με διαφορετικό τρόπο. Κατ' αρχάς πρέπει να σημειώσουμε ότι ο όρος κειμενικός τύπος ταυτίζεται με τον γερμανικό όρο *Texttyp* τον οποίο έφερε στην επιφάνεια η Reiß (1977: 108-109). Συχνά όμως ο όρος κειμενικός τύπος χρησιμοποιείται ως ισοδύναμος του όρου *Textsorte* ο οποίος αναφέρεται σε κείμενα όπως τα εγχειρίδια, οι οδηγίες χρήσης, οι συμβάσεις, τα δελτία καιρού, τα επιστημονικά κείμενα κ.λπ. Σύμφωνα με την ανάλυση που επιχειρήσαμε παραπάνω, ο όρος αυτός θεωρείται ισοδύναμος του όρου κειμενικό είδος.

Οι προσπάθειες διατύπωσης μιας τυπολογίας κειμένων ήταν αρκετές (βλ. ενδεικτικά Deslile 1980, Sager 1997, House 1997, Newmark 1981, Maingueneau 1996). Εμείς θα σταθούμε ιδιαίτερα στην τυπολογία της Reiß (ό.π.), η οποία είναι η ευρύτερα χρησιμοποιούμενη στο χώρο των μεταφραστικών σπουδών και στον ορισμό που δίνει σε κάθε κειμενικό τύπο. Έτσι, η Reiß διακρίνει τους παρακάτω τύπους κειμένων:

- α. Τα πληροφοριακά κείμενα, τα οποία είναι προσανατολισμένα στη μετάδοση μιας πληροφορίας στον αναγνώστη, όπου το περιεχόμενο είναι πρωτεύουσας σημασίας για την εκπλήρωση του σκοπού του συγγραφέα, ενώ η επιλογή των γλωσσικών και υφολογικών τύπων καθορίζεται από τη συγκεκριμένη λειτουργία. Αυτού του είδους τα κείμενα προσανατολίζονται στον δέκτη.
- β. Τα εκφραστικά κείμενα, τα οποία είναι προσανατολισμένα στον πομπό ο οποίος χρησιμοποιεί την αισθητική διάσταση της γλώσσας για να εκφράσει τη δική του άποψη, γνώμη, αντίληψη του κόσμου κ.λπ. Σε αυτά τα κείμενα η πληροφοριακή πτυχή υποσκελίζεται από τον αισθητικό παράγοντα.
- γ. Τα λειτουργικά κείμενα, τα οποία επιτελούν κλητική λειτουργία, που αποσκοπούν στην πρόκληση συμπεριφορικών αντιδράσεων. Σκοπός αυτής της λειτουργίας είναι να πείσει ή να θέλξει τον αναγνώστη να δράσει με συγκεκριμένο τρόπο. Η μορφή και το περιεχόμενό τους καλούνται να εξυπηρετήσουν το εξωγλωσσικό αποτέλεσμα που πρέπει να πετύχει το κείμενο.
- δ. Τα οπτικοακουστικά κείμενα (π.χ. ταινίες, διαφημίσεις) που συμπληρώνουν τις άλλες τρεις διαστάσεις με οπτικές εικόνες, ήχο κ.λπ.

Αυτή η τυπολογία χρησιμοποιήθηκε ευρέως για την περιγραφή των επικοινωνιακών κειμενικών λειτουργιών και την τυπολογία των μεταφράσεων και τη σχέση τους με τη μεταφραστική διαδικασία όπως θα δούμε στο επόμενο Κεφάλαιο. Σε αυτή την τυπολογία βασίστηκε το μοντέλο κειμενικών λειτουργιών της Nord (2001: 40-45), η οποία διακρίνει τις εξής τέσσερις:

- α. Την αναφορική λειτουργία, η οποία αναφέρεται στα αντικείμενα και τα φαινόμενα του πραγματικού κόσμου και περιλαμβάνει επιμέρους υπολειτουργίες ανάλογα με το αντικείμενο αναφοράς. Έτσι, οι υπολειτουργίες μπορεί να είναι η πληροφοριακή (εάν το κείμενο αποσκοπεί στην ενημέρωση ή την πληροφόρηση του αναγνώστη), η διδακτική (εάν το κείμενο στοχεύει στην εκμάθηση ενός γνωστικού πεδίου), η κατευθυντική (directive) (εάν το κείμενο στοχεύει στην παροχή οδηγιών) και η μεταγλωσσική (όταν το αντικείμενο αναφοράς είναι η ίδια η γλώσσα). Η Nord δεν παραλείπει να επισημάνει ότι ο παραπάνω κατάλογος υπολειτουργιών δεν είναι εξαντλητικός.
- β. Την εκφραστική λειτουργία, η οποία εκφράζει τη θέση του πομπού στα πράγματα και τα φαινόμενα του κόσμου και υποδιαιρείται, ανάλογα με το τι θέλει να εκφράσει ο πομπός, σε επιμέρους

- υποκατηγορίες (π.χ. συγκινησιακή, αξιολογητική κ.λπ.) ανάλογα με την επιδιωκόμενη από τον πομπό έκφραση.
- γ. Την κλητική λειτουργία, η οποία στοχεύει στο να οδηγήσει τους δέκτες σε μια συγκεκριμένη αντίδραση ή συμπεριφορά (π.χ. να ανακαλέσουν μνήμες, να αναγνωρίσουν μια κατάσταση που τους είναι οικεία, να αγοράσουν ένα προϊόν ή μια υπηρεσία, να επισκεφτούν έναν προορισμό, να αποφασίσουν να ασχοληθούν με μια δραστηριότητα κ.λπ.).
 - δ. Τη φατική λειτουργία, η οποία στοχεύει στη δημιουργία ή τη διατήρηση της επαφής με το δέκτη του κειμένου και εξυπηρετείται με τη χρήση γλωσσικών, εξωγλωσσικών και παραγλωσσικών μέσων που χρησιμοποιούνται σε συγκεκριμένες περιστάσεις (π.χ. μια παροιμία, ένα απόφθεγμα, μια εικόνα κ.λπ.).

Αξίζει ίσως εδώ να σημειώσουμε ότι ενώ ένα κείμενο μπορεί να επιτελεί αποκλειστικά μόνο μια από τις τρεις πρώτες λειτουργίες (αναφορική, εκφραστική και κλητική), δεν μπορεί να επιτελεί αποκλειστικά φατική λειτουργία. Θα λέγαμε λοιπόν ότι η φατική λειτουργία συνδυάζεται πάντοτε με μια ή περισσότερες από τις υπόλοιπες, ανάλογα με την πρόθεση του συντάκτη του κειμένου, λειτουργώντας επικουρικά στη μετάδοση του επιδιωκόμενου μηνύματος.

Με βάση την παραπάνω συζήτηση μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η έννοια *κειμενικό είδος* (και, φυσικά, *κειμενικό υποείδος*) αφορά την κατηγοριοποίηση των κειμένων ανάλογα με την ιδιόλεκτο στο πλαίσιο της οποίας δημιουργούνται, καθώς και τις συγκεκριμένες συμβάσεις γραφής στο πλαίσιο αυτής της ιδιόλεκτου. Με άλλα λόγια, προσδιορίζεται από το θέμα το οποίο πραγματεύεται το κείμενο και από τις γλωσσοκειμενικές συμβάσεις που θεωρούνται κατάλληλες για την ανάπτυξη αυτού του θέματος. Η έννοια *κειμενικός τύπος* αφορά τη λειτουργία του κειμένου στο καταστασιακό πλαίσιο στο οποίο δημιουργείται και διαβάζεται. Σύμφωνα με αυτή τη διάκριση, γίνεται κατανοητό ότι ένα κειμενικό είδος μπορεί να περιλαμβάνει περισσότερους του ενός τύπους όπως επίσης δύο ή περισσότερα κειμενικά είδη να ανήκουν στον ίδιο κειμενικό τύπο.

Σε ό,τι αφορά τις κειμενικές λειτουργίες, η αναγνώρισή τους, ταυτόχρονα με την αναγνώριση του κειμενικού είδους και τύπου του προς μετάφραση κειμένου, έχει σημασία για τη μεταφραστική πράξη διότι σε συνδυασμό με τις μεταφραστικές οδηγίες ο μεταφραστής μπορεί εξ αρχής να αποφασίσει τι είδους μετάφρασμα θα παραγάγει, να λάβει δηλαδή αποφάσεις σχετικά με το είδος, τον τύπο και τις επιθυμητές λειτουργίες του κειμένου υποδοχής προτού ακόμη ξεκινήσει να μεταφράζει και να επιλέξει τις κατάλληλες κάθε φορά στρατηγικές σε επίπεδο μακροδομής και μικροδομής που θα εξυπηρετήσουν τον εκάστοτε στόχο. Να σημειώσουμε σε αυτό το σημείο ότι στην πράξη η μονολειτουργικότητα δεν είναι ο κανόνας. Υπάρχουν, φυσικά, κείμενα που επιτελούν μία και μόνο λειτουργία, για παράδειγμα οι ισολογισμοί, οι ιατρικές γνωματεύσεις, οι νόμοι και τα διατάγματα, όμως τα περισσότερα κείμενα είναι κατά κανόνα πολυλειτουργικά (Trosborg 1997: 14). Στο επόμενο Κεφάλαιο θα συζητήσουμε αναλυτικά τη σημασία των παραπάνω για τη μεταφραστική διαδικασία, ιδίως κατά την υλοποίηση των επιμέρους φάσεων του πρώτου σταδίου της μεταφραστικής πράξης όπου μπαίνουν οι βάσεις για την επιτυχή υλοποίηση του μεταφραστικού εγχειρήματος.

Στον παρακάτω πίνακα δίνονται παραδείγματα κειμενικών ειδών, τύπων και λειτουργιών με βάση την περιγραφή που κάναμε παραπάνω.

Πίνακας 6.1 Παραδείγματα κειμενικών ειδών και τύπων

Είδος	Τύπος	Λειτουργία
Διαφήμιση	Πληροφοριακός Λειτουργικός	Πληροφοριακή Κλητική Φατική
Δικόγραφο	Πληροφοριακός	Αναφορική
Συνταγή μαγειρικής	Πληροφοριακός Λειτουργικός	Κατεθυντική Κλητική Φατική
Οδηγίες χρήσης	Πληροφοριακός	Κατεθυντική (Φατική)
Μυθιστόρημα	Εκφραστικός (ενίοτε και πληροφοριακός)	Εκφραστική (αναφορική)
Ποίημα	Εκφραστικός	Εκφραστική
Ρεπορτάζ	Πληροφοριακός	Αναφορική
Επιστημονικό άρθρο	Πληροφοριακός	Αναφορική (ενίοτε και φατική)
Ταξιδιωτικός οδηγός	Πληροφοριακός Λειτουργικός	Αναφορική Εκφραστική Φατική

Από τον παραπάνω πίνακα βλέπουμε ότι ένα κειμενικό είδος ανήκει σε περισσότερους από έναν τύπους. Σε ό,τι αφορά το μυθιστόρημα, η πληροφοριακή λειτουργία δεν είναι πάντοτε παρούσα ή είναι έμμεσα παρούσα ορισμένες φορές και, πάντως, δεν είναι η κυρίαρχη σε αυτό το είδος. Υπάρχουν περιπτώσεις μυθιστορημάτων όπου για να γίνει κατανοητή η πλοκή ή οι αντιδράσεις των χαρακτήρων σε μια κατάσταση κρίνεται αναγκαία από τον συγγραφέα η περιγραφή του κοινωνικού, ιστορικού ή/και πολιτικού περιβάλλοντος στο οποίο λειτουργούν οι χαρακτήρες. Σε αυτές τις περιπτώσεις, το μυθιστόρημα επιτελεί έμμεσα και μια πληροφοριακή λειτουργία, η οποία όμως είναι πάντοτε δευτερεύουσα. Μια τέτοια περίπτωση είναι το μυθιστόρημα *Οι Άθλιοι* του Βίκτωρα Ουγκώ στο οποίο ο συγγραφέας, παράλληλα με την κριτική που ασκεί στο δικαστικό σύστημα της Γαλλίας του 19ου αιώνα και τη στηλίτευση της κυρίαρχης ηθικής της κοινωνίας της εποχής του, δίνει σε αρκετά σημεία του έργου του πληροφορίες απαραίτητες για την κατανόηση του κοινωνικού και πολιτικού πλαισίου της εποχής του. Στην περίπτωση ενός επιστημονικού άρθρου, ασχέτως επιστημονικού πεδίου, η κύρια

λειτουργία είναι σαφώς αναφορική. Ανάλογα όμως με τον προσωπικό τρόπο γραφής του συντάκτη, μπορεί να υπάρχουν στοιχεία που να του προσδίδουν και φατική λειτουργία (π.χ. μια παροιμία ή ένα ρητό).

Μια συνταγή μαγειρικής, πάλι, επιτελεί μια κατευθυντική λειτουργία, αλλά σε δεύτερο επίπεδο επιτελεί τόσο μια κλητική λειτουργία, με την επιλογή συγκεκριμένων γλωσσικών μέσων (π.χ. η επιλογή του α' ή β' προσώπου πληθυντικού, τίτλοι που προσπαθούν να κεντρίσουν το ενδιαφέρον του αναγνώστη), όσο και μια φατική, με τη χρήση εξωγλωσσικών στοιχείων (εικόνες και, αρκετές φορές βίντεο όταν η συνταγή είναι αναρτημένη στο Διαδίκτυο) που αποσκοπούν στο να πείσουν τον αναγνώστη της ότι αξίζει τον κόπο να επιχειρήσει να μαγειρέψει το συγκεκριμένο πιάτο. Το παρακάτω παράδειγμα έχει αντληθεί από την ιστοσελίδα [Cucina di Caruso](#) και αφορά μια συνταγή για σοκολατάκια με αφορμή τη γιορτή του αγίου Βαλεντίνου. Η **Εικόνα 6.4** περιλαμβάνει αποσπάσματα από την περιγραφή της συνταγής, η οποία προηγείται της εκτέλεσής της, πρακτική την οποία εφαρμόζει η συγκεκριμένη ιστοσελίδα σε όλες τις συνταγές που παρουσιάζει.

ΣΕΞΙ ΣΟΚΟΛΑΤΑΚΙΑ “LOVE BITES” ΜΕ ΛΑΙΜ & ΤΣΙΛΙ

Σοκολάτα και έρωτας πάνε χέρι-χέρι και με τον Άγιο Βαλεντίνο να έρχεται και κρύο ολούθε, η αναζήτηση για μια ερωτική σοκολατένια δημιουργία έχει αρχίσει εδώ και μέρες. Άλλωστε στο σπιτικό μας είμαστε απ' τους τυχερούς που ζούμε τον έρωτα καθημερινά, εδώ και περισσότερο από 12 χρόνια και ένας απ' τους λόγους που αυτό το συναίσθημα υπερισχύει της ρουτίνας και της συνήθειας, είναι ότι το “τιμάμε με κάθε αφορμή”.

Η ιδέα είναι μικρά σοκολατάκια, που θα μπορούσαμε να τα ονομάσουμε φιλάκια, αλλά καταλήξαμε στο αγγλικό [love bites](#), ένα όνομα που παίζει με την έννοια της μπουκιάς, αλλά ταυτόχρονα έχει και αναφορά στα σημάδια από δαγκωματάκια και ρουφηγματάκια στο λαιμό που συμβαίνουν σε μια έντονα ερωτική βραδιά. Και αυτό γιατί τα σοκολατάκια που φτιάξαμε έχουν διάρκεια και επίγευση που μένει αξέχαστη, όπως θα διαπιστώσετε.

Οπτικά, τα **love bites** μας, δείχνουν γυαλιστερά, στιλπνά, βαθιά σοκολατένια, πολυτελή. Μια τραγανή δαγκωματιά και συνειδητοποιείς πως μέσα απ' το σκληρό κέλυφος που σπάει εύκολα, βρίσκεται μια μαλακή και πληθωρική σοκολατένια σύνθεση απ' το κακάο 65%, γεμάτη κρεμώδη σοκολατένια γλύκα. Αλλά ξαφνικά, αναδύονται απρόβλεπτα αρώματα φρεσκάδας, μια δροσιά που γεμίζει τον ουρανό, μια οξύτητα που μοιάζει εξωτική αλλά είναι οικεία, καθώς αισθάνεσαι πια σαφώς, τη γεύση και τ' αρώματα απ' το ξύσμα λάιμ που έχει η γέμιση.

Εικόνα 6.4 Παράδειγμα κειμένου με πληροφοριακή και κλητική λειτουργία.

Από την ανάγνωση των παραπάνω αποσπασμάτων της Εικόνας 6.4 γίνεται σαφές ότι η επιλογή εκφράσεων όπως «σέξι σοκολατάκια», «Σοκολάτα και έρωτας πάνε χέρι-χέρι» «μια δροσιά που γεμίζει τον ουρανό», «αναδύονται απρόβλεπτα αρώματα φρεσκάδας» και μια σειρά άλλες αποσκοπεί στο να προκαλέσει το ενδιαφέρον του αναγνώστη και ταυτόχρονα να τον πείσει πως εάν φτιάξει τη συνταγή, θα νιώσει τα ίδια ακριβώς συναισθήματα που ένιωσε και ο συντάκτης της συνταγής. Αυτές οι εκφράσεις, σε συνδυασμό με τις εικόνες, προσδίδουν στο κείμενο κλητική και φατική λειτουργία οι οποίες καταλαμβάνουν πρωτεύουσα θέση μαζί με την κατευθυντική.

Οι οδηγίες χρήσης, τέλος, εκτός από την κατευθυντική λειτουργία, η οποία είναι και η πρωτεύουσα λειτουργία, χρησιμοποιούν και τη φατική προκειμένου ο αναγνώστης να χρησιμοποιήσει τη συσκευή χωρίς προβλήματα και χωρίς κίνδυνο πρόκλησης βλάβης στη συσκευή ή ακόμα και δικού του τραυματισμού. Η Εικόνα 6.5 είναι απόσπασμα από τις οδηγίες χρήσης του κινητού τηλεφώνου Samsung Galaxy S7.

Βασικές λειτουργίες

- 3 Όταν εμφανιστεί το αναδυόμενο παράθυρο επιλογής εφαρμογής, πατήστε **Smart Switch** → **ENAPEN**.

Η συσκευή σας αναγνωρίζει την προηγούμενη συσκευή και εμφανίζεται μια λίστα δεδομένων που μπορείτε να μεταφέρετε.

- 4 Ακολουθήστε τις οδηγίες επί της οθόνης για να μεταφέρετε δεδομένα από την προηγούμενη συσκευή.

Μην αποσυνδέετε το καλώδιο USB ή το σύνδεσμο USB από τη συσκευή κατά τη μεταφορά αρχείων. Κάτι τέτοιο ενδέχεται να προκαλέσει απώλεια δεδομένων ή ζημιά στη συσκευή.

Η μεταφορά δεδομένων με το σύνδεσμο USB αυξάνει την κατανάλωση ισχύος της μπαταρίας. Βεβαιωθείτε ότι η μπαταρία είναι πλήρως φορτισμένη πριν μεταφέρετε δεδομένα. Αν η ισχύς της μπαταρίας είναι χαμηλή, η μεταφορά δεδομένων μπορεί να διακοπεί.

Ασύρματη μεταφορά δεδομένων

Μεταφέρετε δεδομένα από την προηγούμενη συσκευή σας στη συσκευή σας.

- 1 Στην προηγούμενη συσκευή, κάντε λήψη και εγκαταστήστε το Smart Switch από τα **Galaxy Apps** ή **Play Store**. Κατόπιν, εκκινήστε το **Smart Switch**.
- 2 Τοποθετήστε τις συσκευές κοντά μεταξύ τους.

Εικόνα 6.5 Οδηγίες χρήσης Samsung Galaxy S7.

Στην **Εικόνα 6.5** βλέπουμε ότι η κατευθυντική λειτουργία εξυπηρετείται από την επιλογή συγκεκριμένων γλωσσικών μέσων όπως η προστακτική φωνή, η χρήση *απλουστευμένης ή ελεγχόμενης γλώσσας* (controlled language)³⁸ χωρίς πολυσήμαντες εκφράσεις, μικρές προτάσεις με μια δήλωση ανά πρόταση, μικρές παραγράφους, αποφυγή παθητικής φωνής. Η φατική λειτουργία εξυπηρετείται κυρίως από την εικόνα που βοηθάει στην κατανόηση των οδηγιών και τα πικτογράμματα τα οποία εφιστούν την προσοχή του αναγνώστη ώστε να μην προβεί σε λανθασμένες ενέργειες που μπορεί να δημιουργήσουν προβλήματα λειτουργίας της συσκευής ή ακόμα και να την καταστρέψουν.

Η αναγνώριση του κειμενικού είδους και τύπου στο στάδιο της ανάλυσης του κειμένου αφετηρίας, καθώς και των κειμενικών του λειτουργιών σε συνδυασμό με την ανάλυση των μεταφραστικών οδηγιών έχει ιδιαίτερη σημασία για τη μεταφραστική διαδικασία διότι βοηθάει το μεταφραστή να λάβει συγκεκριμένες αποφάσεις σε σχέση με το είδος του μεταφράσματος το οποίο θα παραγάγει προτού ακόμη ξεκινήσει να μεταφράζει. Στο **Κεφάλαιο 8** θα δούμε την πρακτική εφαρμογή των παραπάνω αναλύοντας μέσω παραδειγμάτων τις φάσεις του πρώτου σταδίου της μεταφραστικής διαδικασίας

³⁸ Ο όρος *απλουστευμένη ή ελεγχόμενη γλώσσα* αφορά υποσυστήματα φυσικών γλωσσών με περιορισμένο λεξιλόγιο και σαφώς καθορισμένο γραμματικό σύστημα και κανόνες. Οι ελεγχόμενες γλώσσες χρησιμοποιούνται κυρίως σε κείμενα όπως οι οδηγίες χρήσης και τα εγχειρίδια λειτουργίας για τη βελτίωση της κατανοησιμότητάς τους από τους χρήστες και την ενίσχυση της δυνατότητας επεξεργασίας τους από τα συστήματα μηχανικής μετάφρασης, καθώς και τη μείωση του χρόνου που απαιτείται για τη μετάφρασή τους (Παριανού 2004: 390-391).

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ξενόγλωσσες

- Aranberri, Nora & Labaka, Gorka & Diaz de Ilarraza, Arantza & Sarasola, Kepa (2017). “What Do Professional Translators Do when Post-Editing for the First Time? First Insight into the Spanish-Basque Language Pair”. *Hermes. Journal of Language and Communication in Business* 56. 89-110.
- Arrojo, Rosemary (2002). “Writing, interpreting, and the power struggle for the control of meaning: Scenes from Kafka, Borges, and Kosztolányi”. M. Tymoczko & E. Gentzler (Eds.). *Translation and power*. Amherst, MA: University of Massachusetts Press. 63-79.
- Berkenkotter, Carol & Huckin, Thomas N (1995). *Genre Knowledge in Disciplinary Communication: Cognition/culture/power*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Bhatia, Vijay K. (1993). *Analysing Genre: Language Use in Professional Settings*. London/New York: Longman.
- Breedveld, Hella (2002). “Writing and Revising Processes in Professional Translation”. *Across Languages and Cultures* 3(1). 91-100.
- Cronin, Michael (2003). *Translation and Globalization*. London and New York: Routledge.
- De Beaugrande, Robert & Dressler, Wolfgang U. (1981). *Introduction to Text Linguistics*. London and New York: Longman.
- Delisle, Jean (1980). *L'analyse du discours comme méthode de traduction*. Ottawa: University of Ottawa Press.
- Drugan, Joanna (2013). *Quality In Professional Translation: Assessment and Improvement*. London/New York: Bloomsbury Academic.
- Ehrensberger-Dow, Maureen & Massey, Gary (2014). “Cognitive ergonomic issues in professional translation”. J. W. Schwieter & A. Ferreira (Eds.). *The development of translation competence: theories and methodologies from psycholinguistics and cognitive science*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing. 58-86.
- Fraser, Janet (2000). “The Broader View: How Freelance Translators Define Translation Competence”. Ch. Schäffner & B. Adab (Eds.). *Developing Translation Competence*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 51-62.
- Garcia, Ignacio (2011). “Translating by post-editing: is it the way forward?”. *Machine Translation* 25(3). 217-237.
- Gerloff, Pamela (1986). “Second Language Learners’ Reports on the Interpretive Process: Talk-aloud Protocols of Translation”. J. House & S. Blum-Kulka (Eds.), (*Interlingual and Intercultural Communication*). Tübingen: Gunter Narr Verlag. 243-262.
- González Davies, María (2004b). *Multiple Voices in Translation Classroom*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Guerberhof Arenas, Ana (2013). “What do professional translators think about post-editing”. *The Journal of Specialised Translation* 19. 75-95.
- Hatim, Basil & Mason, Ian (1990). *Discourse and the Translator* London/New York: Longman.
- House, Juliane (1997). *Translation Quality Assessment: A Model Revisited*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- House, Juliane (2006). “Text and context in translation”. *Journal of Pragmatics* 38. 338-358.

- Hunziker Heeb (2016). “Professional translators’ self-concepts and directionality: indications from translation process research”. *JoSTrans. The Journal of Specialised Translation*. https://jostrans.org/issue25/art_hunziker.php
- Jakobsen, Arnt Lykke (2003). “Effects of Think Aloud on Translation Speed, Revision and Segmentation”. F. Alves (Ed.), *Triangulating Translation. Perspectives in process-oriented research*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 69-95.
- Jääskeläinen, Riitta (1999). *Tapping the process: An Explorative Study of the Cognitive and Affective Factors Involved in Translating*. Joensuu: Joensuun Yliopisto.
- Jiménez-Crespo, Miguel A. (2018). “Crowdsourcing and Translation Quality: Novel Approaches in the Language Industry and Translation Studies”. J. Moorkens & S. Castilho & F. Gaspari & St. Doherty (Eds.). *Translation Quality Assessment. From Principles to Practice*. Cham: Springer Verlag.
- Krings, Hans P. (1986). *Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Kussmaul, Paul (1997). “Text-Type Conventions and Translating: Some Methodological Issues”. A. Trosborg, (Ed.). *Text Typology and Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 67-86.
- Mangueneau, Dominique (1996). *Les termes clés de l'analyse du discours*. Paris: Seuil.
- Mossop, Brian (1998). “The Workplace Procedures of Professional Reanslators”. A. Chesterman & N. Gallardo San Salvador & Y. Gamber (Eds.). *Translation in Context. Selected Contributions from the EST Congress, Granada 1998*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Neubert, Albrecht (1985). *Text und Translation*. Leipzig: Verlag Enzyklopädie.
- Newmark, Peter (1981). *Approaches to Translation*. Oxford: Pergamon Press.
- Norberg, Ulf (2003). *Übersetzen mit doppeltem Skopos. Eine empirische Prozess- and Produktstudie*. [=Studia Germanica Upsaliensia 42]. Uppsala: Uppsala University.
- Nord, Christiane (1991). *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology and Didactic Application of a Model for Translation-oriented Text Analysis*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Nord, Christiane (2001). *Translation as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- O’Brien, Sharon (2011). “Towards predicting post-editing productivity”. *Machine Translation* 25(3). 197-215.
- Paltridge, Brian (1996). “Genre, text type, and the language learning classroom”. *ELT Journal* 50(3). 237-243.
- Parianou, Anastasia (2006). “Globalization and Translation: The Situation for Smaller Languages”. *20 Χρόνια Τ.Ξ.Γ.Μ.Δ. Επετειακός Τόμος/20 Years of DFLTI. Festschrift*. Αθήνα: Δίαυλος. 89-100.
- Puchała, Karolina (2011). “Text typology and its significance in translation”. O. Weretiuk & D. Osuchowska & S. Koziol (Eds.). *International English Studies Journal. Studia Anglica Resoviensia 8*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. 357-366.
- Pym, Anthony (1998). *Translation and text transfer. An essay on the principles of cross-cultural communication*. Bern: Peter Lang Verlag.
- Reiss, Katharina. 1977. *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik*. München: Hueber.
- Robinson, Douglas (1997). *Becoming a Translator: An Accelerated Course*. London and New York: Routledge.

- Sager, Juan C. (1997). "Text Types and Translation" A. Trosborg, (Ed.). *Text Typology and Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 25-41.
- Snell-Hornby, Mary (1988). *Translation Studies: An integrated approach*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Sun, Sanjun (2015). "Measuring Translation Difficulty: Theoretical and Methodological Considerations". *Across Languages and Cultures* 16(1). 29-54.
- Superceanu, Rodica (2004). "Translation procedures: A didactic perspective". *Perspectives* 12(3). 194-207.
- Swales, John M. (1990). *Genre Analysis. English in academic and research settings*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Trosborg, Anna (1997). "Text Typology: Register, Genre and Text Type". A. Trosborg (Ed.). *Text Typology and Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 3-24.
- Virtanen, Tuija (1990). "On the definitions of text and discourse". *Folia Linguistica XXIV/3-4*. 447-455.
- Wilss, Wolfram (1982). *The Science of Translation. Problems and Methods*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

Ελληνόγλωσσες

- Γραμμενίδης, Σ., Δημητρούλια, Ξ., Κουρδής, Ε., Λουπάκη, Ε., & Φλώρος, Γ. (2015). [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/3901>
- Δημητρούλια, Ξ., & Κεντρωτής, Γ. (2015). *Λογοτεχνική μετάφραση-θεωρία και πράξη* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/5252>
- Κρύσταλ, Ντέιβιντ (1997). *Λεξικό Γλωσσολογίας και Φωνητικής* (μετάφρ. Γιώργος Ξυδόπουλος). Αθήνα: Πατάκης.
- Μητσκοπούλου, Βασιλική (2006). «Κείμενο και κειμενικό είδος». https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/discourse/1_2/index.html
- Παριανού, Αναστασία (2004). «Διαπολιτισμική ειδική επικοινωνία». *Επιστημονική Επετηρίδα 1999-2003, Ιόνιο Πανεπιστήμιο. Τ.Ξ.Γ.Μ.Δ.*. 299-424.
- Παριανού, Αναστασία & Κελάνδρια, Παναγιώτης (2002). «Ειδικοί όροι: προϋποθέσεις και απαιτήσεις για τη δημιουργία και την εξέλιξή τους». *Διεθνές Συνέδριο. Μεταφράζοντας στον 21ο αιώνα: Τάσεις και προοπτικές. Πρακτικά*. Θεσσαλονίκη: Φιλοσοφική Σχολή Α.Π.Θ. 756-763.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΕΝΑΡΞΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΗΣ ΠΡΑΞΗΣ – ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΦΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΣΤΑΔΙΟΥ. ΓΝΩΣΗ ΘΕΜΑΤΙΚΟΥ ΠΕΔΙΟΥ

Σύνοψη

Σε αυτό το Κεφάλαιο θα αναλυθεί με συγκεκριμένα μεταφραστικά παραδείγματα η πρώτη φάση του πρώτου σταδίου της μεταφραστικής πράξης, η οποία αφορά τη γνώση του θεματικού πεδίου του προς μετάφραση κειμένου αφετηρίας. Συγκεκριμένα, θα ξεκινήσουμε με μια σύντομη αναφορά στα πολλά και διάφορα είδη κειμένων με τα οποία έρχεται αντιμέτωπος ο μεταφραστής και θα συνεχίσουμε εξετάζοντας τις γλωσσικές και εξωγλωσσικές γνώσεις που είναι απαραίτητες για την κατανόηση των κειμένων αφετηρίας και την παραγωγή λειτουργικών κειμένων υποδοχής, και, με τη χρήση παραδειγμάτων, θα εξετάσουμε τα διάφορα είδη γνώσης θεματικού πεδίου ή γνώσης υποβάθρου. Στη συνέχεια, θα συζητήσουμε τους τρόπους αναζήτησης και διαχείρισης των πηγών πληροφόρησης, οι οποίες είναι απαραίτητες για την απόκτηση γνώσεων σχετικά με το θέμα που πραγματεύεται το κείμενο αφετηρίας, και το κεφάλαιο αυτό θα ολοκληρωθεί με μια συζήτηση σχετικά με τη σημασία των γνώσεων όσον αφορά το πολιτισμικό υπόβαθρο για την παραγωγή κειμένων υποδοχής με συνάφεια και συνεκτικότητα για τους χρήστες τους.

Προαπαιτούμενη γνώση

Για να κατανοήσει την ενότητα αυτή ο φοιτητής/αναγνώστης πρέπει να έχει μελετήσει τα προηγούμενα Κεφάλαια, [1](#), [2](#), [3](#), [4](#), [5](#), που πραγματεύονται γενικότερες αρχές σχετικά με τη διαδικασία της πράξης της μετάφρασης, όπως και τα χαρακτηριστικά της ως μορφής διαπροσωπικής διάδρασης, διαπολιτισμικού και κειμενοπαραγωγικού ενεργήματος, τον τρόπο διεξαγωγής της μεταφραστικής διαδικασίας και τις μορφές ανάθεσης στη σύγχρονη εποχή, καθώς και το [Κεφάλαιο 6](#), το οποίο περιγράφει το πρώτο στάδιο της μεταφραστικής διαδικασίας, όπου εντάσσονται οι επιμέρους φάσεις που θα συζητηθούν σε αυτό το Κεφάλαιο.

7.1 Φάσεις του πρώτου σταδίου

Στο προηγούμενο [Κεφάλαιο](#) περιγράψαμε τις δύο βασικές διαδικασίες του πρώτου από τα τρία στάδια της μεταφραστικής πράξης: την ανάλυση των μεταφραστικών οδηγιών και του κειμένου αφετηρίας. Σε

αυτό το Κεφάλαιο θα ξεκινήσουμε με την αναλυτική παρουσίαση της πρώτης από τις έξι φάσεις αυτού του σταδίου, η οποία αφορά τη γνώση του θεματικού πεδίου. Οι υπόλοιπες φάσεις του πρώτου σταδίου της μεταφραστικής διαδικασίας είναι οι εξής:

- Γνώση κειμενικών προδιαγραφών.
- Αναγνώριση κειμενικών λειτουργιών.
- Αναγνώριση μεταφραστικών προβλημάτων.
- Επιλογή μακροστρατηγικών.
- Πρόταση επιμέρους λύσεων.

Προτού προχωρήσουμε στην περιγραφή των φάσεων του πρώτου σταδίου πρέπει να σημειώσουμε πως η σειρά με την οποία διεξάγονται οι φάσεις του σταδίου αυτού (όσο και των υπολοίπων) δεν είναι πάντοτε γραμμική. Για παράδειγμα, στο πρώτο στάδιο, ο μεταφραστής μπορεί να ολοκληρώσει τη φάση της γνώσης του θεματικού πεδίου και των κειμενικών προδιαγραφών, αλλά ενδέχεται στην πορεία να διαπιστώσει ότι χρειάζεται περαιτέρω έρευνα προκειμένου να διασαφηνίσει μια ιδέα ή μια άποψη που διατυπώνεται στο κείμενο αφετηρίας ή ακόμα και έναν όρο, με αποτέλεσμα να αναγκαστεί να αναζητήσει επιπλέον υλικό τεκμηρίωσης για να επιβεβαιώσει την ορθότητα της/των επιλογής/ών του. Η σε σειρά παράθεση των φάσεων λοιπόν στις οποίες προβαίνουμε γίνεται για καθαρά περιγραφικούς λόγους.

7.2 Γνώση θεματικού πεδίου

“Κανείς δεν μπορεί να αντιληφθεί οτιδήποτε εάν δεν γνωρίζει ήδη κάποια πράγματα για αυτό [...]. Εάν ο εγκέφαλος έχει λανθασμένη πρότερη γνώση, η αντίληψή μας θα είναι λανθασμένη” (Frith 2007: 128). Για να μεταφράσει κανείς ένα κείμενο πρέπει πρώτα να είναι σε θέση να κατανοήσει το περιεχόμενό του. Και προς τούτο “[...] ο μεταφραστής πρέπει να ερμηνεύει προκειμένου να μεταφράσει, που σημαίνει ότι πρέπει να έχει ή να είναι σε θέση να αποκτήσει όσο το δυνατόν πιο γρήγορα γνώσεις περί του αντικειμένου του κειμένου αφετηρίας”

—Croix 2005: 154

Οι μεταφραστές δεν είναι ειδικοί επιστήμονες. Επίσης, είναι αδύνατον για οποιονδήποτε άνθρωπο να έχει γνώσεις για όλα τα ζητήματα που άπτονται του κοινωνικού βίου. Ο μεταφραστής έρχεται καθημερινά σε επαφή με πλήθος κειμενικών τύπων και ειδών το γνωσιακό περιεχόμενο των οποίων είναι αδύνατον να το γνωρίζει. Ακόμα και ένας έμπειρος μεταφραστής που μπορεί να έχει εξειδικευτεί σε συγκεκριμένα είδη κειμένων, για παράδειγμα ιατρικά ή νομικά κείμενα, και έχει συσσωρεύσει ένα γνωσιακό απόθεμα το οποίο του επιτρέπει να τα αντιμετωπίζει με ευχέρεια, είναι πιθανόν να έρθει αντιμέτωπος με κείμενα που ανήκουν σε ένα είδος με το οποίο δεν έχει ασχοληθεί ποτέ (π.χ. τεχνικά ή οικονομικά ή ένα κείμενο μόδας ή μια συνταγή μαγειρικής). Από την άλλη μεριά, ένας μεταφραστής νομικών κειμένων δεν είναι απαραίτητο να έχει έρθει σε επαφή με όλα τα υποείδη τους. Μπορεί να έχει εξειδικευτεί σε είδη όπως, για παράδειγμα, οι συμβάσεις δημοσίων έργων ή οι δικαιοπραξίες, και κάποια στιγμή να χρειαστεί να μεταφράσει ένα δικόγραφο. Και στις δύο παραπάνω περιπτώσεις είναι αναγκασμένος να αναζητήσει θεματικούς και, κατ' επέκταση, ορολογικούς πόρους προκειμένου να διαμορφώσει το γνωσιακό υπόβαθρο που θα του επιτρέψει να ερμηνεύσει το κείμενο αφετηρίας για να το μετατρέψει στη συνέχεια σε κείμενο υποδοχής.

7.2.1 Τι κείμενα μεταφράζουμε;

Η ποικιλία των διαφόρων ειδών κειμένων με τα οποία μπορεί να έρθει αντιμέτωπος ο μεταφραστής είναι τεράστια. Σε ένα πρώτο επίπεδο μπορούμε να διακρίνουμε δύο ευρείες κατηγορίες κειμένων που προσδιορίζουν και το είδος της μετάφρασης (Γραμμενίδης *et al.* 2015: 19):

- Τα γενικού ενδιαφέροντος κείμενα (γενική μετάφραση).
- Τα εξειδικευμένα κείμενα (ειδική μετάφραση ή μετάφραση για ειδικούς σκοπούς).

Η πρώτη κατηγορία αφορά κείμενα γενικού ενδιαφέροντος, δηλαδή κείμενα που απευθύνονται στο ευρύ κοινό και δεν παραπέμπουν σε ένα ιδιαίτερο επίπεδο τεχνικότητας ή εξειδίκευσης (π.χ. βιογραφίες, δοκίμια, συνταγές μαγειρικής, ενημερωτικά φυλλάδια, τουριστικοί οδηγοί, οδηγίες χρήσης, δελτία Τύπου, άρθρα εφημερίδων κ.λπ.). Εδώ θα πρέπει ίσως να παρατηρήσουμε ότι, επί της ουσίας, δεν υπάρχουν κείμενα γενικού ενδιαφέροντος διότι, εάν υπήρχαν, θα έπρεπε να μιλάμε για «γενικές» πληροφορίες. Όμως

[...] εφόσον [...] δεν είναι δυνατόν να υπάρξουν γενικές πληροφορίες αλλά μόνον ειδικές, όλα τα κείμενα (εξαιρουμένων ίσως των λογοτεχνικών) είναι, στον έναν ή στον άλλο βαθμό, κείμενα της ειδικής γλώσσας, ασχέτως των εκάστοτε αναλογιών κοινής και ειδικής γλώσσας [...], οι οποίες είναι κάθε φορά διαφορετικές, ανάλογα με το είδος του ειδικού κειμένου και τον επικοινωνιακό του σκοπό.

—Κελάνδριας 2007: 57

Άλλωστε, η ειδική γλώσσα διακρίνεται από την κοινή όχι επειδή χρησιμοποιεί διαφορετικούς ειδικούς γλωσσικούς κανόνες, αλλά επειδή χρησιμοποιεί πολύ περισσότερο και, από πραγματολογική άποψη, με πιο συγκεκριμένο και αυστηρά ιεραρχημένο τρόπο τους γλωσσικούς κανόνες της κοινής (πρβλ. Gotti 2005: 23). Αυτός είναι ο κύριος λόγος για τον οποίο τόσο στον ακαδημαϊκό χώρο όσο και στον επαγγελματικό προβαίνουμε σε αυτή τη διάκριση.

Η δεύτερη κατηγορία (Γραμμενίδης *et al.* ό.π.) περιλαμβάνει κείμενα που απευθύνονται σε ειδικούς και περιέχει ένα υλικό που:

- παραπέμπει σε ένα εξειδικευμένο τύπο ή είδος,
- αφορά ένα εξειδικευμένο πεδίο αιχμής (μετάφραση υλικού με θέμα τον τομέα της ιατρικής, των χρηματοοικονομικών, της πληροφορικής κ.λπ.),
- παρουσιάζεται με ιδιαίτερη μορφοποίηση ή σε ειδικά μέσα (πολυμέσα, ταινίες, βίντεο),
- απαιτεί ειδικές διαδικασίες ή/και εργαλεία, πρωτόκολλα ή τεχνικές (μετάφραση λογισμικών, υλικού πολυμέσων).

Σύμφωνα με τον Gouadec (2007: 12), οι διάφορες κατηγορίες της ειδικής μετάφρασης μπορούν να ορισθούν με βάση τον τύπο και το θέμα τού προς μετάφραση κειμένου και, επομένως, να μιλήσουμε για:

- λογοτεχνική μετάφραση (μυθιστόρημα, ποίηση, νουβέλα),
- θεατρική μετάφραση,
- μετάφραση για έκδοση (όλα τα κείμενα που σχετίζονται με τη γενική εκδοτική διαδικασία),
- τεχνική μετάφραση,
- ιατρική μετάφραση,
- οικονομική μετάφραση,
- χρηματοοικονομική μετάφραση,

- νομική μετάφραση (που απευθύνεται σε νομικούς και σχετίζεται με υλικό νομικής φύσης, όπως συμβόλαια, δικογραφίες, ληξιαρχικές πράξεις),
- μεταφράσεις που αφορούν διάφορους επιστημονικούς κλάδους και τομείς δραστηριότητας.

Μπορούμε ομοίως να κατηγοριοποιήσουμε τις μεταφράσεις με κριτήριο το περιβάλλον στο οποίο απευθύνονται και τη λειτουργία που καλούνται να επιτελέσουν και να μιλήσουμε για:

- δικαστική μετάφραση (που προορίζεται για τον δικαστικό τομέα),
- ιατρική μετάφραση (που απευθύνεται σε ιατρούς),
- εμπορική μετάφραση (που προορίζεται για τους διάφορους τομείς εμπορικών υπηρεσιών).

Μπορούμε, επίσης, να κατηγοριοποιήσουμε τις μεταφράσεις με κριτήριο τους διάφορους τύπους εξειδικευμένου υλικού όπως είναι οι μεταφράσεις υλικού πολυμέσων, η μετάφραση οπτικοακουστικού υλικού (υποτιτλισμός, υπερτιτλισμός, μεταγλώττιση, voice over) και η τοπική προσαρμογή (λογισμικού, ιστοτόπων, κειμένων στις τοπικές γλωσσικές και πολιτισμικές συνθήκες).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η κατηγοριοποίηση της Göpferich σχετικά με την τυπολογία των κειμένων της ειδικής γλώσσας, η οποία κατηγοριοποιεί τα ειδικά κείμενα με βάση την επικοινωνιακή τους λειτουργία που συνίσταται στη μεταφορά πληροφοριών. Η κατηγοριοποίησή της βασίζεται στον τύπο της πληροφορίας και το σκοπό για τον οποίο μεταφέρεται μέσω του κειμένου. Έτσι, η Göpferich (1995: 308-309) διακρίνει τέσσερις κατηγορίες ειδικών κειμένων:

- α. Τα δικαστικά-κανονιστικά κείμενα* η επικοινωνιακή λειτουργία των οποίων συνίσταται στην καθιέρωση μιας νομικής βάσης ή ενός σαφούς προτύπου αναφοράς.
- β. Προσανατολισμένα στην εξέλιξη κείμενα* η επικοινωνιακή λειτουργία των οποίων συνίσταται στη μεταφορά πληροφοριών με σκοπό την εξέλιξη της επιστήμης και της τεχνολογίας. Το αντικείμενό τους είναι η παρουσίαση νέων ερευνητικών αποτελεσμάτων και ανακαλύψεων που μπορούν όμως να επαναξιολογούν υφιστάμενες γνώσεις.
- γ. Διδακτικά-πληροφοριακά κείμενα* η επικοινωνιακή λειτουργία των οποίων συνίσταται στην παροχή πληροφοριών με σκοπό τον εμπλουτισμό γνώσεων, την ψυχαγωγία ή την παροχή πρακτικών οδηγιών.
- δ. Απανθισματικά κείμενα* η επικοινωνιακή λειτουργία των οποίων συνίσταται στην παροχή μιας επισκόπησης γνώσεων οι οποίες εμπίπτουν σε μία ή περισσότερες από τις παραπάνω τρεις κατηγορίες με σκοπό την πρόσβαση σε αυτές τις γνώσεις. Αυτού του είδους τα κείμενα η Göpferich (ό.π.: 309) τα ονομάζει *δευτερεύοντα κείμενα*.

Στην πράξη, οι παραπάνω κατηγορίες πολύ συχνά συμπίπτουν και αλληλεπικαλύπτονται. Για παράδειγμα, μπορεί ένα κείμενο με μια συνταγή μαγειρικής να περιλαμβάνει και οπτικοακουστικό υλικό το οποίο να χρειάζεται υποτιτλισμό ή μεταγλώττιση ή μια ιατροδικαστική αναφορά μπορεί να ανήκει ταυτόχρονα τόσο στην ιατρική όσο και στη νομική μετάφραση. Ένας μεταφραστής, ακόμα και με μικρή εμπειρία, μπορεί να καταλάβει κάθε φορά σε ποια κατηγορία ανήκει το κείμενο που καλείται να μεταφράσει και να γνωρίζει εκ των προτέρων εάν είναι ή όχι εξοικειωμένος με κείμενα τέτοιας θεματικής. Στην πράξη, όμως, ακόμα και ένας έμπειρος μεταφραστής με εξειδίκευση σε κείμενα ιατρικά ή φαρμακευτικά για παράδειγμα, μπορεί πάντα να βρεθεί ενώπιον της ανάγκης αναζήτησης περαιτέρω πληροφοριών προκειμένου να κατανοήσει απόλυτα το μήνυμα του κειμένου αφετηρίας.

Έτσι, παρόλο που οι εκάστοτε διατυπωθείσες κατηγοριοποιήσεις αποσκοπούσαν στη διευκόλυνση του έργου του μεταφραστή, στην πράξη η βοήθειά τους δεν είναι πάντοτε επαρκής, δεδομένου ότι συχνά δεν έχει τόσο σημασία εάν το προς μετάφραση κείμενο είναι ταυτόχρονα τεχνικό και νομικό όσο, φέρ' ειπείν, η επικοινωνιακή του λειτουργία στο πλαίσιο ενός κοινού υποδοχής με συγκεκριμένες γνώσεις, προσλαμβάνουσες και προσδοκίες ως προς το μεταφραστικό προϊόν, οι οποίες δεν ταυτίζονται πάντοτε

με εκείνες του κοινού στο οποίο απευθύνεται το πρωτότυπο κείμενο ή ακόμη και οι λόγοι για τους οποίους αποφασίζεται η ανάθεση της μετάφρασης ενός κειμένου οι οποίοι ενίοτε είναι τελείως διαφορετικοί από τους λόγους που οδήγησαν στη σύνταξη του πρωτότυπου (πρβλ. Holz-Mänttari 1984: 109 κ.έ.). Κατά τη γνώμη μας, αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία για τη μεταφραστική πράξη είναι η κατηγοριοποίηση των κειμένων με βάση τη λειτουργία τους ώστε να προσδιορίζεται με σαφήνεια τι είδους μετάφραση χρειάζεται κάθε φορά σύμφωνα με τα οριζόμενα στις μεταφραστικές οδηγίες.

7.2.2 Απόκτηση γνώσεων υποβάθρου

Επανερχόμενοι στο ζήτημα της γνώσης του θεματικού πεδίου, πρέπει να επισημάνουμε πως κάθε μεταφραστής βασίζεται σε κάθε είδος γνώσης προκειμένου να μεταφράσει και, σε γενικές γραμμές, οι γνώσεις τις οποίες χρειάζεται διακρίνονται σε δύο είδη: τις γλωσσικές και τις εξωγλωσσικές (Kim 2006: 285). Οι εξωγλωσσικές γνώσεις έχουν σημασία για την κατανόηση του θεματικού πεδίου του κειμένου αφητηρίας. Αυτές οι γνώσεις μπορούν περαιτέρω να διακριθούν σε κειμενικές και εξωκειμενικές γνώσεις. Οι κειμενικές γνώσεις είναι εκείνες που απορρέουν από το προς μετάφραση κείμενο, ενώ οι εξωκειμενικές γνώσεις είναι εκείνες τις οποίες διαθέτει ο μεταφραστής, συμπεριλαμβανομένης της γενικής γνώσης του κόσμου, της ειδικής γνώσης, της θεματικής γνώσης κ.λπ. (Tirkkonen-Condit 1992). Οι δύο αυτοί τύποι γνώσης συνιστούν αυτό που μπορούμε να ονομάσουμε *εξωγλωσσική επάρκεια* του μεταφραστή η οποία, δεδομένου ότι στην πράξη οι μεταφραστές ασχολούνται ως επί το πλείστον με λιγότερο ή περισσότερο ειδικά κείμενα, συχνά έχει μεγαλύτερη σημασία για την επιτυχία του μεταφραστικού εγχειρήματος από ό,τι η γλωσσική επάρκεια (πρβλ. Lehman 1986: 140). Κατά παρόμοιο τρόπο, η Dancette (1997: 94) κάνει λόγο για τρία επίπεδα στα οποία λειτουργεί η κατανόηση κατά τη μετάφραση: το γλωσσικό, το κειμενικό και το γενικό. Οι μελέτες της απέδειξαν πως ο μεταφραστής που μπορεί να συλλάβει το νόημα του συγκεκριμένου σε θεωρητικό επίπεδο με βάση τη γλωσσική και εξωγλωσσική του γνώση μπορεί να μεταφράσει με μεγαλύτερη επιτυχία και δημιουργικότητα, ενώ εάν παραμείνει στο γλωσσικό και κειμενικό επίπεδο χωρίς να χρησιμοποιήσει την εξωγλωσσική του γνώση, στην καλύτερη περίπτωση θα ανακαλύψει το κυριολεκτικό νόημα και θα παραγάγει μια λιγότερο επιτυχή μετάφραση.

Επομένως, η αρκετά διαδεδομένη αντίληψη ότι η γνώση μιας ξένης γλώσσας είναι επαρκές εφόδιο προκειμένου να ολοκληρωθεί με επιτυχία το μεταφραστικό ενέργημα δεν ισχύει. Ως εκ τούτου, οι μεταφραστές που ασχολούνται με τη μετάφραση θα πρέπει να έχουν κάποιες δεξιότητες, καθώς δεν είναι απλοί χρήστες μιας γλώσσας. Η άριστη κατανόηση τόσο της γλώσσας αφητηρίας όσο και της γλώσσας υποδοχής, η ικανότητα γραφής, η γνώση του δομικού προτύπου και του λεξιλογίου, η επίγνωση των πολιτισμικών διαφορών είναι σαφώς προαπαιτούμενα για τη μεταφραστική πράξη. Η Gyde Hansen (στο Akalin 2013: 219) θεωρεί τις επαγγελματικές γνώσεις υποβάθρου συστατικό στοιχείο της επάρκειας ενός μεταφραστή μαζί με ικανότητες όπως το ταλέντο, το θάρρος, η αυτογνωσία και η ανεξαρτησία, η εγρήγορση, η ενσυναίσθηση, η ανοχή, η ανοιχτόμυαλη διάθεση, η ακρίβεια, η δημιουργικότητα, η ικανότητα επιλογής, η κρίση, η υπευθυνότητα και η κριτική στάση. Η σημασία της γνώσης υποβάθρου για τους μεταφραστές τονίζεται και από τον Yu, ο οποίος στο άρθρο του με τίτλο «Exploration of Schema in Business English Translation» ερευνά την επίδραση της γνώσης υποβάθρου στην ποιότητα της εμπορικής μετάφρασης από τα αγγλικά και διαπιστώνει ότι οι γνώσεις σχετικά με τη λειτουργία των επιχειρήσεων είναι απαραίτητες για την επιτυχή διεκπεραίωση κάθε εμπορικής μετάφρασης και τονίζει την ανάγκη διεύρυνσης αυτών των γνώσεων ως τρόπο βελτίωσης της μεταφραστικής επάρκειας (Yu 2011: 144).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και μια έρευνα του Kim (2006) η οποία μελετά την επίδραση της γνώσης του θεματικού πεδίου και τη σχέση ποσότητας-ποιότητας της γνώσης υποβάθρου στην επάρκεια της μετάφρασης. Συνέκρινε τη μετάφραση ενός κειμένου από τα κορεατικά προς τα αγγλικά από δύο ομάδες φοιτητών αποτελούμενες από τριάντα δύο άτομα η καθεμιά. Η μια ομάδα διεξήγαγε έρευνα σχετικά με το θεματικό πεδίο του προς μετάφραση κειμένου προτού ξεκινήσει τη μετάφραση και η άλλη

ομάδα χρησιμοποίησε μόνο λεξικά (έντυπα και ηλεκτρονικά). Στη δεύτερη ομάδα δεν επιτράπη έρευνα υποβάθρου. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η γνώση του θεματικού πεδίου είναι πολύ πιο σημαντική για μια επιτυχημένη μετάφραση από την επάρκεια στην αγγλική γλώσσα. Σε αυτή την έρευνα διαπιστώσε επίσης ότι σημασία για την επιτυχή ολοκλήρωση του μεταφραστικού ενεργήματος δεν έχει τόσο η ποσότητα των πληροφοριών που ενισχύουν τη γνώση του θεματικού πεδίου όσο η ποιότητά τους (Kim 2006: 335).

Οι Gafiyatova και Pomortseva διαπιστώνουν ότι η έλλειψη βασικών γνώσεων θεματικού πεδίου οδηγεί σε αποτυχία της μεταφραστικής πράξης διότι έχει ως αποτέλεσμα ορισμένοι λεκτικοί τύποι να μην εκπληρώνουν το σκοπό τους. Ως προϋπόθεση λοιπόν για μια επιτυχημένη μετάφραση θεωρούν ότι η γνώση του θεματικού πεδίου από τον μεταφραστή πρέπει να είναι τουλάχιστον συγκρίσιμη με τις γνώσεις υποβάθρου του δέκτη του πρωτότυπου. Προς τούτο, ιδανικά, ο μεταφραστής πρέπει να μπορεί να μπει στη θέση του συγγραφέα και να εκτιμήσει ποιες γνώσεις υποβάθρου έχει ενεργοποιήσει ο συγγραφέας κατά την επικοινωνιακή πράξη. Επίσης, ο μεταφραστής, ως συγγραφέας του κειμένου στη γλώσσα υποδοχής, πρέπει να μπορεί να προβλέπει την επάρκεια ή την έλλειψη γνώσεων του παραλήπτη της μετάφρασης (Gafiyatova και Pomortseva 2016: 3).

Σύμφωνα με τους Braunger και Lewis (στο Zekavati & Azimi Amoli 2013: 243), η γνώση θεματικού πεδίου μπορεί να θεωρηθεί «το ψωμί και το βούτυρο» της μεταφραστικής πράξης. Για να γίνει κατανοητή η πράξη και η επιστήμη της μετάφρασης ο μεταφραστής πρέπει όχι μόνο να γνωρίζει τις γλώσσες εργασίας του αλλά και τον/τους θεματικό/ούς τομέα/είς των κειμένων που μεταφράζει. Με άλλα λόγια, η εμπειρία και η ακαδημαϊκή γνώση θεωρούνται θεμελιώδεις παράγοντες για την επιτυχία στη σύγχρονη μεταφραστική αγορά. Σύμφωνα με τον Rabi (2014: 93), η γνώση του θεματικού πεδίου έχει άμεση σχέση με την κατανόηση του κειμένου τόσο στη μητρική όσο και στην ξένη γλώσσα και η εξοικείωση με το θέμα που πραγματεύεται το κείμενο αφετηρίας βοηθάει στην κατασκευή του νοήματος. Δεδομένου ότι ένας μεταφραστής μπορεί να κληθεί να μεταφράσει κάθε είδους κείμενο, από το πιο απλό, όπως είναι μια άδεια οδήγησης ή ένα πιστοποιητικό γέννησης, έως το πιο περίπλοκο, όπως ένα επιστημονικό άρθρο, μια σύμβαση έργου ή ένα νομικό κείμενο, ο μεταφραστής πρέπει να έχει ή να μπορεί να αποκτήσει όσο το δυνατόν περισσότερες γνώσεις σε οποιονδήποτε τομέα.

Η γνώση του θεματικού πεδίου του προς μετάφραση κειμένου λοιπόν έχει ιδιαίτερη σημασία για την επιτυχή ολοκλήρωση του μεταφραστικού εγχειρήματος. Προτού μιλήσουμε για τις διαδικασίες αναζήτησης θεματικών πληροφοριών θα πρέπει ίσως να πούμε πως όταν κάνουμε λόγο για γνώση του θεματικού πεδίου εννοούμε την άντληση όλων των δυνατών πληροφοριών που αφορούν το προς μετάφραση κείμενο και βοηθούν στην κατανόησή του, συμπεριλαμβανομένης της ειδικής ορολογίας, η οποία είναι φορέας νοήματος, καθώς και πάσης φύσεως λεκτικοποιημένων και μη λεκτικοποιημένων πολιτισμικών πληροφοριών. Οι τελευταίες έχουν ιδιαίτερη σημασία στα κείμενα με έντονο πολιτισμικό φορτίο και, φυσικά, στα κάθε είδους λογοτεχνικά κείμενα. Σε ό,τι αφορά τις πολιτισμικές πληροφορίες, επίσης πρέπει να σημειώσουμε ότι η έρευνα σχετικά με το περιεχόμενό τους πρέπει να γίνεται ανεξάρτητα από το εάν στο κείμενο υποδοχής ο μεταφραστής θα μεταφέρει όλες, μέρος ή καμία από αυτές. Αυτή η απόφαση επηρεάζεται από καταστασιακούς παράγοντες και τον σκοπό της εκάστοτε ανάθεσης. Ό,τι όμως και αν αποφασίσει ο μεταφραστής, θα είναι τουλάχιστον περιεργο να μην προβεί στη σχετική αναζήτηση (Novoseltseva 2017: 17-23).

Η διάρκεια αυτής της φάσης κατά την οποία ο μεταφραστής αναζητά όσες πηγές είναι απαραίτητες για να κατανοήσει το θέμα που πραγματεύεται το προς μετάφραση κείμενο δεν μπορεί να προσδιοριστεί με ακρίβεια. Κατ' αρχάς, εξαρτάται από τη γνώση που ενδεχομένως έχει ήδη συσσωρεύσει ο μεταφραστής λόγω της ενασχόλησής του με συγκεκριμένα είδη κειμένων. Μπορεί επίσης να έχει συσσωρεύσει γνώσεις λόγω προσωπικού ενδιαφέροντος σχετικά με ένα επιστημονικό ή, καλύτερα, με ένα γνωστικό πεδίο λόγω πρότερων σπουδών επάνω στο συγκεκριμένο αντικείμενο ή λόγω του προσωπικού ενδιαφέροντός του για έναν τομέα του επιστητού. Κατά δεύτερον, εξαρτάται από το είδος των κειμένων. Η προσπάθεια που καταβάλλεται για την κατανόηση της εκδηλούμενης μέσω των κειμένων αφετηρίας γνώσης και τη

μεταφορά της στα κείμενα υποδοχής δεν είναι ίδια για όλα τα κειμενικά είδη. Ένα επιστημονικό κείμενο αφετηρίας, για παράδειγμα ένα κείμενο που πραγματεύεται ένα θέμα που αφορά την ιατρική, τη βιολογία ή τη φυσική μπορεί να αποδειχτεί ότι χρειάζεται λιγότερη προσπάθεια για να μεταφραστεί στη γλώσσα υποδοχής λόγω των κοινών πολιτισμικών και γλωσσοκειμενικών συμβάσεων των γλωσσών αφετηρίας και υποδοχής. Από την άλλη, ένα κείμενο αφετηρίας με έντονες πολιτισμικές αναφορές οι οποίες είναι άγνωστες στην κουλτούρα υποδοχής μπορεί να χρειαστεί πολύ περισσότερο χρόνο προκειμένου να γίνει κατανοητό από τον μεταφραστή. Κατ' αυτόν τον τρόπο, σύμφωνα με τον Floros (2005: χ.σ.), θα μπορούσαμε να διακρίνουμε τρία είδη γνώσης θεματικού πεδίου ή γνώσης υποβάθρου (background knowledge):

α) *Κοινή γνώση υποβάθρου στην κουλτούρα αφετηρίας και υποδοχής*: συνήθως, η γνώση θεματικού πεδίου διαφέρει ανάλογα με τις κουλτούρες αφετηρίας και υποδοχής. Συχνά όμως, κατά τη διάρκεια της μεταφραστικής διαδικασίας αποδεικνύεται ότι η γνώση που απαιτείται για την κατανόηση ενός κειμένου αφετηρίας στη γλώσσα αφετηρίας και εκείνη που απαιτείται για την παραγωγή ενός κειμένου υποδοχής στη γλώσσα υποδοχής είναι ίδιες ή παρόμοιες. Αυτό συμβαίνει συνήθως σε επιστημονικά ή/και τεχνικά κείμενα υψηλής εξειδίκευσης και αναφορικότητας τα οποία περιέχουν σε μεγάλο ή ακόμα και σε απόλυτο βαθμό πολιτισμικώς αμετάβλητα δεδομένα. Άλλο είδος τέτοιων κειμένων είναι ορισμένα κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι ευρεσιτεχνίες και πολλά κείμενα διεθνών συμβάσεων και συνθηκών. Ένα παράδειγμα κειμένου σε αυτή την κατηγορία μας δίνει η **Εικόνα 7.1**.

Το παρατιθέμενο απόσπασμα προέρχεται από την ιστοσελίδα [Scitable by Nature Education](#) η οποία απευθύνεται σε εκπαιδευτικούς που διδάσκουν βιολογία και, γενικότερα, επιστήμες της ζωής και της φύσης. Οι πληροφορίες τις οποίες θα αναζητήσει ο μεταφραστής προκειμένου να κατανοήσει το θέμα που πραγματεύεται το παραπάνω άρθρο είναι ίδιες με εκείνες που θα του χρειαστούν για να το μεταφράσει, όποιος και αν είναι ο σκοπός της μετάφρασης. Οι πληροφορίες σε αυτή την περίπτωση μπορεί να ανήκουν σε δύο κατηγορίες: πρώτον, αναζήτηση βασικών γνώσεων σε σχέση με τη δομή του κυττάρου, τη δομή και τη λειτουργία του DNA προκειμένου ο μεταφραστής να αποκτήσει τη γνώση υποβάθρου που του χρειάζεται προκειμένου να καταλάβει τον μηχανισμό της αντιγραφής (replication) του DNA και, δεύτερον, αναζήτηση ορολογίας.

Cells Can Replicate Their DNA Precisely

Replication is the process by which a double-stranded DNA molecule is copied to produce two identical DNA molecules. DNA replication is one of the most basic processes that occurs within a cell. Each time a cell divides, the two resulting daughter cells must contain exactly the same genetic information, or DNA, as the parent cell. To accomplish this, each strand of existing DNA acts as a template for replication.

How is DNA replicated?

Replication occurs in three major steps: the opening of the double helix and separation of the DNA strands, the priming of the template strand, and the assembly of the new DNA segment. During separation, the two strands of the DNA double helix uncoil at a specific location called the **origin**. Several enzymes and proteins then work together to prepare, or **prime**, the strands for duplication. Finally, a special enzyme called **DNA polymerase** organizes the assembly of the new DNA strands. The following description of this three-stage process applies generally to all cells, but specific variations within the process may occur depending on organism and cell type.

What triggers replication?

The initiation of DNA replication occurs in two steps. First, a so-called initiator protein unwinds a short stretch of the DNA double helix. Then, a protein known as **helicase** attaches to and breaks apart the hydrogen bonds between the bases on the DNA strands, thereby pulling apart the two strands. As the helicase moves along the DNA molecule, it continues breaking these hydrogen bonds and separating the two polynucleotide chains (Figure 1).

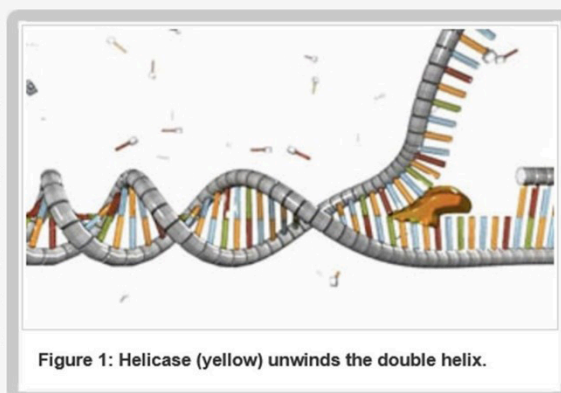

Figure 1: Helicase (yellow) unwinds the double helix.

Εικόνα 7.1 Κοινή γνώση θεματικού πεδίου.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να σημειώσουμε ότι χωρίς τη γνώση υποβάθρου κείμενα όπως το παραπάνω είναι σχεδόν αδύνατον να μεταφραστούν, εφόσον η αναζήτηση ορολογίας από μόνη της συχνά δεν επαρκεί προκειμένου να κατανοήσει ο μεταφραστής τον τρόπο με τον οποίο τα κύτταρα αντιγράφουν το DNA τους. Επίσης, η γνώση υποβάθρου βοηθάει τον μεταφραστή όταν κατά την αναζήτηση ορολογίας έρχεται αντιμέτωπος με το φαινόμενο της πολλαπλής ορολογίας ή συνωνυμίας και πρέπει να αποφασίσει

ποιον από τους δύο ή περισσότερους όρους που βρήκε πρέπει να χρησιμοποιήσει. Για παράδειγμα, αναζητώντας τον όρο *replication* θα βρει τις εξής εκδοχές στα Ελληνικά: *αντιγραφή, αναδιπλασιασμός, αυτοδιπλασιασμός και αναπαραγωγή*. Χωρίς τη γνώση υποβάθρου δεν θα μπορέσει να αντιληφθεί ότι οι παραπάνω τέσσερις αποδόσεις του όρου όχι μόνο είναι συνώνυμες στο ίδιο κειμενικό περιβάλλον, αλλά συχνά χρησιμοποιούνται εναλλάξ στο ίδιο κείμενο.

β) *Διαφορετική γνώση υποβάθρου στην κουλτούρα αφετηρίας και υποδοχής*: είναι η συχνότερη περίπτωση κατά τη μεταφραστική διαδικασία και απαντάται κυρίως σε περιπτώσεις μεταφράσεων λογοτεχνικών έργων, νομικών κειμένων, διαφημίσεων και δημοσιογραφικών άρθρων που αφορούν κυρίως σχολιασμό πολιτικής επικαιρότητας, κοινωνικό, αστυνομικό, πολιτικό ρεπορτάζ κ.λπ. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η διαφορά στη γνώση του θεματικού πεδίου αφορά κυρίως τα (ιδιο)πολιτισμικά και εξωγλωσσικά στοιχεία του κειμένου αφετηρίας για τα οποία η γλώσσα υποδοχής δεν διαθέτει ισοδύναμη απόδοση. Στην περίπτωση των νομικών κειμένων, η διαφορά στη γνώση του θεματικού πεδίου αφορά τον ίδιο τον νομικό λόγο ο οποίος σε κάθε γλώσσα:

- διακρίνεται από παγιωμένους γλωσσικούς τύπους ή ρουτίνες (Hatim-Mason 1997: 190), που επιτρέπουν ελάχιστη ή καμία απόκλιση από τη μορφή του νομικού κειμένου (Baker 1992: 105-110),
- είναι πολιτισμικά φορτισμένος, με αποτέλεσμα να υπάρχουν έντονες διαφορές στις κατηγορίες και τις αντιλήψεις μεταξύ των διαφόρων νομικών συστημάτων και, ιδίως, μεταξύ του αγγλοσαξονικού και κεντροευρωπαϊκού δικαίου (David-Brierly 1985: 20 κ.έ.) και
- παρουσιάζει πραγματολογικές διαφορές από γλώσσα σε γλώσσα, με αποτέλεσμα οι νομικές γλωσσικές πράξεις να μην μπορούν να μεταφραστούν πάντοτε κατά λέξη διότι μπορεί να αλλάξουν τη λειτουργία του κειμένου υποδοχής, κάτι το οποίο στην περίπτωση της μετάφρασης μιας σύμβασης, για παράδειγμα, δεν είναι επιθυμητό (Garzone 1996: 68 κ.έ.).

Ένα παράδειγμα κειμένου σε αυτή την κατηγορία δίνεται στην **Εικόνα 7.2**. Το παρακάτω απόσπασμα προέρχεται από ένα άρθρο που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα [The Guardian](#) και σχολιάζει τις οικονομικές ανισότητες ανάμεσα στα δημόσια βρετανικά σχολεία και τους λόγους για τους οποίους δημιουργούνται. Σε αυτό το κείμενο, το έντονο πολιτισμικό του φορτίο που εκφέρεται όταν παραθέτονται ονομασίες κινημάτων (Woth Less? School funding campaign), συλλογικοτήτων (PTAs – Parents Teachers Associations), υπηρεσιών (Ofsted) που δεν έχουν αντίστοιχα στην κουλτούρα υποδοχής αναγκάζει τον μεταφραστή να καταφύγει σε διάφορες στρατηγικές προκειμένου να παραγάγει ένα κείμενο με διακειμενική συνεκτικότητα και, ταυτόχρονα, συνάφεια ως προς τις προσδοκίες του κοινού υποδοχής.

Revealed: how wealthy parents widen cash gap between state schools

Huge sums are raised by PTAs in affluent areas but headteachers in less well-off districts still struggle for funds

.....

Jules White, a headteacher and leader of the **Worth Less? school funding campaign**, called the six- and seven-figure donations some state schools receive “jaw-dropping”. “What we should be doing in state schools is maximising opportunity for every pupil, not creating a system of haves and have nots,” he said. “But because the overall system is so badly underfunded, affluent parents are trying to help, with unfortunate consequences. Funding disparities between different state schools are being exacerbated, putting some children at an even greater disadvantage.”

The 30 highest-earning PTAs identified by the *Observer* are overwhelmingly in the south-east of England. None were in the north, half were in London, with a further nine elsewhere in the south-east. The majority of the schools they support were rated “outstanding” by Ofsted, with the rest rated “good”. Six raised more than £100,000 a year for their schools.

An analysis of academy accounts found even more extreme examples of private donations made directly to schools (rather than via PTAs). Some academies received more than £1m in direct donations from philanthropists, parents and corporate donors.

Εικόνα 7.2 Διαφορά στη γνώση θεματικού πεδίου μεταξύ κουλτούρας αφετηρίας και υποδοχής.

γ) *Ανύπαρκτη γνώση υποβάθρου στην κουλτούρα υποδοχής*: πρόκειται για μια περίπτωση που συνιστά πρόκληση για τον μεταφραστή, καθώς το κείμενο αφετηρίας πραγματεύεται ζητήματα τα οποία είναι άγνωστα στον πολιτισμό υποδοχής ή περιέχει αναφορές που αφορούν εκδηλώσεις μιας ιδιοκουλτούρας³⁹ όπως συμβαίνει συχνά στα ποιητικά και λογοτεχνικά κείμενα. Αυτό το πρόβλημα απαντάται συχνά και σε ειδικά κείμενα, ιδίως σε κείμενα που αφορούν την οικονομία, την πληροφορική και θετικές επιστήμες όπως για παράδειγμα η βιοτεχνολογία όπου οι τεχνολογικές εξελίξεις δημιουργούν έννοιες και όρους στη μείζονα γλώσσα που είναι άγνωστες στις ελάσσονες γλώσσες⁴⁰.

Ένα παράδειγμα τέτοιας σχέσης μάς δίνει η περίπτωση της μετάφρασης των ποιημάτων του Ιρλανδού ποιητή William Butler Yeats. Το συγκεκριμένο παράδειγμα αφορά το ποίημα «Easter 1916» και τη μετάφρασή του από τον Πάρι Γεωργίου (λόγω της μεγάλης έκτασης του ποιήματος παραθέτουμε αποσπάσματα):

³⁹ Με τον όρο *ιδιοκουλτούρα* εννοούμε «ένα σύστημα γνώσεων, πεποιθήσεων, συμπεριφορών και συνηθειών που μοιράζονται τα μέλη μιας δράσας κοινωνικής ομάδας, το οποίο αποτελεί σημείο αναφοράς για τα μέλη αυτής της ομάδας και χρησιμοποιείται ως βάση για περαιτέρω δράση» (Fine 1979: 734)

⁴⁰ Οι έννοιες «μείζων» και «ελάσσων» γλώσσα γίνονται αντιληπτές μέσα σε ένα σχεσιακό καταστασιακό πλαίσιο διαχρονικής διάδρασης ανάμεσα στις διάφορες γλώσσες η οποία δημιουργεί ασύμμετρες σχέσεις μεταξύ τους (Cronin 1995: 86), με αποτέλεσμα την εναλλαγή της κατάστασης των γλωσσών από μικρές σε μεγάλες και αντίστροφα εξαιτίας πολιτικών ή ιστορικών λόγων.

Easter, 1916

And thought before I had done
Of a mocking tale or a gibe
To please a companion
Around the fire at the club,
Being certain that they and I
But lived where motley is worn:
All changed, changed utterly:
A terrible beauty is born.

[...]

I write it out in a verse—
MacDonagh and MacBride
And Connolly and Pearse
Now and in time to be,
Wherever green is worn,
Are changed, changed utterly:
A terrible beauty is born.

Πηγή: Poetry Foundation

Πάσχα, 1916

Κι έπειτα θα σκεφτόμουν
Κάποιο πείραγμα ή χορατό
Για να διασκεδάσω την παρέα
Στη λέσχη γύρω απ' τη φωτιά,
Βέβαιος πως τόσο εγώ όσο κι αυτοί
Ζήσαμε εκεί που φορούν τα ρούχα των Παλιάτσων [1]:
Και όλα αλλάζουν, αλλάζουν ολότελα:
Μια ομορφιά φρικτή έχει γεννηθεί.

[...]

Θα το πω μ' ένα στίχο-
Ο ΜακΝτόνα κι ο ΜακΜπράιντ
Κι ο Κόννολυ κι ο Πήρς
Από τώρα και σε μελλούμενους καιρούς,
Όπου φορούν τα Πράσινα [2],
Όλα αλλάζουν, αλλάζουν ολότελα:
Μια ομορφιά φρικτή έχει γεννηθεί.

**Πηγή: William Butler Yeats: Πάσχα 1916.
Μετάφραση-Επίμετρο: Πάρις Κ. Γεωργίου**

Το πρωτότυπο ποίημα του William Butler Yeats αναφέρεται στην εξέγερση των Ιρλανδών επαναστατών εναντίον των Βρετανών το 1916, η οποία καταπνίγηκε από τα βρετανικά στρατεύματα κατοχής. Το συγκεκριμένο γεγονός είναι εν πολλοίς άγνωστο στο ελληνικό κοινό, όπως άγνωστα είναι και τα ανθρωπονύμια (MacDonough, MacBride, Connolly, Pearse), καθώς και οι λέξεις green, που αναφέρεται στο εθνικό χρώμα της Ιρλανδίας, η οποία σε πολλά παραδοσιακά ιρλανδικά τραγούδια παρουσιάζεται ως «η πράσινη χώρα», και motley η οποία υποδηλώνει τον «μεθυσμένο ή επί σκηνής Ιρλανδό» (stage Irishman), χαρακτήρα σε κωμικές παραστάσεις του αγγλικού θεάτρου, ο οποίος ενσάρκωνε όλες τις προκαταλήψεις και τις λοιδορίες των Άγγλων απέναντι στους Ιρλανδούς. Για να διευκολύνει την κατανόηση του μεταφρασμένου ποιήματος από το αναγνωστικό κοινό, ο Πάρις Γεωργίου συνοδεύει τη μετάφραση με μια σύντομη εισαγωγή με την οποία ενημερώνει τους αναγνώστες σχετικά με το καταστασιακό πλαίσιο που αφορά το ποίημα, ένα επίμετρο στο οποίο περιγράφει πώς το συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός επηρέασε τον Yeats, καθώς και τον ποιητικό τρόπο που επέλεξε ο Ιρλανδός ποιητής για να μιλήσει για να μιλήσει γι' αυτό και, τέλος, περιέλαβε δύο υποσημειώσεις στο μεταφρασμένο ποίημα για να εξηγήσει τις πολιτισμικές αναφορές και άλλες δύο στο επίμετρο για να παραπέμψει τον αναγνώστη σε περαιτέρω βιβλιογραφικές αναφορές.

Όποια και αν είναι η σχέση μεταξύ γνώσης υποβάθρου στην κουλτούρα αφετηρίας και την κουλτούρα υποδοχής, η αναζήτηση γνώσεων θεματικού πεδίου από τον μεταφραστή είναι ιδιαίτερα σημαντική διότι τον βοηθάει όχι μόνο να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις του προς μετάφραση κειμένου αλλά και να συσσωρεύει γνώσεις που θα του φανούν χρήσιμες σε επόμενες, παρόμοιες αναθέσεις. Με αυτό τον τρόπο

δεν μειώνεται μόνο η μεταφραστική δυσκολία, αλλά αυξάνεται και η παραγωγικότητα και η ταχύτητα διεκπεραίωσης της μετάφρασης. Όπως επισημαίνει και ο Gile:

Για να επιτευχθεί εύλογη παραγωγικότητα, είναι σημαντικό να υπάρχουν περιορισμένες απαιτήσεις σχετικά με την απόκτηση γνώσεων –ή καλή πρόσβαση στις πληροφορίες που λείπουν. Η πρώτη προϋπόθεση πληρείται όταν οι Μεταφραστές εξειδικεύονται, επεκτείνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τη Γνωσιακή Βάση τους στα σχετικά πεδία, καθώς και τη γνώση τους σχετικά με τις πηγές πληροφοριών, γεγονός που μειώνει τον χρόνο ο οποίος απαιτείται για την απόκτηση περαιτέρω πληροφοριών.
—Gile 2009: 116-7

Η συσσώρευση γνώσεων θεματικού πεδίου με στόχο της επέκταση της γνωσιακής βάσης του μεταφραστή είναι σύμφωνα με τον Shreve:

[...] μια συνειδητή πρακτική η οποία μπορεί να οριστεί ως τακτικά επαναλαμβανόμενη ενασχόληση με μια συγκεκριμένου τύπου δραστηριότητα με στόχο την ενίσχυση της απόδοσης σε ένα συγκεκριμένο τομέα, όπου ο τομέας νοείται ως κάποιο είδος δραστηριότητας που απαιτεί ειδικές δεξιότητες.
—Shreve 2006: 29

Αυτή η δραστηριότητα συσσώρευσης εμπειρίας σε έναν συγκεκριμένο τομέα μέσα από τη διεύρυνση της γνωσιακής βάσης είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την ενίσχυση της εμπειρογνωμοσύνης, αλλά δεν είναι αρκετή. Σύμφωνα με αποτελέσματα πολλών μελετών, η συνειδητή πρακτική προϋποθέτει τα εξής (Ericsson 1996: 21):

- α. Ένα σαφώς προσδιορισμένο καθήκον.
- β. Το συγκεκριμένο καθήκον πρέπει να έχει επαρκή βαθμό δυσκολίας.
- γ. Να υπάρχει ανατροφοδότηση πληροφοριών.
- δ. Να υπάρχουν ευκαιρίες για επανάληψη του συγκεκριμένου καθήκοντος και για διόρθωση των λαθών.
- ε. Επανάληψη του ίδιου καθήκοντος για μια σημαντική χρονική περίοδο.

7.2.3 Αναζήτηση και διαχείριση πηγών πληροφόρησης

Για να αποκτήσει γνώσεις θεματικού πεδίου και να διευρύνει το γνωσιακό του απόθεμα, ο μεταφραστής χρησιμοποιεί τα σώματα κειμένων και τα παράλληλα κείμενα. Ο όρος *σώμα κειμένων* (corpus) αρχικά σήμαινε οποιαδήποτε συλλογή γραπτών, σε επεξεργασμένη ή ανεπεξεργαστη μορφή, συνήθως από έναν συγκεκριμένο συγγραφέα. Η ανάπτυξη της γλωσσολογίας σωμάτων κειμένων έχει μεταβάλει το περιεχόμενο του όρου *σώμα κειμένων* με τρεις σημαντικούς τρόπους (Baker 1995: 225):

- α. Ο όρος *σώμα κειμένων* σημαίνει πρωτίστως μια συλλογή κειμένων που τηρούνται σε μηχανικά αναγνώσιμη μορφή, ικανή να αναλυθεί αυτόματα ή ημιαυτόματα με διάφορους τρόπους.
- β. Ένα *σώμα κειμένων* δεν περιορίζεται πλέον σε γραπτά κείμενα, αλλά περιλαμβάνει και προφορικά κείμενα.
- γ. Ένα *σώμα κειμένων* μπορεί να περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό κειμένων από ποικίλες πηγές, από πολλούς συγγραφείς και ομιλητές, καθώς και πλήθος θεμάτων.

Αυτό που έχει σημασία είναι ότι ένα *σώμα κειμένων* έχει συγκεντρωθεί για έναν συγκεκριμένο σκοπό και σύμφωνα με ρητά κριτήρια σχεδιασμού, ώστε να διασφαλίζεται ότι είναι αντιπροσωπευτικό του συγκεκριμένου θεματικού τομέα ή του δείγματος γλώσσας του προς μετάφραση κειμένου. Τα σώματα κειμένων που χρησιμοποιούνται σε περιγραφικές και εφαρμοσμένες μεταφραστικές μελέτες

συνήθως περιλαμβάνουν τη σύγκριση τουλάχιστον δύο κύριων συνόλων δεδομένων, τα οποία μπορούν να ονομαστούν στοιχεία του σώματος κειμένων ή υποσώματα. Αυτά μπορεί να είναι κείμενα που ανήκουν σε διαφορετικές ποικιλίες της ίδιας γλώσσας (π.χ. μεταφράσεις και πρωτότυπα κείμενα) ή κείμενα σε διαφορετικές γλώσσες. Αυτά με τη σειρά τους μπορεί να είναι μεταφράσεις, μαζί με τα αντίστοιχα πρωτότυπα κείμενα ή μόνο κείμενα που έχουν παραχθεί αρχικά σε διαφορετικές γλώσσες. Εάν στο σώμα κειμένων περιλαμβάνονται μεταφρασμένα κείμενα, αυτά μπορεί να είναι όλα μεταφράσεις διαφορετικών κειμένων από τη μία γλώσσα στην άλλη ή πολλαπλές μεταφράσεις του ίδιου κειμένου σε μία ή περισσότερες μεταφραστικές κατευθύνσεις. Οι συντάκτες των μεταφράσεων (ή των κειμένων προέλευσης) μπορεί να είναι φυσικοί ομιλητές της γλώσσας αφετηρίας ή της γλώσσας υποδοχής, εκπαιδευόμενοι ή επαγγελματίες μεταφραστές. Είναι σημαντικό σε αυτό το σημείο να γίνει σαφής διάκριση μεταξύ συγκρίσιμων και παράλληλων σωμάτων. Τα συγκρίσιμα σώματα μπορεί να είναι μονόγλωσσα, δίγλωσσα ή πολύγλωσσα και να αποτελούνται από κείμενα που δεν έχουν άμεση μεταφραστική σχέση, δηλαδή δεν είναι μεταφράσεις το ένα του άλλου. Αντίθετα, τα παράλληλα σώματα κειμένων (δίγλωσσα ή πολύγλωσσα) έχουν μεταφραστική σχέση. Αυτή η καθοριστική σχέση μπορεί να είναι είτε μονόδρομος, δηλαδή από μια γλώσσα αφετηρίας σε μια γλώσσα υποδοχής, είτε αμφίδρομος. Σε ό,τι αφορά τη γνώση του θεματικού πεδίου, ο συνηθέστερος τρόπος απόκτησής της είναι η χρήση μονόγλωσσων σωμάτων κειμένων, είτε στη γλώσσα αφετηρίας είτε στη γλώσσα αφίξεως.

Με αυτό τον τρόπο οι μεταφραστές συσσωρεύουν γνώσεις και δεξιότητες τις οποίες χρησιμοποιούν εκτενώς στην καθημερινή τους εργασία. Δεδομένου ότι κάθε κείμενο έχει διαφορετικές γνωσιακές απαιτήσεις, οι μεταφραστές είναι διά βίου εκπαιδευόμενοι και αιώνιοι γλωσσικοί σπουδαστές, ικανοί στη διαχείριση των προσωπικών τους γνώσεων (Risku *et al.* 2010: 88). Διαθέτουν σημαντικό μέρος του χρόνου τους σε δραστηριότητες προσανατολισμένες στη γνώση, όπως η έρευνα, η διαχείριση πληροφοριών, η κατάστρωση γλωσσαρίων κ.λπ. (Dickinson 2002: 10). Κατά τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας, κάνουν εκτεταμένη χρήση των τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών, όπως είναι το Διαδίκτυο, τα μεταφραστικά εργαλεία, οι μεταφραστικές μνήμες και αξιοποιούν κάθε δυνατότητα συνεργασίας όπως οι διαδικτυακές κοινότητες, οι ομάδες συζήτησεων και η συνεργασία με ειδικούς, π.χ. γιατρούς στην περίπτωση ιατρικών κειμένων, δικηγόρους στην περίπτωση νομικών κειμένων κ.λπ. (Παριανού 2009: 416). Όλες αυτές οι δραστηριότητες χρησιμεύουν για τη δημιουργία διανοητικού κεφαλαίου ως πόρου για το μέλλον και επιπλέον αναπτύσσουν την *επινοητικότητα* (resourcefulness) του μεταφραστή, την ενίσχυση δηλαδή της ικανότητάς του «[...] να εκμεταλλεύεται πεπερασμένο αριθμό πηγών απεριόριστα [...] και να αποκτά νέες πηγές αυτόνομα, ανάλογα με την ανάγκη» (Bernardini 2004: 21).

Η γνώση υποβάθρου που συσσωρεύει ο μεταφραστής λαμβάνει επίσης διάφορες μορφές. Η πιο συνηθισμένη διαφοροποίηση σύμφωνα με τους Risku *et al.* (ό.π.: 86) είναι αυτή μεταξύ ρητής και υπόρρητης γνώσης. Η ρητή γνώση είναι αυτή που μπορεί να κωδικοποιηθεί, να αποθηκευτεί, να μεταδοθεί και να διαμοιραστεί (αν και δεν αποθηκεύεται στον εγκέφαλο με τη μορφή κωδικών, συμβόλων ή κανόνων αλλά με τη μορφή τύπων και συνδέσεων ενεργοποίησης). Είναι τυπική και συστηματική και μπορεί να εκφραστεί εύκολα με λέξεις και αριθμούς. Πρόκειται για ορθολογική γνώση και επικοινωνείται εύκολα με τη μορφή σκληρών δεδομένων, κωδικοποιημένων διαδικασιών ή αρχών (Nonaka και Takeuchi στο Risku *et al.*: ό.π.). Παραδείγματα αυτού του είδους γνώσης είναι οι γλωσσικοί και γραμματικοί κανόνες, τα γλωσσάρια και οι σύνδεσμοι των πηγών πληροφόρησης, οι μεταφραστικές μνήμες, το υλικό αναφοράς ή οι τεκμηριωμένες πληροφορίες σχετικά με το θέμα.

Η υπόρρητη γνώση είναι εξόχως προσωπική, δύσκολο να τυποποιηθεί και να μοιραστεί και δεν εκφέρεται εύκολα (Nonaka και Takeuchi ό.π.). Η υπόρρητη γνώση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη μετάφραση, δεδομένου ότι οι μεταφραστές αντιλαμβάνονται την καταστασιακότητα του κειμένου αφετηρίας και αφίξεως, καθώς και του πελάτη και εργάζονται με τα νοήματα που κρύβονται πίσω από τις λέξεις για να απευθυνθούν στην υπόρρητη γνώση του κοινού υποδοχής (Risku *et al.* ό.π.). Αυτού του είδους η γνώση σε ό,τι αφορά τη μετάφραση περιλαμβάνει την αίσθηση της γλώσσας και τις διαισθητικές

αποφάσεις για τη μετάφραση μιας πρότασης με έναν συγκεκριμένο τρόπο (αγνοώντας τους ορισμούς των λεξικών) με βάση την ενσυναίσθηση για το συγκεκριμένο ή τη γνώση της κουλτούρας υποδοχής.

Ένα παράδειγμα για το πώς η υπόρρητη γνώση μπορεί να βοηθήσει στην παραγωγή λειτουργικών κειμένων υποδοχής είναι το κείμενο με τίτλο “[Labour peer apologises for suggesting asylum seekers should be 'concentrated' in camps](#)” που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *The Independent* στις 11 Οκτωβρίου 2020. Το κείμενο αυτό μοιράστηκε ως άσκηση στους φοιτητές του πρώτου εξαμήνου σπουδών του Τμήματος Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας του Ιονίου Πανεπιστημίου στο πλαίσιο του μαθήματος «Μετάφραση από τα αγγλικά προς τα ελληνικά Ι». Επιχειρώντας να μεταφράσουν το κείμενο, οι φοιτητές διαπίστωσαν πως, παρά το ότι είχαν αντιληφθεί την καταστασιακότητα του κειμένου αφετηρίας, είχαν αναλύσει εμβριθώς τη μεταφραστική εντολή και είχαν κατανοήσει όλα τα άγνωστα στοιχεία του πρωτότυπου, δεν ήταν σε θέση να παραγάγουν μια μετάφραση με ενδοκειμενική συνοχή παρά μόνο εάν απέδιδαν το κείμενο με σχετική ελευθερία, αγνοώντας κάποιους ορισμούς (όπως τη λέξη Peer για παράδειγμα) και προβαίνοντας σε μεταθέσεις ή συμπτώξεις των παραγράφων του κειμένου υποδοχής προκειμένου αυτό να συμμορφώνεται με τις συμβάσεις του ελληνικού δημοσιογραφικού λόγου. Ένα παράδειγμα τέτοιων επιλογών δίνεται στο παρακάτω απόσπασμα:

A Labour peer has apologised for suggesting that [asylum seekers](#) should be "concentrated" in camps as a solution to the refugee issue.

Admiral Lord West, who was a Home Office minister under the last Labour government, made the "inhumane" suggestion in an interview with the BBC.

Speaking on Sunday morning he said people arriving across the Channel in small boats should be put in "a concentrated place, whether it's a camp or whatever".

The comments prompted outrage, with Liberal Democrat home affairs spokesperson Alistair Carmichael telling *The Independent* that the peer should instead be joining "calls for safe and legal routes to sanctuary for refugees".

Mr Carmichael added that the comments were a good demonstration of "why being a retired Admiral is not, in itself, a basis on

Σάλο δημιούργησαν στη Μεγάλη Βρετανία οι δηλώσεις του Λόρδου Άλαν Γουέστ, απόστρατου ναυάρχου και μέλους του Εργατικού Κόμματος, σχετικά με το ζήτημα των προσφύγων.

Συγκεκριμένα, σε μια συνέντευξή του το πρωί της 11ης Οκτωβρίου στο BBC, ο λόρδος Γουέστ, που είχε διατελέσει υπουργός Εσωτερικών στην προηγούμενη κυβέρνηση των Εργατικών, είπε ότι οι πρόσφυγες που φτάνουν στη Βρετανία διασχίζοντας τη Μάγχη με μικρές βάρκες πρέπει να μεταφέρονται σε δομές συγκέντρωσης, είτε αυτές είναι στρατόπεδα είτε οτιδήποτε άλλο.

Διατύπωσε επίσης την άποψη ότι οι δομές συγκέντρωσης θα ήταν ένας βολικός χώρος παραμονής των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο έως ότου η Βρετανία διασφαλίσει μια συμφωνία επαναπροώθησής τους με τη Γαλλία και άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Αυτά τα «απάνθρωπα», όπως χαρακτηρίστηκαν, σχόλια προκάλεσαν οργή, ενώ ο εκπρόσωπος των Φιλελεύθερων

(Συνέχεια)

which someone should be appointed to take a seat in parliament”.

The Labour peer had suggested that the “concentrated” camp might be a good place to hold migrants and asylum seekers until the UK could secure “agreement from France and other European nations to take them back.

Δημοκρατών κ. Άλιστερ Καρμάικλ δήλωσε στον *Independent* ότι, αντί να προβαίνει σε τέτοιες δηλώσεις, ο λόρδος Γουέστ θα έπρεπε να συμπαρατάσσεται με τις εκκλήσεις για ασφαλείς και νόμιμες διαδικασίες χορήγησης ασύλου στους πρόσφυγες. Πρόσθεσε επίσης ότι αυτά τα σχόλια αποδεικνύουν με τον καλύτερο τρόπο ότι το να είναι κανείς συνταξιούχος ναύαρχος δεν αποτελεί από μόνο του κριτήριο για να επιλεγεί ως υποψήφιος βουλευτής.

Η αλλαγές στη δομή των παραγράφων στο κείμενο υποδοχής, οι μεταθέσεις πληροφοριών και η «ελεύθερη» απόδοση λέξεων όπως το λέξημα *concentrated* οδήγησαν στην παραγωγή ενός μεταφράσματος με ταυτόχρονα διακειμενική συνεκτικότητα, ενδοκειμενική συνοχή και λειτουργικότητα, κάτι που δεν θα είχε επιτευχθεί εάν η μετάφραση ακολουθούσε τη μορφή και τη δομή του κειμένου αφετηρίας.

7.2.4 Γνώση πολιτισμικού υποβάθρου

Ο πολιτισμικός παράγοντας στη μετάφραση είναι αναμφισβήτητος. Καμία επικοινωνία δεν είναι δυνατή εάν το μήνυμα που μεταδίδεται μέσω των κειμένων (ή της ομιλίας) δεν είναι κατανοητό από τους συμμετέχοντες στην επικοινωνιακή πράξη. Αλλά η κατανόηση αυτή μπορεί να επιτευχθεί μόνο εάν οι πληροφορίες που περιέχονται στις γλωσσικές μονάδες συμπληρώνονται από γνώση του υποβάθρου των γεγονότων στα οποία αναφέρεται το μήνυμα. Άνθρωποι που ανήκουν στην ίδια γλωσσική κοινότητα είναι μέλη ενός συγκεκριμένου τύπου πολιτισμού. Μοιράζονται πολλές παραδόσεις, συνήθειες, τρόπους να κάνουν και να λένε πράγματα. Έχουν πολλές κοινές γνώσεις για τη χώρα τους, τη γεωγραφία, την ιστορία, το κλίμα, την πολιτική της, οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτιστικούς θεσμούς, τα αποδεκτά ήθη, τα ταμπού και πολλά άλλα πράγματα. Όλες αυτές οι πληροφορίες αποτελούν προϋποθέσεις που επιτρέπουν στα άτομα μιας πολιτισμικής κοινότητας να παράγουν και να κατανοούν τα μηνύματα στη γλωσσική τους μορφή.

Είναι προφανές ότι στη διαγλωσσική επικοινωνία που περιλαμβάνει μέλη δύο διαφορετικών πολιτισμών αυτή η κοινή γνώση μπορεί να είναι περιορισμένη, γεγονός που θα αποτελέσει εμπόδιο στην κατανόηση. Με άλλα λόγια, το μεταφρασμένο μήνυμα μεταφέρεται όχι μόνο σε μια άλλη γλώσσα αλλά και σε έναν άλλο πολιτισμό. Το γεγονός αυτό δεν μπορεί παρά να επηρεάσει τη μεταφραστική διαδικασία. Εκτός από το γλωσσικό εμπόδιο ο μεταφραστής πρέπει να ξεπεράσει και το πολιτισμικό εμπόδιο προκειμένου να διασφαλίσει ότι οι αποδέκτες του κειμένου υποδοχής θα έχουν τις προϋποθέσεις που απαιτούνται για την πρόσβασή τους στο περιεχόμενο του μηνύματος. Για το λόγο αυτό, η μετάφραση δεν είναι μόνο μια μορφή διαγλωσσικής επικοινωνίας αλλά πρωτίστως θα μπορούσαμε να πούμε, μια μορφή διαπολιτισμικής επικοινωνίας. Πώς όμως ορίζεται ο όρος αυτός;

Ο όρος *διαπολιτισμική επικοινωνία* επιδέχεται πολλαπλών ορισμών. Υπό τη στενότερη έννοια, η διαπολιτισμική επικοινωνία περιορίζεται στους συμμετέχοντες σε αυτή οι οποίοι ανήκουν σε διαφορετικούς πολιτισμούς. Συγκεκριμένα, η διαπολιτισμική επικοινωνία περιλαμβάνει όλη την γκάμα της επικοινωνίας σε λεκτικό, προφορικό, μη λεκτικό, παραλεκτικό και εκφραστικό επίπεδο (Hinnenkamp 1994: 5). Πρόκειται για μια επικοινωνία στην οποία συμμετέχουν τουλάχιστον δύο άτομα από διαφορετικούς πολιτισμούς (Litters 1995: 20). Οι Jean-René Ladmiral και Edmond Marc Lipiansky ορίζουν τη διαπολιτισμική επικοινωνία ως μια επικοινωνία που δεν επιτυγχάνεται μεταξύ εθνών και πολιτισμών αλλά μεταξύ ανθρώπων (Ladmiral & Lipiansky 1989: 11). Όπως γράφει

ο Gerhard Maletzke, οι συμμετέχοντες στη διαπολιτισμική επικοινωνία ανήκουν σε διαφορετικούς πολιτισμούς και έχουν τη συνείδηση ότι είναι «διαφορετικοί» και «ξένοι» μεταξύ τους (Maletzke 1996: 37), δηλαδή με διαφορετικούς κώδικες, συμβάσεις και συμπεριφορές. Οι συμμετέχοντες μπορεί να ανήκουν σε δύο ή περισσότερους πολιτισμούς, η επικοινωνία αυτή μπορεί ωστόσο να λάβει χώρα και μέσα στο ίδιο κράτος μεταξύ εκπροσώπων διαφορετικών εθνοτικών ομάδων. Η επικοινωνιακή διάσταση των σχέσεων μεταξύ συμμετεχόντων που ανήκουν σε διαφορετικούς πολιτισμούς μπορεί να περιλαμβάνει εκτός τις λεκτικές και άλλες μορφές διάδρασης, όπως οι χειρονομίες, οι κινήσεις του σώματος, η προσωδία κ.λπ. Υπό την ευρύτερη έννοια, η διαπολιτισμική επικοινωνία περιλαμβάνει, εκτός της διαπροσωπικής διάδρασης, την επικοινωνία σε επίπεδο πολυμέσων όπως είναι ταινίες, τηλεόραση, ραδιόφωνο, Διαδίκτυο και άλλα νέα μέσα διαπολιτισμικής διάδοσης τεχνολογιών και μέσων επικοινωνίας. Παραδείγματα διαπολιτισμικής επικοινωνίας είναι οι διαφημίσεις που προσαρμόζονται σε διαφορετικούς πολιτισμούς, καθώς και τηλεοπτικές και διαδικτυακές εκπομπές που εξάγονται σε άλλους πολιτισμούς και άλλες συμβάσεις.

Στο πλαίσιο της διαπολιτισμικής επικοινωνίας λοιπόν το κείμενο αφετηρίας, το οποίο έχει δημιουργηθεί σε ένα συγκεκριμένο γλωσσοπολιτισμικό πλαίσιο και είναι προσαρμοσμένο σε μια συγκεκριμένη εξωκειμενική περίσταση επικοινωνίας, επανατοποθετείται σε ένα άλλο γλωσσοπολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο επανασυγκειμενοποιείται προκειμένου να εξυπηρετήσει σαφώς καθορισμένους επικοινωνιακούς σκοπούς. Στο πλαίσιο αυτής της διαδικασίας, ο μεταφραστής αναλαμβάνει τον ρόλο του διαπολιτισμικού μεσολαβητή ο οποίος, σύμφωνα με τον Taft (στο Katan & Taibi 2021: 18-19) ορίζεται ως:

[...] το πρόσωπο που διευκολύνει την επικοινωνία, την κατανόηση και τη δράση μεταξύ ατόμων ή ομάδων που διαφέρουν ως προς τη γλώσσα και την κουλτούρα. Ο ρόλος του μεσολαβητή υλοποιείται μέσω της ερμηνείας των εκφράσεων, των προθέσεων, των αντιλήψεων και των προσδοκιών κάθε πολιτισμικής ομάδας σε σχέση με μια άλλη, καθιερώνοντας δηλαδή και εξισορροπώντας τη μεταξύ τους επικοινωνία. Για να λειτουργήσει ως σύνδεσμος υπό αυτή την έννοια, ο μεσολαβητής πρέπει να μετέχει μέχρι ενός σημείου και στις δύο κουλτούρες. Επομένως, ο μεσολαβητής πρέπει να είναι μέχρι ενός βαθμού διπολιτισμικός.

Ως διπολιτισμικός παράγοντας, ο μεταφραστής χρησιμοποιεί αυτό που η House (2006: 29-30, 2015: 57 και 2018: 92) ονομάζει πολιτισμικό φίλτρο, το οποίο είναι ένα κατασκευάσμα σχεδιασμένο ώστε να εντοπίζει τις κοινωνικοπολιτισμικές διαφορές και να προσαρμόζει το κείμενο στη γλώσσα και στον πολιτισμό υποδοχής. Με άλλα λόγια, το πολιτισμικό φίλτρο τοποθετείται ανάμεσα στη γλώσσα αφετηρίας και τη γλώσσα υποδοχής προκειμένου ο μεταφραστής να μπορεί να διαχειρίζεται τις πολιτισμικές διαφορές μεταξύ των δύο γλωσσών και πολιτισμών. Σε αυτή τη διαδικασία, κανόνες, γλωσσικές συμβάσεις και επικοινωνιακές προτιμήσεις του πρωτότυπου κειμένου «φιλτράρονται» ώστε να γίνουν συμβατές με αυτές της γλώσσας υποδοχής και να δημιουργήσουν έναν νέο αφηγηματικό κόσμο. Ο σκοπός του μεταφραστή στην προκειμένη περίπτωση είναι να βλέπει το κείμενο αφετηρίας με τα μάτια ενός αναγνώστη του κειμένου υποδοχής.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα εφαρμογής του πολιτισμικού φίλτρου μας δίνει η ταινία «Τσάι με τον Μουσολίνι» (Tea with Mussolini) του 1999. Η ταινία αναφέρεται στην ιστορία μιας ομάδας μεσόκοπων Αγγλίδων που ζούσαν προπολεμικά στη Φλωρεντία, διάγοντας έναν ιδιόμορφο βίο η καθεμιά, ο οποίος συνδύαζε όλες τις συνήθειες της αγγλικής ανώτερης τάξης με την αλαζονεία και την ονειροπόληση των ανθρώπων που επιλέγουν οι ίδιοι ως φυσικό τόπο διαμονής τους ένα μέρος άσχετο με εκείνο στο οποίο γεννήθηκαν. Την ιστορία τους υποτίθεται ότι διηγείται ο μικρός Luca ένα παιδί ορφανό από μητέρα, του οποίου ο πατέρας, ένας πολυάσχολος έμπορος υφασμάτων, θέλει να κλείσει στο ορφανοτροφείο. Ο Luca βρίσκει τελικά ένα υποκατάστατο της μητρικής στοργής στην αγκαλιά μίας εκ των Αγγλίδων, της Mary, που φαίνεται να έχει στενότερη σχέση με την κοινή λογική απ' ό,τι

όλες οι υπόλοιπες. Η συγκεκριμένη ηρωίδα εργάζεται ως γραμματέας του πατέρα του μικρού Luca και, ανάμεσα στα άλλα καθήκοντά της, μεταφράζει την εμπορική αλληλογραφία του Ιταλού έμπορου προς τα αγγλικά. Σε μια σκηνή της ταινίας (5:25 – 6:12), ο έμπορος υπαγορεύει μια επιστολή προς τον Βρετανό προμηθευτή του, την οποία η γραμματέας του προσαρμόζει στον βρετανικό τρόπο σύνταξης εμπορικών επιστολών. Ο διάλογος που παρατίθεται παρακάτω έχει αντληθεί από το σκριπτ του σεναρίου στη σελίδα: https://sublikescript.com/movie/Tea_with_Mussolini-120857

Ιταλός έμπορος

Caro Signor Keegan.
Most respected and famoso mercante di
Manchester.

I am in grande gratitudine for the massive...
and importante... bundle of silk...
which will bring- which will bring...
lagrime allegre to the eyes of molte
bellissime...
Signore Florentine.

Please accept, signore,
my most humble compliments...
and sincerissimi good wishes.

Αγγλίδα γραμματέας

Dear sir.

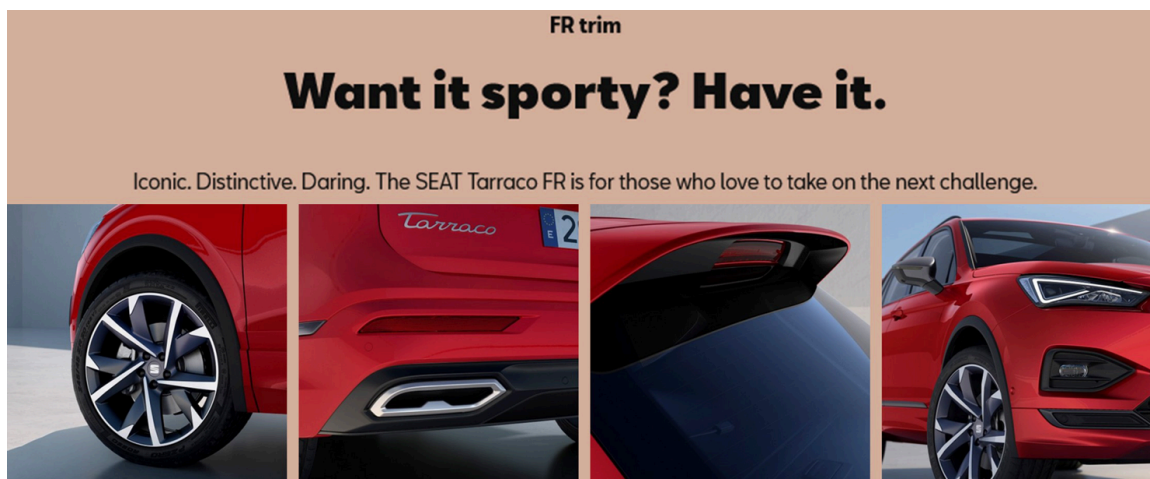
Thank you for the consignment of fabric.
It is up to your usual standard.

Yours sincerely.

Εδώ η γραμματέας λειτουργεί ως διαπολιτισμικός μεσολαβητής που αντιλαμβάνεται τις διαφορές στις γλωσσοκειμενικές συμβάσεις των εμπορικών επιστολών μεταξύ της ιταλικής και της αγγλικής γλώσσας και προσαρμόζει τον περίτεχνο ιταλικό λόγο στις γλωσσοκειμενικές συμβάσεις της βρετανικής εμπορικής αλληλογραφίας μέσω της εφαρμογής του πολιτισμικού φίλτρου δημιουργώντας ένα κείμενο υποδοχής με ενδοκειμενική συνοχή, δηλαδή ένα κείμενο που ανταποκρίνεται στις γλωσσικές προσδοκίες του Βρετανού αποδέκτη του.

Το πολιτισμικό φίλτρο εφαρμόζεται πολύ συχνά και στις ιστοσελίδες εταιρειών όταν μεταφράζονται στις διάφορες γλώσσες εφόσον η προσαρμογή τους στις ανάγκες και τις προτιμήσεις κάθε τοπικής κουλτούρας είναι προϋπόθεση για μια επιτυχή προβολή του προϊόντος (Hornikx *et al.* 2010: 171). Αυτό που προέχει σε τέτοιες περιπτώσεις είναι η επικοινωνιακή πρόθεση και λειτουργία του κειμένου υποδοχής. Η μετάφραση των ιστοσελίδων, επομένως, εμπεριέχει πάντοτε κάποια μορφή προσαρμογής του κειμένου ή άλλων στοιχείων όπως τα γραφικά, οι εικόνες κ.λπ. προκειμένου το προϊόν που προβάλλεται να γίνει ελκυστικό στα μέλη της κουλτούρας υποδοχής (Sandrini 2005: 132). Για τον λόγο αυτό, οι στόχοι του διεθνούς μάρκετινγκ των εταιρειών σχετίζονται πάντοτε με την επιλογή της γλώσσας των ιστοσελίδων (Schewe 2001: 205). Σύμφωνα με τους Nantel και Glaser (2008: 114), εκτός από τους συνηθέστερα αναφερόμενους παράγοντες που καθορίζουν τη χρηστικότητα μιας ιστοσελίδας, όπως η ευκολία πλοήγησης, ο αποτελεσματικός σχεδιασμός ή η αποφυγή λαθών Flavián *et al.* (2006: 2), μια παράμετρος που επηρεάζει τη χρηστικότητα μιας ιστοσελίδας είναι η ποιότητα της γλώσσας και η συμμόρφωσή της με τις πολιτισμικά προσδιορισμένες μεταφορές, συμπεριφορές και προτιμήσεις των ομάδων-στόχος. Επομένως, η μετάφραση του περιεχομένου μιας ιστοσελίδας παίζει σημαντικό ρόλο στον τρόπο με τον οποίο την αντιλαμβάνονται οι χρήστες της. Έτσι, εκτός από τις

απαραίτητες αλλαγές στο σχεδιασμό της ιστοσελίδας πρέπει να γίνονται και αλλαγές στη γλώσσα και στο πολιτισμικό περιεχόμενο που σχετίζεται με αυτήν (Hillier στο Nantel και Glaser ό.π.). Ένα παράδειγμα τέτοιας γλωσσικής μετατροπής προέρχεται από την ελληνική και αγγλική ιστοσελίδα της εταιρείας αυτοκινήτων Seat. Σε κάποιο σημείο της [αγγλικής σελίδας προορισμού](#) της εταιρείας βλέπουμε το παρακάτω κείμενο συνοδευόμενο από εικόνα:

Εικόνα 7.3 Απόσπασμα από την αγγλική ιστοσελίδα της Seat.

Στην [ελληνική σελίδα προορισμού](#) της εταιρείας βλέπουμε το παρακάτω κείμενο και εικόνα:

Εικόνα 7.4 Απόσπασμα από την ελληνική ιστοσελίδα της Seat.

Συγκρίνοντας τις δύο παραπάνω εικόνες διαπιστώνουμε ότι η φωτογραφία είναι η ίδια και στην αγγλική και στην ελληνική ιστοσελίδα, ενώ το κείμενο είναι διαφορετικό. Στον παρακάτω πίνακα βλέπουμε τις διαφορές μεταξύ του αγγλικού και του ελληνικού κειμένου.

Αγγλική ιστοσελίδα	Ελληνική ιστοσελίδα
FR trim	Εξωτερικός σχεδιασμός
Want it sporty? Have it.	Το αρκετό δεν είναι ποτέ αρκετό.
Iconic	Εμβληματικό
Distinctive	Ξεχωριστό
Daring	Σχεδιασμένο για πραγματικούς ανθρώπους
The SEAT Tarraco FR is for those who love to take on the next challenge	Αυτό είναι το μεγάλο SUV για όσους αγαπούν τις προκλήσεις

Παρατηρούμε ότι στην αγγλική ιστοσελίδα δίνεται έμφαση στα σπορ χαρακτηριστικά τα οποία μπορεί να προσλάβει το αυτοκίνητο με την προσθήκη κατάλληλων εξαρτημάτων (το ακρωνύμιο FR σημαίνει Formula Racing), ενώ στην ελληνική ιστοσελίδα το κείμενο δεν κάνει καμία ρητή αναφορά στη σπορ εκδοχή και προτιμάει να την υποδηλώσει αποκλειστικά μέσω του εικονικού μηνύματος. Η φράση *Want it sporty? Have it* μεταφράζεται με τη φράση «Το αρκετό δεν είναι ποτέ αρκετό», με την οποία υποδηλώνεται η δυνατότητα παροχής του οχήματος με σπορ εμφάνιση. Η δήλωση της αγγλικής ιστοσελίδας έχει αντικατασταθεί από μια συνυποδηλωτική διατύπωση στην ελληνική ιστοσελίδα η οποία επιδιώκει να εξάψει τη φαντασία του επισκέπτη. Τέλος η λέξη *Daring*, η οποία έχει ως σημείο αναφοράς το αντικείμενο (το αυτοκίνητο), στα ελληνικά έχει αντικατασταθεί από τη φράση «Σχεδιασμένο για πραγματικούς ανθρώπους», η οποία έχει ως σημείο αναφοράς τον άνθρωπο και εκφράζει υπόρρητα την ανάγκη του να ξεχωρίσει από τους υπόλοιπους. Εδώ ο μεταφραστής φαίνεται ότι διαθέτει γνώση του πολιτισμικού υποβάθρου και αντιλαμβάνεται ότι η ελληνική κοινωνία διακρίνεται από συλλογικότητα, η οποία περιλαμβάνει αναπόφευκτα την ανάγκη των μελών της να ξεχωρίσουν σε αντίθεση με τη βρετανική κοινωνία η οποία διακρίνεται από περισσότερη ατομικότητα⁴¹.

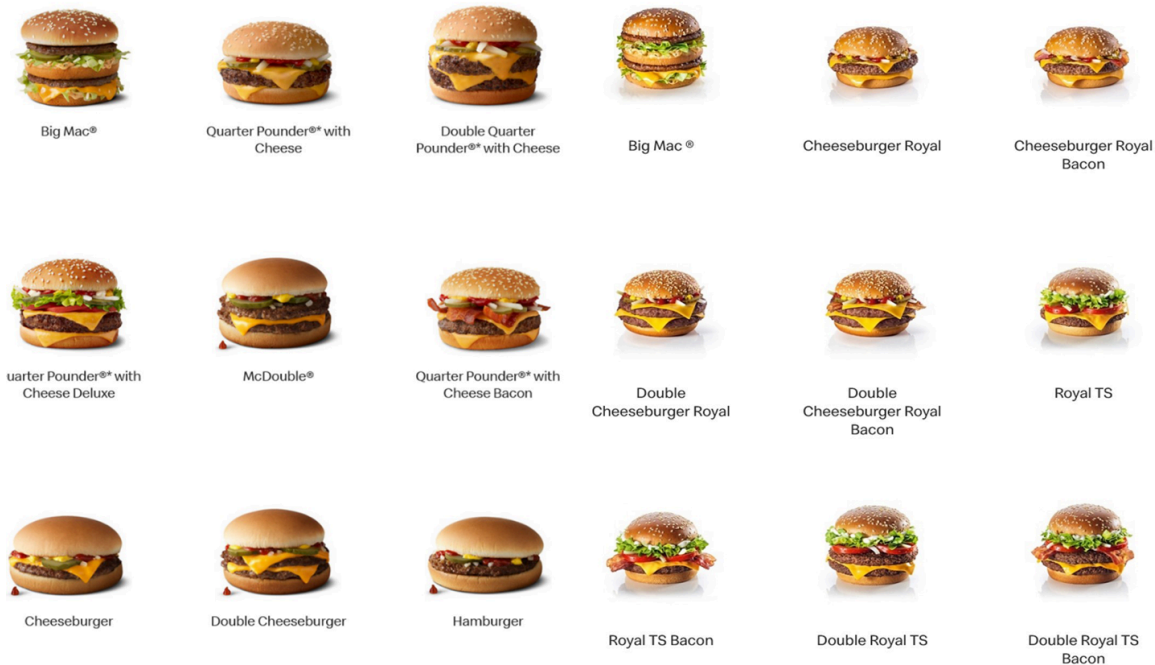
Η γνώση του πολιτισμικού υποβάθρου έχει ιδιαίτερη σημασία και στις ειδικές μεταφράσεις, μεταξύ άλλων στις μεταφράσεις οδηγιών χρήσης. Στην περίπτωση των οδηγιών χρήσης ηλεκτρικών συσκευών ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δίνεται στη μετάφραση στοιχείων που αφορούν την τάση ρεύματος (volt), τη συχνότητα (hertz) και τον τύπο πρίζας στις διάφορες χώρες. Για την Ελλάδα ισχύουν συνήθως 230 volt, 50 hertz, και πρίζες τύπου C και F, ενώ για τις ΗΠΑ 120 volt, 60 hertz, και πρίζες τύπου A, B και για τη Μεγάλη Βρετανία 230 volt, 50 hertz, και πρίζα τύπου G. Εάν λοιπόν πρέπει να γίνει αναφορά των volt μιας συσκευής που κατασκευάστηκε σε μια συγκεκριμένη χώρα επιβάλλεται η επισήμανση ότι πρόκειται για τα volt της συγκεκριμένης χώρας ή θα πρέπει να επισημανθεί εάν θα χρειαστεί η ενδεχόμενη μετατροπή στα volt της χώρας της γλώσσας-στόχος.

Το ίδιο ζήτημα ανακύπτει σε περίπτωση απεικόνισης των διαφορετικών τύπων ρευματολήπτη (φίς) και ρευματοδότη (πρίζα) στις διάφορες χώρες. Στην περίπτωση όπου δεν γίνεται η μετατροπή στα νέα δεδομένα των volt στις οδηγίες χρήσης, μπορεί να προκύψει βλάβη ή τραυματισμός. Εάν για παράδειγμα ένα πιστολάκι για μαλλιά κατασκευασμένο στην Ευρώπη με προδιαγραφές AC230V πωληθεί και χρησιμοποιηθεί στις ΗΠΑ ή τον Καναδά και δεν υπάρχει η αναφορά της μετατροπής σε AC110V, υπάρχει κίνδυνος βραχυκυκλώματος. Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω παράδειγμα από οδηγίες χρήσης για σεσουάρ μαλλιών: *Check that the voltage of your electricity supply matches the voltage of your appliance. Any error when connecting the appliance can cause irreparable harm, not covered by the guarantee*⁴².

⁴¹ Η ατομικότητα (individuality) έναντι της συλλογικότητας (collectivity) είναι μια από τις τέσσερις διαστάσεις του πολιτισμικού μοντέλου του Hofstede (1991: 14). Οι υπόλοιπες τρεις είναι η ιεραρχική απόσταση ή απόσταση ισχύος (power distance), η ανάδειξη του θηλυκού στοιχείου (femininity) έναντι του ανδρικού στοιχείου (masculinity) και η αποφυγή αβεβαιότητας (uncertainty avoidance).

⁴² (Tefal® Beauty <https://www.tefal.com/medias/>)

Άλλος ένας τομέας όπου η γνώση του πολιτισμικού υποβάθρου έχει ιδιαίτερη σημασία για τη μετάφραση είναι η περίπτωση των μενού πολυεθνικών αλυσίδων εστιατορίων με καταστήματα σε πολλές χώρες του κόσμου. Μα τέτοια περίπτωση είναι το **αμερικανικό μενού** της εταιρείας MacDonald's και η **μετάφρασή του στα γαλλικά** όπως βλέπουμε στην **Εικόνα 7.5**.

Εικόνα 7.5 Το μενού της αλυσίδας MacDonald's στα αγγλικά (αριστερά) και στα γαλλικά (δεξιά).

Στην παραπάνω εικόνα βλέπουμε ότι στο γαλλικό μενού το εικονικό μήνυμα είναι το ίδιο, αλλά το λεκτικό μήνυμα διαφοροποιείται. Το γαλλικό μενού χρησιμοποιεί ως επί το πλείστον τις αγγλικές ονομασίες, ενώ έχει προσαρμόσει στα γαλλικά την ονομασία Quarter Pounder μεταφράζοντάς τη με τη λέξη Royal. Ο λόγος είναι προφανής. Η λέξη pounder παραπέμπει στην αγγλοσαξονική μονάδα μέτρησης βάρους pound, που αντιστοιχεί σε 0,450 γραμμάρια. Με την ονομασία Quarter Pounder δηλώνεται το βάρος του συγκεκριμένου μπέργκερ (περίπου 120 γραμμάρια). Δεδομένου ότι στη Γαλλία η μονάδα μέτρησης του βάρους είναι το κιλό, η ονομασία Quarter Pounder δεν μπορεί ούτε να μεταφραστεί ούτε όμως να μεταφερθεί ως έχει στο γαλλικό μενού διότι δεν θα είχε κανένα νόημα για τους Γάλλους καταναλωτές. Έτσι επιλέχθηκε η λέξη Royal για να δηλώσει τον συγκεκριμένο τύπο ενός εμπλουτισμένου με πολλά συστατικά μπέργκερ.

Εν κατακλείδι, διαπιστώνουμε πως η γνώση του θεματικού πεδίου του κειμένου αφετηρίας, σε συνδυασμό με τις γνώσεις υποβάθρου τόσο της κουλτούρας αφετηρίας όσο και της κουλτούρας υποδοχής τις οποίες πρέπει να έχει ή να αποκτά ο μεταφραστής, είναι σημαντικός παράγοντας για την επιτυχή διεξαγωγή της μεταφραστικής πράξης. Όπως διαπιστώνει και η Biel (2009: 182) εξετάζοντας τη σημασία της γνώσης του θεματικού πεδίου για τη μετάφραση νομικών κειμένων, ο μεταφραστής πρέπει να γνωρίζει τα πολιτισμικά μακροεπίπεδα τόσο της γλώσσας αφετηρίας όσο και της γλώσσας υποδοχής με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ακρίβεια και περισσότερη λεπτομέρεια προκειμένου να διασφαλίσει ότι η μετάφρασή του είναι υψηλής ποιότητας και να μειώσει όσο το δυνατόν περισσότερο τον κίνδυνο λανθασμένων μεταφραστικών αποδόσεων. Αυτή η διαπίστωση ισχύει, φυσικά, για κάθε μεταφραστικό εγχείρημα και κάθε είδος κειμένου.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ξενόγλωσσες

- Akalın, Suna (2013). “The Role of Content Background Knowledge On Translation”. *EÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1). 215-230.
- Baker, Mona (1992). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London: Routledge.
- Baker, Mona (1995). “Corpora in Translation Studies: An Overview and Some Suggestions for Future Research”. *Target* 7(2). 223-243.
- Bernardini, Silvia (2004). “The theory behind the practice”. K. Malmkjær (Ed.). *Translation in Undergraduate Degree Programmes*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 17-29.
- Biel, Lucja (2009). “Organization of Background Knowledge Structures in Legal Language and Related Translation Problems”. *Comparative Linguistics. International Journal for Legal Communication* 1. 176-189.
- Borg, E. (2020). “Geleitwort „Kultursensibilität”. A. Gillissen & S. Golsabahi-Broclawski & A. Biakowski & A. Broclawski (Hrsg.). *Interkulturelle Kommunikation in der Medizin*. Berlin/Heidelberg: Springer-Verlag. v-vii.
- Cronin, Michael (1995). “Altered States: Translation and Minority Languages”. *TTR: Traduction, Terminologie, Rédaction* 8(1). 85-103.
- Croix, Isabelle (2005). “La place de la theorie interpretative dans la pratique professionnelle du traducteur”. F. Israel & M. Lederer (Eds.). *La théorie interprétative de la traduction...de la formation à la pratique professionnelle*. Paris: Lettres Modernes Minard. 149-157.
- Dancette, Jeanne (1997). “Mapping Meaning and Comprehension in Translation”. J. H. Danks & G. M. Shreve & S. B. Fountain & M. K. McBeath (Eds.). *Cognitive Processes in Translation and Interpreting Volume 3*. London: Sage Publications. 77-103.
- David, Rene & Brierly, John E. C. (1985). *Major Legal Systems in the World Today. An Introduction to the Study of Comparative Law*. London: Stevens & Sons.
- Dickinson, Angela (2002). *Translating in Cyberspace. Virtual Knowledge Communities for Freelance Translators*. Master Thesis: Danube University Krems.
- Ericsson, K. Anders (1996). “The Acquisition of Expert Performance: An Introduction to Some of the Issues”. K. A. Ericsson (ed.) *The Road to Excellence: The Acquisition of Expert Performance in the Arts and Sciences, Sports and Games*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. 1–50.
- Fine, Gary A. (1979). “Small Groups and Culture Creation: The Idioculture of Little League Baseball Teams”. *American Sociological Review* 44(5). 733-45.
- Flavián, Carlos & Guinaliú, Miguel & Gurrea, Raquel (2006). “The role played by perceived usability, satisfaction and consumer trust on website loyalty”. *Information & Management* 43. 1-14.
- Floros, Georgios (2005). “Translation Typology and the Interdisciplinarity of Translatology”. *Meta* 50(4). <https://www.erudit.org/fr/revues/meta/2005-v50-n4-meta1024/019837ar/>
- Frith, Chris (2007). *Making up the Mind. How the Brain Creates our Mental World*. Malden: Blackwell.

- Gafiyatova, Elzara V. & Pomortseva, Nadezhda P. (2016). “The Role of Background Knowledge in Building the Translating/Interpreting Competence of the Linguist”. *Indian Journal of Science and Technology* 9(16). 1-11.
- Garzone, Giuliana (1996). *Performatività e linguaggio giuridico. Una proposta di classificazione. Con osservazioni contrastive inglese-italiano*. Milano: Centro Linguistico Università Bocconi.
- Gile, Daniel (2009). *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translation Training*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Gotti, Maurizio (2005). *Investigating Specialized Discourse*. Bern: Peter Lang AG.
- Göpferich, Susanne (1995). “A Pragmatic Classification of LSP Texts in Science and Technology”. *Target* 7(2). 305-326.
- Hatim, Basil and Mason, Ian (1997). *The Translator as Communicator*. London: Routledge.
- Hinnenkamp, Volker (1994). *Interkulturelle Kommunikation*. Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- Hofstede, Geert (1991). *Cultures and Organizations. Software of the Mind*. London/New York: McGraw-Hill.
- Holz-Mänttäri, Justa (1984). *Theoretisches Handeln. Theorie und Methode*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Hornikx, Jos & van Meurs, Frank & de Boer, Anja (2010). “English or a Local Language in Advertising? The Appreciation of easy and Difficult English Slogans in the Netherlands”. *Journal of Business Communication* 47(2). 169-188.
- House, Juliane (2006). “Covert Translation, Language Contact, Variation and Change”. *SYNAPS* 19. 25-47.
- House, Juliane (2015). *Translation quality assessment: past and present*. London/New York: Routledge.
- House, Juliane (2018). *Translation: The Basics*. London/New York: Routledge.
- Katan, David & Taibi, Mustafa (2021). *Translating Cultures. An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators*. London and New York: Routledge.
- Kim, Haeyoung (2006). “The Influence of Background Information in Translation: Quantity vs. Quality or Both?”. *Meta* 51(2). 328-342.
- Kim, Ryonhee (2006). “Use of Extralinguistic Knowledge in Translation”. *Meta* 51(2). 284-303.
- Ladmiral, Jean-René & Lipiansky, Edmond M. (1989). *La Communication interculturelle*. Paris: Armand Colin (Bibliothèque Européenne des Sciences de l'éducation).
- Lehmann, Volkmar (1986). “Understanding in Translation and in Foreign Language Teaching: Inferencing Based on Verbal and Aspectual Meaning”. J. House and S. Blum-Kulka (Eds.). *Interlingual and Intercultural Communication: Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition Studies*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Litters, Ulrike (1995). *Interkulturelle Kommunikation aus fremdsprachendidaktischer Perspektive*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Maletzke, Gerhard (1996). *Interkulturelle Kommunikation. Zur Interaktion zwischen Menschen verschiedener Kulturen*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Nantel, Jacques & Glaser, Evelyne (2008). “The impact of language and culture on perceived website usability”. *J. Eng. Technol. Manage.* 25. 112-122.
- Novoseltseva, Larisa A. (2017). “The Pre-Translation Analysis of the Text: Extracting the Non-Verbalized Cultural Information”. *Foreign Language in the System of Secondary and Higher Education. Materials of the VII international scientific conference on October 1–2, 2017*. Prague: Vědecko vydavatelské centrum «Sociosféra-CZ».

- Rabi, Ali (2014). "Background Knowledge of Specific Field of Study and Quality of Translation". *Interdisciplinary Journal of Linguistics* 7. 92-103.
- Risku, Hanna & Dickinson, Angela & Pircher, Richard (2010). "Knowledge in Translation Studies and translation practice. Intellectual capital in modern society". D. Gile & G. Hansen & N. K. Pokorn (Eds.). *Why Translation Studies Matters*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishin Co. 83-96.
- Sandrini, Peter (2005). "Website localization and Translation". H. Gerzymisch-Arbogast & S. Nauert (Eds.). *Proceedings. EU High Level Scientific Conferences, Marie Curie Euroconferences. MuTra: Challenges of Multidimensional Translation*. Saarbrücken 2-6 May 2005. 131-138.
- Schewe, Theo (2001). "Multilingual Communication in the Global Network Economy". J. Eschenbach & T. Schewe (Eds): *Über Grenzen gehen – Kommunikation zwischen Kulturen und Unternehmen*. Halden/Norwegen: Hogskolen i Østfold: 195-209.
- Shreve, Gregory M. (2006). " *The Deliberate Practice: Translation and Expertise*". *Journal of Translation Studies* 9(1). 27-42.
- Tirrkonen-Condit, Sonja (1992). "The Interaction of World Knowledge and Linguistic Knowledge in the Process of Translation: A Think-aloud Protocol Study". M. Thesen and B. Lewandowska-Tomazczyk (Eds). *Translation and Meaning II*. Maastricht, Tykswgeshoot Maastricht. 433-440.
- Yu, Xiangyue (2011). "Exploration of Schema in Business English Translation". *English Language and Literatrure Studies* 1(2). 141-147.
- Zekavati, Forough & Azimi Amoli, Fatemeh (2013). "The role of medical background knowledge on improving the translation quality among medical and translation students". *European Online Journal of Natural and Social sciences* 2(2). 240-247.

Ελληνόγλωσσες

- Γραμμενίδης, Σ., Δημητρούλια, Ξ., Κουρδής, Ε., Λουπάκη, Ε., & Φλώρος, Γ. (2015). *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις της μετάφρασης* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/3901>
- Κελάνδριας, Παναγιώτης (2007). *Η μετάφραση των οικονομικών κειμένων. Μια λειτουργική προσέγγιση*. Αθήνα: Δίαυλος.
- Παριανού, Αναστασία (2009). «Επικοινωνία ρίσκου και μετάφραση: Η περίπτωση της μεταβίβασης γνώσεων στα τεχνικά και ιατρικά κείμενα». *Ελληνική γλώσσα και ορολογία. Ανακοινώσεις 7ου Συνεδρίου*. Αθήνα: Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας. 414-423.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΕΝΑΡΞΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΗΣ ΠΡΑΞΗΣ – ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΦΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΣΤΑΔΙΟΥ. ΓΝΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΙΚΩΝ ΠΡΟΔΙΑΓΡΑΦΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΚΕΙΜΕΝΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΩΝ

Σύνοψη

Σε αυτό το Κεφάλαιο θα αναλυθούν, με συγκεκριμένα μεταφραστικά παραδείγματα, η δεύτερη και η τρίτη φάση του πρώτου σταδίου της μεταφραστικής πράξης, που αφορούν τη γνώση των κειμενικών προδιαγραφών του κειμένου αφετηρίας και την αναγνώριση των κειμενικών λειτουργιών. Συγκεκριμένα, θα ξεκινήσουμε εστιάζοντας στους τρόπους με τους οποίους ο μεταφραστής εξοικειώνεται με τις κειμενικές προδιαγραφές του προς μετάφραση κειμένου αφετηρίας και τις κειμενικές προδιαγραφές κειμένων ανάλογης πληροφορικότητας στη γλώσσα υποδοχής μέσα από τη χρήση των σωμάτων κειμένων. Στη συνέχεια, θα αναλύσουμε τη σημασία της αναγνώρισης των κειμενικών λειτουργιών του κειμένου αφετηρίας για την αντιπαραβολή τους με τις επιδιωκόμενες κειμενικές λειτουργίες του κειμένου υποδοχής σύμφωνα με τον σκοπό της μετάφρασης, με βάση τις οποίες θα αποφασιστούν οι βέλτιστες μακρο- και μικροστρατηγικές και να προσδιοριστεί η φύση των μεταφραστικών προβλημάτων. Η ανάλυση αυτή θα γίνει εκκινώντας από τις γλωσσικές λειτουργίες, οι οποίες διαμορφώνουν τις κειμενικές, και θα περάσουμε στην ανάλυση των μεταφραστικών λειτουργιών και τη σημασία τους για την παραγωγή λειτουργικών κειμένων υποδοχής.

Προαπαιτούμενη γνώση

Για να κατανοήσει την ενότητα αυτή, ο φοιτητής/αναγνώστης πρέπει να έχει μελετήσει τα προηγούμενα Κεφάλαια, 1, 2, 3, 4, 5 και 6, τα οποία πραγματεύονται γενικότερες αρχές σχετικά με τη διαδικασία της πράξης της μετάφρασης, όπως και τα χαρακτηριστικά της ως μορφής διαπροσωπικής διάδρασης, διαπολιτισμικού και κειμενοπαραγωγικού ενεργήματος, τον τρόπο διεξαγωγής της μεταφραστικής διαδικασίας και τις μορφές ανάθεσης στη σύγχρονη εποχή, καθώς και το [Κεφάλαιο 7](#), το οποίο περιγράφει το πρώτο στάδιο της μεταφραστικής διαδικασίας, στο οποίο εντάσσονται οι επιμέρους φάσεις που θα συζητηθούν σε αυτό το Κεφάλαιο.

8.1 Γνώση κειμενικών προδιαγραφών

Από τη στιγμή που ο μεταφραστής έχει αναζητήσει και συλλέξει όλο το υλικό που του είναι απαραίτητο προκειμένου να κατανοήσει τη θεματική του προς μετάφραση κείμενου και έχει αποκτήσει το κατάλληλο γνωσιακό υπόβαθρο για να παραγάγει ένα λειτουργικό κείμενο υποδοχής, προχωρά στην επόμενη φάση της μεταφραστικής διαδικασίας, που είναι η εξοικείωση με τις κειμενικές προδιαγραφές του εκάστοτε πεδίου το οποίο αφορά το κείμενο που καλείται να μεταφράσει. Αυτή η φάση αφορά τη μελέτη κειμένων ίδιας ή ανάλογης θεματικής με εκείνη του κειμένου αφετηρίας, γραμμένων στη γλώσσα υποδοχής, και τη σύγκρισή τους με ανάλογα κείμενα γραμμένα στη γλώσσα αφετηρίας και, φυσικά, με το κείμενο αφετηρίας. Αυτή η διαδικασία, σε συνδυασμό με την απόκτηση γνώσεων θεματικού πεδίου, βοηθάει στην καλύτερη κατανόηση του κειμένου αφετηρίας και εφοδιάζει τον μεταφραστή με γνώσεις για τις οποίες θα αφιέρωνε περισσότερο χρόνο και ενέργεια εάν τις αναζητούσε σε επόμενα στάδια. Επίσης, γνωρίζοντας πριν ξεκινήσει να μεταφράζει τις κειμενοτυπολογικές συμβάσεις των κειμένων της γλωσσοκοινοπολογίας υποδοχής μειώνεται η αρνητική επίδραση του παράγοντα αβεβαιότητας.

Τι εννοούμε όμως όταν κάνουμε λόγο για «παράγοντα αβεβαιότητας»; Θα μπορούσαμε να πούμε σε μια πρώτη προσέγγιση ότι έχει να κάνει με την αμφιβολία σε σχέση με την καταλληλότητα των γλωσσικών επιλογών και των λύσεων στις οποίες προβαίνει ο μεταφραστής τόσο στο αρχικό στάδιο της μεταφραστικής διαδικασίας όσο και στα επόμενα. Όσο σαφείς και αν είναι οι μεταφραστικές οδηγίες, οι αποφάσεις σχετικά με τη γλωσσική ανακωδίκευση του κειμένου υποδοχής διακρίνονται από μια – μικρότερη ή μεγαλύτερη – υποκειμενικότητα εφόσον «[...] κάθε μεταφραστής επιλέγει τις γλωσσικές εκφράσεις που αντιστοιχούν καλύτερα στη δική του ερμηνεία του κειμένου και του επικοινωνιακού πλαισίου συνολικά» (Tirkkonen-Condit 2000: 123-124). Αυτό δεν σημαίνει ότι οι επιλογές του μεταφραστή δεν εξαρτώνται και δεν καθορίζονται από τον εκάστοτε μεταφραστικό σκοπό. Ας μην ξεχνάμε ότι οι αποφάσεις τις οποίες λαμβάνει ο μεταφραστής κατά τη μεταφραστική διαδικασία καθορίζονται πρωτίστως από την επιδιωκόμενη επικοινωνιακή λειτουργία του κειμένου υποδοχής (Nord 1997: 48) και πως κάθε κειμενικό είδος διαθέτει τις δικές του, λιγότερο ή περισσότερο αυστηρές κειμενικές συμβάσεις. Μια δικογραφία ή μια σύμβαση έργου για παράδειγμα έχουν πολύ πιο αυστηρές κειμενικές προδιαγραφές από ένα δημοσιογραφικό άρθρο γενικού ενδιαφέροντος ή ακόμα και από ένα λογοτεχνικό κείμενο. Όμως, ο σκοπός της μετάφρασης παίρνει ολοκληρωμένη μορφή μέσα από τις νοητικές διαδικασίες και διεργασίες που λαμβάνουν χώρα, καθώς ο μεταφραστής επεξεργάζεται τις προδιαγραφές της ανάθεσης και αυτές οι διεργασίες δεν μπορούν ποτέ να είναι οι ίδιες για κάθε μεταφραστή, ακόμα και αν δύο ή περισσότεροι μεταφραστές αναλαμβάνουν τη διεκπεραίωση του ίδιου έργου, διότι το ίδιο έργο μπορεί να αναλυθεί και να ερμηνευτεί με διαφορετικούς τρόπους (Tirkkonen-Condit ό.π.). Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο είναι αδύνατον να υπάρξουν έστω και δύο (για να μη μιλήσουμε για περισσότερες των δύο) εντελώς όμοιες μεταφράσεις του ίδιου πρωτότυπου κειμένου (Δημητρούλια 2015: 9). Για τον λόγο αυτό, ο Melby (1995: 55) αναφέρει: «Εφόσον η αμφιβολία αποτελεί την ίδια τη βάση της ανθρώπινης γλώσσας και επικοινωνίας, είναι απολύτως φυσικό οι ερμηνείες και οι γλωσσικές επιλογές να μην είναι ίδιες». Αυτή την αμφιβολία η Tirkkonen-Condit (ό.π.) ονομαζεί «αβεβαιότητα».

Ο παράγοντας της αβεβαιότητας εκδηλώνεται με διαφορετικούς τρόπους κάθε φορά στους επαγγελματίες μεταφραστές. Η Fraser (2000: 116) θεωρεί ότι ο βαθμός και η ένταση της εκδήλωσής του εξαρτώνται από την προσωπικότητα του μεταφραστή, ενώ άλλες μελέτες (Jääskeläinen, 1996·Tirkkonen-Condit, 1996, Laukkanen, 1996) έχουν καταλήξει στην υπόθεση ότι ο παράγοντας της αβεβαιότητας αυξομειώνεται ανάλογα με την προσήλωση και τη δέσμευση του μεταφραστή στο έργο που καλείται να διεκπεραιώσει. Ο παράγοντας αβεβαιότητας εκδηλώνεται πιο έντονα στους μεταφραστές που έχουν ως μητρική μια μικρή γλώσσα και μεταφράζουν προς αυτήν ειδικά κείμενα από μεγάλες γλώσσες, κυρίως από την αγγλική. Αυτός ο παράγοντας έχει να κάνει συνήθως με το γλωσσικό

κύρος της μητρικής τους γλώσσας, το οποίο εκτιμούν ότι είναι μικρότερο από το κύρος των γλωσσών από τις οποίες μεταφράζουν και εκδηλώνεται με την έλλειψη εμπιστοσύνης τόσο απέναντι στη λογοτεχνική και γλωσσική τους παραγωγή (πρβλ. Parianou 2009: 182) όσο και στον ίδιο τους τον εαυτό. Σύμφωνα με την Παριανού (2011: 142-143), αυτό εκδηλώνεται κυρίως στους μεταφραστές ειδικών κειμένων και η αιτία είναι ότι στην εποχή της παγκοσμιοποιημένης αγοράς έχει μειωθεί το ποσοστό των μεταφράσεων που γίνονται από καθαρά πολιτισμικό ενδιαφέρον προς όφελος των μεταφράσεων που γίνονται για καθαρά επαγγελματικούς σκοπούς, με αποτέλεσμα το ενδιαφέρον για μια γλώσσα και τη χρήση της στη μετάφραση να συναρτάται με την ανάπτυξη της γλώσσας αυτής στους τομείς της επιστήμης και της τεχνολογίας.

Παρά ταύτα, αν και η αβεβαιότητα είναι μια κατάσταση που συνοδεύει διαρκώς έναν μεταφραστή, όση εμπειρία και αν έχει συσσωρεύσει, η έντασή της μειώνεται όσο ο μεταφραστής αναπτύσσει τη διαδικαστική γνώση (*procedural knowledge*), όσο δηλαδή συσσωρεύει εμπειρία, την αναλύει και την κωδικοποιεί με αποτέλεσμα να αναπτύσσει αυτοματισμούς και να εντάσσει τις δεξιότητες και την τεχνική του σε ένα συστηματικό πλαίσιο (Ulrych, 2005: 18) και δεύτερον, όσο πιο συστηματικά τη συνδυάζει με τη δηλωτική γνώση (*declarative knowledge*) που του επιτρέπει να ανταποκρίνεται σε προκλήσεις και καταστάσεις οι οποίες δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν μόνο με τα αποθέματα της συσσωρευμένης εμπειρίας (πρβλ. Beeby 2004: 39). Επίσης, ο παράγοντας της αβεβαιότητας μειώνεται στον βαθμό που οι επαγγελματίες μεταφραστές έχουν αποκτήσει ή συνεχίζουν να αποκτούν ένα υπόβαθρο στην ιστορία, τη θεωρία και τη μεθοδολογία της μετάφρασης το οποίο θα τους δίνει μια γνώση σχετικά με τον ρόλο τους και θα ενισχύει τη δική τους αυτοεικόνα ως επαγγελματιών εφόσον συνειδητοποιούν τη διαχρονική σημασία του ρόλου τους για τις κοινωνίες (Mackenzie 2004: 33). Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία δεδομένου ότι, διαχρονικά, το κύρος των μεταφραστών συνήθως δεν ήταν ιδιαίτερα υψηλό και ακόμα και σήμερα πολύ συχνά οι μεταφραστές δεν αντιμετωπίζονται ως επαγγελματίες αλλά περισσότερο σαν διεκπεραιωτές μιας εργασίας δευτερεύουσας σημασίας, την οποία ο πελάτης δεν προλαβαίνει να κάνει. Όπως γράφει ο Daniel Simeoni (1998: 12), χρησιμοποιώντας αρνητικές μεταφορικές εικόνες, το να γίνει κανείς μεταφραστής στη Δύση σήμερα σημαίνει ότι συμφωνεί να είναι σχεδόν πλήρως υποταγμένος, τόσο στον πελάτη, στο κοινό, στον συγγραφέα και στο κείμενο όσο και στην κουλτούρα ή την υποκουλτούρα μέσα στην οποία το έργο πρέπει να έχει νόημα. Ο μεταφραστής έχει γίνει η πεμπτουσία του υπηρέτη: αποτελεσματικός, συνεπής, εργατικός, σιωπηλός και άορατος. Ο μεταφραστής, σύμφωνα με τον Simeoni, είναι υποταγμένος υπηρέτης και αυτό οφείλεται εν μέρει στο χαμηλό κύρος που έχει διαχρονικά. Άλλες εικόνες περιγράφουν τη μετάφραση ως περιφερειακή (Hermans & Lambert 1998: 113), ως ασήμαντη (Ortega y Gasset 1937/2000: 50) ή ως άχαρη ενασχόληση (Risku 2004: 185) ή ως ένα επάγγελμα χαμηλού κύρους (Dam & Zethsen 2008: 73).

Η γνώση των κειμενικών προδιαγραφών επιτυγχάνεται με τη χρήση των λεγόμενων *παράλληλων σωματίων κειμένων*. Ως τέτοια νοούνται κείμενα στις γλώσσες αφετηρίας και υποδοχής ίδιας πληροφορικότητας τα οποία έχουν παραχθεί υπό λιγότερο ή περισσότερο παρόμοιες επικοινωνιακές καταστάσεις (Schäffner 1998: 84). Με αυτό τον τρόπο ο μεταφραστής:

- α. Εξοικειώνεται με τις τυπολογικές συμβάσεις κειμένων ίδιας θεματικής με το προς μετάφραση κείμενο στη μητρική γλώσσα.
- β. Εντοπίζει κανονικότητες (για παράδειγμα, τα αγγλικά κείμενα συνταγών χρησιμοποιούν προστακτική, ενώ τα αντίστοιχα ελληνικά δείχνουν προτίμηση προς το πρώτο πρόσωπο πληθυντικού και, ορισμένες φορές, στο δεύτερο πρόσωπο πληθυντικού).
- γ. Αναπτύσσει την ικανότητα διακειμενικής σύγκρισης μέσα από τον εντοπισμό των διαφορών και των ομοιοτήτων στην εκφορά των επικοινωνιακών σκοπών των κειμένων στο ζεύγος γλωσσών με το οποίο ασχολείται.

Τα παράλληλα σώματα κειμένων, σύμφωνα με την Baker (1995: 225), νοούνταν αρχικά ως συλλογές γραπτών κειμένων σε επεξεργασμένη ή μη επεξεργασμένη μορφή συνήθως από έναν συγγραφέα. Αργότερα, με την ανάπτυξη της γλωσσολογίας σωμάτων κειμένων ο όρος αυτός ανανοηματοδοτήθηκε και προσέλαβε τις εξής σημασίες:

- α. πρωτίστως μια συλλογή κειμένων σε μηχανικά αναγνώσιμη μορφή που μπορεί να αναλυθεί με αυτόματα ή ημιαυτόματα μέσα και με πολλούς διαφορετικούς τρόπους,
- β. συλλογή όχι μόνο γραπτών αλλά και προφορικών κειμένων,
- γ. συλλογή μεγάλου αριθμού κειμένων από πολλές διαφορετικές πηγές, από πολλούς συγγραφείς και ομιλητές και σε πλειάδα θεματικών πεδίων.

Αυτό που είχε σημασία ήταν ότι τα σώματα κειμένων μπορούσαν να συγκεντρωθούν για έναν συγκεκριμένο σκοπό και σύμφωνα με σαφή κριτήρια σχεδιασμού ώστε να διασφαλιστεί ότι είναι αντιπροσωπευτικά ενός δεδομένου τομέα ή δείγματος γλώσσας (τεχνικής, οικονομικής, νομικής κ.λπ.). Τα σώματα κειμένων θα μπορούσαν να χωριστούν σε τρεις κατηγορίες (Baker ό.π.: 223):

- α. Παράλληλα σώματα κειμένων: αποτελούνται από μια συλλογή κειμένων, καθένα από τα οποία έχει μεταφραστεί σε μία ή περισσότερες γλώσσες από ένα πρωτότυπο κείμενο (Sinclair και Ball στο Τζιάφα 2005: 85). Στην απλούστερη περίπτωση εμπλέκονται δύο μόνο γλώσσες: ένα από τα σώματα κειμένων αποτελεί τη μετάφραση του άλλου. Ωστόσο, ορισμένα παράλληλα σώματα κειμένων περιλαμβάνουν περισσότερες από μία γλώσσες. Τέτοια σώματα κειμένων παράγονται από πολύγλωσσους οργανισμούς όπως τα Ηνωμένα Έθνη, το ΝΑΤΟ, η Ευρωπαϊκή Ένωση και χώρες με περισσότερες από μία επίσημες γλώσσες, όπως ο Καναδάς.
- β. Δίγλωσσα ή πολύγλωσσα σώματα κειμένων: πρόκειται για σύνολα δύο ή περισσότερων μονόγλωσσων σωμάτων σε διαφορετικές γλώσσες με συγκεκριμένα κριτήρια σχεδιασμού. Χρησιμεύουν στον βαθμό που μπορούν να προσφέρουν πρόσβαση σε φυσικούς γλωσσικούς τύπους, ιδίως της γλώσσας υποδοχής.
- γ. Συγκρίσιμα σώματα κειμένων: περιλαμβάνουν «μια συλλογή πρωτότυπων κειμένων που έχουν συλλεχθεί ανεξάρτητα σε διάφορες γλώσσες και έχουν σχεδιαστεί βάσει κριτηρίων ομοιότητας ως προς το περιεχόμενο, το θεματικό πεδίο και την επικοινωνιακή λειτουργία» (Zanettin 1998: 2). Τα σώματα αυτά, αν και αφορούν το ίδιο θεματικό πεδίο, δεν σχετίζονται μεταξύ τους, δηλαδή δεν αποτελούν μεταφράσεις και οι όποιες ομοιότητές τους είναι τυχαίες (Hartman 1980: 38).

Τα δίγλωσσα ή πολύγλωσσα σώματα κειμένων χρησιμεύουν στη μελέτη των γλωσσικών χαρακτηριστικών και επιπέδων στο φυσικό τους περιβάλλον. Εδώ πρέπει ίσως να σημειώσουμε ότι ενώ αρχικά αυτού του είδους τα σώματα κειμένων γίνονταν αντιληπτά με τον τρόπο που ορίσαμε παραπάνω τα συγκρίσιμα σώματα κειμένων, αργότερα ταυτίστηκαν θα λέγαμε είτε με τα παράλληλα σώματα κειμένων, όταν περιλαμβάνουν πρωτότυπα κείμενα και μεταφράσεις τους είτε με τα συγκρίσιμα σώματα κειμένων, όταν τα κείμενα σε δύο ή περισσότερες γλώσσες δεν είναι μεταφράσεις (πρβλ. Zanettin ό.π.). Στη συνέχεια, θα διακρίνουμε μεταξύ παράλληλων και συγκρίσιμων κειμένων μόνο.

Τόσο τα παράλληλα όσο και τα συγκρίσιμα σώματα κειμένων προσφέρουν δυνατότητα σύγκρισης μεταξύ των δομών δύο ή περισσότερων γλωσσών, καθώς και εφαρμογής ηλεκτρονικών εργαλείων επεξεργασίας και ανάλυσής τους. Με τη χρήση των παράλληλων κειμένων ο μεταφραστής μπορεί να δει πώς αντιμετωπίστηκαν συγκεκριμένα μεταφραστικά ζητήματα από άλλους μεταφραστές και να εμπνευστεί από αυτά. Υπάρχουν ορισμένοι τύποι μεταφραστικών προβλημάτων για την επίλυση των οποίων χρειάζεται ο μεταφραστής να καταφύγει σε παράλληλα σώματα κειμένων, κι αυτό γιατί καταδεικνύουν τις στρατηγικές επίλυσης προβλημάτων που χρησιμοποιήθηκαν από επαγγελματίες μεταφραστές (Olohan 2004: 168-170). Επίσης, τα παράλληλα σώματα μπορούν να βοηθήσουν στη σύγκριση σε διαφορετικά γλωσσικά επίπεδα (λέξη, σύνταξη κ.λπ.), στην εξαγωγή πληροφοριών και

όρων και στη μελέτη του φαινομένου της υπερμετάφρασης (Τζιάφα ό.π.: 86) και της υπομετάφρασης (Κουτσοκώστα 2019: 324) που συνήθως συναντώνται σε «πιστές» μεταφράσεις. Σημαντική είναι και η βοήθειά τους στη μηχανική μετάφραση όχι τόσο ως μέσων δημιουργίας συστημάτων τα οποία θα μεταφράζουν αυτόματα ένα κείμενο όσο ως μέσων δημιουργίας εργαλείων υποβοήθησης του έργου του μεταφραστή. Από την άλλη μεριά, τα μεταφρασμένα κείμενα που παρέχονται από τα παράλληλα σώματα δεν μπορούν να αντιπροσωπεύσουν το πλήρες φάσμα των γλωσσικών δυνατοτήτων της γλώσσας υποδοχής και ενδεχομένως μπορεί να αντανακλούν τις υφολογικές συμβάσεις της γλώσσας αφετηρίας και των μεμονωμένων μεταφραστών (Teubert 1996: 247). Όμως, η σύγκριση μεγάλου όγκου κειμένων και των μεταφράσεών τους μπορεί να προσφέρει σοβαρές ενδείξεις σχετικά με το πώς οι μεταφραστές παρήγαγαν διακειμενικώς συνεκτικά κείμενα, καθώς και παραδείγματα μεταφραστικών στρατηγικών, ενώ ο εντοπισμός επανεμφανιζόμενων γλωσσικών επιλογών στα μεταφρασμένα κείμενα μπορεί να βοηθήσει στον εντοπισμό γενικών τύπων έκφρασης (Kennedy στο Zanettin ό.π.).

Τα συγκρίσιμα σώματα κειμένων, όπως είδαμε, περιλαμβάνουν κείμενα σε δύο ή περισσότερες γλώσσες τα οποία δεν είναι μεταφράσεις το ένα του άλλου, αλλά αφορούν το ίδιο θεματικό πεδίο και συνήθως έχουν την ίδια επικοινωνιακή λειτουργία. Η χρησιμότητά τους συνίσταται στο ότι, πρώτον, μπορούν να βοηθήσουν τον μεταφραστή να κατανοήσει το θέμα και την ορολογία του κειμένου πηγής και, δεύτερον, δεδομένου ότι ανήκουν στον ίδιο κειμενικό τύπο με το προς μετάφραση κείμενο, μπορούν να οδηγήσουν στην αναγνώριση κοινών κειμενικών χαρακτηριστικών και να βοηθήσουν τον μεταφραστή να σχηματίσει μια συγκεκριμένη εικόνα σχετικά με το είδος του κειμένου υποδοχής που θα παραγάγει. Με αυτό τον τρόπο μπορούν να λειτουργήσουν ως συμπληρωματικές πηγές των λεξικών, των έντυπων βοηθημάτων και των ηλεκτρονικών βάσεων ορολογικών δεδομένων. Δεδομένου ότι παρά τη διαθεσιμότητα μεταφρασμένων κειμένων μετά την έλευση του Διαδικτύου τα παράλληλα σώματα μεταφρασμένων κειμένων είναι περιορισμένα ως προς τον αριθμό τους, τον αριθμό γλωσσών τον οποίο αφορούν και τα θεματικά πεδία που καλύπτουν, τα συγκρίσιμα σώματα κειμένων μπορούν να συλλεχθούν και να κατασκευαστούν ευκολότερα λόγω της μεγάλης διαθεσιμότητας πηγών και να είναι μεγαλύτερα σε όγκο, γεγονός που ενισχύει την αξιοπιστία τους (Τζιάφα ό.π.).

Πράγματι, τα συγκρίσιμα σώματα κειμένων μπορούν να δημιουργηθούν από πολλές πηγές όπως από το Διαδίκτυο, από αρχεία εφημερίδων και περιοδικών, από CD-ROM, ακόμα και από σκαναρισμένο ή τυπωμένο υλικό. Τα κριτήρια δημιουργίας τους εξαρτώνται από την ομοιογένεια των κειμένων σε σχέση με τα κειμενικά χαρακτηριστικά ενός θεματικού πεδίου, την προέλευσή τους, την τεχνικότητά τους και το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα (δηλαδή την επιδιωκόμενη λειτουργία τους) (Biber 1993: 245 κ.έ.). Το μέγεθός τους, τέλος, μπορεί να ποικίλλει ανάλογα με τον βαθμό στον οποίο καλύπτουν τα κριτήρια αναζήτησής τους. Σε τεχνικά κείμενα υψηλής εξειδίκευσης και επαναληψιμότητας, για παράδειγμα οδηγίες χρήσης συσκευών, περιγραφές τεχνικών χαρακτηριστικών και προδιαγραφών, οδηγίες λήψης φαρμάκων, οι πληροφορίες που απαιτούνται για τη μετάφρασή τους μπορούν να αντληθούν από σχετικά λίγα κείμενα. Σε άλλα κειμενικά είδη μικρότερης τυποποίησης όπως πολιτικά άρθρα σε εφημερίδες και περιοδικά, οικονομικές αναλύσεις, άρθρα γνώμης κ.λπ. τα συγκρίσιμα σώματα συνήθως έχουν μεγαλύτερο όγκο. Βεβαίως, το μεγάλο μέγεθος δεν είναι οπωσδήποτε προτεραιότητα ούτε εξασφαλίζει την παροχή πληροφοριών για όλους τους τομείς. Όπως αναφέρει και ο Fillmore (στο Raineri & Debras 2019: χ.σ.):

Έχω να κάνω δύο βασικές παρατηρήσεις. Η πρώτη είναι ότι δεν νομίζω ότι μπορεί να υπάρξει κανένα σώμα δεδομένων, όσο μεγάλο και αν είναι, που να περιέχει πληροφορίες για όλους τους τομείς του αγγλικού λεξικού και της γραμματικής τους οποίους θέλω να εξερευνήσω· όλα όσα έχω δει είναι ανεπαρκή. Η δεύτερη παρατήρηση είναι ότι κάθε σώμα κειμένων το οποίο είχα την ευκαιρία να εξετάσω, όσο μικρό κι αν είναι, μου δίδαξε γεγονότα που δεν θα μπορούσα να φανταστώ ότι θα τα μάθαινα με οποιονδήποτε άλλο τρόπο.

Συμπερασματικά, με τα σώματα κειμένων (παράλληλα και συγκρίσιμα) μπορούν να εξαχθούν πληροφορίες από δεδομένα που είναι:

- α. εμπειρικά: δεν βασίζονται σε εικασίες ή στη διαίσθηση των ερευνητών, αλλά στην πραγματικότητα γλωσσικών αλληλεπιδράσεων που προϋπάρχουν,
- β. συστηματικά: έχουν συλλεγεί με βάση συγκεκριμένα κριτήρια και αρχές, και όχι με τυχαίο ή ανεκδοτολογικό τρόπο,
- γ. αυθεντικά: δεν προέρχονται από πειραματικές ή άλλες τεχνητές συνθήκες, αλλά από την αυθόρμητη φυσική παραγωγή λόγου των ομιλητών μιας γλώσσας,
- δ. κειμενικά: περιλαμβάνουν ολόκληρα κείμενα ή τμήματα κειμένων και δεν περιορίζονται σε μεμονωμένες λέξεις ή προτάσεις
- ε. εκτεταμένα: διαθέτουν μεγάλο όγκο και δεν περιορίζονται σε λίγα παραδείγματα (Γούτσος & Φραγκάκη 2015: 15).

Με τη χρήση των παράλληλων και συγκρίσιμων σωμάτων κειμένων λοιπόν, ο μεταφραστής αναγνωρίζει και αξιολογεί τα τεχνικά χαρακτηριστικά του προς μετάφραση κειμένου, δηλαδή τους τρόπους χρήσης των λεκτικών στοιχείων όπως η ορολογία, τα ακρώνυμα, η δομή των προτάσεων, η σύνταξη, η χρήση πολλαπλής ορολογίας, η συχνότητα χρήσης μη γλωσσικών στοιχείων όπως πίνακες, εικόνες, διαγράμματα κ.λπ., τις διαφορές στο γλωσσικό μητρώο, την αυστηρή ή χαλαρή τήρηση των υφολογικών κανόνων και εντοπίζει κανονικότητες. Σε αυτό βοηθάνε περισσότερο τα ειδικά σώματα κειμένων τα οποία εξειδικεύονται σε μια από τις παραμέτρους της γλωσσικής ποικιλότητας (Γούτσος 2012: 104) ή, θα συμπληρώναμε, σε ορισμένες από αυτές, ιδίως όταν τα προς μετάφραση κείμενα έχουν υψηλό βαθμό γλωσσικής τυποποίησης. Αυτό που πρέπει όμως να έχουμε υπόψη μας είναι πως τα σώματα κειμένων είναι εξ ορισμού πεπερασμένα, δηλαδή δεν μπορούν να καλύψουν πάντοτε όλες τις γλωσσοκειμενικές ποικιλίες, εξαιτίας της ίδιας της φύσης της γλώσσας η οποία, σύμφωνα με τον Sinclair (2008: 30), είναι ένας πληθυσμός χωρίς όρια.

Παρά ταύτα, τα πλεονεκτήματα της χρήσης των σωμάτων κειμένων είναι αρκετά και σημαντικά. Κατ' αρχάς, βοηθούν τον μεταφραστή να βελτιώσει το επίπεδο της μητρικής του όσο και της Ξλενης γλώσσας σε επιμέρους τομείς τους. Ο μεταφραστής δεν είναι ειδικός επιστήμονας ούτε φιλόλογος ή λογοτέχνης. Βεβαίως, υπάρχουν περιπτώσεις όπου ένας μεταφραστής έχει πρότερες σπουδές σε κάποιον κλάδο του επιστητού, αλλά ακόμα κι έτσι δεν μπορεί να έχει γνώση των κειμενικών προδιαγραφών όλων των κειμενικών ειδών. Η χρήση των σωμάτων κειμένων βοηθάει στο να ξεπεραστούν οι αναπόφευκτες δυσκολίες στην κατανόηση του κειμένου αφετηρίας και, στη συνέχεια, στη μετάφρασή του. Όπως επισημαίνει και η Stolze:

Η δυσκολία στην κατανόηση ενός προς μετάφραση κειμένου δεν είναι το ίδιο το κείμενο, είναι μάλλον ο μεταφραστής ως πρόσωπο με την επαρκή ή ανεπαρκή γνωσιακή του βάση. [...] Η απαραίτητη μεταφραστική ανάγνωση επομένως σημαίνει επιδέξια «τοποθέτηση» του κειμένου στην κουλτούρα του, στο πεδίο του λόγου και στον εννοιολογικό του κόσμο. Αυτό θα ενεργοποιήσει τη γνωσιακή βάση του μεταφραστή σχετικά με τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά και τις ιδιομορφίες της ειδικής επικοινωνίας.

—Stolze 2003: 188

Η κατανόηση του κειμένου αφετηρίας λοιπόν δεν αφορά μόνο την άντληση γνώσεων σχετικά με το θέμα το οποίο πραγματεύεται αλλά και του τρόπου με τον οποίο διατυπώνονται, ο οποίος έχει ιδιαίτερη σημασία στη λειτουργική μετάφρασή του ώστε να ανταποκρίνεται στις προσδοκίες του κοινού υποδοχής του μεταφράσματος. Με άλλα λόγια, η γνώση των κειμενικών προδιαγραφών συντελεί στην παραγωγή

κειμένων που συμμορφώνονται με τον κανόνα της ενδοκειμενικής συνοχής, κειμένων δηλαδή που έχουν νόημα στην επικοινωνιακή περίσταση και στον πολιτισμό υποδοχής (πρβλ. Pöchacker 1995: 34).

Ένα άλλο πλεονέκτημα των σωμάτων κειμένων είναι ότι βοηθούν τον μεταφραστή να αναπτύξει τη *μεταεπικοινωνιακή του ικανότητα* (metacommunicative competence), δηλαδή τη γνώση του τρόπου με τον οποίο λειτουργούν οι διάφορες γλώσσες και κουλτούρες και πού εντοπίζονται οι διαφορές μεταξύ τους οι οποίες καθιστούν αδύνατη τη μετάφραση μέσω μιας απλής εναλλαγής γλωσσικών κωδίκων (Nord 2005: 212). Επίσης, βοηθούν στην ανάπτυξη της αντιπαραβολικής κειμενικής ικανότητας, τη συνειδητοποίηση δηλαδή ότι οι ίδιες επικοινωνιακές προθέσεις λεκτικοποιούνται με διαφορετικούς τρόπους σε διαφορετικούς πολιτισμούς ακόμα και όταν τα γλωσσικά τους συστήματα επιτρέπουν τη χρήση ανάλογων γλωσσικών δομών (Nord ό.π.). Τέλος, ο εντοπισμός κανονικότητων, ιδίως σε εξειδικευμένα κείμενα, συντελεί στην ανάπτυξη της *αξιολογικής και προβλεπτικής κρίσης* του μεταφραστή (evaluative – predictive judgement), την ικανότητα δηλαδή να μπορεί να επιλέγει ανάμεσα από περισσότερες λύσεις, ιεραρχικά ή μη ταξινομημένες (αξιολογική κρίση) και να καταλήγει στην ορθή λύση μέσα από αυτοματισμούς (προβλεπτική κρίση) (Lee-Jahnke 2005: 364), κάτι που έχει ιδιαίτερη σημασία ιδίως όταν ο χρόνος παράδοσης της μετάφρασης είναι περιορισμένος.

Ένα παράδειγμα της σημασίας της γνώσης των κειμενικών προδιαγραφών είναι η περίπτωση της μετάφρασης επαγγελματικής αλληλογραφίας. Εκτός από την ακριβή μετάφραση του περιεχομένου ιδιαίτερη σημασία έχει ο τρόπος με τον οποίο απευθύνεται ο επιστολογράφος στον παραλήπτη της επιστολής. Για παράδειγμα, στα ελληνικά, στα αγγλικά και σε άλλες γλώσσες μια εμπορική επιστολή ξεκινάει με μια προσφώνηση όπως: Αξιότιμε κύριε/κυρία, Αγαπητέ συνάδελφε κ.λπ. Σε γλώσσες όπως η νορβηγική, όμως, η προσφώνηση δεν συνηθίζεται. Ο επιστολογράφος γράφει τα στοιχεία του, το θέμα της επιστολής και συνεχίζει με το περιεχόμενο της επιστολής (βλ. **Εικόνα 8.1**).

Eksempel på formelt brev

Christina Svendsen
Storheilia 24
5680 TYSNES
chrisv@mail.com

4 . juni 2009

[ngrer](#) > Eksempel på formelt brev Velg

Folke Bernadottes vei 50
5020 BERGEN

Forsikring av moped

Jeg viser til annonsen i Fanaposten 2. juni der dere tilbyr rimelig forsikring av lette motorkjøretøy, og vil gjerne vite mer om dette tilbudet.

Jeg har nettopp kjøpt meg ny moped og er interessert i å vite hva det vil koste å forsikre mopeden hos dere. Kan jeg få en oversikt over hva dere gir av rabatter? Jeg lurer også på om alder og kjønn har noe å si for forsikringspremien.

Jeg legger ved en brosjyre med alle de tekniske opplysningene om mopeden min og håper dere kan svare meg så raskt som mulig.

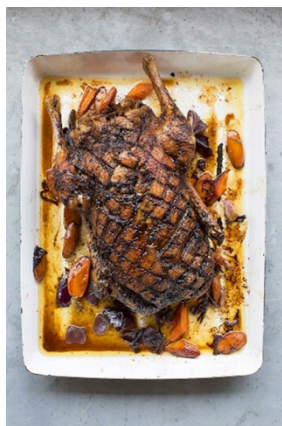
Med vennlig hilsen

Εικόνα 8.1 Δείγμα εμπορικής επιστολής στα νορβηγικά.

150 Έναρξη της μεταφραστικής πράξης – Περιγραφή των φάσεων του πρώτου σταδίου. Γνώση κειμενικών προδιαγραφών και αναγνώριση κειμενικών λειτουργιών

Σε περίπτωση λοιπόν που ένας μεταφραστής χρειαστεί να μεταφράσει μια επιστολή προς τα νορβηγικά, πρέπει να γνωρίζει τις συμβάσεις αυτού του κειμενικού είδους διότι η μετάφραση της προσφώνησης θα ξενίσει τον Νορβηγό αποδέκτη της επιστολής.

Ένα άλλο παράδειγμα είναι η περίπτωση μετάφρασης συνταγών μαγειρικής. Ο τρόπος σύνταξής τους και ο λόγος τους διαφέρει από χώρα σε χώρα. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα δίνεται από τη σύγκριση συνταγών στα αγγλικά και τα ελληνικά, την οποία παραθέτουμε στις Εικόνες 8.2 και 8.3.

Roast duck with Marsala gravy

FLAVOURED WITH BAY, CLEMENTINE & FIVE-SPICE

DAIRY-FREE

"This crispy roast duck is a fuss-free alternative to the traditional Sunday roast."

SERVES 6

COOKS IN 2 HOURS 20 MINUTES

DIFFICULTY NOT TOO TRICKY

Christmas, Sunday lunch, Dinner Party, British, Mains

NUTRITION PER SERVING

Calories	Fat	Saturates	Sugars	Salt	Protein	Carbs	Fibre
430	28g	7g	9g	2g	20g	23g	2g
22%	40%	35%	10%	33%	40%	9%	-

OF AN ADULT'S REFERENCE INTAKE

Ingredients

1 x 1.6kg whole duck

2 heaped teaspoons Chinese five-spice powder

1 clementine

6 fresh bay leaves

GRAVY

1 bulb of garlic

2 carrots

2 red onions

3 tablespoons plain flour

100 ml Marsala

1 litre organic chicken stock

Method

1. Preheat the oven to 180°C/350°F/gas 4.
2. Remove any excess fat from inside the cavity of the duck, then using a sharp knife carefully score the breast and legs all over in crisscross fashion, roughly 1cm apart.
3. Season the duck with sea salt, black pepper and the five-spice, then rub all over so the flavour catches in all the nooks and crannies.

carrots and onions.

6. When the time is up, remove the roasting tray from the oven. Carefully lift up the duck and scatter the veg into the tray to make a trivet. Sit the duck on top of the veg, then return the tray to the oven for a further 40 minutes, or until the duck is beautifully crisp and the meat falls easily away from the bone.
7. Once cooked to perfection, remove the duck to a plate to rest while you get on with the gravy.
8. Add the flour to the vegetables, then mash everything together with a potato masher, scraping up all the sticky goodness from the bottom.
9. Place over a medium-high heat, pour in the Marsala and leave to bubble and cook away, stirring well.
10. Add the stock, then bring to the boil and reduce to a simmer for around 15 minutes, or until thickened and reduced. Strain through a coarse sieve, skim away any fat from the surface, then season to taste.
1. Shred or carve up the duck, then serve with the gravy on the side. Nice with duck fat roast potatoes, seasonal greens and cranberry sauce.

Tips

Support your local duck farmers – look for free-range farms in your area and help the British farming industry. Free-range ducks have freedom to roam outdoors and the provision of open water, allowing them to display their natural instincts of splashing and swimming. Living a good life generally means they have better flavour and texture.

Εικόνα 8.2 Αγγλική συνταγή μαγειρικής.

Η παραπάνω συνταγή στην **Εικόνα 8.2** προέρχεται από την ιστοσελίδα του γνωστού Άγγλου σεφ Jamie Oliver (<https://www.jamieoliver.com>). Η ελληνική συνταγή που ακολουθεί προέρχεται από την ιστοσελίδα του Ηλία Μαμαλάκη (<http://www.eliasmamalakis.gr>).

✓ Αγριογούρουνο με κυδώνια (Φενεός)

εκτύπωση

Υλικά

Υλικά για 6 άτομα
 2,5 κιλά αγριογούρουνο
 2 φύλλα δενδρολίβανο
 2 φύλλα δάφνη
 αλάτι, πιπέρι
 λίγη ζάχαρη(2 κ.σ)
 2 -3 νεροπόττηρα κόκκινο κρασί
 2 μεγάλα κυδώνια καθαρισμένα και κομμένα σε φέτες ελαιόλαδο
 ξεφλουδισμένες ντομάτες & χοντροκομμένες
 3 κ.σ σταφίδες

Βήματα

1. Τεμαχίζετε το κρέας σε μεγάλα φιλέτα και το βάζετε σε μία μεγάλη λεκάνη. Προσθέτετε το δενδρολίβανο, τη δάφνη, πιπέρι, αλάτι, λίγη ζάχαρη και σχεδόν μια κανάτα κόκκινο κρασί και αφήνετε χαμηλά στο ψυγείο να μαριναριστεί για 48 ώρες.
2. Ζεσταίνετε λάδι, τσιγαρίζετε τα κυδώνια και αφού ροδίσουν καλά, τα πασπαλίζετε με ζάχαρη να καραμελώσουν. Αδειάζετε σε ταψί και περιχύνετε με λίγο κρασί, ζάχαρη, πιπέρι και αλάτι. Αφήνουμε το ταψί στην άκρη.
3. Αφαιρείτε κομμάτι κομμάτι το κρέας από τη μαρινάδα και τ'ακουμπάτε σε χαρτί κουζίνας να στεγνώσουν. Ανάβετε το μάτι, βάζετε λάδι στο τηγάνι και περιμένετε να ζεσταθεί. Σωτάρете σιγά σιγά τα φιλέτα.
4. Προσθέτετε το ζωμό από τη μαρινάδα, τις ντομάτες και ανακατεύετε. Προσθέτετε αλάτι, πιπέρι και σταφίδες.
5. Αδειάζετε σ'ένα ταψί .
6. Τοποθετείτε και τα 2 ταψιά(Το ένα με τα φιλέτα αγριογούρουνου και το άλλο με τα κυδώνια) στο φούρνο στους 180 ο για μία ώρα η μέχρι να πήξει η σάλτσα του κρέατος.
7. Σερβίρετε ζεστά.

Εικόνα 8.3 Ελληνική συνταγή μαγειρικής.

Συγκρίνοντας τις δύο παραπάνω συνταγές μπορούμε να διακρίνουμε κειμενοτυπολογικές ομοιότητες και διαφορές τις οποίες έχει σημασία να εντοπίζει ο μεταφραστής κατά την ανάλυση του κειμένου αφητηρίας προκειμένου να παραγάγει ένα συνεκτικό κείμενο υποδοχής. Η σύγκριση γίνεται σε επίπεδο εξωγλωσσικών, γλωσσικών και κειμενοτυπολογικών χαρακτηριστικών.

1. Εξωγλωσσικά χαρακτηριστικά:

Στα εξωγλωσσικά χαρακτηριστικά εντάσσουμε την υποστηρικτική χρήση φωτογραφίας του έτοιμου προς παρασκευή φαγητού σε μια συνταγή. Τόσο στις αγγλικές όσο και στις ελληνικές συνταγές συνηθίζεται το κείμενο να συνοδεύεται με εικόνα. Υπάρχουν όμως περιπτώσεις κατά τις οποίες συχνά δεν παρατίθενται πάντοτε εικόνες, ιδίως σε βιβλία συνταγών μαγειρικής. Σε ό,τι αφορά τις συνταγές σε ιστοσελίδες το Διαδίκτυο, όμως, η παράθεση φωτογραφιών τείνει να γίνει κανόνας, με αποτέλεσμα η εικόνα να τείνει να καταστεί αναπόσπαστο κομμάτι αυτού του κειμενικού είδους. Μάλιστα, υπάρχουν περιπτώσεις κατά τις οποίες, εκτός από τη φωτογραφία του έτοιμου φαγητού, παρατίθενται φωτογραφίες που οπτικοποιούν κάθε στάδιο παρασκευής του φαγητού για διευκόλυνση του αναγνώστη (βλ. για παράδειγμα τη συνταγή **Τουλούμπες ...τραγανές απ'ξω και μαλακές μέσα**) ή περιλαμβάνουν ακόμα και οπτικοακουστικό υλικό (βλ. για παράδειγμα **Bubble And Squeak Breakfast**). Η εικόνα λοιπόν (καθώς και το οπτικοακουστικό υλικό) επιτελεί μια υποστηρικτική λειτουργία σε αυτό το είδος κειμένων, αλλά, ταυτόχρονα, τα εξωγλωσσικά στοιχεία που ενσωματώνονται σε αυτά τα κείμενα επιτελούν και μια αισθητική (ή κλητική) λειτουργία, με σκοπό το κείμενο να γίνει πιο ελκυστικό, να προσελκύσει και να διατηρήσει αμείωτο το ενδιαφέρον του αναγνώστη.

2. Γλωσσικά χαρακτηριστικά:

Σε ό,τι αφορά τα γλωσσικά χαρακτηριστικά, μια σημαντική διαφορά των ελληνικών από τις αγγλικές συνταγές είναι ο ρηματικός τύπος που προτείνεται στο τρίτο σκέλος τους, ο οποίος αφορά την εκτέλεση της συνταγής και έχει ιδιαίτερη σημασία για τη μετάφρασή τους. Οι αγγλικές συνταγές κατά κανόνα χρησιμοποιούν την προστακτική (π.χ. preheat, remove, add, mix κ.λπ.). Στις ελληνικές συνταγές χρησιμοποιείται το β' πρόσωπο πληθυντικού (όπως βλέπουμε στην **Εικόνα 8.2**) αλλά και το α' πρόσωπο πληθυντικού (βλ. για παράδειγμα τη συνταγή **ΤΣΙΓΑΡΙΑΣΤΑ ΧΟΡΤΑ ΜΕ ΑΠΑΚΙ, PHILADELPHIA ΚΑΙ ΑΥΓΑ**), ενώ η χρήση της προστακτικής είναι εξαιρετικά σπάνια. Παρά το γεγονός ότι στις ελληνικές συνταγές δεν έχουμε ακόμα μια παγιωμένη κειμενοτυπολογική σύμβαση ως προς τη χρήση του προσώπου, μελετώντας τις κειμενικές προδιαγραφές αυτού του είδους κειμένων ο μεταφραστής είναι σε θέση να γνωρίζει ότι δύναται να επιλέξει ανάμεσα στο α' ή β' πρόσωπο πληθυντικού. Το ποιο από τα δύο πρόσωπα θα χρησιμοποιήσει θα εξαρτηθεί από τη διακρίβωση της προτίμησης του πελάτη –είτε πρόκειται για εκδότη είτε για υπεύθυνο ύλης ενός περιοδικού είτε για διαχειριστή της ιστοσελίδας– προς το ένα ή το άλλο πρόσωπο. Η αντιπαραβολική σύγκριση τέτοιου είδους κειμένων στη γλώσσα αφετηρίας και τη γλώσσα υποδοχής μέσα από τη μελέτη συγκρίσιμων σωμάτων κειμένων βοηθάει τον μεταφραστή όχι μόνο να παραγάγει λειτουργικές μεταφράσεις αλλά και να κατανοεί το βαθύτερο καταστασιακό υπόβαθρο δημιουργίας τέτοιου είδους κειμένων, που αντανακλά τη διαφορά στη νοοτροπία των δύο πολιτισμών. Κοινωνίες όπως η ελληνική διακρίνονται από έντονο βαθμό συλλογικότητας, με την έννοια ότι οι σχέσεις μεταξύ των ατόμων είναι σχετικά σφιχτές, ενώ η βρετανική κοινωνία διακρίνεται από μεγαλύτερη ατομικότητα⁴³. Η χρήση της προστακτικής στις αγγλικές συνταγές καταδεικνύει αυτή την αποστασιοποίηση του συγγραφέα από τον αναγνώστη, σε αντίθεση με το α' ή ακόμα και το β' πρόσωπο πληθυντικού που φέρνουν τον συγγραφέα πιο κοντά στον αναγνώστη και δημιουργούν μια αίσθηση εγγύτητας και κοινής δράσης.

Σε επίπεδο συντακτικών δομών, η σύγκριση των αγγλικών και των ελληνικών συνταγών μάς δείχνει ότι και οι δύο γλώσσες έχουν μια προτίμηση στη βραχύτητα και την παρατακτικότητα. Και στις δύο περιπτώσεις (αγγλική και ελληνική συνταγή) βλέπουμε ότι υιοθετούνται χαρακτηριστικά των λεγόμενων *ελεγχόμενων γλωσσών* (controlled languages). Ως τέτοιες νοούνται «υποσυστήματα φυσικών γλωσσών» (Göpferich 1998: 288) με περιορισμένο λεξιλόγιο και σαφώς καθορισμένο γραμματικό σύστημα και κανόνες. Τόσο οι αγγλικές όσο και οι ελληνικές συνταγές χαρακτηρίζονται από μια γενική τάση εξάλειψης πολυσημάντων εκφράσεων, σχηματίζουν ολοκληρωμένες προτάσεις οι οποίες, συνήθως, δεν περιλαμβάνουν περισσότερες από μια δηλώσεις, οι παράγραφοι συνήθως δεν υπερβαίνουν τις τέσσερις με πέντε γραμμές και προτιμώνται λέξεις με σαφές περιεχόμενο προκειμένου να αποφευχθούν οι παρανοήσεις που ενδεχομένως θα οδηγούσαν σε λανθασμένη εκτέλεση της συνταγής. Όπου μια πρόταση περιλαμβάνει δύο ή ενίοτε τρεις δηλώσεις, αυτές συνδέονται μεταξύ τους με τη χρήση παρατακτικών συνδέσμων όπως «και», and, or κ.λπ. ή χωρίζονται με κόμμα όπως, για παράδειγμα, στην πρόταση «Προσθέτετε τον ζωμό από τη μαρινάδα, τις ντομάτες και ανακατεύετε.». Ο στόχος αυτού του είδους παρατακτικής γραφής είναι να δοθεί ένας ρυθμός στο κείμενο και να καταστεί σαφής η αλληλουχία των ενεργειών και των βημάτων όπως συμβαίνει στη μαγειρική δράση. Τέλος, κοινό στοιχείο αυτών των συνταγών είναι η αποφυγή του οριστικού και του αόριστου άρθρου στον τίτλο της συνταγής.

3. Κειμενοτυπολογικά χαρακτηριστικά

Συγκρίνοντας τις αγγλικές και τις ελληνικές συνταγές παρατηρούμε ότι στις αγγλικές συνταγές συνηθίζεται, πριν από την παράθεση των υλικών και των βημάτων παρασκευής, να δίνονται πληροφορίες σχετικά με τον χρόνο προετοιμασίας και παρασκευής, τις μερίδες που βγάζει η συγκεκριμένη συνταγή, καθώς και διατροφικές πληροφορίες (θερμίδες, ιχνοστοιχεία, βιταμίνες κ.λπ.).

⁴³ Τους όρους *ατομικότητα* και *συλλογικότητα* χρησιμοποιεί ο Hofstede (1991: 14) αναπτύσσοντας το πολιτισμικό του μοντέλο των τεσσάρων διαστάσεων.

Στις ελληνικές συνταγές παρατηρούμε ότι η παράθεση αυτών των στοιχείων δεν συνηθίζεται στον ίδιο βαθμό με τις αγγλικές και, όπου αυτό συμβαίνει, η αναφορά των διατροφικών πληροφοριών είναι εξαιρετικά σπάνια. Επίσης, ένα στοιχείο που συναντάμε συχνά τόσο στις αγγλικές όσο και στις ελληνικές συνταγές είναι η παράθεση χρήσιμων συμβουλών (tips) στο τέλος της συνταγής (όπως φαίνεται στην **Εικόνα 8.1** και στη συνταγή **Τυροκαυτερή σε 15 λεπτά**), καθώς και κάποια εισαγωγικά στοιχεία τα οποία αφορούν προσωπικές εμπειρίες του συγγραφέα σε σχέση με το πιάτο που παρουσιάζεται (πώς το γνώρισε για πρώτη φορά, τι γευστικές εντυπώσεις του άφησε, για ποιο λόγο το μαγείρεψε και το προτείνει κ.λπ.) και ορισμένες φορές πληροφορίες σχετικά με την ιστορία του συγκεκριμένου πιάτου, τα οποία εξυπηρετούν μια πρωτίστως εκφραστική λειτουργία που εξυπηρετεί την καλύτερη πρόσληψη του κειμένου από τον αναγνώστη.

Όλες οι παραπάνω πληροφορίες και διαπιστώσεις που αντλούνται μέσω της αντιπαραβολής συγκρίσιμων σωμάτων κειμένων και στις δύο γλώσσες είναι σημαντικές διότι όχι μόνο βοηθούν τον μεταφραστή να χειρίζεται το κείμενο αφετηρίας και το κείμενο υποδοχής, αλλά δημιουργούν και ένα απόθεμα σωμάτων κειμένων στο οποίο ο μεταφραστής μπορεί να ανατρέξει κάθε φορά που θα κληθεί να μεταφράσει τέτοια κείμενα και προς τις δύο κατευθύνσεις και μπορεί επίσης να το εμπλουτίζει με νέα δεδομένα. Επίσης, μπορεί να καταστρώσει και να εμπλουτίζει τη δική του δίγλωσση (ή πολύγλωσση) βάση δεδομένων ορολογίας στην οποία θα ανατρέχει κάθε φορά που θα έρχεται αντιμέτωπος με τέτοια κειμενικά είδη.

8.2 Αναγνώριση κειμενικών λειτουργιών

Αυτή η τρίτη φάση της μεταφραστικής πράξης αφορά την αναγνώριση των κειμενικών λειτουργιών του κειμένου αφετηρίας και τις αποφάσεις τις οποίες θα λάβει ο μεταφραστής ως προς τις λειτουργίες του κειμένου υποδοχής που καλείται να παραγάγει σύμφωνα με τις μεταφραστικές οδηγίες. Πρόκειται για μια σημαντική φάση της μεταφραστικής διαδικασίας διότι από την απόφαση σχετικά με το τι είδους λειτουργίες απαιτούνται για το κείμενο υποδοχής σύμφωνα με την ανάθεση θα εξαρτηθούν οι λύσεις που θα δοθούν στα επιμέρους μεταφραστικά προβλήματα και οι μακροστρατηγικές και μικροστρατηγικές οι οποίες θα υιοθετηθούν για την παραγωγή του κειμένου υποδοχής. Σε αυτό το σημείο πρέπει να σημειώσουμε πως η ταξινόμηση των κειμένων με βάση τη λειτουργία τους δεν έχει να κάνει με την ταξινόμηση των κειμένων ανάλογα με το είδος τους όπως είδαμε στο **Κεφάλαιο 6** του παρόντος συγγράμματος, εφόσον η έννοια κειμενικό είδος αφορά υποκατηγορίες κειμένων με συγκεκριμένες συμβάσεις γραφής στο πλαίσιο μιας ιδιολέκτου και αφορά το περιεχόμενό του ή, αλλιώς, το θέμα το οποίο πραγματεύεται (π.χ. τουριστικός οδηγός, οδηγία χρήσης, δοκίμιο, ιατρική γνωμάτευση κ.λπ.). Σχετίζεται με τον τύπο του κειμένου και ιδίως με τον τρόπο και τα μέσα που χρησιμοποιεί για να επιτύχει μια αντίδραση του αναγνώστη στο εκπεμπόμενο μήνυμα. Η αναγνώριση των κειμενικών λειτουργιών έχει ιδιαίτερη σημασία για τη μεταφραστική πράξη εφόσον ένα μεταφραζόμενο κείμενο επανατοποθετείται σε διαφορετικά καταστασιακά πλαίσια από εκείνα του κειμένου αφετηρίας και οι λειτουργίες του εξυπηρετούν σαφώς καθορισμένους σκοπούς, οι οποίοι μπορεί να είναι ίδιοι ή διαφορετικοί από εκείνους που συνετέλεσαν στην παραγωγή του κειμένου αφετηρίας. Η αναγνώριση των κειμενικών λειτουργιών προϋποθέτει κατ' αρχάς την κατανόηση των λειτουργιών της γλώσσας, καθώς η γλώσσα είναι το μέσο με το οποίο υλοποιούνται τα κείμενα. Θα ήταν χρήσιμο λοιπόν να κάνουμε μια σύντομη αναφορά στις γλωσσικές λειτουργίες και στη συνέχεια να δούμε πώς αυτές σχετίζονται με τις κειμενικές και πώς οι κειμενικές λειτουργίες με τη σειρά τους καθορίζουν τα είδη των μεταφράσεων.

8.2.1 Οι γλωσσικές λειτουργίες

Όταν μιλάμε για κειμενικές λειτουργίες αναφερόμαστε στα μέσα που χρησιμοποιούμε για να δομήσουμε μια εκφορά λόγου. Σε κάθε επικοινωνιακή περίπτωση επιλέγουμε εκείνα τα μέσα από το ρεπερτόριο μιας

γλώσσας που εξυπηρετούν την επικοινωνιακή μας πρόθεση και ταυτόχρονα ο δέκτης του μηνύματός μας, είτε πρόκειται για γραπτό είτε για προφορικό μήνυμα, θα προσπαθήσει να συνδέσει αυτό το οποίο γράφουμε ή λέμε με κάποιο είδος σκοπού (Fawcett 2003: 101). Βεβαίως, για να υπάρξει μήνυμα μεταφερόμενο μέσω κειμένου πρέπει να υπάρχει γλώσσα. Κατά συνέπεια, προτού μιλήσουμε για τις κειμενικές λειτουργίες θα πρέπει ίσως να μιλήσουμε για τις λειτουργίες της γλώσσας. Σύμφωνα με τη Roberts:

Η γλώσσα θεωρείται κοινωνική συμπεριφορά, το μέσο με την οποία οι άνθρωποι αλληλεπιδρούν σε διαφορετικά πλαίσια καταστάσεων. Η γλώσσα είναι όπως είναι εξαιτίας αυτού που αποσκοπεί να κάνει. Η σχέση μεταξύ γλώσσας και κοινωνικής συμπεριφοράς είναι εμφανής στην περίπτωση των παιδιών: ένα παιδί γνωρίζει τι είναι η γλώσσα επειδή η γλώσσα ορίζεται για το παιδί από τις χρήσεις της, η εκμάθηση της γλώσσας σημαίνει εκμάθηση των χρήσεων της γλώσσας, των «λειτουργιών» της, και το νοηματικό δυναμικό που συνδέεται με αυτές. Ενώ οι χρήσεις της γλώσσας στην περίπτωση ενός παιδιού είναι σχετικά περιορισμένες, με κάθε χρήση ή λειτουργία να συνδέεται με κάποιο νοηματικό δυναμικό και μια στοιχειώδη δομή για τους σκοπούς της έκφρασής του, η γλώσσα των ενηλίκων χαρακτηρίζεται από ποικιλία χρήσης, με έναν ομιλητή να χρησιμοποιεί τη γλώσσα σε κάθε δεδομένη εκφορά για μια ποικιλία σκοπών. Συνεπώς, δεν μπορεί κανείς να εξισώσει κάθε περίπτωση χρήσης της γλώσσας των ενηλίκων με μια συγκεκριμένη γλωσσική λειτουργία.

—Roberts 1992: 3

Κατά συνέπεια, ανάλογα με την περίπτωση επιλέγουμε συγκεκριμένο τρόπο χρήσης της γλώσσας προκειμένου να εκφέρουμε το μήνυμα που επιθυμούμε με τη δομή και τη λειτουργία την οποία απαιτεί η κάθε επικοινωνιακή περίπτωση προκειμένου να γίνει αντιληπτό από τους δέκτες του οι οποίοι, με τη σειρά τους, αναμένουν συγκεκριμένους τρόπους εκφοράς του σε κάθε περίπτωση. Οι γλωσσικές λειτουργίες λοιπόν διαφοροποιούνται ανάλογα με την περίπτωση και, ακόμα και το ίδιο μήνυμα διατυπώνεται με διαφορετικό τρόπο ανάλογα με την πρόθεση του πομπού και την αντίδραση που επιδιώκει να προκαλέσει στο δέκτη του μηνύματος. Ένα παράδειγμα διαφορετικής εκφοράς του ίδιου μηνύματος είναι η παρακάτω παρουσίαση της ίδιας είδησης μέσα από τους τίτλους δύο διαφορετικών εντύπων:

Η είδηση:

Ο Γάλλος πρωθυπουργός Εμανουέλ Μακρόν αντέδρασε στις δηλώσεις του Πολωνού πρωθυπουργού Ματέους Μοραβιέτσκι ο οποίος τον επέκρινε για τις τακτικές τηλεφωνικές επαφές του με τον Ρώσο πρόεδρο Βλαντιμίρ Πούτιν και σύγκρινε τις προσπάθειές του να διαπραγματευτεί με τον Ρώσο ομόλογό του με το να επιχειρεί κάποιος να συνομιλήσει με τον Χίτλερ.

Η παρουσίαση της είδησης:

Η εφημερίδα **Η Καθημερινή** στην ηλεκτρονική της έκδοση της 6ης Απριλίου 2022 δημοσιεύει την είδηση ξεκινώντας με τον εξής τίτλο:

«Ο Μακρόν κατηγορεί τον Πολωνό πρωθυπουργό ότι με πρόσχημα τον Πούτιν στηρίζει τη Λεπέν».

Το μπλογκ πολιτικής σάτιρας **Πιτσιρίκος** παρουσιάζοντας την ίδια είδηση ξεκινάει με τον εξής τίτλο: «Ξεκατίνιασμα Μακρόν με τον Πολωνό ομόλογό του».

Βλέπουμε ότι τα δύο μέσα χρησιμοποιούν διαφορετικές γλωσσικές λειτουργίες για να εκφέρουν το ίδιο μήνυμα. Στην περίπτωση της *Καθημερινής* η γλωσσική λειτουργία είναι αυστηρά πληροφοριακή, διότι ο στόχος είναι η παρουσίαση της είδησης χωρίς αξιολογικές κρίσεις. Αντιθέτως, στην περίπτωση του *Πιτσιρίκου* η γλωσσική λειτουργία είναι πρωτίστως εκφραστική. Εξυπηρετείται με τη χρήση του ουσιαστικού «ξεκατίνιασμα» το οποίο εκφράζει την προσωπική ερμηνεία του συμβάντος από τον μπλόγκερ που θέλει να σατιρίσει το γεγονός. Σε δεύτερο επίπεδο η γλωσσική λειτουργία είναι κλητική

εφόσον ο μπλόγκερ θέλει να τραβήξει το ενδιαφέρον του αναγνώστη δημιουργώντας του την προσδοκία ότι θα διαβάσει ένα άρθρο που θα τον κάνει να ευθυμήσει.

Αυτές τις διαφορετικές λειτουργίες της γλώσσας που επιλέγονται ανάλογα με την περίπτωση ο Halliday (1973: 36) τις ονομάζει *μακρολειτουργίες* (macro-functions) και τις ορίζει ως «εξαιρετικά αφηρημένα γλωσσικά αντανακλαστικά της πολλαπλότητας των κοινωνικών χρήσεων μιας γλώσσας» που συνδέονται έμμεσα με συγκεκριμένες χρήσεις της γλώσσας. Αυτές οι χρήσεις της γλώσσας καθορίζουν το συνολικό σημασιακό δυναμικό του γλωσσικού συστήματος, το οποίο είναι η γλωσσική υλοποίηση του συμπεριφορικού δυναμικού. Με απλά λόγια, η επιλογή ενός τρόπου χρήσης της γλώσσας από τους πολλούς και διαφορετικούς που διαθέτει το δυναμικό της εξαρτάται από το πώς θέλει ο πομπός να συμπεριφερθεί κάθε φορά, τι θέλει να εκφράσει δηλαδή και με ποιον τρόπο. Αυτό το σημασιακό δυναμικό με τη σειρά του πραγματώνεται στο γλωσσικό σύστημα ως λεξικογραμματικό δυναμικό. Κάθε επιλογή γλωσσικής μορφής χρησιμεύει στη λεκτική πραγμάτωση ενός νοήματος η οποία με τη σειρά της πραγματώνει συγκεκριμένες συμπεριφορές (Halliday ό.π.: 51-52). Ο Halliday έχει περιγράψει δύο βασικές γλωσσικές λειτουργίες: την *εννοιολογική* (ideational) και τη *διαπροσωπική* (interpersonal). Η *εννοιολογική λειτουργία* αφορά τον τρόπο με τον οποίο οργανώνουμε τους γλωσσικούς πόρους που διαθέτει η γλώσσα μας για να ερμηνεύσουμε και να διατυπώσουμε την εμπειρία του εσωτερικού (νοητικού) και του εξωτερικού (κοινωνικού) κόσμου. Η *διαπροσωπική λειτουργία* είναι εκείνη που μετατρέπει τη γλώσσα σε πράξη, η λειτουργία που προσδιορίζει τον τρόπο με τον οποίο ο χρήστης της γλώσσας (ομιλητής ή συγγραφέας) εισέρχεται στο καταστασιακό πλαίσιο επικοινωνίας προκειμένου να εκφράσει την άποψή του και να επιδιώξει να προκαλέσει κάποιας μορφής αντίδραση των δεκτών του μηνύματός του. Αυτές οι δύο μακρολειτουργίες υλοποιούνται μέσω των δομών του λεξικογραμματικού συστήματος σε (προφορικά ή γραπτά) κείμενα, η δημιουργία των οποίων καθίσταται δυνατή μέσω μιας τρίτης λειτουργίας η οποία είναι εγγενής στη γλώσσα, της *κειμενικής λειτουργίας* (textual function). Η *κειμενική λειτουργία* εκφράζει τη σχέση της γλώσσας με το λεκτικό και καταστασιακό περιβάλλον.

Σε αυτό το σημείο πρέπει ίσως να επισημάνουμε ότι οι γλωσσικές λειτουργίες δεν πρέπει να ταυτίζονται με τις κειμενικές. Τι εννοούμε με αυτό; Για παράδειγμα ο Newmark (1981: 12-16) αναγνωρίζει τρεις λειτουργίες οι οποίες, με τη σειρά τους, προσδιορίζουν τρεις κειμενικούς τύπους: την πληροφοριακή, που προσανατολίζεται στο περιεχόμενο· την εκφραστική, που προσανατολίζεται στον πομπό· και την κλητική, που προσανατολίζεται στον δέκτη και παραθέτει παραδείγματα κειμένων για κάθε τύπο. Με βάση αυτή την κατηγοριοποίηση σύμφωνα με τη λειτουργία της γλώσσας, θεωρεί ότι τα λογοτεχνικά κείμενα (με εξαίρεση τη λαϊκή μυθοπλασία) επιτελούν εκφραστική λειτουργία. Όμως, αν εξετάσουμε τα μυθιστορήματα του Καρόλου Ντίκενς για παράδειγμα, θα δούμε ότι δεν μπορούμε να τα κατατάξουμε εκ των προτέρων στην κατηγορία των εκφραστικών κειμένων όπως θα κάναμε εάν ακολουθούσαμε την κατηγοριοποίηση του Newmark, δεδομένου ότι μέσα από την ανάπτυξη της πλοκής και των χαρακτήρων του, ο Ντίκενς μας δίνει μια αναλυτική, θα λέγαμε, περιγραφή της αγγλικής κοινωνίας του 19ου αιώνα περιγράφοντας τις συνθήκες εργασίας, τη φτώχεια, την παιδική εκμετάλλευση, τις ταξικές διαφορές ασκώντας παράλληλα, έμμεσα η άμεσα, κριτική στο οικονομικό, κοινωνικό και ηθικό σύστημα της εποχής του. Υπό αυτή την έννοια, τα έργα του Ντίκενς δεν επιτελούν μόνο εκφραστική λειτουργία αλλά και πληροφοριακή και συχνά κλητική.

8.2.2 Οι κειμενικές λειτουργίες

Βασισμένη στο *εργαλειακό μοντέλο* του Karl Bühler (1934) για τις λειτουργίες του γλωσσικού σημείου (1934), η Katharina Reiß (1971: 32 κ.έ) διακρίνει τρεις βασικές κειμενικές λειτουργίες: την *πληροφοριακή*, την *εκφραστική* και την *προτρεπτική* η οποία αντιστοιχεί στην κλητική λειτουργία του Bühler. Σε αντίθεση όμως με τον Newmark, η Reiß, βασιζόμενη στην αντίληψη του Bühler ότι και οι τρεις γλωσσικές λειτουργίες εμφανίζονται ταυτόχρονα σε κάθε εκφορά λόγου, αποδέχεται ότι είναι δυνατόν στα κείμενα οι διαφορετικές λειτουργίες να διασταυρώνονται, αλλά πάντοτε μία είναι

η κυρίαρχη. Αντιστοιχώντας μια διάσταση σε κάθε γλωσσική λειτουργία, θεωρεί ότι η πληροφοριακή λειτουργία διακρίνεται από τη λογική διάσταση της γλώσσας και παράγει κείμενα επικεντρωμένα στο περιεχόμενο και προσανατολισμένα στον δέκτη, η εκφραστική λειτουργία επικεντρώνεται στη μορφή του κειμένου και παράγει κείμενα που εστιάζουν στον πομπό και η προτρεπτική λειτουργία οδηγεί σε κείμενα προσανατολισμένα στη συμπεριφορά και εστιάζει στον δέκτη. Έτσι, μια διαφήμιση, για παράδειγμα, σύμφωνα με τη Reib, δεν επιτελεί πρωτίστως πληροφοριακή λειτουργία, όσο προτρεπτική (Reib ό.π. 32-33). Με βάση την παραπάνω διαπίστωση, η Reib κάνει λόγο για μεικτές μορφές κειμένων στα οποία οι γλωσσικές λειτουργίες δεν αποτυπώνονται πάντοτε πλήρως. Για παράδειγμα, η επικοινωνιακή ή η προτρεπτική πρόθεση ενός πομπού δεν ταυτίζονται πάντοτε με την επικοινωνιακή ή την προτρεπτική μορφή του κειμένου. Με απλά λόγια, ένα κείμενο όπως για παράδειγμα ένα άρθρο γνώμης μπορεί απλώς να επιδιώκει μια θετική αντίδραση του αναγνώστη απέναντι στην άποψη που διατυπώνεται χωρίς κατ' ανάγκη να επιδιώκει να τον κάνει να αντιδράσει ή να συμπεριφερθεί με κάποιο συγκεκριμένο τρόπο. Σε αυτή την περίπτωση η προτρεπτική λειτουργία του κειμένου δεν έχει υλοποιηθεί πλήρως (Reib 1981: 124-125).

Η ανάλυση της Reib σε συνδυασμό με τη Θεωρία του Σκοπού έδωσαν το έναυσμα τα κείμενα να αρχίσουν να γίνονται αντιληπτά ως προϊόντα που δημιουργούνται σε σαφώς προσδιορισμένα καταστασιακά πλαίσια, με συγκεκριμένο στόχο που εξυπηρετείται από συγκεκριμένη ή συγκεκριμένες γλωσσικές και, φυσικά, κειμενικές λειτουργίες. Έτσι η House (1977: 37) περιγράφει τη λειτουργία ενός κειμένου ως «την εφαρμογή [...] ή τη χρήση που έχει ένα κείμενο σε ένα συγκεκριμένο καταστασιακό πλαίσιο» και συμπεραίνει, συμφωνώντας με τη Reib, πως σε ένα κείμενο συνυπάρχουν διαφορετικές κειμενικές λειτουργίες και πως η απλή εξίσωση των γλωσσικών λειτουργιών με τις κειμενικές λειτουργίες και τους κειμενικούς τύπους είναι ξεκάθαρα απλοϊκή (House 2006: 345). Για τη House (ό.π.), η λειτουργία ενός κειμένου πρέπει να ορίζεται με όρους πραγματολογίας ως η εφαρμογή της χρήσης του κειμένου σε ένα συγκεκριμένο καταστασιακό πλαίσιο.

Η διάκριση των κειμενικών λειτουργιών της Reib συμπληρώθηκε από την Christiane Nord (2001: 41 κ.έ.), η οποία διατύπωσε το μοντέλο των τεσσάρων λειτουργιών οι οποίες είναι οι εξής:

- α. Η αναφορική λειτουργία, που εμπεριέχει την αναφορά στα πράγματα και τα φαινόμενα του πραγματικού κόσμου με τις εξής υποκατηγορίες: πληροφοριακή, όταν το κείμενο αναφέρεται σε ένα γεγονός ή μια κατάσταση, μεταγλωσσική, όταν το αντικείμενο είναι μια γλώσσα ή μια ειδική χρήση της και απαντάται, για παράδειγμα, σε κείμενα γλωσσολογίας, σε διδακτικά εγχειρίδια, λεξικά κ.λπ., και κατευθυντική, όταν, για παράδειγμα, το κείμενο δίνει οδηγίες και πληροφορίες για τη χρήση μιας συσκευής, για την εκτέλεση μιας συνταγής κ.λπ.
- β. Η εκφραστική λειτουργία, που αφορά κυρίως την αισθητική πλευρά των λογοτεχνικών κειμένων και αναφέρεται στη στάση του πομπού απέναντι στα πράγματα και τα φαινόμενα του εξωτερικού κόσμου.
- γ. Η κλητική λειτουργία, η οποία αποσκοπεί στην πρόκληση μιας συγκεκριμένης αντίδρασης από τον αναγνώστη (π.χ. να αγοράσει ένα προϊόν ή να επισκεφτεί έναν προορισμό), ή να τον πείσει για το αληθές μιας κατάστασης (π.χ. μια πολιτική ομιλία).
- δ. Η φατική λειτουργία, η οποία στοχεύει στη δημιουργία, τη διατήρηση ή τη διακοπή της επαφής μεταξύ πομπού και δέκτη του κειμένου.

Σε αντίθεση με τη Reib, η οποία θεωρεί ότι η τυπολογία των κειμένων με βάση τις κειμενικές λειτουργίες που όρισε βοηθάει τον μεταφραστή να ιεραρχήσει τα επίπεδα ισοδυναμίας τα οποία πρέπει να υιοθετήσει στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου μεταφραστικού σκοπού (πρβλ. Reib & Vermeer 1984: 156) εισάγοντας με αυτό το τρόπο ένα συσχετισμό μεταξύ κειμενικού τύπου και μεταφραστικής μεθόδου, η Nord, ακολουθώντας τη θεωρία του Σκοπού των Reib και Vermeer (1984) και τη θεωρία της μεταφραστικής δράσης της Holz-Mänttari (1984), θεωρεί ότι αυτός ο συσχετισμός έχει νόημα μόνο

όταν το κείμενο αφητηρίας και το κείμενο υποδοχής επιτελούν την ίδια λειτουργία. Στο ίδιο μήκος κύματος με τους Hönig και Kussmaul (1982: 40) οι οποίοι διαπίστωσαν την ύπαρξη δύο ειδών μετάφρασης, εκείνης που διατηρεί τη λειτουργία του πρωτότυπου κι εκείνης που την τροποποιεί, η Nord (1991: 9) διαπιστώνει όχι μόνο ότι η λειτουργία του κειμένου υποδοχής δεν προκύπτει αυτόματα από την ανάλυση του κειμένου αφητηρίας, αλλά καθορίζεται πραγματολογικά από τον σκοπό της διαπολιτισμικής επικοινωνίας, καθώς επίσης ότι η λειτουργική ισοδυναμία μεταξύ κειμένου αφητηρίας και κειμένου υποδοχής δεν είναι ο συνηθισμένος σκοπός της μετάφρασης αλλά η εξαίρεση όπου ο παράγοντας της μεταβολής των κειμενικών λειτουργιών προσλαμβάνει μηδενική τιμή (Nord 1991: 23).

Η αναγνώριση των γλωσσικών και των κειμενικών λειτουργιών και των σχέσεων μεταξύ τους συνιστά τη βάση για τον προσδιορισμό των λειτουργιών του κειμένου υποδοχής. Είναι πλέον κοινός τόπος τόσο στον ακαδημαϊκό όσο και στον επαγγελματικό χώρο της μετάφρασης ότι κάθε μεταφραστική ανάθεση έχει τις δικές της ιδιαιτερότητες οι οποίες καθορίζονται από τους λόγους που την καθιστούν απαραίτητη και πως ένα πρωτότυπο κείμενο μπορεί να μεταφραστεί με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους ανάλογα με την περίπτωση. Η αναγνώριση των κειμενικών λειτουργιών του πρωτότυπου κειμένου βοηθάει τον μεταφραστή να αποφασίσει με βάση τις μεταφραστικές οδηγίες ποιες από αυτές τις λειτουργίες θα διατηρηθούν στο μετάφρασμα και ποιες όχι και, στη συνέχεια, να επιλέξει συνειδητά τις κατάλληλες στρατηγικές προκειμένου να επιτύχει το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Όπως γράφει και η Roberts (1992: 14), ο τύπος και ο βαθμός της μεταφραστικής ισοδυναμίας δεν μπορούν να προβλεφθούν από τη λειτουργία του κειμένου αφητηρίας και το τι θα περιληφθεί και τι όχι σε ένα κείμενο υποδοχής και το κατά πόσο η δομή του θα μοιάζει ή θα διαφοροποιείται από τη δομή του κειμένου αφητηρίας εξαρτάται από την επιδιωκόμενη λειτουργία της μετάφρασης.

8.2.3 Οι μεταφραστικές λειτουργίες

Όπως συμπεραίνουμε λοιπόν από τα παραπάνω, οι λειτουργίες του κειμένου αφητηρίας λαμβάνονται υπόψη κατά τη μεταφραστική πράξη με σκοπό να αποφασιστεί η σχέση τους με τις λειτουργίες του κειμένου υποδοχής. Ήδη από το 1983, ο Sager (1983: 122-123) έκανε διάκριση μεταξύ τριών βασικών ειδών σχέσης του πρωτότυπου με το μετάφρασμα:

- α. Το μετάφρασμα είναι ένα ανεξάρτητο κείμενο, ένα πλήρες υποκατάστατο του πρωτότυπου κειμένου για τον αναγνώστη.
- β. Το μετάφρασμα είναι μια εναλλακτική εκδοχή του πρωτότυπου και συνυπάρχει με αυτό.
- γ. Το μετάφρασμα είναι ίδιο με το πρωτότυπο από κάθε άποψη, συμπεριλαμβανομένης της λειτουργίας, και μπορεί να χρησιμεύσει ως βάση για άλλες μεταφράσεις.

Σε ό,τι αφορά τη διάκριση (α), ο Sager εννοεί ότι το μετάφρασμα εκλαμβάνεται ουσιαστικά από τον αναγνώστη ως πρωτότυπο κείμενο εφόσον στις περισσότερες περιπτώσεις, αν όχι σε όλες, ο αναγνώστης του κειμένου υποδοχής δεν έχει πρόσβαση στο πρωτότυπο κείμενο. Αυτό δεν σημαίνει ότι ο αναγνώστης δεν ξέρει ότι το κείμενο που διαβάζει είναι μετάφραση. Τη στιγμή όμως που το διαβάζει θεωρεί ότι έρχεται σε επαφή με τον λόγο του συγγραφέα και όχι του μεταφραστή. Αν και ο Sager αναφέρεται σε λογοτεχνικά κείμενα, η παραπάνω διαπίστωση ισχύει σχεδόν για την πρόσληψη κάθε είδους κειμένου. Σε ό,τι αφορά τη διαπίστωση (γ), το μετάφρασμα ως κείμενο αφ' εαυτού λειτουργεί πολλές φορές ως πρωτότυπο και συχνά χρησιμεύει ως τέτοιο για την παραγωγή περαιτέρω μεταφράσεων του ίδιου έργου σε άλλες γλώσσες (Kruger and Wallmach 1997: 122)⁴⁴.

⁴⁴ Αυτό συμβαίνει τόσο σε λογοτεχνικά όσο και σε άλλα είδη κειμένων. Για παράδειγμα, στις σημειώσεις του στην έκδοση των ποιημάτων του Μαγιακόφσκι («Κέδρος») ο Ρίτσος γράφει ότι δούλεψε πάνω στην «κατά λέξη» μετάφραση του Άρη Αλεξάνδρου σε ορισμένα ποιήματα και σε ένα ποίημα σε κατά λέξη μετάφραση του Σέργιου Πρωτόπαπα, ενώ τα υπόλοιπα του τόμου είναι

Αν και η διάκριση του Sager ήταν πρωτοποριακή για την εποχή του, στη σύγχρονη μεταφραστική θεωρία και πράξη είναι πλέον κοινώς αποδεκτό ότι οι λειτουργίες του μεταφράσματος κρίνονται ανεξάρτητα από τις λειτουργίες του κειμένου αφετηρίας εφόσον οι λόγοι για τους οποίους μεταφράζεται ένα κείμενο είναι ανεξάρτητοι από τους λόγους που οδήγησαν στην παραγωγή του πρωτότυπου (Roberts 1992: 7). Αυτή η διαπίστωση, πέραν όλων των άλλων, χρησιμεύει και ως βάση για την αξιολόγηση της ποιότητας των μεταφράσεων όπως θα δούμε αναλυτικότερα στο και **Κεφάλαιο 10**. Επίσης, συντελεί στην ανάδειξη της δημιουργικότητας του μεταφραστή (για την οποία θα μιλήσουμε στο **Κεφάλαιο 9**) και, σε πολλές περιπτώσεις, τον καθιστά ορατό παράγοντα της μεταφραστικής διαδικασίας (πρβλ. Maier 2007: 254) εφόσον αυτός είναι ο υπεύθυνος για τη διαμόρφωση του τελικού κειμένου υποδοχής και λαμβάνει τις οριστικές αποφάσεις σχετικά με τη δομή και τις λειτουργίες του.

Η σχέση των λειτουργιών του κειμένου υποδοχής με εκείνες του κειμένου αφετηρίας καθορίζουν την τυπολογία των μεταφράσεων. Τα τελευταία πενήντα περίπου χρόνια έχουν διατυπωθεί αρκετές τυπολογίες μεταφράσεων από τους μελετητές του μεταφραστικού ενεργήματος με αρκετές ομοιότητες αλλά και διαφορές. Η πιο σημαντική διαφορά μεταξύ τους έγκειται στο σημείο εστίασής τους, στο εάν δηλαδή είναι προσανατολισμένες στο κείμενο αφετηρίας ή στο κείμενο υποδοχής. Οι τυπολογίες μεταφράσεων του Delisle (1980), του Newmark (1981, 1988, 1991) και της House (1977), για παράδειγμα, προσανατολίζονται στις λειτουργίες του κειμένου αφετηρίας, ενώ και η διάκριση της Snell-Hornby (1988: 31-35) μεταξύ λογοτεχνικής, γενικής και ειδικής μετάφρασης βασίζεται στα χαρακτηριστικά του κειμένου αφετηρίας. Από την άλλη μεριά, οι Snell και Crampton (1983: 109-117) προτείνουν μια προσανατολισμένη στο επάγγελμα της μετάφρασης τυπολογία επί τη βάση επτά χαρακτηριστικών, έξι από τα οποία βασίζονται στη λειτουργία του κειμένου υποδοχής:

- α. Ανάλογα με το περιεχόμενο, το ύφος, και τη λειτουργία του κειμένου αφετηρίας, διακρίνουν μεταξύ λογοτεχνικής μετάφρασης (η οποία περιλαμβάνει βιβλία κάθε είδους, λογοτεχνικά και επιστημονικά), μετάφρασης διαφημιστικού και κατευθυντηριακού υλικού (διαφημιστικά κείμενα, εγχειρίδια, κ.λπ.) και πληροφοριακής μετάφρασης (όπως νομικά και άλλα νομικά κείμενα).
- β. Ανάλογα με τον γενικό σκοπό της μετάφρασης, διακρίνουν μεταξύ μη εμπορικής μετάφρασης (π.χ. ως άσκηση εκμάθησης μιας γλώσσας) και επαγγελματικής μετάφρασης.
- γ. Ανάλογα με τη λειτουργία της μετάφρασης, κάνουν διάκριση μεταξύ της μετάφρασης για δημοσίευση και μετάφραση για πληροφόρηση.
- δ. Ανάλογα με το ύφος της μετάφρασης, διακρίνουν μεταξύ λογοτεχνικής μετάφρασης (όπου το ύφος είναι πιο σημαντικό), μετάφρασης ενημερωτικού υλικού (όπου το ύφος είναι το λιγότερο σημαντικό) και μετάφρασης διαφημιστικού και εκπαιδευτικού υλικού (όπου το ύφος μπορεί να είναι σημαντικό).
- ε. Ανάλογα με την *πληρότητα* (integrality) της μετάφρασης, διακρίνουν μεταξύ *πλήρους μετάφρασης* (translation proper) και μερικής μετάφρασης (π.χ. περιληπτική απόδοση).
- ζ. Ανάλογα με την κατεύθυνση της μετάφρασης, διακρίνουν μεταξύ της μετάφρασης προς τη μητρική γλώσσα και τη μετάφραση από τη μητρική γλώσσα.
- η. Σύμφωνα με το μέσο της μετάφρασης, διακρίνουν μεταξύ γραπτής και προφορικής μετάφρασης.

Αυτή η τυπολογία, παρά το ενδιαφέρον της, είναι αρκετά περίπλοκη και δημιουργεί συγχίσεις εφόσον μια πλήρης μετάφραση μπορεί να εμπίπτει επίσης στον τύπο της πληροφοριακής, της μετάφρασης για δημοσίευση και της επαγγελματικής. Ανάλογα προβλήματα παρουσιάζουν και άλλες τέτοιου

μεταφρασμένα από τα γαλλικά (Τραγγανίδας 2002: χ.σ.), ενώ το *Κεφάλαιο* του Καρλ Μαξ μεταφράστηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα από τους αδελφούς Ανδρέα Πουρνάρα (1896-1972) και Δημήτριο Πουρνάρα (1900-1986) όχι από το γερμανικό πρωτότυπο αλλά από τη γαλλική μετάφραση του Jacques Molitor των ετών 1924-1926 (εκδ. Alfred Costes) (Μακρίδης 2018: χ.σ.).

είδους τυπολογίες όπως αυτήν του Sager (1983: 125 κ.έ.) ο οποίος διατυπώνει τις εξής μεταφραστικές τυπολογίες:

- α. Σύμφωνα με το περιεχόμενο ή τη λειτουργία του κειμένου αφετηρίας, διακρίνει μεταξύ λογοτεχνικής και μη λογοτεχνική μετάφρασης.
- β. Σύμφωνα με την επικοινωνιακή λειτουργία της μετάφρασης σε σχέση με το πρωτότυπο διακρίνει μεταξύ της μετάφρασης η οποία είναι πλήρες υποκατάστατο για το μονόγλωσσο αναγνώστη (την οποία χαρακτηρίζει ως μετάφραση τύπου Α), τη μετάφραση η οποία που λειτουργεί παράλληλα με το πρωτότυπο και συνυπάρχει με αυτό (μετάφραση τύπου Β, παράδειγμα: ένα πολύγλωσσο φυλλάδιο περιγραφής ενός προϊόντος) και της μετάφρασης που είναι πλήρως ισότιμη με το πρωτότυπο και μπορεί να χρησιμεύσει ως βάση για άλλες μεταφράσεις (μετάφραση τύπου Γ).
- γ. Σύμφωνα με την *πληρότητα* (integrality) της μετάφρασης, με το εάν δηλαδή είναι πλήρης ή μερική.
- δ. Σύμφωνα με τη λειτουργία της μετάφρασης, διακρίνει μεταξύ μετάφρασης για δημοσίευση και μετάφρασης για άλλους ειδικούς σκοπούς (για ενημέρωση, για πληροφόρηση και μελλοντική αναφορά, κ.λπ.).
- ε. Ανάλογα με τη μεταφραστική προσέγγιση που χρησιμοποιείται για την παραγωγή του κειμένου αφετηρίας, διακρίνει μεταξύ της προσανατολισμένης στον συγγραφέα μετάφρασης και της προσανατολισμένης στον αναγνώστη μετάφρασης.
- ζ. Σύμφωνα με την επικοινωνιακή λειτουργία του κειμένου υποδοχής σε σχέση με το κείμενο αφετηρίας, διακρίνει μεταξύ μεταφράσεων με ίδια ή διαφορετική λειτουργία σε σχέση με το κείμενο αφετηρίας.
- η. Ανάλογα με τον βαθμό τροποποίησης του κειμένου αφετηρίας διακρίνει μεταξύ της μετάφρασης με τροποποίηση του πρωτότυπου και μετάφρασης χωρίς τροποποίησή του. Στην πρώτη περίπτωση φέρνει ως παράδειγμα τη μετάφραση συβάσεων που για να είναι νομικά έγκυρες πρέπει να μεταφραστούν χωρίς καμία παρέμβαση ενώ ως παράδειγμα μετάφρασης με τροποποιήσεις αναφέρει την περίπτωση των πολύγλωσσων νομοθεσιών (επειδή το ύφος και η μορφή της νομοθετικής σύνταξης ποικίλλει από τη μία γλώσσα στην άλλη).

Η πολυπλοκότητα των παραπάνω κατηγοριοποιήσεων οφείλεται το πρόβλημα της *πολυδιαστασιακότητας* (multidimensionality), η οποία ορίζεται από την Bowker ως «ένα φαινόμενο της κατηγοριοποίησης που εμφανίζεται όταν τα αντικείμενα μπορούν να κατηγοριοποιηθούν με περισσότερους από έναν τρόπους» (Meyer *et al.* 1992: 959). Εφόσον η κατηγοριοποίηση περιλαμβάνει την ομαδοποίηση όμοιων αντικειμένων με βάση ένα κοινό χαρακτηριστικό, εάν τα αντικείμενα μιας ομάδας μπορούν να διακριθούν με βάση περισσότερων χαρακτηριστικών μπορούν επίσης να κατηγοριοποιηθούν με περισσότερους από έναν τρόπους.

Μια πιο εύχρηστη και περιεκτική τυπολογία με βάση τις λειτουργίες των μεταφράσεων έχει προτείνει η Nord (2001: 46-52) συνδυάζοντας τις σκέψεις της House και της Reiß. Η διάκριση στην οποία προβαίνει γίνεται με βάση τη λειτουργία της μεταφραστικής διαδικασίας και τη λειτουργία του κειμένου υποδοχής που προκύπτει από τη μεταφραστική διαδικασία και επιδιώκει να μπορεί να εφαρμοστεί σε κάθε είδους μετάφραση. Έτσι η Nord κάνει λόγο για:

- α. *Τεκμηριωτική μετάφραση* (documentary translation). Έχει ως σκοπό τη δημιουργία στη γλώσσα υποδοχής ενός κειμένου το οποίο είναι η μεταφορά σε αυτή τη γλώσσα ενός κειμένου αφετηρίας είτε στο σύνολό του είτε συγκεκριμένων στοιχείων του. Αυτού του είδους η μετάφραση είναι προσανατολισμένη στον πομπό και αφήνει στον αναγνώστη του μεταφράσματος τον ρόλο του εξωτερικού παρατηρητή μιας επικοινωνιακής κατάστασης στην οποία δεν συμμετέχει. Μια τεκμηριωτική μετάφραση μπορεί να εστιάσει σε οποιοδήποτε από τα χαρακτηριστικά του κειμένου αφετηρίας και να αγνοήσει κάποια από αυτά (Nord 1991: 80).

- β. *Εργαλειακή μετάφραση* (instrumental translation)⁴⁵. Αποσκοπεί στη δημιουργία στη γλώσσα υποδοχής ενός μέσου (εργαλείου) για την επίτευξη μιας νέας επικοινωνιακής διάδρασης μεταξύ του πομπού του πολιτισμού αφετηρίας και των δεκτών του πολιτισμού υποδοχής, χρησιμοποιώντας ως πρότυπο (ορισμένες πτυχές) του κειμένου-πηγής. Το αποτέλεσμα μιας εργαλειακής μετάφρασης είναι ένα κείμενο που είναι σε θέση να επιτύχει το ίδιο ή ανάλογο εύρος λειτουργιών με το πρωτότυπο.

Η διάκριση μεταξύ *τεκμηριωτικής* και *εργαλειακής* μετάφρασης μοιάζει κάπως με τη διάκριση της House μεταξύ *συγκεκαλυμμένων* (covert) και *έκδηλων* (overt) μεταφράσεων (1981: 188 κ.έ.). Η διαφορά τους έγκειται στο ότι η House θεωρεί ότι η λειτουργία του κειμένου υποδοχής εξαρτάται από τον τύπο του κειμένου αφετηρίας, ενώ η Nord (1991: ό.π.) υποστηρίζει ότι η λειτουργία (ή οι λειτουργίες) του κειμένου υποδοχής προσδιορίζονται από τον σκοπό της μετάφρασης στον βαθμό που είναι συμβατός με την αρχή της *συνέπειας* (loyalty)⁴⁶. Σύμφωνα με τη Nord, ακόμα και σε μια *εργαλειακή* μετάφραση η λειτουργία του κειμένου υποδοχής δεν πρέπει οπωσδήποτε να έχει την ίδια (ισοδύναμη σύμφωνα με τη House) αλλά μόνο συμβατή λειτουργία με το κείμενο αφετηρίας.

Η τεκμηριωτική μετάφραση διακρίνεται σε κατά λέξη ή *διάστιχη* (word-for-word), *κυριολεκτική* (literal), *φιλολογική* (philological)⁴⁷ και *ξευκευτική* (exotizing). Στον παρακάτω πίνακα παρατίθενται αυτές οι επιμέρους λειτουργίες της τεκμηριωτικής μετάφρασης με μια σύντομη εξήγησή τους.

Είδη τεκμηριωτικής μετάφρασης	
Διάστιχη	Εστιάζει στα μορφολογικά, λεξιλογικά ή συντακτικά χαρακτηριστικά του συστήματος της γλώσσας αφετηρίας όπως αυτά εμφανίζονται στο κείμενο αφετηρίας. Καταδεικνύει τα δομικά χαρακτηριστικά μιας γλώσσας χρησιμοποιώντας τα μέσα μιας άλλης γλώσσας. Παράδειγμα: συγκριτική γλωσσολογία, γλωσσικές εγκυκλοπαίδειες.
Κυριολεκτική	Αναπαράγει τις λέξεις ενός πρωτότυπου κειμένου, προσαρμόζοντας τις συντακτικές δομές και την ιδιοματική χρήση του λεξιλογίου στις νόρμες της γλώσσας υποδοχής. Παράδειγμα: μεταφράσεις δηλώσεων ξένων προσωπικοτήτων (π.χ. πολιτικών, καλλιτεχνών κ.λπ.), αυτολεξεί μεταφορά επιστημονικών χωρίων.
Φιλολογική	Αναπαράγει το κείμενο αφετηρίας με αρκετά κυριολεκτικό τρόπο, αλλά προσθέτει τις απαραίτητες επεξηγήσεις σχετικά με τον πολιτισμό αφετηρίας ή σχετικά με κάποιες ιδιομορφίες της γλώσσας αφετηρίας είτε με τη μορφή υποσημειώσεων είτε σε γλωσσάρια ή σχόλια στο τέλος του κειμένου.

⁴⁵ Οι όροι *τεκμηριωτική* και *εργαλειακή* μετάφραση προτείνονται από τον Άγγελο Φιλιππάτο στο Munday (2004:137).

⁴⁶ Η αρχή της *συνέπειας* (loyalty) αφορά την ευθύνη του μεταφραστή απέναντι στους εταίρους της μεταφραστικής διάδρασης. Η συνέπεια δεσμεύει τον μεταφραστή τόσο απέναντι στους εταίρους της κατάστασης αφετηρίας όσο και απέναντι στους εταίρους της κατάστασης υποδοχής. Αντίθετα με την πιστότητα ή την ακρίβεια, έννοιες που αναφέρονται στη σχέση μεταξύ κειμένου αφετηρίας και κειμένου υποδοχής, η συνέπεια είναι μια διαπροσωπική κατηγορία που αναφέρεται στη σχέση μεταξύ ανθρώπων.

⁴⁷ Οι όροι *διάστιχη*, *κυριολεκτική* και *φιλολογική* μετάφραση προτείνονται από τους Γραμμενίδη και Λάμπρου (στη Nord 2014: 113-114).

(Συνέχεια)

Είδη τεκμηριωτικής μετάφρασης	
	Παράδειγμα: Μεταφράσεις κειμένων που αφορούν ξένες προς την κουλτούρα υποδοχής κουλτούρες.
Ξενικευτική	Δεν αλλάζει το πλαίσιο μέσα στο οποίο περιγράφεται η κουλτούρα αφετηρίας και αποσκοπεί στην ανάδειξη του ξένου, του διαφορετικού προκαλώντας στον αναγνώστη μια παράξενη, εξωτική εντύπωση.

Εδώ θα πρέπει ίσως να επισημάνουμε πως μια μετάφραση μπορεί, υπό συγκεκριμένες συνθήκες, να έχει περισσότερες από μια λειτουργίες. Η μετάφραση ενός μυθιστορήματος για παράδειγμα μπορεί να είναι ταυτόχρονα φιλολογική και ξενικευτική, ενώ σε αυτή την περίπτωση η κλητική λειτουργία του κειμένου αφετηρίας μπορεί να μετατρέπεται κατά περίπτωση σε πληροφοριακή λειτουργία στο κείμενο υποδοχής.

Η εργαλειακή μετάφραση διακρίνεται σε *ομοιολειτουργική* (equifunctional), *ετερολειτουργική* (heterofunctional)⁴⁸ και *ομόλογη* (homologous) Στον παρακάτω πίνακα παρατίθενται αυτές οι επιμέρους λειτουργίες της τεκμηριωτικής μετάφρασης με μια σύντομη εξήγησή τους.

Είδη εργαλειακής μετάφρασης	
Ομοιολειτουργική	Το κείμενο υποδοχής έχει όμοια λειτουργία με το κείμενο αφετηρίας. Οι δέκτες του κειμένου υποδοχής δεν αντιλαμβάνονται ή τους είναι αδιάφορο ότι διαβάζουν μετάφραση. Παράδειγμα: τεχνικά κείμενα, εγχειρίδια ηλεκτρονικών υπολογιστών και άλλα χρηστικά κείμενα, όπως οδηγίες χρήσης, συνταγές μαγειρικής, τουριστικά φυλλάδια.
Ετερολειτουργική	Οι λειτουργίες του κειμένου αφετηρίας δεν μεταφέρονται στο σύνολό τους ή με την ίδια ιεραρχία στο κείμενο υποδοχής. Παράδειγμα: μεταφρασμένη παιδική λογοτεχνία για παιδιά, εκλαϊκευτικές μεταφράσεις επιστημονικών κειμένων, μεταφράσεις πολιτικών ομιλιών για τον Τύπο (έντυπο ή ηλεκτρονικό).
Ομόλογη	Το κείμενο υποδοχής αποσκοπεί στο να επιτύχει ίδιο αποτέλεσμα με το κείμενο αφετηρίας αναπαράγοντας στο λογοτεχνικό πλαίσιο της κουλτούρας υποδοχής τη λειτουργία που το κείμενο αφετηρίας έχει στο δικό του πολιτισμικό πλαίσιο. Παράδειγμα: μετάφραση ποίησης, μετάφραση τραγουδιών με σκοπό να τραγουδηθούν στη γλώσσα υποδοχής.

Σε ό,τι αφορά την *ομόλογη μετάφραση* πρέπει να σημειώσουμε προς αποφυγή συγχύσεων ότι σε αυτή την περίπτωση το κείμενο υποδοχής πρέπει να εμφανίζει τον ίδιο ή ανάλογο βαθμό πρωτοτυπίας με το κείμενο αφετηρίας. Αυτό σημαίνει ότι ένα αγγλικό ποίημα, για παράδειγμα, γραμμένο σε

⁴⁸ Οι όροι *ομοιολειτουργική* και *ετερολειτουργική* μετάφραση προτείνονται από τον Κελάνδρια (2007: 40).

ανομοιοκατάληκτο πεντάμετρο ή κάποιο άλλο μέτρο οικείο για το αγγλόφωνο κοινό, θα μεταφραστεί προς τα ελληνικά με ένα άλλο, διαφορετικό μέτρο, οικείο στο ελληνόφωνο κοινό. Η ομολογη μετάφραση μοιάζει να ακολουθεί την αντίληψη του Jakobson περί δημιουργικής μετατόπισης (creative transposition) (στο Boase-Beier: 13), σύμφωνα με την οποία η μετάφραση της ποίησης με την αυστηρή έννοια είναι αδύνατη, οπότε μέσα από τη δημιουργική μετατόπιση ο μεταφραστής προσαρμόζει το μεταφρασμένο στα ποιητικά μοτίβα της κουλτούρας υποδοχής.

Η παραπάνω, προσανατολισμένη τόσο στο κείμενο και την κουλτούρα υποδοχής όσο και στο κείμενο και την κουλτούρα αφετηρίας κατηγοριοποίηση των λειτουργιών της μετάφρασης είναι ταυτόχρονα σαφής και λειτουργική. Η σαφήνιά της έγκειται στο ότι η διάκριση μεταξύ τεκμηριωτικής και εργαλειακής μετάφρασης βοηθάει τον μεταφραστή να γνωρίζει εξ αρχής εάν η μετάφρασή του θα προσανατολιστεί στη γλώσσα αφετηρίας ή στη γλώσσα υποδοχής και του δίνει τη δυνατότητα να επιλέξει εκείνες τις μονάδες του κειμένου αφετηρίας που συνδέονται με μια λειτουργική μετάφραση, δηλαδή μια μετάφραση που να πληροί τις προϋποθέσεις της ανάθεσης. Επίσης, τον βοηθάει να επιλέξει τις κατάλληλες μακροστρατηγικές και μικροστρατηγικές (για τις οποίες θα μιλήσουμε στο [επόμενο Κεφάλαιο](#)) με τις οποίες θα επιλύσει τα ποικίλα μεταφραστικά προβλήματα που θέτει η συγκεκριμένη ανάθεση ώστε να δημιουργήσει ένα κείμενο υποδοχής το οποίο θα ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις των μεταφραστικών οδηγιών και του σκοπού της μετάφρασης. Οι αποφάσεις που θα λάβει ο μεταφραστής με βάση τα παραπάνω είναι συνειδητές και τον βοηθάνε να αναπτύξει τη δημιουργικότητά του (θα αναφερθούμε σε αυτή αναλυτικά στο [Κεφάλαιο 9](#)), προϋπόθεση απαραίτητη για κάθε διαπολιτισμική μεταφορά. Για όλα αυτά θα μιλήσουμε στο [επόμενο Κεφάλαιο](#), στο οποίο θα αναλύσουμε τις τρεις τελευταίες φάσεις του πρώτου σταδίου της μεταφραστικής πράξης.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ξενόγλωσσες

- Baker, Mona (1995). "Corpora in Translation Studies: An Overview and Some Suggestions for Future Research". *Target* 7(2). 223-243.
- Beeby, Allison (2004). "Language learning for Translators. Designing a Syllabus". K. Malmkjær (Ed.). *Translation in Undergraduate Degree Programmes*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 39-66.
- Biber, Douglas (1993). "Representativeness in Corpus Design". *Library and Linguistic Computing* 8(4). 243-257.
- Boase-Beir, Jean (2006). *Stylistic Approaches to Translation*. London and New York: Routledge.
- Dam, Helle V. & Zethsen, Karen Korning (2008). "Translator Status. A Study of Danish Company Translators". *The Translator* 14(1). 71-96.
- Delisle, Jean (1980). *L'analyse du discours comme méthode de traduction*. Ottawa: University of Ottawa.
- Fawcett, Peter (2003). *Translation and Language. Linguistic Theories Explained*. Manchester, UK & Northampton, MA: St. Jerome Publishing.
- Fraser, Janet (2000). "What Do Real Translators Do? Developing the Use of TAPs from Professional Translators". S. Tirkkonen-Condit & R. Jääskeläinen (Eds.). *Tapping and Mapping the Processes of Translation and Interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 111-122.
- Göpferich, Susanne (1998). *Interkulturelles Technical Writing*. Tübingen: Narr.
- Halliday, Michael A. K. (1973). *Explorations in the Functions of Language*. Victoria, Australia: Edward Arnold.
- Hartmann, Reinhard R. K. (1980): *Contrastive Textology. Comparative Discourse Analysis in Applied Linguistics*. Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- Hermans, Johan & Lambert, José. (1998). "From Translation Markets to Language Management: The Implications of Translation Services". *Target* 10(1). 113-32.
- Hofstede, Geert (1991). *Cultures and Organizations. Software of the Mind*. London/New York: McGraw-Hill.
- Holz-Mänttari, Justa (1984). *Translatorisches Handeln. Theorie und Methode*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- House, Juliane (1977). *A Model for Translation Quality Assessment*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- House, Juliane (2006). "Text and context in translation". *Journal of Pragmatics* 38. 338-358.
- Hönig, Hans G. & Kussmaul, Paul (1982). *Strategie der Übersetzung: ein Lehr- und Arbeitsbuch*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Jääskeläinen, Riitta (1996). "Hard work will bear beautiful fruit". *Meta* 41(1). 60-74.
- Kruger, Alet & Wallmach, Kim (1997). "Research methodology for the description of a source text and its translation(s) - a South African perspective". *South African Journal of African Languages* 17(4). 119-126.
- Laukkanen, Johanna (1996). "Affective and Attitudinal Factors in Translation Processes". *Target* 8(2). 257-274.

- Lee-Jahnke, Hannelore (2005). "New Cognitive Approaches in Process-Oriented Translation Training". *Meta* 50(2). 359-377.
- Mackenzie, Rosemary (2004). "The competencies required by the translator's roles as a professional". K. Malmkjær (Ed.). *Translation in Undergraduate Degree Programmes*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 31-38.
- Melby, Alan K. & Warner, Terry (1995). *The Possibility of Language*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Meyer, Ingrid & Skouce, Douglas & Bowker, Lynne & Eck, Karen (1992). "Towards a Methodology for Handling Multidimensionality in a Terminological Knowledge Base". *COLING 1992 3: The 14th International Conference on Computational Linguistics*. 956-960.
- Newmark, Peter (1981). *Approaches to Translation*. Oxford: Pergamon Press
- Newmark, Peter (1988). *A Textbook of Translation*, New York-London: Prentice Hall.
- Newmark, Peter (1991). *About Translation*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Nord, Christiane (1991) *Text Analysis in Translation. Theory, Methodology, and Didactic Applications of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam: Rodopi.
- Nord, Christiane (1997). "Defining translation functions. The translation brief as a guideline for the trainee translation". *Ilha do Desterro A Journal of English Language Literatures in English and Cultural Studies* 33 . 41-55.
- Nord, Christiane (2001). *Translation as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Nord, Christiane (2005). "Training functional translators". M. Tennynt (Ed.). *Training for the New Millennium. Pedagogies for translation and interpreting* . Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 209-223.
- Olohan, Maeve (2004). *Introducing Corpora in Translation Studies: An Introduction*. London/ New York: Routledge.
- Ortega y Gasset, José (1937/2000). "The Misery and the Splendour of Translation". L. Venuti (Ed.). *The Translation Studies Reader*. London/New York: Routledge. 49-63.
- Parianou, Anastasia (2009). *Translating from Major into Minor Languages*. Athens: Diavlos Publishing Co.
- Pöchacker, Franz (1995). "Simultaneous Interpreting: A Functionalist Perspective". *Hermes Journal of Linguistics* 14. 31-53.
- Raineri, Sophie & Debras, Camille (2019). "Corpora and Representativeness: Where to go from now?". *CogniTextes. Revue de l'Association Francaise de Linguistique Cognitive* 19 . <https://journals.openedition.org/cognitextes/1311>
- Reiß, Katharina (1971) *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik*, Munich: Max Hüber.
- Reiß, Katharina (1981). "Type, Kind and Individuality of the Text: Decision Making in Translation". *Poetics Today* 2(4). 121-131.
- Reiß, Katharina and Vermeer, Hans J. (1984). *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Niemeyer.
- Risku, Hanna (2004). "Migrating from Translation to Technical Communication and Usability". G. Hansen & K. Malmkjær & D. Gile (Eds.). *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 181-95.
- Roberts, Roda A. (1992). "The Concept of Function of Translation and its Application to Literary Texts". *Target* 4(1). 1-16.
- Sager, Juan Carlos (1983). "Quality and Standards — the Evaluation of Translations". C. Picken (Ed.). *The Translators Handbook*. London: Aslib. 121-128.

- Simeoni, Daniel (1998). "The Pivotal Status of the Translator's Habitus". *Target* 10. 1-39.
- Sinclair, John (2008). "Borrowed ideas". A. Gerbig & O. Mason (Eds). *Language, People, Numbers. Corpus Linguistics and Society*. Amsterdam: Rodopi, 21-42.
- Snell, Barbara & Patricia Crampton (1983). "Types of Translation." C. Picken, Catriona (Ed). *The Translators Handbook*. London: Aslib. 109–120.
- Snell-Hornby (1988). *Translation Studies. An Integrated Approach*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Stolze, Radegundis (2003). "Vagueness in Economic Texts as a Translation Problem". *Across Languages and Cultures* 4(2). 187-203.
- Teubert, Wolfgang (1996): "Comparable or Parallel Corpora?". *International Journal of Lexicography* 9(3). 238-264.
- Tirkkonen-Condit, Sonja (1996). "What is in the black box? Professionalism in translational decisions in the light of TAP research". A. Lauer & W. Wilss (Eds). *Übersetzungswissenschaft im Umbruch: Festschrift für Wolfram Wilss zum 70. Geburtstag*. Tübingen: Gunter Narr Verlag. 251–256.
- Tirkkonen-Condit, Sonja (2000). "Uncertainty in Translation Process". S. Tirkkonen-Condit & R. Jääskeläinen (Eds.). *Tapping and Mapping the Processes of Translation and Interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 123-142.
- Ulrych, Margherita (2005). "Training translators: Programmes, curricula, practices". M. Tennent (Ed.). *Training for the New Millennium. Pedagogies for translation and interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 3-34.
- Zanettin, Federico (1998). "Bilingual Comparable Corpora and the Training of Translators". *Meta* 43(4). 1-14.

Ελληνόγλωσσες

- Γούτσος, Διονύσης (2012). *Γλώσσα. Κείμενο, ποικιλία, σύστημα*. Αθήνα: Κριτική.
- Γούτσος, Δ., & Φραγκάκη, Γ. (2015). *Εισαγωγή στη γλωσσολογία σωματίων κειμένων* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/1932>
- Γραμμενίδης, Σ., Δημητρούλια, Ξ., Κουρδής, Ε., Λουπάκη, Ε., & Φλώρος, Γ. (2015). *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις της μετάφρασης* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/3901>
- Δημητρούλια, Ξ., & Κεντρωτής, Γ. (2015). *Λογοτεχνική μετάφραση-θεωρία και πράξη* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/5252>
- Κελάνδριας, Παναγιώτης Ι. (2007). *Η μετάφραση των οικονομικών κειμένων. Μια λειτουργική προσέγγιση*. Αθήνα: Δίαυλος.
- Κουτσοκόστα, Ασπασία (2019). «Η αποτελεσματικότητα, η ελευθερία και οι ορολογικές παγίδες της μετάφρασης». *ΕΛΕΤΟ – Ανακοινώσεις 12ου Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία»*. Αθήνα: ΤΕΕ. 319-329.
- Μακρίδης, Πάννης (2018). «Οι μεταφράσεις στο "Κεφάλαιο" του Καρλ Μαρξ στην Ελλάδα». *e-prologos.gr*. <https://www.e-prologos.gr/oi-metaphrases-sto-sto-kefalaiο-tou/>
- Munday, Jeremy (2002). *Μεταφραστικές σπουδές. Θεωρίες και εφαρμογές* (Μετάφραση Άγγελος Φιλιππάτος). Αθήνα: Μεταίχμιο.

- Παριανού, Αναστασία (2011). «Έρευνες συμπεριφορών και μετάφραση – Μια κοινωνιοσυμπεριφορική προσέγγιση». Τ. Νενοπούλου & Ε. Λουπάκη (Επιμ.). *Η μεταφρασεολογική έρευνα και η μεταφραστική πρακτική στον ελληνόφωνο χώρο*. Θεσσαλονίκη: City Publish. 139-152.
- Τζιάφα, Ελένη (2005). «Η συμβολή των παράλληλων και συγκρίσιμων σωμάτων κειμένων στη μετάφραση: ηλεκτρονικά εργαλεία επεξεργασίας και ανάλυσής τους». *Syn-Thèses 5*. 83-97.
- Τραγγανίδας, Γρηγόρης (2002). «Γιάννης Ρίτσος. Η μετάφραση ως “όπλο”. Σημειώσεις στη μεταφραστική άποψη του μεγάλου ποιητή με αφορμή την Πρωτομαγιά - τη γενέθλια μέρα του». *ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ*. <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=1247975>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

ΕΝΑΡΞΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΗΣ ΠΡΑΞΗΣ – ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΦΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΣΤΑΔΙΟΥ. ΕΠΙΛΟΓΗ ΜΑΚΡΟΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ

Σύνοψη

Σε αυτό το Κεφάλαιο θα αναλυθούν οι δύο τελευταίες φάσεις του πρώτου σταδίου της μεταφραστικής πράξης που αφορούν την επιλογή των μακροστρατηγικών και την αναγνώριση των μεταφραστικών προβλημάτων. Συγκεκριμένα, θα ξεκινήσουμε αναλύοντας την έννοια της στρατηγικής ως ευρύτερης κατηγορίας στην οποία εντάσσονται οι μακροστρατηγικές και οι μικροστρατηγικές, επιχειρώντας να διασαφηνίσουμε τον όρο μέσα από την εξέταση της μεταβολής του σημασιολογικού του περιεχομένου στη διάρκεια των ετών και την παρουσίαση και ερμηνεία των ποικίλων άλλων συνωνύμων ορολογικών μορφών που έχουν διατυπωθεί. Ακολουθώντας, θα συζητήσουμε για τους τρόπους επιλογής των μακροστρατηγικών, θεωρώντας τους εξαρτώμενους από την αναγνώριση των κειμενικών λειτουργιών του κειμένου αφετηρίας και την απόφαση ως προς το ποιες θα είναι οι κειμενικές λειτουργίες του κειμένου υποδοχής. Τέλος, θα κλείσουμε το παρόν κεφάλαιο συζητώντας περί των μεταφραστικών προβλημάτων, των κατηγοριών τους και των διαφορών τους από τις μεταφραστικές δυσκολίες, δίνοντας έμφαση στα ορολογικά προβλήματα, ως ανήκοντα στην κατηγορία των διαγλωσσικών προβλημάτων.

Προαπαιτούμενη γνώση

Για να κατανοήσει την ενότητα αυτή, ο φοιτητής/αναγνώστης πρέπει να έχει μελετήσει τα προηγούμενα Κεφάλαια, 1, 2, 3, 4, 5 και 6, που πραγματεύονται γενικότερες αρχές σχετικά με τη διαδικασία της πράξης της μετάφρασης, όπως και τα χαρακτηριστικά της ως μορφής διαπροσωπικής διάδρασης, διαπολιτισμικού και κειμενοπαραγωγικού ενεργήματος, τον τρόπο διεξαγωγής της μεταφραστικής διαδικασίας και τις μορφές ανάθεσης στη σύγχρονη εποχή, καθώς και τα Κεφάλαια 7, 8 και 9, τα οποία περιγράφουν το πρώτο στάδιο της μεταφραστικής διαδικασίας, στο οποίο εντάσσονται οι επιμέρους φάσεις που θα συζητηθούν σε αυτό το Κεφάλαιο.

9.1 Ολοκλήρωση του πρώτου σταδίου της μεταφραστικής πράξης

Έχοντας αποκτήσει πλέον ένα ικανοποιητικό απόθεμα γνώσεων σχετικά με το θεματικό πεδίο του κειμένου αφετηρίας, τις κειμενικές προδιαγραφές του, καθώς και του κειμένου υποδοχής και έχοντας προσδιορίσει ποιες λειτουργίες θα επιτελέσει το κείμενο υποδοχής, ο μεταφραστής είναι σε θέση πλέον να αποφασίσει σχετικά με τις μακροστρατηγικές τις οποίες θα υιοθετήσει, να εντοπίσει τα μεταφραστικά προβλήματα, να τα κατατάξει σε κατηγορίες και να αναζητήσει τις ενδεδειγμένες λύσεις σύμφωνα πάντα με τις μεταφραστικές οδηγίες και το σκοπό της μετάφρασης. Σε αυτό το σημείο πρέπει να επαναλάβουμε πως οι φάσεις του πρώτου σταδίου της μεταφραστικής πράξης, όπως και των επόμενων δύο σταδίων, δεν ακολουθούν μια γραμμική αλληλουχία. Ήδη κατά τη διεξαγωγή της πρώτης και της δεύτερης φάσης (γνώση θεματικού πεδίου και κειμενικών προδιαγραφών και αναγνώριση κειμενικών λειτουργιών), ο μεταφραστής έχει ήδη σχηματίσει μια πρώτη άποψη σχετικά με τις μακροστρατηγικές τις οποίες θα εφαρμόσει και έχει ξεκινήσει να εντοπίζει τα μεταφραστικά προβλήματα και να σκέφτεται τρόπους ή, αλλιώς, μικροστρατηγικές αντιμετώπισής τους. Απλώς, σε αυτή τη φάση ο μεταφραστής, έχοντας μελετήσει και κατανοήσει το κείμενο αφετηρίας και έχοντας αποφασίσει σχετικά με τις λειτουργίες τις οποίες θα επιτελέσει το κείμενο υποδοχής, σχηματίζει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα περί του ποιες μονάδες του κειμένου αφετηρίας έχουν σχέση με μια λειτουργική μετάφραση και περί του είδους των προβλημάτων που καλείται να επιλύσει και των μικροστρατηγικών που θα εφαρμόσει για αυτό τον σκοπό.

Σε ό,τι αφορά τη χρήση των όρων *μακροστρατηγική* (macrostrategy) και *μικροστρατηγική* (microstrategy) που μπορεί να δημιουργήσουν σύγχυση στον αναγνώστη, ιδίως στον προπτυχιακό φοιτητή ο οποίος δεν είναι ακόμα εξοικειωμένος με τη σχετική ορολογία, θα αναφερθούμε αναλυτικά παρακάτω σχολιάζοντας τον όρο *στρατηγική* και τις συνωνυμικές αποδώσεις του τις οποίες χρησιμοποιεί η βιβλιογραφία της θεωρίας και της διδακτικής της μετάφρασης και θα εξηγήσουμε τη διαφορά μεταξύ τους και τα διάφορα είδη μακροστρατηγικών και μικροστρατηγικών. Εδώ πρέπει να επιστημονούμε ότι η ορολογία που θα υιοθετήσουμε δεν συνιστά κανόνα ή υπόδειξη περί ορθής ορολογικής επιλογής, δεδομένου ότι η διπλή ή πολλαπλή ορολογία είναι συνηθισμένο φαινόμενο όχι μόνο στο περιβάλλον των λεγόμενων μικρών γλωσσών ή γλωσσών περιορισμένης διάχυσης αλλά συχνά και στο περιβάλλον των μεγάλων γλωσσών. Επίσης, επειδή πολύ συχνά ο όρος *μεταφραστικό πρόβλημα* συγχέεται με τον όρο *μεταφραστική δυσκολία* θα προβούμε σε μια διευκρίνισή τους και θα εντοπίσουμε και θα σχολιάσουμε τις διαφορές τους.

Θα άξιζε ίσως σε αυτό το σημείο, προτού συνεχίσουμε με την ανάλυση των δύο τελευταίων φάσεων του πρώτου σταδίου της μεταφραστικής πράξης, να σχολιάσουμε εν τάχει το φαινόμενο της συνωνυμίας (ή πολλαπλής ορολογίας) που εμφανίζεται συχνά στον τομέα των μεταφραστικών σπουδών (αλλά και άλλων επιστημών) και να εξηγήσουμε τους λόγους για τους οποίους εμφανίζεται. Όπως είναι γνωστό, η δημιουργία της ορολογίας ορίζεται ως «η γλωσσική περιγραφή μιας ιδέας» (Picht και Draskau στο Gledhill 2000: 22). Το φαινόμενο της συνωνυμίας (ή διπλής η πολλαπλής ορολογίας) εμφανίζεται ενδογλωσσικά όταν ένα σημεινόμενο χαρακτηρίζεται από περισσότερα του ενός σημαίνοντα. Οι λόγοι για τους οποίους συμβαίνει αυτό είναι πολλοί. Ένας λόγος μπορεί να είναι η έλλειψη συντονισμού μεταξύ των επιστημόνων οι οποίοι ασχολούνται ταυτόχρονα με τη μελέτη ενός φαινομένου, κάτι που παρατηρείται πολύ έντονα στον τομέα των θετικών επιστημών. Σε ό,τι αφορά τον τομέα της μεταφρασιολογίας η συνωνυμία εμφανίζεται όταν επιστήμονες της ίδιας ειδικότητας περιγράφουν από διαφορετικές οπτικές γωνίες το ίδιο φαινόμενο ή το ίδιο πράγμα (Παριανού και Κελάνδριας 2001: 268) ή όταν θεωρούν πως μια συγκεκριμένη ορολογική μορφή περιγράφει με μεγαλύτερη σαφήνεια ένα φαινόμενο από ό,τι μια άλλη (ή άλλες).

9.2 Περί μεταφραστικής στρατηγικής

Όπως αναφέραμε παραπάνω, η πρώτη απόφαση σχετικά με την επιλογή των μακροστρατηγικών γίνεται τη στιγμή που ο μεταφραστής έχει αποφασίσει σχετικά με τις λειτουργίες του κειμένου υποδοχής και την επιλογή των μεταφραστικών μονάδων που έχουν συνάφεια με τη μετάφραση που καλείται να παραγάγει. Προτού μιλήσουμε εκτενέστερα περί μακροστρατηγικών, θα αναφερθούμε στην έννοια της μεταφραστικής στρατηγικής ως ευρύτερης κατηγορίας στην οποία εντάσσονται οι μακροστρατηγικές και οι μικροστρατηγικές.

Ο όρος *στρατηγική* προσλαμβάνει διαφορετικό σημασιολογικό περιεχόμενο σε επιστήμες όπως η ψυχολογία, η κοινωνιολογία, η γλωσσολογία και η εφαρμοσμένη γλωσσολογία και η θεωρία της μετάφρασης. Όσον αφορά τη θεωρία της μετάφρασης που είναι και ο τομέας ο οποίος μας ενδιαφέρει, ο όρος δεν έχει προσδιοριστεί με ακρίβεια (Lörscher 1991: 70). Το ίδιο πιστεύει και ο Chesterman ο οποίος αναφέρεται στην ύπαρξη διαφορετικών ορολογιών όπως στρατηγικές, τακτικές, πλάνα, μέθοδοι, κανόνες, διαδικασίες και αρχές που χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν την ίδια ιδέα και έχουν ως αποτέλεσμα μια σοβαρή ορολογική σύγχυση (Chesterman 1997: 87). Ομοίως, ο Ageli (2020: 8) εντοπίζει στη διεθνή βιβλιογραφία τους όρους *διαδικασία*, *τεχνική*, *μέθοδος*, *προσέγγιση*, *τεχνική*. Ο Muñoz Martín (2000: 130) ισχυρίζεται ότι οι προσπάθειες τυποποίησης του όρου *μεταφραστική στρατηγική* μπορούν να ενταχθούν σε τρεις βασικές ομάδες: η πρώτη ομάδα είναι επηρεασμένη από τη συγκριτική/αντιπαραβολική γλωσσολογία και εστιάζει στους τρόπους με τους οποίους μπορούν να επιλυθούν προβλήματα που έχουν να κάνουν με τμήματα του κειμένου (βλ. ενδεικτικά Vinay and Darbelnet 1958, Wotjak 1981, Malone 1988, Krings 1986, Lörscher 1991, Séguinot 1991). Η δεύτερη ομάδα αντιλαμβάνεται τις μεταφραστικές στρατηγικές ως διαδικασίες που επηρεάζουν την επεξεργασία του συνόλου του κειμένου και όχι των επιμέρους τμημάτων του (βλ. Reiß 1976) ή ως τον τρόπο με τον οποίο ο μεταφραστής προσεγγίζει το ενέργημά του (βλ. Venuti 1995). Η τρίτη ομάδα συνδυάζει τις παραπάνω αντιλήψεις και προβαίνει σε πιο περίπλοκες προτάσεις που περιέχουν διαφορετικές κατηγορίες. Ο Wilss για παράδειγμα αναφέρεται σε *μεθόδους* που αφορούν τη γενικότερη αντίληψη περί του τι είναι η μετάφραση και στη συνέχεια διακρίνει μεταξύ *στρατηγικών* και *τεχνικών* ως εσωτερικοποιημένων μεταφραστικών ρουτινών (Wilss 1988: 157) και *διαδικασιών* και *δεξιοτήτων* (ό.π.: 37) που έχουν να κάνουν με την εμπειρία. Αυτός ο δυϊσμός απαντάται και σε άλλους μελετητές. Ο Kiraly (1995: 107) για παράδειγμα θεωρεί τη μεταφραστική πράξη ως ένα ενέργημα στο οποίο ο μεταφραστής συνδυάζει συνειδητές στρατηγικές και μη ελεγχόμενες, υποσυνείδητες διαδικασίες. Κατ' ανάλογο τρόπο, ο Hönig (1991: 80-85) διακρίνει μεταξύ *μακροστρατηγικών* και *μικροστρατηγικών* θεωρώντας τις πρώτες ελεγχόμενες νοητικές διαδικασίες και τις δεύτερες μη ελεγχόμενες (θα αναφερθούμε σε αυτή τη διάκριση παρακάτω εφόσον έχουμε υιοθετήσει αυτή την ορολογία αλλά με άλλο σημασιακό περιεχόμενο).

Ένας λόγος για τον οποίο ο όρος *μεταφραστική στρατηγική* δεν έχει προσδιοριστεί με ακρίβεια, όπως αναφέραμε παραπάνω, ίσως είναι ότι, αρχικά, οι μελετητές της μετάφρασης οι οποίοι προέρχονταν από τον χώρο της συγκριτικής και αντιπαραβολικής γλωσσολογίας είχαν εισηγηθεί τον όρο *μεταφραστική διαδικασία* (translation procedure) για να περιγράψουν κάθε συνειδητή ή υποσυνείδητη νοητική διαδικασία που λαμβάνει χώρα κατά τη μεταφορά ενός κειμένου από μια γλώσσα αφετηρίας σε μια γλώσσα υποδοχής (Vinay & Darbelnet 1995: 30-31). Ο Nida, από την πλευρά του, κάνει λόγο για μεταφραστικές διαδικασίες τις οποίες διαχωρίζει σε *τεχνικές διαδικασίες* (technical procedures) και *οργανωτικές διαδικασίες* (organizational procedures). Στις *τεχνικές διαδικασίες* εντάσσει την ανάλυση των γλωσσών αφετηρίας και υποδοχής, τη μελέτη του κειμένου αφετηρίας και τις κρίσεις του μεταφραστή σχετικά με τις σημασιολογικές και συντακτικές προσεγγίσεις (Nida 1964: 241-245). Στις *οργανωτικές διαδικασίες* εντάσσει τη διαρκή αξιολόγηση της μεταφραστικής προσπάθειας, την αντιπαραβολή της μετάφρασης με άλλες ήδη υπάρχουσες μεταφράσεις του ίδιου κειμένου και

τον έλεγχο της επικοινωνιακής επάρκειας του μεταφράσματος ζητώντας από τους αναγνώστες να αξιολογήσουν την ακρίβεια και την αποτελεσματικότητά του και αξιολογώντας τις αντιδράσεις τους (Nida 1964: 246-247). Αργότερα, ο Newmark δανείζεται τον όρο *μεταφραστικές διαδικασίες* από τους Vinay και Darbelnet, τις οποίες όμως διαχωρίζει από αυτό που ονομάζει *μεταφραστικές μεθόδους* (translation methods) αναφέροντας ότι «Ενώ οι μεταφραστικές μέθοδοι αφορούν ολόκληρα κείμενα, οι μεταφραστικές διαδικασίες χρησιμοποιούνται για προτάσεις και μικρότερες γλωσσικές μονάδες» (Newmark 1988: 81). Ο Wotjak χρησιμοποιεί τον όρο *τεχνικές μεταφοράς στην επικοινωνία* για να περιγράψει τις διαδικασίες της διαγλωσσικής μεταφοράς, αλλά στο βιβλίο του χρησιμοποιεί τους όρους *στρατηγική, κανόνες και διαδικασία* ως συνώνυμους του όρου που εισηγείται (Wotjak 1981: 198). Τέλος, ο Mason χρησιμοποιεί συνωνυμικά τους όρους *μεταφραστικές τεχνικές, διαδικασίες και μέθοδοι* και προτείνει τον εξής ορισμό: «Μια διαδικασία είναι μια μέθοδος που υιοθετείται για την επίτευξη ενός αποτελέσματος. Είναι ένας τρόπος να προχωράμε προκειμένου να ολοκληρώσουμε μια δραστηριότητα» (Mason 1994: 63).

Ο όρος *μεταφραστική στρατηγική* υιοθετήθηκε στην πορεία από πολλούς μελετητές για να περιγράψουν τις νοητικές διεργασίες που επιτελεί ο μεταφραστής. Η χρήση του όρου έτυχε ευρείας αποδοχής από τους ερευνητές της μεταφραστικής διαδικασίας και, παρά την ύπαρξη και των υπόλοιπων συνώνυμων όρων, είναι πλέον ο ευρύτερα χρησιμοποιούμενος (Bardaji 2009: 165). Έτσι, ο Krings ορίζει τη μεταφραστική στρατηγική ως «τα δυνάμει συνειδητά πλάνα του μεταφραστή για την επίλυση συγκεκριμένων μεταφραστικών προβλημάτων στο πλαίσιο ενός σαφώς προσδιορισμένου μεταφραστικού ενεργήματος» (Krings 1986: 18), ενώ η Séguinot αντιλαμβάνεται τις στρατηγικές ως όλες εκείνες τις συνειδητές και ασυνειδητές διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα κατά τη μετάφραση (Séguinot 1991: 82). Ο Lörscher ορίζει τη μεταφραστική στρατηγική ως «μια δυνάμει συνειδητή διαδικασία για την επίλυση ενός προβλήματος κατά τη μετάφραση ενός κειμένου ή τμήματος αυτού» (Lörscher 1991: 8). Οι παραπάνω ορισμοί εισάγουν την έννοια της συνειδητότητας σε σχέση με τις μεταφραστικές στρατηγικές, με αποτέλεσμα να διακρίνονται ως διαδικασίες από εκείνες που δεν είναι συνειδητές (Cohen 1998: 4). Οι μη συνειδητές διαδικασίες είναι εκείνες που διεξάγονται αυτόματα και ασυνείδητα όταν ο μεταφραστής λαμβάνει αποφάσεις χωρίς να χρειάζεται να τις επεξεργαστεί συνειδητά. Η Jääskeläinen (1993: 116) ονομάζει αυτή την κατάσταση *ασυνείδητη διαδικασία* (unmarked processing) και τη διακρίνει από την κατάσταση κατά την οποία ο μεταφραστής διακόπτει τη ροή της μετάφρασης προκειμένου να αντιμετωπίσει συνειδητά ένα πρόβλημα. Κατά τη γνώμη μας, κάθε βήμα που κάνει ο μεταφραστής κατά την υλοποίηση του μεταφραστικού ενεργήματος είναι αποτέλεσμα συνειδητής ενέργειας, δηλαδή έχει επίγνωση του γιατί επέλεξε τη μια ή την άλλη στρατηγική προκειμένου να επιλύσει ένα πρόβλημα ακόμα και αν δεν είναι σε θέση να λεκτικοποιήσει συγκεκριμένες ενέργειες στις οποίες προβαίνει. Αυτό το οποίο ο Hönig ονομάζει *μη ελεγχόμενη νοητική διαδικασία* και η Jääskeläinen *ασυνείδητη διαδικασία* θα λέγαμε ότι οφείλεται περισσότερο στους αυτοματισμούς που αναπτύσσονται μέσα από την επανάληψη και την εμπειρία, ιδίως όταν ο μεταφραστής μεταφράζει για μεγάλο χρονικό διάστημα ίδιους τύπους κειμένων (για παράδειγμα οδηγίες χρήσης, εγχειρίδια, ευρεσιτεχνίες κ.λπ.) τα οποία παρουσιάζουν κοινά προβλήματα και έχει πλέον αφομοιώσει τις στρατηγικές που ενδείκνυνται για την αντιμετώπισή τους.

Η Jaaskelainen (1999: 71) θεωρεί τη στρατηγική ως «μια σειρά από δεξιότητες, ένα σύνολο βημάτων ή διαδικασιών που ευνοούν την απόκτηση, την αποθήκευση ή/και τη χρησιμοποίηση της πληροφορίας». Υποστηρίζει ότι οι στρατηγικές είναι «ευρετικές και ευέλικτες στη φύση τους, και η υιοθέτησή τους προϋποθέτει μια απόφαση που επηρεάζεται από τροποποιήσεις των στόχων του μεταφραστή» (ό.π.). Λαμβάνοντας υπόψη τη διάκριση μεταξύ της μεταφραστικής διαδικασίας και του προϊόντος της μετάφρασης, η Jaaskelainen (στο Ordudari 2007: χ.σ.) χωρίζει τις στρατηγικές σε δύο μεγάλες κατηγορίες: ορισμένες στρατηγικές αφορούν το τι συμβαίνει στα κείμενα, ενώ άλλες στρατηγικές σχετίζονται με το τι συμβαίνει κατά τη διαδικασία της μετάφρασης. Οι στρατηγικές που σχετίζονται με το προϊόν, όπως γράφει η Jaaskelainen (2005: 15), αφορούν την ανάπτυξη μεθόδων για τη μετάφραση

του κειμένου αφετηρίας. Από την άλλη μεριά, οι στρατηγικές που σχετίζονται με τη διαδικασία «είναι ένα σύνολο από χαλαρά διατυπωμένους κανόνες ή αρχές που χρησιμοποιεί ένας μεταφραστής για να επιτύχει τους στόχους που καθορίζονται από την εκάστοτε μεταφραστική περίσταση» (ό.π.: 16). Επιπλέον, η Jaaskelainen (ό.π.) διακρίνει δύο τύπους στρατηγικών: τις *καθολικές στρατηγικές* (global strategies)⁴⁹, που αναφέρονται σε γενικές αρχές και τρόπους δράσης και τις *επιμέρους στρατηγικές* (local strategies), οι οποίες αναφέρονται σε συγκεκριμένες ενέργειες σε σχέση με τη λήψη αποφάσεων και την επίλυση προβλημάτων. Ανάλογη διάκριση κάνει και ο Bell (1998: 188) ο οποίος αναφέρεται σε *καθολικές στρατηγικές*, που αφορούν το σύνολο του κειμένου και *επιμέρους στρατηγικές*, που αφορούν τμήματα του κειμένου και υποστηρίζει πως αυτή διάκριση απορρέει από τη διαφορετική φύση των μεταφραστικών προβλημάτων.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η διάκριση μεταξύ *μεταφραστικών στρατηγικών* και *μεταφραστικών τεχνικών* ή *μεθόδων* την οποία κάνουν ο Γραμμενίδης *et al.* (2015: 87). Όπως αναφέρουν:

Οι στρατηγικές, αντίθετα από ό,τι συχνά αναφέρεται στη βιβλιογραφία και στη διδακτική της μετάφρασης, δεν αφορούν την αντιμετώπιση μικροδομικών μεταφραστικών προβλημάτων, αλλά αποτελούν συνολικά και γενικά πλάνα δράσης, τα οποία αποφασίζονται από τον μεταφραστή/τη μεταφράστρια με βάση, μεταξύ άλλων, τον κειμενικό τύπο και το κειμενικό είδος, τις εκτιμώμενες ανάγκες του τελικού κοινού, και τις επικρατούσες μεταφραστικές νόρμες. Για παράδειγμα, η απόφαση να μεταφράσει κανείς κυριολεκτικά ή ελεύθερα είναι μια γενική απόφαση που αφορά τη στάση που θα τηρήσει ο μεταφραστής/η μεταφράστρια απέναντι στο κείμενο-πηγή, και όχι τον τρόπο με τον οποίο θα επιλύσει ένα συγκεκριμένο μικροδομικό πρόβλημα. Για το επίπεδο της μικροδομής, αντίθετα, χρησιμοποιούμε τις *μεταφραστικές τεχνικές* ή *μεθόδους*. Το παλαιότερο ζεύγος μεταφραστικών στρατηγικών είναι η κυριολεκτική (literal) και η ελεύθερη (free) μετάφραση. Κυριολεκτική μετάφραση είναι εκείνη που ακολουθεί μεν πιστά τη μορφή και τις σημασίες του πρωτότυπου, αλλά προχωρεί και στην αναγκαία προσαρμογή του στις γραμματικο-συντακτικές μορφές της γλώσσας-στόχου, ώστε να μην εμποδίζεται η κατανόηση. Αντίθετα, οι ακραίες μορφές της κυριολεκτικής μετάφρασης, δηλαδή η κατά λέξη μετάφραση ή η έκτυπη μετάφραση (ολόκληρων φράσεων), ακολουθούν απόλυτα τη μορφή του πρωτότυπου, σε σημείο που εμποδίζεται η κατανόηση του μεταφράσματος. Η κυριολεκτική μετάφραση είναι πηγοκεντρική, δηλαδή προσανατολισμένη στη γλώσσα-πηγή, ενώ η ελεύθερη είναι στοχοκεντρική, δηλαδή προσανατολισμένη στη γλώσσα-στόχο. Η ορολογία αυτή προτάθηκε από τον Jean-René Ladmiral (1986,) όταν αναφέρθηκε σε μεταφραστές προσανατολισμένους στο πρωτότυπο (sourciers) και μεταφραστές προσανατολισμένους στο μετάφρασμα (ciblistes), και σχετίζεται άμεσα με ένα άλλο παραδοσιακό ζεύγος στρατηγικών, εκείνο της ξενοποίησης (foreignization) και της οικειοποίησης (domestication). Ξενοποίηση είναι η στρατηγική που αποσκοπεί στο να διατηρήσει την ξενικότητα και τη διαφορετικότητα στη μετάφραση, φέρνοντας το τελικό κοινό πιο κοντά στο κείμενο-πηγή. Οικειοποίηση είναι η στρατηγική που αποσκοπεί στο να προσαρμόσει το πρωτότυπο στη γλώσσα-στόχο, ώστε το κοινό να έχει το αίσθημα του οικείου και όχι της ξενικότητας όταν διαβάζει τη μετάφραση.

⁴⁹ Σε παλαιότερο κείμενό μας είχαμε εισηγηθεί τον όρο *γενικές στρατηγικές* ως μετάφραση του αγγλικού όρου *global strategies* (Κελάνδριας 2021: 108). Στο παρόν σύγγραμμα υιοθετούμε τον όρο *καθολικές στρατηγικές* διότι θεωρούμε ότι είναι σαφέστερος και πιο περιγραφικός.

Η παραπάνω διάκριση βασίζεται στους ορισμούς της Hurtado Albir (2001) η οποία, επιχειρώντας να διασαφηνίσει τους διάφορους ορισμούς της έννοιας στρατηγική έδωσε τους εξής ορισμούς για τους όρους *μέθοδοι, τεχνικές και μεταφραστικές στρατηγικές*:

Κατά την άποψή μου, η μεταφραστική μέθοδος σημαίνει την ανάπτυξη μιας συγκεκριμένης μεταφραστικής διαδικασίας η οποία διέπεται από ορισμένες αρχές που συνάδουν με τον στόχο του μεταφραστή. Κατά συνέπεια, η μέθοδος έχει υπερατομικό και συνειδητό χαρακτήρα (αν και υπάρχουν φορές που μπορεί να είναι ασυνείδητη) και ανταποκρίνεται σε μια συνολική επιλογή που διατρέχει ολόκληρο το κείμενο. Η μεταφραστική τεχνική είναι η συγκεκριμένη εφαρμογή που μπορεί να παρατηρείται στο προϊόν και επηρεάζει τις ελάχιστες περιοχές του κειμένου. Για παράδειγμα, στη μετάφραση μιας γελοιογραφίας, ένας μεταφραστής μπορεί ενίοτε να καταφύγει στην τεχνική της προσαρμογής μιας πολιτισμικής αναφοράς, αλλά αυτό δεν θα είναι ο λόγος για τον οποίο η μετάφραση θα χαρακτηριστεί ως ελεύθερη, προσαρμοσμένη κ.λπ. Η στρατηγική έχει ατομικό και διαδικαστικό χαρακτήρα και αποτελείται από μηχανισμούς που χρησιμοποιεί ο μεταφραστής για να επιλύσει προβλήματα τα οποία αντιμετωπίζει κατά τη διάρκεια κατά τη μεταφραστική διαδικασία, ανάλογα με τις συγκεκριμένες ανάγκες.

—Hurtado Albir 2001: 249-250

Έτσι, για την Hurtado Albir, η θεμελιώδης διαφορά μεταξύ τεχνικής και στρατηγικής είναι ότι η πρώτη σχετίζεται με το αποτέλεσμα, ενώ η δεύτερη με τη διαδικασία. Ενώ η μέθοδος επηρεάζει το κείμενο στο σύνολό του, η τεχνική επηρεάζει μικρές μονάδες του κειμένου. Πιο συγκεκριμένα, η Hurtado Albir (2001) ορίζει τη μεταφραστική τεχνική ως εξής:

[...] μια διαδικασία ανάλυσης και ταξινόμησης της μεταφραστικής ισοδυναμίας με πέντε βασικά χαρακτηριστικά: 1) επηρεάζουν την έκβαση της μετάφρασης, 2) ταξινομούνται σε σύγκριση με το πρωτότυπο, 3) αναφέρονται σε μικρομονάδες του κειμένου, 4) η φύση τους αφορά το λόγο και το συγκείμενο και 5) είναι λειτουργικές.

—Hurtado Albir 2001: 268

Όσον αφορά τον όρο *στρατηγική*, κάνει την ακόλουθη δήλωση:

Για να αποφύγουμε την πρόκληση σύγχυσης, πιστεύω ότι θα πρέπει να αντιληφθούμε τον όρο *στρατηγική* με τον ίδιο τρόπο που τον αντιλαμβάνονται άλλοι επιστημονικοί κλάδοι (γνωστική ψυχολογία, παιδαγωγική, διδασκαλία γλωσσών κ.λπ.), δηλαδή ως διαδικασίες (λεκτικές ή μη λεκτικές, συνειδητές ή ασυνείδητες) για την επίλυση προβλημάτων. Υπό αυτό το πρίσμα, η έννοια της στρατηγικής δεν έχει τύχει ιδιαίτερης προσοχής στη δική μας επιστήμη.

—Hurtado Albir 2001: 271-272

Τέλος, ο Zabalbeascoa (στο Bardaji 2009: 170) δίνει δύο διαφορετικούς ορισμούς για τους όρους *στρατηγική* και *τεχνική*. Η στρατηγική είναι ένα συγκεκριμένο μοντέλο συμπεριφοράς που αποσκοπεί στην επίλυση ενός προβλήματος ή στην επίτευξη ενός συγκεκριμένου στόχου. Στο πεδίο της μετάφρασης, ο όρος *στρατηγική* ορίζει κάθε συνειδητή ενέργεια η οποία στοχεύει στη διευκόλυνση και την αποτελεσματικότητα του μεταφραστικού έργου. Για τον Zabalbeascoa, αυτού του είδους οι στρατηγικές δεν μπορούν να ανακαλυφθούν μέσα από τις περιγραφικές μελέτες μόνο, δεδομένου ότι η βασική αρχή είναι ότι μπορεί κανείς να καταλήξει στην παραγωγή ενός συγκεκριμένου προϊόντος από διαφορετικά μονοπάτια. Σε αυτές περιλαμβάνονται στρατηγικές ανάγνωσης, ανάλυσης κειμένου κ.λπ. Αντίθετα, ορίζει την τεχνική ως μια έννοια που συνδέεται με τη διαδικασία λήψης αποφάσεων και ως

μια δεξιότητα που αποκτάται σύμφωνα με μια κανονιστική μέθοδο ή διαδικασία. Οι τεχνικές οι οποίες έρχονται πιο κοντά στην αντίληψη των Vinay και Darbelnet και άλλων, σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει, αναφέρονται σε δεξιότητες όπως η χρήση εκτύπων, μετατροπιών, μετατάξεων κ.λπ.

Εκτός από τη διάκριση μεταξύ καθολικών και επιμέρους στρατηγικών ή μεταξύ μεταφραστικών στρατηγικών και μεταφραστικών τεχνικών, οι μεταφραστικές στρατηγικές μπορούν να διαχωριστούν σε διαδικαστικές (procedural) και κειμενικές (textual) στρατηγικές (Molina & Hurtado Albir στον Kearns 2009: 283). Οι διαδικαστικές στρατηγικές ορίζονται ως «νοητικά φαινόμενα και, υπό αυτή την έννοια δεν γίνονται συνειδητά αντιληπτές αν και μπορούν να ανακατασκευαστούν από τους ερευνητές μέσω της ανάλυσης στρατηγικών ενδεικτών» (Kearns ό.π.). Αυτή η κατηγορία στρατηγικών παρουσιάζει ομοιότητες με την κατάσταση την οποία η Jääskeläinen (1993: 116) ονόμασε *ασυνείδητη διαδικασία* ή με την έννοια των *μακροστρατηγικών* όπως ορίστηκε από τον (Hönig 1991: 78-79). Οι κειμενικές στρατηγικές αφορούν τις διάφορες μορφές χειρισμού των κειμένων. Ο όρος αυτός χρησιμοποιείται για να περιγράψει τα αποτελέσματα των διαδικασιών και όχι τις ίδιες τις διαδικασίες. Τέλος, μια άλλη διάκριση των μεταφραστικών στρατηγικών είναι αυτή στην οποία προβαίνει ο Gile (στο Chesterman 1997: 92), ο οποίος διακρίνει μεταξύ *στρατηγικών κατανόησης* (comprehension strategies) και *στρατηγικών παραγωγής* (production strategies). Οι στρατηγικές κατανόησης έχουν να κάνουν με την ανάλυση του κειμένου αφετηρίας και τη συνολική φύση της μεταφραστικής εντολής. Είναι στρατηγικές εξαγωγής συμπερασμάτων και αποφασίζονται στην αρχή της μεταφραστικής διαδικασίας. Οι στρατηγικές παραγωγής είναι στην πραγματικότητα τα αποτελέσματα διάφορων στρατηγικών κατανόησης: έχουν να κάνουν με τον τρόπο με τον οποίο ο μεταφραστής χειρίζεται το γλωσσικό υλικό προκειμένου να παράγει ένα κατάλληλο κείμενο υποδοχής.

Παρά τις διαφορές τους, όλες οι παραπάνω αναφορές και οι διαφορετικοί τρόποι θέασης αυτού το οποίο καλούμε *μεταφραστική στρατηγική* (που ελπίζουμε να μην μπερδέψαν τον αναγνώστη του παρόντος συγγράμματος) έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό: είναι συνειδητές διαδικασίες. Όπως αναφέραμε και παραπάνω, οι ασυνείδητες διαδικασίες δεν αφορούν τις στρατηγικές αυτές καθαυτές, αλλά τους αυτοματισμούς που αναπτύσσει ο μεταφραστής μέσα από την εμπειρία την οποία αποκομίζει από την ενασχόλησή του με τη μετάφραση. Σύμφωνα με τον Chesterman (1997: 88), οι στρατηγικές είναι τρόποι με τους οποίους ο μεταφραστής επιδιώκει να συμμορφωθεί με ορισμένες νόρμες ή κανόνες προκειμένου να παραγάγει την καλύτερη εκδοχή που μπορεί να σκεφτεί, αυτό δηλαδή που θεωρεί ως τη βέλτιστη μετάφραση. Ως τέτοιες χρησιμοποιούνται ευρέως από τους μεταφραστές και αναγνωρίζονται ως νοητικά εργαλεία. Πρόκειται για ένα είδος διαδικασίας, έναν τρόπο για να κάνουμε κάτι. Επομένως, μιλώντας για μεταφραστικές στρατηγικές αντιλαμβανόμαστε τη μετάφραση ως μια μορφή δράσης και, φυσικά, κάθε δράση προϋποθέτει συνειδητότητα εκ μέρους του δράντος υποκειμένου. Σε αυτό σημείο πρέπει ίσως να επισημάνουμε πως η έννοια της νόρμας εδώ δεν γίνεται αντιληπτή ως *αρχή* (principle). Σύμφωνα με τον Lotfiour-Saedi (1996: 390), οι αρχές είναι καθιερωμένα αξιώματα και θεάσεις της φύσης μιας οντότητας, απορρέουν από την παρατήρηση της συμπεριφοράς αυτής της οντότητας και θεωρούνται τα κριτήρια που την προσδιορίζουν. Αυτό σημαίνει πως κάθε παραβίαση των αρχών θέτει σε κίνδυνο την ύπαρξη της ίδιας της οντότητας. Οι στρατηγικές είναι στοχοπροσανατολισμένοι τρόποι δράσης με στόχο την επίλυση ενός προβλήματος ή την επίτευξη ενός στόχου, δεν είναι απαραίτητο να εφαρμόζονται στο σύνολό τους και αυτό δεν συντελεί στην κατάλυση της οντότητας. Με βάση την παραπάνω διάκριση, ο Lotfiour-Saedi φαίνεται ότι αντιλαμβάνεται ως *αρχή* την εξ αρχής απόφαση σχετικά με το είδος της μετάφρασης που απαιτείται (π.χ. τεκμηριωτική, εργαλειακή κ.λπ.), ενώ βλέπει τις στρατηγικές ως τα μέσα που θα εξυπηρετήσουν την εκ των προτέρων αποφασισμένη αρχή.

Επανερχόμενοι στη θέση του Chesterman, θα συμφωνήσουμε με την άποψη ότι οι στρατηγικές είναι ένα είδος διαδικασίας που χρησιμοποιούνται ευρέως από τους μεταφραστές και αναγνωρίζονται ως νοητικά εργαλεία. Όπως αναφέρει:

Μια στρατηγική είναι ένα είδος διαδικασίας. Πρέπει όμως να τονιστεί ότι το συνολικό πλαίσιο εδώ είναι συμπεριφορικό και όχι νευρωνικό. Δεν διατυπώνω ισχυρισμούς σχετικά με την ψυχολογική πραγματικότητα, πέρα από την παρατήρηση ότι οι στρατηγικές (με την έννοια που χρησιμοποιούνται εδώ) φαίνεται να έχουν την *prima facie* εγκυρότητα ώστε να αποτελέσουν χρήσιμα εννοιολογικά εργαλεία.

—Chesterman 1997: 88

Επιπλέον, οι στρατηγικές είναι μορφές γλωσσικής συμπεριφοράς, συγκεκριμένα κειμενογλωσσικής συμπεριφοράς. Αυτό σημαίνει πως αφορούν δυνάμει συνειδητές λειτουργίες τις οποίες εκτελεί ο μεταφραστής κατά τη διαμόρφωση του κειμένου υποδοχής και μπορεί να αφορούν την επιθυμητή σχέση μεταξύ του κειμένου αφετηρίας και του κειμένου υποδοχής ή την επιδιωκόμενη συνάφεια με τους δέκτες του κειμένου υποδοχής. Επομένως, οι στρατηγικές είναι μορφές κειμενικού χειρισμού. Επίσης είναι στοχοπροσανατολισμένες και επικεντρώνονται στο πρόβλημα εφόσον αποσκοπούν στο να το επιλύσουν. Άλλωστε, κάθε μεταφραστική διαδικασία ξεκινάει με προβλήματα (ό.π.: 89). Τέλος, διακρίνονται από διυποκειμενικότητα εφόσον πρόκειται για διαδικασίες που έχουν παγιωθεί μέσα από τη χρήση και την εμπειρία και είναι άμεσα προσβάσιμες και εφαρμόσιμες από όλους τους οποίους αφορούν.

Προσπαθώντας να συγκεράσει τις διάφορες αντιλήψεις και ορισμούς περί στρατηγικών, μεθόδων, τεχνικών κ.λπ. που παραθέσαμε παραπάνω, η Superceanu (2004: 196-197) προβαίνει σε μια διάκριση μεταξύ στρατηγικών, μεθόδων και τεχνικών καθεμία από τις οποίες έχει τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

Οι στρατηγικές είναι:

- στοχοπροσανατολισμένες,
- εστιάζουν στο πρόβλημα,
- χρησιμοποιούνται δυνάμει συνειδητά, δηλαδή συνειδητά ή ασυνείδητα,
- αντιπροσωπεύουν μια ατομική επιλογή από μια σειρά διαθέσιμων νοητικών λειτουργιών,
- λειτουργούν σε μικρή ή μεγάλη κλίμακα,
- απαιτούν γενική και συγκεκριμένη γνώση θεματικού πεδίου και
- οδηγούν στη βέλτιστη επίτευξη ενός στόχου.

Παραδείγματα στρατηγικών είναι η έρευνα, ο έλεγχος, η παρακολούθηση, η εξαγωγή συμπερασμάτων και οι συσχετισμοί.

Οι μέθοδοι είναι:

- στοχοπροσανατολισμένες,
- χρησιμοποιούνται συνειδητά (μπορεί να υποστηρίζονται από ασυνείδητες νοητικές διαδικασίες),
- αντιπροσωπεύουν μια ατομική επιλογή από έναν πεπερασμένο αριθμό υπερατομικών διαδικασιών επεξεργασίας κειμένων,
- λειτουργούν σε μεγάλη κλίμακα και επιτυγχάνουν υπερώνυμους στόχους,
- απαιτούν συγκεκριμένη γνώση θεματικού πεδίου και
- οδηγούν σε μια πιθανή επίτευξη ενός στόχου.

Παραδείγματα μεθόδων είναι η ανάλυση, η απόδοση του πλήρους νοήματος, η συμπύκνωση και η επιλογή του περιεχομένου.

Οι τεχνικές είναι:

- στοχοπροσανατολισμένες,
- χρησιμοποιούνται δυνάμει συνειδητά,
- αντιπροσωπεύουν μια ατομική επιλογή από μια σειρά διαδικασιών επεξεργασίας κειμένων,
- λειτουργούν σε μικρή κλίμακα και ελέγχουν μια συγκεκριμένη δράση,
- απαιτούν συγκεκριμένη γνώση θεματικού πεδίου και
- οδηγούν σε ένα ορατό αποτέλεσμα.

Παραδείγματα τεχνικών είναι η μετάθεση, το δάνειο, η παράφραση και η απαλοιφή.

Συνεχίζοντας την ανάλυσή της, η Superceanu (ό.π.: 198) διακρίνει περαιτέρω μεταξύ *μακροστρατηγικών*, οι οποίες αφορούν το σύνολο της μεταφραστικής διαδικασίας, και *μικροστρατηγικών*, οι οποίες αφορούν τη μετάφραση ενός συγκεκριμένου γλωσσικού σημείου ή μιας ιδέας στο κείμενο αφετηρίας. Επιχειρώντας να δείξει την εφαρμογή της παραπάνω διάκρισης, η Superceanu χωρίζει τη μεταφραστική διαδικασία σε δύο φάσεις: τη φάση της *προδιαγραφής της ανάθεσης* (specification phase) και τη φάση της μετάφρασης η οποία περιλαμβάνει τρία στάδια όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα:

Μεταφραστική διαδικασία			
Φάση της προδιαγραφής της ανάθεσης	Φάση της μετάφρασης		
	Στάδιο της προ-μετάφρασης	Στάδιο της μετάφρασης	Στάδιο της αναθεώρησης
Μακροστρατηγικές	Μακροστρατηγικές Τεχνικές Μικροστρατηγικές	Μέθοδοι Μικροστρατηγικές Τεχνικές	Μέθοδοι Μακρο- και μικροστρατηγικές Τεχνικές

Πηγή: Superceanu, Rodica (2004). "Translation procedures: A didactic perspective". *Perspectives* 12(3). 194-207.

Η ανάλυση της Superceanu είναι αρκετά περιγραφική αλλά, δεδομένου ότι όπως αναφέρει προορίζεται να εφαρμοστεί για διδακτικούς σκοπούς, πιστεύουμε ότι είναι αρκετά περίπλοκη και δύσκολο να γίνει κατανοητή από εκπαιδευόμενους μεταφραστές, ιδίως από εκείνους που έρχονται για πρώτη φορά σε επαφή με το αντικείμενο της μετάφρασης. Παρά ταύτα, η διάκριση μεταξύ μακροστρατηγικών και μικροστρατηγικών παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και διακρίνεται από ορολογική σαφήνεια. Αυτή τη διάκριση υιοθετεί και ο Chesterman ο οποίος αναφέρει χαρακτηριστικά:

Επομένως, φαίνεται χρήσιμο να διακρίνουμε δύο επίπεδα στρατηγικής [...]. Στο γενικότερο επίπεδο, όπου το πρόβλημα που πρέπει να επιλυθεί αφορά το «πώς να μεταφράσουμε αυτό το κείμενο ή αυτό το είδος κειμένου», έχουμε τις «καθολικές

στρατηγικές». Ένα προφανές παράδειγμα μιας καθολικής στρατηγικής είναι η αρχική απόφαση του μεταφραστή σχετικά με τη γενική φύση της κατάλληλης σχέσης μεταξύ των κειμένων αφετηρίας και υποδοχής, με το «πόσο ελεύθερα» θα μεταφράσει, με το ποια είδη διακειμενικής ομοιότητας θα πρέπει να έχουν προτεραιότητα. Ένα άλλο παράδειγμα θα μπορούσε να είναι το γενικό ζήτημα της επιλογής διαλέκτου: αν (και πώς) θα αναπαρασταθούν οι διάλεκτοι του κειμένου αφετηρίας. [...] Από την άλλη μεριά το προς επίλυση πρόβλημα αφορά το «πώς θα μεταφράσουμε αυτή τη δομή/την ιδέα/το στοιχείο». Σε αυτή την περίπτωση έχουμε τις επιμέρους στρατηγικές.

—Chesterman 1997: 90-91

Οι καθολικές (global) και οι επιμέρους (local) στρατηγικές στις οποίες αναφέρεται ο Chesterman ταυτίζονται ως προς το σημασιολογικό τους περιεχόμενο με τις μακροστρατηγικές και τις μικροστρατηγικές που αναφέρει η Superceanu. Στο εξής, θα χρησιμοποιούμε τον όρο *στρατηγική* όταν θα αναφερόμαστε στις διαδικασίες επίλυσης πάσης φύσης μεταφραστικών προβλημάτων. Αυτές οι διαδικασίες είναι δυνάμει συνειδητές και επιτρέπουν στους μεταφραστές να τις περιγράψουν, να τις σχολιάσουν και να εξηγήσουν τον λόγο για τον οποίο τις εφάρμοσαν. Εάν θεωρήσουμε ότι η μετάφραση δεν είναι τόσο δεξιότητα, όσο διαδικασία επίλυσης προβλημάτων (Kussmaul 1995: 19), τότε κάθε ενέργεια που αποσκοπεί στο να επιλύσει ένα πρόβλημα προϋποθέτει έναν βαθμό συνειδητότητας από τον μεταφραστή και κυρίως τη δυνατότητά του να αιτιολογήσει τις επιλογές του. Σε ό,τι αφορά τη διάκριση μεταξύ των στρατηγικών που αφορούν τη διαδικασία και το προϊόν της μετάφρασης (διαδικαστικές και κειμενικές στρατηγικές), έχουμε υιοθετήσει τη λειτουργική αντίληψη σύμφωνα με την οποία τόσο η διαδικασία όσο και το προϊόν της μετάφρασης θεωρούνται μέρη μιας γενικότερης, στοχοπροσανατολισμένης δράσης όπου οι στόχοι και οι επιμέρους στόχοι της συνήθως ορίζονται από τους λεγόμενους εξωκειμενικούς παράγοντες (π.χ. τον πελάτη, τον δέκτη ή τον χρήστη της μετάφρασης κ.λπ.) και όχι από τον μεταφραστή (βλ. Holz-Mänttari 1984: 65-66, 111-113).

Αυτή η παραδοχή οδηγεί στο συμπέρασμα πως, εφόσον ο σκοπός είναι ο καθοριστικός παράγοντας της μεταφραστικής διαδικασίας, τόσο οι διαδικαστικές όσο και οι κειμενικές στρατηγικές αποσκοπούν στην παραγωγή ενός κειμένου υποδοχής που θα ανταποκρίνεται στον σκοπό της μετάφρασης και επομένως είναι συνειδητές ενέργειες οι οποίες επίσης μπορούν να περιγραφούν και να αιτιολογηθούν από τον μεταφραστή. Με βάση αυτή την αντίληψη θεωρούμε ότι οι διαδικαστικές στρατηγικές, τις οποίες στο εξής θα ονομάζουμε *μακροστρατηγικές*, αναφέρονται στο σύνολο της μεταφραστικής διαδικασίας και αφορούν αποφάσεις που λαμβάνονται σε μακροκειμενικό επίπεδο, δηλαδή σχετικά με τον κατάλληλο τύπο της μετάφρασης σύμφωνα με τον σκοπό και τις μεταφραστικές οδηγίες (για παράδειγμα την απόφαση για την παραγωγή μιας τεκμηριωτικής ή εργαλειακής μετάφρασης). Οι κειμενικές στρατηγικές, τις οποίες στο εξής θα ονομάζουμε *μικροστρατηγικές*, αναφέρονται σε επιλογές που αφορούν το λεξιλογικό και συντακτικό επίπεδο ή, με άλλα λόγια στο μικροκειμενικό επίπεδο⁵⁰, έχοντας πάντα υπόψη μας πως οι λύσεις των μεταφραστικών προβλημάτων που έχουν εντοπιστεί εξαρτώνται από τον σκοπό της μετάφρασης, τη λειτουργία του κειμένου υποδοχής, τις συμβάσεις του κειμενικού είδους, τους παραλήπτες της μετάφρασης κ.λπ. (Schäffner 2001: 27). Σε ό,τι αφορά τις μικροστρατηγικές θα αναφερθούμε εκτενώς στο [Κεφάλαιο 10](#) εφόσον, σύμφωνα με την περιγραφή μας, αποτελούν μια από τις φάσεις του δεύτερου σταδίου της μεταφραστικής διαδικασίας.

9.3 Επιλογή μακροστρατηγικών

Η φάση της επιλογής των μακροστρατηγικών έπεται των φάσεων της γνώσης του θεματικού πεδίου και των κειμενικών προδιαγραφών και εξαρτάται από την αναγνώριση των κειμενικών λειτουργιών

⁵⁰ Οι όροι *μακροκειμενικό* (macro-textual) και *μικροκειμενικό* (micro-textual) επίπεδο προτείνονται από τους Schjoldager *et al.* (2008: 67-70), οι οποίοι υιοθετούν επίσης τους όρους *μακροστρατηγική* και *μικροστρατηγική*.

του κειμένου αφετηρίας και την απόφαση ως προς το ποιες θα είναι οι κειμενικές λειτουργίες του κειμένου υποδοχής. Οι μακροστρατηγικές έχουν ιδιαίτερη σημασία για κάθε μεταφραστικό εγχείρημα εφόσον με βάση αυτές ο μεταφραστής λαμβάνει τις αρχικές αποφάσεις όσον αφορά τη φύση της σχέσης μεταξύ του κειμένου αφετηρίας και του κειμένου υποδοχής, καθώς και την τελική φυσιογνωμία του κειμένου υποδοχής. Οι αρχικές αυτές αποφάσεις θα καθορίσουν και ποιες θα είναι οι μικροστρατηγικές που θα εφαρμόσει στη συνέχεια. Εάν, για παράδειγμα, αποφασίσει ότι θα εστιάσει στη μορφή και το περιεχόμενο του κειμένου αφετηρίας, τότε θα επιδιώξει να παραγάγει μια τεκμηριωτική μετάφραση η οποία, ανάλογα με το κείμενο φυσικά, θα καθιστά απαγορευτική τη χρήση κάποιων μικροστρατηγικών όπως η νοηματική προσθήκη ή η πολιτισμική προσαρμογή.

Σε αυτό το σημείο θα ήταν χρήσιμο να επιστημονούμε την τάση της επιστημονικής μελέτης του φαινομένου της μετάφρασης να λειτουργεί με δίπολα. Τι εννοούμε με αυτό; Ας εξετάσουμε, για παράδειγμα, τις μακροστρατηγικές της *ξενίκευσης* (foreignization) και της *οικειώσης* (domestication) του Lawrence Venuti (1995: 19-21). Η οικειωτική μεταφραστική στρατηγική στοχεύει στην προσαρμογή του κειμένου αφετηρίας στις νόρμες και τις γλωσσοπολιτισμικές συμβάσεις της γλωσσοκουλτούρας υποδοχής, απαλείφοντας κάθε ιδιοπολιτισμικό στοιχείο του πρωτότυπου κειμένου. Σε ό,τι αφορά την περίπτωση της λογοτεχνικής ειδικότερα, η οικειωτική στρατηγική συνεπάγεται την αποδοχή των εγχώριων λογοτεχνικών κανόνων μέσω της επιλογής εκείνων των κειμένων που προσφέρονται για μια τέτοια στρατηγική (Venuti ό.π.: 241). Στον αντίποδα της οικειωτικής στρατηγικής βρίσκεται η ξενικευτική στρατηγική, σύμφωνα με την οποία η επιλογή του προς μετάφραση κειμένου και η εφαρμογή μιας μεταφραστικής μεθόδου πραγματοποιούνται με βάση κατευθυντήριες γραμμές που δεν περιλαμβάνονται στις κυρίαρχες πολιτιστικές αξίες της γλωσσοκουλτούρας υποδοχής (Venuti ό.π.: 242). Η επιλογή ανάμεσα στις δύο αυτές στρατηγικές είναι, σύμφωνα με τον Venuti, θέμα ιδεολογίας και αφορά το κατά πόσο μια κοινωνία είναι δεκτική ή όχι στην επαφή με το ξένο, το διαφορετικό. Με βάση το παραπάνω δίπολο έχουμε να κάνουμε τις εξής παρατηρήσεις:

Πρώτον, οι μακροστρατηγικές του Venuti προκύπτουν από τη μετάφραση λογοτεχνικών κειμένων από μια οποιαδήποτε μικρή ή μεγάλη γλώσσα προς την κυρίαρχη γλώσσα, την αγγλική, και προς μια κυρίαρχη κουλτούρα, την αμερικανική. Η κυρίαρχη μεταφραστική στρατηγική στις Ηνωμένες Πολιτείες είναι η οικειωτική και ο στόχος της είναι η ανάδειξη των αμερικανικών αξιών ως παγκόσμιων και καθολικής ισχύος αξιών. Η ξενικευτική στρατηγική την οποία προτείνει ο Venuti είναι ένα μέσο αντίστασης στον αμερικανικό πολιτισμικό ιμπεριαλισμό και ανάδειξης του «Άλλου», ένα μέσο αμφισβήτησης της κυρίαρχης αισθητικής της μεταφράζουσας κουλτούρας και προώθησης της πολυπολιτισμικότητας (Jääskeläinen και Kujamäki 2005: 73). Αυτή η στρατηγική έχει νόημα όταν εφαρμόζεται σε λογοτεχνικά κείμενα ασχέτως του ζεύγους γλωσσών εφόσον αναδεικνύει το διαφορετικό και αμφισβητεί στερεότυπα και παγιωμένες αντιλήψεις απέναντι στον άγνωστο «Άλλο». Είναι αμφίβολο όμως κατά πόσο μπορεί να έχει την ίδια αξία όταν μιλάμε για μεταφράσεις μη λογοτεχνικών κειμένων (π.χ. τεχνικά, οικονομικά, επιστημονικά) τα οποία παράγονται κυρίως στην αγγλική και στη συνέχεια μεταφράζονται στις υπόλοιπες γλώσσες, διαδικασία η οποία περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τη διαγλωσσική μεταφορά ορολογίας και ειδικού λόγου. Σε ό,τι αφορά την ορολογία, αυτή πρέπει με κάποιο τρόπο να ενταχθεί λειτουργικά στο ειδικό λεξικό των γλωσσών υποδοχής ενώ η μεταφορά του ειδικού λόγου πρέπει να ακολουθεί τις γλωσσοκειμενικές συμβάσεις της γλώσσας υποδοχής ώστε να αποφευχθεί αυτό που ονομάζεται *απώλεια γνωστικού πεδίου* (domain loss) και αφορά την υποχώρηση των εθνικών γλωσσών απέναντι στην αγγλική γλώσσα σε βασικούς τομείς όπως η εκπαίδευση, η επιστήμη, ο χώρος των επιχειρήσεων, της δημόσιας διοίκησης, της ιδιωτικής ζωής μετατρέποντάς τες από «γλώσσες ολοκληρωμένης κλίμακας» σε γλώσσες περιορισμένων λειτουργιών (Haberland στο Parianou 2009: 174). Σε τέτοιου είδους μεταφραστικές περιστάσεις, η ξενικευτική στρατηγική είτε δεν μπορεί να εφαρμοστεί είτε, εάν εφαρμοστεί, μπορεί μακροπρόθεσμα να λειτουργήσει εις βάρος της εξέλιξης της γλώσσας υποδοχής.

Δεύτερον, τέτοιου είδους διπολικές σχέσεις όπως η παραπάνω απαντώνται, με διαφορετικές ονομασίες, από τα πρώτα χρόνια της εμφάνισης της μεταφρασεολογίας. Έτσι, εκτός από το δίπολο ξενικευτική-οικειωτική μετάφραση, έχουμε για παράδειγμα τα παρακάτω ζεύγη μακροστρατηγικών που εμφανίζουν εννοιολογικές ομοιότητες (Jääskeläinen και Kujamäki 2005: 72):

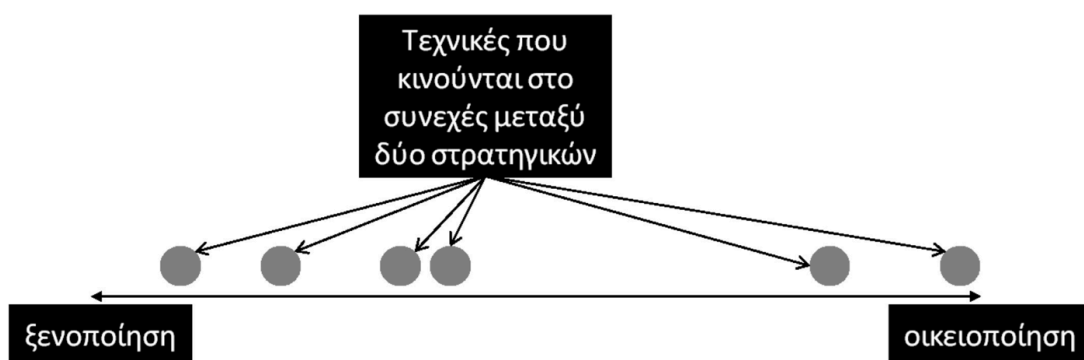
- δυναμική και μορφική ισοδυναμία (Nida),
- έκδηλη και συγκαλυμμένη μετάφραση⁵¹ (House),
- καταλληλότητα και αποδεκτότητα (Toury),
- επικοινωνιακή και σημασιολογική μετάφραση (Newmark),
- εργαλειακή και τεκμηριωτική μετάφραση (Nord).

Συνήθως, η μεταφρασεολογική σκέψη αντιλαμβάνεται αυτά τα δίπολα ως διαφορετικές ποιότητες, δύο άκρα από τα οποία επιλέγουμε είτε το ένα είτε το άλλο. Στην πράξη της μετάφρασης, όμως, κάτι τέτοιο είναι συνήθως η εξαίρεση και όχι ο κανόνας. Συνήθως παρατηρούμε μια *στρατηγική υβριδικότητα* (Γραμμενίδης *et al.* 2015: 88), καθώς σε μια μετάφραση μπορεί να συνυπάρχουν, σε διαφορετικό βαθμό, και οι δύο μακροστρατηγικές, άσχετα από το ποια εφαρμόζεται στα περισσότερα σημεία του κειμένου. Με άλλα λόγια:

οι επιμέρους μεταφραστικές τεχνικές που έχουμε στη διάθεσή μας πλησιάζουν περισσότερο το ένα άκρο ή το άλλο. Για τον λόγο αυτό, αντί να μιλάμε για τις στρατηγικές ως δίπολα, θα ήταν πιο χρήσιμο και εύστοχο να θεωρούμε ότι το κάθε ζεύγος στρατηγικών αποτελεί τα άκρα ενός συνεχούς πάνω στο οποίο κινείται η μεταφραστική πράξη, άλλοτε πλησιάζοντας το ένα άκρο και άλλοτε το άλλο.

—Γραμμενίδης *et al.* ό.π.

Αυτή η ιδέα του συνεχούς απεικονίζεται σχηματικά και παραστατικά στην **Εικόνα 9.1**. Στη θέση του δίπολου «ξενοποίηση-οικειοποίηση» μπορούμε να βάλουμε οποιοδήποτε από τα δίπολα που αναφέραμε παραπάνω.

Εικόνα 9.1 Μια πιθανή απεικόνιση του συνεχούς μεταξύ δύο μεταφραστικών στρατηγικών.

(Πηγή: Γραμμενίδης, Σ., Δημητρούλια, Ξ., Κουρδής, Ε., Λουπάκη, Ε., & Φλώρος, Γ. (2015). *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις της μετάφρασης* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/3901>)

⁵¹ Τους όρους *έκδηλη* (overt) και *συγκαλυμμένη* (covert) μετάφραση προτείνουν οι Γραμμενίδης και Λάμπρου (2014: 110).

Χαρακτηριστικά παραδείγματα συνδυασμού ζευγών μακροστρατηγικών μάς δίνει ο τομέας της μετάφρασης των τραγουδιών όταν αυτά μεταφράζονται με σκοπό να τραγουδηθούν⁵². Σε αυτή την περίπτωση, οι διαφορές στη φωνολογία, στις συντακτικές δομές, στο λεξιλόγιο, στην προσωδία ανάμεσα στις διάφορες γλώσσες αναπόφευκτα καθιστούν κάθε μετάφραση ιδιαίτερα δύσκολη (Raffel 1988: 12) και συχνά επιβάλλουν στον μεταφραστή τη συνδυαστική χρήση μακροστρατηγικών. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η μετάφραση του τραγουδιού «Which side are you on?» της Florence Reece από τα Υπόγεια Ρεύματα:

**Which Side Are You On?
(Florence Reece, 1931)**

Which side are you on boys?
Which side are you on?
Which side are you on boys?
Which side are you on?

They say in Harlan County
There are no neutrals there
You'll either be a union man
Or a thug for J. H. Blair

Which side are you on boys?
Which side are you on?
Which side are you on boys?
Which side are you on?

My daddy was a miner
And I'm a miner's son
He'll be with you fellow workers
Until this battle's won

Which side are you on?
Which side are you on?
Which side are you on?
Which side are you on?

Oh workers can you stand it?
Oh tell me how you can?
Will you be a lousy scab
Or will you be a man?

**Which side are you on?
(μετάφρ. Υπόγεια Ρεύματα, 2016)**

Ελάτε μαζευτείτε
κάτι έχω να σας πω,
στον τοίχο θα μας στήσουν
γι' αυτό και σε ρωτώ.

Which side are you on. (x4)

Χρωστών δεν τους χρωστάμε
αυτό να θυμηθείς,
σαν έρθει εκείνη η ώρα
μπροστά τους να σταθείς.

Which side are you on. (x4)

Οι βουλευτές μας κλαίνε
δημοκρατία ζητούν,
μα οι δημοκρατίες τους
όλους δεν μας χωρούν.

Which side are you on. (x4)

Ο δήμος είμαστε όλοι
προσέξτε το καλά,
το αίμα όταν χύνεται
κι άλλο αίμα ζητά.

⁵² Η μετάφραση ενός τραγουδιού μπορεί να γίνει και για άλλους λόγους. Μια τέτοια μετάφραση μπορεί για παράδειγμα να αποτελεί μέρος της μετάφρασης ενός θεατρικού έργου. Μπορεί να εντάσσεται στον υποτιτλισμό ή στη μεταγλώττιση μιας ταινίας, να περιληφθεί σε μια ειδική έκδοση η οποία περιλαμβάνει και στίχους τραγουδιών όπως, για παράδειγμα, ένα λιμπρέτο που περιέχει το κείμενο μιας όπερας ή εν γένει ενός δραματικού έργου και αποτελείται από στίχους και πρόζα. Μπορεί να έχουν τη μορφή υπερτίτλων σε οθόνες επάνω ή δίπλα από τη σκηνή, όπως συμβαίνει συχνά σε παραστάσεις όπερας (Kelandrias 2021: 49).

(Συνέχεια)

Which side are you on?

Which side are you on. (x4)

Which side are you on?

Which side are you on?

Which side are you on?

Come all you good workers

Καιρός να αποφασίσεις

Good news to you I'll tell

δεν παίρνει αναβολή,

Of how the good old union

στη θέση αυτού που πνίγεται

Has come in here to dwell

αύριο θα `σαι εσύ.

Which side are you on?

Which side are you on. (x4)

Which side are you on?

Which side are you on?

Which side are you on?

Lyrics

Στίχοι

Εδώ βλέπουμε πως οι μεταφραστές συνδυάζουν την ξενικευτική και την οικειωτική μακροστρατηγική. Μεταφέρουν αυτούσιο τον τίτλο και το ρεφρέν του τραγουδιού διατηρώντας τους αμετάφραστους, ενώ προσαρμόζουν στην ελληνική πραγματικότητα τις ιδιοπολιτισμικές αναφορές του πρωτότυπου μέσω μιας οικειωτικής μακροστρατηγικής εφόσον, για τον σκοπό της συγκεκριμένης μετάφρασης, η έντονη παρουσία του ξενικού στοιχείου δεν θα είχε καμία συνάφεια για τους δέκτες της μετάφρασης του συγκεκριμένου τραγουδιού και θα δυσχέραινε την πρόσληψη του τραγουδιού. Σε αυτές τις μεταφραστικές περιπτώσεις, η οικειωτική μακροστρατηγική, η οποία συνίσταται στην αυτούσια μεταφορά στοιχείων του ξένου τραγουδιού προς τη γλώσσα υποδοχής, έχει ονομαστεί *μεταφραστική επιγαμία* (translational miscegenation) (Öner 2008: 236).

Μια άλλη περίπτωση συνδυασμού μακροστρατηγικών είναι η μετάφρασή μας του έργου του Michael Cronin *Translation and Globalization*. Όπως γράφουμε στα σχόλια του μεταφραστή, ο Cronin χρησιμοποιεί περίτεχνο και πυκνό λόγο, με πληθώρα καλολογικών στοιχείων τα οποία, σε συνδυασμό με τους άφθονους νεολογισμούς που δανείζεται από άλλους τομείς ή δημιουργεί ο ίδιος, δυσχεραίνουν συχνά την ανάγνωση του βιβλίου του. Ενώ η εξ αρχής απόφαση ήταν η παραγωγή μιας τεκμηριωτικής μετάφρασης, αποφασίσαμε επίσης να επιχειρήσουμε να γίνουμε πιο αναλυτικοί ή περιγραφικοί όπου χρειαζόταν, να αποδώσουμε ορισμένες φορές ερμηνευτικά τα λεγόμενα του συγγραφέα, διασφαλίζοντας ροή και φυσικότητα στο μετάφρασμα οι οποίες θα διευκόλυναν την πρόσληψή του από το αναγνωστικό κοινό και δεν θα αδικούσαν την ουσία του προβληματισμού του Cronin, έχοντας πάντοτε υπόψη ότι το μετάφρασμα καταλαμβάνει στο κοινό υποδοχής θέση πρωτότυπου. Επίσης, στο πλαίσιο της ταυτόχρονης εφαρμογής μιας ξενικευτικής και μιας οικειωτικής μακροστρατηγικής, αποφασίσαμε να αποδώσουμε κατά λέξη τις ιδιοπολιτισμικές αναφορές του πρωτότυπου συνοδεύοντάς τες με επεξηγήσεις ενταγμένες στο κείμενο ή υπό μορφή σημειώσεων του μεταφραστή.

Ο τρόπος με τον οποίο ο μεταφραστής αποφασίζει σχετικά με το ποια μεταφραστική μακροστρατηγική θα υιοθετήσει ή εάν θα χρησιμοποιήσει συνδυασμό μακροστρατηγικών εξαρτάται κάθε φορά από την ανάλυση του κειμένου αφητηρίας και την απόφαση σχετικά με το α) ποιες μεταφραστικές μονάδες του έχουν συνάφεια με το επιδιωκόμενο μεταφραστικό αποτέλεσμα και β) ποιες θα είναι οι κειμενικές λειτουργίες του μεταφράσματος. Αυτές οι δύο προϋποθέσεις εξαρτώνται πάντοτε από τις προδιαγραφές των μεταφραστικών οδηγιών και τον σκοπό της μετάφρασης. Οι προτεραιότητες της μεταφραστικής μακροστρατηγικής γίνονται με τα εξής κριτήρια ανάλυσης (Nord 1997: 59 κ.έ):

- το υπό συζήτηση θέμα,
- το περιεχόμενο, συμπεριλαμβανομένων των συν(υπο)δηλώσεων και της κειμενικής συνοχής,
- υποθέσεις γύρω από την επικοινωνιακή περίσταση: παράγοντες που θεωρείται ότι γνωρίζει ο αναγνώστης του πρωτότυπου,
- τη σύνθεση της μικροδομής και της μακροδομής,
- εξωγλωσσικά στοιχεία: εικόνες, μορφοτυπικά χαρακτηριστικά κ.λπ.,
- λεξιλόγιο: διαλεκτικές μορφές, υφολογικό επίπεδο, ορολογία κ.λπ.,
- δομή προτάσεων,
- υπερτεμαχιακά χαρακτηριστικά προσωδίας: ρυθμός, τονικότητα, στίξη.

Ο συνδυασμός των παραπάνω παραγόντων οδηγεί στην επιλογή της βέλτιστης μακροστρατηγικής ή συνδυασμού μακροστρατηγικών. Ολοκληρώνοντας την ενότητα σχετικά με την επιλογή των μακροστρατηγικών αξίζει να τονίσουμε πως, δεδομένου ότι ένα κείμενο μπορεί να μεταφραστεί για πολλούς, διαφορετικούς σκοπούς, η επιλογή των μεταφραστικών μακροστρατηγικών δεν εξαρτάται από το είδος ή τον τύπο του κειμένου αφητηρίας αλλά από το επιδιωκόμενο επικοινωνιακό αποτέλεσμα του κειμένου υποδοχής. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας όπου, ανάλογα με τον επιδιωκόμενο σκοπό, οι μεταφραστές επιλέγουν συγκεκριμένες μακροστρατηγικές. Για παράδειγμα, εάν αποφασιστεί ότι ένα παιδικό βιβλίο που γράφτηκε σε παλαιότερη εποχή (για παράδειγμα τα παραμύθια των αδελφών Γκριμ) πρέπει να μεταφραστεί με τρόπο που να ανταποκρίνεται στις σημερινές συνθήκες, τότε η μακροστρατηγική που θα ακολουθηθεί θα είναι ο *εκσυγχρονισμός* (modernization) του κειμένου, ο οποίος θα περιλαμβάνει την προσαρμογή της γλώσσας προσαρμόζοντας όλες τις παλαικές της μορφές στη γλώσσα του σήμερα προκειμένου το κείμενο να γίνει ευκολότερα κατανοητό (Oitinen 2000: 90). Εάν πάλι διαπιστωθεί πως οι αρχές ή οι αξίες του προς μετάφραση παιδικού βιβλίου είναι ασύμβατες με τις αρχές και τις αξίες της εποχής κατά την οποία μεταφράζεται, τότε η μακροστρατηγική που θα υιοθετηθεί είναι αυτή την οποία ο Klingberg (στο Oitinen ό.π.: 91) ονομάζει *εξαγνισμός* (purification) και την ορίζει ως την προσαρμογή στις αξίες του αναγνώστη ή των γονέων και των δασκάλων του (εφόσον μιλάμε για παιδικά αναγνώσματα) με σκοπό την απαλοιφή όλων των στοιχείων που κρίνονται ακατάλληλα για ένα παιδικό ανάγνωσμα (π.χ. περιγραφές βίας, βωμολοχίες, πράξεις ασέβειας προς τους ενήλικες κ.λπ.).

9.4 Αναγνώριση μεταφραστικών προβλημάτων

Η διαδικασία της αναγνώρισης των μεταφραστικών προβλημάτων στο πρώτο στάδιο της μεταφραστικής πράξης προϋποθέτει σε πρώτη φάση την ανάλυση του κειμένου αφητηρίας σε επίπεδο μακροδομής: εντοπίζονται οι λειτουργίες του κειμένου αφητηρίας και, με βάση τον εκ των προτέρων προσδιορισμό του σκοπού της μετάφρασης σύμφωνα με τις μεταφραστικές οδηγίες, αποφασίζονται οι λειτουργίες του κειμένου υποδοχής και ποια λειτουργικά στοιχεία του κειμένου αφητηρίας θα αναπαραχθούν αυτούσια στο κείμενο υποδοχής και ποια θα προσαρμοστούν στις γνώσεις, τις προσδοκίες και τις επικοινωνιακές ανάγκες των αποδεκτών του μεταφράσματος. Η ανάλυση του κειμένου αφητηρίας προϋποθέτει την ανάγνωση του κειμένου από τον μεταφραστή και τον εντοπισμό των *πλούσιων σημείων* (rich points)⁵³ και των λοιπών μεταφραστικών προβλημάτων τα οποία καλείται να επιλύσει σύμφωνα με την εκάστοτε μεταφραστική εντολή. Προτού όμως προχωρήσουμε στη συζήτηση σχετικά με τα μεταφραστικά προβλήματα, θα ήταν ίσως χρήσιμο για λόγους σαφήνειας να συζητήσουμε σχετικά με τις μεταφραστικές δυσκολίες, οι οποίες συχνά ταυτίζονται λανθασμένα με τα μεταφραστικά προβλήματα,

⁵³ Τα πλούσια σημεία είναι το αποτέλεσμα της λεκτικοποίησης των ιδιοσυστατικών στοιχείων ενός πολιτισμού που τον διαφοροποιούν από έναν άλλο (Agar 1991: 168). Πρόκειται για λεξικά στοιχεία που δεν έχει νόημα να τα αναζητήσει κανείς στο λεξικό και τα αντιλαμβάνεται μόνο εάν εμβαθύνει στον πολιτισμό της γλώσσας αφητηρίας.

ιδίως από τους εκπαιδευόμενους μεταφραστές, ενώ επί της ουσίας πρόκειται για δύο διαφορετικές μεταξύ τους έννοιες.

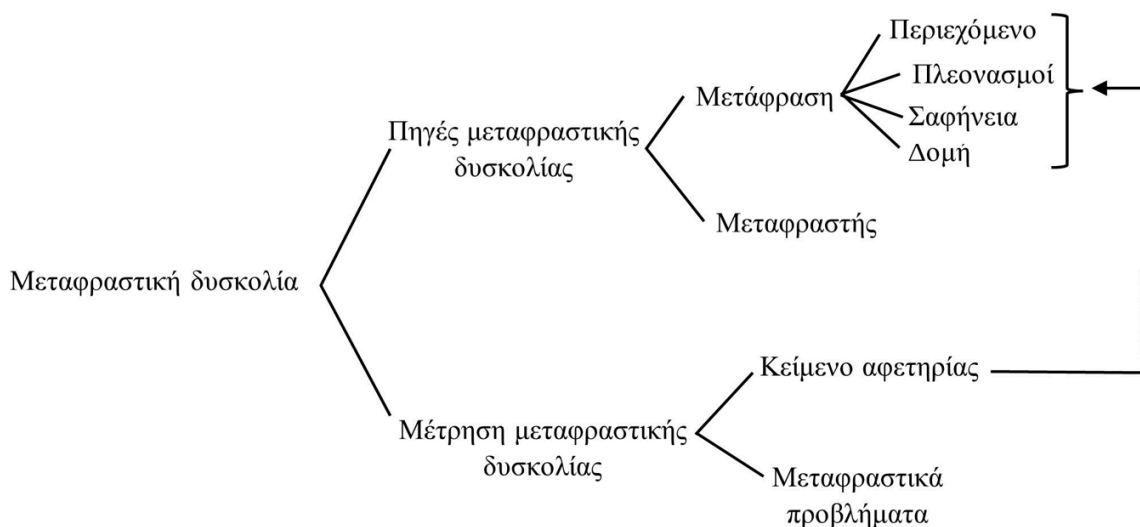
9.4.1 Περί μεταφραστικής δυσκολίας

Ένας λόγος για τον οποίο συχνά τα μεταφραστικά προβλήματα συγχέονται με τις μεταφραστικές δυσκολίες μπορεί να είναι το ότι, ενώ η έρευνα σχετικά με τα μεταφραστικά προβλήματα ήταν έντονη και παραγωγική, η μεταφρασεολογική έρευνα δεν έδωσε ανάλογη προσοχή στην έννοια της μεταφραστικής δυσκολίας. Τι ονομάζουμε όμως μεταφραστική δυσκολία; Ένας πρώτος ορισμός θα μπορούσε να είναι ότι «[...] η δυσκολία αναφέρεται έμμεσα στη διανοητική προσπάθεια που καταβάλλει ο μεταφραστής προκειμένου να επιλύσει ένα πρόβλημα και στην ποσότητα νοητικής ενέργειας που δαπανάται σε αυτή την προσπάθεια» (Akbari και Segers 2017: 4). Με βάση αυτό τον ορισμό, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η μεταφραστική δυσκολία συναρτάται με την ποσότητα των γνωσιακών πόρων που χρησιμοποιεί ο μεταφραστής προκειμένου να εντοπίσει ένα πρόβλημα και να καταλήξει στην ενδεδειγμένη κάθε φορά λύση. Σύμφωνα με τον Dahl (2004: 390), η μεταφραστική δυσκολία σχετίζεται πρωτίστως με την εκάστοτε ανάθεση αλλά και με το πρόσωπο που την εκτελεί και συνεπώς μπορεί να μετρηθεί εφόσον αφορά αντικειμενικά μετρήσιμα δεδομένα. Οι Gopher και Donchin (1986: 41) ονομάζουν τη διανοητική προσπάθεια την οποία καταβάλλει ο μεταφραστής *νοητικό φόρτο εργασίας* (mental work load), τον οποίο ορίζουν ως «τη διαφορά μεταξύ των ικανοτήτων του συστήματος επεξεργασίας πληροφοριών που απαιτούνται για την εκτέλεση μιας εργασίας προκειμένου να εκπληρώσει με ικανοποιητικό τρόπο τις προσδοκίες της απόδοσης και της ικανότητας του δρώντος υποκειμένου σε κάθε δεδομένη στιγμή». Με άλλα λόγια, ο νοητικός φόρτος εργασίας επηρεάζεται από αιτιακούς και υποκειμενικούς παράγοντες. Οι αιτιακοί παράγοντες έχουν να κάνουν με μεταβλητές του περιβάλλοντος εργασίας όπως ο όγκος των διαθέσιμων πληροφοριών, το επείγον της ανάθεσης, η χρονική πίεση, η πρωτοτυπία της ανάθεσης (κατά πόσο δηλαδή ο μεταφραστής είναι εξοικειωμένος με τη μετάφραση παρόμοιων ή ίδιων κειμενικών ειδών), το είδος της μετάφρασης που ζητείται (μετάφραση, περιληπτική απόδοση, εκλαΐκευση κ.λπ.). Οι υποκειμενικοί παράγοντες αφορούν τα χαρακτηριστικά του μεταφραστή και μεταβλητές όπως το γνωσιακό απόθεμα του μεταφραστή, το κίνητρο, η προσωπική κατάσταση του μεταφραστή και οι εμπειρίες που έχει αποκομίσει από την εργασία του. Ο νοητικός φόρτος εργασίας λοιπόν προσδιορίζεται από τη σχέση μεταξύ των αιτιακών και των υποκειμενικών παραγόντων και αποτελεί συντελεστή μέτρησης της μεταφραστικής δυσκολίας. Ο Kalyuga (2009: 35), από την πλευρά του, κάνει λόγο για *γνωσιακό φόρτο* (cognitive load) τον οποίο αντιλαμβάνεται ως τους μνημονικούς πόρους που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη κάποιου στόχου που απαιτεί συγκεκριμένες γνωσιακές δραστηριότητες σε συγκεκριμένες κάθε φορά καταστάσεις. Με βάση τους παραπάνω ορισμούς, οι όροι *μεταφραστική δυσκολία*, *νοητικός φόρτος εργασίας* και *γνωσιακός φόρτος* θα μπορούσαν να θεωρηθούν παρόμοιοι από σημασιακή άποψη, εφόσον αναφέρονται «στις απαιτήσεις επεξεργασίας της πληροφορίας που μια συγκεκριμένη εργασία επιβάλλει στον μεταφραστή και στα όρια της μνήμη εργασίας» (Sun 2015: 32). Παρά ταύτα, ο συνηθέστερα χρησιμοποιούμενος όρος στη βιβλιογραφία της μεταφρασεολογίας είναι ο όρος *μεταφραστική δυσκολία*.

Από τους παραπάνω ορισμούς που παραθέσαμε συνάγεται ότι αυτό που ονομάζουμε *μεταφραστική δυσκολία* είναι συνάρτηση δύο παραγόντων: του μεταφραστή και του προς μετάφραση κειμένου. Το ερώτημα που απασχολεί τη μεταφρασεολογική έρευνα είναι εάν μπορεί να μετρηθεί και, εάν ναι, με ποιον τρόπο και πόσο αντικειμενικά μπορεί να γίνει κάτι τέτοιο. Ο Κεντρωτής (1996: 294) θεωρεί ότι αυτό το οποίο ονομάζεται μεταφραστική δυσκολία δεν μπορεί να περιγραφεί, να ιεραρχηθεί και να αξιολογηθεί. Έχει να κάνει περισσότερο με τις κλίσεις ή τις προτιμήσεις του μεταφραστή προς ορισμένα κειμενικά είδη και την εξ αρχής απόρριψη κάποιων άλλων ή την εξειδίκευσή του λόγω των επαγγελματικών σχέσεων που συνάπτει στην αγορά εργασίας, οι οποίες τον κατευθύνουν συχνά προς το ένα ή το άλλο είδος κειμένων. Η Cormier, από την πλευρά της, θεωρεί ότι ο βαθμός μεταφραστικής

δυσκολίας πηγάζει όχι τόσο από τη φύση του κειμένου, όσο από τη διαλεκτική σχέση που αναπτύσσει ο μεταφραστής με αυτό (Cormier 1990: 77). Η Nord, πάλι, θεωρεί ότι η δυσκολία δεν είναι εγγενής ποιότητα των κειμένων και ότι στην πράξη, θεωρώντας ότι οι επαγγελματίες μεταφραστές είναι απόλυτα επαρκείς στους τομείς της γλώσσας, του θεματικού πεδίου και των διαδικασιών μεταφοράς, ο βαθμός δυσκολίας του μεταφραστικού εγχειρήματος απορρέει από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κειμένου στην περίπτωση (text-in-situation) (Nord 2005: 165). Το να θεωρήσει βέβαια κανείς πως όλοι οι μεταφραστές έχουν τον ίδιο βαθμό επάρκειας είναι μια κάπως αυθαίρετη σύμβαση και στην πραγματικότητα είναι μάλλον αδύνατον να συμβαίνει κάτι τέτοιο. Πώς όμως μπορεί να μετρηθεί ο βαθμός μεταφραστικής δυσκολίας όταν αυτή εκ των πραγμάτων απορρέει όχι μόνο από το κείμενο αλλά και από τον μεταφραστή και από τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζεται από τους αιτιακούς και υποκειμενικούς παράγοντες που αναφέραμε παραπάνω; Και πώς μπορούν να μετρηθούν παράγοντες όπως η μεταφραστική επάρκεια όταν, όπως και αν την ορίσουμε, είναι μια δυναμική κατάσταση συναρτώμενη από την εμπειρία που αποκομίζει ο μεταφραστής από τη συνεχή ενασχόλησή του με το επάγγελμα αλλά και από τα είδη κειμένων με τα οποία ασχολείται;

Κατά τη γνώμη μας, παρά την ύπαρξη διάφορων μοντέλων ή προτάσεων προσδιορισμού αυτού που ονομάζουμε επάρκεια (βλ. ενδεικτικά PACTE 2003, Hurtado-Albir 2007, EMT 2009, Krings 2001, Fraser 1996, Kussmaul 1998, Künzli 2003, Norberg 2003, Tirkkonen-Condit 2002) κάθε μεταφραστής συνδυάζει με τον δικό του τρόπο τα διάφορα είδη επάρκειας που περιγράφονται στα παραπάνω μοντέλα οπότε ο μόνος ίσως «αντικειμενικός» τρόπος μέτρησης της μεταφραστικής δυσκολίας είναι να εστιάσουμε στα χαρακτηριστικά του κειμένου και να αποδεχτούμε την παραπάνω σύμβαση της Nord σε σχέση με την επάρκεια των μεταφραστών. Με βάση τα όσα αναφέραμε παραπάνω, η προσπάθεια μέτρησης του βαθμού μεταφραστικής δυσκολίας μπορεί να αναπαρασταθεί σχηματικά στην **Εικόνα 9.2** παρακάτω. Η αναπαράσταση της μέτρησης της μεταφραστικής δυσκολίας στην **Εικόνα 9.2** συνδυάζει τις θέσεις της Nord (ό.π.) και του Sun (ό.π.). Έτσι, με βάση και την παραπάνω συζήτηση, στη μέτρηση της μεταφραστικής δυσκολίας δεν εντάσσουμε ως παράγοντα τον νοητικό φόρτο εργασίας όπως κάνει ο Sun, διότι εφόσον θεωρούμε ως σταθερά την απόλυτη επάρκεια του μεταφραστή, ο συντελεστής βαρύτητας του νοητικού φόρτου εργασίας παραμένει σε κάθε περίπτωση σταθερός. Επίσης, στις πηγές της μεταφραστικής δυσκολίας εντάσσουμε τον μεταφραστή έχοντας λάβει υπόψη τη διαλεκτική σχέση που αναπτύσσει με το προς μετάφραση κείμενο.

Εικόνα 9.2 Μέτρηση της μεταφραστικής δυσκολίας.

Οι δυσκολίες που σχετίζονται με το κείμενο αφορούν τον βαθμό κατανόησης του κειμένου αφετηρίας και μπορούν να ανακαλυφθούν εξετάζοντας τους ενδοκειμενικούς παράγοντες της κειμενικής ανάλυσης, αγνοώντας τα κριτήρια που εξαρτώνται από τον μεταφραστή στο μέτρο του δυνατού. Ο βαθμός δυσκολίας ενός κειμένου αφετηρίας μπορεί να μετρηθεί αναλύοντας την ποσότητα και την πολυπλοκότητα του περιεχομένου, τον βαθμό πλεοναστικών διατυπώσεων, τη συνέπεια και τη σαφήνεια του κειμένου αφετηρίας και την πολυπλοκότητα της δομής του κειμένου αφετηρίας όσον αφορά το λεξιλόγιο και το συντακτικό, κάθε υπερτμηματικά χαρακτηριστικά που διευκολύνουν την κατανόηση, καθώς και τον αριθμό και τη φύση των μη λεκτικών στοιχείων. Ο βαθμός δυσκολίας που παρουσιάζουν οι ενδοκειμενικοί παράγοντες καθορίζεται από το πόσο γνωρίζει ο μεταφραστής σχετικά με την κατάσταση στην οποία λειτουργεί ή λειτούργησε το κείμενο αφετηρίας.

Σε ό,τι αφορά τις δυσκολίες που απορρέουν από τον ίδιο τον μεταφραστή, αυτές μπορεί να απορρέουν είτε από τη σχέση που αναπτύσσει με το κείμενο, εάν για παράδειγμα τον ενδιαφέρει το θέμα που πραγματεύεται το κείμενο αφετηρίας ή από τα ενδοκειμενικά χαρακτηριστικά του κειμένου αφετηρίας (γνώση πολιτισμικού υπόβαθρου, τυχόν αφαιρετικός λόγος του κειμένου, ασάφειες στη διατύπωση, λανθασμένη χρήση της γλώσσας ιδίως όταν ο συντάκτης του κειμένου αφετηρίας δεν είναι φυσικός ομιλητής της γλώσσας στην οποία το συνέταξε, τυπογραφικά λάθη κ.λπ.). Επίσης η μεταφραστική δυσκολία εξαρτάται πολλές φορές και από την κατεύθυνση της μετάφρασης, δηλαδή εάν ο μεταφραστής μεταφράζει προς τη μητρική του ή προς την ξένη γλώσσα (Nord 2005: 169). Ένας παράγοντας που μπορεί να μετριάσει τη δυσκολία του μεταφραστή είναι η σαφήνεια των μεταφραστικών οδηγιών ή/και η συνεργασία με τον πελάτη, ο οποίος μπορεί πολλές φορές να διασαφηνίσει έννοιες ή αδυναμίες κατανόησης που οφείλονται, για παράδειγμα, στην κακή σύνταξη του κειμένου ή ακόμα και σε τυπογραφικά λάθη. Τέλος, ένας παράγοντας που λαμβάνεται υπόψη για τη μέτρηση της μεταφραστικής δυσκολίας είναι τα μεταφραστικά προβλήματα: το είδος τους, η ποσότητά τους μέσα στο κείμενο αλλά και η μη αναγνώρισή τους ως τέτοιων (μια χαρακτηριστική περίπτωση αδυναμίας αναγνώρισης ενός μεταφραστικού προβλήματος μπορεί να απορρέει από την ύπαρξη ενός ή περισσότερων ιδιωτισμών που δεν αναγνωρίστηκαν ως τέτοιοι).

Εν κατακλείδι, αυτό που διαπιστώνουμε από την παραπάνω συζήτηση είναι πως αυτό που ονομάζουμε μεταφραστική δυσκολία είναι δύσκολο να μετρηθεί εφόσον εμπεριέχει ένα σημαντικό βαθμό υποκειμενικότητας. Κάθε μεταφραστική ανάθεση έχει τις δικές της ιδιαιτερότητες και απαιτεί διαφορετικά επίπεδα δεξιοτήτων από τον μεταφραστή. Ακόμα και ένας απόλυτα επαρκής μεταφραστής, όπως και αν ορίσουμε την επάρκεια, μπορεί να παραγάγει με ευκολία μια περιληπτική μετάφραση εάν έχει αποκτήσει σημαντική εμπειρία σε αυτόν τον τομέα, αλλά να δυσκολευτεί να παραγάγει μια εκλαϊκευτική μετάφραση ενός ή περισσότερων επιστημονικών κειμένων εάν δεν έχει πρότερη εμπειρία σε αυτό το είδος μετάφρασης. Από την άλλη μεριά, αυτό που ονομάζουμε μεταφραστικό πρόβλημα είναι ένα αντικειμενικό ή διυποκειμενικό χαρακτηριστικό κάθε κειμένου διότι απορρέει από το ίδιο το κείμενο αφετηρίας ως προϊόν μιας γλωσσολογίας. Τα μεταφραστικά προβλήματα, σε αντίθεση με τις μεταφραστικές δυσκολίες, παραμένουν τέτοια ακόμα και αν ένας μεταφραστής έχει μάθει να τα αντιμετωπίζει γρήγορα και αποτελεσματικά.

9.4.2 Μεταφραστικά προβλήματα

Όπως αναφέραμε και στην αρχή της ενότητας 9.4 παραπάνω, η αναγνώριση των μεταφραστικών προβλημάτων έπεται της ανάλυσης του κειμένου αφετηρίας και γίνεται σε πραγματολογικό επίπεδο, αφού προηγουμένως αποφασιστεί η επιδιωκόμενη λειτουργία της μετάφρασης (π.χ. τεκμηριωτική ή εργαλειωτική). Ο εντοπισμός τους λοιπόν γίνεται μέσα από την προσεκτική ανάγνωση του κειμένου αφετηρίας πριν αρχίσει η παραγωγή του κειμένου υποδοχής (Schäffner 2001: 24). Κατόπιν τούτων, ο μεταφραστής αποφασίζει ποια λειτουργικά στοιχεία του κειμένου αφετηρίας πρέπει να μεταφερθούν ως έχουν στο κείμενο υποδοχής και ποια πρέπει να προσαρμοστούν στις γνώσεις, τις προσδοκίες

και τις επικοινωνιακές ανάγκες των χρηστών και των δεκτών του κειμένου υποδοχής ή ακόμα και στους περιορισμούς του μέσου (για παράδειγμα εάν πρόκειται για μετάφραση που θα εμφανιστεί σε κάποιο έντυπο) ή της δείξης. Πρόκειται για έναν τρόπο αντιμετώπισης προβλημάτων που ονομάζεται *κατωφερής* (top-down) (Nord 2001: 68) και βοηθάει τον μεταφραστή να έχει μια συνολική εσοπτεία του κειμένου αφετηρίας και οι λύσεις στις οποίες θα καταλήξει να μην εξαρτώνται από τις προσωπικές του υφολογικές προτιμήσεις ή ακόμη και από τη γλωσσική και μεταφραστική του επάρκεια.

Όπως αναφέραμε παραπάνω, τα μεταφραστικά προβλήματα απορρέουν από το ίδιο το κείμενο αφετηρίας ως προϊόν μιας γλωσσοκουλτούρας. Η Nord (1991: 46) κατατάσσει τα μεταφραστικά προβλήματα σε τέσσερις κατηγορίες:

- α. *Πραγματολογικά προβλήματα*: απορρέουν από τις διαφορές των επικοινωνιακών καταστάσεων εντός των οποίων χρησιμοποιούνται τα κείμενα αφετηρίας και υποδοχής. Τέτοιου είδους προβλήματα είναι για παράδειγμα οι διαφορές στα δεικτικά συστήματα. Άλλο είδος πραγματολογικών προβλημάτων αφορά τη διαχείριση τοπικών και χρονικών προσδιορισμών σε ένα κείμενο αφετηρίας όταν το κείμενο υποδοχής συντάσσεται σε διαφορετικό χρόνο και τόπο. Παραδείγματος χάριν, οι εκφράσεις *today* ή *in this country* αναφέρονται στον χρόνο και τον τόπο δημιουργίας του αγγλικού κειμένου αφετηρίας. Εάν η μετάφραση αυτού του κειμένου γίνει σε έναν άλλο τόπο και μερικές μέρες αργότερα, η κατά λέξη μετάφραση μπορεί να οδηγήσει σε λανθασμένη παροχή πληροφοριών.
- β. *Προβλήματα διαπολιτισμικότητας*: απορρέουν από τις διαφορές στις συμβάσεις μεταξύ των πολιτισμών τους οποίους αφορούν τα κείμενα αφετηρίας και υποδοχής. Παραδείγματα τέτοιων προβλημάτων είναι οι μονάδες μέτρησης, οι συμβάσεις που διέπουν τα είδη και τους τύπους των κειμένων, μορφές καθημερινής επικοινωνίας, διαφορές στις νόρμες, τις συμβάσεις και το ύφος. Σε αυτό το είδος προβλημάτων ανήκουν και τα πλούσια σημεία.
- γ. *Διαγλωσσικά προβλήματα*: απορρέουν από τις δομικές διαφορές στο λεξιλόγιο, τη σύνταξη και, γενικώς, τη δομή του ζεύγους γλωσσών (π.χ. ψευδόφιλες λέξεις, χρήση έμμεσου λόγου κ.λπ.).
- δ. *Κειμενοϊδιομορφικά προβλήματα*⁵⁴: απορρέουν από τις ιδιαιτερότητες του κειμένου αφετηρίας που δεν μπορούν να ενταχθούν σε κάποια από τις παραπάνω κατηγορίες. Τέτοια προβλήματα είναι τα λογοπαίγνια, τα ρητορικά σχήματα, οι παρηχήσεις, οι ομοιοκαταληξίες.

Σε ό,τι αφορά τα πραγματολογικά προβλήματα, η αντιμετώπισή τους γίνεται έχοντας ως σημείο αναφοράς τον δέκτη του κειμένου υποδοχής. Για παράδειγμα, στη μετάφραση ενός παραμυθιού θα πρέπει να υιοθετηθεί μια γλώσσα με την οποία είναι εξοικειωμένοι οι νεαροί αναγνώστες. Επίσης, σε μια τέτοια περίπτωση πολύ συχνά τα ονόματα των ηρώων είτε «μεταφράζονται» (π.χ. John/Γιάννης, Alice/Αλίκη) είτε, στην περίπτωση των ομιλούντων ονομάτων, συχνά αντικαθίστανται στη γλώσσα υποδοχής από ένα άλλο ομιλόν όνομα για να γίνουν ευκολότερα κατανοητά ή επειδή η μετάφρασή τους θα παρήγαγε ένα όνομα που δεν θα ήταν εύηχο (Lathey 2016: 44 κ.έ.). Μια τέτοια περίπτωση είναι το όνομα της φανταστικής Σουηδής ηρώιδας σειράς παιδικών παραμυθιών Πίπη Φακιδομύτη (Pippi Langstrumpf = Πίπη Μακρύκαλτσα), όπου το σουηδικό της επώνυμο αντικαταστάθηκε στις ελληνικές μεταφράσεις από το επίσης ομιλόν επώνυμο «Φακιδομύτη», διότι θεωρήθηκε πιο εύηχο και, συνεπώς, περισσότερο αφομοιώσιμο και αναγνωρίσιμο από τα παιδιά που θα διάβαζαν τις ελληνικές μεταφράσεις. Αντίστοιχα για τη μετάφραση ενός επιστημονικού άρθρου για ένα περιοδικό ευρείας κυκλοφορίας, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι ερμηνευτικές ικανότητες των αναγνωστών και να επεξηγηθούν ενδεχομένως κάποιοι τεχνικοί ή επιστημονικοί όροι.

Σε ό,τι αφορά τα προβλήματα διαπολιτισμικότητας, συνήθως είναι εύκολα αναγνωρίσιμα υπό την προϋπόθεση ότι ο μεταφραστής διαθέτει επαρκείς γνώσεις πολιτισμικού υποβάθρου της γλώσσας και

⁵⁴ Με το νεολογισμό *κειμενοϊδιομορφικό πρόβλημα* αποδίδουμε τον αγγλικό όρο *text-specific problem*.

κουλτούρας αφετηρίας. Για παράδειγμα, σε μια αγγλική συνταγή μαγειρικής που χρησιμοποιεί σέλινο θα δούμε τη λέξη *celery*. Αν και στα ελληνικά υπάρχει ισοδύναμη λέξη, εάν ο μεταφραστής δεν γνωρίζει ότι στις αγγλικές συνταγές η λέξη *celery* αναφέρεται στη σελινόριζα, θα τη μεταφράσει ως σέλινο, όμως στην Ελλάδα αυτή η λέξη αναφέρεται στα φύλλα του εν λόγω φυτού.

Τα κειμενοϊδιομορφικά προβλήματα συνήθως αναγνωρίζονται εύκολα, αλλά ο τρόπος αντιμετώπισης τους εξαρτάται κυρίως από τη συγκεκριμένη μακροστρατηγική που έχει αποφασιστεί. Για παράδειγμα, η απόφαση δημιουργίας μιας οικειωτικής μετάφρασης μπορεί να οδηγήσει στην απόφαση κάποια ρητορικά σχήματα ή λογοπαίγνια που μπορεί να υπάρχουν στο κείμενο αφετηρίας να μην μεταφερθούν αυτούσια στο κείμενο υποδοχής, αλλά είτε να απαλειφθούν είτε να αποδοθούν κυριολεκτικά είτε να αντικατασταθούν από ένα αντίστοιχο λογοπαίγνιο στη γλώσσα υποδοχής, ανάλογα πάντοτε με το σκοπό της μετάφρασης και τις μεταφραστικές οδηγίες.

Όσον αφορά τα διαγλωσσικά προβλήματα, αξίζει ίσως να παρατηρήσουμε ότι τόσο η Nord όσο και άλλοι μεταφρασεολόγοι που έχουν ασχοληθεί με την περιγραφή των μεταφραστικών προβλημάτων, όταν αναφέρονται σε αυτά, δεν περιλαμβάνουν τα προβλήματα της ορολογίας. Θεωρούμε ότι πρέπει να προβούμε σε μια αναφορά σε αυτό το είδος διαγλωσσικών προβλημάτων δεδομένου ότι έχουν ιδιαίτερη σημασία όταν μεταφράζουμε προς ελάσσονες γλώσσες⁵⁵ όπως η ελληνική, οι οποίες καλούνται να εντάξουν στο λεξικό τους τους νέους όρους που δημιουργούνται στις μείζονες γλώσσες. Στη συνέχεια, θα αναφερθούμε εν συντομία στα σημαντικότερα ορολογικά προβλήματα ως υποκατηγορία των διαγλωσσικών προβλημάτων.

Διεθνισμοί/Νεολογισμοί

Οι διεθνισμοί είναι χαρακτηριστικό στοιχείο κάθε ειδικής γλώσσας και η δημιουργία και η διάδοσή τους γίνεται όλο και πιο έντονη στη σύγχρονη εποχή. Η παρουσία τους ήταν και είναι τόσο έντονη ώστε πολλοί διεθνισμοί, οι οποίοι αρχικά δημιουργήθηκαν για χρήση στο πλαίσιο της ειδικής πραγματικότητας, διείσδυσαν και καθιερώθηκαν στην κοινή γλώσσα κάθε γλωσσικής κοινότητας (Munske στο Παριανού 2004: 328), με αποτέλεσμα να μην λειτουργούν πλέον ως ειδικοί όροι αλλά ως γλωσσικά στοιχεία της καθημερινής επικοινωνίας. Ως πρόβλημα δεν έχει ακόμα μελετηθεί επαρκώς. Όπως αναφέρει ο Χαραλαμπίδης (1992: 339): «Τα σχετικά με τους διεθνισμούς προβλήματα, γλωσσολογικά, εθνολογικά, κοινωνικά, πολιτικά, πολιτιστικά, οικονομικά κ.ά., δεν έχουν μελετηθεί ικανοποιητικά ή και έχουν ακόμη αγνοηθεί εντελώς». Στη σχετική βιβλιογραφία, οι διεθνισμοί ορίζονται ως μεμονωμένες λέξεις που σχηματίζονται από στοιχεία της ελληνικής, της λατινικής ή κάποιας μεγάλης σύγχρονης γλώσσας και χρησιμοποιούνται με την ίδια σημασία και με την ίδια ή παραπλήσια μορφή σε διαφορετικές γλώσσες (Χαραλαμπίδης ό.π.). Πρόκειται για λέξεις διεθνούς εμβέλειας με μορφηματική και ορθογραφική προσαρμογή στις γλώσσες υποδοχής, έχοντας σε όλες τις γλώσσες την ίδια σημασία, συχνά με την ιδιότητα των ειδικών όρων. Για να κατανοήσουμε καλύτερα τους διεθνισμούς, τους εξετάζουμε σε συνάρτηση με τους νεολογισμούς, δηλαδή τις λεξιπλασίες⁵⁶, οι οποίες έχουν υιοθετηθεί από τη γλωσσική κοινότητα, επισημαίνοντας τα κοινά τους χαρακτηριστικά. Σε ό,τι αφορά την ειδική γλώσσα, κυρίως, κάθε νέος όρος που δημιουργείται για την περιγραφή μιας νέας πραγματικότητας μπορεί να θεωρηθεί νεολογισμός, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αυτομάτως αποκτά χαρακτήρα διεθνισμού. Ο νεολογισμός δημιουργείται επί τούτου, όταν δεν είναι δυνατός ο δανεισμός λέξης από την κοινή γλώσσα ή άλλες ειδικές γλώσσες ή, ακόμη, και από άλλη ξένη γλώσσα.

Η μετάφραση των διεθνισμών δεν παρουσιάζει ιδιαίτερα προβλήματα εφόσον αυτοί έχουν παγιωθεί σε μεγάλο αριθμό γλωσσών με την ίδια σημασία, εκτός από τις περιπτώσεις σημασιολογικών

⁵⁵ Αντιλαμβανόμαστε την έννοια της «ελάσσονος» γλώσσας μέσα σε ένα σχεσιακό καταστασιακό πλαίσιο διαχρονικής διάδρασης ανάμεσα στις διάφορες γλώσσες που δημιουργεί ασύμμετρες σχέσεις μεταξύ τους (Cronin 1995: 86), με αποτέλεσμα την εναλλαγή της κατάστασης των γλωσσών από μικρές σε μεγάλες και αντίστροφα εξαιτίας πολιτικών ή ιστορικών λόγων.

⁵⁶ Οι λεξιπλασίες είναι γλωσσικοί τύποι που εφευρίσκει συνειδητά ή χρησιμοποιεί τυχαία ένας ομιλητής σε μξία μόνο συγκεκριμένη στιγμή (Κρύσταλ 2003: 240).

αποκλίσεων από τη μια γλώσσα στην άλλη. Οι νεολογισμοί, από την πλευρά τους, παρουσιάζουν περισσότερα μεταφραστικά προβλήματα εφόσον δεν είναι παγιωμένοι όροι και, επίσης, χαρακτηρίζονται σε μεγάλο βαθμό από το στοιχείο της υποκειμενικότητας του δημιουργού τους και τις ιδιαιτερότητες του κοινωνικού και γλωσσικού περιβάλλοντος στο πλαίσιο του οποίου δημιουργήθηκαν. Η ταχεία διάδοση της γνώσης στη σημερινή εποχή φέρνει σε επαφή διαφορετικές μεταξύ τους γλωσσικές επιστημονικές ή μη κοινότητες και δημιουργεί την ανάγκη εξεύρεσης νέου λεξιλογίου για την κοινότητα υποδοχής, το οποίο θα κάνει δυνατή την επικοινωνία μεταξύ δύο διαφορετικών γλωσσικών κοινοτήτων (Sager 1990: 81). Πρέπει, λοιπόν, η γλώσσα υποδοχής να «κατασκευάσει» έναν δικό της, δηλωτικά ισόδυναμο νεολογισμό, ο οποίος θα μπορεί να προσαρμοστεί μορφολογικά και φωνητικά στο λεξιλόγιό της. Ο προφανέστερος, ευκολότερος και, ταυτοχρόνως, ο πλέον αποτελεσματικός σε διεθνές επίπεδο είναι ο δανεισμός (Rey 1995: 105) Υπάρχουν όμως και άλλοι τρόποι δημιουργίας με τους οποίους επιτυγχάνεται η μετάφραση των νεολογισμών στη γλώσσα υποδοχής, όπως η φωνολογική και μορφολογική προσαρμογή του όρου, το μεταφραστικό δάνειο ή έκτυπο και η παράφραση

Συντομογραφημένες λέξεις (βραχυγραφίες)

Η κύρια αιτία για τη δημιουργία των συντομογραφημένων λέξεων (ή βραχυγραφιών) είναι η γλωσσική οικονομία, τόσο στη χρήση της κοινής όσο και της ειδικής γλώσσας ή, σύμφωνα με τον Zipf (1965: 30), η «εξοικονόμηση χρόνου και προσπάθειας», ενώ σύμφωνα με τη Fijas (1998: 390), η χρήση των βραχυγραφιών συντελεί στην «εξοικονόμηση χρόνου, χρημάτων, πόρων ή στη βελτίωση του τρόπου ελέγχου και διοίκησης». Η τάση των ειδικών γλωσσών να δημιουργούν βραχυγραφίες οφείλεται, επίσης, στο ότι θεωρούνται ουδέτερα και δηλωτικά λεξικά στοιχεία, από τα οποία απουσιάζει κάθε συνυποδήλωση και συναίσθημα και, ως εκ τούτου, είναι εξόχως επιστημονικά (πρβλ. Parianou και Kelandrias 2004: 207). Οι συντομογραφημένες λέξεις είναι, επίσης, αποτέλεσμα της τάσης για δημιουργικότητα, όπως συμβαίνει με τα ακρωνύμια που επιλέγονται για τις ονομασίες εταιρειών, αλλά και της ανάγκης γλωσσικής περιγραφής μιας ιδέας ή ανακάλυψης με τρόπο που να πληροί τα κριτήρια της ανακλησιμότητας, της ακρίβειας και της σαφήνειας των δηλούμενων τους, την επίτευξη των οποίων δυσχεραίνει η συσσώρευση μακροσκελών εκφράσεων και όρων. Όπως και με κάθε άλλο γλωσσικό σχήμα, έτσι και με τις συντομογραφημένες λέξεις, η τάση των ειδικών γλωσσών για ακρίβεια και σαφήνεια δεν εξυπηρετείται πάντοτε επαρκώς, με αποτέλεσμα την εμφάνιση φαινομένων όπως η πολυσημία, η συνωνυμία και η ομωνυμία. Η πολυσημία, στην περίπτωση των βραχυγραφιών, οφείλεται στο ότι η αλφάβητος κάθε γλώσσας προσφέρει συγκεκριμένο και περιορισμένο αριθμό χαρακτήρων που μπορούν να συνδυαστούν, με αποτέλεσμα τη δημιουργία μορφημάτων με πολλές και διαφορετικές σημασίες. Παραδείγματος χάριν, η βραχυγραφία *EST* μπορεί να σημαίνει *Energy Saving Trust* (μη κερδοσκοπικός οργανισμός στο Ηνωμένο Βασίλειο, ο οποίος ασχολείται με τις επιπτώσεις των κλιματικών αλλαγών), *Edwards Systems Technology* (εταιρεία συστημάτων πυρασφάλειας στις Ηνωμένες Πολιτείες) και *The European Society for Translation Studies*. Παρ' όλο που πολλές φορές το δηλούμενο της βραχυγραφίας αποσαφηνίζεται από την επικοινωνιακή περίσταση, σε πολλά κείμενα, την πρώτη φορά που απαντάται, συνδυάζεται με την ολοκληρωμένη της μορφή ώστε, αφού αναγνωριστεί, να μπορεί να επαναληφθεί στη συνέχεια χωρίς προβλήματα ασάφειας. Τα προβλήματα που δημιουργούν τις περισσότερες φορές οφείλονται στην ταυτόχρονη και εναλλάξ χρήση τους στο ίδιο κείμενο. Οι συντομογραφημένες λέξεις διακρίνονται σε:

- α. Συντομογραφίες, δηλαδή μορφές που απαρτίζονται από τα αρχικά γράμματα των λέξεων, περιλαμβάνουν τα αρχικά γράμματα κάθε συντάγματος και κάθε αρχικό γράμμα προφέρεται ξεχωριστά (πρβλ. Bauer 1989:177): π.χ. IFC (International Finance Corporation), ΔΝΤ (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο) κ.λπ.. Στην ειδική ορολογία, οι περισσότεροι όροι ανήκουν στην κατηγορία των συντομογραφιών (abbreviations) όπου διατηρούνται μόνο τα αρχικά γράμματα κάθε λέξης (Cruz-Piñol 1999: 2).

- β. Αρκτικόλεξα και ακρωνύμια, τα οποία είναι βραχυγραφίες, οι οποίες διαφέρουν από τις συντομογραφίες ως προς τη φωνολογική αντιμετώπισή τους, δηλαδή μπορούν να διαβαστούν ως ολοκληρωμένη λέξη, σε αντίθεση με τις συντομογραφίες όπου κάθε γράμμα προφέρεται ξεχωριστά: π.χ. PINC (Property Income Certificate), *SWIFT* (*Society for Worldwide Interbank Facility*) κ.λπ.
- γ. Μορφολογικά αμαλλάματα⁵⁷. Πρόκειται για συντομογραφημένες λέξεις, οι οποίες αποτελούνται από στοιχεία δύο διαφορετικών λέξεων όπου η μία ή και οι δύο λέξεις χάνουν ένα μέρος τους προκειμένου να συγχωνευτούν και να σχηματίσουν μια νέα λέξη (π.χ. cyborg ← cybernetic + organism). Τα μορφολογικά αμαλλάματα αποτελούνται πάντοτε από στοιχεία δύο λέξεων μόνο, δεν εμφανίζονται ποτέ με την ολοκληρωμένη τους μορφή, εγγράφονται στο ειδικό λεξιλόγιο ως νεολογισμοί και αντιμετωπίζονται πάντοτε ως αυτοτελείς όροι.

Κατά τη μετάφραση των βραχυγραφιών, ο μεταφραστής έρχεται αντιμέτωπος με σειρά προβλημάτων ως προς την απόδοσή τους στο ελληνικό κείμενο αφίξεως. Πριν από την απόπειρα οποιασδήποτε μετάφρασής τους, πρέπει να εξεταστεί η σημασιολογική δομή των βραχυγραφιών και να αναζητηθεί η ακριβής τους σημασία. Σε αυτό το βήμα λύνονται τα προβλήματα της ορολογικής σύγχυσης, τα οποία δημιουργεί η πολυσημία ως ένα από τα χαρακτηριστικά των βραχυγραφιών (πρβλ. Bédard 1986: 65), και ανακαλύπτεται η πραγματική σημασία της βραχυγραφίας. Οι στρατηγικές αντιμετώπισης των προβλημάτων που παρουσιάζονται κατά τη μετάφραση των βραχυγραφιών είναι οι εξής:

- α. διατήρηση της ξενόγλωσσης βραχυγραφίας όταν το προς μετάφραση κείμενο είναι αυστηρά επιστημονικό και απευθύνεται σε απολύτως εξειδικευμένο κοινό,
- β. άμεσο δάνειο, όπου η βραχυγραφία προσαρμόζεται πλήρως στους γραφημικούς, φωνητικούς και μορφολογικούς κανόνες της γλώσσας υποδοχής,
- γ. μεταφραστικό δάνειο, δηλαδή κατά λέξη μετάφραση του όρου από τη γλώσσα αφετηρίας,
- δ. μετάφραση του όρου με διατήρηση της ξενόγλωσσης βραχυγραφίας, όταν οι βραχυγραφίες αφορούν σχετικά πρόσφατους όρους ή ονομασίες, που δημιουργήθηκαν για να ικανοποιήσουν την ανάγκη περιγραφής νέων πραγματικοτήτων και
- ε. μετάφραση του όρου και της βραχυγραφίας, όταν η μετάφραση της βραχυγραφίας και του όρου επιβάλλονται από τη λειτουργία του μεταφράσματος στο κοινό υποδοχής, το οποίο είναι περιορισμένο και συγκεκριμένο, άρα προσδιορίσιμο, με σαφώς καθορισμένες προσδοκίες από το κείμενο.

Σύνθετες λέξεις

Οι σύνθετες λέξεις καλύπτουν την «προσθετική» ανάγκη των ειδικών γλωσσών, ανάγκη η οποία απορρέει από την εξέλιξη των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, τη διεύρυνση των υφιστάμενων επιστημονικών κλάδων και την εμφάνιση νέων δεδομένων τα οποία χρήζουν περιγραφής. Καλύπτουν επίσης την ανάγκη όλων των ειδικών γλωσσών για περιγραφή της συσσωρευμένης γνώσης μέσω της λεξικής οικονομίας. Η μετάφρασή τους εξαρτάται από τη γενικότερη λειτουργία του κειμένου υποδοχής. Μπορεί να μεταφραστούν με δημιουργία σύνθετης λέξης στη γλώσσα υποδοχής ή με περίφραση, λαμβάνοντας πρωτίστως υπόψη το κριτήριο της σαφούς δήλωσης του όρου.

Ιδιωτισμοί

Οι ιδιωτισμοί είναι σταθερές ενώσεις λέξεων για τις οποίες δεν ισχύουν οι μορφοσυντακτικοί, συνταγματικοί και σημασιολογικοί κανόνες των ελεύθερων ενώσεων λέξεων. Πρόκειται για «[...] κάθε ομάδα μορφημάτων ή λέξεων η σημασία της οποίας δεν μπορεί να εξαχθεί από τις σημασίες των επιμέρους μερών του» (Healey 1968:71). Αποτελούν χαρακτηριστικό στοιχείο κάθε ειδικής, γλώσσας και δημιουργούνται για ποικίλους λόγους, όπως η κάλυψη των προσθετικών αναγκών των ειδικών

⁵⁷ *Blends ή portmanteau words*. Την απόδοση μορφολογικά αμαλλάματα εισηγήθηκαν οι Παριανού/Κελάνδριας (1999: 269).

γλωσσών, η λεξική διατύπωση νέων ιδεών και πραγματικοτήτων κ.λπ., με διαδικασίες όπως, μεταξύ άλλων, ο εκμεταφορισμός (όπως, π.χ. ο όρος *έξυπνο χρήμα*). Οι ιδιωτισμοί χαρακτηρίζονται από:

- α. Συντακτική και σημασιολογική σταθερότητα. Σύμφωνα με την προϋπόθεση αυτή, τα συστατικά στοιχεία ενός ιδιωτισμού δεν μεταβάλλονται ή δύνανται να μεταβληθούν μερικώς.
- β. Ιδιωτική ιδιότητα. Η ιδιωτική ιδιότητα ορίζεται ως η συνολική σημασία της έκφρασης που δεν εξαρτάται από τη σημασία των μεμονωμένων στοιχείων της (Burger στο Παριανού/Κελάνδριας 2000: 267-8). Η ιδιωτική ιδιότητα αφορά, λοιπόν, τη σχέση μεταξύ της σημασίας του συνόλου της ιδιωτικής έκφρασης και της σημασίας των μεμονωμένων στοιχείων που την απαρτίζουν.
- γ. Λεξικοποίηση και αναπαραγωγή. Συνεπεία της σημασιολογικής και συντακτικής σταθερότητας, οι ιδιωτισμοί αναπαράγονται σταθερά και αποθηκεύονται ως λεξικές ενότητες, οι οποίες ανακαλούνται πάντοτε με την ίδια μορφή και την ίδια σημασία. Αυτή η ιδιότητα των ιδιωτισμών συνιστά παράγοντα μεταφραστικής ευκολίας, εφόσον η δυνατότητα αναπαραγωγής τους πληροί το κριτήριο της ανακλησιμότητας του όρου.
- δ. Συνηθισμένη, σταθερή χρήση. Από τη στιγμή που ο ιδιωτισμός λεξικοποιηθεί και αποθηκευθεί ως σταθερή λεξική ενότητα, η σημασία του παραμένει αμετάβλητη και η χρήση του είναι πλέον σταθερή. Αυτό το χαρακτηριστικό διευκολύνει τον μεταφραστή, ο οποίος, από τη στιγμή που τον εντοπίζει και αναγνωρίζει τη σημασία του, μπορεί εύκολα να τον ανακαλεί.

Η πρώτη και απαραίτητη προϋπόθεση για τη μετάφραση των ιδιωτισμών είναι η αναγνώρισή τους ως τέτοιων στο κείμενο αφετηρίας. Αυτό προϋποθέτει α) άριστη γνώση εκ μέρους του μεταφραστή τόσο της κοινής όσο και της ειδικής γλώσσας από την οποία καλείται να μεταφράσει και β) επαρκή, τουλάχιστον, γνώση του τομέα του επιστητού στον οποίο αφορά το προς μετάφραση κείμενο ως *conditio sine qua non* για τη γνώση της ειδικής ορολογίας του συγκεκριμένου επιστημονικού τομέα. Μόνο εάν πληρούνται οι δύο παραπάνω συνθήκες δύναται ο μεταφραστής να αναγνωρίζει τους ειδικούς όρους του κειμένου ως τέτοιους και να τους διακρίνει από τα λέξιματά της κοινής γλώσσας και, επίσης, να αντιλαμβάνεται τότε ένας μη μονολεκτικός όρος είναι ιδιωτισμός και όχι ελεύθερη ένωση λέξεων. Ως παράδειγμα μπορούμε να αναφέρουμε τον όρο *blue chip*, ο οποίος, εάν δεν αναγνωριστεί ως ιδιωτισμός της οικονομικής γλώσσας, θα μεταφραστεί λανθασμένα ως ελεύθερη ένωση λέξεων, με αποτέλεσμα τη σημασιολογική αλλοίωση του κειμένου.

Η δεύτερη προϋπόθεση για την επιτυχή μετάφραση των ιδιωτισμών είναι επίσης η άριστη γνώση εκ μέρους του μεταφραστή της μητρικής του γλώσσας και της ειδικής ορολογίας της ούτως ώστε να είναι ενήμερος των ορολογικών εξελίξεων της μητρικής του γλώσσας και να γνωρίζει εάν ο(οι) ιδιωτισμός(οί) του κειμένου αφετηρίας διαθέτει(ουν) δηλωτικά ισοδύναμο(ους) ιδιωτισμό(ούς) στη γλώσσα αφίξεως ή μεταφράζεται(ονται) με περίφραση ή μεταφέρονται στη γλώσσα αφίξεως με δάνειο. Από τη στιγμή όμως όπου οι ιδιωτισμοί αποθηκεύονται στο λεξικό ως τέτοιοι και αναγνωριστούν από τον μεταφραστή, παύουν να αποτελούν σοβαρό μεταφραστικό πρόβλημα, εφόσον η αμεταβλητότητα του περιεχομένου τους δεν επιτρέπει σημασιολογικές αποκλίσεις.

Η αναγνώριση των μεταφραστικών προβλημάτων από τον μεταφραστή και η κατηγοριοποίησή τους επιτρέπουν στον μεταφραστή να αποφασίσει σχετικά με τον τρόπο μετάφρασής τους, έχοντας πάντα υπόψη του τον σκοπό της μετάφρασης, τις μεταφραστικές οδηγίες και το είδος της μετάφρασης την οποία καλείται κάθε φορά να παραγάγει. Η διαδικασία επίλυσης των μεταφραστικών προβλημάτων γίνεται με τη χρήση συγκεκριμένων μικροστρατηγικών, η γνώση των οποίων συμβάλλει στην ενίσχυση της δημιουργικότητας του μεταφραστή και στην παραγωγή λειτουργικών μεταφράσεων. Για τις μικροστρατηγικές και την έννοια της δημιουργικότητας του μεταφραστή θα συζητήσουμε στο [Κεφάλαιο 10](#).

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ξενόγλωσσες

- Agar, Michael (1991). "The Biculture in Bilingual". *Language in Society* 20. 167-181.
- Ageli, Nuri (2020). "Creativity in the Use of Translation Microstrategies by Translation Students at the University of Bahrain". *International Journal of Linguistics, Literature and Translation (IJLT)* 3. 7-17.
- Akbari, Alireza & Segers, Winibert (2017). "Translation Difficulty: How to Measure and What to Measure". *Lebende Sprachen* 61(1). 3-29.
- Bardaji, Anna Gil (2009). "Procedures, techniques, strategies: translation process operators". *Perspectives: Studies in Translatology* 17(3). 161-173.
- Bédard, Claude (1986). *La traduction technique. Principes et pratique*. Montréal: Linguattech.
- Bell, Roger T. (1998). "Psychological/cognitive approaches". M. Baker (Ed). *Routledge encyclopedia of translation studies*. London & New York: Routledge. 185-190.
- Chesterman, Andrew (1997). *Memes of Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Cohen, Andrew D. (1984). "On taking tests: what the students report". *Language testing* 11(1). 70-81.
- Cormier, Monique C. (1990). "Proposition d'une typologie pour l'enseignement de la traduction technique". *Études traductologiques en hommage à D. Seleskovitch*. Paris: Minard. 73-88.
- Cronin, Michael (1995). "Altered States: Translation and Minority Languages". *TTR: Traduction, Terminologie, Rédaction* 8(1). 85-103.
- Cruz-Piñol, Mar (1998). "Intrusos cibernéticos en la clase de E/LE: Siglas, acortamientos y combinaciones en el español de la Internet". *Especulo: revista de estudios literarios* 12. <https://webs.ucm.es/info/especulo/numero12/siglas.html>
- Dahl, Östen (2004). *The Growth and Maintenance of Linguistic Complexity*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- EMT Exert Group (2009). "Competences for Professional Translators, Experts in Multilingual and Multimedia Communication". https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/emt_competences_translators_en.pdf
- Fijas, Liane (1998). "Das Postulat der Ökonomie für den Fachsprachengebrauch". *Fachsprachen – Languages for Special Purposes, vol. 1*. Berlin-New York: de Gruyter. 390-396.
- Fraser, Janet (1996). "The Translator Investigated. Learning from Translation Process Analysis". *The Translator* 2(1). 65-79.
- Gledhill, Christopher J. (2000). *Collocations in Science Writing*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Gopher, Daniel & Donchin, Emanuel (1986). "Workload: An Examination of the Concept". K. R. Boff & L. Kaufman & J.P. Thomas (Eds). *Handbook of Perception and Human Performance, Vol. 2. Cognitive Processes and Performance*. New York: John Wiley and Sons. 1-49.
- Holz-Mänttäri, Justa (1984). *Translatorisches Handeln. Theorie und Methode*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.

- Hönig, Hans G. (1991). *Holmes Mappings Theory and the Landscape of Mental Processes*. In: K.M. Leuven Zwart & T. Naajiken (Eds.). *Translation Studies: The State of Art*. Amsterdam: Rodopi. 77-89.
- Hurtado Albir, A. (2001). *Traducción y traductología, introducción a la traductología*. Madrid: Cátedra.
- Hurtado Albir, Amparo. (2007). “Competence-based Curriculum Design for Training Translators”. *The Interpreter and Translator Trainer 1*. 163–195.
- Jääskeläinen, Riitta (1993). “Investigating translation strategies”. S. Tirkkonen-Condit (Ed.). *Recent trends in empirical translation research*. Joensuu: University of Joensuu Faculty of Arts. 99-120.
- Jääskeläinen, Riitta (1999). *Tapping the process: An Explorative Study of the Cognitive and Affective Factors Involved in Translating*. Joensuu: University of Joensuu Publications in Humanities.
- Jääskeläinen, Riitta & Kujamäki, Pekka (2005). “Foreignising vs. Domesticating? The Role of Cultural Context in Determining the Choice of Translation Strategy”. *Revista Canaria de estudios Ingleses 51*. 71-83.
- Kalyuga, Slava (2009). *Managing Cognitive Load in Adaptive Multimedia Learning*. Hershey, PA: Information Science Reference.
- Kearns, John (2009). “Strategies”. M. Baker & G. Saldanha (Eds.). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London and New York: Routledge. 282-285.
- Kelandrias, Panagiotis (2021). “Song translation in modern Greece: an analysis and evaluation of translation macrostrategies”. J. Franzon & A. K. Greenall & S. Kvam & A. Parianou (Eds.). *Song Translation: Lyrics in Context*. Berlin: Frank & Timme GmbH. 49-82.
- Kiraly, Donald (1995). *Pathways to Translation: Pedagogy and Process*. Kent: Kent State University Press.
- Krings, Hans P. (1986). “Translation Problems and Translation Strategies of Advanced German Learners of French (L2)”. J. House & Sh. Blum-Kulka (Eds.). *Interlingual and Intercultural Communication. Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition Studies* Tübingen: Gunter Narr Verlag. 263-275.
- Krings, Hans P. (2001). *Repairing Texts. Empirical Investigations of Machine Translation Post-Editing Processes*. (ed. G. S. Koby, transl. G. S. Koby & G.M. Shreve & K. Mischerikow & S. Litzer). Kent, Ohio: Kent State University Press.
- Kussmaul, Paul (1995). *Training the Translator*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Kussmaul, Paul (1998). “Die Erforschung von Übersetzungsprozessen: Resultate und Desiderata”. *Lebende Sprachen 2*. 49–53.
- Künzli, Alexander (2003). *Quelques stratégies et principes en traduction technique français-allemand et français-suédois*. (diss.) Stockholm: Stockholms universitet, Institutionen för franska och italienska.
- Lathey, Gillian (2016). *Translating Children’s Literature*. London and New York: Routledge.
- Lotfipour-Saedi, Kazem (1996). “Translation Principles vs. Translation Strategies”. *Meta 41*(3). 389-392.
- Lörscher, Wolfgang (1991). *Translation Performance, Translation Process and Translation Strategies: A psycholinguistic investigation*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

- Malone, Joseph L. (1988). *The Science of Linguistics in the Art of Translation. Some Tools from Linguistics for the Analysis and Practice of Translation*. Albany: State University of New York Press.
- Mason, Ian (1994). “Techniques of translation revisited: A text-linguistic review of ‘borrowing’ and ‘modulation’”. A. Hurtado Albir (Ed.). *Estudis sobre la traducció*. Castelló: Publicacions de la Universitat Jaume I.
- Muñoz Martín, Ricardo (2000). “Translation Strategies. Somewhere over the Rainbow”. A. Beeby & D. Ensinger & M. Presas (Eds.). *Investigating Translation. Selected Papers from the 4th International Congress on Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 129-137.
- Newmark, Peter (1988). *A textbook of translation*. New York: Prentice Hall.
- Nida, Eugene A. (1964). *Toward a science of translating*. Leiden: E.J. Brill.
- Norberg, Ulf (2003). *Übersetzen mit doppeitem Skopos. Eine empirische Prozess- and Produktstudie*. [=Studia Germanica Upsaliensia 42]. Uppsala: Uppsala University.
- Nord, Christiane (1991). *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology and Didactic Application of a Model for Translation-oriented Text Analysis*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Nord, Christiane (2001). *Translation as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Nord, Christiane (2005). *Text Analysis in Translation. Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam/New York: Rodopi.
- Oitinen, Riitta (2000). *Translating for Children*. New York & London: Garland Publishing Co.
- Ordudari, Mahmoud (2007). “ Translation procedures, strategies and methods”. *Translation Journal* 11(3). <http://www.bokorlang.com/journal/41culture.html>
- Öner, Senem (2008). “Folk Songs, Translation and the Question of (Pseudo-)Originals”. *The Translator* 14(2). 229–246.
- PACTE. (2003). “Building a Translation Competence Model”. F. Alves (Ed.). *Triangulating Translation: Perspectives in Process Oriented Research*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 43–66.
- Parianou, Anastasia (2009). *Translating from Major into Minor Languages*. Athens: Diavlos Publishing Co.
- Parianou, Anastasia & Kelandrias, Panayotis I. (2004). “Lexical Economy in LSP: Abbreviations and their Translation from English to Greek”. M. Sidiropoulou & A. Papaconstantinou (Eds.). *Choice and Difference in Translation. The Specifics of Transfer*. Athens: The National and Kapodistrian University of Athens.
- Raffel, Burton (1988). *The Art of Translating Poetry*. University Park: The Pennsylvania State University Press.
- Reiß, Katharina (1976). *Texttyp und Übersetzungsmethode: der operative Text*. Berlin: Scriptor Verlag.
- Rey, Alain (1995). *Essays on Terminology*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Sager, Juan C. (1990). *A Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Schäffner, Christina (2001). *Annotated Texts for Translation: English-German. Functionalist Approaches Illustrated*. Clevedon/Philadelphia/Adelaide: Multilingual Matters Ltd.

- Schjoldager, Anne/Gottlieb, Henrik/Klitgård, Ida (2008): *Understanding Translation*. Aarhus: Academica.
- Séguinot, Candace (1991). "A Study of Student Translation Strategies". S. Tirkkonen-Condit (Ed.). *Empirical Research in Translation and Intercultural Studies*. Tübingen: Gunter Narr Verlag. 79-88.
- Sun, Sanjun (2015). "Measuring Translation Difficulty: Theoretical and Methodological Considerations". *cross Language and Cultures* 16(1). 29–54.
- Superceanu, Rodica (2004). "Translation procedures: A didactic perspective". *Perspectives* 12(3). 194-207.
- Tirkkonen-Condit, Sonja (1997). "Who Verbalizes What: A Linguistic Analysis of TAP Texts". *Target* 9(1). 69–84.
- Venuti, Lawrence (1995) *The Translator's Invisibility. A History of Translation*. London and New York: Routledge.
- Vinay, Jean-Paul & Darbelnet, Jean (1958). *Stylistique Comparée du Français et de l' Anglais: Méthode de Traduction*. Paris: Didier.
- Vinay, Jean-Paul & Darbelnet, Jean (1995). *Comparative stylistics of French and English. A methodology for translation* (J. C. Sager & M. J. Hamel, Trans.). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Wilss, Wolfram (1988): *Kognition und Übersetzen. Zu Theorie und Praxis der menschlichen und der maschinellen Übersetzung*. Tübingen: Niemeyer.
- Wotjak, Gerd (1981). "Técnicas de traslación". L. Caballero (Ed.). *Aspectos fundamentales de teoría de la traducción*. La Habana: Ediciones Sociales, 197-230.
- Zipf, George-Kingsley (²1965). *The Psychobiology of Language. An Introduction to Dynamic Philology*. Cambridge, Massachusetts: M.I.T. Press.

Ελληνόγλωσσες

- Nord, Christiane (2014). *Η μετάφραση ως στοχευμένη δραστηριότητα. Εισαγωγή στις λειτουργικές προσεγγίσεις* (Μετάφραση-Προσαρμογή Σίμος Π. Γραμμενίδης και Δέσποινα Δ. Λάμπρου). Αθήνα: Δίαυλος.
- Γραμμενίδης, Σ., Δημητρούλια, Ξ., Κουρδής, Ε., Λουπάκη, Ε., & Φλώρος, Γ. (2015). *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις της μετάφρασης* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/3901>
- Κεντρωτής, Γιώργος (1996). *Θεωρία και πράξη της μετάφρασης*. Αθήνα: Δίαυλος.
- Κρύσταλ, Ντέιβιντ (2003). *Λεξικό Γλωσσολογίας και Φωνητικής* (μτφ. Γιώργος Ξυδόπουλος). Αθήνα: Πατάκης.
- Παριανού, Αναστασία (2004). «Διαπολιτισμική ειδική επικοινωνία». *Επιστημονική Επετηρίδα 1999-2003, Ιόνιο Πανεπιστήμιο. Τ.Ξ.Γ.Μ.Δ.*. 299-424.
- Παριανού, Αναστασία & Κελάνδριας, Παναγιώτης Ι (1999). «Τεχνικές και διδακτική της μετάφρασης ειδικών κειμένων». *Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία. Ανακοινώσεις 2ου Συνεδρίου*. Αθήνα: ΤΕΕ. 263-271.
- Παριανού, Αναστασία & Κελάνδριας, Παναγιώτης Ι. (2000). «Ειδική μετάφραση και ιδιωτισμοί». *ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ. Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου*. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. 261-271.

194 Έναρξη της μεταφραστικής πράξης – Περιγραφή των φάσεων του πρώτου σταδίου. Επιλογή μακροστρατηγικών και αναγνώριση προβλημάτων

Παριανού, Αναστασία & Κελάνδριας, Παναγιώτης Ι. (2001). «Η συνωνυμία την ειδική γλώσσα και η μετάφρασή της». *ΕΛΕΤΟ – 3ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία»*. Αθήνα: ΤΕΕ. 262-271.

Χαραλαμπίκης, Χριστόφορος (1992). *Νεοελληνικός Λόγος. Μελέτες για τη γλώσσα, τη λογοτεχνία και το ύφος*. Αθήνα: Νεφέλη.

ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΑΙ ΤΡΙΤΟ ΣΤΑΔΙΟ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΗΣ ΠΡΑΞΗΣ: ΜΕΤΑΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΑΦΕΤΗΡΙΑΣ ΣΕ ΚΕΙΜΕΝΟ ΥΠΟΔΟΧΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΥΠΟΔΟΧΗΣ

Σύνοψη

Σε αυτό το Κεφάλαιο θα αναλυθούν τα δύο τελευταία στάδια της μεταφραστικής πράξης που αφορούν τη μετατροπή του κειμένου αφετηρίας σε κείμενο υποδοχής και την τελική παραγωγή του κειμένου υποδοχής. Συγκεκριμένα, σε ό,τι αφορά το δεύτερο στάδιο της μεταφραστικής πράξης, αφού το περιγράψουμε εν συντομία, θα εστιάσουμε στην έννοια των μικροστρατηγικών ως μέσων παραγωγής ενός λειτουργικού κειμένου υποδοχής, εξετάζοντας τα είδη τους και τα μοντέλα κατηγοριοποίησής τους. Κατά την περιγραφή του τρίτου σταδίου της μεταφραστικής πράξης, θα εστιάσουμε σε δύο σημαντικές παραμέτρους: στην αξιολόγηση των λαθών, διερευνώντας τους διάφορους ορισμούς που έχουν δοθεί στην έννοια μεταφραστικό λάθος και στην αξιολόγηση της μετάφρασης, συζητώντας περί μοντέλων αξιολόγησης και των δυνατοτήτων καθολικής εφαρμογής τους σε κάθε μεταφραστική περίπτωση, και θα κλείσουμε το Κεφάλαιο με την παρουσίαση μιας δικής μας, σχετικά γενικής φύσεως, πλην όμως λειτουργικής, πρότασης αξιολόγησης της ποιότητας της μετάφρασης.

Προαπαιτούμενη γνώση

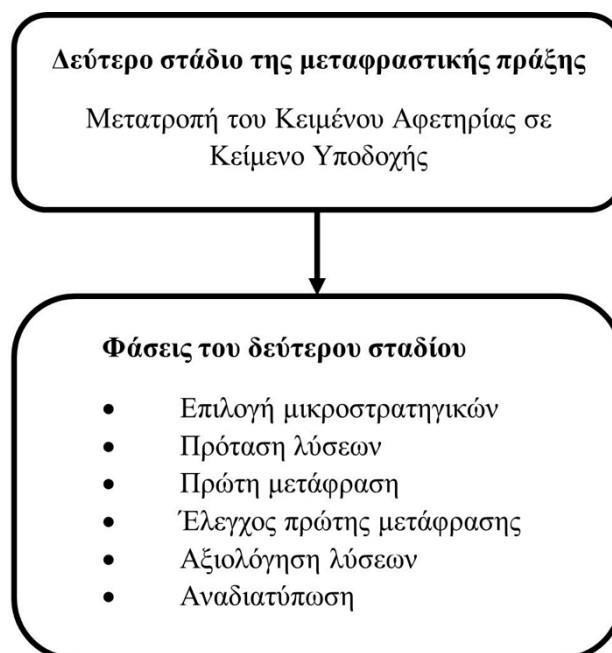
Για να κατανοήσει την ενότητα αυτή, ο φοιτητής/αναγνώστης πρέπει να έχει μελετήσει τα προηγούμενα Κεφάλαια 1, 2, 3, 4, 5 και 6, τα οποία πραγματεύονται γενικότερες αρχές σχετικά με τη διαδικασία της πράξης της μετάφρασης, όπως και τα χαρακτηριστικά της ως μορφής διαπροσωπικής διάδρασης, διαπολιτισμικού και κειμενοπαραγωγικού ενεργήματος, τον τρόπο διεξαγωγής της μεταφραστικής διαδικασίας και τις μορφές ανάθεσης στη σύγχρονη εποχή, καθώς και τα Κεφάλαια 7, 8 και 9, τα οποία περιγράφουν το πρώτο στάδιο της μεταφραστικής διαδικασίας και θεωρούνται προαπαιτούμενα για την κατανόηση των δύο επόμενων σταδίων.

10.1 Μετατροπή του κειμένου αφετηρίας σε κείμενο υποδοχής

Σε αυτό το δεύτερο στάδιο της μεταφραστικής πράξης ξεκινάει η διαδικασία παραγωγής του μεταφράσματος. Η εκτενής αναφορά στο πρώτο στάδιο της μεταφραστικής πράξης στα προηγούμενα

196 Το δεύτερο και τρίτο στάδιο της μεταφραστικής πράξης: Μετατροπή του κειμένου αφετηρίας σε κείμενο υποδοχής και παραγωγή του κειμένου υποδοχής

Κεφάλαια δεν σημαίνει ότι το δεύτερο και τρίτο στάδιο είναι ήσσονος σημασίας. Απλώς, επειδή η μετάφραση είναι, όπως έχουμε επανειλημμένως αναφέρει, διαδικασία επίλυσης προβλημάτων με σκοπό την παραγωγή ενός λειτουργικού κάθε φορά κειμένου υποδοχής, οι βάσεις για την επιτυχή έκβαση του μεταφραστικού ενεργήματος μπαίνουν στο πρώτο στάδιο. Από τη στιγμή που ο μεταφραστής έχει εξοικειωθεί με το θεματικό πεδίο του κειμένου αφετηρίας, έχει κατανοήσει τις γλωσσοκειμενικές προδιαγραφές που πρέπει να πληροί το κείμενο υποδοχής, έχει επιλέξει την/τις μακροστρατηγική/ές που θα εφαρμόσει και αναγνωρίσει τα μεταφραστικά προβλήματα είναι πλέον σε θέση να επιλέξει τις κατάλληλες για την εκάστοτε περίπτωση και τον κάθε τύπο προβλήματος μικροστρατηγικές και να ξεκινήσει να μεταφράζει. Αν και στο **Κεφάλαιο 6** έχουμε αναπαραστήσει σχηματικά τη ροή της μεταφραστικής πράξης (βλ. **Εικόνα 6.1**) θεωρούμε σκόπιμο, προτού ξεκινήσουμε τη συζήτηση αυτού του σταδίου και των φάσεων του να υπενθυμίσουμε «σχηματικά» τις φάσεις του προκειμένου να έχουμε ένα σημείο αναφοράς το οποίο θα διευκολύνει τη ροή της συζήτησης που θα ακολουθήσει.

Εικόνα 10.1 Οι φάσεις του δεύτερου σταδίου της μεταφραστικής πράξης.

Όπως και στις φάσεις του πρώτου σταδίου της μεταφραστικής πράξης, έτσι και εδώ πρέπει να τονίσουμε ότι η αλληλουχία των φάσεων δεν είναι πάντοτε γραμμική. Οι επιλογές των μικροστρατηγικών οδηγούν στις ενδεδειγμένες λύσεις των προβλημάτων μικροδομής, προηγούνται της πρώτης μεταφραστικής απόπειρας και αξιολογούνται όταν ο μεταφραστής έχει ολοκληρώσει τη φάση της πρώτης γραφής. Όμως, κατά τη διάρκεια της δημιουργίας του κειμένου υποδοχής συμβαίνει συχνά ο μεταφραστής να επαναξιολογεί τις λύσεις στις οποίες έχει καταλήξει και να αναθεωρήσει κάποια ή κάποιες από τις μικροστρατηγικές τις οποίες έχει αποφασίσει να εφαρμόσει προτού ολοκληρώσει τη μετάφραση. Όπως αναφέρει και ο Angelone (2010: 20): «Συνήθως, η αξιολόγηση των λύσεων αφορά το ήδη παραχθέν κείμενο υποδοχής, αλλά μπορεί και να γίνεται συγχρόνως με τη διαδικασία παραγωγής του», χωρίς όμως να προσδιορίζει εάν η αξιολόγηση κατά τη διαδικασία παραγωγής του κειμένου υποδοχής γίνεται σε επίπεδο κειμενικής μικροδομής ή μακροδομής. Αυτή η διαδικασία του ελέγχου και της αξιολόγησης των λύσεων των προβλημάτων και των επιλεγμένων μικροστρατηγικών μπορεί να επαναληφθεί και περισσότερες από δύο φορές, ανάλογα με το είδος και τον βαθμό δυσκολίας του κειμένου αφετηρίας ή την εμπειρία του μεταφραστή. Για τον λόγο αυτό, ο Lörcher, περιγράφοντας τη μεταφραστική διαδικασία, χρησιμοποιεί τη μεταφορά της σπείρας και αναφέρει ότι:

Η μεταφραστική διαδικασία της επίλυσης προβλημάτων που εκδηλώνεται σε μεγάλο βαθμό ως αναδρομική-γραμμική διαδικασία μπορεί να συγκριθεί με μια αλληλουχία σπειρών. Αν και, γενικώς, εξελίσσεται γραμμικά, οι διαδοχικές ενέργειες δεν έχουν καθαρά γραμμική μορφή. Μπορούν να ιδωθούν περισσότερο ως αλληλουχία σπειρών με αναδρομικά και γραμμικά χαρακτηριστικά.

—Lörscher 1986: 287

Η φάση της αναδιατύπωσης της πρώτης μετάφρασης μπορεί να επαναληφθεί περισσότερες από μία φορές, ανάλογα με τον βαθμό ικανοποίησης του μεταφραστή από το αποτέλεσμα της απόπειράς του, και το πρώτο μετάφρασμα αναθεωρείται και αναδιατυπώνεται διαρκώς μέσα από λειτουργίες αναθεώρησης και αναδιατύπωσης των κειμενικών δομών (Stolze 2003: 190). Να επισημάνουμε επίσης ότι σε αυτό στάδιο ο έλεγχος της μετάφρασης γίνεται πάντοτε σε σχέση με το κείμενο αφετηρίας εφόσον αυτό που έχει σημασία εδώ είναι η διασφάλιση της διακειμενικής συνεκτικότητας του κειμένου υποδοχής με το κείμενο αφετηρίας, η διαπίστωση δηλαδή του κατά πόσο το κείμενο υποδοχής είναι λειτουργικά συναφές με το κείμενο αφετηρίας. Η ενδοκειμενική συνοχή του κειμένου υποδοχής προκειμένου να διαπιστωθεί η λειτουργική του επάρκεια και η συνάφειά του με τις προσδοκίες των δεκτών του ελέγχεται, αξιολογείται και διαπιστώνεται στο τρίτο στάδιο της μεταφραστικής πράξης.

Βλέπουμε λοιπόν ότι οι αρχικές επιλογές σε επίπεδο μικροδομής δημιουργούν αλληλουχία νέων επιλογών. Γι' αυτό και ο Holmes (στο Gentzler 2001: 96) διαπιστώνει ότι «Από τη στιγμή που θα γίνουν οι αρχικές επιλογές, η μετάφραση αρχίζει να δημιουργεί τους δικούς της κανόνες, προσδιορίζοντας περαιτέρω επιλογές», πράγμα το οποίο στην πράξη σημαίνει ότι οι αρχικές επιλογές σε επίπεδο μικροδομής δεν παραμένουν αμετάβλητες κατά τη διάρκεια της υλοποίησης των φάσεων του δεύτερου σταδίου της μεταφραστικής διαδικασίας, αλλά επανελέγχονται και πάρα πολύ συχνά αναθεωρούνται. Αυτό σύμφωνα με την Tirkkonen-Condit (2000: 123-4) οφείλεται στο γεγονός ότι «[...] κάθε μεταφραστής επιλέγει τις γλωσσικές εκφράσεις που αντιστοιχούν καλύτερα στη δική του ερμηνεία του κειμένου και του επικοινωνιακού πλαισίου συνολικά», για τη λειτουργικότητα των οποίων όμως δεν είναι πάντα απόλυτα βέβαιος, για όσο διάστημα τουλάχιστον επεξεργάζεται και διαμορφώνει τη μετάφραση. Αυτή η αμφιβολία σε σχέση με τη λειτουργική επάρκεια των λύσεων και της διατύπωσης του κειμένου υποδοχής είναι αναπόφευκτη. Όπως γράφουν και οι Melby και Warner (1995: 55): «Εφόσον η αμφιβολία αποτελεί την ίδια τη βάση της ανθρώπινης γλώσσας και επικοινωνίας, είναι απολύτως φυσικό οι ερμηνείες και οι γλωσσικές επιλογές να μην είναι ίδιες».

Ο έλεγχος της πρώτης μετάφρασης και η αξιολόγηση των λύσεων προσανατολίζονται τόσο στη διαδικασία της παραγωγής της όσο και στο προϊόν της ως αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας. Αξιολογώντας τις λύσεις που προέκρινε, ο μεταφραστής δεν κρίνει μόνο το αποτέλεσμά τους αλλά, έστω και υποσυνείδητα, τον τρόπο με τον οποίο σκέφτηκε προκειμένου να καταλήξει σε μια πρόταση λύσης ακόμα και αν δεν μπορεί να τον λεκτικοποιήσει. Ας μην ξεχνάμε πως οι νοητικές διαδικασίες του μεταφραστή τελούνται σε δύο χώρους επεξεργασίας, έναν ελεγχόμενο και έναν μη ελεγχόμενο. Ενώ οι ελεγχόμενες διαδικασίες μπορούν να περιγραφούν μέσα από μια αλληλουχία βημάτων, οι μη ελεγχόμενες, που δεν υπόκεινται στον έλεγχο του ατόμου, ανθίστανται στη λεκτικοποίηση και δεν μπορούν να περιγραφούν με όρους αλληλουχίας (Hönig στο Martín de León 2008: 12). Η λήψη αποφάσεων και η αξιολόγησή τους λοιπόν είναι μια επίπονη διεργασία υψηλής γνωσιακής τάξης με σκοπό την παραγωγή ενός προϊόντος μέσω διαδικασιών λήψης αποφάσεων και εφαρμογής στρατηγικών για την επίλυση των μεταφραστικών προβλημάτων (Κελάνδριας 2007: 116). Προϋποθέτει σκέψη, με άλλα λόγια έρευνα και εξαγωγή συμπερασμάτων «[...] από και για τα αντικείμενα τα οποία ερευνούμε» (Baron 2008: 6). Η έρευνα, σύμφωνα με τον Baron, εστιάζει σε δυνατότητες και στόχους και, σε ό,τι αφορά τη μετάφραση, οι δυνατότητες αφορούν τις πιθανές απαντήσεις σχετικά με τα εναλλακτικά κείμενα υποδοχής που μπορούμε να δημιουργήσουμε (Prassl 2009: 58-9). Η αξιολόγηση των δυνατοτήτων χρειάζεται σαφήνεια στόχων και η διαδικασία επίλυσης προβλημάτων και λήψης

198 Το δεύτερο και τρίτο στάδιο της μεταφραστικής πράξης: Μετατροπή του κειμένου αφητηρίας σε κείμενο υποδοχής και παραγωγή του κειμένου υποδοχής

αποφάσεων χρειάζεται εξ αρχής ξεκάθαρους στόχους προκειμένου να καταλήξουμε στην καλύτερη επιλογή (Jungerman *et al.* 2005: 36). Γι' αυτό, θα επισημάνουμε για μία ακόμα φορά ότι η σαφήνεια των στόχων που θα οδηγήσουν στη βέλτιστη κάθε φορά επιλογή εξαρτάται από τη σαφήνεια του σκοπού και των μεταφραστικών οδηγιών και από την επιτυχή ολοκλήρωση όλων των ενεργειών που περιγράφηκαν στην ανάλυση του πρώτου σταδίου της μεταφραστικής πράξης. Έτσι, οι αποφάσεις που λαμβάνονται εξ αρχής σε επίπεδο μακροδομής είναι οριστικές εφόσον διαπιστωθεί η βιωσιμότητα των μεταφραστικών οδηγιών και, ακολούθως, η συμφωνία των επιλογών σε επίπεδο μακροδομής με τις μεταφραστικές οδηγίες. Αυτό αποτελεί και κριτήριο επιτυχούς ολοκλήρωσης της μεταφραστικής εντολής. Όπως γράφει και η Tirkkonen-Condit (1996: 251 κ.ε.): «Εκείνο που θεωρείται επιτυχής επίδοση εξαρτάται από τις προαπαιτήσεις κάθε μεταφραστικής οδηγίας». Η επαναξιολόγηση στα επόμενα στάδια της μεταφοράς και της παραγωγής αφορά τις λύσεις σε επίπεδο μικροδομής.

Τέλος, δεν πρέπει να λησμονούμε ότι το ίδιο κείμενο αφητηρίας μεταφρασμένο από περισσότερους από έναν μεταφραστές θα καταλήξει σε τόσα κείμενα υποδοχής όσα και οι μεταφραστές που μετέφρασαν το πρωτότυπο κείμενο. Ακόμα και αν όλες οι μεταφράσεις συμμορφώνονται με τις μεταφραστικές οδηγίες και ακόμα και αν δύο ή περισσότεροι μεταφραστές εκτέλεσαν τα ίδια βήματα που περιγράφονται στα στάδια της μεταφραστικής πράξης, τα κείμενα υποδοχής θα διαφέρουν μεταξύ τους τουλάχιστον σε συντακτικό και λεξιλογικό επίπεδο, θα χρησιμοποιούν ενδεχομένως διαφορετικά εκφραστικά στοιχεία, μεταφορές, ιδιωματισμούς κ.λπ. (εκτός βέβαια από κείμενα υψηλής τυποποίησης και επαναληψιμότητας, όπως για παράδειγμα τα πιστοποιητικά, τα λογιστικά φύλλα, οι οδηγίες χρήσης που αφορούν εκδόσεις του ίδιου προϊόντος από την ίδια εταιρεία κ.λπ.). Γι' αυτό και η Oittinen αναφέρει τα εξής:

Η άποψη του μεταφραστή επηρεάζεται από το υπόβαθρο, την κουλτούρα και τη γλώσσα του. Προέρχεται από κάποια οικογένεια, από κάποια περιοχή. Σπούδασε για να ασκήσει κάποιο επάγγελμα και διαβάζει συγκεκριμένες εφημερίδες. Με άλλα λόγια, ο μεταφραστής, όπως και κάθε άλλος, ανήκει σε μια ποικιλία διαφόρων ερμηνευτικών κοινοτήτων που επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο ερμηνεύει τον κόσμο και τα γλωσσικά του σημεία. Επομένως, ο μεταφραστής ερμηνεύει ατομικά αυτά που διαβάζει. Αυτό φαίνεται καθαρά στη διδασκαλία μου –ακόμα και όταν όλοι οι φοιτητές έχουν την ίδια εντολή [...] κάθε μετάφραση είναι διαφορετική.

—Oittinen 1992: 75

Με βάση τα παραπάνω θα προχωρήσουμε στη συζήτηση σχετικά με τις κατηγορίες των μικροστρατηγικών και τη συμβολή τους στην επίλυση των μεταφραστικών προβλημάτων και θα συνεχίσουμε με τη συζήτηση σχετικά με τις υπόλοιπες φάσεις του δεύτερου σταδίου της μεταφραστικής πράξης.

10.1.1 Μικροστρατηγικές

Όπως είδαμε και στο [Κεφάλαιο 9](#), οι στρατηγικές χωρίζονται σε μακροστρατηγικές και μικροστρατηγικές. Οι μακροστρατηγικές αφορούν αποφάσεις που λαμβάνονται σχετικά με τη φύση της σχέσης του κειμένου υποδοχής και του κειμένου αφητηρίας και το είδος της μετάφρασης που θα υιοθετηθεί (εργαλειακή ή τεκμηριωτική, ομοιολειτουργική ή ετερολειτουργική ή συνδυασμός τους). Είδαμε επίσης πως οι μακροστρατηγικές, που αφορούν τις αποφάσεις σε επίπεδο μακροδομής, προσδιορίζουν και τις μικροστρατηγικές τις οποίες θα υιοθετήσει ο μεταφραστής. Ως μικροστρατηγικές θα μπορούσαμε να ορίσουμε «[...] τις δυνάμει συνειδητές διαδικασίες για την επίλυση ενός προβλήματος το οποίο αντιμετωπίζει ο μεταφραστής όταν μεταφράζει ένα τμήμα ενός κειμένου από μια γλώσσα προς μια άλλη» (Lörscher 1991: 76). Ήδη από αυτό τον ορισμό και τις αναφορές σε τμήμα ενός κειμένου αντιλαμβανόμαστε ότι οι μικροστρατηγικές αφορούν τις κειμενικές μικροδομές, δηλαδή:

μεμονωμένα λεξιλογικά, εκφραστικά και συντακτικά στοιχεία που συνήθως περιορίζονται σε στοιχεία με έκταση όχι μεγαλύτερη από μια πρόταση ή περίοδο του εκάστοτε κειμένου. Έτσι, η μικροδομή αφορά, π.χ. ουσιαστικά και κύρια ονόματα, τίτλους θεσμών, παροιμίες, μεταφορές, ιδιωματισμούς, ιδιαίτερες γραμματικές μορφές και συντακτικές δομές κ.λπ.

—Γραμμενίδης *et al.* 2015: 78

Ο Chesterman (1997: 91-92) κάνει λόγο για *επιμέρους στρατηγικές* (local strategies) τις οποίες χρησιμοποιούμε όταν το πρόβλημα που αντιμετωπίζουμε αφορά το πώς θα μεταφράσουμε μια δομή, μια ιδέα ή ένα τμήμα του κειμένου. Αυτές τις στρατηγικές τις διαχωρίζει σε α) στρατηγικές *αναζήτησης* (search strategies), β) στρατηγικές *δημιουργικότητας* (creativity strategies) και γ) *κειμενικές* στρατηγικές (textual strategies) (Chesterman 1990: 82). Οι στρατηγικές αναζήτησης χρησιμοποιούνται για την επίλυση συγκεκριμένων προβλημάτων κατανόησης ή παραγωγής, όπως είναι η αναζήτηση ορολογίας και έχουν να κάνουν με τη χρήση του Διαδικτύου, την ανταλλαγή ιδεών με συναδέλφους, τη χρήση παράλληλων κειμένων κ.λπ. Οι στρατηγικές δημιουργικότητας αφορούν ενέργειες που επιτρέπουν στο υποσυνείδητο να δουλέψει το πρόβλημα όπως η διακοπή της εργασίας και η μετάθεση της ανεύρεσης λύσης για αργότερα, η προσπάθεια λεκτικοποίησης ή ο επαναπροσδιορισμός του προβλήματος και οποιαδήποτε ενέργεια ενθαρρύνει ή απελευθερώνει τη δημιουργικότητα όταν ο μεταφραστής «κολλήσει» σε κάποιο σημείο. Αυτού του είδους τη στρατηγική ο Kussmaul (1995: 43) την ονομάζει «τεχνική παράλληλων δραστηριοτήτων» και θεωρεί ότι μπορεί να εφαρμοστεί σε περιπτώσεις όπου το μυαλό μπλοκάρει, όπως συμβαίνει για παράδειγμα στην περίπτωση που προσπαθούμε μάταια να θυμηθούμε το όνομα ενός προσώπου και ξαφνικά το θυμόμαστε αργότερα, αφού προηγουμένως έχουμε καταπιαστεί με κάτι άλλο. Οι κειμενικές στρατηγικές αφορούν τον κειμενικό χειρισμό των μεταφραστικών μονάδων.

Σε ό,τι αφορά τα είδη των μικροστρατηγικών, οι κατηγοριοποιήσεις και τα μοντέλα είναι αρκετά και, πολύ συχνά αλληλεπικαλύπτονται (βλ. ενδεικτικά Kade 1968, Reiß 1971, Koller 1979, Barchudarov 1979, Kutz 1981, Neubert 1985, Kupsch-Losereit 1990, Williams 1990, Valero-Garcés 1995, Aixelá 1995, Markstein 1999). Εμείς θα αναφερθούμε στα πιο σημαντικά, σε εκείνα δηλαδή που αποτέλεσαν σημείο αναφοράς για επόμενες κατηγοριοποιήσεις. Έτσι, ένα σημαντικό για την εποχή του μοντέλο ταξινόμησης των μικροστρατηγικών είναι εκείνο που παρουσίασαν οι Vinay και Darbelnet (1958). Το μοντέλο τους ξεκινά με έναν πρώτο διαχωρισμό ανάμεσα σε δύο κύριες μακροστρατηγικές (οι ίδιοι τις ονομάζουν στρατηγικές): την *απευθείας μετάφραση* (direct translation) και την *πλάγια μετάφραση* (oblique translation). Ως απευθείας μετάφραση οι συγγραφείς εννοούν τη στρατηγική της κυριολεκτικής απόδοσης, ενώ ως πλάγια μετάφραση εννοούν την πιο ελεύθερη απόδοση. Σε καθεμία από τις δύο στρατηγικές αντιστοιχούν περαιτέρω κάποιες μεταφραστικές μικροστρατηγικές (οι ίδιοι τις ονομάζουν τεχνικές). Πιο συγκεκριμένα, τρεις για την απευθείας μετάφραση και τέσσερις για την πλάγια, όπως φαίνεται συνοπτικά παρακάτω.

Για τη στρατηγική της *απευθείας μετάφρασης*, προτείνουν τέσσερις τεχνικές:

- α. *Δάνειο* (emprunt): Άμεση υιοθέτηση της ξένης λέξης στο κείμενο υποδοχής.
- β. *Έκτυπο ή μεταφραστικό δάνειο* (calque): Κυριολεκτική και ακριβής μετάφραση μιας λέξης ή έκφρασης.
- γ. *Κυριολεκτική μετάφραση* (traduction littérale): Η πλέον προτιμητέα τεχνική, με την προϋπόθεση να την επιτρέπουν οι γλωσσικές δομές της γλώσσας υποδοχής και να μην παραβιάζεται το νόημα.
- δ. *Μετάταξη* (transposition): Αντικατάσταση ενός μέρους του λόγου με άλλο, χωρίς αλλαγή νοήματος.

Για τη στρατηγική της *πλάγιας μετάφρασης*, προτείνουν τρεις τεχνικές:

200 Το δεύτερο και τρίτο στάδιο της μεταφραστικής πράξης: Μετατροπή του κειμένου αφετηρίας σε κείμενο υποδοχής και παραγωγή του κειμένου υποδοχής

- α. *Μετατροπία (modulation)*: Αλλαγή οπτικής γωνίας χωρίς αλλοίωση νοήματος, για παράδειγμα από παθητική σε ενεργητική φωνή, μέρος αντί συνόλου, αντιστροφή λέξεων.
- β. *Ισοδυναμία (equivalence)*: Χρησιμοποιείται, όταν δύο γλώσσες περιγράφουν την ίδια κατάσταση/το ίδιο αντικείμενο με διαφορετικά γλωσσικά ή υφολογικά μέσα, ιδιαίτερος όταν πρόκειται για ιδιωματισμούς ή παροιμίες.
- γ. *Προσαρμογή (adaptation)*: Ολοκληρωτική αλλαγή της πολιτισμικής αναφοράς όταν αυτή δεν υπάρχει στον πολιτισμό υποδοχής, για παράδειγμα ανέκδοτα, σατιρικές αναφορές, πρόσωπα κ.λπ.

Στις παραπάνω τεχνικές μπορούμε να προσθέσουμε και τις ακόλουθες από το λεξικό *Ορολογία της Μετάφρασης* (Delisle *et al.* 2018)⁵⁸:

- α. *Αποσαφήνιση (explicitation)*: Η προσθήκη πληροφορίας, για να καταστεί σαφέστερο ένα τμήμα του πρωτότυπου πιο σαφές, δεδομένου ότι υποθέτουμε πως το τελικό κοινό δεν διαθέτει το απαραίτητο γνωστικό υπόβαθρο για να το καταλάβει (π.χ. Η Επανάσταση του '21 – The Greek Revolution of 1821).
- β. *Υπόρρηση (implicitation)*: Η αφαίρεση πληροφορίας για τον λόγο ότι εννοείται εύκολα στο μετάφρασμα, είτε λόγω των συμφραζομένων είτε λόγω του ότι το τελικό κοινό διαθέτει το απαραίτητο γνωστικό υπόβαθρο (π.χ. OSE, the Greek Railway Organization –ο ΟΣΕ).
- γ. *Διαχωρισμός μεταξύ ατομιστικής προσαρμογής και ολιστικής προσαρμογής*: Ατομιστική καλείται η τεχνική της προσαρμογής, όταν αυτή αναφέρεται σε μικροδομικό πρόβλημα, δηλαδή σε μια λέξη ή φράση. Ολιστική καλείται η τεχνική της προσαρμογής, όταν αυτή αναφέρεται στο σύνολο του κειμένου, όπως π.χ. στην περίπτωση προσαρμογής ολόκληρου θεατρικού έργου.

Μια ενδιαφέρουσα κατηγοριοποίηση των μικροστρατηγικών, ορισμένες από τις οποίες παρουσιάζουν αλληλεπικαλύψεις με το μοντέλο των Vinay και Darbelnet είναι η κατηγοριοποίηση του Peter Newmark (1988: 81-93) που παρουσιάζουμε παρακάτω. Ο Newmark χρησιμοποιεί τον όρο *μεταφραστικές διαδικασίες* και η κατηγοριοποίησή του αφορά τη μετάφραση των πολιτισμικών στοιχείων⁵⁹.

- α. *Αυτούσιο ή άμεσο δάνειο (transcription)*: είναι η διαδικασία μεταφοράς μιας λέξης του κειμένου αφετηρίας στο κείμενο υποδοχής με ή χωρίς φωνολογική ή μορφολογική αλλαγή, π.χ. swift, hedge fund, κλαμπ κ.λπ. Συμπίπτει σε μεγάλο βαθμό με το δάνειο των Vibay και Darbelnet.
- β. *Εγκλιματισμός ή προσαρμοσμένο δάνειο (naturalization)*: προσαρμογή της λέξης στην προφορά και στη συνέχεια στη μορφολογία της γλώσσας-στόχου, πχ. θατσερισμός, σαμποβάρι κ.λπ.
- γ. *Πολιτισμικό ισοδύναμο (cultural equivalent)*: είναι η αντικατάσταση μιας πολιτισμικής αναφοράς του κειμένου υποδοχής με μια αντίστοιχη ή σχεδόν αντίστοιχη αναφορά στη γλώσσα υποδοχής, π.χ. pub – μπιραρία.
- δ. *Λειτουργικό ισοδύναμο (functional equivalent)*: προϋποθέτει τη χρήση μιας ουδέτερης ως προς τον πολιτισμό υποδοχής λέξης π.χ. baccalauréat – απολυτήριο Λυκείου.
- ε. *Περιγραφικό ισοδύναμο (descriptive equivalent)*: η πολιτισμική αναφορά στο κείμενο αφετηρίας δεν μεταφέρεται ως τέτοια στο κείμενο υποδοχής, αλλά επεξηγείται.
- ζ. *Συνταγματική ή στοιχειώδης ανάλυση ή ανάλυση σε συνιστώσες (componential analysis)*: μια έννοια ή λέξη του κειμένου αφετηρίας αναλύεται στις συνιστώσες της και αποδίδεται με μια λέξη ή έννοια με παρόμοια σημασία η οποία όμως δεν πληροί τη σχέση ισοδυναμίας 1:1, πχ. cozy – ζεστό και άνετο.

⁵⁸ Οι όροι αυτοί προτάθηκαν από τον Σίμο Γραμμενίδη και τον Γιώργο Φλώρο οι οποίοι μετέφρασαν το συγκεκριμένο λεξικό.

⁵⁹ Για την απόδοση των όρων στα ελληνικά υιοθετήθηκαν οι μεταφράσεις που προτείνονται στο βιβλίο των Δημητρούλια και Κεντρωτής (2015: 105-106) και στο βιβλίο των Γραμμενίδης *et al.* (2015: 90-91).

- η. *Συνωνυμία (synonymy)*.
- θ. *Έκτυπο (through-translation)*: είναι η κατά λέξη μετάφραση των συστατικών μιας λέξης ή μιας έκφρασης και συμπίπτει με το έκτυπο των Vinay και Darbelnet, π.χ. Superman – Υπεράνθρωπος.
- ι. *Μετατοπίσεις ή μετατάξεις (shifts ή transpositions)*: πρόκειται για αλλαγή γραμματικής κατηγορίας, για παράδειγμα ένα ρήμα ουσιαστικοποιείται ή ο πληθυντικός αριθμός μετατρέπεται σε ενικό.
- κ. *Μετατροπία (modulation)*: πρόκειται για αναπαραγωγή του μηνύματος στο κείμενο αφετηρίας σύμφωνα με τους ισχύοντες κανόνες της γλώσσας υποδοχής, για παράδειγμα από παθητική σε ενεργητική φωνή, μέρος αντί συνόλου, αντιστροφή λέξεων.
- λ. *Αποδεκτή ή καθιερωμένη μετάφραση (recognized translation)*: αφορά επίσημη, αναγνωρισμένη και κοινώς αποδεκτή μετάφραση λέξης, ονόματος κ.λπ. Παράδειγμα, η χρήση του όρου *παράνομος μετανάστης* αντί *λαθρομετανάστης* σήμερα.
- μ. *Αναπλήρωση (compensation)*: συμβαίνει όταν η απώλεια νοήματος σε ένα σημείο κειμένου αντισταθμίζεται σε ένα άλλο σημείο του.
- μ. *Παράφραση ή περίφραση (paraphrase)*: προσθήκη πληροφοριών στη μετάφραση, είτε με σκοπό να καταστεί περισσότερο σαφής μια έννοια ή μια έκφραση είτε επειδή είναι αδύνατη η συνοπτική απόδοσή της. Η προσθήκη πληροφορίας μπορεί να λαμβάνει τη μορφή περιφραστικής απόδοσης, επεξήγησης σε παρένθεση ή υποσημειώσεων.
- ν. *Σύνθετη ή συνδυαστική τεχνική (couplets)*: συμβαίνει όταν ο μεταφραστής συνδυάζει δύο ή περισσότερες διαφορετικές διαδικασίες.
- ξ. *Απαλοιφή ή διαγραφή (deletion)*: στοιχεία του κειμένου αφετηρίας που για οποιονδήποτε δεν θεωρούνται σημαντικά απαλείφονται.
- ο. *Σημειώσεις (notes)*: οι σημειώσεις είναι πρόσθετες πληροφορίες σε μια μετάφραση που μπορεί να εμφανίζονται και με τη μορφή υποσημειώσεων.

Μια επίσης ενδιαφέρουσα κατηγοριοποίηση μεταφραστικών μικροστρατηγικών είναι η κατηγοριοποίηση του Chesterman (1997: 92-116) ο οποίος, όπως αναφέραμε παραπάνω, κάνει λόγο για *επιμέρους στρατηγικές (local strategies)* και τις κατατάσσει σε τρεις ομάδες:

- α. πρωτίστως συντακτικές/γραμματικές,
- β. πρωτίστως σημασιολογικές και
- γ. πρωτίστως πραγματολογικές.

Οι *συντακτικές/γραμματικές στρατηγικές* περιλαμβάνουν αμιγώς συντακτικές αλλαγές κάθε είδους και έχουν επίδραση στη μορφή του κειμένου υπό την έννοια ότι η σύγκριση του κειμένου αφετηρίας με το κείμενο υποδοχής καθιστά εμφανείς τις μεταβολές των συντακτικών και των γραμματικών δομών. Οι κυριότερες από αυτές είναι οι εξής:

- α. *Κυριολεκτική μετάφραση (literal translation)*. Το κείμενο υποδοχής βρίσκεται εξαιρετικά κοντά στο κείμενο αφετηρίας και είναι από γραμματική άποψη σύμφωνο με τους κανόνες της γλώσσας υποδοχής. Για τους θεωρητικούς των γλωσσολογικών προσεγγίσεων θεωρείται ο κανόνας της μετάφρασης, ενώ για τους θεωρητικούς των λειτουργικών προσεγγίσεων συνιστά μια ενδεδειγμένη στρατηγική όταν ο σκοπός της μετάφρασης απαιτεί μια κατά λέξη μετάφραση του κειμένου αφετηρίας, όπως η μετάφραση διδακτικών εγχειριδίων εκμάθησης ξένων γλωσσών.
- β. *Δάνειο, έκτυπο (loan, calque)*. Πρόκειται για άμεση υιοθέτηση της ξένης λέξης στο κείμενο υποδοχής και/ή κυριολεκτική και ακριβή μετάφραση μιας λέξης ή έκφρασης.
- γ. *Μετάταξη (transposition)*. Πρόκειται για την αντικατάσταση ενός μέρους του λόγου με κάποιο άλλο, χωρίς αλλαγή νοήματος.

202 Το δεύτερο και τρίτο στάδιο της μεταφραστικής πράξης: Μετατροπή του κειμένου αφετηρίας σε κείμενο υποδοχής και παραγωγή του κειμένου υποδοχής

- δ. Μετατόπιση μονάδων (unit shift). Πρόκειται για την περίπτωση κατά την οποία ένα μόρφημα, μια λέξη, μια φράση, μια πρόταση, μια περίοδος κ.λπ. του κειμένου αφετηρίας αλλάζουν μορφή στο κείμενο υποδοχής, π.χ. όταν μια λέξη του κειμένου αφετηρίας μετατρέπεται σε φράση στο κείμενο υποδοχής.
- ε. Αλλαγή της δομής της φράσης (phrase structure change). Πρόκειται για τη μεταβολή της εσωτερικής δομής μιας φράσης χωρίς να αλλάζει το νόημά της, π.χ. όταν στο κείμενο υποδοχής προστίθεται ένα προσδιοριστικό που δεν υπάρχει στο κείμενο αφετηρίας.
- ζ. Αλλαγή της δομής της πρότασης (clause structure change). Πρόκειται για αλλαγές όπως παραπάνω σε επίπεδο πρότασης, π.χ. όταν η ενεργητική φωνή μετατρέπεται σε παθητική κ.λπ
- η. Αλλαγή της δομής της περιόδου (sentence structure change).
- θ. Αλλαγή συνοχής (cohesion change). Πρόκειται για αλλαγές στις ενδοκειμενικές αναφορές, όταν για παράδειγμα μια υπόρρητη διατύπωση μετατρέπεται σε ρητή.
- ι. Μετατόπιση επιπέδου (level shift). Αφορά τις αλλαγές στους τρόπους έκφρασης όταν, για παράδειγμα, η γλώσσα αφετηρίας είναι περισσότερο αναλυτική από τη γλώσσα υποδοχής.
- κ. Αλλαγή σχήματος (scheme change). Πρόκειται για αλλαγές που γίνονται στην περίπτωση ρητορικών σχημάτων όπως οι παραλληλισμοί, οι παρηχήσεις, ο ρυθμός κ.λπ.).

Οι σημασιολογικές στρατηγικές περιλαμβάνουν τα είδη των αλλαγών ή μεταβολών της σημασίας ενός κειμένου, μιας περιόδου ή μιας πρότασης. Πρόκειται για στρατηγικές χειρισμού του νοήματος και οι κυριότερες είναι οι εξής:

- α. συνωνυμία,
- β. αντωνυμία (με τη χρήση άρνησης, π.χ. vietato di fumare – δεν επιτρέπεται το κάπνισμα),
- γ. υπωνυμία,
- δ. μετατροπές, όταν το κείμενο υποδοχής και το κείμενο αφετηρίας εκφράζουν το ίδιο νόημα από αντίθετες σκοπιές,
- ε. μεταβολή αφαίρεσης, όταν ένας αφηρημένος όρος αντικαθίσταται από ένα συγκεκριμένο, μια γενίκευση από αφαιρετική διατύπωση κ.λπ.,
- ζ. αλλαγή κατανομής, όταν τα ίδια σημασιολογικά στοιχεία διευρύνονται ή συμπυκνώνονται κατά τη μετάφραση,
- η. αλλαγή έμφασης, όταν στο κείμενο υποδοχής μειώνεται ή εντείνεται η έμφαση του κειμένου αφετηρίας,
- θ. παράφραση, όταν η μετάφραση είναι πιο ελεύθερη ή πιο περιφραστική με προσθήκη επεξηγήσεων, ερμηνειών κ.λπ.,
- ι. αλλαγή σχημάτων λόγου, π.χ. αντικατάσταση μιας ιδιωματικής ή μεταφορικής έκφρασης με μια κυριολεκτική, αντικατάσταση μιας μεταφοράς με μια άλλη κ.λπ.,
- κ. λοιπές σημασιολογικές αλλαγές, όλες οι αλλαγές που δεν εμπίπτουν σε κάποια από τις παραπάνω κατηγορίες.

Οι πραγματολογικές στρατηγικές περιλαμβάνουν τις αλλαγές που έχουν να κάνουν κυρίως με την επιλογή των πληροφοριών του κειμένου αφετηρίας οι οποίες θα περιληφθούν στο κείμενο υποδοχής. Οι επιλογές αυτές εξαρτώνται από την εκτίμηση του μεταφραστή ως προς τις γνώσεις των αποδεκτών του μεταφράσματος και συχνά επιλέγονται με βάση τις μακροστρατηγικές που έχουν προαποφασιστεί στο πρώτο στάδιο της μεταφραστικής πράξης. Αν, για παράδειγμα, έχει αποφασιστεί η παραγωγή μιας οικειωτικής μετάφρασης, τα περισσότερα ή όλα τα ιδιοπολιτισμικά στοιχεία του κειμένου αφετηρίας δεν θα αναπαραχθούν ως τέτοια στο κείμενο υποδοχής. Συχνά συνδυάζονται με τις συντακτικές ή σημασιολογικές αλλαγές προκειμένου να εφαρμοστούν με τον ενδεικνυόμενο κάθε φορά τρόπο. Σε αυτές τις στρατηγικές περιλαμβάνονται οι παρακάτω:

- α. Πολιτισμικό φίλτρο (cultural filtering). Αφορά την προσαρμογή ιδιοπολιτισμικών στοιχείων (ρεάλια) του κειμένου αφετηρίας στις νόρμες και τις προσδοκίες της κουλτούρας υποδοχής (η αντίθετη περίπτωση είναι η ξενίκευση).
- β. Αλλαγές στο επίπεδο της σαφήνειας (explicitness changes). Η πληροφορία γίνεται λιγότερο ή περισσότερο σαφής μέσω επεξηγήσεων, προσθηκών κ.λπ. Η έκταση των αλλαγών αυτών εξαρτάται από τη γνώση του πραγματευόμενου στο κείμενο αφετηρίας θέματος που έχει το κοινό υποδοχής.
- γ. Αλλαγές πληροφοριών (information changes). Οι πληροφορίες του κειμένου υποδοχής αλλάζουν με προσθήκη νέων ή περαιτέρω πληροφοριών που δεν τεκμαίρονται από το κείμενο αφετηρίας, απαλοιφή μη συναφών με το επιδιωκόμενο επικοινωνιακό αποτέλεσμα πληροφοριών.
- δ. Διαπροσωπικές αλλαγές (interpersonal changes). Πρόκειται για αλλαγές που αφορούν τους τρόπους απεύθυνσης, την επιλογή ενός ειδικού όρου μεταξύ συνωνυμικών αποδόσεων όταν δεν υπάρχει σαφής οδηγία για τη χρήση συγκεκριμένης ορολογικής μορφής, αλλαγές του ύφους κ.λπ.
- ε. Αλλαγές γλωσσικών πράξεων (illocutionary changes). Είναι αλλαγές που αφορούν, για παράδειγμα, τη μετατροπή του ευθύ λόγου σε πλάγιο, τη χρήση ρητορικών ερωτήσεων στο κείμενο υποδοχής, εκφράσεων θαυμασμού κ.λπ.
- ζ. Αλλαγές στη συνοχή (coherence changes). Αφορούν τη λογική διάταξη της πληροφορίας και περιλαμβάνουν την αναδιάταξή της σε διάφορα επίπεδα, π.χ. τη μεταφορά μιας πληροφορίας από την αρχή στη μέση του κειμένου κ.λπ.
- η. Μερική μετάφραση (partial translation). Αφορά περιπτώσεις περιληπτικής μετάφρασης, νοηματικής απόδοσης κ.λπ.
- θ. Μεταβολή της διαφάνειας του μεταφραστή (visibility change). Αφορά στρατηγικές που καθιστούν εμφανή την παρουσία του μεταφραστή όπως οι σημειώσεις, τα σχόλια, οι πρόλογοι κ.λπ.
- ι. Διεπιμέλεια (transediting). Είναι η ριζική επανεπιμέλεια που πρέπει να γίνει από τους μεταφραστές σε κακογραμμένα πρωτότυπα κείμενα τα οποία δεν είναι κατανοητά και δεν μπορούν να μεταφραστούν.
- κ. Άλλες πραγματολογικές αλλαγές, για παράδειγμα στον μορφότυπο του κειμένου.

Αυτές οι τρεις ομάδες στρατηγικών συχνά αλληλεπικαλύπτονται, δηλαδή μπορούν να εφαρμοστούν σε όλα τα είδη προβλημάτων. Ενδέχεται όμως να υπάρχουν διαφορές στη συχνότητα χρήσης συγκεκριμένων στρατηγικών σε σχέση με ένα είδος προβλήματος ή προτιμήσεις στη χρήση ορισμένων στρατηγικών έναντι άλλων. Δεδομένου ότι η εγκυρότητα των παραπάνω των στρατηγικών πρέπει να ελεγχθεί στη βάση εμπειρικών δεδομένων, δηλαδή πραγματικών μεταφράσεων, προκειμένου να διαπιστωθεί ποιες από αυτές χρησιμοποιούνται και υπό ποιες περιστάσεις, εάν οι προτεινόμενες κατηγοριοποιήσεις είναι επαρκείς, εάν οι ονομασίες είναι κατάλληλες κ.λπ., όλες οι στρατηγικές που παραθέσαμε δεν είναι παρά υποθέσεις (πρβλ. Schäffner 2001: 31).

Είναι επίσης εμφανές ότι οι παραπάνω προτεινόμενες τεχνικές/στρατηγικές στο σύνολό τους δεν μπορούν να γίνουν εύκολα αντιληπτές από τους μεταφραστές, ούτε χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερη ευχρηστία, λόγω της διαφορετικής κάθε φορά ορολογίας που χρησιμοποιούν οι θεωρητικοί της μετάφρασης και της συχνής επικάλυψής της χρήσης τους (Μπακούλα 2015: 4). Οι Molina και Albir (2002: 509) σημειώνουν ότι οι τεχνικές γενικά δεν μπορούν να αξιολογηθούν παρά μόνο εντός ενός συγκεκριμένου περικειμένου, για να προσθέσουν στη συνέχεια ότι χρησιμοποιούνται ανάλογα με το είδος του κειμένου αφετηρίας (γράμμα, τουριστικό φυλλάδιο κ.λπ.), το είδος της μετάφρασης (λογοτεχνική, τεχνική κ.λπ.), τον τρόπο της μετάφρασης (γραπτή μετάφραση, διερμηνεία κ.λπ.), τον σκοπό της μετάφρασης και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κοινού στο οποίο απευθύνεται, καθώς και την υπό χρήση μέθοδο (επικοινωνιακή-ερμηνευτική κ.λπ.). Η πολυετής εμπειρία μας στον χώρο της επαγγελματικής μετάφρασης επιβεβαιώνει αυτή τη διαπίστωση. Ο επαγγελματίας μεταφραστής στην πράξη χρησιμοποιεί τις παραπάνω στρατηγικές χωρίς να τον ενδιαφέρουν ιδιαίτερα οι ορισμοί. Όταν αντιμετωπίζει το πρόβλημα της διαχείρισης ενός ιδιοπολιτισμικού στοιχείου και αποφασίζει να

204 Το δεύτερο και τρίτο στάδιο της μεταφραστικής πράξης: Μετατροπή του κειμένου αφητηρίας σε κείμενο υποδοχής και παραγωγή του κειμένου υποδοχής

το προσαρμόσει στις προσλαμβάνουσες του κοινού υποδοχής, δεν τον ενδιαφέρει εάν η στρατηγική την οποία θα εφαρμόσει για τον σκοπό αυτό ονομάζεται *πολιτισμικό ισοδύναμο* ή *πολιτισμικό φίλτρο* απλώς και μόνο διότι ο επαγγελματίας μεταφραστής «[...] δεν έχει ανάγκη να διατυπώσει με λέξεις, γραπτώς ή προφορικά, αυτό το οποίο πράττει» (Sakamoto 2014: 13). Η ονοματολογία και η γνώση του περιεχομένου των παραπάνω όρων έχουν ιδιαίτερη αξία για τους εκπαιδευόμενους μεταφραστές, όχι για να μάθουν και να θυμούνται τις ονομασίες, αλλά για να συνειδητοποιούν την αξία αυτών των στρατηγικών ως χρήσιμων εργαλείων για τη μελλοντική τους ενασχόληση με το επάγγελμα και ως μέσων ενίσχυσης της δημιουργικότητάς τους, εφόσον τους μαθαίνει να συνδυάζουν τη γνώση με αφαιρετικές, συνθετικές και τροποποιητικές διαδικασίες που οδηγούν σε πρωτότυπες λύσεις (πρβλ. Bayer-Hohenwarter 2009: 45-6).

Αφού κάναμε λόγο για δημιουργικότητα, θα ήταν ίσως χρήσιμο να εξηγήσουμε εν τάχει πώς αντιλαμβανόμαστε αυτό τον όρο και ποια είναι η σχέση του με τη μετάφραση. Σύμφωνα με τη Valdés Rodríguez:

[H] δημιουργικότητα έχει περιγραφεί ως ένα από τα κύρια ανθρώπινα χαρακτηριστικά που γεννά καλλιτεχνικές εκδηλώσεις ή πρωτότυπες ιδέες και έχει παραδοσιακά μελετηθεί σε διάφορους κλάδους, όπως η ψυχολογία, η θεωρία αποφάσεων, οι επικοινωνιακές σπουδές ή το μάνατζμεντ. Ένας ευρέως αποδεκτός ορισμός της δημιουργικότητας την αντιλαμβάνεται ως την ικανότητα δημιουργίας νέων και χρήσιμων ιδεών ως αντίδραση σε προκλήσεις, προβλήματα ή ανάγκες. Συνήθως πρόκειται για έναν νέο συνδυασμό της αποκτημένης γνώσης, προηγούμενων εμπειριών και νοητικής και συναισθηματικής ικανότητας ενός ατόμου. Για να είναι κανείς δημιουργικός είναι απαραίτητο να αναπτύξει τη «δημιουργική σκέψη», η οποία συνεπάγεται την απομάκρυνση από άκαμπτες δομές σκέψης, καθώς και την ύπαρξη έμφυτου δημιουργικού ταλέντου.

—Valdés Rodríguez 2008: 38-39

Μερικά από τα κύρια χαρακτηριστικά της δημιουργικής σκέψης είναι η περιέργεια, η ενέργεια, η ανοχή σε συγκρούσεις και απογοητεύσεις, η ανεξαρτησία και ο αντικομφορμισμός, η ευαισθησία στα προβλήματα, η ευελιξία και η ανεξαρτησία στη σκέψη, η αυτογνωσία, η ανοιχτόμυαλη σκέψη, το θάρρος, η χαρά της μάθησης και της εμπειρίας (Liebsch, 2006). Πρόκειται για ιδιότητες που έχουν περιγραφεί ως μέρος του δημιουργικού ταλέντου ενός ατόμου και έτσι του επιτρέπουν να λαμβάνει τις βέλτιστες αποφάσεις όταν απαιτείται δημιουργικότητα.

H Valdés Rodríguez (ό.π.: 39) αναφέρει τέσσερα στάδια της δημιουργικής διαδικασίας:

- α. Φάση ανάλυσης ή προπαρασκευής: όταν το πρόβλημα έχει αναγνωριστεί, προσδιοριστεί και αναλυθεί αναζητούνται οι ενδεδειγμένες λύσεις.
- β. Αναζήτηση ιδεών στο άγνωστο. Για να επιλυθεί ένα πρόβλημα πρέπει να φύγουμε από αυτό και να αφήσουμε το υποσυνείδητό μας να το επεξεργαστεί. Τότε μπορεί να εμφανιστεί μια διαισθητική κατανόηση ή μια νοητική αναλαμπή.
- γ. Αξιολόγηση της ιδέας μέσα από το γνωσιακό μας απόθεμα και διαπίστωση της εφικτότητας και της καταλληλότητάς της.
- δ. Απόφαση και σχεδιασμός της υλοποίησής της.

Οι διαδικασίες του δεύτερου σταδίου έχουν ονομαστεί από ορισμένους ψυχολόγους (Ulmann και Landau στο Kussmaul 1995: 40) ως μέθοδοι *επάωσης* (incubation) και *φώτισης* (illumination), ενώ ο Hönlig έχει ονομάσει αυτή τη διάδραση μεταξύ γνωστικής λειτουργίας και διαίσθησης *μέθοδο αποκλίνουσας σκέψης* (divergent thinking process) (Hönlig 1990: 153).

Η δημιουργικότητα, σε γενικές γραμμές, είναι ένα χρήσιμο εργαλείο για την εξεύρεση λύσεων και μπορεί να ενισχυθεί μέσω της εκπαίδευσης. Η δημιουργικότητα στη μετάφραση αναφέρεται βασικά σε μια δημιουργική χρήση της γλώσσας, η οποία αξιοποιεί τις εκφραστικές και αισθητικές δυνατότητες της, καθώς και στο συνειρμικό νόημα που προκύπτει από τη συνεκτική σχέση μεταξύ των διαφόρων στοιχείων του κειμένου. Αυτό ισχύει για τη μετάφραση κάθε είδους κειμένων, από τα λογοτεχνικά έως τα μουσικά κείμενα, οι ταινίες, οι διαφημίσεις, τα τεχνικά κείμενα, όπου η πολυσημία και τα σύνθετα ουσιαστικά καθιστούν συχνά απαραίτητες τις ατομικές, δημιουργικές ικανότητες των μεταφραστών. Η μετάφραση λοιπόν, σύμφωνα με τον Helge Niska, είναι μια δημιουργική διαδικασία με πολλούς τρόπους:

- Δεν μετατρέπει απλώς ένα κείμενο αφετηρίας σε ένα ισοδύναμό του, αλλά πρέπει να μεταφέρει με επιτυχία το συνολικό νόημά του, καθώς και τις περιρρέουσες πολιτισμικές αναφορές.
- Οι μεταφραστές πρέπει να διατυπώνουν τις ιδέες του κειμένου αφετηρίας σύμφωνα με τις δομές της γλώσσας υποδοχής.
- Η διαδικασία αναζήτησης ενός «εταίρου» στη γλώσσα υποδοχής για μια δύσκολη λέξη ή φράση στη γλώσσα αφετηρίας είναι συχνά μια εξαιρετικά δημιουργική διαδικασία.

—Niska, 1998: 2

Οι μελέτες όσον αφορά τη σχέση της δημιουργικότητας με τη μετάφραση δεν είναι πολλές. Ο Wilss (1988: 111) θεωρεί το έργο του μεταφραστή περισσότερο αναδημιουργικό παρά δημιουργικό, καθώς το κείμενο αφετηρίας θέτει περιορισμούς και δεσμεύσεις στον μεταφραστή. Σύμφωνα με τον Wilss (ό.π.: 127), «η δημιουργική μετάφραση έχει να κάνει με την απρόβλεπτη μη θεσμοθετημένη χρήση της γλώσσας», ενώ η Alexieva (1990: 5) θεωρεί τη δημιουργικότητα ως την επιλογή μιας μεταφραστικής παραλλαγής που δεν διέπεται από κανόνες. Με άλλα λόγια, σύμφωνα με αυτούς τους ορισμούς, μπορούμε να μιλάμε για δημιουργική μετάφραση όταν υπάρχει κάτι νέο και μοναδικό στο κείμενο υποδοχής, παρόλο που πρέπει να συμμορφώνεται με τους κανόνες που επηρεάζουν την παραγωγή και την πρόσληψή του.

Ο Paul Kussmaul (1995, 2005) συνέβαλε στη μελέτη της δημιουργικότητας και της μετάφρασης εστιάζοντας ιδιαίτερα στα πρωτόκολλα μεγάλφωνης σκέψης (TAP) και στον ρόλο τους στα προγράμματα κατάρτισης μεταφραστών. Μέσω των TAP παρατηρεί τέσσερις φάσεις που συνθέτουν τη δημιουργική διαδικασία στα TAP και διατυπώνει ορισμένες υποθέσεις με σκοπό τη βελτίωση των μεθόδων κατάρτισης μεταφραστών. Όπως διατυπώνουν οι Kussmaul και Tirkkonen-Condit (1995: 188):

Η προπαρασκευαστική φάση συνδέεται στενά με την ανάλυση του κειμένου, την ερμηνεία, τις σκέψεις σχετικά με τη λειτουργία και τον σκοπό της μετάφρασης. Όλα αυτά είναι νοητικές συνειδητές δραστηριότητες. Η φάση της επώασης, η οποία οδηγεί άμεσα στη φώτιση, χαρακτηρίζεται από ψυχολογική και σωματική χαλάρωση, η οποία συχνά επιτυγχάνεται με κάποια παράλληλη δραστηριότητα, δηλαδή με το να κάνουν τα υποκείμενα πράγματα διαφορετικά από τη μετάφραση (όπως να πάνε στην κουζίνα, να φάνε μια σοκολάτα, να ανοίξουν το κασετόφωνο), τα οποία βοηθούν να ξεπεραστούν τα νοητικά εμπόδια. Όσον αφορά τις διεργασίες σκέψης, η «ευχέρεια» [...] εκδηλώνεται με την αναφορά από τα υποκείμενα μεγάλου αριθμού συνώνυμων ή σημασιολογικά συναφών λέξεων της γλώσσας υποδοχής για μια λέξη της γλώσσας αφετηρίας. (...) Όσον αφορά την αξιολόγηση, γίνεται φανερό ότι ο αυστηρός διαχωρισμός σε φάσεις είναι προβληματικός. Η κριτική στάση απέναντι στις ιδέες του καθενός αποτελεί προϋπόθεση για την αναγνώριση των καλών λύσεων και την απόρριψη των μη ικανοποιητικών.

Οι φάσεις αυτές οδηγούν σε ένα νέο δημιουργικό προϊόν, δηλαδή το κείμενο υποδοχής και η όλη διαδικασία χαρακτηρίζεται από τη λήψη αποφάσεων σχετικά με τις αλλαγές ή τις μετατοπίσεις τις οποίες απαιτεί η μετάφραση ή, αλλιώς, σχετικά με τα εναλλακτικά κείμενα υποδοχής που μπορούμε να δημιουργήσουμε μέσα από την επιλογή των κατάλληλων στρατηγικών (Prassl 2009: 58-59). Η δυνατότητα δημιουργίας εναλλακτικών κειμένων υποδοχής δεν είναι απεριόριστες. Όμως, από τη στιγμή που έχει προσδιοριστεί ο σκοπός της μετάφρασης και έχουν αποφασιστεί οι λειτουργίες του κειμένου υποδοχής και οι μακροστρατηγικές που θα οδηγήσουν σε αυτό, οι στόχοι είναι σαφείς και από εκεί και πέρα ο μεταφραστής έχει τη δυνατότητα να επιλέξει εκείνες τις μικροστρατηγικές που θεωρεί ότι θα συντελέσουν στο επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Επί της ουσίας λοιπόν, η δημιουργικότητα είναι μια δράση που «προσδιορίζεται από τον συνδυασμό των ατομικών δυνατοτήτων, σε μικρότερο βαθμό, με τις συνήθειες, αν και περίπλοκες, κοινωνικές διαδράσεις, σε μεγαλύτερο βαθμό» (Becker 1982: 198-99). Στον χώρο της μετάφρασης, οι ατομικές δυνατότητες αφορούν τις επιλογές των ενδεδειγμένων κάθε φορά στρατηγικών, ενώ οι κοινωνικές διαδράσεις αφορούν τους περιορισμούς που εκ των πραγμάτων τίθενται στο έργο του μεταφραστή από την επίδραση των εξωκειμενικών παραγόντων της μεταφραστικής διαδικασίας (εμπνευστής, εντολέας, χρήστης και δέκτης της μετάφρασης και, ενίοτε, ο δημιουργός του κειμένου αφετηρίας). Έτσι, σε ό,τι αφορά τη μετάφραση, η δημιουργικότητα μπορεί να ιδωθεί στο πλαίσιο της διάδρασης κοινωνικών, πολιτιστικών και θεσμικών παραγόντων με την αυτενέργεια του μεταφραστή (Kelandrias 2021: 54).

Όλες οι κατηγοριοποιήσεις των μικροστρατηγικών τις οποίες αναφέραμε παραπάνω είναι ένα μέσο για να αναπτύξει ο μεταφραστής τη δημιουργικότητά του, αν και κάποιες είναι περισσότερο δημιουργικές από άλλες. Όμως, όπως αναφέραμε παραπάνω, οι κατηγοριοποιήσεις που παρουσιάσαμε δεν μπορούν να γίνουν εύκολα αντιληπτές από τους μεταφραστές (επαγγελματίες και εκπαιδευόμενους), ούτε χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερη ευχρηστία. Για τον λόγο αυτό, θεωρούμε ότι μια κατηγοριοποίηση των μικροστρατηγικών, τόσο για διδακτικούς όσο και για επαγγελματικούς σκοπούς, πρέπει να είναι εύχρηστη, δηλαδή όσο το δυνατόν σαφέστερη και περιεκτικότερη και χωρίς αλληλεπικαλύψεις. Κατά συνέπεια, θεωρούμε ότι η κατηγοριοποίηση των μικροστρατηγικών την οποία προτείνουν οι Schjoldager *et al.* (2008: 93-99) είναι εύχρηστη, περιεκτική και ανακαλείται εύκολα από τον χρήστη της είτε αυτός είναι επαγγελματίας είτε εκπαιδευόμενος μεταφραστής. Οι μικροστρατηγικές αυτές είναι οι εξής⁶⁰:

Επεξήγηση

Η επεξήγηση διασαφηνίζει τις υπόρρητες πληροφορίες. Ως μικροστρατηγική εφαρμόζεται ιδιαίτερα στη λογοτεχνική μετάφραση για να κάνει τα κείμενα πιο συνεκτικά αλλά και σε άλλα είδη μετάφρασης. Χρησιμοποιείται όταν υπάρχει ανάγκη ένα ιδιοπολιτισμικό στοιχείο του κειμένου αφετηρίας που είναι ελάχιστα ή καθόλου γνωστό στο κοινό υποδοχής να αποσαφηνιστεί προκειμένου το κείμενο να γίνει κατανοητό από τους αναγνώστες.

Σύμπτυξη

Με αυτή τη μικροστρατηγική μια μονάδα του κειμένου αφετηρίας μεταφράζεται με συντομότερο τρόπο, γεγονός που μπορεί να καταστήσει λιγότερο περιεκτική (ή λιγότερο σαφή) στο κείμενο υποδοχής μια σαφή, εκτενή αναφορά στο κείμενο αφετηρίας. Αυτή η στρατηγική μπορεί να εφαρμοστεί σε περιπτώσεις όπου ζητείται περιληπτική απόδοση ενός κειμένου αφετηρίας στη γλώσσα υποδοχής ή ακόμα και σε περιπτώσεις όπου το ζητούμενο της ανάθεσης είναι μια ετερολειτουργική μετάφραση.

Απαλοιφή

Πρόκειται για την παράλειψη μίας ή περισσότερων νοηματικών μονάδων του κειμένου αφετηρίας. Σε αυτή την περίπτωση η νοηματική μονάδα δεν έχει ούτε καν υπόρρητη παρουσία όπως την περίπτωση της σύμπτυξης. Αυτό συμβαίνει, για παράδειγμα, σε περιπτώσεις κατά τις οποίες μια πολιτισμική ή

⁶⁰ Η μετάφραση των ονομασιών των παρατιθέμενων μικροστρατηγικών είναι δική μας.

προσωπική αναφορά που μπορεί να εμφανίζεται σε ένα κατεξοχήν πληροφοριακό κείμενο αφετηρίας δεν έχει κανένα λόγο ύπαρξης στο μετάφρασμα. Εφαρμόζεται σε περιπτώσεις ετερολειτουργικών μεταφράσεων κατά τις οποίες ένα κείμενο αφετηρίας με ταυτόχρονα αναφορική, κλητική και φατική λειτουργία πρέπει να μετατραπεί σε ένα κείμενο υποδοχής με αμιγώς αναφορική λειτουργία.

Προσθήκη

Πρόκειται για την ένταξη στο κείμενο υποδοχής μιας λέξης ή φράσης ή μιας μεγαλύτερης νοηματικής μονάδας που δεν υπάρχει στο κείμενο αφετηρίας ούτε μπορεί να συναχθεί άμεσα από αυτό. Διαφέρει από την *επεξήγηση* ως προς το ότι δεν αφορά την αποσαφήνιση ενός ή περισσότερων ιδιοπολιτισμικών στοιχείων αλλά την εισαγωγή λέξεων, φράσεων κ.λπ. οι οποίες συντελούν στην ενίσχυση της κατανόησης του νοήματος.

Παράφραση

Με αυτή τη μικροστρατηγική το κείμενο υποδοχής αποδίδεται πιο «ελεύθερα» χωρίς όμως να παραβιάζεται η διακειμενική συνεκτικότητά του με το κείμενο αφετηρίας. Αυτή η μικροστρατηγική εφαρμόζεται σε περιπτώσεις κατά τις οποίες, εξαιτίας των μορφοσυντακτικών διαφορών μεταξύ γλώσσας αφετηρίας και γλώσσας υποδοχής, μια φράση, πρόταση ή περίοδος στο κείμενο αφετηρίας πρέπει να αναδιατυπωθεί με πλήρη αλλαγή της δομής της προκειμένου να μεταφερθεί λειτουργικά το νόημά της στο κείμενο υποδοχής.

Προσαρμογή

Η προσαρμογή είναι μία από τις πιο δημιουργικές μικροστρατηγικές, καθώς δεν είναι απαραίτητο να αποδίδει κάποιο συγκεκριμένο νόημα, αλλά μάλλον αναδημιουργεί την αίσθηση ενός στοιχείου του κειμένου αφετηρίας στο κείμενο υποδοχής. Χρησιμοποιείται όταν οι πολιτισμικές αναφορές του κειμένου αφετηρίας δεν μπορούν ή δεν έχει νόημα να μεταφραστούν ή να επεξηγηθούν, όπως στην περίπτωση των ανεκδότων ή των σατιρικών αναφορών που μπορούν να αντικατασταθούν στη γλώσσα υποδοχής.

Μετάθεση

Η μετάθεση αφορά την αλλαγή της συνοχής του κειμένου υποδοχής σε σχέση με το κείμενο αφετηρίας, δηλαδή την αναδιάταξη των κειμενικών πληροφοριών στο κείμενο υποδοχής.

Υποκατάσταση

Αυτή η μικροστρατηγική αφορά την αλλαγή της σημασίας και του περιεχομένου ενός στοιχείου του κειμένου αφετηρίας στο κείμενο υποδοχής. Συμβαίνει, για παράδειγμα, όταν μια πολιτισμική αναφορά στο κείμενο αφετηρίας δεν έχει κανένα νόημα για το αναγνωστικό κοινό του κειμένου υποδοχής και για τον λόγο αυτό υποκαθίσταται από μια άλλη τελείως διαφορετική.

Εξετάσαμε κάπως εκτενέστερα τις μικροστρατηγικές παραθέτοντας τις σημαντικότερες κατηγοριοποιήσεις τους διότι η επιλογή τους είναι καθοριστικής σημασίας για την έκβαση του μεταφραστικού ενεργήματος. Ολοκληρώνοντας πρέπει να επισημάνουμε, πρώτον, ότι οι παραπάνω μικροστρατηγικές καθορίζονται από το ποια/ποιες μακροστρατηγική/-ές θα υιοθετηθούν, απόφαση που λαμβάνεται στο πρώτο στάδιο της μεταφραστικής πράξης και, δεύτερον, μπορούν να εφαρμοστούν συνδυαστικά σε κάθε μεταφραστική περίπτωση ανάλογα πάντοτε με το επιδιωκόμενο επικοινωνιακό αποτέλεσμα. Η χρήση, για παράδειγμα, της υποκατάστασης δεν καθιστά απαγορευτική την ταυτόχρονη χρήση της επεξήγησης ή της προσαρμογής.

10.1.2 Οι υπόλοιπες φάσεις του δεύτερου σταδίου

Αφού ο μεταφραστής έχει αποφασίσει σχετικά με τις ενδεδειγμένες μικροστρατηγικές τις οποίες θα χρησιμοποιήσει, προχωρά στην παραγωγή της πρώτης μετάφρασης, στον έλεγχο της, στην αξιολόγηση των λύσεων τις οποίες επέλεξε και στην αναδιατύπωση της μετάφρασης με βάση τις διαπιστώσεις που θα κάνει κατά τον έλεγχο και την αξιολόγηση των επιλογών του.

Η πρώτη γραφή είναι πάντα ατελής, εφόσον τμήματα του παραγόμενου μεταφράσματος για τα οποία υπάρχουν αμφιβολίες ως προς την απόδοσή τους (π.χ. όροι με περισσότερες της μίας αποδόσεις στη γλώσσα υποδοχής, περίοδοι με πολύπλοκη σύνταξη, χρήση προσαρμογών ή επεξηγήσεων κ.λπ.) γράφονται χωρίς να ελεγχθούν προκειμένου ο μεταφραστής να προχωρήσει παρακάτω και αξιολογούνται και, εάν είναι απαραίτητο, αναθεωρούνται αργότερα (Atari 2005: 184).

Με την ολοκλήρωση της πρώτης μετάφρασης γίνεται ο έλεγχός της προκειμένου να διαπιστωθεί η διακειμενική συνεκτικότητα της πρώτης μετάφρασης με το κείμενο αφετηρίας. Εδώ ελέγχονται κυρίως ζητήματα νοηματικών παρανοήσεων και όχι προβλήματα μικροδομής. Πρόκειται για το πιο σημαντικό ίσως βήμα σε αυτό το στάδιο, διότι η νοηματική συνάφεια του κειμένου υποδοχής με το κείμενο αφετηρίας είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχή έκβαση της μεταφραστικής διαδικασίας. Με την ολοκλήρωση του ελέγχου της πρώτης μετάφρασης και εφόσον διαπιστωθεί η διακειμενική συνεκτικότητα μεταξύ κειμένου αφετηρίας και μεταφράσματος, αξιολογούνται και οι λύσεις που προκρίθηκαν και ενδεχομένως αναθεωρούνται κάποιες από τις μικροστρατηγικές που εφαρμόστηκαν.

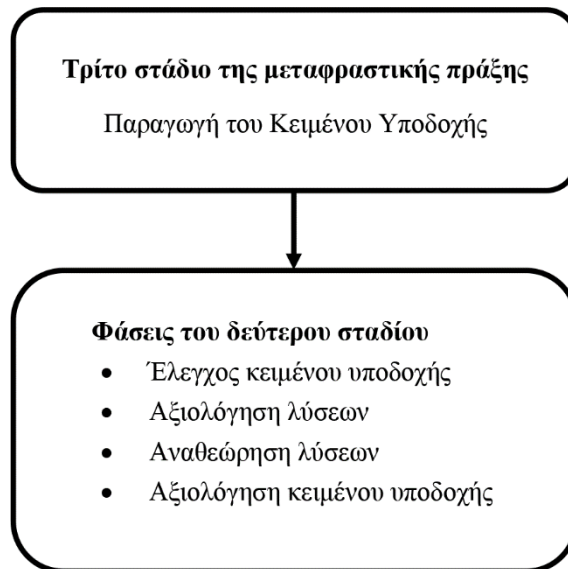
Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονίσουμε ότι μια απόφαση σχετικά με το είδος μετάφρασης που χρειάζεται, π.χ. εργαλειακή μετάφραση, δεν υπαγορεύει την εφαρμογή συγκεκριμένων μικροστρατηγικών. Η αρχική επιλογή της υποκατατάστασης, για παράδειγμα, μπορεί να αναθεωρηθεί μετά την πρώτη γραφή και να απορριφθεί για υφολογικούς, νοηματικούς ή ακόμα και ιδεολογικούς λόγους και να αντικατασταθεί από τη στρατηγική της επεξήγησης. Ας μην λησμονούμε ότι οι μεταφραστές κατασκευάζουν νοήματα και σημασίες στις γλώσσες προς τις οποίες μεταφράζουν, καθώς λειτουργούν ως μεσολαβητές μεταξύ γλωσσών και πολιτισμών και αρκετές φορές οι στρατηγικές τις οποίες επιλέγουν δεν είναι ανεξάρτητες από τις δικές τους ιδεολογικές απόψεις (πρβλ. Hatim και Mason 1990: 236). Αυτό, στην πιο απλή και ανώδυνη περίπτωση, σημαίνει πως εάν, για παράδειγμα, ένας μεταφραστής αναλάβει να δημιουργήσει μια ξενικευτική μετάφραση ενός κειμένου αφετηρίας το οποίο βρίθει ιδιοπολιτισμικών αναφορών, ακόμα και αν εκτιμήσει αρχικά ότι κάποιες από αυτές δεν έχουν λόγο ύπαρξης στο μετάφρασμα, μπορεί στη συνέχεια να αναθεωρήσει την απόφασή του και να προκρίνει μια πιο έντονα ξενικευτική μετάφραση από την αρχικά αποφασισμένη.

Αυτή η διαδικασία του ελέγχου της πρώτης μετάφρασης μπορεί να επαναληφθεί όταν ο μεταφραστής αναδιατυπώσει το κείμενό του τόσες φορές όσες κριθεί απαραίτητο και έως ότου ικανοποιηθεί ο μεταφραστής από το αποτέλεσμα της προσπάθειάς του. Να διευκρινίσουμε σε αυτό το σημείο πως αυτό που αποκαλέσαμε «ικανοποίηση» του μεταφραστή δεν αφορά την ικανοποίηση από το ίδιο του το επάγγελμα αλλά την ικανοποίηση από την εκπλήρωση του καθήκοντός του. Τι εννοούμε με αυτό; Όταν μιλάμε για ικανοποίηση του μεταφραστή, ουσιαστικά εστιάζουμε σε δύο παραμέτρους σύμφωνα με τη Rodríguez-Castro (2011: 126): στην ικανοποίηση από το επάγγελμα (professional satisfaction) και στην ικανοποίηση από το έργο (task satisfaction). Η ικανοποίηση από το επάγγελμα απορρέει από τον τρόπο με τον οποίο ο μεταφραστής αντιλαμβάνεται τη θέση και τα επιτεύγματά του στο πλαίσιο της επαγγελματικής του κοινότητας αλλά και σε σχέση με τη διαδρομή την οποία έχει ακολουθήσει και τα περιθώρια εξέλιξης και επαγγελματικής αναγνώρισής του (Chen 2008: 106-107). Στην περίπτωση που εξετάζουμε παραπάνω, αναφερόμαστε στην ικανοποίηση από το έργο που ορίζεται ως «[...] μια ψυχολογική κατάσταση που συνδέεται με τις προσωπικές αντιλήψεις των συγκεκριμένων καθηκόντων που συνθέτουν την εργασία που συνδέεται με έναν ρόλο» (Rodríguez-Castro ό.π.: 128). Με άλλα λόγια, η έννοια αυτή αναφέρεται στο αίσθημα της επιτυχίας που συνδέεται με εγγενή κίνητρα όπως το αίσθημα της προσωπικής αυτοεκπλήρωσης από την ίδια την εργασία (Herzberg 2003: 92-93).

Με το τέλος της διεξαγωγής των παραπάνω φάσεων ολοκληρώνεται το δεύτερο στάδιο της μεταφραστικής πράξης για να περάσουμε στο τρίτο και τελευταίο στάδιό της που αφορά την τελική παραγωγή του κειμένου υποδοχής.

10.2 Παραγωγή του κειμένου υποδοχής

Σε αυτό το τρίτο στάδιο της μεταφραστικής πράξης ξεκινάει η διαδικασία της τελικής παραγωγής του κειμένου υποδοχής. Και εδώ, θεωρούμε σκόπιμο, προτού ξεκινήσουμε τη συζήτηση αυτού του σταδίου και των φάσεων του να υπενθυμίσουμε «σχηματικά» τις φάσεις του προκειμένου να έχουμε ένα σημείο αναφοράς το οποίο θα διευκολύνει τη ροή της συζήτησης που θα ακολουθήσει.

Εικόνα 10.2 Οι φάσεις του τρίτου σταδίου της μεταφραστικής πράξης.

Σε αυτό το τελευταίο στάδιο της μεταφραστικής πράξης το κείμενο υποδοχής έχει ήδη ελεγχθεί και αξιολογηθεί ως προς τη διακειμενική του συνεκτικότητα με το κείμενο αφετηρίας και οι λύσεις σε επίπεδο μικροδομής έχουν επίσης ελεγχθεί και αξιολογηθεί. Αυτό που απομένει είναι ο έλεγχος της ενδοκειμενικής συνοχής του κειμένου υποδοχής σε σχέση προς τους χρήστες/δέκτες του και η αξιολόγησή του.

Το κείμενο υποδοχής δημιουργείται για να λειτουργήσει σε διαφορετικό χρόνο και τόπο, από μια λιγότερο ή περισσότερο διαφορετική κουλτούρα και δεν έχει ακόμα εκπληρώσει τον σκοπό και τη λειτουργία του στο πλαίσιο εντός του οποίου θα γίνει δεκτό. Υπό αυτή την έννοια είναι ένα νέο κείμενο το οποίο παράγεται από τον μεταφραστή με συγκεκριμένο σκοπό και στόχευση. Το κείμενο υποδοχής λοιπόν πρέπει να αξιολογηθεί υπό αυτό το πρίσμα, ως αυτόνομο κείμενο, ως παραγωγή αμιγώς του μεταφραστή και χωρίς σύγκριση με το πρωτότυπο, η οποία σε αυτό το στάδιο δεν εξυπηρετεί κανέναν σκοπό. Σε αυτό το στάδιο το κείμενο ελέγχεται ως προς την ενδοκειμενική του συνοχή, τη συνάφεια δηλαδή που έχει για τους χρήστες του. Οδηγός σε αυτό το βήμα είναι οι μεταφραστικές οδηγίες οι οποίες προσδιορίζουν το είδος του κειμένου που απαιτείται, η γνώση την οποία έχει αποκομίσει ο μεταφραστής αποκομίσει από τα προηγούμενα στάδια σχετικά με τις γλωσσοκειμενικές συμβάσεις κειμένων ίδιου περιεχομένου και λειτουργίας στη μητρική του γλώσσα και οι επικοινωνιακές ανάγκες των χρηστών/δεκτών του μεταφράσματος (Κελάνδριας 2016: 161).

10.2.1 Έλεγχος του κειμένου υποδοχής – Αξιολόγηση λαθών

Ο έλεγχος του κειμένου υποδοχής σε αυτό το βήμα προσλαμβάνει χαρακτήρα γλωσσικής επιμέλειας: οι λύσεις αναθεωρούνται στο επίπεδο της μικροδομής του και διορθώνονται λάθη που για οποιονδήποτε λόγο δεν έγιναν αντιληπτά στο προηγούμενο στάδιο, π.χ. συντακτικά και γραμματικά λάθη,

210 Το δεύτερο και τρίτο στάδιο της μεταφραστικής πράξης: Μετατροπή του κειμένου αφετηρίας σε κείμενο υποδοχής και παραγωγή του κειμένου υποδοχής

αντικατάσταση λέξεων από συνώνυμους, σημεία στίξης κ.λπ. ή ακόμα και λάθη πληκτρολόγησης. Μπορεί ενδεχομένως να αποφασιστεί και αλλαγή του μορφότυπου του κειμένου εάν δεν υπάρχουν ακριβείς οδηγίες ως προς την παρουσίασή του ή εάν η ανάθεση αφορά, φέρ' ειπείν, περιληπτική απόδοση ή εκλαϊκευση του κειμένου αφετηρίας, διαδικασίες κατά τις οποίες η μορφοποίηση του κειμένου υποδοχής θα είναι εκ των πραγμάτων διαφορετική από εκείνη του κειμένου αφετηρίας.

Σε ό,τι αφορά τα λάθη στα οποία αναφερθήκαμε, πρέπει να πούμε ότι είναι αναπόφευκτα ακόμα και για έναν έμπειρο μεταφραστή, ιδίως στην πρώτη μετάφραση. Όπως αναφέρει και η Kelly Washbourne: «Η διαδικασία της σύνταξης του πρώτου μεταφράσματος αποδεικνύει ότι τα προσωρινά λάθη και οι διορθώσεις τους είναι η φύση της μετάφρασης» (Washbourne 2015: 288). Τι είναι όμως λάθος στη μετάφραση; Οι αντιλήψεις διαφέρουν ανάλογα με την προσέγγιση που ακολουθούμε. Η Kupsch-Losereit (1985: 172) ορίζει το μεταφραστικό λάθος ως «[...] παράβαση της λειτουργίας της μετάφρασης, της συνοχής του κειμένου, του κειμενικού τύπου, των γλωσσικών συμβάσεων, των συμβάσεων που αφορούν τον πολιτισμό και την κατάσταση και του γλωσσικού συστήματος», ενώ ο Williams συναρτά το λάθος με τη χρηστικότητα του κειμένου:

Εάν τα σημαντικά μέρη ενός κειμένου έχουν μεταφραστεί με ακρίβεια, η μετάφραση μπορεί να χρησιμοποιηθεί παρά κάποια σοβαρά λάθη σε άλλα μέρη του κειμένου που, στην πραγματικότητα, μπορούν να θεωρηθούν ήσσονος σημασίας, άσχετα από την έκταση του σφάλματος που επιφέρουν στο μήνυμα.

—Williams 2004: 68

Τα σημαντικά μέρη του κειμένου που αναφέρει ο Williams, τα οποία είναι οι βασικοί φορείς των σημασιών και των ιδεών του κειμένου αφετηρίας, τα έχουμε ονομάσει *πυρηνικά στοιχεία* (Κελάνδριας ό.π.: 158) και θα συμφωνήσουμε ως προς την αναγκαιότητα ακριβούς μεταφοράς του περιεχομένου τους εφόσον αυτό συνιστά την ουσία της επικοινωνίας μεταξύ πομπού-δέκτη. Τα γλωσσικά μέσα που θα εξυπηρετήσουν αυτή τη μεταφορά καθορίζονται κάθε φορά από το τι θεωρείται λειτουργικά επαρκές βάσει των μεταφραστικών οδηγιών και του σκοπού της μετάφρασης. Κατά τα άλλα, θα συμφωνήσουμε με την άποψη της Nord, η οποία θεωρεί ότι εφόσον ο σκοπός μιας μετάφρασης είναι η επίτευξη μιας συγκεκριμένης λειτουργίας για τον δέκτη του κειμένου υποδοχής, οτιδήποτε εμποδίζει την επίτευξη αυτού του σκοπού είναι λάθος (Nord² 2001: 74). Το τι ορίζουμε ως λάθος λοιπόν εξαρτάται κάθε φορά από τη μεταφραστική περίσταση και την προσέγγιση που ακολουθούμε. Σύμφωνα με τον Gyde Hansen:

Η αντίληψη και η αξιολόγηση ενός λάθους ως μεταφραστικού «λάθους» εξαρτάται από τη θεωρητική προσέγγιση της μετάφρασης και τους δεοντολογικούς κανόνες του αξιολογητή σε σχέση με τη μετάφραση. Σε θεωρίες που βασίζονται στην έννοια της ισοδυναμίας μεταξύ κειμένου αφετηρίας και υποδοχής, ως μεταφραστικό «λάθος» θεωρείται η μη επίτευξη της ισοδυναμίας μεταξύ κειμένου αφετηρίας και υποδοχής [...].

—Hansen 2010: 385

Ως εκ τούτου δεν είναι δυνατόν να υπάρξει ομοφωνία σχετικά με τον ορισμό του λάθους στη μετάφραση. Ο Pym (1992: 281-2) θεωρεί ότι η αδυναμία σαφούς προσδιορισμού της έννοιας του μεταφραστικού λάθους οφείλεται στο ότι:

[...] τα λάθη μπορούν να αποδοθούν σε πολλές αιτίες (ελλιπής κατανόηση, ανεπαρκής προσδιορισμός του αναγνωστικού κοινού, κακή χρήση του χρόνου) και να εντοπιστούν σε πολλά επίπεδα (γλώσσα, πραγματολογία, κουλτούρα) και, επίσης, στο γεγονός ότι οι όροι που χρησιμοποιούνται συχνά για την περιγραφή αυτών των λαθών [...] στερούνται κοινώς συμπεφωνημένων διακρίσεων ή σταθερών σημείων αναφοράς.

—Pym 1992: 281-282

Προσπαθώντας να διατυπώσει μια όσο το δυνατόν απλούστερη τυπολογία λαθών, ο Mossop (2014: 208) διακρίνει μεταξύ γλωσσικών λαθών και λαθών κατά τη μεταφορά (εννοώντας τις περιπτώσεις αναντιστοιχίας μεταξύ των κειμένων αφετηρίας και υποδοχής). Ο Zanettin, πραγματευόμενος τη χρήση των σωμάτων κειμένων σε εκπαιδευτικά και επαγγελματικά περιβάλλοντα, αναφέρεται σε λάθη περιεχομένου και γλωσσικά λάθη ως γενικές κατηγορίες λαθών και επισημαίνει ότι, ενώ οι διαδικασίες του δομικού και γλωσσολογικού σχολιασμού μπορούν να αυτοματοποιηθούν, οι επιμέρους υποκατηγορίες λαθών είναι δύσκολο να προσδιοριστούν με ακρίβεια (Zanettin 2012: 29-30). Οι Martínez-Melis και Hurtado-Albir διαπιστώνουν την έλλειψη εμπειρικών μελετών ευρείας βάσης για την τεκμηρίωση μιας τυπολογίας μεταφραστικών λαθών και επιλέγουν να θέσουν ερωτήματα προς έρευνα και απάντηση σχετικά με:

- α. τις διαφορές μεταξύ λαθών σχετιζόμενων με το κείμενο αφετηρίας και το κείμενο υποδοχής,
- β. τη διαφορά μεταξύ λειτουργικών λαθών (αφορούν την παραβίαση ορισμένων λειτουργικών πτυχών του μεταφραστικού έργου) και απόλυτων λαθών (αδικαιολόγητη παραβίαση γλωσσικών και πολιτισμικών κανόνων),
- γ. τις διαφορές μεταξύ συστηματικών, επαναλαμβανόμενων λαθών και τυχαίων λαθών στα οποία υποπίπτει κάθε μεταφραστής ξεχωριστά και,
- δ. τις διαφορές μεταξύ λαθών στο προϊόν και λαθών στη διαδικασία.

—Martínez-Melis & Hurtado-Albir 2001: 281

Τα παραπάνω ερωτήματα μπορούν να απαντηθούν, αν όχι ολοκληρωμένα σε μεγάλο βαθμό τουλάχιστον, εάν εξεταστούν σε συνδυασμό με αυτό που ονομάζουμε αξιολόγηση ποιότητας της μετάφρασης.

10.2.2 Έλεγχος του κειμένου υποδοχής – Αξιολόγηση της μετάφρασης

Η έννοια του λάθους είναι στενά συνδεδεμένη με την προσέγγιση που ακολουθούμε αλλά και με την έννοια της αξιολόγησης της μετάφρασης. Η αξιολόγηση της ποιότητας της μετάφρασης, είτε αυτή γίνεται από τον ίδιο τον μεταφραστή είτε από τρίτους, είναι ένα ζήτημα που έχει απασχολήσει πολύ τη μεταφρασεολογική σκέψη. Ο προβληματισμός εστιάζει κυρίως στο ερώτημα κατά πόσο μπορεί να υπάρξει ένα καθολικό σύστημα αξιολόγησης που να μπορεί να εφαρμοστεί σε κάθε περίπτωση και για κάθε ανάθεση. Ο Thelen, για παράδειγμα, θέτει τα παρακάτω ερωτήματα:

1. Είναι δυνατή η αξιολόγηση της ποιότητας μιας μετάφρασης;
2. Μπορεί ένα μοντέλο να αξιολογήσει όλες τις πτυχές μιας μετάφρασης;
3. Η επαγγελματική μετάφραση χρειάζεται διαφορετικά μοντέλα από τη διδακτική;
4. Είναι εφικτή η διαμόρφωση ενός ενιαίου μοντέλου αξιολόγησης ή διαφορετικές αναθέσεις απαιτούν διαφορετικά μοντέλα;
5. Μπορούμε να συνδυάσουμε διαφορετικά κριτήρια αξιολόγησης για την πιστοποίηση της ποιότητας μιας μεταφραστικής ανάθεσης;

—Thelen 2008: 412

για να διαπιστώσει πως σε ό,τι αφορά τα ερωτήματα (1), (2) και (4) η αξιολόγηση εξαρτάται κάθε φορά από τις συγκεκριμένες παραμέτρους της ανάθεσης και ένα ενιαίο μοντέλο δεν μπορεί να καλύψει

όλες τις περιπτώσεις, σε ό,τι αφορά το ερώτημα (3) τα μοντέλα αξιολόγησης για την επαγγελματική μετάφραση μπορούν να είναι τα ίδια με εκείνα που εφαρμόζονται στη διδακτική και, τέλος, ότι συνήθως η ποιότητα μιας μεταφραστικής ανάθεσης αξιολογείται με συνδυασμό κριτηρίων από διαφορετικά μοντέλα, ανάλογα με τις ιδιαιτερότητές της.

Οι περισσότεροι μελετητές του ζητήματος συμφωνούν ότι το πώς ορίζουμε την ποιότητα μιας μετάφρασης εμπεριέχει έναν σημαντικό βαθμό υποκειμενικότητας. Η Colina (2009: 237) διαπιστώνει ότι τα περισσότερα μοντέλα αξιολόγησης είναι περισσότερο εμπειρικές, *ad hoc* κλίμακες βαθμολόγησης που χρησιμοποιούνται από κάποιον επαγγελματικό οργανισμό ή κλάδο, όπως η εξέταση πιστοποίησης της ATA, το Μετρικό Σύστημα Ποιότητας SAE J2450 της βιομηχανίας αυτοκινήτων, το εργαλείο QA της LISA για την τοπική προσαρμογή. Στον Καναδά η έρευνα σχετικά με την αξιολόγηση των μεταφράσεων, η οποία ξεκίνησε από τη δεκαετία του 1970, έστρεψε το ενδιαφέρον της στις κλίμακες διόρθωσης (προσδιορισμός τύπων λαθών) και στις κλίμακες βαθμολόγησης (μέτρηση της ποιότητας της μετάφρασης) με αποτέλεσμα τη διαμόρφωση δύο προτύπων: της κλίμακας CTIC (*Conseil des Traducteurs et interprètes de Canada*) και την κλίμακα SICAL (*Système canadien d'appréciation de la qualité linguistique*). Αναφερόμενη στις θεωρητικές προσεγγίσεις της αξιολόγησης της μετάφρασης, διακρίνει δύο βασικές θεάσεις, τη βασιζόμενη στην ισοδυναμία και τη λειτουργική, θεωρώντας ότι καλύπτουν ορισμένες μόνο πτυχές της ποιότητας και είναι δύσκολο να εφαρμοστούν σε επαγγελματικά ή διδακτικά περιβάλλοντα. Ο Williams (2013: 421) θεωρεί ότι ένα μοντέλο αξιολόγησης πρέπει να διακρίνεται από: α) εγκυρότητα, να μετράει δηλαδή αυτό το οποίο πρέπει να μετρήσει και β) αξιοπιστία, να παράγει δηλαδή τα ίδια αποτελέσματα όταν εφαρμόζεται κατ' επανάληψη στο ίδιο κοινό υπό τις ίδιες συνθήκες. Αφού προβεί σε παράθεση και κριτικές υφιστάμενων μοντέλων αξιολόγησης μεταφράσεων, προτείνει ένα ολιστικό και βασισμένο στον λειτουργισμό μοντέλο (ό.π. 434 κ.έ.), το οποίο όμως είναι περίπλοκο και δυσλειτουργικό και, όπως αναφέρει και ο ίδιος, αφορά τις αξιολογήσεις ειδικών μεταφράσεων. Ανάλογη απόπειρα κάνει και η Tsai (2014: 55 κ.έ.) όταν επιχειρεί να διαμορφώσει ένα μοντέλο αξιολόγησης των μεταφράσεων ευρεσιτεχνιών βασισμένο στις θεωρίες της τυπολογίας κειμένων, των μεταφραστικών νορμών και του λειτουργισμού, το οποίο θα μπορεί να εφαρμοστεί και σε άλλα είδη τεχνικών κειμένων.

Στην περίπτωση της επαγγελματικής μετάφρασης, αυτό που ενδιαφέρει πλέον είναι η αξιολόγηση όχι μόνο του προϊόντος αλλά όλων των πτυχών της μεταφραστικής διαδικασίας. Έτσι, η Elisa Calvo πιστεύει ότι:

Για να συγκειμενοποιήσουμε και να καταστήσουμε λειτουργική μια προβληματική έννοια όπως η ποιότητα είναι απαραίτητο να ομογενοποιήσουμε και να αντικειμενοποιήσουμε το τι αντιλαμβανόμαστε ως ποιότητα ενός συγκεκριμένου έργου. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο είναι σημαντικά τα πρότυπα της αγοράς εργασίας. Δεν εστιάζουν στην παραχθείσα μετάφραση –αυτό θα απαιτούσε έναν καθολικό ορισμό της ποιότητας– αλλά αναγνωρίζουν ότι οι απαιτήσεις ποιότητας ποικίλλουν ανάλογα με το έργο. Επομένως, η έμφαση δίνεται στον προσδιορισμό των κριτηρίων ποιότητας της μεταφραστικής διαδικασίας.

—Calvo 2018: 28

Με βάση την παραπάνω συζήτηση, θεωρούμε ότι το ζήτημα της αξιολόγησης του κειμένου υποδοχής έχει δύο παραμέτρους: α) ποιο μοντέλο αξιολόγησης θα εφαρμόσουμε και β) ποια τυπολογία λαθών θα ακολουθήσουμε. Ως προς την πρώτη παράμετρο, πιστεύουμε ότι κανένα μοντέλο δεν μπορεί να έχει καθολική εφαρμογή εφόσον κάθε μεταφραστική εντολή είναι μοναδική υπό την έννοια ότι αφορά διαφορετικά κείμενα και διαφορετικούς σκοπούς. Όπως διαπιστώνει και ο Orlando (2012: 204): «[...] η αξιολόγηση των μεταφράσεων θεωρείται συχνά δύσκολο εγχείρημα κυρίως εξ αιτίας της ασταθούς φύσης πολλών στοιχείων της, όπως οι στόχοι, τα κριτήρια, η μεθοδολογία, ακόμα κι ο ίδιος ο αξιολογητής». Δεν μπορεί, για παράδειγμα, να υπάρξει ένα μοντέλο αξιολόγησης της μετάφρασης των πλούσιων

σημείων ή άλλων πολιτισμικών αναφορών που να μπορεί να εφαρμόσει τα ίδια κριτήρια ή τους ίδιους δείκτες για τα λογοτεχνικά και τα νομικά κείμενα φέρ' ειπείν, δεδομένων των διαφορετικών λειτουργιών αυτών κειμενικών ειδών και των διαφορετικών αναγκών που οδήγησαν στη μετάφρασή τους. Ο Hönig (1998: 29), από την πλευρά του, διαπιστώνοντας ότι κάθε μοντέλο βασίζεται στην αξιολόγηση μιας υποτιθέμενης αντίδρασης από την πλευρά του αναγνώστη, συμπεραίνει ότι η αξιολόγηση μιας μετάφρασης μπορεί να είναι μέχρι ενός σημείου αντικειμενική από τη στιγμή που δεν υπάρχουν «σκληρά» εμπειρικά δεδομένα τα οποία να μας δείχνουν ποιες είναι οι αντιδράσεις ενός «συνηθισμένου» αναγνώστη.

Με βάση τα παραπάνω θεωρούμε ότι μια τυπολογία μεταφραστικών λαθών πρέπει να εστιάζει: α) στην επιτυχία στην εκπλήρωση του επικοινωνιακού σκοπού του κειμένου υποδοχής και β) στη νοηματική του συνάφεια με το πρωτότυπο κείμενο. Η παράμετρος (α) αφορά την ενδοκειμενική συνοχή του κειμένου υποδοχής, ενώ η παράμετρος (β) αφορά τη διακειμενική συνεκτικότητα του κειμένου υποδοχής με το κείμενο αφετηρίας. Οι δύο αυτές παράμετροι έχουν την ίδια βαρύτητα στο αποτέλεσμα της αξιολόγησης, δεδομένου ότι υπάρχουν περιπτώσεις όπου ένα μετάφρασμα μπορεί να είναι νοηματικά συναφές με το πρωτότυπο αλλά λειτουργικά ανεπαρκές. Εάν, για παράδειγμα, ο σκοπός της μετάφρασης απαιτεί την αναπαραγωγή ολόκληρου του περιεχομένου του κειμένου αφετηρίας, η παραμικρή παράλειψη θεωρείται μεταφραστικό λάθος, ακόμα και αν πρόκειται για παράλειψη που δεν αλλοιώνει τη συνάφεια μεταξύ κειμένου αφετηρίας και κειμένου υποδοχής.

Σε ό,τι αφορά την αξιολόγηση του κειμένου υποδοχής στο τελευταίο στάδιο της παραγωγής του, μπορεί να αφορά πρωτίστως την αξιολόγηση του παραχθέντος προϊόντος, αλλά και της διαδικασίας η οποία οδήγησε στην παραγωγή του συγκεκριμένου μεταφράσματος. Ως εκ τούτου, –και χωρίς να αρνούμαστε την αξία των διαφόρων μοντέλων αξιολόγησης που έχουν προταθεί και εφαρμόζονται– θεωρούμε ότι στο τρίτο στάδιο της μεταφραστικής διαδικασίας, η αξιολόγηση του κειμένου υποδοχής μπορεί να γίνει με το παρακάτω σύστημα (Κελάνδριας 2017: 166-167), το οποίο είναι συνδυασμός των δικών μας συμπερασμάτων σχετικά με τους τρόπους αξιολόγησης των μεταφράσεων και της πρότασης αξιολόγησης της Colina (2008, 2009):

α. *Αξιολόγηση της ενδοκειμενικής συνοχής του κειμένου υποδοχής*

Αξιολογούνται:

- Η λειτουργική καταλληλότητα του μεταφράσματος και, συγκεκριμένα
 - η ακρίβεια στην έκφραση,
 - η ομαλή ανάγνωση και
 - η εκπλήρωση των κειμενικών λειτουργιών του μεταφράσματος σύμφωνα με τις μεταφραστικές οδηγίες.
- Η γλωσσική καταλληλότητα, δηλαδή
 - η συμμόρφωση του μεταφράσματος με τις γλωσσικές συμβάσεις του κοινού υποδοχής του μεταφράσματος,
 - η κειμενική και λειτουργική καταλληλότητα,
 - στην περίπτωση των ειδικών κειμένων, η χρήση του κατάλληλου για την περίπτωση περιεχομένου και ορολογίας,
 - το μη ειδικό περιεχόμενο.

β. *Αξιολόγηση της διακειμενικής συνεκτικότητας του κειμένου υποδοχής με το κείμενο αφετηρίας*

Αξιολογείται η λειτουργική επάρκεια του κειμένου υποδοχής αναφορικά προς το κείμενο αφετηρίας (παρανοήσεις, αντιστροφή σημασιών, παραλείψεις πυρηνικού περιεχομένου κ.λπ.).

Με βάση την αξιολόγηση του κειμένου υποδοχής από τους φοιτητές όπως παραπάνω, ζητείται να σχολιάσουν την ποιότητα του κειμένου τους με τα εξής κριτήρια (Colina 2009: 258):

- Δύναται να δημοσιευτεί ή/και να χρησιμοποιηθεί ως έχει.

214 Το δεύτερο και τρίτο στάδιο της μεταφραστικής πράξης: Μετατροπή του κειμένου αφετηρίας σε κείμενο υποδοχής και παραγωγή του κειμένου υποδοχής

- Χρειάζονται ελάχιστος σημασίας αλλαγές πριν από τη δημοσίευση.
- Χρειάζεται σημαντική αναθεώρηση πριν από τη δημοσίευση.
- Η μετάφραση πρέπει να ξαναγίνει.

Θεωρούμε ότι ένα τέτοιο σύστημα αξιολόγησης είναι αρκετά ευέλικτο ώστε να προσαρμόζεται σε κάθε περίπτωση, διότι δεν είναι κανονιστικό, και κάθε επιμέρους στοιχείο του μπορεί να προσλάβει διαφορετικό ειδικό βάρος ανάλογα με την περίπτωση και το είδος του κειμένου. Ταξινομεί όσο το δυνατόν πιο αντικειμενικά τις κατηγορίες λαθών ή, καλύτερα ίσως, ανεπαρκειών αποφεύγοντας την αυστηρή περιγραφικότητα που χαρακτηρίζει τα μοντέλα αξιολόγησης στοχευμένης χρήσης, όπως εκείνα που ανέφερα παραπάνω. Όσο και αν διατυπώνονται παράπονα για τη μη αντικειμενική κατηγοριοποίηση των λαθών στα μοντέλα αξιολόγησης (Saldanha & O'Brien 2014: 95), πιστεύουμε ότι αυτό είναι αναπόφευκτο. Αυτό που εκλαμβάνεται ως λάθος σε μια επικοινωνιακή κατάσταση μπορεί να είναι σωστό σε μια άλλη και ένα λεξιλογικό λάθος μπορεί να είναι επιβεβλημένο για την εξυπηρέτηση του επικοινωνιακού σκοπού του κειμένου αφετηρίας.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ξενόγλωσσες

- Aixelá, Javier Franco (1995). "Specific Cultural Items and their Translation". P. Jansen (Ed.). *Translation and the Manipulation of Discourse*. Leuven: CETRA. 109-123.
- Alexieva, Bistra (1990). "Creativity in simultaneous interpretation". *Babel* 36(1). 1-6.
- Angelone, Erik (2010). "Uncertainty, uncertainty management, and metacognitive problem solving in the translation task". G.M. Shreve & e. Angelone (Eds.). *Translation and Cognition*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 17.40.
- Atari, Omar (2005). "Saudi Students' Translation Strategies in an Undergraduate Translator Training Program". *Meta* 50(1). 180-193.
- Barchudarov, Leonid S. (1979). *Sprache und Übersetzung. Probleme der allgemeinen und speziellen Übersetzungstheorie*. Moskau & Leipzig.
- Baron, Jonathan (2008). *Thinking and Deciding*. Cambridge/New York/Melbourne/Madrid/Cape Town/Singapore, Sao Paulo: Cambridge University Press.
- Bayer-Hohenwarter (2009). "Translational creativity: how to measure the unmeasurable". S. Göpferich & A.L. Jakobsen & I.M. Mees (Eds.). *Behind the Mind. Methods, models and results in translation process research*. Copenhagen: Samfundslitteratur. 39-60.
- Becker, Howard S. (1982). *Art worlds*. Berkeley: University of California Press.
- Calvo, Elisa (2018). "From translation briefs to quality standards: Functionalist theories in today's translation processes". *The International Journal of Translation and Interpreting* 10(1). 18-32.
- Chen, Ling-Hsiu (2008). "Job satisfaction among information system (IS) personnel". *Computers in Human Behavior* 24(1). 105-118.
- Chesterman, Andrew (1997). *Memes of Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Chesterman, Andrew (2000). "Strategies for emancipatory translation". Ch. Schäffner & B. Adab (Eds.). *Developing Translation Competence*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 77-90.
- Colina, Sonia (2008). "Translation Quality Evaluation: Empirical evidence for a Functionalist Approach". *The Translator* 14(1). 97-134.
- Colina, Sonia (2009). "Further evidence for a functionalist approach to translation quality evaluation". *Target* 21(2). 235-264.
- Colina, Sonia (2015). *Fundamentals of Translation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gentzler, Edwin (2001). *Contemporary Translation Theories*. Clevedon/Philadelphia/Adelaide: Multilingual Matters Ltd.
- Hansen, Gyde (2010). "Translation 'errors'". Y. Gambier & L. van Doorslaer (Eds.). *Handbook of Translation Studies*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 385-388.
- Hatim, Basil & Mason, Ian (1990). *Discourse and the Translator*. Harlow: Longman.
- Herzberg, Frederick (2003). "One more time: How do you motivate employees?". *Harvard Business Review* 81(1). 87-96.
- Hönig, Hans G (1990). "Sagen, was man nicht weiß - wissen was man nicht sagt. Überlegungen zur übersetzerischen Intuition". R. Arntz & G. Thome (Eds.). *Übersetzungswissenschaft*.

- Ergebnisse und Perspektiven. Festschrift für Wolfram Wilss zum 65.Geburtstag*. Tübingen: Gunter Narr Verlag. 152-161.
- Honig, Hans (1998). "Positions, Power and Practice: Functionalist Approaches and Translation Quality Assessment". Ch Schäffher (Ed.). *Translation and Norms*. Toronto: Multilingual Matters. 6-34.
- Jungermann, Helmut & Pfister, Hans-Rüdiger & Fischer, Katrin (²2005). *Die Psychologie der Entscheidung. Eine Einführung*. München: Elsevier.
- Kade, Otto (1968). *Zufall und Gesetzmäßigkeit in der Übersetzung*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.
- Kelandrias, Panagiotis (2021). "Song translation in modern Greece: an analysis and evaluation of translation macrostrategies". J. Franzon and A. K. Greenall and S. Kvam and A. Parianou (Eds.). *Song Translation Studies: Lyrics in Contexts*. Berlin: Frank & Timme Verlag. 49-82.
- Koller, Werner (1979/1997). *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Heidelberg & Wiesbaden: Quelle & Meyer.
- Kuprs-Losereit, Sigrid (1985). "The problem of translation error evaluation". Ch. Tietford & A. E. Hieke (Eds.). *Translation in Foreign Language Teaching and Testing*. Tübingen: Gunter Narr Verlag. 169-179.
- Kupsch-Losereit, Sigrid (1990). "Sprachlich-konzeptuelle Verarbeitung von Kulturdifferenz in der Übersetzung". *Lebende Sprachen* 35(4). 152-155.
- Kussmaul, Paul (1995). *Training the Translator*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Kussmaul, Paul. (2005). "Translation through Visualization". *Meta* 50(2). 378-391.
- Kussmaul, Paul. & Tirkkonen-Condit, Sonja (1995). "Think-Aloud Protocol Analysis in Translation Studies". *TTR: traduction, terminologie, redaction* 8(1). 177-199.
- Kutz, Wladimir (1981). "Zur Auflösung der Nulläquivalenz russischsprachiger Realienbenennungen im Deutschen". O. Kade (Ed.). *Probleme des übersetzungswissenschaftlichen Textvergleichs*. Leipzig: Enzyklopädie.
- Liebsch, Ursula (2006). "Creative problem solving strategies". Project *Interpersonal and Intercultural Competence for the Enlarged Europe*. <https://www.scribd.com/document/8022523/Overview-Learning-Unit-2>
- Lörscher, Wolfgang (1986). "Linguistic Aspects of Translation Processes: Towards an Analysis of Translation Performance". J. House & Sh. Blum-Kulka (Eds.). *Interlingual and Intercultural Communication. Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition Studies*. Tübingen: Gunter Narr Verlag. 277-292.
- Lörscher, Wolfgang (1991). *Translation Performance, Translation Process, and Translation Strategies*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Markstein, Elisabeth (1999). "Realia". M. Snell-Hornby & H. Honig & P. Kussmaul, & P. A. Schmitt (Eds.) *Handbuch Translation*. Tübingen: Stauffenburg. 288-291.
- Martín de León, Celia (2008). "Skopos and beyond. A critical study of functionalism". *Target* 20(1). 1-28.
- Martínez-Melis, Nicole & Hurtado-Albir, Amparo (2001). "Assessment in Translation Studies: Research Needs". *Meta* 45(2). 272-287.
- Melby, Alan K. & Warner, Terry (1995). *The Possibility of Language*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Molina Lucia & Hurtado Albir, Amparo (2002). "Translation techniques revisited: A dynamic and functionalist approach". *Meta* 47(4). 498-512.

- Mossop, Brian (2014). *Revising and editing for Translators*. London/New York: Routledge.
- Neubert, Albrecht (1985). "Translation across Languages or across Cultures?". K. R. Jankowsky (Ed.). *Scientific and Humanistic Dimensions of Language: Festschrift for Robert Lado on the Occasion of his 70th Birthday on May 31*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 231-239.
- Newmark, Peter (1988). *Approaches to Translation*. Hertfordshire: Prentice Hall.
- Niska, Helge (1998). "Explorations in translational creativity: Strategies for interpreting neologisms". <http://www.oocities.org/~tolk/lic/kreeng2.htm>
- Nord, Christiane (2001). *Translation as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Oittinen, Riitta (1992). "Teaching Translation of Fiction – A Dialogic Point of View". C. Dollerup & A. Loddegaard (Eds.). *Teaching Translation and Interpreting. Training, talent and Experience*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 75-80.
- Orlando, Marc (2012). "Training of Professional Translators in Australia: Process-Oriented and Product-Oriented Evaluation Approaches". S. Hubscher-Davidson & Michal Borodo (Eds.). *Global Trends in Translator and Interpreter Training*. London/New York: Continuum. 197-216.
- Prassl, Friederike (2009). "Translators' decision-making processes in research and knowledge integration". S. Göpferich & F. Alves & I.M. Mees (Eds.). *New approaches in translation process research* (Copenhagen Studies in Language 39). Copenhagen: Samfundslitteratur. 57-80.
- Pym, Anthony (1992). "Translation Error Analysis and the Interface with Language and Teaching". C. Dollerup & A. Loddegaard (Eds.). *Teaching Translation and Interpreting. Training, talent and Experience*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 279-290.
- Reiß, Katharina (1976). *Texttyp und Übersetzungsmethode. Der operative Text*. Kronberg: Scriptor-Verlag.
- Rodríguez-Castro, Mónica (2011). "Critical Distinctions between Expert and Novice Translators: Task and Professional Satisfaction". *Hermes – Journal of Language and Communication in Business* 47. 123-138.
- Sakamoto, Akiki (2014). *Translators theorising translation: A study of Japanese/English translator's account of dispute situations and its implications on translation pedagogy* (thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy at the University of Leicester). https://leicester.figshare.com/articles/thesis/Translators_theorising_translation_A_study_of_Japanese_English_translators_accounts_of_dispute_situations_and_its_implications_for_translation_pedagogy/10177664
- Saldanha, Gabriela & O'Brien, Sharon (2014). *Research Methodologies in Translation Studies*. London and New York: Routledge.
- Schäffner, Christina (2001). *Annotated Texts for Translation: English-German. Functionalist Approaches Illustrated*. Clevedon/Philadelphia/Adelaide: Multilingual Matters Ltd.
- Schjoldager, Anne & Gottlieb, Henrik & Klitgård, Ida (2008). *Understanding Translation*. Aarhus: Academica.
- Stolze, Radegundis (2003). "Vagueness in Economic Texts as a Translation Problem". *Across Languages and Cultures* 4(2). 187-203.

- Thelen, Marcel (2008). "Translation Quality Assessment or Quality Management & Quality Control of Translation?". *Translation and Meaning, Part 8*. 411-424.
- Tirkkonen-Condit, Sonja (1996). "What is in the black box? Professionalism in translational decisions in the light of TAP research". A. Lauer & W. Wilss (Eds.). *Übersetzungswissenschaft im Umbruch: Festschrift für Wolfram Wilss zum 70. Geburtstag*. Tübingen: Gunter Narr Verlag. 251-256.
- Tirkkonen-Condit, Sonja (2000). "Uncertainty in Translation Process". S. Tirkkonen-Condit & R. Jääskeläinen (Eds.). *Tapping and Mapping the Processes of Translation and Interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co. 123-142.
- Tsai, Yvonne (2014). "Quantitative Analysis of Patent Translation". *The Journal of Specialised Translation* 21. 52-70.
- Valdés Rodríguez, Cristina M. (2008). "Creativity in advertising translation". *Quaderns de Filologia. Estudis literaris. Vol. XIII*. 37-56.
- Valero-Garcés, Carmen (1995). "Modes of Translating Culture: Ethnography and Translation". *Meta* 40(4). 556-563.
- Vinay, Jean-Paul & Darbelnet, Jean (1995). *Comparative stylistics of French and English. A methodology for translation* (J. C. Sager & M. J. Hamel, Trans.). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Washbourne, Kelly (2015). "Learning to Fail: Unsuccessful Translation as Pedagogical Resource". *Current Trends in Translation Teaching and Learning* E2. 285-320.
- Williams, Jennifer (1990). "The Translation of Culture-Specific Terms". *Lebende Sprachen* 35(2). 55-58.
- Williams, Malcolm (2004). *Translation Quality Assessment: An Argumentation-centred Approach*. Ottawa: University of Ottawa Press.
- Williams, Malcolm (2013). "A holistic-componential model for assessing translation student performance and competency". *Mutatis Mutandis* 6(2). 419-443.
- Wilss, Wolfram (1988). *Kognition und Übersetzen. Zur Theorie und Praxis der menschlichen und der maschinellen Übersetzung*. Tübingen: Niemeyer.
- Zanettin, Federico (2012). *Translation-Driven Corpora. Corpus Resources for Descriptive and Applied Translation Studies*. London/New York: Routledge.

Ελληνόγλωσσες

- Delisle, Jean & Lee-Jahnke, Hannelore & Cormier, Monique (Eds.) (2008). *Ορολογία της μετάφρασης* (μετάφραση Πώργος Φλώρος-Σίμος Γραμμενίδης). Αθήνα: Μεσόγειος.
- Γραμμενίδης, Σ., Δημητρούλια, Ξ., Κουρδής, Ε., Λουπάκη, Ε., & Φλώρος, Γ. (2015). *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις της μετάφρασης* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/3901>
- Δημητρούλια, Ξ., & Κεντρωτής, Γ. (2015). *Λογοτεχνική μετάφραση-θεωρία και πράξη* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/5252>
- Κελάνδριας, Παναγιώτης Ι. (2007). *Η μετάφραση των οικονομικών κειμένων. Μια λειτουργική προσέγγιση*. Αθήνα: Δίαυλος.
- Κελάνδριας, Παναγιώτης Ι. (2016). *Λειτουργική διδακτική της μετάφρασης*. Αθήνα: Δίαυλος.

Μπακούλα, Χριστίνα (2015). «Μετάφραση αγγλικών επιστημονικών κειμένων και καταγραφή των κυριότερων μεταφραστικών τεχνικών». http://echo.frl.auth.gr/5th_trad_congress/proceedings/Bakoula.pdf

Το ηλεκτρονικό σύγγραμμα με τίτλο Η πράξη της μετάφρασης έχει ως στόχο να παρουσιάσει στον/στην αναγνώστη/-στρια και ειδικότερα στους/στις φοιτητές/-τριες την πράξη της μετάφρασης και όλες τις λεπτομέρειες σχετικά με τα στάδια του μεταφραστικού ενεργήματος, από τη στιγμή που ξεκινάει η ανάθεση της μετάφρασης ενός κειμένου αφετηρίας έως τη στιγμή του τελικού ελέγχου και της παράδοσης του κειμένου υποδοχής. Αν και «πρακτικού» προσανατολισμού, με την έννοια ότι παρουσιάζει, αναλύει και σχολιάζει τα περί του μεταφράζειν, το παρόν ηλεκτρονικό σύγγραμμα τεκμηριώνει και εξηγεί την περιγραφή των σταδίων του μεταφραστικού ενεργήματος με αναφορές σε θεωρητικά μοντέλα ή, καλύτερα, σε θεωρητικές προσεγγίσεις, επιδιώκοντας να καταδείξει ότι το μεταφράζειν είναι μια εμπρόθετη, συνειδητή διαδικασία, η οποία απαιτεί από πλευράς του μεταφραστή επίγνωση τού τι πράττει, πώς πράττει και γιατί πράττει με τον έναν ή τον άλλο τρόπο κάθε φορά που αναλαμβάνει να «μεσολαβήσει» ανάμεσα σε δύο γλώσσες και κουλτούρες.

Το παρόν σύγγραμμα δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του Έργου ΚΑΛΛΙΠΟΣ+	
Χρηματοδότης	Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Προγράμματα ΠΔΕ, ΕΠΑ 2020-2025
Φορέας υλοποίησης	ΕΛΚΕ ΕΜΠ
Φορέας λειτουργίας	ΣΕΑΒ/Παράρτημα ΕΜΠ/Μονάδα Εκδόσεων
Διάρκεια 2ης Φάσης	2020-2023
Σκοπός	Η δημιουργία ακαδημαϊκών ψηφιακών συγγραμμάτων ανοικτής πρόσβασης (περισσότερων από 700) <ul style="list-style-type: none"> • Προπτυχιακών και μεταπτυχιακών εγχειριδίων • Μονογραφιών • Μεταφράσεων ανοικτών textbooks • Βιβλιογραφικών Οδηγών
Επιστημονικά Υπεύθυνος	Νικόλαος Μήτρου, Καθηγητής ΣΗΜΜΥ ΕΜΠ
ISBN: 978-618-5667-74-0	DOI: http://dx.doi.org/10.57713/kallipos-121

Το παρόν σύγγραμμα χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων του Υπουργείου Παιδείας.